

سه لاله دیدنی زُپو بی

تینگیتی ری خاچیر سانی دور منکار

و ریکیزان

محمد ناصر و کاتبانی

سه لاجه ددینی نه ییوی
تیکشکینه ری خاچیه رستانی دوزمنکار

سه لاهه ددینی نه ییوی تیکشکینه ری خاچیه رستانی دوزمنکار

نوسینی
د. محمد رجب الیومی

وهرگیرانی
مه لاهه محمد حسن سه رگه ینیلی

جایی به کم

ماڻي له چاپدانه ودي پاريزراوه بو
نوسينگه ي ته فسير

ناوي كتيــــــــــــــــب: سه لاهه دديني ئه ييويي تيگشكينه ري خاچپه رستاني
دورژمنكار

نوســـــــــــــــــه ر: د. محمد رجب الديو مي

وه رگيـــــــــــــــــر مه لا محمد حسن سه رگه يني لي

بلاوكـــــــــــــــــر ده ودي: نوسينگه ي ته فسير بو بلاوكردنه وه ر اگه ياندين/ هه ولير

خـــــــــــــــــه ت: نه وزاد كويي

بـــــــــــــــــه رگ: امين مخلص

نه خشه ساري ناوه وه: عزالدين محمد

نوره سالي چاپ: يه كه م ١٤٣٠ ك - ٢٠٠٩ ز

تـــــــــــــــــراژ: ١٥٠٠ دانه

له بهرپوه بهرايه تي گشتي كتيبخانه كان ژماره ي سپاردين (١٧٧٥) ي سالي ٢٠٠٨ ي دراوه تي

الافسير

بو بلاوكردنه وه و راگه ياندين

هه ولير - شهقامي دادكا - ژيژ فونيلي شيرين بالا ص

ت: ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٢٠٩٠٨ - ٢٥١٨١٣٨

موبايل: ٠٧٧٠ ١٣٨ ٧٢ ٩١ - ٠٧٥٠ ٤٦٠ ٥١ ٢٢

tafseeroffice@yahoo.com

tafseeroffice@maktoob.com

altafseer@hotmail.com

www.al-tafseer.com

12000

﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ (يوسف-١١١)

(رووداوه‌کان رۆمانیکن نووسرانە و تەوێه، فلیمیکن نمایش کروان، دیاردە میژووییەکان لە هەموو کات و شوێنێکدا بە پێی چەند پرەنسیپ و یاسایەکی میژوویی دوبارە دەبنەوێ وەک چۆن دیاردە سروشتییەکان دوبارە دەبنەوێ کە قورئان بە ﴿سنن﴾ ناویان دەبات و، دەفەرموی: ﴿...وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلًا﴾ (فاطر-٤٣)

قەت بۆ یاسای خودا گۆران نابینیت.

ئەم بە سەرھاتە سەلاحەددین و خاچ پەرستی نمونەیدە کە لەم دیاردانە کە پیشکەشی ئێوەی بەرپێز دەکرێت. بۆیە ئێمە لە ئە هەموو قۆناغەکانی میژووی ژیاغاندا پێویستیمان بە کەلێ وەرگرتن هەیە لەو ئەزمونە میژوویی یانە کە بەرلە ئێمەدا رابردوون - ﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةً لِّأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ (یوسف-١١١)، واتە: لە گێڕانەوێ بە سەرھاتی ئەوانەدا پەندو ئامۆزگاری هەیە بۆ ھۆشەندان. تا بتوانین لە پرۆسەکانی ژیاغاندا سەرکەوتوو بەختەوێرین، لەو ھۆیانە پارێزراوین کە لە سەرکەوتن و پیشەکەوتن دامان دەبرن، دامان دەخەن بۆ دواوە، چونکە ئەوێ ئیمڕۆ دەیبینن لە رابردووش ھەرئەوێ بوو روویداوە کە دووبارە دەبێتەوێ.

وەرگیر

٢٠٠٦/٥/١٣ زایینی

ئەم پیاو

{ئەو پەجمەتى خۆى لىيى چاۋ زۆر پەر لە فرمىسك بوو، كاتى گوتى لە قورئان دەبوو دلى دەترسا، زۆرىدى كاتەكانى ئەشك^(۱) بە چاويدا دەهاتە خوار، زۆر تامەز زۆرى بىستنى فرمودە بوو.... فرمانى بە خەلك دەدا دابىشەن وەكو شكۆيكە بۆ فرمودە}.

(ئەو پەجمەتى خۆى لىيى كاتى جەنگ گەرم دەبوو، خۆى بە نىوان ھەردوو پىزدا دەخولايەو، سەربازەكانى لە راستەو بۆ چەپ دەپى و، خۆى سوپاى پىك دەخست و خۆى فرمانى دەدانى پىشوپاش بىكەن، لەو شوئىنانەى دەيىنى، ئەو لە لىۋارى دۆزمن نىك دەكەوتەو، ھەتا دەبوو بە ھاسىيى ئەو، ئەو دوو بەشى قەسەى لە نىوان ھەردوو پۆلدا بۆ دەخوئىرايەو).

(ھاوپىيەتى خۆش بوو، پەشت جوان بوو، پووخۆش بوو، رىزى لە عەرەب و ھەقايەى ئەوان دەگرت^(۲) و ژياننامەى ئەوانى دەپاراست، لە نەژادى ئەسپ شارەزا بوو، دانىشتوان بە شىۋەيكە سوديان لەو دەيىنى كە شتى وايان لىدەيىست لە كەسى تريان نەزانيو، ھەروەھا دانىشتنى پاكوو خاوئىن بوو.

قازى (ابن شەداد)

(تەنيا نازناوى گەورەتر دەيىستى، وەسيفەتى تر كە بەدەستەيئانيان بىسودە.... تەنيا «سەلاحەددىن» شای شامو مىسرو حىجازو يەمەن نەبى كە ناوداربوو بە چاكە و دادگەرى، ئەم ناوە لە گەل ناوەكەيدا پىكاويىكەو، لە گەل ماناكەيدا وەكو يەكە) (لەو كارە جى شانازىەى ئەم سولتانه لەخوا نىكەو،

(۱) ئەشك: فرمىسك

(۲) شىخ رەزاي تالەباني دەلىق: (عەرەب ئىنكارى فەزلى ئىتو ناكەم ئەفەزەلن، ئەما صلاح الدىن كە دىناى گرت لە زومەرى كوردى بابان بوو). منيش بىروام وايە رىز بە تەقواو زانست و خەباتە: «ان اكرمكم عن الله اتفاقكم». وەرگىز ۲۰.

شوینەوارەکانی که وه‌کو یاداشتییکی جوان بو دین و دنیای هیشتوتەوه: لا‌بردنی گومرگو باج بوو که لەسەر حەجەکاندا دانرابوو..... تا ئەو گومرگە لە ولاتی میسرو شوینەکانی تردا هەبوو و هەم باجەکان، سولتان ئەم بیدعە نەفرین لێکراوەی هەمووی لا‌بردو، دادگەری فراوان و گوشاد کردو، ئاسایشی بلا‌وکردەوه).

(ابن جبیری گەشتیار)

(نیازی دڵم بە تۆ دەلێم- واتە: بە ابن شداد -: هەرکاتێ خودای گەوره پاشماوەی کەنارەکە ی بۆ ئازادکردن، ئاسان کردو، ولاتم بەش کردو، پاسپاردەم نەنجامدابایەو، سواری ئەم دەریایە بام، تا دەگەیشتە دورگەکانی و شوێن ئەو بێ‌باوەرپانە کەوتبام تا لەسەر زەوی کەس نەدەما کە بیروپرای بە خودا نەبێ، یان بمردبام).

(سولتان سەلاحەددین)

(لە زۆری بە خشندهیی و دەستگوشادی ئەو ئەوه بوو، کە فەرمانبەرانی ئەو سامانیان لێدەشاردەوه، تا کاتی پێویست بوون دەهات و ئەوهی دەیویست پێی دەدان، ئەمەش بەشیەکە لە بەخشندهیی زۆری ئەو). (کاتێ دیمەشقی رزگار کرد، هیچی لە گەنجینهی ئەوئ هەلنەگرت، بەلکو بەسەر دانیشتواندا دابەشی کردو، پێزی ئەوانە ی دەگرت کە لە خزمەتیدا بوون و، بە نەرمی لەگەڵیاندا دەجولایەوه، ئەگەر خراپەیه‌کی لێ بینی‌بان و پێی ناخۆش با دیشاردەوه).

(دانیشتن و کۆپی ئەو خاوتن بوو، کەس نەیندەوترا قسەکی خراب بە بەرامبەرەکە ی بدات، هەر هەتیویکی دەبینی سۆزی بوو دەجولای و بەزەیی پێدا دەهاتەوه، سەرباری ئەوه‌ش منداڵ و خێزانی خۆی خۆشەویست و، لەگەڵ منداڵەکانیدا زۆر یاری و گەمە ی دەکرد).

نوسەرێکی ئەوروپی خاوەنی کتێبی (تاریخ المؤرخین).

پێشهکی

ئەمە پالەوانێکی (جەنگی بەدرە)، سەردەمی ئەو لە سەردەمی
پێغەمبەرەیدا دواکەوت، تا پۆژگار بە باشی زانی کە لە چاخى جەنگەکانى
خاچەکاندا بێت، تا پۆلى پالەوانانى (بەدر) ببینى کە لە بەرامبەر دوژمنکاری
ستەمکاردا سەقامگیر بوون، کاتى لە ولاتى ھاوسەش پەرستى بۆیان ھات تا
ریشەکێشیان بکات، چا خودا بە سەركەوتن لەلایەن خۆیەوە خەلاتى کردن،
بەرپەرچى بى پرواکانى داو ھیچ دەسکەوتێکی باشیان دەستەکەوت.

ھەرۆھا سوپای بەرھە ولاتى مسولمانان کشا بۆئەوێ ریشەکێشیان بکات، چا
ئەوێ بەدریەکان، ئەوانەى پروایان بە خواو پێغەمبەرەکەى ھێنابوو، دەستیان بە
فەزى جیھاد کرد، خواى گەرەش لە مەیدانى ململانێدا چەسپاوى کردن،
بەرپەرچى بى پروایان داوە و پراى ئەوێ کە ھیچ بەرھەشیان دەست نەکەوت.

پەنگە گەرنگترین شت کە (سەلاح ھەددین) بە پالەوانەکانى (بەدر) ھو
دەبەستیتەو، برۆی چەسپاوى ئەو کە نالەقیت کە دەیزانى ئەو لەچا و سوپای
ئەوروپادا کە لە چەند دەولەتێک و کەشتیگەلێکى بەرگریکەر پێکدین، وەکو
کۆمەڵەکی زۆر کەم کە بەو ژمارە کەمى ناگاتە ئەو ناستى لە بەرامبەر
کۆمەڵێکی چەراو قەرەباغدا بوو ھەستیت، بەلام ئەو ھەش دەزانى کە خواى شکۆدار
دەفرموى: ﴿كَمْ مِنْ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ قُوَّةَ كَثِيرَةٍ يَازْنَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِينَ﴾
(البقرة-۲۳۹). واتە: زۆرجار کۆمەڵێ کەم -بە ئیزنى خوا- بەسەر کۆمەڵێکی

زۆردا وهسهرکهوتون. خوا یاری خۆپاگرانه^(۱).

جا نهو ئیمان و پروایه بووه هۆی سهرکهوتنی، بهمهش رۆللی یه کلاکراوهی خۆی لهسهر شانۆی میژوودا نواند.

خوینهر نموونهی زیندووی زۆری نهو پروایه له لاپههپهکانی نهو کتیبهدا دهبینی، رهنگه ئاسانترین نموونه که ئاماژهی بۆ دهکەین خویندنهوهی فهرموودهی پیغهمبهر ﷺ بێ به (اسناد)ی خۆی له گهرمهی شهردا که سهختترین ههلوێسته لهکاتی له کاتهکانی ناخۆشیدا، له قازی (بهاء الدین) کورپی (شداد) له مهیداندا شانبهشانی پالەوان دهووستی، دهلی: گهورهه فهرموودهی پیغهمبهر ﷺ له زۆر ههلوێستدا خوینراونهوه، بهلام نهمزانیوه له گهرمهی جهنگدا خوینرابنهوه، بۆچی ئیمه ئیستات نهیخوینینهوه؟ سهلاحهددین (دهستووریدا بهئامادهکردنی گهوره پیاوانی فهرمووده، تا فهرمایشتهکانی پیغهمبهر ﷺ بخویننهوه. بهم پیشنیارهی قازی هاورپی، سنگی گوشادو گهشبین بوو، بهرهکەت و پیروزی پیغهمبهر ﷺ گۆرهپانی گرتهوهو، گۆرا به سهرکهوتنهکی یهکلاکهرهوه که مسوولمانان بهدهستیان هینا.

نهو ههلوێسته به تهنیا جهخت لهسهر برۆای نهو پالەوانه دهکات که نهو سهربازیکه له سهربازهکانی پیغهمبهری خوا ﷺ له شکوژارترین مهیداندا بهرگری له مسوولمانان دهکات و، ههروا جهختدهکات که نهو کۆمهله کهمهی که برۆای وایه له پیشبرکیتی کێشهذایه، سهرکهوتنی پشتگیریکراوی بۆ دینیتهدی له ژيانداو، پاداشتیکی زۆرترو گهورهتریش لهلای خوايه.

زۆر کتیب لهمههر (سهلاحهددین) نووسراوه، ههیانه ئامانجی پیکاره و، بهریکی ئارهزومهندی هیناوه و مافی کهس ناخۆینو، کاتی دهبیته سههرچاوهی قسهیی له بهراویژدا ئاماژهمان بۆ کردووه، بهلام ههیه لهو نووسراوانه به گیانی خۆ به زلانی

۱- وهکو یارانی (طالوت) که (۳۱۳) کەس بوون له بهرامهر سوپای (جالوت)دا که بیشومار بوون (البقرة ۲۴۷-۲۴۹) سهیر بکه، یارانی بهدریش له بهرامهر بت پهستهکاندا (۳۱۳) کەس بوون، وهکو له (المستدرک الحاکم)دا هاتوو... نهو دیاردیههش وهکو یاسایهکی میژوویی نهگۆر دویاره دهبیتهوه. (وههگیر).

نوو سارووه که مامۆستایان بۆ قوتابیانیان نووسیویانه. ئەمانە بوون بە میژوونووس، چونکە ناستەکی زانستییان وەرگرتوووە که دەبەخسری بۆ بە دەستەیتنان و پاداشت و گواستەنەوه، ئەک بۆ حالی بوون و سۆراغ و شیکاری، هەیانە وادە زانی ئەو بە پەخنەکی بڕەر هاتوووە که چەند هەلۆیستی راو دەکات و هۆیەکانی سەری لێدەرناکات و، پالندەرکانیشی تیناگات، تینجا پەخنە سەرکۆنەکەر لە پالەوانی ئەو هەلۆیستانە دەگری، وەک بلیتی بۆتە پیاوێکی شەپخرازو خۆی کاتی کارەساتیکە هەڵدەسوڕینی و، پاشان بڕیار لەسەر ناکامەکانی بەراست و هەڵە دەدات، هەیانە بۆ (موتوریسەکان) دەگەڕێتەوه که میژوونووسی ئەوروپین، تا بیانکات بە رووناکی بەخشی رێنما بەخش، هەرچی هەلیانبەستوووە بڕوای پێدەکات، لەگەڵ ئەوەشدا نووسەر هەیه لە فەرەنگەکان بە ویژدانەوه لەسەر (سەلاحەددین)ی نووسیوە، وەکو ئەوانە ی بە ویژدانەوه باشترین شت دەنووسن، بەلام خەزی بە گەورە زانی بەسەر پالەوانانی میژوودا بچووکەکان هاندەدات بۆ پەلاماردانی گەورەکان بە ناحەقیش ئەک بە حەقەوهوه، جا ئەم کتیبەیان ئاراستە دەکەم، ئەک لەبەرئەوهی که (سەلاحەددین) لە هەموو کاریکدا که کردووبەتی یان نەیکردووه راستی پێکاوه. بەلکو بۆئەوهی بلیتم: ئەم پیاوێ بەراستی لە راستی و هەڵەکانیدا مەزنە، چونکە هەر کاریک کردووبەتی مەبەستی خێرو چاکە بووه، خوداش لە زۆریەکی کارەکانیدا سەری خستوووە، ئەنجا ئەو بەرگریکەر بوو ئەک هێرشبەر، دادوهر بوو، ئەک ستەمکار، خاکی (متواضع) بوو، ئەک خۆ بە زلزان، ئەو پێشەنگیکی ئوونەو شاهیدەکی ئەمین بوو. ئەمەقۆ حالەتی ئومەتی ئیسلامی پێویستی بە وەبەرھێنانەوهی هەلۆیستەکانی (سەلاحەددین)ە، تا لە پوحم و سۆزی خوا ناویمێد نەبن، چونکە دوژمنانی ئەم ئومەتە بە ئەسپ و چەک و پلان و فیلەوه هاتونەتە سەریان و بۆیان لە کەمبندان، مانای شکان و پووختانیان بۆ دووپات دەکەنەوه، هەتا وای لێهات دڵ لەرزۆکەکان، وایانزانی سەرکەوتن و سەربەخیزی نییە، هەروەها هەمان هەستی گشتی لەکاتی بلایوونەوهی پەتای خاچەرستانەکان و هاتنە ناو

ولاتی عدره ب بۆ داگیرکردن^(۱) مسولمانان ترسان و اقیان ورمابوو، وایانزانی تازه قیامت نزیك بۆتهوه، به‌لام باوه‌ردارانی وه‌كو (عمادالدین) و (نورالدین) و (سه‌لاحه‌ددین) له‌ ناله‌بارترین ره‌وشی شه‌ردا به‌ره‌ه‌لستی داگیركهریان كرد، تا شكاندیان و وشه‌ی خودا به‌رزكرایه‌وه، جا نه‌گهر بانه‌وئ سوود له‌ پابردوو وهریگرین، له‌ ژیاننامه‌ی (سه‌لاحه‌ددین) دا هه‌لوئستی زۆر هه‌یه‌ بۆ په‌ندو ئامۆزگاری، به‌مه‌ش سرودیكه‌ له‌ سرووده‌كانی سه‌ركه‌وتن كه‌ جه‌نگی جیاكه‌ره‌وه‌ پیش ده‌خات و هه‌ست ده‌بوژنیته‌وه، هه‌مه‌ت و ئازایه‌تی زیندوو ده‌كاتوه.

مه‌به‌ستم بووه‌ كه‌ ئهم كتیبه‌ ناشكراو بئ پیچ و په‌نایی و، به‌ رووداوی زۆر قورسی نه‌ كه‌م و پر له‌ ژماره‌ و میژووی نه‌ كه‌م، به‌لكو پشت به‌ شته‌ پروونه‌كان بیه‌ستم له‌ كاره‌ راست و دروسته‌كان كه‌ ئاكامی یه‌كلاكه‌ره‌ویه‌یان هه‌یه‌، تا به‌و سو‌راغه‌ یه‌ك له‌ دوا‌ی یه‌ك و به‌رده‌وامه‌ نووسینه‌کی راستگۆیانه‌بئ بۆ پابردوو كه‌ بووه. نه‌گهر براده‌رانی (سه‌لاحه‌ددین) له‌ نووسه‌ران و سه‌ركرده‌كان له‌ گه‌ل نه‌ودا رۆلێکی به‌هێزێان بینیی له‌ مه‌یداندا، ئه‌وا ئهم كتیبه‌م له‌وانه‌ش بییه‌ش نه‌كردوو تا رۆل (ده‌ور)ه‌كان به‌ پێودانگی ته‌واوی خۆیاندا برۆن، هه‌ندئ له‌وه‌ی كه‌ بۆ ئهم پاله‌وانانه‌م ته‌رخانه‌كردوه‌ كه‌ به‌ پێودانگی داستان هاتوه‌، راستیه‌یه‌كانی میژوو كۆ ده‌كاتوه‌ بئ خه‌یال كردن به‌ هه‌یج زێده‌كاریه‌ك... دیاره‌ زۆریشم له‌ده‌ست چووه‌ و كه‌م باسكردوو، چونكه‌ سو‌راغه‌ كردن پێوستی به‌ چهندان به‌رگ (مجلد) هه‌یه‌ كه‌ بابای پسپۆر بیاغۆنیته‌وه.... ئه‌وه‌نده‌م به‌سه‌ كه‌ پوخته‌کی چروپرو ده‌وله‌مه‌ند پێشكه‌ش بكه‌م، ئه‌وه‌تا كتیبه‌كه‌م پێشكه‌شی خۆته‌ر ده‌كه‌م، هه‌ندێکی هه‌ر ده‌ستده‌كه‌وئ كه‌ لێی رازی بئ و په‌سندی بكات. هه‌ر خوا ئاگای له‌ نیازی دلانه‌.

دكتور: محمد رجب البیومی

(۱) پێوسته‌ بزانه‌ی كه‌ ئهم ولاته‌ هه‌ر هی عه‌ره‌ب نییه‌، به‌لكو هی سه‌رجه‌م گه‌لو پێكهاته‌كانی مسولمانانه‌. نه‌ه‌یا سه‌لاحه‌ددین له‌به‌ر خاتری ئهمه‌ خه‌باتی كردوو نه‌ك له‌به‌ر خاتری عه‌روبییه‌ت، به‌ تایبه‌تی قودسیش كه‌ شوێنه‌کی پیرۆزی سه‌رجه‌م مسولمانانه‌. ئه‌مانه‌ هه‌نده‌ری پابه‌رینی (سه‌لاحه‌ددین) بوون! پێوست بوو (البیومی) بنوسن: له‌ ولاتی مسولماناندا نه‌ك له‌ ولاتی عه‌ره‌بییدا. -وه‌رگێت

چەند دىرىك لەبارەى سەلاھەددىنەوہ

- ۱- لە سالى (۵۳۲ ك) لە شارى (تكریت) لەدايك بووہ.
- ۲- بۆ يەكەم جار لەگەڭ سوپاى شىركۆدا سالى (۵۵۹ ك) چۆتە ميسر.
- ۳- دووبارە لەگەڭ سوپاى مامى دا لە سالى (۵۶۲ ك) بۆ ميسر چووہ.
- ۴- لەگەڭ سوپاى مامى دا لە سالى (۵۶۳ ك) دا چووہ (ميسر).
- ۵- پلەى وەزىرى لە (۵۶۴ ك) دا وەرگرت.
- ۶- سالى (۵۶۷ ك) دەولەتى فاتىمى پوخا.
- ۷- پىلانەك رېڭخرا بۆ زىندو كوردنەوہى دەولەتى فاتىمى، بەلام لە سالى (۵۶۹ ك) لەناوى بردن.
- ۸- (نورالدين زنكى) لە سالى (۵۶۹ ك) مرد.
- ۹- چووہ شام بۆ پشتگىر يەكردنى لە يەكپىزى لە (۵۷۰ ك) دا.
- ۱۰- لە (۵۷۲ ك) دا لە ئىسماعىلىيە ھەولتى تىرۆر كردنى درا.
- ۱۱- لە (۵۷۲ ك) دا گەپراوہ بۆ ميسر.
- ۱۲- لە سالى (۵۷۳ ك) دا لە جەنگى خاچەپرستەكان سەر كەوت.
- ۱۳- سالى (۵۷۴ ك) گەپراوہ شام.
- ۱۴- لە (۵۷۶ ك) دا لە چەند جەنگى جىياجىادا بەسەر خاچەپرستەكاندا سەر كەوت.
- ۱۵- لە (۵۷۶ ك) دا كەشتىگەلى ميسرى پىڭ ھىتاو، ھىزى دەريايى دروست كرد.
- ۱۶- لە (۵۷۸ ك) دا گەپراوہ ميسر، پاشان چووہ دىمەشق.
- ۱۷- سالى (۵۸۳ ك) لە جەنگى (حطين) سەر كەوت.
- ۱۸- لە سالى (۵۸۳ ك) دا قودسى رزگار كرد.
- ۱۹- جەنگى عەككا لە سالى ۵۸۷ ك دا.
- ۲۰- رېڭكەوتنى (الرملة) لە سالى (۵۸۹ ك) دا.
- ۲۱- لە سالى (۵۸۹ ك) سەلاھەددىن - رحمە اللہ - كۆچى دوايى كرد.

په‌تای پهره‌سه‌ندوو

که باس له جەنگەکانی خاچ پهرسته‌کان ده‌که‌ین، وه‌ک بلیتی سەر گوزەشته‌یه‌ک بوو به‌سه‌رچوو، به‌لام ئەو که‌سه‌ی له‌ حالێ ئیمپڕۆ رابیتی، ده‌بینی که‌ جەنگی خاچپهرستی له‌ گەرمە‌ی هەلگیرسانییە‌تی، خۆرئاوای ئەمپڕۆ هەمان خۆرئاوای دوتینییه‌، له‌ گە‌ڵ هەندێ جیاوازی‌دا، نامێره‌کانی جیا‌یه‌ و، به‌لام ئاکه‌مه‌کانی وه‌کو یه‌که‌ نه‌ گەر جەنگی کۆن رۆن و ئاشکرا بووی و، سوپاکه‌ی به‌ چه‌ک و ناگر چوویته‌ پێشه‌وه‌، سوپایه‌کی داگیرکەر و تالانکەر بوویته‌، ئەو جەنگه‌ی ئیمپڕۆ ده‌بینین جەنگی زیره‌کانه‌ و فێلکردنه‌، جەنگی ئا‌زاوه‌گیرێ و هەلپهرستییه‌، به‌ توانایه‌کی فێلکەرانه‌ و فریوده‌رانه‌ ته‌له‌ و داوه‌ ده‌نیته‌وه‌. بۆیه هەمان ئاکامی رابردوی ده‌بیت و، ئەمه‌ش زیره‌کانه‌ترو سامناکتره‌، چونکه هەندێ خه‌لکی به‌ شیوازی پێچاوپیچی فریو ده‌خۆن و، که‌سانیک لێی بێ ترس ده‌بن به‌بێ تو‌ژی‌نه‌وه‌ و پشکنین، بالنده‌ کاتی خۆی به‌ ته‌له‌وه‌ ده‌بینی ده‌که‌ویت و ده‌یگرێ بێشه‌وه‌ی بی‌بینیت، بۆیه مافی رۆ‌له‌کانی ئیمپڕۆیه‌ که‌ ئەوه‌ی رابردو و پو‌ویداوه‌ بیزانی تا رینگاکه‌ له‌ رۆی پرهنسیپ و مه‌به‌سته‌وه‌ له‌ هەنگاوه‌کانیدا ببینن و، به‌و بینینه‌ش په‌ند وهرده‌گرن و هۆشیار ده‌بنه‌وه‌.

په‌تای خاچپهرستی به‌ ناوچه هه‌ین و نامه‌ترسیه‌کانی خۆره‌ه‌لاتدا کشا بێشه‌وه‌ی هیچ بیانوو و پاساوه‌کی لۆژیکی هه‌بێ، به‌لکو ئەوه‌ جه‌ما‌وه‌ری به‌ هاوار و ژاوه‌ژاوه‌، پرۆپاگه‌نده‌ی ناراست کاری تێده‌کات و، بێ بیرکردنه‌وه‌ ملی بۆ که‌چ ده‌کات! به‌لام ئەو که‌سه‌ی ئەو بیانوو و په‌لپانه‌ ده‌نیته‌وه‌ پیاوه‌کی ئایینییه‌، به‌لکو گه‌وره‌ پیاوی پیاوانی ئایینی‌یه‌ له‌ ئەوروپا، به‌ هەمان واقیعی رابردوی خۆی سه‌یری ئیستاکه‌ی

کردوو، بینی خەلکی بە کارە جوانەکانی پاپای پێشوو هەڵدەدەن، بە جێنشینی راستگۆی مەسیحی لە قەڵەم دەدەن، ئەمەش لەکاتیکیدا بوو بە چاوی سۆزو بەزەییەوه سەیری گەلی خۆی دەکرد، ئەویش (گریگۆری ھوتە) بوو کە کاروبارەکانی کەلیسای پێکخستەوه و، پێساکانی بێسەرەوبەری فرێدا، بە راشکاوی بە ھەموو دەستدرێژکاری دەگوت گوناھو تاوانت کردوو، پیاوانی نایینی ئەوانە شۆینی کەوتبون، وای لێکردبون کە لە زەبرو زەنگی ئەو دەترسان، ئەگەر هەڵیان کردبایە لەبەرچاوی ئاپۆرەییەکی جەماوەری ھۆشیاردا لەگەڵیاندا بەرەنگار دەبۆوه، خەڵاتی ھەرام کردو، ھەرامی خەڵال کرد.

کاتی (ئەربانی دووھ) بەدوای ئەو داھات، بینی ئەم پۆشاکە فراوانەو بالای ئەوی تێدا بچووک دەبیستەوه و، بینی پەھبانی دەورووبەرەکی ئەوی لێیان قەدەغە دەکات لەبەری پێلە (راست) دەبنەوه و، وەک ئەو پیاوی بەر لە خۆی ناتوانی بە قسەی ئاشکراو پەوان پەرچیان بداتەوه، ھەرچەندە پەخنی ھەیدەو دەترسێ ئەگەر باسیان بکات بە بالای ئەو نەکات و لە سنووری ئەودا نەبێ، بۆیە لە شکۆو پێزی دەگەرا خەلکی پێو سەرقال بکات و وایان پێشان بدات کە ئەو دوورینەو مەبەستی فراوانە، پاپا (گریگۆری ھوتەم) بە دلخۆشییەوه سەیری کەلیسای (بیزنتی) نەدەکرد لە (قوستەنتینی) یەدا، بەلکو بە مەترسییەکی گەورە دەزانی لە بڕینی نینۆکی داو، کەمکردنەوی دەسلەلتیداو نەشیدەتوانی ھیچ شتیکی لەگەڵدا بکات، چونکە گەل و یاسا و دەولەتی خۆی ھەیە، پاشان (قوستەنتینی) یە لەگەڵ (سەلجوقییەکانی) دا کە حوکمی خۆرھەلاتیان دەکرد کەوتە دۆژمنایەتییەوهو بەسەریاندا زāl بوو، بەھۆی ئەوی لە بارەگای حوکمی خۆیدا ھەرپەشە لێکردن، پاپای کەلیسای (بیزەنتی) پێشبینی ھێرشەکی دەکرد کە لەسەر تەختی دابەزینی و کەس نەبێ پارێزگاری لێیکات، بەبیریا ھات کە داوای فریاکەوتن لە (ئەریان) پاپای رۆما بکات و پێی بلێ بە تەنیا تۆ پارێزەری مەسیحییەتی لە ئەوروپادا و،

جا ئەو گوێپراپەلێ دەبی و ئەمەش گەورەترین هەل و ^(۱) بوارە بۆ کەسێ سەیری مەزنەتی و گەورەیی دەکات و ئیستاش دەستی کورتە، تا شکۆی ئەو کەسە یە بە دەست بەیئێ کە بەر لەخۆی هەییووە.

(گریگۆری حەوتەم) بیری لە چاککردن و ڕێکخستنەوهی خەلکی دەکرد لە ئەوروپادا، تەنیا بیری لەوە دەکردەو کە ئەو دەولەتە بچوکانە پێکەووە شەر دەکەن و، فەرمانپەرەوایە دەربەگەکان هەر یەکیان سەربەخۆن و گەورەبن یان بچوک بن و، شەری ناوخۆیان هەیە، کەس بەهۆی جەنگی بەردەوامی نێوانیان بە یە کەرتیان سەیر ناکات. (گریگۆر) هەولێ دەدا شیرازە و پەییوەندیان چاک بکاتەو، ئەمەش لەکاتیئێکدا کە سەرۆک سوپاکان دەهاتن بۆ لای و کەلێن و درزەکان چاک بکاتەو و، تا ماوەی یەکیان خاتەو و، لەناو دۆستان و لایەنگرانیدا ناوی بە باشی بروت، بەلام (ئەریان) دێی بەوە خوشبوو کە بیری خۆی بەسەر کلیسای چرژاودا بسەپێت و، دەسەلاتی خۆی بەسەر ئاپۆرە هەموو هەریمەکاندا بسەپێت، تا بەرگری لە گۆرەیی مەسیح بکات لە خۆرەهەلاتدا، بەلکو ئەو دەولەت و پایتەختانە داگیر بکات کە لە دەوری گۆرە کەوێن، مەبەستە کە لەمە دورترەو هیواکە گوشادترە، پێویستە بە هەنگاری یە کەمدا بروا، شۆتەکووتووی هەبوون بە هەموو لایە کدا پەوانەیی دەکردن، تا پای گشتی ئەوروپی وەرگریت و، ئەویش لە کلیسادا چۆکی دادا بوو بەجێ نەدەهێشت. پاپای ئەریان لە سالی (۱۰۹۵ ز) چووە شای (کلیرمونت) هەتا سەرۆکایەتی گەورەترین کۆمەڵ بکات کە نوێنەرایەتی سەرچەم دەولەتانی ئەوروپایی دەکرد، سەدان سوار چاک لە سوپای دەربەگەکان ئامادەیی بوون کە هێ چەندان ناوچە بوون، لەوتارەکیدا کە دەروونەکانی گشتی تاییەتی بەدلیان بێ

(۱) لە کتێبی (ماهیة حروب الصلیبیة) دا، د. قاسم عبده قاسم، کویت، ۱۹۹۰، ل ۳۷) دا هاتووە: لە بۆجونی زۆر لە لیکۆلەراندای گریگۆری حەوتەم (Greg org viF) ۱۰۷۳-۱۰۸۵ (ز) بێژکەیی جەنگی پیرۆزی ڕاگەیانندوووە لە دوا شێوەی داو، گواستەوهی جۆرتی هەلوێستی مەسیحییەتی لەمەر جەنگەووە دروستکردوو، بۆ یەکەم جار سوپای مەسیحی (Miitia cheisti) بەکارهێناوە بە مانای دینییهو یەوێ نەک بە مانای مەجازییهو کە قەدیس پۆلس بەکارهێناوە. (وەرگێڕ).

مه‌رچی خه‌لکی گشتی بوو به‌وه له ژئی دلی دان. کاتی وتی مسولمانان سوکایه‌تی به گۆری مه‌سیح ده‌که‌ن و، نه‌وان کردویانه به شوینی میزکردنی ئاژه‌لان، نه‌گه‌ر نه‌وان تۆزقالتی هۆشیان هه‌بویه ده‌یانزانی که مسولمانان پروایان به‌وه‌نیه که مه‌سیح میچ گۆره‌کی هه‌یه، چونکه خودا بۆ لای خۆی به‌رزی کردۆته‌وه و، له خاج نه‌دراوه! له‌ی چۆن سوکایه‌تی به گۆرئ ده‌که‌ن که هه‌یچی تێدا نایینن که وه‌کو که‌سانی تر پروایان پێی هه‌یه. له وروژاندنی هه‌ستی نایینیدا زۆر سنوری به‌زاندو هه‌ندئ به‌سه‌رهات و روودای دلتەزینی بۆ گێڕانه‌وه که مسولمانان له‌گه‌ڵ نه‌و هه‌جکه‌رانه کردویانه که مه‌به‌ستیان چون بووه بۆ (بیت المقدس)، نه‌وه‌ی پاستی بێ هه‌ندئ بوودا و رووده‌دات که هه‌ججاج و سه‌ردانکه‌ران هه‌راسان و بیزار ده‌کات، به‌لام نه‌مه سه‌ره‌لدای رای گشتی نیه تۆله له هه‌ججاجه‌کانی (بیت المقدس) بستیئ، به‌لکو ئه‌م رووداوه وه‌کو کاریکی ناویژه پێگرو چه‌ته‌کان له هه‌موو شوینه‌کدا نه‌نجامیان ده‌دا، دوورنیه ئه‌م جۆره که‌سانه هه‌تا په‌لاماری هه‌ججاجه مسولمانه‌کانی مالتی خواش به‌دن له مه‌که‌که‌دا، تا نه‌و مال و دارایی و که‌لوپه‌لانه‌ی پێیانه لییان بستیئن، به‌لام ئه‌م ده‌نگۆیه (الاشاعة) که په‌روشی و به‌خه‌مه‌وه‌بوونی گشتی ده‌وروژینی پاپا بۆی هێنانه‌دی، نه‌و وروژاندنی سه‌رخست، توانای ئه‌م قسه وروژانییه‌رانه‌شی به‌یه‌کت له یارمه‌تیده‌رانی وه‌رگرت که (په‌ترۆس ناسک) بوو که هانیده‌دا بۆ دانی رتاری وروژنه‌ر له هه‌ر کۆمه‌لگایه‌کدا که پرواته ناویه‌وه! کاتی شاسوارانی ده‌ربه‌گ له چێژ و خۆشیه که‌سایه‌تییه‌کانیان ده‌کۆلنه‌وه و، هیوایه‌کیان ده‌چنن بۆ به‌ده‌سته‌پێنانی میرنیشینه‌کان، پاپاش بۆیان باس له‌و شتانه‌ده‌کات که بوار بۆ نه‌و هیوایانه فراوان ده‌کات و، وتی: ئه‌م گه‌شته جه‌نگییه بۆ ولاتی خۆره‌ه‌لات (ته‌نیا بۆ به‌ده‌سته‌پێنانی یه‌ک شار نیه، به‌لکو بۆ به‌ده‌سته‌پێنانی ته‌واوی ناوچه‌کانی ئاسیایه، به‌ته‌واوی ده‌وله‌مه‌ندی و گه‌نجینه بی‌شوماره‌کانیه‌وه، نه‌گه‌ر (بیت المقدس) باره‌گایه‌ک بێ بۆ مه‌سیح کاره‌که به‌وه ناوه‌ستی، به‌لکو بۆ مالیکه‌کانی ئیسلامیش له هه‌واری بێ بزواکاندا درێژ ده‌بیته‌وه، چونکه به‌تاییه‌تی بێ له‌و بێ‌پروایه (مسولمانانه) بۆ نیوه‌یه‌و، نه‌مه‌ش وه‌کو له ته‌وراتدا هاتوه‌وه: (شیر و هه‌نگوین زۆر ده‌کات).

هەموو لیکۆڵەپان لە نووسەرانی خۆرشاوا یە کەدەنگن کە گیانی ئایینی لە دەولەتانی ئەوروپیدا لاواز بوو بۆ ئەوەی کە ئەوروپییەکان پالێدات بۆ کۆچکردن بۆ رزگارکردنی گۆرە کە بە تەنیاو، خەلکی ئاسایی و تاییبەتی هەموویان تقومی تاوانەکان ببوون، ئەو تاوانانەیان دەکرد کە مەسیح یاساگی کردون، پاپا بەلێنی پێدان کە چارپۆشی لە تەواوی گوناھەکانیان دەکری، هەرچی بکۆژو دزو شەپروال پیسو گەواھیدەری بە درۆو چەتەیی ئەگەر بەرەو (بیت المقدس) بچن گوناھەکانیان بووراوە، لە هەموو تاوانی بیتاوان و بەری دەبن.

چەك (پسولە)ی لیتخۆشبوون (صكوك الغفران) کە پاپا دەیدا بە تاوانباران لە بەرامبەر پارەیهکی سەپێتراودا (تا وایلێهات لای مەسیحییەکان بوو راستییەکی گومان هەلنەگری)، بیرۆکەی لیتخۆشبوونی لە هزرەکان نزیک خستەنەو، چونکە کلیسا کە مالاو دارایی وەرەگری تا لیبوردن بێخەشێ هەر ئەویش بەرامبەر بە پارەو مالا گەشت و سەفەر کە بەرامبەر بە کسان دەکات، هەرکەس کۆچ بکات ئەو لە تاوانەکانی کوشتن و دزی و زیناکاری رزگاری بوو! کاتی گوناھو تاوانەکانی ئەو شاسوارانە چەکیان بەناو میرنشینەکانی دەرەبەگایەتیدا هەلگرێبوو زۆر لەوە زیاتر بوو کە بۆمێردری، بەخشینی ئەو تاوانە بەس نیە بۆ سەرنج پراکیشانیان بەرەو گۆرەپان، پاپا بە دلتیاییەو ئەوەی دەزانی، بۆیە پێویستە هیوای ئەوەیان بداتی کە ئەوان دەبن بە خاوەنی دەولەتانی خۆرەللات، بۆیە پێویستە هەر فەرمانپروایی سوپایەکی تەواو بۆ خۆی نامادە بکات تا ناوچەیهکی گەورە یان گەر توانی یەك دەولەتی گەورە بۆ خۆی داگیر بکات، بێتە دەسەلاتدارو دەست روێشتوو، بە بەرەگانی خۆرەللات شاد بێ، هەم بەو بە شیرو هەنگوینە تەورات باسی لێو کردوون^(۱) بەم شێوەیە هیوایەتەکان زۆر دورتر لەو پۆشتن کە هەژاریکی برسی

(۱) دەقی لیبوردنی (تەبەبان) کە دەبێخەشی تەمبەو: (هەرکەس بپوا تە ئورەلیم، بە دلپاک و دلسوێزیەو بەس، ئەک بۆ گەورەیی و مالا، بەلکو بۆ نازادکردنی کەلتیای خوراء دەتوانی ئەم گەشتە بکاتە جیگرەوی هەر کاری کە گوناھەکانی پێ پەش بکاتەو).

تاوانبار لەناو خەلکی ئاساییدا بە خەیاڵی دادیتو، هیوای سوربووانو چاوتیپرانى بۆ فرمانپروایانى دەرهەگ بوو، بە تایبەتى گەر بەرهو خۆرەهەلات بکشین و مال و مندال و خانوبەرە بەجیبەیلن لە هیچ شتێ ناترسن، چونکە کلیسا بە پاراستنى ئەوانە هەڵدەستى و هەر کۆچکەری مافەکەى زامەنکارو، گەر گەراپەوه بۆمان هەیه وتارەکەى پاپا بگوازینەوه کە ئەمە دەقی قسەکانییەتى: (ئەى سوپای مەسیحییەکان، ئێوه بێهودە هەولتان دەدا کە ئاژاوو ناشوب لەناو خۆتاندا هەلگیرسیین و هەلسنەوه، ئیمپڕۆ ھۆیکەى راستەقینەتان کەوتۆتە بەردەست بۆئەوهى ئێوه رۆژگاری ھۆکاری بێزارکردنى ھاوینشتیمانییەکانتان بوون، ئیمپڕۆ بچن بەرەبرەکان بێزارو وەرەس بکەن و، پرۆن ولاتی پیرۆز لە دەستى کافرەکان رزگار بکەن.

ئەى سەربازان! ئێوه ئیمپڕۆ کەلوپەلى شەرن، ئێوه ئەمپڕۆ خۆتان نامادە بکەن ھێزو بازووتان پێشکەش بکەن بۆ سودى پرۆایەکەتانو، بە چەکی ئایین و تەقوا خۆتان چەکدار بکەن و ئێوه بەوه بەهرەى ھەمیشەیی دەخەنە دەست. ئەگەر ئێوه سەربکەون بەسەر دۆژمەنتاندا، مەمالیکەکانى میسر بۆ ئێوه دەبیست، ئەگەر بکشین مەسیح لە کوێ مرد لەوێ دەمرن و پەرورەدگاری بەسۆزى خۆى لەیادتان ناکات و لە شوێنى دۆستانى خۆتاندا دادەنێ، ئەمە کاتیکی ئازایەتى خۆى تێدا دەردەخەن کە لەکاتى ئاشتیدا دەرتاڤخستبوو، ئەگەر مسۆگەرە دەبێ تۆلەى خۆتان بستیئن، ئەوه بچن دەستى خۆتان بە خوێنى ئەو بێپرۆایانە بشۆن.

لێرەدا گۆتێگران بە گریانەوه ھاواریان لى بەرزبۆوهو، پاپا ووتى: (وا سەربازى ئاگر بوون بە سەربازى خودا ئەى گەلى من، ئەگەر خودای مەسیح داواى یارمەتى لێتان کرد پشتى لێمەکەن و لە مالهەوتاندا دابنیشن، بێر لە هیچ شتێ مەکەنەوه تەنیا بێر لەوه بکەنەوه کە برايانى مەسیحیتان دوچارى بوون لە سەرشۆرى ریسواى و، گوێ لە قودس و ھەناسەکانى ئەبێ مەگرنو، چاک یادی ئەو وتەیدە

مەسیح بکەنەو کە وتووێت: ﴿ئەوێ دایک و باوکی زیاتر لە من خۆشبوێ لە من نییە﴾ هەرکەسێ ماک و زێد و دایک و باوک و ژن و منداڵی بەجێ بهێڵێ لەبەر خۆشەویستی من و خاتری من لەناو بەهرەکەدا نەمر دەبێت﴾.

دوای ئەم وتارە ئاگرییە (پەتەرۆس ناسک) دەستی کرد بە گەشت و گەڕان بەناو سەرتاپای ئەوروپا و سواری کەرتیکی لەرو لاوز بوو، بەرگێکی شەڕی کەربووە بەرەو، پیتی خاوس کەربوو، خاچە گەورە هەلگرت، بە گریانێکی وروژێنەر هاواری دەکرد و نازار و ئەشکەنجە مەسیحییەکانی لە خۆرەلاتدا دەگێڕایەو، وە باری عەرەبی درێندە و نەزان چۆنە لەسەر گۆڕی مەسیحدا.

یەکنێ لە رێکەوتە سەیرەکان ئەو بوو قات و قورپییەکی سەیر بەشی خۆرئاوای ئەوروپای گرتەو، وەچەو کشتوکالی لەناو برد و سوالکەر و دەروژە کەر زۆریون کە خواردنی پۆژانەیان دەست نەدەگەوت، تەنیا بەشی پەیدا کردنی ئاوی دەم و چاو شۆشتیان نەبێ، کاتی دەیان دیهات وێران و کاول بوو، کێلگەکان پەق و پروت مانەو و سەوزاییان نەما، برسییەکان بێریان لەو کەردەو کە دەبێ بێر لە شۆنێکی بە پیت بکەنەو، تا لەو برسییەیی ئیستا و مردنی چاوەپانکراو رزگاریان بکات، لەکاتی کەدا گۆیان لە دەنگی پاپابوو ناماژی بە خێرویی خۆرەلات دەکرد و تالان و دەسکەوتەکی بە رەوا لە قەڵەم دەدا بۆ کۆچکەرەکان و گەشتیاران، ئەو برسییانە بە دڵ روویان لەو کۆچکردنە کرد، چونکە چارە برسیەتی ئەوانی تێدا هەبوو، کاروانە کە بە تەواوی گروپ و ھۆزەکانەو لە فەرمانبەر و بکوژ و دزو چەتە و تالانکار کەوتە پێگا، ھەریە کە ھیوا تاییەتی خۆی لە دڵ گرتبوو، برسی دەیویست بھوات و فەرمانبەر و دەیویست بپێتە خاوەن کورسی و تەخت و تاوانبار ئارەزوومەندی لیبرودەیی خوایی بوو.

هەڵمەتێ یەكەم كاتێ (ئاسیای بچوكی) داگیر كرد لەگەڵ بەرگری
سەلجوقیەكان^(۱) بەرەو ڕوو بوو، ئەگەر هێزی تریان مابێ ئەگینا ئەو گەداو
رووتانەیان بە تەواوی لەناو بردن كەمێ نەبێ دەریازیان نەبوو، بەلام ئایا كلیسا لەو
شكائییەیان بێدەنگ دەبن و بەردی لەسەر دادەنێن، پاساو بیانوی چى بۆ چ ئەمە
دیننەو؟ پاپا ئەو پڕوپاگەندەى بڵاو كردهووە گوايه دڵەكان لە خۆشەویستی
مەسیحدا خاویڤ نەبوون، كۆمەڵەكان لە ژێر ئالای سەر كردهیە كدا نەبوون كە
نەخشەو پلانكێش بن، بۆیە پتوێستە ئەو چارە سەر كردهیەتیە كە بە دەستی
كەسیكەو بە شێوازی جەنگ بزانن، ئەمەش هاتە دى، لە قوستە نیتینیەدا
چەند سۆپایەكى هاوێشمان و سوێندخوار لە (لورینەكان)^(۲) و (ئەلمان) و
(نۆرماند) یەكان و (فەرەنسێ) یەكان كۆبوونەو، پێگاكەیان بە شیوەیەك پێكخست
كە لە هەڵەكانى دویتی خۆ پەنابەن و سەر كەوتینیكى بە پەلە بە دەست بێنن،
دەست بەسەر ئەرپەها (الرها) و (تەرابلوس) و (بیت المقدس) داگیرن. بەلام چۆن ئەم

(۱) سەلجوقیەكان: چەند فەرمانپەرەى یەكێ توركن، باپەرەیان سەلجوق بوو، چەند لقێكن گرنگترینیان: (سەلجوقە
گەورەكان (۱۰۳۷-۱۱۷۵) تەغۆل بەگ و جەغری بەگ دروستى كردن كە ئەوێ سەلجوق بوون.
ناودارتینیان لەوانە: ئەلب ئەرسەلان و مەلىك شاه بەركیاروقە. سەلجوقى كرمان (۱۰۶۱-۱۱۱۸) قەرە
ئەرسەلان دروستى كردن، سەلجوقى سوریا (۱۰۹۶-۱۱۱۷) تەش كورێ ئەرسەلان دروستى كردن.
سەلجوقەكانى عێراق و كوردستان (۱۱۱۷-۱۱۹۶) مەغیث الدین محمود دروستى كردن. سەلجوقى پۆمى لە
ئاسیای بچوكدا (۱۱۱۷-۱۳۰۰)، لەوانە چەند رشتە بڵاویونەو كە ئەتایكەكان بنیاتى نان. (المنجد فى
الاعلام/ لويس معلوف) وە بە پێى (مێژووى گەلى كورد/ صالح قەفتان) و سەرچاوەى تری مێژووى توركەكان
دەوڵەتى عەبباسى و فارسى و فاتیمیيان رووخواندووە. لە كاتێكدا ئەلب ئەرسەلان لە شەرى مەلازگردا سوپای
پۆم دەشكێتێ و ئیمپراتۆرى رۆمانۆس بە دیل دەگێڕێ بەرەبەرە هەموو كوردستانیشى داگیر كردووە. بەلام
سەلجوقەكان وەكو صالح قەفتان لە (ل ۷۵۱) ناهاژە دەكات لەگەڵ كورد دا ئەرم و هیورسوون، تەنانت
وشەى كوردستان لەو سەر دەمەدا بە پەمى بەكارهاتووە..... بۆ زانستى زیاتر لەمەڕ سەلجوقەكان و
ئەتایكەكان پڕوانە (ل ۳۵۰-۲۵۱) لەم كتیبهدا. لە (تارىخ الخلفاء السیوطى/ ل ۶۳۶) دا هاتووە:
(بەنەمالەى سەلجوق شاكانى ولاتى رۆمەكانن) (وەرگێڕ).

(۲) لورین: ناوچهیهكە لە خۆرهەڵاتى فەرەنسا، نورماندیشى ناوچهیهكى كۆنە لە باكوورى خۆرشاوى فەرەنسا.
(وەرگێڕ)

کارهساتانه پهیدا بوون؟ وه ٴلامهکهی پروونه، چونکه لاوازی و زه‌بونی فهرمانده‌کانی
شاره بچوکه‌کانی شامو، لاوازی خه‌لافه‌تی عه‌بباسی و فاقی و جؤراو جؤری هه‌واو
ٴاره‌زوؤکانو، نه‌بوونی سهرکرده‌یی که که‌لینه‌کان پر بکاته‌وه، پی‌ویسته هه‌موو
ٴه‌و شتانه سهرنه‌که‌وتنو دؤرانو سهرشؤری پهیدا بکات.

سولٴانی سلجوقی (قونییه) به‌رگری له به‌رام‌بهر ٴهم لافاوه که‌فاوییه‌کرد، به‌ٴلام
نه‌یتوانی له به‌رگری‌کردندا خؤی رابگری، چونکه لافاوه گه‌وره‌که هه‌موو لایه‌کی
(قونییه‌ی) گرت‌ه‌وه، په‌نجا رۆژ گه‌مارؤدراو، پاشان به‌ ناٴومیدییه‌وه خؤی دا
به‌ده‌سته‌وه، نازایه‌تی سه‌لجوقییه‌کان کوانی؟ له‌و که‌سانه‌دا که له‌و شارانه‌ی
حوکیمان تی‌دا ده‌کرد لی‌کترازابوون و هه‌ریه‌که به‌ کاری خؤی خه‌ریک بوو. ٴه‌گه‌ر
ده‌سه‌ٴاتدارانی سه‌لاجیقی له‌ دیمه‌شق و به‌یتولموقده‌سو ناوچه‌کانی تری شامدا
له‌ش سوکیان کردبایه‌ بؤ فریاکه‌وتنی ده‌سه‌ٴاتداری (قونییه) ده‌یاتتوانی له
شوٴنه‌واره‌کانی گه‌مارؤکه که‌م بکه‌نمه‌وه، به‌ٴلام رکابه‌ری یه‌کتری بوون، به‌ شی‌وه‌یی
دژایه‌تی یه‌کتریان ده‌کرد، بۆیه دوژمنان ٴه‌وانیان خوارد. ٴیمه لی‌ره‌دا نکۆٴی له
هه‌ول و ته‌قه‌للای ٴه‌وانه‌ ناکه‌مین که‌ نازایانه به‌رگریان له (ٴه‌تاکیا) کرد، کاتی
(٩) مانگ خؤیان بؤ جه‌نگ راگرتو، (باغیسیان) فهرمانده‌ی به‌رگری له
ٴیشکاندنن هی‌رشبه‌راندنا سهرکه‌وت تاوای لی‌هات ناٴومیدی خسته دٴی ٴه‌وانه‌وه،
به‌ٴلام ناپاکی ناوخؤی گونا‌ه‌بارانه شکاندی. له‌کاتی‌کدا یه‌کٴ له‌ پاسه‌وانانی قه‌ٴاکه
به‌ پاره‌و به‌شدان فربوی خواردو ٴه‌ویش چوه‌ گه‌ٴیان هه‌تا ده‌روازه‌کانی شاریان
پیشان بدات، جا له‌ تاریکایی شه‌ودا هی‌رشیان کرده سهر (باغیسیان) و، ده‌ستیان
به‌سهر خه‌وتوه‌کاندا گرتو نه‌یاتتوانی یه‌ک بگرن، به‌ٴلام فهرمانه‌روایانی (حه‌له‌ب) و
(دیمه‌شق) نامه‌ی فی‌ٴلاوی فهره‌نگییه‌کانیان بؤ هات که له‌وتی‌دا رایانگه‌یانده‌بوو،
ٴه‌گه‌ر ٴیوه یارمه‌تی گه‌مارؤداران نه‌ده‌ن، ٴه‌وان نایانه‌وئ زیان به‌ ٴه‌وان بگه‌ٴیین،
ٴه‌وان ته‌نیا ٴه‌و ناوچانه‌یان مه‌به‌سته که‌ (رۆم) له‌ رابردودا داگیری کردونو،
پلانه‌که سهری گرت، چونکه هه‌ردوو بی‌ٴاگا که‌ دوا‌ی ٴه‌وه په‌لاماریان دراو، هه‌ر له

رابردودا شكانيان بەسەر داهيتراو، چونكە رۆژى كوزرانى (گای سپى) ئەوانىش كوزران. تراژىدىاو گەرمەساتى (بيت المقدس) كە مندالانى پىرو سەر سپى دەکرد، قەسەبجانەيەكى دېندانەو خرابى تېدا ئەنجامدرا كە ھەرگىز مېژوو شتى واى نەبىنى بىئ، جگە لەوہى كە ئەوروپىيەكان خۆيان گېژاويانەو ھىچى تىرى لىئ باس ناكەم.

مېژوونووسى فەرەنگى (مېشوا) لەمبارەو ەوتويەتى^(۱): بە پەلە قەسەبجانەى گشتى سەرىپەلداو مسولمانان لەسەر پىنگاكانو ناو مائەكانياندا كوزرانو، ھىچ پەناگەيەك لە (بيت المقدس)دا بۆ ژىركەوتەكان نەبوو، ھەندىئ لەوانەى لەدەستى مردن رزگاريان بوو، ئەوانەبوون بەسەر ھەوشەكاندا ھەلاتن، ئەوانى تر بوونە چەند كۆمەلئ لە كۆشك و بالاخانەكاندا خۆيان ھەشاردابوو بەتايىبەتى مزگەوتەكان، بەلام لەدەست كوزرانى خاچ ھەلگەرەكان رزگاريان نەبوو، چونكە بۆ كوشتنى داپراو ھەلاتو ەكان چوونە ناو مزگەوتەكانىشەو ە. پىادەو سوارەكان خۆيان تىخزانەد، لە ناو ەندى دزىوتىرەن ژاوەژاودا، تەنيا گوپت لە نالەو ھاوارى مردن دەبوو، كاتى خاچ ھەلگران بەسەر كۆمەلەى لاشەكاندا دەپۆيشتن تا ئەو كەسەى ھەولئ راكردن بەدات بىكوژن.

شاھىدھالىئ (رېمىن داجىل) ە كە دەلئ: (لافاوى خويئ تا چۆكى ئەسپەكان بەرز بۆو ە، دژوارترىنيان لە مزگەوتدا بوو، ئەوانەى نىشانەى مانەوبوونيان ھەر پىئو مابوو لەو كوشتنەدا بەدەيل گىران بە تەماى ئەوہى خۆيان بکپنەو ەو رزگارەنە (الفديە) بەدەن بەپارە، ئەنجا خاچ پەرستەكان ئەوانىشيان كوشت، بە شىئوہىئ ناچارىان دەکردن لەسەر بالاخانەكاندا خۆيان فرىئ بەدەنە خوارەو ە، دەھاتن لە تونىلل و ژىرزەمىنەكان دەرياندەھىتانو لەسەر لاشەى كوزراوانى تريان رىز دەکردن و دەيانكوشتن، نەك ھەر لەسەر كۆشك و مزگەوت و رىگاويانەكانو شەقامەكاندا لاشە ھەلگرايوونە سەر يەك، بەلگەو لە دورترىن شوپىنىشدا، ئەم قەسەبجانەيە تا ھەفتەيەك نەپرايەو ە.

۱- لە ھەرگەراوى (د: احمد احمد بدوى) ھەرگەراو ە چەند بېرگەيەكى كىتەبى (مېشوا).

میژوونوسان لەسەر ئەوە پێککەوتوون کە ژمارەی کوژراوان خۆی لە (۷۰) هەزار کەس دا، پاشان فەرمان بەو مسوڵمانانە کرا کە مابوونەو هە لا شە شیۆتێراو هەکانی هاوێڕ و براکانیان بنێژن، ئەوانیش بەچاوی فرمیتسکەو هە ئەم کارەیان کرد، هەبوو لەناویاندا هاتبوو لەناو مردواندا لە تالان و دەستکەوت دەگەرا.

ئەگەر ئەوە بەجێ بێلێن کە کوژرا بو تالانکردن و زەوتکردن لە قودس دا، ئێمە ئەم قەسەیی (ابن اثیر)^(۱) دەگوازی نەو کە دەلێ: (فەرەنگییەکان لە مزگەوتی ئەقسادا زیاتر لە (۷۰) هەزار کەسیان کوشت، زۆریک لەوانە پێشەواو زاناو خواناسی ناو مسوڵمانان بوون کە لە نیشتمانی خۆیانەو چووبوونە ئەو، تا لە تەک ئەم مزگەوتەدا نیشتهجێ ببن، لە تەک (الصخرة) دا (۴۰) و قسور لالەیی زیویان برد کە کێشی هەر لایەک (۴۰) ریتلی شامی بوو، لە (۱۵۰) لالەیی بچوکیان برد، لالەیی زیڕ (۲۰) و قسور لالە بوو، ئەو تالانەیی بردیان پێشومار بوو. زۆر کتێب^(۲) لەمەر ئەم قەسەبەخانی خراپەییە نووسراو، ئەگەر بمرۆی بیگوازمەو وێژدایم زۆر ئازارم دەدات، بۆیە ئەوەندەیی نووسیومەو بە تەواوی دەزانم کە ناوەرۆکەکی تۆقێنەر و سامناکی هەیە. هەزە کەم ناماژە بە گومانێ بکەم کە هەندێ لەوانەیی فاتیمیەکان لە هەموو چاکەییەک دادەپەڕن برەوی پێدەدەن کە لە گەرمەساتی جەنگەکانی خاچ پەرستیدا پێشنیاریان کردووە وای لێکردن ئەو گومانە بخرە سەر ئەوان کە کاتی خەلیفەکانی (میسر) شان و شکۆی سەلجوقیەکانیان بینی لە شامدا زیاد دەکات و پێدەنی تە ناو سنورەکانی قوستەنتینییه، نوێنەر دەنێرنە لای فەرەنگییەکان لە (پۆمە) دا کە داویان

(۱) (ابن اثیر): (عزالدين ابو الحسن علي) ۱۱۶-۱۲۳۴ له (دورگەیی ابن عسەر) پەیدا بوو، میژوونوس و ئەدیب و شەرخزان بوو، خاوەنی کتێبی (الکامل فی التاریخ) و کتێبی ترە (المنجد) سەیر بکە. هەندێ سەرچاوەی میژویی دەلێن: لە دورگەیی پۆتانی کوردستان پەیدا بوو لە (۱۱۴۹) دا، لە موسڵ و بەغدا و دیمەشق خۆندووەتی. (میژووی کورد) پۆلی چوارەمی گشتی ۲۰۰۱/ هەولێر ل ۳۱ سەیر بکە. دێسان پیارەکی کتێبی (مشاهد الکرد) عەمەد امین زەکی بەگ (وەرگێژ).

(۲) الکامل لابن الاثیر ۱/ ۱۱۷. (نووسەر)

لێدەكەن دەست بەسەر (بیت المقدس) دابگرن، ئەمەش گومانێكە هیچ كام لە میژوونووسانی ئەوروپا، لە گەڵ نووسینی زۆری لە شیتەلێ هۆیه كانی جەنگی خاچ پەرستیدا ئاماژەیان بۆ نەكردووە. دكتۆر (ئەلبیلی) بۆ بەدرۆخستنه‌وه‌ی ئەمە دەنووستی^(۱): (چۆن ئەمە پێكەه‌وه‌ی كە فاتیمییه‌كان بانگی فەرەنگییه‌كانیان كردبێ بۆ جەنگكردن لەگەڵ مسوڵماناندا، كەچی خۆشیان بە جەنگی فەرەنگی هەڵساون، تا دواساتی هێزی جەنگییان بەرگریان لە عەسقلان كردووە).

لە بەشی یەكەمی (خطط الشام/الاستاذ محمد كرد علي) دا گیرانە‌وه‌و باسی پەرچەر هاتووە لەمەڕ كارە جەنگییه‌كان كە فاتیمییه‌كان پێ‌وه‌ی هەڵساون بۆ شكاندنی سوپای نەسرانی داگیركەر، بەلكو كاتێ فاتیمییه‌كان داوای پالێشتی كردنیان كرد لە سەرۆکی دیمەشق كرد ئەوان هیچ وەلامێکیان نەبینی، ئەگەر ئە‌وه‌ كرابوایە، بەرەیه‌کی تر رزگار دەكرا كە تەقەلای خاچ پەرسته‌كان پەرته‌وازه بكاتو، دەتوانرا سەرکەوتن بە دەست بهێنرێت. مامۆستا (محمد كرد علي) دە‌ئێ: «شای میسر سالی (٤٩٦ ك) سوپایه‌کی به سه‌زكردایه‌تی كۆپه‌كه‌ی (شرف المعالي) ئاماده‌باش كرد كه‌شتیگه‌له‌كه‌ی له ده‌ریاوه‌ ره‌وانه‌كرد، ئەو سەربازانە‌ی كە لە سالی (٩٥ ك) دەرچوون لە كه‌ناری (الرملة) ئۆردویان كردو، لەگەڵ سوپای فەرەنگیدا تێكەه‌ڵچونو ئەوانیان بەزاندو (شرف‌المعالي) كۆشکی (نیفشینی) گەمارۆدا، فەرەنگیه‌كانی ناوی كوشتو، ئە‌نجا چەند كاروانێ بۆ فریاكەوتنی فەرەنگییه‌كان ئاماده‌بوونو تۆقی (عەسقلانیان) داو، (شرف‌المعالي) لە عەسقلانە‌وه‌ بۆ رمله‌ پۆیشتو نامە‌ی بۆ (شمس‌الملوك) ی سەرداری دیمەشق نووسی داوای یارمەتی كرد لە دژی فەرەنگدا، ئە‌وه‌ش پاساوی بۆ ئە‌مە هێنایه‌وه‌. خۆزگە دە‌مزانێ نایا سوپای خاچ پەرسته‌كان كە هەموو ناوچه‌كانی خۆره‌ه‌لاتو خۆرئاوایی

(۱) (صلاح‌الدین/ ل ٤٢) نووسەر (٤) (محمد كورد علي): لە (مشاهیر الكرد/ محمد امین زکی بگ): دا: زانایه‌کی ئاردا‌ری شامو، خا‌وه‌نی كتیبی (خطط الشام)‌و، با‌ی‌ده‌ی خەلكی سوله‌یانی بو‌وه‌و، له‌وێ جێگیر

نموروپاوه هاتیبون، ئاپا به دهنگ چ داخوازیسه کی خلیفه فاتیمیوه چون^(۱)،
 ثوان وه لامی هیچ ملکه چیه کی ئیمرا تورییه تی قوسته تینییه یان نه دایه وه، ته نیا
 پاش نموه نه بی که پاپای رومما هدی بو هه لکه وت و لیبور دنی گشتی ده رکرد بو
 هه رکه سی بو (بیت المقدس) بروات! ئیمه ئیستا له حاله تی له بیژه نگدان و
 تاوتوئیکردنی وردداین، هه لبه سترای مه زه بی که له ژیر ده سه لاتی هه واو
 ثاره زوه و رقو بوو غزه کانیدایه قت به ماده دیه که له ماده کانی لیکولینه وه ی
 زانستی دانانری و، کۆکردنه وه ی که له گێرانه وه یه کی دژ به یه کتریش به ریگیه که
 دانانری بو گێرانه وه یه کی رووداوه کانی میژوو.

بیگومان ره شه بای پتا هه لیکرد، خۆره لالت له گورزی یه که مدا مسولمانانی
 وریا نه کرده وه، به لام دوا ی پهرت و بیلایان له ژیر نیستی چوند سه رکرده کی دلسۆزدا
 کۆبو نه وه، به دلیرانه یه کی راست کهوتنه مهیدانی به ره و روبه پروبوونه وه، ئاینده
 به شی له تیکۆشانی پاک ی ثوان ده بینین که واقعی روون ناشکرای ده کات.

(۱) له (المنجد فی الاعلام) دا (لويس معلوف) دا هاتوه: (فاتیمیه کان بهرهباییکن ده درینه پالېشتی عدلی کوری
 نمبر طالیه فاتیمه زههراری -خوا لییان رازی بن- کچی پیغمه مبر ﷺ له (۹۰۹-۱۱۷۱) دا دهوله تیان
 له تونس دامه زراند، له سه رده می (المعز لدين الله) دا یا کوری ته فریقیاو میسر کهوته ژیر ده ستیان و، سنوری
 دهوله تیان بو که ناره کانی ته تله سی درێژبوویه وه، سه رکرده که ی (جوهدری) نارد له (۹۶۹) دا میسر یان
 داگیر کردو، به ناوی نمروه قاهره ی دروست کردو، ده سه لاتی خۆی به سه ر سوریا و فه لستین و لویناندا گرت.
 له سه رده می نمو، پۆشنییه ی نیسلامی گه یشته چله پۆیه و، هانی زانست و ته ده ب و فه لسه فیداو،
 بانگێشه ی زانایانی کرد بو میسر، که له وئ تمنا خه ریکی زانست بن. (وه رگێی)

بہرلہ سہلاحددین

ہندی لہواندی باسی کہلہپیای لہ کہلہپیایوہ کانی دہکھن ہول دہدھن لہ شان و شکوی ہاوشانہ کانی کہم بکہنہوہ، چونکہ پیا ہلگوتنیان واتہ کہمکردنہوہ لہ شکوی نہم کہلہپیایوہ، ہندیکی تر لہ باسکردنی پالہوانیکدا شیوازی خویہزلزانی و زورزانی بہدہردہخنو دین پرخنہو ہلہ دہگرنو بہرجہستیان دہکھن وک نہوہی پالہوانہ کہ کوتابی و شاگردی بی لہ بہرامبہر مامؤستایہ کہ داو پرنوینی دہکات، نہمانو نہوانیش لہوہی دہینوسن سنوری حق دہبہزینن، چونکہ پینگاہ کہ لای مرؤفی بہویژدان وون نابج، پنگای تہرازوی وردہ بؤ ہر کاری، بؤ ہر کارکہریک بی شانازی کردن بہیدک تاکہ کہس۔

سہلاحددین کہ لہمہریدہوہ قسہ دہکھین، زور قہرزرداری چاکہی کہسانیکہ، کہ لہ باوہشیان گرتوہوہ چاودتیریان کردوہ، نہویش لہ توندترین کاتہ کانیدا، کہ پیویست بسو چاوی تیدا بنوقینن، جا چاودتیریکردنی نہو مافانہی لہیاد نہکردوہو، لہ قولایی دلیموہ ہستی بہوہ دہکرد، پیایوہتیہ کہی پنگای نہوہی لیڈہگری ناستی ہاوشانہ کانی پشتگوئی بجاتو، ہبہوہ لہناویاندا بہشیوہیہ کی تایبہتی چاوی لئی بووہ ناوری لیڈاوتہوہ۔ تای تہرازوی میدانی جہنگ لہ شامدا لایہ قورسہ کہی بہر فہرہنگیہ کان کہوتو، رژیہپوژ ہیواہ کانیان زورتر دہبو، چونکہ کاتئ دہیانپوانی لیڑہ لہوئی نہوہی دہیان بینی تنیا نہوہ بو، کہ ہر پہلاماری بہ خیرایی سہر ہلڈہدات بہ خیرایی سہرکوت دہبیو، نہخوازہ لا کہ دہبیرا لہ لایہن خورثاواوہ بہردہوام نہفہر پہوانہ دہکران، تا شوینی نہو کہسانہ بگرنہوہ کہ لہ گورپہانی تیک ہلچوونہ کاندا دہکوژینن، نہگہر ہندی لہ

فەرمانپەر ۋا مسولمانە كانىش رېتكە ۋەتەن ۋا ئاگرەستىكى ستەمانە شيان كەردى بى بۆ
ئەۋەبو خۇيان لە پەلامارىكى بە پەلە بيارىزن، بۆيە بە پەلە ناۋى دەبەم، چونكە
دەستدرىزىيەكە ھەر روودەدات ۋە مەجال نىيە، ئامانچە كانى ئەۋانەى ئاگرەستيان
پاگە ياندىبو تەنيا ئەۋەبو كە رۆژەكان دوا دەخەن ھەتا ئەۋ پۆژەى كە ھەناسەكان
تىك ھەلدەچن.

بەلئى تاىەى فەرپەنگى قورسترو جىگىرتەر بوۋە تا پۆژگار بوۋارى بە دەر كەۋتنى
پالەۋانى ئازا (عمادالدين زنكى) دا دەر كەۋت، پاش ئەۋ كوپە پالەۋانە كەى
(نورالدين زنكى) ھات، خەلگە كە ھەستيان بەۋە كەرد مەترسىيەك دېتە ئاراۋە، ۋا
نىشانە كانى خەرىكن سەر ھەلدەدەن، لە مەيدانى جىا جىادا ھەۋلى بەرەنگارى
بوۋنە ۋە ياندا، ھىۋا دوۋرە كانى ئەۋانى كە مەكر دەۋە، پاشان (سەلاھەددىن) ھات كە
دەرگاۋان ھەژىنەكى گەۋرە بوۋ كۆتايى بەۋ ئاۋاتانە ھىناۋ، دەستدرىزىكارانى
لە سەرلىۋارى چاڭىكدا پارگرت، ۋە شىياري پىدان بەۋ چالەى لە ژىر پىياندا تەقىۋە تەۋە
ئەۋانىش پەرئىشان ۋە سەرسام مان^(۱). (عمادالدين زنكى)^(۲) فەرمانپەر ۋاى موسىل،

(۱) لە كىتەبى (سەر ھەلدەدەن ئەۋەى سەلاھەددىن ۋە گەرپانەۋى قۇدۇش، د. ماجد عىسان الكىلانى ۋە: صادق
عوسمان عارف/ ۲۰۰۱ ھەلىق) دا ئەۋە دەرەكەي كە سەلاھەددىن بەر ھەمى بزاڭى ژۇرىك لە قوتابانە
ئىسلاخۋازەكانە، ۋە كۇ قوتابانەى غەزالى ۋە گەيلانى ۋە زانايانى تىرى ئەم بزاڭە كە گەرم ۋە گوپى ۋە نۇتخۋازى
بە ئەۋەى نوئى داۋە ۋە زچەر خانەكى تازەى بە جىھانى ئىسلامىيىناۋ، مەۋقەى مسولمانى لە ستەم ۋە خراپكارى
ناۋخۆۋ دەرەكى ۋە شىيار كەردەۋە، فەترى چاۋ ئەقانلەن، لىتەرسىنەۋە ۋە فەيداكارى، ۋەلات پارىزى كەردن.

(۲) عمادالدين كوپى (ئاق سەنقرە) لە (۴۸۷ك) دا مەردوۋە، (عمادالدين) دېتە شوئىنى ئەۋ سىياسەتەكانى ئەۋ
پەچاۋ دەكات، (ئاق سەنقرە) ۋاتە: دالى سىۋى ۋە ھاكىمى ھەلب بوۋە ۱۰۸۷ سەلجۇقى بوۋە، لە كىتەبى (ارىيل
بىن الماضى ۋە الماحضر، ۱۹۸۷م، ل. ۴۰) دا ھاتوۋە: (عمادالدين زنكى) پەلامارى مەرتشىنى كۆردى بە ناۋى
(ھەزەبانىەكان) دەدات كە پايتەختيان لە ھەلىق بوۋە كە ھەر لە سەدەى (۱۱) زانىيەۋە لەۋى بوۋن،
ئەۋكاتە تېرەكى تىرى كۆرد ھەبۋە بە ناۋى ھەمىلىيە ھەردەم كېشەيان لە سەر دەسەلات ھەبۋە،
ناۋدارترىن مەرى ھەزەبانىيە عىسائى كوپى موساۋ براكەى سەلار كوپى موسا بوۋە، ئەفغا (ابو الحسن بن
موسىك - موسا) ۋە (ابو على بن موسىك) كە ناۋيان لە پەرداۋى (۴۴۰ك) دا ھاتوۋە، بەلام مەرى ئەۋ ھىجائى
ھەزەبانى (حەسەن كوپى) ھەسەنى كوپى موسا) لە سەردەمى سەلجۇقىدا ناۋيانگ دەرەكات، ۋە (ابن الاثير)
باس لە چالاكى ۋە ھابىيەمانەتى ۋە بەشدارى كەردنى لە گەل ئەۋ كېشەندە كەردوۋە كە لە نىۋان خەلەفاى
عەبباسى ۋە سەلتەنەتى سەلجۇقىدا يان ئەۋان ۋە ھاكىمانى موسىلدا پەيدادە لە ماۋەى (۵۰۰-۵۲۰ك) داۋ،

یہ کہم کاربہ دہستی مسولمانان بوو، سہیری مہترسییہ کانی خاچ پهرستہ کانی کرد
وہ کو سہیر کردنی کہ سیکی نہ فہری لیکوژراونو تالانکراوہ، لہبہر تورپہیی و رق
ناگری لئی ہلڈہستا، داناو زانا بوو کہ ہانی دہدا بو پامان لہوہی دیت و لہوہی
دہپرات، چاوی بہ تہواوی میرنشینہ عمرہبیہ لاوازو بیہیزہ کانی دہوری خویدا گپرا
کہ شہواوشو چاوپروانی لہناوچوونی دہکردنو، لہ حالہ تیککی بہزین و کوڈاندان
پلانگیپی دابوونو پارویہ کی سوک بوون بہزویی قوت دہدران، پریاری داو سوربوو
کہ دہبی بہ خوشی بی یان بہ زوری بی ٹہو میرنشینانہ لہزیر فہرمانی خویدا یہک
بختاہوہو، موسلی لہگہل گہورہترین ولاتی دورگہدا یہک خستہوہ، پاشان بہسہر
فوراتدا پہریہوہو دہستی بہسہر (حہلب) و دراوسیکانی داگرت لہ ولاتی شامدا.
لہو ہیزہ دلنیا بوو لہ کہ لہزیر دہسلاتی ٹہودا کوڈوتہوہو، ٹہنجا راست نہچوہو
مہیدانی جہنگ کردنہوہ ہتا بہ بزائہ کی ٹاودانکردنہوہی گشتی لاگرہوہ
ہلڈہستاو، کشتوکالی برہو پیٹنہداو، پنگاو یانہ کانی بیترس نہکردنو جوگہلہی
پانہ کیشان و پنگای بو بووژانہوہی ٹابووری خوش نہکرد.

ٹہنجا داوای لہ فہقیہکان کرد کہ بہ رولی خویمان ہلڈہستا لہ روونکردنہوہی
خہبات و تیکوشانداو بانگیٹشہ بو فیداکاری و خوہختکردنو شہیدی بکن، بہ
گہنجان و لاوان دہستی پیکرد کہ لہ لہہ کانی مہشوق و پاہیناندا بہشداری بکن و
بہردہوام بن لہسہری، ہتا دلنیا بوو لہوہی کہ دہتوانی دہست بہ جہنگ بکات و
پرواشی بہ سہرکہوتن ہدیہ.

فہرہنگیہکان لہ نیوان (حہلب) و (ٹہنتاکیا) دا کوڈیونہوہ لہ شوینہ کدا کہ
قدلاکانی (ٹہسارب) دہکہونہ نیوہرپاستیانہوہو دہستیان کردہ تالان و کوشتن،
پیٹنہوہی بہرگریہک ہدیہ لہ دژیاندا تیہلچیتنہوہ، پاشان ٹہوان لہ پوژانی

دوای نئمہ دہنگی ونبوہو، نیمارہتہ کی کوتہ بہردہستی (عمادالدین زنکی) لہ (۵۲۲ ک) داوہ لہ
پہمہزانی ٹہو سالدا گرتوہیتی ہیشٹاش لہ ہمولیر شوینہک ماوہ بہ ناوی گردعازبان کہ لہ (ہہزبان) وہ
ہاتوہ، پہندی کردیش لہسہر ٹہسپ سوارانی ہہزبانی ہاتوہ. (یہ کوہرتکردنہوہ دہستکاری) وہرگیردراوہ
بی لادان لہ ناوہرؤک. (وہرگیز)

ترسناکدا پەنایان دەبرده بەر ئەو قەڵا سەختە پارێزەرانەو، مەترسیان لە حەوشە قایەکی نەدەکرد، (عماد) سیخوڕو هەوالگری خۆی نارد تا بزانێ هەر لە بەیانییەو تا شەو دادی چی دەکەن، لە ماوەیەکی وردی دیاریکراودا بۆ هێرشیکێ گەورە هات کتوپر پەلاماری ئەو خەلکەیدا کە هەرگیز چاوەڕوانی ئەوەیان نەدەکردو، ئەو تریشقانەی مردن کە دەهاتە سەریان شانی قورس کردو، بۆ یەکەم جار ئەو جۆرە خەباتەیان کەوتە بەرچاو کە قەت نەیانبینیبوو، کاتێ دەیانبینی لاشەکانیان لە مەیداندا دەکەونه ژێر سەمەکانەو ترسو و تۆقینیان لێ نیشتو، لەبەردەم قەڵاکەشدا کەسانی دانرابوون تا ڕاکردووەکان بگێڕنەو بۆ ناو ئاگردانە کە لە مەیدانداو، ئەو قەڵایانە کەوتنە ژێردەستو، ناچار دۆژمنەکان بۆ قەڵای سەخت ڕایانکردو، (عمادالدین) ییش لە دوایانەو بوو، ئەنجا ناچاربوون ئاگرەستیکێ ئاشتیانە ببەستو، (عمادالدین) ییش پەسەندی کرد، بەلام ئەک بۆ واز لە شەڕ هێنان، بەلکو بۆ ئەوەی کاتەکی تری گونجاوی بۆ هەلکەوتنەو بۆ جەنگیکێ تازه.

جەنگی قەڵا یەکەم سەرکەوتن بوو، دۆژمنانی شکاندو، متمانەو برۆای زۆریان کە بە خۆیان هەبوو لە دلێانیدا شلۆق کردن، ئەمەش لە کاتی کەدا بوو بە چاوی خۆیان هێزەکی نوێیان بینی کە لەمەوپێش بەرچاویان نەکەوتبوو، بەلکو لەوکاتەدا متمانەو ورە بۆ گەلە سەربازەکی ئیسلام گەڕایەو، گەر بینیان دۆژمن لە ترسان ڕادەکاتو، دلێابوون کە سەرکەوتن بۆوانەو، دوورینی!

هەر چوار دەوڵەتە لاتینییهکان کۆبوونەوێکیان کردو، لەمەپ (عمادالدین) دا ڕاویژێیان کردو لەسەر ئەوە رێککەوتن کە جەنگیکێ نوێ بەرپاکەن و ئەو پرسیوایە لە جەنگی (قەڵای ئەشارب) توشیان هات بێریتنەو، ئەنجا سووربوون لەسەر پەلاماردانی (حەلب) و (عمادالدین) ییش پەی بەمە برد، بۆیە بە سوپاکە ی تۆقی سەرکردایەتی ئەوی داو، بیری لەوە کردووە کە نابێ هەل بەوان بدات خۆیان کۆبکەنەو، بۆیە بە سوپاکە یەو هەلیکوتایە سەر (لازقییه) و، جەنگیکێ خۆیناوی

تێدا کراو، خاچ پەرستەکان چاکترینی گەنجەکانیان لەناویدا لەدەستداو، زیاتر لە (۷) ھەزار بەدیل گیران، و پا کردوووە کانیشت زەخیرەو تالانەکی زۆریان بەجێ ھێشت کە بوو کۆمەک بۆ سوپای ئیسلامی.

ئالێرەدا دوژمن پیتی داگرت لەسەر ئەو کە داوای فریارپەرسی لە پادشای قوستەنتینییه بکات، و لە دلی خۆشیاندا لە خرابەیی تەماع و چاوتی بێرپەنجەکانی دەترسان، و پریان بەمە خۆش نەبوو، بەلکو لە نیتوان دەسلاتی (عمادالدین) و دەسلاتی ئەو دا بەراوردیان کرد و بینیان ئەویش وەکو ئەوان ھەلگری خاچە، پاشاکەشی ئەمەیی بە بووار زانی تا ھەندێ وڵات بجاتە سەر وڵاتی خۆی، و بۆیە ھێرشی کردە سەر (حەلب) و سوپای دەورەکەیی، بەلام بۆی نەگیا، بۆیە پری کردە (شیزر) کە میرشینەکی بچووک بوو، زۆر خۆماندووکردنی نەدەویست و ویستی بە سەرکەوتن بەسەریاندا ئەو بەسەلمێتی بەوانەیی داوای فریاکەوتنیان لێکردبوو کە ئەو خاوەن شان و شکۆیە!

(عمادالدین) بەھۆی دوربینی خۆی لە جەنگدا ھالی بوو کە دوژمن دەپەوی داھاتوو بە زوی سەرکەوتنەکی بە پەلەیی بەسەردا بەدەستبێتی کە زۆری تێنەچیت، زۆری نەبرد مەسەلەکەیی بەلاوہ ئاسان بوو، بەھۆی دانایی و زیرەکی خۆی پلانەکەیی فێلاوی داڕشت، تا بتوانی ئەوێ لە جەنگە گەرمەکاندا بەدەستدێ ئەویش بەدەستی بەییت، ھەلسا کابرایەکی دانای ناسراوی ئارە لای شای پۆمەکان کە لەدەست فەرەنگەکان بێترسیتی، چونکە بە تەنیا ئەویان لە (حەلب) بەجێ ھێشتبوو، لەکاتی تیکەڵچونیدا لەگەڵ (عمادالدین) دا ئەوان قەت فریای ناکەون، ئەو سوپا زۆرو ئازایەیی ئەویش لە توانای ئەو نییە، پادشاش بیری لەو ھاتنەناوہی خۆی کردووە کە خۆی بۆ ئامادە نەکردبوو، سەرشۆرپونی فەرەنگیەکانیش لەبەرچاوی خۆیدا بینی، ئەمەش وای لێ کرد کە پادشای پۆمەکان لەو شوێنەدا سوپاکەیی بکیشیتەو، ئا لەو کاتەشدا (عمادالدین) بەلاماریدا تابیترسیتی، و چاوترسیتی بکات، ئەویش پادەکات و ھەزاران زەخیرەو

تالان و تفاق لە دواى خۆى بەجێ دەهێلێت! ئەم سەرکەوتنە دەنگو سەدایەکی زۆری داوە لە هەردوو جیهانی ئیسلامی و مەسیحی دا، کۆمەڵەی پێی دڵخۆش بوون، کۆمەڵەکەى تر ترسیان لێ نیش، پاشان چی؟

(عمادالدین) هەر لە ئیستانە شۆنێ پاشاوەکان دەکەوێ لە چەند جەنگێکدا کە دوورین لە چوار میرنشینه کانیان، هەموو ئەوانەش تیماری سینەى ناکەن هەر چەندەش سەریکەوێت، پیاویکی ناوا تەنیا بە بەرگریکردن لە ولاتانی ئیسلامی ناگیرسیتەوه، بەلکو دەبێ پایتەختی خاچ هەلگرەکانیش پرۆختێ کە لە هەموویان نزیکتر (الرها)یە! بەلام ئایا کاتێ پەلاماری بدات کە سەرۆکەکی ئامادەى پەلاماردانە!! ئەو پەنای برده بەر پلانێ کە پێشوش فریای کەوتبوو. سوپایەکی بۆ دەوری (دیار بەکر) و (نامیدی) و (حمس) برد، هەر ئەوەش هاتە پێش، بە دنیایی یەو لە ویلايەتەکی دوزکەوتەوهو بۆ سوپاکەى بەجێهێشت، (عمادالدین) بۆ ئەمە لە بۆسە دابوو، هەر کە زانی پۆیشتوو بە پەلە هەلیکوتایە سەر (الرها) و کەس ناگای لێ نەبوو، هێرشە کە پامالەرو گەرم و گۆر بوو، (الرها - نەپرەها) کەوتەوه ژێر پکێفی مسوڵمانانەوه، (عمادالدین) بەخشنەو پیاوانە بوو، بێ سزادان شەپنەکەرەکانی نازاد کردو، پێگای بە ژنو مندالو پیرەکاندا ڕەو بکەن بێ تۆلە! هەرچەندە تەراژیدیائو ناسۆرەى (بیت المقدس)ی هێشتا لە دلیدا مابوو، بەلام چاپۆشی و لیبوردهی هەلبژاردو لە تۆلە خۆش بوو!!

پرووخانی (الرها) یە کەم هۆشیاریدان بوو بە نەمانی دەولەتی خاچ پەرستی (خاچ هەلگری - سەلیبی)و، چونکە مسوڵمانانی هاندا بۆ بەردەوامی نازادکردن، ناخو داخی لە دلی ڕاکردواندا هەلگیرساند، بە زمانی تەشەنەو سەر نیشتەکردن ڕویان لە یەکتەری دەکرد، بەلام چ سودەکی هەیە! چاوەڕوان دەکرا پالەوانەکە ئەرکی خۆی تەواو بکات، هەنگاوی یەکەمی بە سەرکەوتن بەلکو بە پامالە پەست پێکرد، بەلام دەستەکی تاوانباری بۆ کەوتە بۆسەوه بۆ تیرۆکردنی، بەلام بزافی نازادکردنی نەکوشت، دواى ئەو (نورالدین)ی کۆری پالەوانی غومونەیی بۆی دانیشتن.

(نورالدین) پیوستی به یه کتیب ده‌کات، چونکه شه که‌سه‌ی باسی ده‌کات ته‌نیا باس له پالنه‌وانی و تازیانه‌تی شه ناکات، له‌مه‌دا شه‌یش پالنه‌وان و مه‌ردیکی وه‌ک پالنه‌وان و مه‌رده‌کانی تره که غوونه‌یان له میژوودا ده‌گمهن بووه؛ به‌لکو شه‌وانی زۆریان باس‌کردووه، وتووینه: دوا‌ی چوار خه‌لیفه‌کان که‌س وه‌کو (عمر کوری عبدالعزیز) و (نورالدین) نه‌هاتوووه، له‌وه‌شدا زیاده‌زۆریان نه‌کردووه، چونکه نا‌کاره جوانه ده‌گمهن و بی‌پینه‌کانی ده‌بنه به‌لگه بۆ شه‌وه!!

خاج هه‌لگره‌کان زهنده‌قیان له ده‌ست (نورالدین) چوو بوو، کاتی گه‌پایه‌وه لای سۆزی په‌روه‌ردگاری، شه‌وان که‌وتنه‌خۆ بۆ به‌ده‌سته‌پێنانه‌وه‌ی شه‌وه‌ی راب‌ردوو له ده‌ستیان دا‌بوو، وای‌زانی بریکاره‌که‌ی شه‌وانگاته ناستی شه‌وه، پۆلی سه‌ریاره‌کان هات به‌گه‌له که‌شتیه‌کانیا‌نه‌وه تا پالپشتی شه‌وانه بکه‌ن که دا‌وای تۆله‌کردنه‌وه ده‌که‌ن.

یه‌کێ له کاره بی‌ئابروویه‌کانی ژیان شه‌وه بوو که هه‌ندێ له فه‌رمانه‌په‌واکانی ئیسلام وه‌کو فه‌ره‌نگه‌کان وایانده‌زانی (نورالدین) بی‌هێزو توانایه، بۆیه رویان کرده په‌یمان گرت‌دان له‌گه‌ڵ خاج هه‌لگرانداو، به‌وه پازی بوون که سه‌رانه بده‌ن و ملکه‌ج بن بۆیان!! وه له‌کاتی ته‌نگانه‌دا له‌گه‌ڵ پالنه‌وانی تازهدا یارمه‌تییان بده‌ن، هه‌موو ترس‌نۆکی که‌وته مه‌راییکردن بۆ دوژمنو، له‌مه‌دا پێش‌به‌رکییان ده‌کرد، نه‌گه‌ر (عمادالدین) زیندوبوایه سوپای خۆی باده‌دایه‌وه به‌ پرووی شه‌وان به‌ تووره‌یه‌وه بۆ تۆله‌ لێ‌سه‌ندنیان، به‌لام بیروپای (نورالدین) کاتی کاره‌که‌ی پێ سپێدرا شه‌وه‌بوو که قه‌ت کێشه له‌گه‌ڵ هه‌یج مسو‌لمانێکدا نه‌کات که یه‌کێ له‌وانه‌ش هه‌له‌شه‌ بوو پیوسته‌ رقی خۆی له‌به‌رامه‌ردا قوت بداته‌وه و هه‌ول بدات به‌ هه‌موو توانای خۆی سه‌رنجی بۆ لای خۆی پاک‌یشیته‌وه، تا ده‌گه‌ڕیته‌وه ناو کۆمه‌ڵی مسو‌لمانان، نه‌مه‌ش بیروپروایه‌کی غه‌مه‌یی بوو، نه‌م پیاوه ئه‌رکه‌کی قورسی گرتۆته سه‌رشان و کۆمه‌ڵی له‌ پیاوانی که‌وته‌ په‌خته به‌رزکردنه‌وه، به‌لام شه‌وه متمان‌ه‌ی به‌ یارمه‌تی خودا هه‌بوو، نا‌وای وه‌لامی په‌خته‌گره‌کان ده‌دایه‌وه که خودا قه‌ت پشت‌گه‌ویی نا‌خات.

وختىكى نەبەشت سوپاكەى لەگەڵ ئەوانە دابەزن كە دەيزانى ئەوان لە پىشەو كارى كاربەدەستەكانيان پازى نين. بەلكو ناچار كراون كە بە گوڭيان بكەن، چونكە ئەوان پيش ھەموو شتێ مسولمانن.

كەتیبەى تازە لە فەرەنسائىنگلترائى ئەلمانىا و ئىتالىاوە كەوتنە پىگاوەو كەشتىبەكان بە فەرمانى كليسا پيشيان كەوتبون پىرۆزبايان لى دەكرد، مېژوونوسانى فەرەنگى گىپراويانەو كە سوپای پەلاماردەر گەشتبوو بە (۱,۰۰۰,۰۰۰) سوارو پىادەو، يەكەبجار نيازبان (بيت المقدس) بوو، لەوئى نوژى مردنيان كردو، برۆيان وابوو كە ئەو پۆلە سوارانەو بارۆنىيەكانو گەورە پىاوانو شارەزايانى سەربازى ئەوئى سوپای بۆ مەشق كەوتبونە ناوئىيەو بەو ئەپرەهايان (الرها) لەدەست دەرھىنرابوو دەشكىنن. پەلامارەكە بەرەو (دیمەشق) كەوتە پىگاوە بەو برۆايەى والى يەكەى ئەوئى تواناى (نورالدين)ى نىيەو، داواى خەباتى چەكدارى كردو، داواى لە سەردارى موسڵ كرد بۆتە يارمەتى كە ناوى (سيف الدين) بوو ئەوئى پىاوانە وەلامى داىەو، چونكە ھەوالى دلتەزىنى دیمەشقىيەكان ئازايەتى و كەلە مېردايەتى ئىسلامەتى لە دلتا ھەلگىرساند، (نورالدين) زانى كە پىرەمېردو مندالەكانو ژنان چرژاونە ناو مەزگەوتى ئومەوىيەو، لە دەورى قورئانى خەتى عوسمانىدا ھاوار دەكەن، بە ھىمانىيەتییەكى پىر برۆاوە وئى: تەكائى قورئان پەت كەردنەوئى نىيەو، ئەمەش نىشانەى سەركەوتنە، وەك بلىئى ئازايەتى و غىرەتى ئەوانەى لەگەلدا بوون دەجولاند.

شاى دیمەشق يەكئى بوو لەوانەى ھاوپەيمانى ناشتى لەگەڵ خاچ پەرستەكاندا مۆركرد بوو لە دژى (نورالدين)داو، لە ھىكرا ھاوپەيمانەكان ناپاكىيان لەگەلدا كردو پەلامارىنداو دلتىابوو تازە تىكدەشكى، بەلام زانىنى ئەو ھاتنە گەورەيە لە ھىكرايەى (نورالدين) بۆ يارمەتيدانى بە تەواوى دەررونى ھەژاند، ھات بە گریانەو داواى لىبوردنى لە (نورالدين) كردو، ئەوئى بە خەندەو پەزامەندىيەو چووە پيشىو، ئاگرى جەنگى لە دەورى دیمەشقدا ھەلگەردو باروتەكانى بە

سەرۆکایەتى شای ئەلمانیا شکاند کە چاوەڕێیان نەدەکرد، بەلام لەسەرخۆ کۆبوونەوهو بڕیاریاندا ڕوو بکەنە (حەلب) بارەگای (نورالدین) کە وایاندا زانی هەموو کەلوپەلو تفاقى خۆی لەویدا کۆکردۆتەوهو، وایان لیکدايهوه ئەگەر ئەو لەوێ نەبێت و قەلاکانى داگیر بکەن، ئەوان هەر تۆزیشیان ناشکێنن، بەلام ئەو لە ئەوان هەنگاوى گەورەترى هەلپێناو بڕایەکی (سیف الدین) کە باشترین پالێشتى بوو لەگەڵ کۆمەڵە کەسیکی تر بە ڕەسەنایەتى (نورالدین) ناشابوون، سەرکۆنەى خۆیان کرد کە ڕابردوو یارمەتییان نەدابوو، بۆیە ئەوجارە بە گوێڕایەڵییەوه هاتن.

بۆیە دەتوانین لەگەڵ کۆمەڵە کەسیک، چونکە (عیصرالدین) شای دیمەشق کە سەرکەوتنەکی بۆ هێنايهدى چاوەڕوانى ئەوهى نەدەکرد، پێى ناخۆش بوو کە (نورالدین) پالەوانى هەلۆیستەکەى بێ، بۆیە وای بە باشزانى پەیمانى تازه لەگەڵ (فەرەنگ) ببەستیتەوه، لەبەرئەوه نامەى بۆ (نورالدین) نووسى کە ڕازى نابێت هەندێک لە سوپای ئەو لەلای بێستیتەوهو، لە نێوان ئەم و ئەودا لە شمشیر زیاتر هیچى تر نییه، لەگەڵ شمشیری هاوپەیمانەکانى فەرەنگى دایە!! ئەمە هەلۆیستەکە بوو وەلامى ئاسایى ئەوهبو کە (نورالدین) پەلەى لێ بکات، دواى ئەوهى بەرگری لە (حەلب) کردو لە پەرچدانەوهى شەرفۆشاندا سەرکەوتو هیواى گەشى ناو دێیانى ڕووخاندو، بێنى کۆمەڵێ زاناو کۆمەڵە گەنجى مسوڵمان لە دیمەشقەوه بەرەو لای ئەو بە پەلە دەپۆن و پێى ڕادەگەیتن کە ئەوان لەگەڵ ئەوان دانە لە دژی ئەم ناپاکە لادەرەدا، ئەگەر کارەکە بەراستى هاتە پێش کەس لە مسوڵمانان و فەرەنگییەکان پشتى ناگرێت، وەك ئەوهى شانسهکە یاریدهى (نورالدین) بدات، چونکە هاوپەیمانە بەدکارەکانى ڕویان تێکردو داواى کۆمەکی شەڕیان لێى کرد، لەگەڵ سەرانەى ساماندا بەرلەوهى کە وڵاتەکەى وێران بکەن، ئەمەش کارەساتێکی گەوره بوو هات بەسەریداو ڕابردوو بیری لەمە نەدەکردهوهو، وایزانى بەو هاوپەیمانیهى لە شەڕانگیزی ئەوان پارێزراو دەبێت، بۆیە بە سەرشوڕپیمەوه لە تاریکایى شەودا خۆى گەياندا (نورالدین) بە گریانەوه پەشیمان بۆه! داواى لێبووردنى لێکرد، لە دەورى

ئەم کەلە پیاوهدا گروپەکی خەلکی دیمەشق لە دەور بوو، کە نه فرینیان لە (عجیرالدین) دەکردو، داویان لە (نورالدین) کرد بە توندی لە ناپاکیه کەمی بپرسیتەوه، بەلام بە بەزهیی یهوه گوئی بۆ گرتن و، دلنیای کردن کە ئەم پیاوه بەتەواوی داماوو سەرشۆرە پێویستە چاوی لێ پێشتریت و شەر لەگەڵ برینداری ژێردەستەدا نییه، نەخوازەلا ئەوەتا گەراوەتەوه، دوربینی (نورالدین) راستی پێکاو، چونکە فەرەنگییه کان نەیاندهزانی کە (عجیرالدین) لە ساتەکانی لێ قەومانو کارەساتدا دەچیتە لایهوه، دواي ئەوهی دوژمن پەیمانی شکاند، ئەغا لە دیمەشق گەران، هەتا هەلی تازەو یارمەتی و کۆمهکییه کی تری تازەي ئەوروپی دیت. لەو کارەساتە تاریکەدا (سیف الدین)ی برای مرد کە پادشای موسڵ بوو، موسڵیه کان هاتنە لای کە بیکەن بە فەرمانرەوا لە دواي برایه کەیدا، ئەگەر ئەو دنیاویست بووایه و مەبەستی دەسلەت بووایه بە پەلە بەدەنگ ئەم ئارەزووه دهچوو، لەکاتیگدا کەس نەبوو بەرھەڵستکارو نەیار ی بێ، موسڵ لەژێر دەسلەتی باوکیدا بوو، ئەو نامۆ نەبوو، بەلکو ئەو ویستی داوای لیبوردنیان لێ بکات و، بە سوپاسهوه وتی: واز لە پالێشتیتان ناھێنم لەکاتی هەول تەقەلاند، بەلام شوین بۆ برای بچوكم چۆل دەکەم لە موسڵدا، با ئەو لە شوینی براکەم دابنیشیت، چونکە ئەرکی تیگۆشان و خەبات بوواری ناداتی موسڵ بەرپۆه ببەم. ئەمەش وەلامەکی جوان بوو، ئەو لە توانای دابوو فەرماندەیی هەلبژێری و دیاری بکات لەژێر فەرمانی خۆیدا و لە خەلب بێ و، دەسلەتی تا لایەکانی بەغداد فراوان بێت. زۆر لە راویژکارانی ئەو لەگەڵ قسەي ئەودا نەبوون، بەلام ئەو حالیکردن ئەگەر خۆی جلهوی کارەکان هەلسۆپینێ ئەوه بەهێزتره، ئەغا کەوتە ناخاوتن لەگەڵیاندا تا قەناعەتی پێهێنان، موسڵی یەکان گەرانەوه ئەو زوهدی پادشایان زۆر بەلاوه سەرەنج پاکیش بوو، ئەمەش بوواری بوو بۆ هاوسەنگی کردن لە نیشوان رێگای خۆی و (عمادالدین)ی باوکیدا کە باوکی وای دەبینی دانانی ولات لەژێر مەشتی یەك کاربەدەستدا باشتره بۆ یەك پێ گرتن و سەرکەوتن، کەچی (نورالدین)ی کوری

وای دەروانی که داگیرکردنی دلەکان باشتەرە لە داگیرکردنی خاکەکان^(۱).

هەواڵ بە (نورالدین) گەشت که سەرکردهی خاچ پەرست (جوسلین) ی نه‌سالمین پالەوانی یه‌که‌می فەرهنگی سوپای فەرهنگی بۆ هێرشێ له‌ داها‌تو‌دا کۆده‌کاته‌وه‌. له‌ رابردودا ئەو شە‌خسە‌یه‌ به‌ دیل گیرابوو و (نورالدین) دوا‌ی پارانه‌وه‌ پاساو هێنانه‌وه‌ سویند خواردن که‌ قەت پ‌کابه‌ری له‌گە‌ڵ سوپای (نورالدین) دا نه‌کاته‌وه‌ به‌ چاک‌ی زانی نازادی بکات!! نیازی بولسین به‌ (نورالدین) گەشت که به‌ بێ‌باکی به‌ ئاشکرا به‌ ئێنی شکاندوه‌وه‌، ئەو هە‌واڵگری هە‌بوو له‌ سوپاکه‌دا به‌ر له‌ بریاردان له‌ سەر شە‌ر به‌ نه‌ینی هە‌واڵه‌که‌ی بۆ ده‌گوازیه‌وه‌وه‌، زانی تو‌رە‌یی تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌ له‌ ناخی ئەو په‌یمان شکینه‌دا پالێ ده‌دا له‌ناو هە‌موو میرنشینه‌کانه‌وه‌ سوپای بۆ کۆبکێتته‌وه‌، تا سه‌ربلند بێ به‌هێزو توانایه‌ ر‌اماله‌ره‌که‌یه‌وه‌، بۆ ئەم مه‌سه‌له‌یه‌ نامه‌کانی ره‌وانه‌ کرد، وه‌ک هە‌واڵ له‌ هە‌واڵگرانی (نورالدین) وه‌هاته‌وه‌، هە‌ڵسا نوێژی کردو په‌نای برده‌ به‌ر خودای خۆی، داوا‌ی لێ‌کرد له‌و به‌لایه‌ی چاوه‌ڕێی ده‌کات پش‌تی بگرێت، به‌ بیریدا هات که به‌رله‌وه‌ی (جوسلین) خۆی کۆبکاته‌وه‌ هە‌ڵی بکو‌تیتته‌ سه‌رو، ئەمه‌ش د‌روارنیه‌، چونکه‌ ب‌روای به‌خ‌زیه‌و له‌گە‌ڵ ده‌سته‌یه‌ک سوپای خۆی چووه‌ راوو شکار وه‌ک گەشت و وازییه‌ک و خ‌و‌را‌هێنان له‌سه‌ر ئا‌ژه‌لان بۆ جه‌نگی داها‌توو، وا چاکه‌ که ده‌سته‌یه‌کی سه‌ربازی له‌م چه‌شنه‌ی له‌گە‌ڵدا‌بێ له‌ گەشتی راودا مه‌یدان‌بازی له‌گە‌ڵدا بکه‌ن، نه‌توانن هە‌لبێن. (نورالدین) بیری له‌مه‌

(۱) لێره‌دا نووسەر سیاسه‌تی (نورالدین) به‌راست‌ر دادە‌نێ له‌ سیاسه‌تی (عمادالدین) ی باوکی، له‌ (الکرد فی دائرة المعارف الاسلامیة، ترجمه‌ حمید ر‌ی‌بوار) د، ل، ۵۴، ۱۹۹۹) دا هاته‌وه‌: ((ته‌تایه‌که‌ له‌ کوردستانی مه‌رک‌ه‌زی‌دا (ناوه‌پاستی کوردساتندا) دراوستی کورد بوون، له‌و ناوچه‌دا پ‌ۆ‌لی بال‌ایان هە‌بووه‌، (عمادالدین) چه‌ند جارن ه‌و‌لی داوه‌ هێرش بکاته‌ سه‌ر کورد، (۱۱۳۴م) تانزای گرتوه‌ که ده‌که‌وتته‌ لای چه‌پی ر‌ی‌ساری بوختانۆ، له‌کاتی جێگیربوونی خه‌لیفه‌دا نامێدی پشتگیریان لێ‌کردوه‌، (عمادالدین) زنجی) په‌لاماریان ده‌دات و نا‌ک‌رێ و شوش و شوینی تر ده‌گرێ و (ته‌بو‌له‌ج‌یاو عه‌ش‌ی‌ب) و هه‌ندێک که‌سانی تر په‌یوه‌ندی پێ‌وه ده‌که‌ن، دوا‌ی مرده‌نی (ته‌بو‌له‌ج‌یاو) کێشه‌ ده‌که‌وتته‌ ناو ئە‌وانه‌ی دوا‌ی خ‌ۆی و (زه‌نگی) ناویشیان ده‌کات و (عه‌ش‌ی‌ب) دادە‌نێ. (قه‌لاکانی چیاکانی به‌ناوی (عمادالدین) ناونا عی‌مادی (تامی‌دی).... هتد. بۆ زانیاری پ‌تر ب‌روانه‌ ئەم ک‌تیبه‌و شه‌رف نامه‌)). (وره‌گیر)

کرده وهو، دواى نويژ له خوا پارايه وه که ريځگای راستى پيشان بدات و لهو پلانهى ريڼوماى بوو دلښابوو بۆ لابرډنى شهرو، تپپه کى سهربازى هيترشبهري ئاماده کردو، کاتى به يه کڅگه يشتنى ديارى کرد، وهک چاره نووسى مه سه له که له دووره بزاني، هه موو شتيکيش بهم شيويه هاته دى که خوځى بۆ کيشابوو، (جولسين) که وته داووديله وه، تا به چاره نووسى خوځى بگات!! هه ندى له ناشاره زاکان ليښورده يى (نورالدين) يان به بى ناگايى ده زانى له توڅه يه کى يه کلایى که ره وه، وايانزاني ئهو پوڅه ت بينه نهک ناوسک بين، به لام کاتى بينيان چۆن توانى پالنهوانى خاچ هه لگري بى خو ماندوکردن زوو بخاته داوى ديلييه وه، زانيان پالنهوانتيكى دووربينه و دانايه، به لام به رزى ئهو به کارهينانى شمشيرى لهو دوورخسته وه. سياسه تى هه ر له گه ل (جولسين) دا ئاوا نه بوو، به لگو کاتى پاشاى (ئهرمهن) به ناوى (مه ليح کوپى ليون) که دوژمنتيكى تر بوو له گه ليدا ده به رتيکرا چوو، ئهو له ناو قه لا سه خته کاندا خوځى قايم کردبوو، بى لهو قه لا يانه چهند ريځگای ترى سهخت و دژوار هه بوو بۆ برينيان ماندوو بوونى زۆرى ده ويست، بۆ ئهو تیکوشا که مسولمانانى خوليای جهنگ خيرا بکات، پاشان بى ترس رو له قه لا کانيان بکات، نه نجا زهوى يه پر له کۆسپه کانو سه خته کان يارمه تى سه رکه وتنى ئهو ده دن، ئهو لهو شه پرانه دا پتيويستى به نارامييه کى دريژ هديه، (نورالدين) زانى ئهو ده توانى به سه ر سه رکرده ي فهره نگيدا سه رکه وى له دوو ويلايه تى هاوسنوردا که نه وان له بۆسه دابوون بۆ شه رتيكى پتيکه وه يى و، نه نجا ئهو سيخوځى خوځى نارد بۆ زانينى ئهو هه وڅه. (مه ليح کوپى ليون) لهو ته نگاوييه کۆتپيه وه که له لايه که وه بۆى داده ريژييت و ئهو به بى ترسى ده زانى، پاشان هه وڅي بۆ هات که داواى زه خير و تفاقى ده کرد بۆ سوپاى خاچ هه لگران که خوځى بۆ جهنگ ئاماده کردوه، ئهو ده يزاني ئه مه پلانه و ده يانه وى به فيل ئه وه ي هديه تى له ده ستى بکه نه وه، بۆيه به چاکی زانى په يمان له گه ل (نورالدين) به سه تى بۆ زال بوون به سه رياندا، (نورالدين) پيشواى له په يامنيړه که ي کردو په يمانى دايه نه گه ر ئهو به ته وڅي بى لايه ن بى ئهو خوځى تى ناگه ينى،

(نورالدین) بهمه گرهوی خوی بردوهو جهنگه که یی خویترپژوتن کردو فدرهنگی زوو زانیان که (مهلیح کوری لیون) پهنای بردوته بهر (نورالدین) و تازه بۆته لای نهوانو پیتی ناویرنو ناتوانن زه فدری پیی بیهن! نهم پالنهوانه بی وینهیه کاره جهنگیهکانی به شکانی چاکسازی ناو خوی لهیاد نهبردوهو، چونکه نهم چاکسازی پالپشتی یه که می خهباتی دهرهویه، بۆیه پردی ههلبهستو به دروستکردنی قهلاکانی کۆتری نامه بهر ههلسا له سمر ریگا و بانه کانداو، تا نه گهر له ههر ولاته کی ئیسلامیدا مهترسی سهری ههلسا نهو کۆترانه پۆلی خو ده بینن تا نهوانه ی دورن یارمهتی نهوانه بدن که کهوتونه ناو تهنگانو کارساتهوه، دیسان بایهخی به کشتوکالو بازارگانی داو پاره ی بارمتهو فیدیهی وهرده گرت، تا به شییکی زۆری بۆ پۆلی نه خوشخانه کان و پمناکه کان و قوتابخانه کان و مزگوتنه کان خهرج بکاتو، هه میوان له بایهخ پیداندا له یهک ناستدا داده نان. (ابن الاثیر)^(۱)

باسی کردوه که هه ندی له براده رانی خوی و تیان خه رجه که یی بۆ قوتاییان و خویندکاران و قورنان خویته کان و فقیهه کان زۆره به وردی وتی وه لاهی تکام وایه من به هوی نهوانهوه سهریکه موم، ئیوه به لاوازه کانتان سهرده که ونو، نهوانه به سکاالو نزاکانیان له نویژه کاندای جهنگ ده که ونو بپروای قایمی نهوان له گۆره پانهکانی جهنگدا که مردن له وییه هانی یان ده دا بۆ خۆراگری کردن، سوپای خاچ په رست هه ئیکوتایه سهر که چهند قاتی ژماره ی نهوان بوو، جهنگه که نه وهنده گهرم بوو سوپاکه ی زۆریان ناچارده بن پاشه کشه بکه ن، به لām (نورالدین) پیتی له زوی هه لته گرتو له گهل کۆمه له کی زۆر که م سه قامگیر بوو دهستی شل نه ده کرد، کاتی خاچ هه لگره کان نهوه یان بینی، که (نورالدین) به م ژماره که مه جهنگ ده کات و نابه زئی و تیان: نهوه پلان و فیله پهنگه مه بهستیان په لاماری تر بی که

(۱) مع الابطال، محمد رجب البیومی، ل ۱۰۱) به پوختکردنهوه له قسهکانی (ابن الاثیر) که له (الکامل) دا وتونی. (نوو سه ر)

نەوان ناگايان لى نه بېخ. نەوان وتيان با خو رزگار كردن هەلبژيرين و، به په له رايانكردو كشانده وه، (نورالدين) بهم هويانه سهرى سوږما، به لام نهم سهر سوږمانيه ي به نوږى سوږاسگوزارى بو خودا پېچراند.

خاچ پەرسته كان (دمياط) يان داگير كردو، هه والى نه مه ي پتگه يى و، نه ویش ترسا^(١) چوه مزگهوت نوږو دوعاى ده كرد، پاشان له مزگهوت دانېشت بو گوږ گرتن له وتارو وتهى زانايه كى ثابىنى له مزگهوتداو، نه نجا باسيكى گيږايه وه كه گوږگران بخاته بزه وه خنده وه، به لام (نورالدين) هيچ خوږى سل نه كرد، بويه نه وه كه سهرى له تهنېشتيه وه دانېشتبوو لى پرسی بوجى تو پى نه كه نيت؟ پالنه وه كه له دۆله كى تر دا بو، به گوږ كره كانى راگه ياند وه لاله ي من شهرم له پتغه مبهري خودا ﷺ ده كه م كه ليوه كام پى بكه نن و مسولمانانېش له (دمياط) دا كه مارو درابن!

وتم (نورالدين) پتويستى به نووسينه كى سهر به خو هديه، به راستى چەند كتيبي تايبه تى له باره وه نووسراوه، به لام زۆريه يان گيږانه وه ي به سهر هاتو سهرگوزشته ي ميژويى يه، بيه وه ي چوبينه ناو بنج و بناوانى قولاييه كه يه وه، په ندو ناموزگارى ليوه رگرتن و پيشكه شى خوږنه رانى بكات بو به رگرېكردن له پياو ته تى نه وه به رزكردنه وه ي پله ي ره وشتى نه وه، قسه كان ناوهر وكيان پتويستيان به راشه نيه،

(١) (دمياط) شاره كه له ميسر له سهر روياى نيلهو، پاريزگايه كهو، (٧٢٠٠٠) كه سهو، خاچ هه لگره كان كه مارو يان داو له (١٢١٩ - ١٢٢٠ ز) پزگاريان كرد. به كورد كردنه وه له (النجد في الاعلام) وه رگراوه. (مصر) يش نيشته به ده ولتى عه ره ي نيسلامى ناو زده ده كرتو، ده كه رتته باكوږى خوره لاني نه فرقياو وه (١٢٥) پاريزگايه (٦٦٠٥٠٠٠) كه سه، بهر له نيسلام وه كو له سورته ي (يوسف) و (القصص) دا هاتو وه قيتيه كانو به نو نيسرائيليه كانى تيدا نيشته جى بووه. نهم ناوچه يه له گه ل سورياو فله ستين دا وه كو له قورنان و كيتابى موقده ده سل هاتو وه پريوون له باخچه و باغاتو گه نمو جوږى لى كراوه، ره زو ميژو هه بروو، خاوه ن سامانه كه ي سروشتى نه وه بوون. به لام تيمرو به پتجه وانوه نهم رويه سروشتى يديان نه ماوه، بپوا وايه سوريا فارسه كان دواى داگير كردنى ويرانيان كرديت. نهوانى ترش خاكيان توشى دامالينو روتانه وه بووه ناتوانى چاك بكرتته وه. (بروانه الجيولوجية البيئه، ادوارد كيلر، ت: د. غسان محمد السبتي، ل ٦٣). (وه رگتې)

بەلام میژوو بۆ سەرمەشقی و پەند دەخوێنرێتەوه، ئەک هەر بۆ زانینی ئەوهی کە رویداوه بەس! قەت پلان تەواو نابێ هەتا لە ماوهی رووداوهکی نایابدا بەرپێوه نەبڕی و شیتەلی هەزری لەگەڵدا نەبیت، ئەک بە خوێن گەرمی و کارایی و تارپیژی، ئەمەش لە نووسراوی پیاوچاکاندا لەکاتی کەدا دەباغخوێنیتەوه کەمە.

(عمادالدین زەکی) و (نورالدین) ی کۆری پێشەکییەکی جوان بوون بۆ (صلاح الدین)، بە روشتنمان بە شوێن هەلوێستەکانی جوانی ئەم دوانەدا لە چەند زنجیرەیه کەدا کە تەواوکەری یەکتەری بن بە دوا ی هەلوێستی (صلاح الدین) دا دەچین و، بێ پچراندن خوێنەری بەرپێز لە چەند زنجیرەیه کەدا دەبینی!

من نائیم نووسەر هەرچی روویداوه باسی دەکات، بەلکو ئەوه هەڵدەبژێرم لەناو رووداوهکاندا کە هۆیهکی قایمیان لە روودانی رووداوهکاندا، چاوگی هێز بوون لە دیاریکردنی چاره نووسدا.

خێزانیکی دلێرو نه بهز

لادی نشینو کوردو به پەڕپەر^(١) که چەند گەلیکن لەسەر ئازادی و هیژو بازو سروشت بوون و ئەوپەری ئازایەتی و دلیری و چاکەکاری که هەیانە دەییە خشن بیگەرپانەوه، چونکه سروشتی سەرەتاییان بەردەوام زālە لەسەر گیانیان و، ئەوان بێ درۆ و فیل و ئەلامیکی راست دەدەن لەوێ دەتەوێت، مەگەر وابەستە بووبن بە پیاوانی پامیارپەوه، ئەوکاتە بەشیوازی دبلۆماسی چاویان دەبێتەوه و لە شیوەکانی فرت و فیل تێدەگەن، لەگەڵ ئەوەشدا راست و پەوان و بێ پیچ و پەنان، بۆیە ئەوە دەلێم تا ناشنایەتی لەگەڵ ژینگەیی کوردیدا پەیدا بکەین، که خێزانی سەلاحەددین لەناو بازنە کەیدا بوو، بەر لەوێ بێتە ژیاڵەوه دەور و پەڕێک بوو لە ژینگەیی عەرەبی لادییە دەچوو لە ئازایەتی و پیاوەتی و شکۆیی و نازین و ناوداری بە بەخشەندەیی و سەخاوت و لادان لە کاری سوکەڵەیی، ئەگەر سروشتی یان شیوازه کانی جەنگی تازهیان زانیابایە، نامێرە لەناویەرەکانی ئەوانیان هەبایە هیچ گەلیک نەیدەتوانی خۆیان لە بەرامبەردا رابگرێت و، ئەوان پیاو و گیانفیدا و دلێرو چاوانەترس، بەلام هیژی جەستەیی لە مەیدانەکانی جەنگدا هەموو شتێک نییە.

ئافەرەتانی کورد وەکو پیاوکانیان بە ئازایەتی ناویانگیان پەیدا کردووه، ئافەرەت شانەشانی پیاو دەجەنگی، هۆزە که وانەیی سوار چاکیی فێردەبێ بۆ هیژ و بەرگری بۆ چاوپەوانکردنی هیژشیکێ کتوپر، یان چاوپەڕێکردنی یارمەتی، دانەکی

(١) بە پەڕپەر: وەکو لە (المنجد في الاعلام) دا هاتوووە ئێمە کورتی دەکەینەوه: بە دانێشتوانی ئەفریقایی باکور دەوترێت لە (بەرە) وە بۆ (زەریا) که بەر لە بە عەرەب بوونیان بە زمانی تر داوون، بە لکو هەتا ئێستا هەروایە.

بەرپێزانەى هاوێپمانێ کاتێک داوایان لێدەکات، بۆیە فەرمانپەرەواى دەکات لە دەوریاندا پەییوەندیان پێوە دەکردن تا پیاوانی لە ئەوان وەرگیرن بە بەشی لە سوپای ئەوان لە جەنگدا. ئەوان بە کەسانی بێ پێچ و پەناو وەفادارو بە سفەت و دڵسۆز ناسراون، ئەوان زیاتر جێگای دڵنیایی و بێترسی بوون لەو خزم و کەسوکارانەیان کە هەستی بەرەرهانیان تێدابوو کە سەرده کیشتی بۆ دووبەرەکی، لەکاتێکدا (فارسیکان) ویستیان کورد بۆخە ژێر گوێراپەلتی خۆیانەوه.^(١)

بێنیان یاخی و سەخت و پیاو ئازان، بۆیە پەنایان بردە بەر پێگای ناشتیانە، چونکە ئەوکاتە نەیاندەتوانی بەسەر گەلیکدا سەربکەون کە شەوانە رامال بێن، لە رۆژدا پشت بەدەنە چیاکان، ئەم سەرهکەوتنەیان ماوێهەکی درێژ بۆمایەوه لەناو هۆزە کوردەکاندا سەرۆکی هۆزە (شادی) دەرکەوت کە باوکی ئەم دوو پالەوانە (ئەییوب) و (شیرکۆ) و باپەرە (سەلاحەددین)ی کۆری ئەییوبە کە پالەوانێکی ئازابو فارسیکان ویستیان بیکەنە پیاوی خۆیان، بەلام ئەو قایل نەبوو، بەلکو ئەو تەنیا بۆ قسەیکە گوێراپەلت دەبێ کە ئەویە راستی بزانیت، بۆیە ئەوانی بە جێهێشت چوو ئەو ژيانى خێلەکەیهوه (دووین) و، پاشان پەییوەندی دۆستایەتی لە نێوان ئەوو (مجاهد الدین بەهرۆز)دا دروست بوو کە پیاویکی بە هیممەت و چالاک بوو، ناوی (شادی) بێستبوو، ئەویش هەلیبژارد و کردی بە یارمەتیدەری خۆی لە کاروباری سیاسی خۆیدا لە عێراقدا، ئەو سەر بە دەسلەلاتی (مەسعودی سلجوقی) بوو، لەو هەرتەمدا بە ئەمیندار دانرابوو کاری ئەوه بوو کە لەناو هۆزە

(١) یەکەم ئیمپراتۆریەتی گەورەى کورد کە فارسیکان بە سەرکردایەتی کورش پوختیان دەولەتی میدیەکان بوو لە (٥٥٠ پ ز)دا کە دەستوری زەردەشت پیغهەمبەریان پیاده کردووه. وەکو لە کتییى {زەردەشت و زەردەشتیەکان}دا کە بە ویستی خوا بەمزانە چاپ دەکۆی رووفانکردۆتە وه. (مەسعود محمد) لە کتییى (لسان کرد/ ل: ١٩)دا دەنوسێ: {مادیەکان یان میدیەکان باپەرەى سەرەتای کوردەکانن کە لە نێزاندا نیشتهجێ بوون}. لە (کتاب المقدس/ سفر التکوین/ ١٠/ ٣)دا میدی کۆرتکی یافقی کۆری نوحە. هۆکاری سەرەکی رووخانی ئەم دەولەتەش وەکو لە کتییى میژووی کوردو کوردستانی/ شکرالله بابان دا هاتووه بۆ ناستیایکی پادشای مادی دەگەڕێتەوه کە دەستی دایە ستم و بەردانی جلهوی حوکم. وه بپوا وایه ئەم ئەژدیهاک بۆ بیت. (وەرگێتی).

ئاواریه کاندای به شوین مروقی ئازادا بگهڕێ، تا بۆ جینگێرکردنی ئاسایش یارمەتیدەریان بن ییگوتدان به مەبەستی ناکەسایەتی، چونکە ئەو کەسە ی هاونیشتمانی (بەغداد) بێ خاوەن ھۆزێکی ناسراوە لایەنی ئەو ھۆزە دەگەڕێ و پەنگە ئەو کەسە نیاری ئەو ھۆزە بێ بیخاتە ناو تۆمەتی بەتالەوێ کە بەرەو کیشەییەکی درێژ پرایدە کیشی، بەلام بابای نامۆ میوان لە کوردەکان هیچ کامی لەو مەبەستانە ی نییە، جگە لە سەقامگیرکردنی ئاسایش نەبێت.

(شادی) پالەوان چالاک و ھیممەتی بەرز و خۆی نواند بۆ سەرەنجراکیشانی خەلکی بەرەو لای خۆی داو، (مجاھد الدین بەھرۆز) وای رووانی کە کارمەندێ ئەوی لە (تکریت) و، لە گەڵ دەستەیک لە گەلی کوردی خۆیدا بە کارەکی ھەلسێ کە سروشت و رەوتی ئەوانی دەزانی و، ھۆکارە ئاسایشییەکان پیاڕیزن و، کیشەو ناکۆکییە دژواریەکان لە ناو بیات و، جگە لە مەش ھەردوو کۆرەکانی (ئەبیوب) و (شیرکۆ) کە ھەردوو گەنج بوون بە ئازادو دلیز ناویان دەرکریو ھەردووکیان دەبن بە قۆل و بازووی ئەو، بەم چەشنە (تکریت) بوو بە مەتبەندێکی ھێرو ئاسایش بۆ ئەو خێزانە ی لە (دوین) وە ھاتوو.

کیشەو دەبەریکرا چوون لەم وڵاتەدا رووێ نەمان نەبوو، (بەغداد) خۆشی سەرگەردان مابوو ئەوێ نەیاران و کیتەرکێکەران دەیکەن، کاتی شادی بوو فەرمانپەرە لە گەڵ جووتە کۆرەکانیدا، کورد ھەستی بەو کرد کە ئەوانە ی کاری دەستێ ھاو رەگەزی خۆیان، بۆیە چوونە ژێر فەرمانی ئەوانەو لە سەر ئەوانیان دەکردووە لە مەترسی و رقی ئەوانیان دەپاراست. (شادی) کۆچی دوایی کردو، دوو لە رۆڵەکانی مانەو کە سەرۆکیەتی گەلەکیان بکەن، بێشەوێ ھێچ براوەک لەو دوو برایانە دەستدریژی بکاتە سەر ئەوی تریان، (ئەبیوب) کە برا گەورە بوو چاودێری مافی براکە ی دەکردو چاودێری لە ھەڵەکانی دەکرد، وەکو ھەڵە ی پەرۆش نەبوونی بە رازیکردنی (بەغداد) کە شوینی شەرەقسە وەکو نایندە دیتە پیش. قەزا وابوو (عمادالدین) پادشای (موسڵ) بە سوپایەو پەلاماری (بەغداد)

یدا بۆ شەرکردن لە گەڵ خەلافەت و لابردنی دا، سولتانی (سەلجوقی) پشتگیری لە داخوازی ئەو کرد، هەرچی خەلافەت بوو داوای یارمەتی لە (فارسەکان) کرد دژیە (تورکەکان) و، ئەوەبوو (عماد الدین) بەزی و بۆ (تکریت) رایکردو، پەنای برده لای (نجم الدین ایوب)، ئەویش پیاوەتییه کە ی و مەردایەتیەکی هانیدا یارمەتی بەدات و، کەشتیگەلێکی بۆ داناو پەرپنەوێ بە دیچەدا بۆ ئاسان کرد بۆ (موسڵ)، ئەمەش کاریکی بە پەلە بوو (نجم الدین) سەیری ئاکامە کە ی نەکردبوو، وا پێویست بوو ئەو نوێنەرایەتی کاربەدەستی (بەغداد) بکات و، وە فەرمانپەر واکە ی لەویدا، (عماد الدین زنگی) دۆژمن بوو و جەنگی لە گەڵ خەلیفەدا کردوو و ویستوویەتی بپروخێنێت.

(مجاهد الدین بەهرۆز) لەم کارە ی ئەو نەکوێ کردو دانی پێدا نەهێنا، لێرەدا لە جیاتنی ئەو ی هەلسێ بە گرتنی و لە گەڵ پاسەواندا بیگوازیتەو بۆ بارەگای خەلافەت چۆن لە تەك ئەودا دەوێست! هەلۆستێك کە بۆ (بەهرۆز) زۆر دژوار بوو، چونکە دوور نیە خەلیفەو دارودەستە کە ی وایزان ئەویش پالێشتی کارە کە ی (ئەبیوب) بوو و پارێزەر و چەپالە دەری ئەو بوو، بۆیە (بەهرۆز) نامە یە کە ی بۆ (نجم الدین ئەبیوب) نارد کە سەرزەنشست و سەركۆنە ی کردبوو ئاگاداری ئاکامی کی خراپی دایە.

کاتی (اسد الدین) پیاوێکی ماقوێ تکریتی کوشت بەهۆی کێشە یی کە لە نێوانیاندا روویدا تراژیدی و گەرماساتە کە گەورە تر بوو، کارە کە بۆ (بەغداد) بەرزکرایو، ئەمەش لە کاتی کدا بوو خۆی سازدە کرد بۆ کاریکی یەکلاروێ لە دژی (نجم الدین ایوب) و بڕایە کە ی (اسد الدین شیرکۆ) دا. ئاسایی بوو کە هەردووکیان هەست بەو بکەن کە بۆیان سازدە کری، بۆیە سووربوون لە سەر بە جێهێشتنی (تکریت) و چون بۆ موسڵ. (عماد الدین) هەوایی ئەو ی پێگەشتبوو کە بۆچی ئەوانە لەم دوانە بەرقدانچوون و لێیان توپەربوون و گومانی باشی پێبردن، بۆیە بە خێر هاتنی گەرمی لێیان کردو، رووبەرە کە ی گەورە ی بۆ دابڕین و، بوون بە

سەربازێکی ئەو، (عماد الدین) دوورناس و سەرناس بوو لەناو خەڵکیدا، بە دووریی خۆی بنەجەى ئەو دوو پەناھێندەیی دەزانى و پەى بە پەى سیاسەتى بەرپۆلەبەردنى ئەوانەو دلێرییان لە جەنگدا دەبرد، بۆیە لە ریزی پێشەوای راویژکارانی خۆیدا داینانو، دەیناردنە ناو جەنگ و پێکدادان، بەمە سەر ناسیەکی راست دەرجوو، ناویانگیان لە موسڵ و ئەو ناوچانەى سەر بە ئەوئ بوون دەکرەبوو، بەم گەشتە پڕۆزە زەمینە بۆ ئەو خێزانە خوش بوو کە بە زوویی بگەنە پەى سەرکردایەتی و دەسلەت.

میژوونووسان باس دەکەن کە (صلاح الدین) لەو شەویدا لەدایک بوو کە (نجم الدین ئەبیوب) باری کردوو بە (موسڵ) و، بە سواری و لاخ هەلیگرتوو بەدوای چارەنووسی نادیاردا گەراو، چونکە نەیدەزانى (عماد الدین) چۆن سەیری دەکات، تا وتراو لەو کاتەیدا وتوویەتی: خۆزگە قەت لەمبارە ناهەموارەدا منداڵم پەیدا نەبوا، نەیدەزانى خوداوەند نامادەى کردوو تا ببێ بە سەرکردەیی بۆ سەرچەم میلەت، تا بەرەو دەشتایی رزگاریان ببات!

ئەم جوتە بڕایە لەو بێتاگا نەبوون (واتە شیرکۆ و ئەبیوب) کە ئەوان لەبن سێبەری پالەوانێکی جەنگاوەردان و شوێنی ئەزموون و تاقیکردنەوێ ئەو و پێویستە ئەوێ پێ بسەلمێنن کە ئەو پێویستی بە ئەوانە بەر لەوێ ئەوان پێویستییان بە ئەو هەیە. ئەو ئازایەتیەکی بۆ ماوەییان بۆ ماوەتەو کە هانیان دەدا بە جەنەو کارەساتەو، لە جەنگە سەرەتاکاندا (عماد الدین) خوشی لەگەڵیاندا بوو پیاوێتی و گەورەیی ئەوانی بینی و سەیری کرد ئاستی شیاویان زۆرەو ئەوانیش زانیان کە سەرۆکە کە متمانەى بە کەسانێکە لەکاتی ئاشتیدا خۆیان بە دڵسۆزی پێشان دەدەن، کەچی لەکاتی جەنگ و کارەساتدا ئەو پەری توانایان و ئەرکیان خەرج ناکەن، ئەوان نەچوون ئەو خاوی و سستیە بە (عماد الدین) رابگەیهەن، بەلکۆ وستیان لە رێگای ئامۆژگاریەو کە لەسەر هەموو سەربازو پێشمەرگەیهکی مەیدانی جەنگ پێویستە جۆش و خروش بخەنە

دلئانه وهو بيان ووروژيئن.

(عماد الدين) له پښگای تره وه بڼ لهو پښگايه ځويان پيشانيان ده دا دلسوژي ناودلي تهواني زاني و، بويه پياوي پله يه كه بوون له لاي تهو، شايد هه له تكريت له لايه (عماد الدين) و تهو دوانه له نتيوان ژيانيان و فره چالاكياندا هه لسه ننگيئرا بن، تهو دوانه بينيان تهوان وه كو تهو كه سه ي وان له گونديكي دووره وه ده واته ناو پايت هختيكي پيشكه و تهو وه، ديسان له گه ل تهو كه سانه دا هه لده ستو داده نيشتن كه له لاي (عماد الدين) بوون له فه قيهر قازي و زانايان، سا رووداوه كاني رابردو واقيعي نه م سهرده مه تيگه يشتن و به شيويه روينير بوون كه رابردو ليسي بيئاگابوون، به شيويه هيوايان به وان زور بوو كه قهت چاوه رتي تهو هيان نه ده كردو، مندا له كهش له سهر پيشكه و (لانكه) كهيدا نه رمو نول بچوك بوو نه يانده زاني چ روزه كي رووناكي ده بيت له داهاتودا.

دواي تهوي (عماد الدين) كار هاته كه ي (نجم الدين تهيووب) ي بيني واي به باش زاني بيكات به ده سه لاتدار به سهر (به عله به ك) دا دواي تهوي خاچ هه لگره كاني تيډا كرده ده ره وه و كارامه يي جهنگي و به رتيوه بردني هه ر دووي تيډا بيني، به عله به كيش مه لبه نديكي تر سناكي خاچ هه لگره كان بوو، هي زي ځويان له ويدا كو كړد بوه بو په لامارداني (حه لب) و (دع ه شق) و، پوخاني تهوانه به ده ستي (عماد الدين) واته هه ره سه يئاني پالپشتيكي به هيتر كه كومه كي دوژمن ده كات به نازوقه و سويا له كاتي كدا هيتر ده كه نه سهر يه كي لهو دوو شاره يه، (نجم الدين) تهوي چاوه رتي ده كردو شهو و پوژي تي كده كرده وه بو ناماده كردني گياني گشتي گه ل به مه به ستي ناماده كردني تفاق و نازوقه بو سويا، داواشي له (عماد الدين) كرد بو نه م مه به سته يارمه تي بدات و، تهو يش چي پتيويست بايه بوي رهوانه ده كرد.

(نجم الدين) تاراده يه كي باش ماوه يه كي زور له م شاره دا مايه وه و، (سه لاحه دين) له ويدا گه وره بوو فيتري وانه كاني جهنگ و هونه ره كاني بوو كه نه مه

بۆ (نجم الدین ئەبیوب) ی باوکی نەرەخسابو، چونکە ئەم دوانە هەردوکیان لە لادیدا گەورە بووبوون^(۱) کە لەوێدا بۆ جەنگ کردن پشت بە زیرەکی سروشتی دەبەستری، بەبێ وەرگرتنی هیچ وانەیەکی رێک و پێک، دیسان ئەوێ بۆ سەلاحەددین پەخسا بۆ فێربوونی زانست و میژوو لەسەر دەستی گەورە زانایان هەر لە تافی منداڵیدا بۆ باب و مامی نەرەخسابو، ئەمەش شارەزایی جەنگی زیاتری پێدا، چونکە خۆتێندنی میژووی ئیسلامی سەرلێندی بە دەروونی بڕوادر دەدات، کاتێ قوتابی تازه پێگەیشتوو دەزانێ کە سوپای ئیسلام دوو ولاتی گەورەى رزگار کردووه، یان دوو ئیمپراتۆریەتی گەورە لە سەردەمی یەك خەلیفەدا بە چەكدارى و پڕوایەکی چەسپێو هە.

(اسد الدین) هەر لەناو دەست و پەیوەندی (عماد الدین) دا مایهوه لە موسڵداو، لە هەموو کارو بارێکدا راویژو پرسى پێدەکردو، بە قاسیدو پەيامنێرى دەنارد بۆ شوێنکەوتوانی و دوژمنانی، ئەمەش مانای متمانە پێبون بووه، بەلام وەکو (نجم الدین) ی برای میرنیشینکی تایبەتی سەرەخۆی نەبووه، رەنگە (عماد الدین) پشتگیری و پشورودریژی (نجم الدین) ی تێبینی کردبێ و بە شایەنتری زانیبێ بۆ حوکمکردن لە میرنیشینکی تایبەتیدا، و لە (اسد الدین) دا گیانی بەرگری و پەلامارو تۆلەى پەى پێ بردبێ کە لەناو یەك ریزدا لەناو دوژمندا پەرتەوازەبێ و ناکۆکی پەیداکات، بۆیە وای بە چاکزانی لە ژێر فەرمانی خۆیابێ نەك سەرەخۆ بیت.

کاتێ (عماد الدین) مالتاواى لە دنیا کرد، کۆرە پالەوانەکەى (نور الدین) هات کە ئەو زۆر لە باوکی رازیبوون خوشنودى خۆى لە بەرامبەر ئەم دوو پالەوانەدا دەخستە ڕوو، چونکە لیبوردەو کراوه بوو، شتی بە گومان وەرنەدەگرت، چى

(۱) لە کتێبی (الکرد فی دائرة المعارف الاسلامیة/ جماعة من المستشرقین/ ت: حمید ریسوار/ ل: ۵۵) دا هاتووه: {سەلاحەددین} لە تکریت لەدایک بووه، بابو باپیری فێری دابو تەربیتی کوردییان کردووه. لە میژووی گەلی کورد/ صالح قەفتان دا (ل: ۱۷۶) دا هاتووه کە باوکی مامۆستای تایبەتی بۆ راگرتبوو، قورئان و سەرف، نەحو، عیلمی حدیث و میژوو نیشای پێ فێرکراوه و زانیی فەقێتی خۆتێندووه هەرتەى لاوەتى لە شامدا رابواردووه. (وەرگێتی).

بۆخۆى دەويست لە سولتەو دەسەلات بۆ سەربازەكانىشى دەويست، بەبى خۆ بەگەورە زانىنو فيز، ئەم شىوہ گيانە پاكەش وا لە مرۆڤى چوستو بە توانا دەكەت بە ئاسانى لە مەيداندا دەريکەوى، چونکە خراپترين کار لە بەرپەرەبەردنى دەولەتدا ئەوہيە کە سەرکردە رقى لەو کەسانە يیتەوہ کە خۆى کردونى بە کاربەدەستو ھۆشيارنو بە ھەولتى دلسۆزى خويان لە ژيژ بەيداخى ئەودا ئاستى بەرز بەدەست ديتن، لەکاتىکدا شکۆى جەنگاوەرى دەستەبەر دەکەن لە پرووى لۆژىکەوہ پيويستە شويى ئەوانە لای فەرمانپەرەوا بلندتر بيت، بەلام نيرەيى لە دەرکەوتنى لە ھیکرا کتو پر تەرازووہ کە ئالوگۆر دەکاتو تۆمەتو تاوان دەدریتە پال کارمەندى دلسۆز، ھەموو شکۆيەكى لیدەسەنریتەوہ، ئەمەش ئەگەر ھاتو نەکوژا يان لە تاريکايى زيندانىيەکاندا فرى نەدریت.

ئەمە لەسەردەمى (نورالدين)دا ئەم کارانە نەبووہو ھيچ پيگايەك نە بۆ ئەم گومان بردنە، چونکە خەمى گەورەى يان ھەموو خەمى ئەوہ بوو کە خاچ پەرستەکان بکاتە دەرەوہ، يیتەوہى گوئى بەوہ بدات کە کيىن ئەوانەى دەريان دەکەنو کيىن ملوانکەى ستايش بەدەست ديتن (نجم الدين) بەرەوپرووى گرەفتيکى سياسى بۆوہ کە بووہ ھۆى نەمانى حوکمى لە بەعەلبەکدا، ئەمەش لەکاتىکدا بوو (معين الدين) فەرمانپەرەواى ديمەشق بۆى لە بۆسەدا بوو، سوپاي ناردە سەر بەعەلبەک تا ئەوانيش بخاتە سەر دەسەلاتى خۆى و دوور لە دەسەلاتى (نورالدين) بى، ھيژى (معين الدين) لە ديمەشقدا لە شارىکى بچوکى وەکو بەعەلبەکدا ژمارەى ھيژو تفاقى پتر بوو لە ھيژى (نجم الدين)، ئەو کەسيکى ناردبوو بۆلای (نورالدين)داواى کۆمەكى بکات، بەلام لەبەر ھەر ھۆيەك بى کۆمەکىيە کە دواخرا.

ھەندى ميژوو نووس ھۆکارەکەى بۆئەوہ دەگيژنەوہ کە (نورالدين) لە سەرەتاي حوکميدا سەرقاتى ھيژورکردنەوہى شۆرشگيژەکان بووہ لە موسلدا لە دژى ئەودا، يان خەريکى ھيژشەيکى کتو پر بووہ بۆ سەر سوپاي خاچ پەرستى کە لە شامدا لە نزىک (حەلەب)دا زىدى حوکمى ئەودا خۆى مەلاس دابوو، ھەرکەس ژياننامەى

(نورالدین) بخوینیتته‌وه ده‌یینی به په‌له ناترسی‌و، به به‌خته‌وه‌ر نایینری گهر له‌گه‌ل سوپای مسولماناندا بجه‌نگی، چونکه به پارچه‌بوونی هیژی جەنگی داده‌نا، به‌لکو وای به‌باش ده‌زانی مادام به‌رژه‌وه‌ندی یه‌کینکه روو بکاته دۆژمنی داگیرکەر، نه‌و په‌لاماری سوپای مسولمانان نادات، مه‌گهر ئارامی نه‌میتنی و گیانی بگاته گه‌رو. له به‌رامبەر دواکه‌وتنی فریاگوزاری له (نورالدین) دا (نجم الدین) وای رووانی که پتویسته خوینی مسولمانان به‌بی که پشتنی پتویست بکات بیاریزیت‌و، به چاکی زانی (به‌عله‌به‌ک) به (معین الدین) بسپیژی له‌به‌رامبەر چه‌ند گوندی له شاری دیمه‌شقددا که نه‌و به‌کاریان هه‌لبستی! هه‌ندی له نووسهران نه‌مه به ده‌ست هه‌لگرتنی ده‌زان له مافی (نورالدین)، هه‌تا له مافی (نجم الدین) خوشیدا. نه‌وه‌ی راستی بی په‌لاماردانی جه‌نگیش له‌کاتی ئاماده‌نه‌بوونی هۆکانیدا نه‌بی و گهر گرتنی سه‌رکه‌وتن به نه‌گه‌ریکی گه‌روه به خاوه‌نه‌کی نه‌دات پالەوانی نیه، به‌لام ناشتی پاریزی له‌کاتی به‌ده‌ست نه‌هینانی سه‌رکه‌وتندا پالەوانه‌تیه‌کی ناشتیانه‌یه و که‌س هه‌لی ده‌سه‌نگینتی که کاروباره‌کان به ترازویه‌کی راست ده‌کیشتی! (نورالدین) ئاوا لیی حالی بوو بوو، رقی له (نجم الدین) نه‌بوو، (شیرکۆ)ی برای له (حه‌له‌ب) دا بینیی و (نورالدین) (حص) و ده‌ورو دراوسی‌کانی بۆ نه‌ودا شکاندو، بسوه سه‌ره‌شکری سه‌ربازی نه‌و، نه‌و قه‌ت نه‌وه‌ی به خه‌یالدا نه‌ده‌هات گهر په‌یمان له (نجم الدین) و (اسدالدین)ی برای وه‌رگرتی نه‌وانیش له گوێپایه‌لی نه‌و برۆنه ده‌ره‌وه‌و به قسه‌ی نه‌که‌ن. له‌مه‌ر نه‌م نادیاریه ته‌واوه‌ی به‌سه‌ر مامه‌له‌ی (نجم الدین) دا هاتوه، هه‌ندی له لیکۆلهران بۆ نه‌وه‌و چون که مه‌سه‌له‌ی سپاردنی (به‌عله‌به‌ک) له‌سه‌ر ریکه‌وتنی نه‌وو (نورالدین)ی فه‌رمانه‌وه‌ی بووه تا خوێان له جه‌نگی ناوخۆ بیاریزن و حیساب بۆ جه‌نگیکی نزیک بکه‌ن له‌گه‌ل خاچ په‌رسته‌کان دا، له په‌ردا هه‌واڵ هات که خاچ په‌رسته‌کان به هه‌لمه‌تی دووم هه‌لساون له نه‌وروپاوه به‌ره‌و خۆره‌لات، جگه له (نورالدین) که‌س نه‌بوو به‌رای لی‌بگیری، به‌لام نه‌م هه‌لمه‌ته به سه‌رۆکایه‌تی (لویسی نۆیه‌م)ی فه‌ره‌نسی و (که‌نرادی سییه‌م)ی ته‌لمانسی بوو،

ئەوانیش کەوتنە بەر مەترسی سەلجوقییەکان و بەشیکی زۆریان لەناو بردن.

من وای دەروام کە هەولێ (سەلجوقییەکان) بۆ بەرەنگار بوونەوهی داگیرکەری خاچ پەرستی (صەلیبی) پتۆستی بە باسێکی سەربەخۆ هەیە، چونکە زۆرینەی میژوونوسان لە گەڵ گرنگییە کەشیدا چاوی لێدەپۆشن، ئێمە لە هەڵمەتی یە کەمدا بینیمان کە (بەتۆس ناسک) پێشپەرەوی دەکردو چۆن تپیی لە سەلجوقییەکان هێرشێکی تیکشکینەریان کردە سەریان و سەرکەوتن و تەنیا سێ یەکیان دەرباز بوون، خودا دەزانێ چۆن ئەگەر هەمویان بە ساغی گەیشتبەن چۆن رووی دابایە، چونکە سەردەمی بوو موسڵمانان ناکۆک بوون بە شیوەیی کە گریان و شینی دەخوازی، هێشتا کە (عمادالدین) هەنگاوی غیرەت و ئازایەتی خۆی دەست پێنەکردبوو، ئەوەتا هەڵمەتی دووهم بە سەرۆکایەتی دوو پادشا دەست پێدەکاتەوه کە شای ئەلمانی و فەرەنسایەو ئەوانیش بەشی خۆیان لە شمشیرەکانی سەلجوقییەکان ئەشکەنجە دەبینن، بە شیوەیی پادشای فەرەنسا ناچار دەکەن پاشەکشە بۆ ولاتی خۆی بکات بە بێ گەیشتن بە خۆرەللات، (کنراد)ی ئەلمانی سور بوو لەسەر هێرش بردن بەلام، ئەک بۆ (الرها) تا لە جەنگی (نورالدین) رزگاری بکات وەکو پێشدا وایە مەلینرا بوو، بەلکو بەرەو دیمەشق کە دوورە لە دەسلالتی (نورالدین).

(نورالدین) و (غازی) بایەکە بۆ یارمەتیدانی دیمەشق راپەڕین، ئەگەر (معین الدین) چوبایە گەلیان و ئەم سێ هێزە بە یە کەگرتوویی لە مەیداندا بچەنگابان بەزین رووینەدەداو سەردەکەوتن، بەلام (معین الدین) پادشای (دیمەشق) لەوه نەترسا دواي شەپ دەسلالتی بکەوێتەو مەترسیەوهو، بکەوێتە جەنگی (نورالدین) هەو، بۆیە وای بە باشزانی پەیمانێ لە گەڵ فەرەنگیان دابەستێ کە هەندێ قەلای گرنگیان بداتە دەست و مالتێکی زۆریان بە بارمە پێدات! ئەمەش دزیوترین رووداو بوو بۆ موسڵمانان کە بینیمان (معین الدین) ناپاکی دەکات و نمونەیکە ناشیرن لە سەر شۆڕی و ریسوایی شکان دەبەخشێت.

(نورالدين) و(غازى) ئەمەيان لە دەروونى خۆياندا ھەلگرت و، گەپانەو ھە
دانانى نەخشەيەكى جەنگ کردن لەگەڵ فەرەنگیيە پەلاماردەرەکاندا. ئەوانە لە
زەبرو زەنگى ئەم دوانە ترسان بۆيە بەرەو پووی (الرها) نەچوون، بەلکو دور لە تىك
ھەلچوونيان ھەلئۆارد و ايان بەباش زانى لە دوورەو ھەمىننەو، (نجم الدين) بىرى
کردەو ھە خۆدانە پال (معین الدين) پاش ئەم ناپاکيیە قەت شتى وانابى، بەلام بە
لەسەرخۆیى دەتوانى لەناو دۆڭمەنياندا خزمەت بە (نورالدين) بکات، لێرەو ھەر
دوو برايەکان گەپانەو ھە بۆ خۆ کۆکردنەو لەژێر سەرکردايەتى پالەوانىكى
ئەمىنداردا يەكەميان (اسدالدين) بوو بە ناشکرا لە (ھەلەب)دا خزمەتى دەکرد و
ئەوێ تریان (نجم الدين) ھە کە بە پەنھانى لە دیمەشقدا خزمەتى دەکرد، پاشان
رووداو رووداوى دەگرت لە شتوێ لەنەکا و کت و پر دا، دوايى شا (غازى) براى
(نورالدين) و سەردارى (موسل) مرد. بێگومان ھەرچەندە ئەو دەيتوانى (موصل)
بھاتە ژێر فەرمانى خۆيەو، چونکە ئەو ھېچ مېراتگريکى نەبوو وەك باسەنکرد لە
پاڤرودا، ديسان ئەو گەورەى خێزانەکەيەو پياوى يەكەمە، بەلام ئەو ويستى
براڤچوگەکەى (قطب الدين) پاڤى بکات، بۆيە لە شوتنى شا غازى دا دايە لە
موسلدا و سەرپەخۆى کرد و مېرنشيني ئەوى لە (شامدا) لە ژێر حوکمى
(نورالدين)دا لێوەرگرتەو، تا ھەرىمە موسلمانەکان ھەمووى کۆنترۆلى خۆى بن،
مەگەر ئەوانەى ياخى بوون وەکو شای (دیمەشق).

سوپای خاچ پەرست دواى ناو مېتېبونيان لە گېپانەوێ (الرها)دا دەستيان
گرت بەسەر (عەسقلان)دا کە زۆرينەى ميسريەکاندا لەویدا گېرابوون لە شامدا
کاتى ئەوتيان بە تەواوى گرت بەتەماى ئەو بوون دەست بەسەر (دیمەشق)دا بگرن،
تا سولتان (نورالدين) لە بۆشايیەکدا تۆق بەدەن و پاش ماوھى بوان بەسەريدا زال
بىن، خاچ پەرستەکان دوايزانىنى مردنى (معین الدين) و دانانى (عجیر الدين) لە
جینگايدا چا و تېپرينيان لە (دیمەشق) پتربوو کە کەسيك بوو ھېچ پاڤرودويەكى نەبوو
لە بەرپۆھەردندا نە لەکاتى شېنەيى و ناشتيدا و نە لەکاتى شەپرو ھەرادا.

لیتردا (نورالدین) خۆی له بهرامبهر کارێکی مسۆگهردا بینییهوه ناچارى دهکات که ده بێ دیمهشق لهو به لایهێ چاوهروانى دهکات رزگار بکات، بۆیه کۆنگرهێ جهنگه کهێ بهست و (اسدالدین) گهورهترین سههرکرده بوو لهناویاندا و له ههموو پویه کهوه ههلوێستی خۆی دهخسته پوو، نهخوازه لا که دهیزانى خاچ پهستهکان خۆیان ناماده باش کردوه بۆ داگیرکردنی شارهکه، بپیار لهسهه ئهمههرا سوپای (نورالدین) به سههرکردهیهتی (اسد الدین) پهلاماری خۆی بهوه دیمهشق بختهپړی و (نجم الدین شهیبوب) ی برای نهو کاره راپههپړنن لهناوی دا که خۆی لهسههري پێک کهوتبوو بۆ پشتگیریکردن له (سولتان نورالدین)، کاتێ کاربهدهستی تازه لاو (میرالدین) نهیتوانی هیچ کارێ بکات و سههرکرده کهێ (شهیبوب) وای به چاک دهزانی یارمهتی سوپای ئیسلامی بدات له ژێر سههرکردهیهتی براکهیدا و هیچ بوواریکی بۆ دوودلی نههێشتهوه، بهلکو به پێشوازییهوه چووه پێش سوپای پهلاماردهرو دیمهشقی به (اسدالدین) سپارد و ههلاهی سۆزێکی ئیسلامی دایهوه، که لهسهه رووی ههموو مهبهستیکی خۆی و لایهنگرایهتییهکی سیاسیهیه. نهگهه ئهمپڕۆ دیمهشق گهورهترین شاری شامه و له ههموویان ئیداری ترو پێکتهوه له دووژمن نزیک تره، (نورالدین) وای به باش زانی بارهگای دهسهلاتی له (حهلب) وه بۆ نهوی بگوازیتهوه و سههیری پیاوهکانی خۆی کرد بینی که (نجم الدین شهیبوب) و (اسد الدین شیرکۆ) و (سهلاحهددین) کوپی (شهیبوب) و له ههموویان ئازاترو بهتواناترو چاونهترستن و بۆیه بریاری دا له بهپێوهبردنی حوکمی دا له جینگایه له پێشینهکاندا دایان بهزرنن، تهقهلاێ داو (شهیبوب) ی کرد به فرمانهپهوی گشتی و (شیرکۆ) ی براکهشی به جینگری نهو داناو (سهلاحهددین) ی به سههروکی ئاسایشی ناوخۆ (الشحنه) دانا، بهو پێگایه زهمینه بۆ ئهم خێزانه کوردیهه خوێ بوو که شوێنی خۆی بگرێ له سههرکردهیهتیکردنی ئیسلامیدا.

ئەگەر قسەو باسما لەمەر ئەبیوب و شیرکۆ لەم چەند لاپەرەیه دا هیچ ئازاریکی بە خوینەر گەیانەبێ، دوان لەمەر (سەلاحەددین) و گواستەنەوی بۆ چەقیکی گرنگی سەرکردایەتی — لەگەڵ تەمەنی منداڵیشیدا — لەسەر وەلامدانەوی کەسایەتی باوک و مامی ئەو نەبوو، (نورالدین) خۆی سورتەر بوو لەسەر ئەمە کە نابێ هەوا و ئارەزووەکان هۆکاری بن بۆ گەشتن بە پلەو پایە بەرزەکان، بەلکو ئەم پیاو گەورەیه هەستی بە بەهرەوهری ئەم گەنجە سەرلەندە کردووە و هەلۆیستی باش و پۆزەتیفی ئەوی ناسیووە نامادە ی بکات بۆ گرتنی شوێنی بەرزى خۆی لە دەسەلاتدا. (سەلاحەددین) پالەوانەتی (نورالدین)ی زۆر بەدڵ بوو، لە پەرەتاری مەروفاوە و هۆشیاری جەنگی دا شوێن پێی ئەو دەکەوت، توانی ئەو چالاکییە ی پیشکەش بکات کە بە دلی (نورالدین) دا ببێ بە شایانی وەرگرتنی ئەم شوێنە بەرزەیه، گەورەبوون و هەراش بوونی لەناو زانیان و فەقیهانی گەورە دا یاریدە ی ئەو ی دا کە فەرمانڕەوایکە ی ئەم ناستە گەورەیه ی بە قابیل بینیت، هەمو پۆژی کۆری زانستی لە کۆشکی (نورالدین) دا دەگێتێ مەگەر کاروبارەکانی شەر سەرقالی کردبایە.

لە کۆری زانستیدا لەم کۆشکەدا و لە جەنگ و پێکداداندا لە مەیداندا ئەم گەنجە هۆشیارە ئەو ی پێشاندا کە بۆ ئاینەیه کی بەختەوەر نامادە ی کردووە. (نجم الدین) ی باوکی سووربوو لە سەر ئەو کە کۆرەکە ی لەسەر خۆشیستی (نورالدین) و فێربوونی هەلۆیستەکانی ئەو پەرەردە ببێ و لە (نجم الدین) دا خۆ بەکەم زانیی ئەبوو کە لە هاوتاکانی ئەو دا نەبوو، ئەو بۆ هیچ شانسێ خۆی هەلنەدەبژارد، ئەو ئەو ی بەس بوو کە پۆزان یارمەتی دەدەن بەو شکۆیانە ی خودا بۆی بپاردا و ئەم بێ یان زۆریست. ئەم سێ کوچکە هەلکەوتوو (نجم الدین ئەبیوب) و (اسد الدین شیرکۆ) و (سەلاحەددین یوسف کۆری ئەبیوب) ئومیدی چاوەڕێ کراو بوون بۆ بەدەستەینانی سەرکەوتنێکی نزیک.

بەرەو میسر

یەكێ لەو هەڵانەى نووسینی میژویی تییدەكەوی ئەوەیە کاتێ بێرۆکەیه کی هەلە لەمەر کەسێ یان گروپ و کۆمەڵێ بڵاوەبیستەو، لیکۆلەری خولای دەبن بە پیتی توێژینەو، ئەگەر بیهوی لەو بارەو شتێ بنووسێ دێ لە جۆرەها سەرگۆزەشتەى جیا جیا دەکۆڵیتەو تا ئەوێ خۆی لە پابردوودا بریارى لەسەر دابوو لەناویاندا گۆلبێزى بکات، پەنگە ئەو زۆری لەمەر تێروانینەکانی نەیاران خۆیندبیستەو، بەلام ئەوێ دەپوینیتەو خۆی لێ گێل دەکات، بەلگە بۆ لایەنەکی خۆی دینیتەو ئەو هەواڵانەى حەزى لێیتى ئەنجا هەلەبن یان راست بن پاریان دەکات.

یەكێ لەو مەسەلانە ئەو بۆ چوونەیه کە یەكێ لە لیکۆلەرە ناودارەکان بۆی چوو (فاتیمیەکان) ی بە (العبيد) ناوێدە کردون و بە دوژمنی زۆرینەى مسوڵمانانی داناون، گوايه بە هێرشى خاچ پرستەکان بۆسەر ولاتانی ئیسلامی دڵخۆش بوون و نمونەى وەکو (شاو) و (ضرغام) ی بە ناپاک ناو بردوون کە لە بۆچوونی خەلیفەکانیان دەرەچون بۆ هاوپەیمانەتى بەستن لەگەڵ خاچ پرستاندا و خوشحال بوون بە مانمەویان لە خۆرەلاتدا و تفاق و سامانیان بۆ بردون تا بەردەوام لە شامدا بێننەو! نازانم چۆن عەقل ئەمە دەگرێ لەگەڵ ئەو تالی و سەر شۆرپیەى فاتیمیەکان چەشتویانەو و شو پلان و نەخشانەى بۆ تێرۆکردنیان کێشراو و جۆرەها شیوەى سوکایەتى کردن بە کەسانى وەکو (شاو) و (ضرغام) کراو!! پاشان چۆن ئەوانە بەردەوام ناپاکییان ئەنجامداو، کەچی ئەو نازناو گەورەشیان بۆ خۆیان هەلگرتبوو لە هەلسۆپاندنی کارەکانیشاندا بەقەد خالی ناو نیتو خورمایەک دەسەلاتیان نەبویت؟!

ئەو کەسە لە میژووی گەشاوەی دەولەتەکانی (فاتیمی) یەکان پروانی لە سەرەتاکانیدا سوربوونەکی زیادی بەرچاو دەکەوێ لە پێناو سەر بڵندی ئیسلام خەباتی نەپساوە بۆ پاپەرین دژ بەو دۆژمنانەی پلان و فیلان دژ بە ئیسلام کێشاوە، ئەم گەلەییە لە کاتی کدا خەلیفەکان سەرچاوەی فەرماندان و قەدەغە کردن بوون لە کاتی کدا وەزیرەکانیان ناودارێ بوون و خاوەن پۆشنبیرییه کی فراوان بوون بە پێوەبردنیکی قایمان هەبوو و زۆر دڵسۆز بوون سەر بڵند بوون. لە گەل بوونی جیاوازی بنەرەتدا لە نێوان دەولەتی عەبباسی و فاتیمی دا، بەلام لە کاتی کدا بەغداد توشی پەلاماری خاچ پەرستی بۆتەو و خۆیان لە یارمەتیدانی ئەوان نە کێشاوەتەو، (بەغدا) یش لە یارمەتیدانی (میسر) یارمەتی خۆی نە گرتۆتەو، ئەوکاتە جیاوازییەکان لەیاد کراون، کینەکان لەناو چوون، تا هەموویان یەک پیزی قایم بن بۆ وەستان لە بەردەم دۆژمنی بەدکاردا.

نموونە بەم رووداوە ناودارە دەهینمەو کە رووداوی پەلاماری پۆمە بۆ سەر (حمص) و (حماة) و (حلب) لە سالی (٣٦٥ هـ) دا کە ئەوکاتە لە ژێر دەسەلاتی دەولەتی فاتیمی دابوون، کاتی ئەوانەیی بێتس بوون بە کوژران و تالانکران و بە دیلگیران تۆقێنران و هەوالە کە لە (بەغداد) بلاو بۆو (معز الدوله) نامە بۆ (العزیز بالله) کە خەلیفەیی فاتیمی بوو نووسی، وە لانی خۆی و دڵسۆزی خۆی بۆ ئەوای میللەتی ئیسلام دەرختو، غایشی دەکات کە بەغداد هاو بەشە لە گەل (میسر) دا بۆ لابردنی دۆژمنی هەردوو لایان. (العزیز بالله) سوپاسی ئەو گیان سوکییە کردو سوپاسنامەییەکی بۆ نووسی و وتی: سوپای (میسر) ی توانای خۆی هەیه بۆ رووخاندنی دۆژمنان. بە خێراییی تێپەکانی مسوڵمانان دەست و بردیان کرد بۆ ئەنجامدانی ئەم ئەرکە فەرزییەو، لە ئاکامدا (پۆم) رایکرد بۆ داوای روبراری (مەقلوب) و وایانزانی ئاوە کە دەبیته ئاستەنگ و پێکپێژان دروست ناییت، بەلام تێپە تیکۆشەرەکان بە مەلە روبرایان بری، لە داوی ئەمەو تیرهاویژەکان لە هەردوو تێپدا کەوتنە تیربارانی یەکتەری، هەتا تێپی مەلەوانی کەناری گەیشت، یارمەتی

دروستکردنى پردیكى بەپەلەى دان كە هەردوو كەنار بەیەكتى دەگەیهنىو، جەنگ ڕوویداو بۆئەوێ مسوڵمانان تۆلەى تیکشکینەریان وەرگیرنو بە ساغى و سەرکەوتوبى بگەڕێنەو!! ئەگەرچى خەلیفەکانى (فاتیمی) لەدواى سەردەمى یەكەمیندا ڕۆشناییان وون بوو لە گەشەکردنیاندا زۆر وەزیری گەورەیان بەدەست هێناو منارى خەلافەتیان بلند کرد، ئەو هەتا (یازورى) وەزیرەكى چاکساز بوو، بەرلەوێ بگاتە ئاستى سیاسى خۆى بەشى خۆى زۆر زانست فیڕ بوو، بە خۆماندوکردنى ئەو ئاسایش بڵاوبۆو خەلکەكە بەختەوهریوو، بەدواى ئەودا كەسى ترهات كە كارەکانى چاک هەڵنەدەسوپاند، ماوهێن ولاتى هەژاند، تا (بدرالدین الجمالى) میرى سوپا هات و ئاسایش و ئاشتى و خوشگوزەرانى گێڕایەو، ئەم (بدرالدین) بەرلەوێ وەزیریكى دانا بچ، زانیایەكى گەورە بوو و زانستە زۆرەكەى گەیاندى ئەو ئاستەى كە بێتە بانگەوازكەرى بانگەوازكەران و قازى قازیەكان كە دوو پایەى زانستین لەگەڵ پەلەى وەزارەتى داو زۆر شوێنى كۆبونەو و مزگەوت و قوتابخانەى دروستکرد، چونكە خوشگوزەرانى لە سەردەمى ئەو بڵاوبۆو گەشەى كرد، هەتا و تراو سەردەمى ئەو هاتنى خێرو سەربلندى بوو، ئەوكاتە زۆر وەزیری هۆشیارى تێدا هاتو، دوا كەسیان (طولاتیع پوززىك) بوو كە لە ئەدەب و زانست دا بێ وێنە بوو، هەمىسان لە هەلوێستى سیاسیشى دا نمونەى نەبوو.

لەكاتى سۆزاغکردنى هەوالەكانى پالەوانەتى (نورالدین زنگى) دا زۆر ئەو بە دڵ بوو. كاتى زانى پەیمانێكى ناگیرەستى لەگەڵ دوژمنانىدا مۆرکردو و سەرزەنشتى كردو ئامازەى داى كە ناگیرەستەكە بشكێنى و لەلای خۆرەهلاتەو ئەو ئەم ناگیرەستە بشكێنى، كاتى (طلایع) خوشى بە پەوانەکردنى سوپای خۆى هەلسا بۆ دەرووبەرى باشوورەكەى تا دوژمن بكویتە ناو دوو بەرەى بەهێزەو نەتوانى قوتارى ببێ، ییگومان سوپای (میسرى) خەباتەكى پالەوانانەى كردو، كەشتیگەلى (كەنانه) لە كەنارەكانى (شامدا) دەهاتو و دەچوونو زەبرەكى كوشەندەیان لە فەرەنگ وەشاند، لە هەلبەستى (عامرە) دا (طلایع) كۆپى (روز

زيك) قسه له گهڻ (نورالدين) ده كات كه ئاماژه بۆ ئەوه ده كات و ده‌لێ:

سارت سرايانا لقصد الشام تعتسف الرمالا
حتى لقد رام الاعادى عن ديارهم ارتحالا
نزجى الى الاعداو جرد الخيل اتباعا توالى
فلوا ان نورالدين يجعل فعلنا فيهم مثالا
ويسير الاجناد جهدا كى ننازلهم نزالا
لرايت لافرنج طرا فى معاقلها اعتقالا
وتجهر للسير نحو الغرب لو قصد والشمس

له هه‌لبه‌سته‌كى تر دا هاتوه له گهڻ (نورالدين) ده‌دوێت:

فدع عنك ميلا للفرنج وهدنة بها ابدا اعطى سواهم ولم يعطوا
تأمل فكم شرط شرطت عليهم قديما، وكم غدر به نقص الشرط
وشمر فانا قد اعنا بكل ما سألت وجهنا الجيوش ولن يبطلوا

لەم هه‌لبه‌سته‌ى دواییدا ئاشکرایه که (نورالدين) داوای له میسر کردووه بۆ هاوبه‌شى کردن له چه‌رخى (کۆپى پوززىك) داو ئەویش یه‌کسه‌ر وه‌لامى داوه‌ته‌وه، به‌لام بێ شانسى بوو دوژمنىك په‌لامارى وه‌زیره‌كه‌ى داو تیرۆرى کرد، به‌کۆتای هاتنى ئەو لاپه‌ره‌یه‌كى سه‌روه‌رى و پێژ پێچه‌رایه‌وه. دواى ئەو (عادل) ی کۆپى (روز زىك) هاته سه‌رکار له شوێنى باوکیداو، ئەویش زۆرى نه‌خایاندو چاخى ئەو که‌سانه هات که ته‌ماعه‌کارى سولته‌یان هه‌بوو قین له‌دل بوونو، به‌چونى (شاوړ) بۆ قاهیره ده‌ستى پێکاردو، وه‌زاره‌تى ئەو به‌ تیرۆر کردنى (عادل) هاته سه‌رکارو شه‌ره‌فو ئاینو نیشتمانى خۆى قوربانى خۆپه‌رستى خۆى کرد.

لێ‌روه لاپه‌ره په‌شه‌کان له میژووى میسردا سه‌ره‌له‌ده‌دات، چونکه ئەم تاوانباره زه‌وتکه‌ره پێژى بۆ هیچ خه‌لیفه‌یه‌ك یان سه‌رکرده‌یه‌ك یان قازییه‌ك دانه‌ده‌نا، ته‌نیا

ئەوانە نەبێدەست بە کلکی ئەوەوە دەگرن، ئەو چۆن تاوان لەمەر خەلیفەییەکی لابراوی بچوک دەکات کە هیچ توانایەکی لەکارەکانی ئەودا نییە و دەوترات: ئەوە ھۆیەکی جێبەجێکردنە بۆ ئەوەی خەلیفەکان لە (عەبیدیەکان)!! شاور ویستی دەسەڵات بگرتە دەست بەبێ ھەبوونی هیچ نەیارو دژێ لەبەرەمبەریدا، لە (الصعید) ھەو بە سوپایەکی چڕوپڕ ھات تا ھوکم لە (عادل کوپی روز زیک) داگیر بکات و ئاواتە کەشی ھاتەدی، بۆ ئەمەش پشتی بەو ھێژە قایم بەزەبرە بەست کە لە (ئەسوان) ھەو لە گەلیدا ھات^(١) ھەندئێ لە میژوونوسان لەکاتی پێناسەکردنی پیاواندا لە شوینی راستی خۆیاندا دایاننان، چونکە وا لەبارە (شاور) ھەو دەدوین کە لە داگیرکردنی دەسەڵاتدا خاوەن ماف بوو، لەمەر ئەوکەسە کێشەیی لەگەڵدا کردووە ھەتا پەنای بردۆتە بەر سوپای دەرەکی بۆ پەرچدانەوی ئەویان ھەر بە خاوەن ماف سەیر کردووە، بەلام باشتەر وایە ھەلۆیستەکان و کارەکان و پیاوکان بەراستی و دروستی دیاری بکڕین با گوناهی دەرەکی و نامۆکان نەکەوتتە سەر میللەتەکی ھەزار کە ھیچی لە دەست نایەت. (شاور) خۆی چەتە و پێگربووە لە سەرەتادا، (طلاتع بن رزیک) وایزانی کە ئەو بە زەبرو ھێزی زۆری خۆی دەتوانی شوێشەکانی (الصعید) دامرکێتتەو کە دوو پەگەزی دەرەکی بەرەنگاری یەکتری دەبنەووە یەکیکیان ئەوی تر لەناو دەبات.

کاتی سەرکەوتنی بەدەست ھێنا کردی بە والی و فەرمانرەوا لەویدا کە ھەتا ئەو پۆژە (ابن رزیک) مرد لەم کارە خۆی پەشیمان بوو، منداڵە کەیی خۆی لە خراپکاری و زیانی ئەو ھۆشیار کردووەو نامۆزگاری کردن بەرەوپۆی بیستەووە بۆ لابردنی. بەلام خۆتنگەرەمی لاوتی کوپە کەیی ھانیدا کە فەرمانی لەسەر کار لابردنی بدات، ئەوەش کاریکی ئاسانی بوو کە ئەو خراپکارە لە شوینی خۆی

(١) (الصعید) ناوچەیەکە لە میسرو دەکەوتتە باشوری قاھیرە و تافگەکانی ئەسوان درێژی (٩٠٠ کەم) و (٨) پارزێگایە: (الجیزە - بنی - سویف الفیوم - المانی - آسیوط - سوھاج - قنا - اسوان). اسوان: دەکەوتتە سەر نیل. (المنجد فی الاعلام) سەیر بکە. (وەرگێژ).

دابهبزٲنٲى، بهلكو ٲاسايهب به ههستيارى بههٲزى ٲوٲى ٲٲشيبٲنى كارهكانى بكات و بزائى كه وهزيرى نوٲى وهكو باوكى نبهبه وهو دهتوانٲى ٲهلامارى (قاهيره) بدات و داگيرى بكات و ببٲته دهمراسٲى وهوى و خهليفهش ببدهسهلاته و ٲهكى كهوتوهو هٲزى نبهبه، گهلش چهكى بهرگرى نبهبه ناتوانٲى نارازى ٲوٲى دهريٲٲت.

ههموو شٲٲى بو ٲهم داگيركه ره چهكداره مسوگهر بوو، جلوهوى كارهكانى كهوته دهستهوهو كهوته راوهدونانى ٲشتگيريكهرانى (عادل) به كوشتن و دهريهدهركردن، تا ٲهم دهستدرٲٲبهب مالى خهليفهش نهپاراسٲ وهلسا ههركهسيٲكى له خزمانى زانى ههندى تواناى ٲٲدا ههبه و خهلكى له ٲوٲى ٲر دهكات وه ٲشهكيٲشى كرد، تهماعكارٲكى ٲرى له توخمى ٲوٲى كه نهوٲش ٲٲگريوو ويستى كه وهزارهٲ بو ٲوٲى ٲورخ بكات و، لاي زور له زهٲيزان و چهكداران پايبى ههبوو، ههمووشيان ٲقيان لهم كابراهب دهبووه كه له هيكرا دهركهوت وهات ولاتهكهى داگير كرد، خهليفه ٲوٲى بهم كارهى (شاوړ) دلتهنگ و ٲهست بوو، لهبهرنهوه سوٲزى ٲوٲى بو (ضرغام) ٲيشاندا، بوٲبه ههر دوو ٲورهكان شانبهشانى يهكٲر راوهستان و ههرهبهكيان دهيوٲست به دوژمن لهناو ببات.

ٲاشان سوكو ٲروكى (ضرغام) خسته دلٲبهوه كه ٲهيوهندى به ٲادشاى فهرنگهوه بكات له (بيت المقدس) دا تا بو سهړ دوژمنهكهى ٲشتى بگريٲت، (نهموږ) ٲش له ههل دهگهرا بو ٲووځاندنى (ميسر) و لهوه دهترسا له بهرامبهريدا ٲاست ببٲتهوهو له جهنگٲكهوه بگلا كه ٲاكامه يهكالاکراوهكهى نهبيٲٲت، كاتى ههوالٲى (ضرغام)ى ٲٲگهٲشت ببٲى بهرهكهى لهسهړ درهختهكه ٲٲگهٲشتوهو ههراش بووه و خهريكه لهخووه بكهوتته خوارهوه، سهركهوتنهكانى (نورالدين) ٲش وهكو ٲاروى له گهرويدا ماوهتهوه، سوپاكهى ههستيان بهوه كردوهو كه نهو له بهرامبهړ ٲادشايبهكى بههٲزو قايدا دهستهو وهستانه، بوٲبه ويستى سهرنجهكان بو دهسكهوتٲكى به ٲهله راٲكيٲشى كه له (ميسر) دا دهستى دهخات!.

بەم شیوەیە ئەم ناپاکە پێگای بەخۆیدا کە دەست بڤاتە دەستی داگیرکەری نامۆوە! بەم چەشنە (شاور) ویستی فیل و تەلەبازی بە فیل و تەلە کە بازی لابیات، ئنجای پوری کردە گۆرەپانی (نورالدین زنگی)، بەلام ئەک بۆ ئەوەی حەزە کات بپێتە سەربازی لە جەنگ و شەری پێزو ئابرودا، بەلکو دەویست کە (ضرغام) ی پکابەری ببەزێت، لە دلی خۆشیدا نیازی وابو کاتی ئەم پەییوەندییە بە (نورالدین) وە بکات کە گەشتیکی بریار لەسەر دراو دەکات. چونکە هەستی (میسر) ییە کانی لەمەر ئەم پالەوانە ئازایە دەزانی و، دەیزانی کۆی مسوڵمانان بە دلخۆشی و روی گەشەو پێشوازی لێدەکەن.

(نورالدین) لە هیکرا هەوالی هاتنی (شاور) ی پێگەبەشت و، گۆی بیستی ناپاک (ضرغام) بوو، دەستیکرد بە بیرکردنەوە لەم کارە (ئەموری) دواى ئەوەی (میسر) داگیر کردوو خێرو پێرەکانی ئەوتی بە ئاسانی بۆ قوت دەچی، ئەمەش کارەساتیکی راستەقینە بە بۆ ئەرکەکانی (نورالدین)، خودا ویستی داگیرکردنە کە بۆ سوپای (نورالدین) ئاسان بکات، کاتی کە سوپای فەرەنگی بۆ داگیرکردنی ولات هاتوو، بەرەو لای (بەلبیس) چوو، (ئەموری) بە داواکردنی سەرانیەکی دارایی گەورە (ضرغام) بپتاقەت دەکات کە لەمەوێر پەیمانی پێدا بوو، ئیستاش ئەوەندە بە دەستەو نە ئارەزووی پادشای تەماعکار تێر بکات و لەو ترسا (ئەموری) سوپای خۆی بنێرتە سەر پایتەختە کە و بیشکێت و بیخاتە تەنگاوی و کارەساتیکی گەورەترو کاریگەرتر، (نیل) ^(١) ئەوکاتە بەرز بوو (ضرغام) پرده کانی بەرەو پووی سوپای پەلامەردەر داچراندن و ولاتە کە لە لای بەلبیسەو پێداوە پۆشی، سوپای خاچ پەرست ناچاری پاشەکشەکردن دەکات!

(١) دواى (تەمازۆن) دووهم رۆیارە لە درێژیدا لە جیهاندا، گرنکترین رۆیارە لە ئەفریقا داو (٦٥٠٠ کم) درێژەو، رۆبەری ناوی (٢/٩٠٠/٠٠٠) کم. (المنجد في الاعلام / لويس معلوف) (وەرگێتی)

لەوکاتە هەواڵ بۆ (ضرغام) هات کە (شاوڕ) بەرەو (نورالدین) چوووە لە دیمەشقداو گومان لەوەدا نە کە سوپای ئیسلامی دێت، بۆیە لە گەپانەوهی فەرەنگ پەشیمان بۆوە، بۆیە بە دواى دا ناردن کە بگەرێتەوهو چیشیان دەوێ دیاندا، ئێمە هەوالەش بە پەلە گەیشته (نورالدین) و سەیری کرد کە پۆیشتنی سوپا بەرەو میسر پتویستییه کە پراکردنی لێناکریتو، (اسد الدین شیرکۆ) کردە سەرکردهی سوپاکەو برازاكەشى (سەلاحەددین) لەگەڵ ئەودا بوو، (نورالدین) سوپایەکی بەو پەری تفاق و کەرستەوه تەبیارکرد هەتا هێرشەکە لە (ئەمورى) بشاریتەوه دەستیکرد بە پەلاماردانی سنورەکانی نزیک میرنشینی (المقدس) و، تا (ئەمورى) و بزانی هەڵمەتە تاییبەتە بەو مەیدانە و (نورالدین) نیازی پۆیشتنی بەرەو (میسر) نییه، ئەمەش تاکتیکێکی سیاسى لێزانە بوو.

پاشان (اسدالدین) لەسەر پۆیشتن لەگەڵ سوپاکەیدا بەردەوام بوو، (شاوڕ) یش پێگا نزیکەکانی پیشان دەدان تا هەردوو سوپاکان لە (بەلیس) سوپای (ضرغام) و سوپای (اسدالدین) بەرانبیخی یەکتربون، هەرچی سوپای (ضرغام) بوو راستگۆیانە نەدەجەنگان، چونکە بە تۆزی و ناچارکردن دەستەوبەخە براکانیان کرابوون و بەگۆ یەکتەرەو نرابون کە ئەوانیش لە ئاین و ئازار و ئاواتەکاندا هاوبەشی ئەوانیان دەکرد! ئەو بوو بەرەو (قاھیرە) پاشەکشەیان کردو سوپای (اسد الدین) یش بەدوایانەو بوو تا گەیشته (الفسطاط) لەوێدا ئۆردوی سەربازیان هەڵدا.

(ضرغام) توشی کارەسات و مەترسی هات و مال و دارایی وەقفی هێنا بـلاوی کردەوه تا سوپاکەى پازى بکات لەگەڵ ئەودا بن و پابووست، بەلام خەلکی بە تووندی لێی هەڵسان، چونکە ئەو بە بەستنی هاوبەیمانی لەگەڵ فەرەنگدا سوك و پيسوای بۆ سوپای پەلاماردەریش دۆسته نەك دۆژمنە، خەلیفەش هەستی بەمە کرد بۆیە پرتی خۆی راگەیاندا بەسەر (ضرغام) دا، بەلام هیوای بەرنەداو هەولێ دەدا بسوڕیتەوه خەلکی کۆ بکاتەوه، لە ساتێ لە ساتەکانی رق هەڵسانیدا ئەسپی خۆی تاوداو رایکرد بە برینداری خستیه سەر تاوێرێك کە خەلکی ئەو دیمەنیان بینی بە

پەلە چوونە پێشی و کوشتیان و سەریان پڕی و بردیانەوێ کۆشکی خەلیفە! ^(١) ئەمەش گەستنیکی چاوەروانکراو بوو بۆ نووێی خیانهتکارانی وەکو ئەو.

جەنگی ناوڤۆ لەنیوان (شاوڕ) و (ضرغام) دا بە نەمانی دژەکە یارایەوێ (شاوڕ) بۆ وەزارەت گەڕایەوێ، پوانی مسوڵمانان بە ئامادەبوونی (اسد الدین) کەیفیان خۆشە هەرچەندە لە دەرەوێ قاهیرەشە، بەلام ویردی سەرزمانی خەلکەو، خەلکی هەمووی سەرقالکردووە، بۆیە بە چاکی زانی بە کاریکی وا هەلەسێ کە نیازی ناودۆلی لە خیانت و ناپاکی ئاشکرا بکات، بۆیە (٣٠) هەزار دیناری بۆ ناردو، پیتی راگەیاندا ئیستا مەترسی فەرەنگی نەماوەو (ضرغام) مردووە تۆ دەتوانی ئێرە بەجێ بێیت، ئەم هەوڵە ناکاوێش بۆنی ناپاکی بە ئاشکرای پێوە بوو، چونکە گرێبەستی نیوان (شاوڕ) و (نورالدین) لە سەر ئەو نەبوو، بەلکو لەسەر ئەوێبوو کە سوپای (نورالدین) لە (میسر) دا بێنیتەوێ تا هەلۆستی داری فەرەنگی مەترسی لە نیوان هەردوو دەوڵەتدا کە پشتی یەکیان گرتووە لە یەك جەنگدا بێت. (اسد الدین) بە ئاشکرای وەلامیکی بە تووڕەیی دایەوێ و تی تا (نورالدین) فەرمانی پێنەکات ئەوێ بەجێ ناهێت، لێرەدا (شاوڕ) بە ئاشکرای پەنای برده بەر ناپاکی و نامە ی بۆ شای فەرەنگ (ئەموری) نووسی و تکی لیکرد بگەڕیتەوێ!! تا دوینی لە زیانی فەرەنگی دەترسانە لەبەر ئەوێ و لاتیان داگیر کردووە، بەلکو لەبەر ئەوێ دێنە یارمەتیدەرێ بۆ (ضرغام)! ئەوێ تا ئیمرو دەگەڕیتەوێ بۆ دۆژمنانی دوینی کە تا بێنە هاویەمانی ئیمرو، تا لەگەڵ ئەوێ بووەست کە لەکاتی ترسو و بیمدا پەنای بردوونەبەر و سەری پێ بردن و لە شامدا بە ترسەوێ چووەتە لایان! (اسد الدین)

(١) ییگومان نەگەر کوشتنی (ضرغام) تۆلی خیانت بوو، سەر پڕین و بردنی بۆ کۆشکی خەلافەت دووێ لە پەوشتی سزادانی ئیسلامی، لە فیهی ئیسلامیدا هاتوێ: {فقیهەکان هەتککردنی کۆژراوان وەکو پڕین و شێواندن بە پەوا نازانن. (الصنعانی) دەلی: کۆی زانایان لەسەر ئەوێ کۆکن کە دەسکاری لاشە ی مردوو حەرامە. بەیەقی گێرایەوێ: کە پیتەمبەر ﷺ هانی دەداین بۆ چاکەو قەدەغە ی دەکردین لە شێواندن - المثلة. المجاهد فی تصور الاسلامی/ابراھیم نەمە/ ل: ٦٦. بۆیە فیهی جەنگ واجبە دەبی سەرکردەو سوپا شارەزای بێن و کاری بێبکەن. (دوگرێ)

هەلۆیستی ناخۆشی خۆی پەڕێد گەر زەخیرە و کەم بوو، (شاوڕ)یش هەوڵی ئەوای خۆیدا بۆ ئەوەی کە ئەو توێشەوی میسرێیەکانی باریان پێشکەشی جەنگاوەرانیان دەکرد قەدەغە بکات.

(اسد الدین) ناماژەیی بۆ (سەلاحەددین)ی برازای کرد کە بە تێپێکی سوپاوە بەرەو (بلیس) بپروای یارمەتی و کۆمەک لەو خەڵکە وەرگیرێ کە لە دەرەوی بازەنی ڕکێفی ئەو وەزیرە پەیمان شکێنەرەدان، کت و مت ئەوەش هاتە پێش و کاتی (سەلاحەددین) ڕوی کردە خۆرەهەلات بینی خەڵکی بە گەرمی و ڕوخۆشی پێشوازیان لێدەکەن، میواندارییان بە راستگۆییانە دەکەن، بەلام سوپای (ئەموری) هاتبوو (فاقوس) و (شاوڕ)یش هاتبوو یارمەتییان بۆ ئەوەی لە گەڵ بەکرێگیراواندا بەشداری جەنگ بێ لە گەڵیاندا!! سوپای ئیسلامی چونکە زۆرترین نازووقەیی ئەمابوو، کەوتبوو ئەو مەترسییە.

ئەم هەوالە ناخۆشە بە (نورالدین) گەشتو، ویستی بە سوپاوە بەرەو (قودس) بپروات بۆ جەنگان لە گەڵ فەرەنگدا کە چەند تاقم و پێڕێکن و بەرگەرتنی شەریان زۆر نییە، چونکە (ئەموری) لە (میسر)ە و لەوێ نییە، هەوال گەیشته شای فەرەنگی بە هێرش (نورالدین) و مەترسی پەیدا بوو، لە دڵی خۆیدا وتی: ئەگەر میرنشین (المقدس)م لە ژێردەست بچێتە دەرو بکەوێتە بەردەستی (نورالدین) مانەوێم لە (میسر)دا کە دوژمنە سودم نادات و لەناو دەبن، ئەگەر شاوڕیش بکوژێ میسرێیەکان لەسەر یەک بۆچوون نامێننەو. هەوالی بارکردن و گواستنەو وەکو تریشقیی دابەزیە سەر سەری (شاوڕ)، چونکە فەرەنگییەکان هەر بە کێشەو ئەوەوە نەوستان، بەلکو داوای بڕە پارەییکی زۆریان کرد کە بە خۆماندوکردنەکی زۆرنەبێ دەستی ناکەوێ، تەنیا ئەوەندە بە دەستەو ماوە سەری خۆی شۆڕ بکات، بەلام (ئەم کوری) سور بوو لەسەر هێشتەوێ ژمارەیی لە سوپا تا ئەوکاتە دەگەرێتەو، کاتی مەسەلەیی نێوان ئەو و (نورالدین) بە قازانجی ئەو کۆتایی پێدێت.

مسولمانە راستیەقینەکان کورپانی (شاوڕ)^(١) خوشی لەوانە (کامل) دەستیان کردە شۆرش بەهۆی ئەو ناپاکییەتی تێوەی گلاوەو، پەيامنێرانی خۆی ناردەلای (اسدالدین) کە ئەو ئەوپەری هەولێ دەدا بۆ کشانەوهی (ئەموری) و، (اسدالدین) وتی: تا یەک سەربازی فەرەنگی مابیتەوه من ناکشیتەوهو، (ئەموری) ناچار بوو کە لە داخوازی خۆی دابەزیتە خوارەوهو، (اسدالدین) کشانەوهی بەلایەنەکی دروست دەزانی کە خۆ لێدورگرتنی ناكری، چونکە (شاوڕ) لە وەزارەتدا ماوەتەوهو لە گەڵ کەمی نازوقەو کەمی سوپاشی لە پلانی ئەو دلتیا نییەو ئەوەندە بەسە کە لە زیانی (ئەموری) مەترسی نەبیت.

بەلام (سەلاحەددین) نەیارێ ئەم پۆیشتنە بوو، مامیشی هەوالی دایە کە گەشتە کە دەگەریتەوهو، هەموو شتیکیشیان لەمەر (میسر) هەو زانیوه، ئەگەر جاریکی تر سوپا بگەریتەوه بە توانا تر دەبی و شوێنی باشتەر دەگریت. هەندێ توێژەرەو بۆ ئەوەی دەچن کە هەلمەتی (ئەسەدی) یە دواي ئەم کۆچکردنە ناچارییە سەرکەوتنی بە دەست نەهینا، بەلام من وای بۆ ناپوانم، چونکە سەرکەوتن بە پیتی بارودۆخی سوپایەو بارکردن و پۆیشتنیش مادام کە نەزانی سەرکەوتن بە دەست دینسی دەسکەوتیکی بەرچاوه، چونکە مەترسیە کە دوور دەخاتەوه کە پەنگە رووبەدات. نازا تەنیا ئەو کەسە نە کە بزانی چۆن هێرش دەبات و بەس، بەلکو ئەو کەسەش دەزانی لە کاتی پەشەبادا کە هەلە کات چۆن بێ زیان سوپای خۆی قوتار دەکات!

ئەو رووداوه یەک بەدواي یە کانه بوواری بە سوپای (نورالدین) نەدا کە لە (میسر) دوور بگەریتەوه، چونکە (شاوڕ) پەيوەندی بە فەرەنگە کانهوه کرد کە کۆمەلێک بنیرێ بۆ پاسەوانی کردن کە دواي پۆیشتنی (اسدالدین) بمینیتەوه تا (نورالدین) جاریکی تر چاو لە خاکی ئەو نەبریتەوه کە ئەمەش کاریکە ترس لە

(١) شاوڕ (السعدی): (ابو شجاع محمّد الدین) مردن (١١٦٩) مەهەکی ویلايەتەکان بوو، لە هۆزی هەوازن بوو، وەزیری (عاضد) بوو (المتجد فی الاعلام) (وەرگێتی).

دلی (شاور) دا دروست ٹہکات، نہک تہنیا لہ (نورالدین) بہلگو لہو (میسر) یانہش کہ رقیان لیی دہیتموہو چاوہ پئی پوژی نژیکی دہکەن، بہلگو دواي ٹہوہی لہ بہرامبەر (اسد الدین) دا لہ رابردوودا پەیمانی لہ گەمل فەرہنگەکانی بہست، بۆیہ داواکردنی فریاگوزاری بۆ دووہ جار لہ سوپای (تہموری) بۆ پاراستنی گیانی ٹہو لہو شوپشانہیہ کہ روودانیان مسۆگەرہ، داواکردنی ٹہو فریاگوزاریہ بۆ خویشی ہۆکاریکی بہہیز بوو بۆ (نورالدین) کہ دواي ٹہوہی فەرہنگەکان (میسر) داگیر دہکەن تہکبیری لہ کارہکە بکات، ٹہوان رابردو بہجیان ہیشتبوو، کەچی ٹیمرو (شاور) رینگای گہرانہوہی بۆ خویش کردنہو! (اسد الدین) ہۆشیار بوو بہ شیوہی رینگای باشی گرتہبەر لہ دواي پوخسەت دانئ لہلایەن (نورالدین) وہ کە بہ پەلہ فەرہنگیہکان لہ دۆلی (نیل) دا نہہیلتو، ٹہوہی مہبہستیہتی بیہیئتہدی، ہەلتمەتی دووہمی بہ (۲۰۰) سہریازہوہ کە باشترین سہریازانی (نورالدین) بوون ٹہجامدا، دواي ماندووبونیکی زۆر گەیشت بہ (الجیزہ)، چونکہ گہردەلول لہ دہشتاییدا ہەلیکرہ سہریانو، لمیکی زۆری کرد بہسہریاندا، دلہکانی نارہحت کرد، ٹہمانہ ناستہنگیتکن پتووستییان بہ ئارامیہکی جوان ہدیہ، ہەلویتستہکە ترسناک بوو، سوپای (تہموری) لہسەر کەناری چہپی روبارہکە وەستا بوو، لہلای بہرامبەریشہوہ سوپای (اسد الدین) دہجوولآو نامادہ دہبوون، چہند پوژی خیاند (تہموری) خۆی بۆ پەرینہوہ سلنہ کردو بایہخی پٹنہدا، چونکہ نہخشہی کیٹشابوو کە شوہونکی تاریک کاتیککی بیترسو سوپای (نورالدین) خەوتوون ویتاگان ہەلیان کوتیتہ سہرو پەلاماریان بدات. (اسد الدین) کە شتی زۆری بہرچاو دہکەوت بۆلای سہریازگہی خاچ پەرستی دہچوونو، دہیزانی نیازیان ہدیہ بیہرنہوہ ژمارہیان ٹہوہندہ زۆرہ کە دہتوانن سوپای ٹہو بہہزینن، بۆیہ فەرمانی دا کە بۆ (الصعید) بکشینہوہ، فەرہنگی وایانزانی کشانہوہ مانای زہبونی و کریہ، بۆیہ شویتیان کەوتن و (اسد الدین) سہرکردایہتی لہ نیوان خۆی و براکەیدا دابہشکردو دہستوری پیدا کە خۆی و تیپیکی گہورہ لہ سوپایہکی لہ پشتہوہی کشتوکالو کیتلگہکاندا

هه‌شار بده‌ن به‌ شیوه‌یه‌ی که خاچ‌پەرسته‌کان پهی به‌ هیچ‌ شتی نه‌به‌ن، کاتی جه‌نگ له‌ نێوان‌ ئەوو خاچ‌پەرسته‌کاندا ده‌ستی پێکرد دلتیا بوو که دوژمن له‌ دواوه‌ په‌لاماری نیه‌، (سه‌لاحه‌ددین) و تیه‌که‌ی له‌ پشت‌ه‌وه‌ به‌ شمشیر هێرشێ بردنه‌ سه‌رو، به‌م نه‌خشه‌و پلانه‌ لێزانیه‌ سوپای ئیسلامی توانی گه‌روی جه‌نگ بباته‌وه‌و (ئه‌موری) و ئەو سه‌ربازانه‌ی به‌ ساغی رزگار بوویسون به‌ره‌و (قاهیره‌) کشانه‌وه‌، ژماره‌یان نه‌وه‌نده‌ زۆر بوو که شکانیان چینگای ناره‌زایی بوو!

له‌ هه‌مبه‌ر زۆری سوپای خاچ‌پەرستی و که‌می سوپای (اسدالدین) دا، له‌ گه‌ژێ کۆمه‌کی به‌رده‌وامدا که (شاوڕ) پێشکه‌شی سوپای فه‌ره‌نگی ده‌کات که تویشووو خوارده‌نه‌ویان به‌ زیاده‌وه‌ هه‌بووه‌ هه‌لۆیسته‌که‌ ورد بوو، نه‌گه‌ر به‌راوردی بکه‌ین له‌ گه‌ژێ ئەو ته‌نگانه‌یه‌ی له‌شکری ئیسلام له‌ناویدا بووه‌ که جگه‌ له‌ کۆمه‌کی به‌دزی هاوڵاتیان نه‌بێ هیچ ده‌روی لێنه‌ده‌کرده‌وه‌! ته‌مه‌ش (اسدالدین)ی هاندا که سوپا بکات به‌ دوو به‌شه‌وه‌و له‌ (الصعید) بپێتسه‌وه‌و چاوه‌ڕوانی بووار بکات بۆ هێرشکردنێکی تر بۆسه‌ر (قاهیره‌) له‌کاتی توانینیدا، هه‌رچی (سه‌لاحه‌ددین) بوو چووه‌ (ئه‌سکه‌ندریه‌) بۆ داگیرکردنی و به‌رگری لێکردنی له‌ هه‌ر مه‌ترسییه‌ک که چاوه‌ڕوان بکری، چونکه‌ که‌شتیگه‌لی فه‌ره‌نگی له‌کاتی پتووستیدا بۆ کۆمه‌کیکردنی جه‌نگی بۆ (ئه‌موری) پووی له‌وێ ده‌کرد! (سه‌لاحه‌ددین) له‌پێناو به‌رگریکردنیدا له‌و شاره‌یه‌ زۆر ته‌نگانه‌ی بینی، شاره‌زایی و کارامه‌بیه‌کی زۆری پیشاندا له‌ نازایه‌تیداو دلی خه‌لکی وای لێکرد که له‌ناو قه‌لاکاندا (الثغر) له‌ده‌وری ئەودا کۆبینه‌وه‌، به‌ نازووقه‌و تفاقو پێداویستی هه‌رچی هه‌یه‌تی کۆمه‌کی کردن!! به‌راستی (سه‌لاحه‌ددین) له‌ ته‌نگو و چه‌له‌مه‌یه‌کی توندا بوو، ته‌مه‌ش له‌کاتیئێکدا بوو که پێشبینی (اسد الدین) له‌مه‌ر هاتنی که‌شتیگه‌لی فه‌ره‌نگی دا‌بووی هاته‌دی که تریشقه‌ی وێرانکه‌ریان هه‌لگرتبووه‌، به‌لام تا (۷۰) پوژ له‌ به‌رامبه‌ر ئەم کاره‌ساته‌ ترسناکه‌دا خۆی راگرت که خۆراگرتن له‌به‌رامبه‌ریاندا نه‌سته‌مه‌و ناتوانی، هه‌والی ته‌نگه‌تاوی و بێزاری خۆی گه‌یانه‌ (اسد الدین) و ئەویش

سوپایہ کی بہ پہلے ناردہ سہر (الجیزہ) بۆ بہرہنگار بونہوہ لہ گہل فہرہنگہ کاندہ
تاسہریان قال بکات لہ دابہزین لہ گہل (سہلا حہددین) دا لہ (الثغر) دا، ئەمەش
کارنکی سہرکەوتوانہ بوو، کاتج (ئەموری) زانی سوپای ئەو لہ مەترسی دایہ
فەرمانی بہ گہرانیوہیان دا بہرہو (قاہیرہ) و، جہنگ شەکەتی کردبوو پێشنیاری
کرد بۆ (اسدالدین) کە ہەردوولایان بۆ قاہیرہ بکشینہوہ ئەمەش ریکەوتیک بوو
جینگای حەزو ئارەزووی ہەردوولا بوو، دەشی بووتری ئاگریہستینکی کاتی بوو، تا
ماندووەکانی ہەردوولا پشویەک بەدەن و بحەسینہوہ.

(ئەموری) باری کردو، دلێشی وەکو ئاگر بلێسە دەگرتو بۆ (میسر) دەسوتاو
تەماعی تیکردبوو، چونکہ نەگەر لہ گہل (قودس) دا بہراوردی دەکرد ئەوئ
خاکێکی کشتوکالی و بہ میوہجات و بہ بہرہم بوو، کەمترین لہیہ کترچوون
نابینیت، ئەو پەیانمیرو قاسیدانہی پەوانہی کردبون بۆ مۆرکردنی پەیانہ کە لہ
کۆشکی خەلافەتدا بہر لہبارکردنی دا گوئیانی بردبوو ہەندە یاسی خۆشی ناو
کۆشکە کە بکەن وەکو سەقنی زێرین و زیوینہ کە ی و قەنەفەو کورسی ئاوریشم و
کۆشکی میوانداری و چیشخانہ، بہ خەلکی وت: (بەغداد) لہ گہل بوونی
(مەککە) و (مەدینە) شدا پایتەختی دەولەتی ئیسلامیہ، حەج لہ مەککە دا دەکری و
مەدینەش گۆری پێغەمبەری ئیسلامی لیہ، ئەو بۆچی منیش لہ (قاہیرہ)
دانەنیشم و سود لہ خێرو بیژہکانی وەرہگرم، (قودس) پایتەختی ئایینیہ،
وہکو (مەککە) لہ چاخێ عەبباسیہ کاندە؟ لہمەش پتر ہەولێ دا ویستی پاشای
(قوسەتینیہ) رازی بکات کە بیکات بہ زاوای خۆی کچەکە ی خۆی لێ مارہ
بپریت، ہەتا یارمەتی بدات بۆ گرتنی (میسر) و، ئایندەش ہیچکەس نەبینی
مەملانیتی بکات بۆئەوہ شای (بیژہنتی) دوای ئەوہی بووہ زاوای ئەو گفەتی پێدا.

(ئەموری) چاوہروانی ئەوہی نەکرد ہەتا سوپای (قوسەتینیہ) دیتە ہاریکاری
بۆ ئەو داگیرکردنہی چاوہروانی دەکات، بەلکو بەناشکراییی پەلاماریداو خۆی تیکرد،
کاتیک گەیشتە (بەلبیس) کەوتە کوشتن و تالان و پوخاندنی خانوی ھاوڵاتیان، وە

بلیی بیرەوری پر له ئیش و ژانی قودسیان بختەوه یاد، کاتێ چوونه ناویەوه خاپوورو وێرانیان کرد، ئەو جۆرە ترسە سامناکش هیچ هاوڕێیەکی بۆ ناهێڵیتەوه پەیمان و گەفتی لە گەڵدا بیهستیت. (شاوڕ) بەزانیی ئەم کوشتن و تالان و بنەپرکردنە بێ ھۆیە سەری سوپما، لە کاتی کدا کەس شمشیری لە دژی ئەواندا ھەلنەکیشاو! نامە ی بۆ نووسی و پرسیاری لەم مەبەستە ی ئەو کرد، ئەو پاساوە ی ھێشاو کە (شاوڕ) ئەو پرە پارە یی لە سەری پێک کەوتبۆن کە بە کۆمەکی پەوانە ی بکات دوا ی خستوو کە ئیستا زۆر پێویستی پێی ھەیە، ئەنجا ھێرشە کە ی بەرەو (قاھیرە) دەست پێکردو (شاوڕ) لەو ترسا بنکە ی سەرە کە ئەو لە قاھیرە دا کە (فسطاط) ە داگیر بکات، بۆیە فەرمانی بە سوتاندنی دا لە تراژیدی و گەرمە ساتیکی ترسناکی وادا کە ھەرگیز مێژووی (میسر) بەخۆیەو نە بینێو، ئەمەش گومانی تێدانێە کاریکی شیتانە بوو، چونکە ھەر چەندە فەرەنگیە کان لەناویدا میننەو و خرابە ی تێدا بکەن نایگە یەننە ئاستی سوتاندنیکی وێرانکەر و قەتێ خەری ناوا. لە کاتی ئەم ناگر کەوتنەو یەدا کە بە نەوت کرابۆو دانیشتوانی ئەو شوینە بە پەلە خۆیان کۆکردنەو و پێویستی یە کانیا نامادە کرد. بە منداڵ و ژن پیاو پیرەو بە سەرگردانی و وێڵی دەڕۆشتی، تا پەناگە یە ک بۆ خۆیان لە مرگەوتە کان و حوجرە کان و نەخۆشخانە کاندا بدۆزنەو، بە لکو تاسەر شەقام و پێگایە کان کە شوینی ترس بوون جێگای لێکەوتبوون و بە سەریە کدا کە ئەو بووبوون کە نە خواردن نە جل و بەرگ نە پێخەفیان پیننەبوو، تەنیا ئەو ھەندە نە بێ کە خەلکی قاھیرە ی برایان بە خێر بۆیان بەینن، لەو بە لایە زۆر بێ ئارام و ناو مێد بوون و خەلیفە و پادشاکارانی لەو داگیرکردنە دەرە کیەو سوتاندنە ناوە کییە پەریشان بوون، (العاضد) پەیا مینێری خۆی بە گریانەو نارد بۆ داواکردنی یارمەتی لە (نورالدین). ھەندێ مێژوونووس نووسیویانە ئەو کە سە ی داوا ی فریادەرسی دەکات (شاوڕ) بوو، ئەمە بە پێتێ چوو نازانم، چونکە ئەو لێک توورە بوون و لێک سوربوونەو یە ی لە نێوان (نورالدین) و ئەو وەزیرە نا پاکە روویدا هیچ پێگایە کی بۆ نادۆزیتەو پەنای بباتە بەر. (اسدالدین) ئەم

ههلویسته خراپه باش ههلدهسهنگٲنیو (نورالدین) هاندهدات بو جهنگ کردن.
 نهوکهسانه ههلویستهکان تنیا به ههلپهرستی راقدهکهن دهلٲن: (اسد الدین)
 بهتاما بووه بیٲ به گهورهی میسر و له (نورالدین) دایبیریو سهرورهیهکی
 سهریخو بو خیزانی کوردی بگٲرٲتهوه که هاوشانی خیزانی نورالدین بی له شامدا.
 نهمش دووره، چونکه نهگهر سهریخوی مهبهست بوایه (اسدالدین) له
 باروه قسهی خوی لهگهل (نجم الدین)ی برای دهکرد، هم لهگهل (سهلاحددین)ی
 برازاکهیدا، (سهلاحددین) له ههمووکس زورتر به دهنگییهوه دهچوو، کهچی
 ٲیناخوش بوونی خوی دهرخت که بو جاری سیٲهم ٲرواتوه بو جهنگ، بهلکو
 نهوی ٲیری مامی خستهوه که چنده کارهساتی له (تسهکهندهریه) توش هاتوه
 لهکاتی نهو توٲکردنه دریٲخایهنهدا تا له ههنديٲ حالتهی دژواردا نهگهر خودا
 ٲهنای نهدابایه وخوٲاگری ٲن نهدانایه خهریک بووه لهناو بیٲت! نهو نارٲهحتییهی
 دوٲنی دیبوی بو سبهش لهههمان نارٲهحتی دهرسا، بهلام (اسدالدین) زور داوای
 لیکرد تا وهلامی دایهوهوقایل بو. (ابن اثیر) له میٲوی خویدا باس لهوه دهکات
 که نهو کهسهی داوای فریاکهوتنی له (نورالدین) کردوه خهلیفه (عاضد)بووه،
 هستی خیزانو ژنهکانی وهکو ٲهنابردنو ٲارانهویهک بو ٲهوانهکرد که نهو ناتوانی
 ٲاریز له ژنو مندالی خوی بکات نهخوازهی خیزانو ژنی مسولمانان؟ نهموای له
 (نورالدین) کرد بو جاری سیٲهم داگیرکردنهوه دهست ٲن بکاتهوه، بهلام (تسموری)
 ویٲای ٲهنا بردنو سکالانامهکانی (شاور) سوریوو لهسر چوونه ناو (قاهیره)وهو
 دهیوت: نهگهر میسریهکان چاوایان ٲن بکهوی نهو ٲره مالهی نهو دهیهوی نهوان
 دهستی لیٲهلهگرنو دهیدهنی، ٲاشا زور بهتسماع بوو، خهونی به دهولهمنندی
 زورهوه دهیبنی تا سامانی ٲنکهوه بنی بتوانی سهریازی زورتر له نهورویا بیٲن بو
 نههیشتنی توانای مسولمانان، بهلکو بوٲهوهی میسر بکات به هی خوی و دهست
 بهسر سامانی کورهکانی دا بگریٲ.

(نورالدین) دوی ٹھوی بینی کہ خلیفہ و وزیرو سہر کردہ کان سہریان بۆ دوژمنان شور کردووہ ٹھو کارہ بئی نابروویہیان کرد لہوی ناٹومید بوو کہ تازہ چاک ببنو لہناو دلی خویدا وای دانابوو کہ (اسدالدین) وا لئی بکات لہو ولاتہدا عینیتھوہ بئی گہرانموہ، تا (میسر) و (شام) لہکاتی جہنگ کردن لہگہل دوژمنی داگیر کردا یکہ دولت بن، (اسدالدین) لہموہ حالی ببوو، بئی نکۆلی کردن دہیوست ٹہنجامی بدات، پہجہمتی خوا وابو کاتی ٹہموری زانی بہ سوپایہکی زۆروہ ہاتووہوہو گہیشٹووہ ترسی لئی نیشٹ و ہستی بہ کزی و لاوازی (شاور) کرد کہ یارمہتی مہبہستی ٹھو بدات، چونکہ گہل لہگہل ٹھودا نییہ! پاشان (شاور) بہ ہاتنی (اسدالدین)ی زانی و دورخستنہوی خوئی لہ (ٹہموری) دہرختو ناگاداری کردووہ کہ پیٹوستہ ولات بہجئی بیلی بہبئی داواکردنی ہیچ پارہیک، ہدوالی پیٹگہیشٹ کہ سوپای (اسدالدین) چہکی تازہی پیدراوہ کہ لہ جہنگی داہاتودا یکہلایی دہیبت و، (ٹہموری) بہ چاکی زانی کہ بہدہستخہپۆیی بگہرپتھووہ شہر لہ نیوان سوپاکاندا پوو نہدات.

پیشوازی کردنی ہاولاتیان لہ (اسدالدین) گہیشٹبوہ ناستی بہخیڑہینان و بہ دلآ چون دا، خلیفہ لہ کۆشکہکہیہوہ بہ چادرہکہیہوہ چووہ پیش ٹھو بۆ دیمانہ و ژوانی ٹھوو، قہتیش شتی ناوای بۆ کەسی تر نہ کردبوو، (شاور) بینی خلیفہ و (اسدالدین) نیوانیان زۆر خوشموہ وکو خوشمویستی نیوان دوو ہاوپہمانہ، بینی (اسدالدین) سہر کردہی سوپایہو خوشمویستی گہلی (میسر)یہو خہلکی تیکرا بہیان و نیواران بہ ناوی ٹھووہ ہاوار دہکەن، ہمبوو لہوانہی سہردانیان دہکرد بہ چاوی بئی ہیوایی سہیریان دہکرد، وک ٹھوی خوڑی لہسہر سوئی بئی بۆ شاوابوون و پۆژیان بۆ دہژماردن، ٹہنجا کھوتہ فیئل کردن لہ دلیداو بہ دلیدا ہات کہ ناہہنگی بۆ سوپای (ٹہسہد) لہ کۆشکہکہیدا بکات، (اسدالدین) و پیاوہماقولانی و پاوژکارانی بئی ترسو بئی خوست بۆ ٹھوی بیٹن، پاشان لہ ہیٹکرا ہیڑشیکی خویناوییان بۆ بکات و بنہیریان بکات، وکو چون ہمان بۆسہی بۆ ہہردوو

کێبەرکیکەرەکانى نایەو، بەباشى زانى (الکامل شجاع) ى کورى دەستى ئەو بى ئەو پلانه ستمەکارانەیدە.

(کامل) پیاوێتى و دلسۆزى مەردایەتى تێدا بوو، بە دەم باوکێوە هەواری کرد ئەگەر لەسەر ئەم ستمە سوربى خۆم دەچمەلای (شیرکۆ) نیازى تۆى لای بەیان دەکەم، باوکیشى بە سۆزەو ووتى: بە خودا کورم ئەگەر ئەم کارە ئەکەم تۆ بەر لەمن بە شمشیری (سیف الدین) دەکوژیتى، کورە گەورەکەى بەپرووى باوکێوە دەنگى بەرز کردەو راست دەکەى ئەگەر کوژراىن ئێمە مسولمانین و ئەمە ولاتى مسولمانانە باشترە لەوێ ئێمە لەکاتێکدا بکوژرێن کە فەرەنگ داگیرى کردووە، ئەگەر ئەوان هەوالى کوژرانى شیرکۆ بزانی هێرمان دەکەنە سەر، دواى ئەوەش قەت (نورالدین) دواى ئەم رووداوە یارمەتیمان نادات!!

پەنگە ئەم هەوالەى تايبەت بە پلانه کە دەنگودۆى بۆ (اسد الدین) گوازارايتتەو، ئەو دەیزانى (شاوڕ) ستمەکار و فیتلایێوە وازى لى ئەهینان و ئەم هەوالەى ئەم بەدکارە ستمەکارەى بە گوتى (سەلاحەددین) دا چرپاند و بەباشى زانى پرس و راویژ بە خەلیفە بکات، ئەویش ئەم تاوانەى وەکو بوورپکانى لە سنگیەو داگیرساو سوربوو لەسەر ئەوێ زەبرەکی لى بووەشینى، ئەم کارەشى بە (سەلاحەددین) ى برازاکەى سپارد.

(اسد الدین) دەیزانى (شاوڕ) فیتلایێوە دەیزانى کە هەست بەو دەکات کە ئەو سەرکردانەى بەسەرکەوتوبى گەپاونەو چیان لە دڵدا هەلگرتووە لەبەرامبەرى دا، ئەو ناگای لە خۆیەتى و کە لەکاتێکدا دەرویشتن کۆمەلێ پاسەوان لە پێشێوە بوون، لە دواوە پاساوانیان دەکرد، راست و چەپ ناگادارییان دەکرد، پاشان سەربازى کرێگرتەى هەبوو لە ساتى تۆلەدا دەهاتنە هاریکاری، بۆیە خوێن لە هەردوولا دەڕژى بێتەوێ ئەمە پێیست بکات، لەبەر ئەوە وای بەباش زانى چەند رۆژى لە شوێنى خۆى بێتیتەو وە بىلاوى بکاتەو کە ئەو نەخۆشەو پزیشک

دینهسەری بۆ چارەکردن، (شاوڕ)یش ناچار دەبێ بێتە سەردانکردنی و بێ یاسەوان
 لەگەڵیدا دادەنیشی و ئەوکاتە (سەلاحەددین) بێ ترس بە پۆلی خۆی هەڵدەستی،
 ئەم بۆچونەش لە هەموو بۆچونەکان لە راستییەوه نزیکە، چونکە گێڕانەوهی تر
 هەیە دەلی: شاوڕ لە پێگای گشتی دا کوژراوەو (سەلاحەددین) لەگەڵیدا بووەو،
 پاشان هەلی بۆ هەلسۆراوە کوشتویەتی ئەوەش لە راستییەوه دوورە، چونکە ئەو
 کوان پاسەوانەکانی وکوان پیاوانی تایبەتی خۆی کە وەلامی ئاماژەی بدەنەوه! هەر
 چۆنی بێ ئەم ناپاکە لەناویراو گورج (اسد الدین) چوووە سەردانی (عاضد) و بەرگی
 وەزارەتی کردە بەریهه بە شای سەرکەوتوو ناوی برد. سەردەمی پۆشت و
 سەردەمەکی ترهات و خودا نیسلامو ئەهلی نیسلامی سەر بلند کردو، دوورپرسی و
 ناپاکی و ئەهلهکەشی سەر شۆرو پيسواکرد.

و‌زاره‌تى سه‌لاحه‌ددین^(۱)

ماوه‌ی و‌زاره‌تى (اسد الدین) له و‌زاره‌ته‌که‌یدا درټ‌ږه‌ی نه‌کټ‌شا، دواى دوو مانگ کت‌وپ‌ر بټى نه‌خ‌وشى مرد، نه‌و ده‌سه‌ل‌ات‌یکى ته‌واوى ده‌شکا به‌سه‌ر ده‌وله‌ت‌داو، سوپا‌یه‌که‌ی له شام‌دا په‌چاوى ناستى نه‌ویان ده‌کردو به‌خاوه‌ن ز‌یده چاک‌ی یه‌که‌مینیان ده‌زانى له لی‌خ‌وپ‌ړینى که‌شته‌که‌داو دوزمنه‌کانى نه‌و له پاشا‌وه له‌ناو‌چووه جو‌راو‌جو‌ړه‌کانى له زه‌برو زه‌نگى نه‌و ده‌ترسان، ده‌یان‌زانى نه‌گه‌ر فه‌رپه‌نگو کو‌شک‌یشیان له‌که‌ل‌دایى ناتوانن زو‌ران‌بازى نه‌و بک‌ن، چو‌ن نه‌وه ده‌بټى ئیستا خاوه‌ن ده‌وله‌ته‌و، خه‌لیفه گو‌ټ‌راپه‌ل‌ی ده‌کات؟!

به‌لام نه‌وکه‌سه‌ی ده‌رکه‌وت‌نې نه‌وی به‌مه‌ترسی‌دار ده‌زانى خ‌وی لی‌دو‌ور ده‌گرت‌و په‌ناى ده‌دا!

(۱) وشى وه‌زیر وه‌کو له (مفردات الراغب) دا هاتووه به واتاى (المعاونة) دئ واته هاریکاری کردن، (وزرت فلانا) واته یارمه‌تى فیسارم دا. خودا ده‌فرم‌وی: (وَأَجْعَلْ لِي وُزِيرًا مِّنْ أَهْلِي) (طه-۲۹). له زاراوه‌ی هاوچه‌رخ‌دا وه‌کو له (المنجد فى اللغة / لويس معلوف) دا هاتووه (وه‌زیر/ ک‌ږیه‌که‌ی وه‌زیرانه، پله‌ی وه‌زیرو ده‌سه‌ل‌ته‌که‌یم‌تى. که نه‌و که‌سمیه پادشا یان ده‌سه‌ل‌تى بالا له ول‌ات‌دا ده‌ست‌یشانى ده‌کات تا کاره‌کان به‌رټ‌وه ببات له ده‌وله‌ت‌داو، پاوو ب‌چ‌ونى نه‌و وه‌رده‌گرټ. له ده‌وله‌تى تازه‌دا وه‌زیر زو‌رن وه‌کو: وه‌زیرى دادو وه‌زیرى ناو‌خ‌و، وه‌زیرى دهره‌وه) به‌و پټ‌یه وزیر له سیاس‌تى ئیس‌ر‌دا بس‌وه به‌زاراوه که زاراوه‌په‌که‌ی قورثانیپه‌و له فه‌رپه‌نگى ئینگلیزیدنا به (Ministry) هاتووه. وشى په‌رله‌مان (شورا) له قورثان وه‌گره‌اوه: (وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ)، واته: کارى نه‌وان پ‌اوت‌وه له‌ناو خو‌یاندنا. وشى (السیاسة) وشه‌په‌که‌ی ثاب‌نییه، پټ‌فه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرم‌وی: {کانت بنو اسرائیل تصوسهم الانبیاء}. رواه البخاری. واته: (به‌نو ئیس‌رائیله‌کان) پټ‌فه‌مبه‌رانیان سیاس‌تى نه‌وانیان به‌رټ‌وه‌دېر. له (لسان العرب) دا هاتووه: (السیاسة: القیام علی شیء بما یصلحه). زانای یونانى سوکرات ده‌ل‌ی: (سیاس‌ت هون‌رى هوکمه) / النظام السیاسة / د: ثروته‌ بدوې. له فه‌رم‌ده‌دا هاتووه: {ان اصحاب رسول الله ﷺ وزراء}. رواه احمد. واته: یارانى پټ‌فه‌مبه‌رى خوا ﷺ وه‌زیرى نه‌ویوون. (وه‌گرټې).

(اسد الدین) پىاۋەكى بە ھەلۋىست بوو بىتئەۋەى كەس پىكابەرى بى، بەلام پارۋىەكى چەور لە قورگىدا گىربوۋ نەيتۋانى قوتى بدات وخىكا، لەكاتىكى دژواردا مردنى ئەو راگەيدندرا كە ھەۋاۋ ئارەزوۋكان لەمەر ئەودا ۋەكو يەك نەبوون، كەسانى لە سەريازانى شام ھەبون بە تەماى شوئىنى ئەو بوون، نەك ھەركەسى تەماشاي ئەۋەبكات، بەلكو پىكابەرى ھەبون كە بەھۆى و ناكۆكىيان جىاۋازى ئەۋانى دەبىست. لە كۆشكى خەلافەتدا ھەبوۋ لەو پىراۋىدى دابو دەسەلات و پاىەو شوئىنى ئەو تازەنەما، چونكە خۆرى (اسد الدین) ھەموو ئەستىرەيەكى درەوشاۋەى داپۆشى و بە شىۋەيى سەيرى مردنى ئەۋى دەكرد كە ھەناسەدانى بى بۆرقو كىنە كىپوۋەكانى و، بەسەرەتايەكى دادەنا بۆ كارىكى نەيتى كە بىگومان ئەۋەى مەبەستىيەتى لە نەخۆشى دەيىنئىتەدى و دەتۋانى پەيۋەندى بە فەرەنگەۋە بىكاتەۋە تا جارىكى تر تراژىدياي (شاۋر) و (ضرغام) بگىرئىتەۋە! ئەگەر تراژىدياۋ كاۋلكارىيەكانى (شاۋر) و (ضرغام) بىش جارىكى تر بگەرئىتەۋە كەس نەمىنى و، جەنگى ناوخۆ ئەھلى بىقەۋمى و خوين برژى چ زىانى بىو دەگات مادام ئەۋ بە دەسەلاتى بگەيەنئىت!

فەرەنگىش لە رىقو قىنەكى ترسىنەردابون، چونكە دەسەلات لەبەردەستى سوپاي (نورالدین) دابوۋ سەركردەيەكى لىزان بەرپۋەى دەبردو، بە دۋاى ھەلىكى زىرپىن دا دەگەپان بۆ داگىرکردنى (مىس) و، لە پابردوۋ بە بەھرەكانى ئەۋى ئاشنابوون و خەۋنيان بەۋەۋە دەيىنى كە ھەمىشە لەنتۋان (نىل) و (مىرگوزار) و (باخچەكانى) دا بىنئىتەۋە. ھەموو ئەۋانە راستىيەكى ھەست پىنكراۋ بوون بە دلاندا دەھات، پىادەپەرەۋەكان لەكاتى تەرىكى و تەنبايىدا، كە بى ترس بوون ئەۋ قىسانەيان پىكەۋە دەكرد...

بەلام پىۋىستە ھەلۋىستەكە بە پەلە يەكلا بگىرئىتەۋە، لە سوپاي (اسد الدین) فەقىھەكى ناۋدار ھەبوۋ، ھەموو سوپا گۈپراپەلى بوون، چونكە بىرۋادارەكى راستەقىنەۋ دىسۆزىۋو، دىنا نەۋىست و زاھىد بوۋ، ئەۋىش (شىخ الامام عىسى) ي

هه کاری^(۱) بوو، هه لویستیکه ی زیره کانه ی تاوتوئیکردبوو، دهیزانی (الیاروقی) به تهمای سهرکردایه تییه و چاوی تیپروه که سهرکرده یه کی ناسراوی سوپایه و پابردوو تیکوژشانی خۆی هه یه، یه کیکی تر له وانه (الجامری) یه که خالی (سه لاحه ددین) هه، براده ری (اسد الدین) بووه، وه (قطب الدین) کوپی (تلیل)، نهو به ناشکرایی کاره کانی ناکات، به لکو به نهیسی کاره کات بۆنه وه ی خه لکی رقیان له (الیاروقی) و (الجارمی) بیته وه، مانای وایه به رو بوومه که ده که وپته ناو دهستی نهو وه! نه غا (سه لاحه ددین) هه یه که له هه مویان بچو کتره، به لام له هه مویان نازاترو دلیرترو به پلانتره، به تاکتیکترو به پلانتره^(۲) نه مه بابسته ی بیرکرده وه ی فقیه (عیسای هه کاری) بوو که دهستی کرد به هاوسهنگی کردن و به راورد کردن و نزیک و دور خستنه وه هه تا له وه دلتیا بوو که (سه لاحه ددین) دیاری بکات، له کاره کهیدا بوواری دوودلی و چاوه پروانی نه هیشته وه، به لکو چووه لای (یاروقی) و لیلی حالی کرد که فقیهه کان و گه وه سهردارانی سوپا وای به چاک ده زانن (سه لاحه ددین) نزیکترو گونجاوتره نه گهر نهو یاخی بی و لابدات ناکوکی له ناو نه م کۆمه له توندو تۆله دا پهیدا ده کات. (یاروقی) به پیچه وانده ی فقیهه کان وای ده بیینی که نه مه له توانای نهودا نییه و به ناشکرایی جیاوازی خۆی راگه یانندو

(۱) له داهاتوودا زیاتر نه م زانایمتان پی ناشنا نه کدین. وه رگپی

(۲) (صلاح الدین) جگه له قازی (عیسی) و (الجارمی) ژۆر سهرکرده و پیای تری نازای کوردی له گه ل بووه، وه کو: (سلطان مظفر الدین) که له (۵۸۶ هـ) دا هاته سهر کورسی دهسلات له نیماره تی (به کتینی دا) (۵۲۲ - ۶۳۰) داو هاته شوینی (زین الدین یوسف) و که نهویش شانهشانی (سه لاحه ددین) بووه. وه (عزالدین موسک) باوکی (ابن حاجب الکودی) و قازی (عی الدین ابو حامد شاره زووری) که پشتگیری (سه لاحه ددین) بووه، وه کو له (ابن الاثیر) دا هاتوه، واته شیروانی ززاری که یه کی بوو له میره کورده کان و، (خشرین) ی هه کاری، (حسام الدین حسن کوپی باریکی مهرانی) و، (سیف الدین المشرطوب) و، چه ندان میری تری گه وری کورد که ناویان له (مشاهیر الکرد) و (نوادیر السلطانیة) و (الکامل ابن الاثیر) دا هاتوه. سهرباری (ابو هیماء السمین) که ناوداریکی کورده له سهرده می (سه لاحه ددین) داو، خلیفه (ناصر الدین الله) بانگی ده کات، تا سهرۆک سوپایی بۆسهر هه مووان و نهویش ده واته بغداد، به لام به هزی ناکوکیه وازله دهسلات دینی و له کاتی گه رانه وای دا بۆ هه ولیز له داقوق ده مرئ و لهویش نیژراوه. نه و نه ی براکانی وه کو (بردی تاج الملوك) و (فهرخ شا) و، کوپه کانی وه کو (ظاهر) (وه رگپی)

برپارى دا له تهواوى (ميسر) دوور بكموټه وه، په يوه ندى به سوپاى (نورالدين) ي گه وړه ځوې بكت، هر نه مېش هاته دى^(۱) ديسان جه نابى فقيه چوه لاي (جارمى) و پټى راگياند كه كوې دهنه گه كانى هه لېژاردن بؤ (سه لاحه ددين) ه (ياروقى) تووړه بو وه جيا بؤ ته وه، نه گهر نه وېش ده يه وئ له راي گشتى دهرېچى با ئېره به جى بهيلىت. (جارمى) له دلى خويدا وتى، نه گهر (ياروقى) نه ديتوانيبى بدرامېدر (راي گشتى) راوه ستى من چى بكم؟ نه بجا نه و رايه كه دى په سندن كړد. ناسايه كه (ابن تليل) يش ده بى ملكه چ بى و لايه نگرى نيه بېساريزى، به وه ويه (سه لاحه ددين) بوو به پياوې جېگا.

فقيهه كان هموويان چونه لاي (عاضد) پټيان راگياند كه نه وان به راي گشتى هه ليان بژاردوه و، بؤى نيه پشتگوټى بخت، هه ندى نو سهر هديه بروايان وايه كه (العاضد) بؤ ځوې له سهره تادا (سه لاحه ددين) ي هه لېژارد، له وده مه دا بينى له هموو پالاو ته كان به ته مېن بچو كره، كاتى نه وان دى ځويان به گه وړه تر ده زانن ځويان به سهر نه ودا هه لده كيټشن ده مه قالى پيدا ده بى و نازاوه له ناو سوپاى غه زاجى دا پيدا ده كات، نه مېش له راستى دووړه و عدقل برى ناكات، چونكه (عاضد) فرماندان و ياساغر دنى له ژيړ قه لده مېر ويدا نه بووه، به لكو هموو هيواى نه وه بووه كيپر كيكران وازى لا بېنن و ئيشى نه و له سنورى كوشكه كيدا بيت.

دهرچوونى ده سلا ت له ده ستى (العاضد) و نازناونانى (سه لاحه ددين) به پاشاى سهر كه وتوو (الملك الناصر) ده سته و په يوه ندى شاى له پيش هموويان وه نه ميندارى خدلافت كه سهر وكي پاسه وانه كان بوو بؤ پيمان به ستن ناچار كړد، نه وان سور ده يانزانى (سه لاحه ددين) هو شياره و له توانا و ده سلا تيان ده خات و برپاره كان به ناوې خدليفه وه دهر ده كات بېنه وه دى كه ئيمزاي نه وى پټوه ه بېت، نه مېش خد فته تى له دلدا پيدا كړد و، جگه له چاوه رواني كړد نيش هيچى تريان له پيش نيه.

(۱) ياروق كورې نه رسه لانى توركمانيه، هوزى ياروقى توركماني ده درټته پال نه و به پټى (النواد السلطانية) له (۵۶۴ ك) دا مردووه. ياروقى وشه كى توركيه واته: روه ند (وهرگي)

(سەلاھەددىن) ھەر لەۋكاتەدا كە گەۋرە دەپ (نورالدين) دەكات بە غونەنى
بالاى خۇي ھىۋايەتى دەپ، كە بىيى بە پاسەۋانى ئىسلام لە دەستى خاچ
پەرستەكان و فەرمانى ئەۋ و پىۋ شۈن و پلانەكانى ئەۋ بىگىرەتەبەر، كاتى بەشانى
دەسلەت بەختەۋەر بوو ھىۋاي بۇ دەگىرپىننەۋە پىۋ لەسەر ئەۋەدا دادەگىرى كە
شىمىرەنكى بىرندەپى لە شىمىرەكانى ئىسلام لە دلى خۇيدا وتى: مەن بۇ سىيەم
جارە ھاقە ئەم ۋلاتە بە ناچارىيەۋە، خۇدا ويستى لەسەر ئەمەيەۋ كارى خۇي
بەمە ھەيە، ئەۋە خەرىكە تروسكە دەرەۋشاۋەكانى دەرەكەۋن و ھىچ بەرەست و
پىگىرى نىە لەم مەبەستەم بىگىرەتەۋە،^(۱) ۋەبانگى ھارپىيەكەي كىر بەناۋى قازى
(فاضل) كە (ئەسەد الدىن) خۇشى خۇشەويستى و مەمانەي تاييەتى بۇ ئەۋ ھەۋو،
پىي و تىۋو ھەر لە ئىمىرۋكەۋە تۆ ھارىكارو يارمەتيدەرى مەنى: ئامانجەكان يەك
شەۋ، سەركەۋتنى خۇا دوور نىيەۋ، ئەۋ لە چاكەكارانەۋە نەيكە.

سەلاھەددىن ۋاي بە باش زانى دلى مىسرىيەكان و شامىيەكان بەھەردوۋلاۋە بۇ
لاى خۇي كەمەندىكەش بىكات و بەشىكى زۆرى لەۋ سامانە پىۋ بەخشىن كە لە ژىز
پكىتى (ئەسەد الدىن) دا بوو، وتى: ئەم گەلە دەكەم بە يەكپىز لە بەرامبەر دوۋمىنىدا

(۱) مۇنىستىكىز لە (پوھى ياساكان/ ج ۲: ۋ: ئىدىرىس شىخ شەرھى دا/ ھەۋلىز (J: ۵۸۸) دا دەنوسى: {بەشى
چۈرەم}: (دەرەھامە ئەخلاقييەكانى مەسىھىيەت ئىسلام) كاتى سەرنەج دەدەينە سەر دەرەھامە
ئەخلاقييەكانى مەسىھىيەت و ئىسلام، پىۋ دوۋدلى ئەۋ پىۋ بە مەشكىماندا دى كە پىرستە تايىنى مەسىھى
قېۋل بىكىن، چۈنكە مەسىھىيەت دەپتە ھۇي چاكىردى ئەخلاق بە پىچەۋەندى ئىسلام كە ئەخلاق بەرەۋ
تىۋى دەبات) نىمەش دەپسەن گەۋايە نەي چ پىۋكەيەك ۋاي لە خاچ پەرستەكان كىر كە ئەخلاق بەرەۋ
تونىۋىپىۋى داگىر كىردن و كوشى پىۋ تالان كىردن بىات؟! كى جەنگى جىھانى يەكەم دوۋەم ئەۋانى تىرى
دروست كىر؟! ئەگەر نىمە سەبىرى قورئان بىكىن دەفەرمى: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا
تَعْتَدُوا...﴾، واتە: بىجەنگىن لىتەۋ خۇدا لەگەل ئەۋانەدا كە لەگەلئاندا دىجەنگىن و دەستىۋى كارى مەكەن،
ۋە دەفەرمى: ﴿لَا يَتَنَكَّرُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوا فِي الدِّينِ وَلَا تَحَرُّ جُورًا مِنْ دِينِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ
وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ﴾، واتە: خۇدا قەدەمەتان ناكات كە نىۋە لەگەل ئەۋ كەسانە كەلەگەلئاندا ناجەنگىن لە
دىندار، شاربەدەرتان ناكەن لە خاكئاندا كە چاكىيان لەگەلئاندا بىكىن و دادەرمىسان لەگەلئاندا بىكىن. نايە كە
ئىسلام ئەمەي ھەلۋىستى پىۋ چۆن ئىسلام بە ناحق تاۋەنار دەكرىت؟

کە، چاوی بڕیوەتە خاک و زێدەو، پاشان کۆمەکی تازە ی لە (نورالدین) ەو ە
 پێگەیشەشت کە پەشتی ەلۆتەستی ئەوی قایم کرد، چونکە ئەو کۆمەکی و
 یارمەتیەیی ەاتوو ەدەریخست کە ملکەچی تەواو بو ئەو، بێ ەبەوونی ئەو
 ڕکابەرانی لە ڕابردوودا ەبەییون، کە ڕەنگە ەۆیەکانی لە داها تودا ەریکەون،
 لە گەڵ ئەم کۆمەکیشدا (شمس الدین توران شا) ی کۆری (ئەییوب) ەبەو کە بۆ
 (سەلاحەددین) بوو زیاتر پەشتی ئەوی قایم و بەهێز کرد^(۱).

ناردنی (شمس الدین) بۆ لای (سەلاحەددین) ئەو ەدووبات دەکاتەو کە
 (نورالدین) تەنیا مەبەستی بەهێزکردنی توانا و هیژی نیسلام بوو لە (میسر) دا،
 ئەگەر ئەم پیاو ەتەلەکەبازی (الدهاء). سیاسی ەبەوا ەلەو ەدەترسا کە دووبارە
 پالەوان لە میسر پێکەو کۆبینەو ەلەسەر یەک بۆچۆن بن و لەناو یەک سوپا دا بن
 ڕەنگە لە فەرمانی ئەو بۆ ڕۆژنە ەو ەو، قەت تەلەکەبازی سیاسی بە دژی ئەو
 پالەوانەدا نەچو بوو، بەس بەرژەو ەندی ئایینی مەبەست بوو نەک بەرژەو ەندی
 خۆی، بۆ بەهێزکردنی سوپای میسری خەباتی دەکرد، تا بن بە دڕکی لە
 بەرامبەری خاچیەکاندا، ئەمە تاکە مەبەستی بوو!

کاروباری ناوخوا (قاھیرە) وەکو (سەلاحەددین) بیری لێدەکردو ە ئاوا هیواری و
 شینەیی داینە پۆشی، چونکە ئەوانە ی لە کۆشکدا دەسەلاتیان لە دەستدا نەما بوو،
 پێیان دژوار بوو، کە ڕووناکییەکان بە تەنیا بخرێنە سەر وەزیرو ئە فەرمان و
 یاسا گەردنەکانی دوور بکەونەو، تەنیا لە چەند ئارەزو یەکی شەخسیدا بە گۆیی
 فەرماندە ی ڕواداران بکەن کە لە مەسەلە ی خواردن و خواردنەو نەروا تە ەو ەو.

(ئەمەین داری خەلافەت) کە سەرۆکی پاسەوانەکانی فاتیمی بوو بڕیاری دەکوود
 کە نامەیی بۆ شای فەرەنگی ڕەوانە بکات بۆ یارمەتی خەلیفە ییت، (ئەموری) کە
 لە رقی لە دەستدانی (میسر) ی گری دەگرت، هیوای دەخواست بگەڕیتەو بۆ
 پەشتگیری ناوخوا بە چەک و تفاق و سامان کۆمەکی بکات.

(۱) کوود دەلی: برا لە پەشت برا بن، مەگەر موقەدەر لە لای خوا ییت. (وەرگێژ)

لە شانسی (سەلاحەددین) دابوو کە نامە کە بکەوێتە دەستی چاودێرو دەزگای سیخوڕی ئەوێ بەرلەوێ بگاتە ئامانجی تاوانبارییەتی خۆی، زانی چی بەشەو بەدزییەو بۆ دادەئێژێ، راوێژی بە قازی چاکەکار کرد کە پێویستە بە پەلە چى بکات، وای ئاماژە بۆ کرد کە خۆی وانیشتان بەدات ئاگای لە هیچ نییە و قاسیدو نامە بەرە کە لە شوێنێکی تایبەتیدا زیندانی بکات، تا سەرۆکی پاسەوانەکانی خەلافەت وایزانی نامە کە بە ساغی گەشتۆتە شای فەرەنگی، پاشان بە دزییەو پێنەوێ دۆژمن پێی بزانی دیمانەیکە لە گەڵ ئەمینداری خەلافەت (سەرۆک پاسەوان) بکات و بێ ترس بێ لە لایەنی ئەو، دووربێ لەو پاسەوانە توندانە لە هەموو لایە کەوێ وەک شەلخە دەورەیان داوێ، ئەگەر بۆی هەلکەوت بێدەنگ و هاوار لەناوی ببات. (سەلاحەددین) وای بەباش زانی مۆلەت بەدات، تا ساتی چاوەڕێکراو هات، ئەمینداری خەلافەت بۆ هەندێ پێویستی خۆی لە کۆشکدا دادەبەزێ، ئەنجا ئەو کەسە بۆ کوشتنی ئەو داناوێ لەو ساتەدا هەلێ دەکوێتە سەر و دەیکوژێ، ئەو سەرۆک پاسەوانە زیاتر لە (۵۰) هەزار سەربازی لەبەر فەرمانی راوەستابوو کە هەموویان (سودانی) بوون، ئازاوی زۆریان لە دەوڵەتدا دەگیرا، چونکە پشت قایم بوون بە هاندانی خەلیفە فاقی و سەرکردایەتی ئەمینداری دەوڵەت: کاتی ئەوانە بەو هەوالەیان زانی و شۆرشی خۆیان بەرپا کرد و پەلاماری سوپای (سەلاحەددین)یان دا کە زۆر بەوردی شوێنی ئەوانیان خستبوو ژێر چاودێرییەو. جەنگێکی ترسناک روویدا، لەسەرەتادا جەنابی خەلیفە لایەنی خۆی تێدا دەرخواست بۆ سەرۆکی پاسەوانەکان، ئەنجا کە شکان فەرمانی قەڵاچۆکردنی دان، خۆی بەری کرد لە گوناھەکانیان و پاشاوەکانیان، پاشاوەکانیان بۆ (جیزە) رایانکرد، (شمس الدین) برای (سەلاحەددین) پێیان کەوت و تا توانی زەفەریان پێ ببات، ئەو بە ساغی دەرچوو، چووێ خوارووی باشوری (الصعيد)! (سەلاحەددین) زانی کە ئەو پاسەوانە لە کۆشک ماونەوێ نەرمەنین، هەمان نیازی پاسەوانە سودانییەکانیان هەبو، فەرمانی دا بە پەرتەوازی کردنیان

نه‌هیشتنی بنکه‌کانیان، نه‌وه‌ش باشت بوو نه‌ک چاره‌روانی جه‌نگی تر بکریت که بی پاساو خه‌لکی تیدا بکوژریت.

فهره‌نگیه‌کان نه‌و رووداوه‌ی له‌نیوان پاسه‌وانه‌کان و سه‌ربازی (سه‌لا‌حه‌ددین) دا قه‌وما پییان زانی و بۆنیان کرد که خه‌لیفه‌ش له‌سوپای (نورالدین) رازی نییه‌و ویستی ئیفلج بووه‌و، له‌کاروباری تایبه‌تی نه‌ودا حوکم ده‌کات سه‌رباری کاروباری ده‌وله‌ت^(۱)، دیسانه‌وه (نورالدین) له‌کاتی داگیرکردنی (میسر) دا بوو به‌خواه‌نی چی‌گاو ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر ته‌واوی به‌سه‌ر بنکه‌کانی ده‌ریاییدا گرت له‌(ئیسکه‌نده‌ریه) و (دمیات) و شوینی تردا، نه‌م زالیه‌ش ده‌سه‌لاتیکی ته‌واوی له‌به‌شی خۆره‌لاتی (حه‌وزی ده‌ریای سپی ناوه‌راست) دا به‌مسولماناندا، به‌لکو به‌شیکی زۆری کۆمه‌کیش که له‌(نه‌وروپاوه) ده‌هات بی‌چرینیت. بۆیه (نه‌موری) شای (بیت المقدس) به‌په‌له‌هه‌بالتویزی خۆی بۆ (نه‌وروپا) په‌وانه‌کرد که له‌(فهره‌نسا) و (ئینگلترا) و (سه‌قلی)یه‌و (ئه‌لمانیا) داواي هه‌لمه‌تیکی گه‌وره‌ی ده‌کرد که بتوانی (نورالدین) رابالمی، به‌لام نا‌کوکی پاپایی و ئیمپراتۆری نه‌م بالتویزییه‌ی پشت‌گوئی خست و نا‌کامیکی به‌رچاوی نه‌بوو، (نه‌موری) به‌ناچاری داوا له‌

(۱) ناشرکایه‌دوای لاوازی عه‌بباسیه‌کان ده‌وله‌تی فاتیمی شیعی (۳۵۸-۵۶۷ هـ) هات وه‌کو دوو ده‌سه‌لات، نه‌هه‌ ده‌وله‌تی عه‌سکهری گه‌وره‌په‌یدا‌بون وه‌کو ده‌وله‌تی (نورالدین زنگی) و ده‌وله‌تی نه‌ییرییه‌کان و، ده‌وله‌تی سه‌لاتینی مه‌مالیه‌که‌کان که خه‌لافه‌تیان داگیر کرد‌بوو. (المقریزی) ده‌لی: سه‌ره‌لدانی لاوازی خه‌لافه‌تی فاتیمی ده‌گه‌رته‌وه‌ بۆ شه‌ری چه‌کدا‌زانه‌ی نیوان تورکه‌کان و سوپای ره‌ش پیست له‌سالی (۴۵۴ هـ). (اتعاظ اکثفا) با‌خبا‌ر الاتمه‌ الفاطمیه‌ الخلفاء/ج ۲/۲۶۵-۲۶۷ دا. وه‌له‌وتیدا با‌سکراوه‌ که تورکه‌کان (مستنصری) توشی به‌لا کردو، شکۆی خۆی له‌ده‌ست چوو. له‌گیرانه‌وه‌ی تری می‌ژویدا هاتوه وه‌کو له‌(الکامل)/ ابن اثیر/ج ۸/۳۳۲ دا خه‌لیفه‌ی فاتیمی (الحافظ) سوله‌تکه‌ی له‌به‌رده‌ستی وه‌زیره‌که‌یدا بوو به‌ناوی (الافضل). هه‌تا (المقریزی) له‌سه‌رچاوه‌ی رابردودا (ج ۳/۱۱۱) دا ده‌نوسنی کاتی (المستنصر) مرد چوه‌ ناو کۆشک وه‌سه‌ر ته‌خت دان‌یشت و خۆی ناو نا به‌ (المستعلی) و بانگی کۆره‌کانی (المستنصری) کرد که (نزارو عبدالله واسماعیل) بوون که زه‌وی ماچ بکه‌ن. وه‌ له‌کتیبه‌دا (ج ۲/ط ۱۹۷ قاهیره) دا (ص ۲۳۲) دا هاتوه: دوای داگیرکردنی شام له‌لاین تورکه‌وه‌ فاتیمییه‌کان ته‌میا میسرمان به‌ده‌سته‌وه‌ (من). به‌کورتکرده‌وه‌ ده‌سکاری له‌کتیبه‌ی (ماهیه‌ الحروب الصلیبیه) وه‌رگیراوه‌ نوسراوی (د: قاسم عبده قاسم/ کویت/ ۱۹۹۰/ ل: ۲۲۸).

ٹیمپراتوری (بیژنتی) دہکات کہ ناوی (مانویل کومینین) بوو، نہویش به کشتیگه لی گه وره یارمه تیدا: (نهموری) دلّی پیّی خوش بوو، به دهسپیکی سرکهوتنی دانا، چندنان په میاننامی له گه لّ هاوشانه کانی خویدا له میرنیشنه (لاتینی) یه کانی شامدا نووسی که بریکی زور له داهاتی کشتوکالییان له (دمیاط) و (الحله) و (قوص) له دواي داگیرکردنی (میس) دا بّو دابین دہکات، تا نه گهر نهوان به تفاقو چه کیش به شداری نه کهن به هه لویتست له گه لّیدا بن!

(میس) له بهرام بهر دوو سوپادا راوه ستا، یه که میان به سرکه ردايه تی کشتیگه لی (الاسطول) بیژنتی بوو که به رهو (دمیاط) دهراتو، هی دووم به سرکه ردايه تی (نهموری) بوو که به رهو (الجیزه) ریگا ده گریته بهر، به لام له ریگادا نهموری پلانی خوی گۆری و پیش سوپای بیژنتی کهوته وهو به چاکی زانی که له جهنگی (دمیاط) دا به شداری نهکات، چونکه به تاقه سواری ناتوانی جهنگی (الجیزه) بیاته وهو، له پرینکدا به کشتیگه لی بیژنتی گه ماروئی شاره کهیداو توقی کرد، نه نجا سوپای (نهموری) به دوايدا هاتو، نامیره کانی گه ماروّدانی پی بوو له ده بابو مه نجه نیق، خوداوه ندیش نیلهامی دلّی دانیش توانی خه لکی شاره که ی کرد که به دریوایی (نیل) و (مینا) به زنجیر کوّتی بگرن تا کشتیگه له که قه دهغه بکهن.

نهی (سه لاحه ددین) نهوکاته له کوئی بوو؟ نهو چاوه پروانی نهوی نه ده کرد (دمیاط) بیته مه لبه ندی هیرشه کان، بژیه چوو (نیسکه ندهرونه) و (به لیبس) قایم بکات، چونکه بهرپرّه وی ناسایی سوپای خاچ پرستی دادنهان، کاتی هه وائی گه ماروّدانی (دمیاط) ی پینگه یشت به په له به رهو روی نهوی چوو، که له لوتکه ی وره تیژی چالاکیدا بوو، داوای فریا کهوتنی به تالوکه ی له (نورالدین) کرد، سروشت خوشی یارمه تیدا بّو پاشه کسه کردن به سوپای خاچ پرستی، نه وه بوو له نیلدا شه پۆله کانی تاو له باشوره وه بهرزه بوونه وه، میسریه کان لهو شه پۆلانه زور شاره زا بوون، هه لدهستان گۆزه ی گلّتیان هه لده گرت که له کشتیه گه له که تریک ده کهوتنه وه ناگریان تیبه رده داو فرتیان ده دایه ناو سوپاو تفاقه وه، به شیوه یی نهم

ناگرہ تہ شہ نہی دہ کرد کہ ٹھوانہی لہ کہشتیہ کاندہ بوون بیژاری دہ کردن و، بہشی زوری تفاق و پوزی ٹھوانی لہ ناودہ برد۔ ٹالیرہا ٹیمپراتوری (بیژنتی) پیشنیاری کرد کہ لہ گہل (ٹھموری) دا ہیرش بیات و چاودہروانی مانہوہ نہکات لہ ٹاودہ کدا کہ بہ فہ تارہ تیان دہ دات۔

بہ لام (ٹھموری) لہ ہیزی (سہ لاجہ ددین) ترسا لہ شارہ کدا و ہیزی و شینہی ہلہ لہاردو، پاشان ہدوالی بڑہات کہ (نورالدین) لہ شامدا پہ لاماری میرنشینی ٹھوی داوہ خاج پەرستہ کان مال و حالی خویان بہ جی ہیشٹووہوہ بڑ دہشتایی و بیابانہ کان رایان کردوہ، بڑیہ داوای کیشانہوہی دہست و بردی کردو، ٹیمپراتوری بیژہنتی زانی شہرہ کہ بہ فہ تارہت دہرو، ٹھو ناتوانی دواۓ کیشانہوہی ہارپہ یانہ کدی بہ تہنیا سہ قامگیر بیو، سوپاکہشی داوای نانیاں دہ کردو، ہیچ سہرچاوشیان نہبو لیوہی بینن، بڑیہ پہلہی لہ کیشانہوہ کردو، لہ دواوہش سوپای مہلوان ہدبو بہ ناگر بژردومانی ٹھوانیاں دہ کرد، بہ مہش زور کہشتی نقوم بوون و سوپای زوری لہ دہست بڑوہ لہ دہریادا خنکان۔

(سہ لاجہ ددین) یش بہ تاجہ گولینہ کانی سہرکہ و تنہوہ بہرہو قاہیرہ گہرپاہوہ، (نورالدین) ہوکازی سہرکہ و تنی یہ کالا کمرہوہ بوو لہ شہرہ کانی (اسد الدین) داو، نیستاش پوٹی پالہوانانی خوی دہ گیری لہ گہل (سہ لاجہ ددین) داو سہرکہ و تنی بڑ دہستہ بہر دہکات۔

(سہ لاجہ ددین) دواۓ شکانی خاج پەرستہ کان گہرپاہوہ (قاہیرہ) و خوشہ ویستی و پیزی گہلی (میسری) بہ دہست ہینا، چونکہ زاناو فہقیہہ کان و ٹہدیو و یژہران دہچوون بہو سہرکہ و تنہیان ہلہ لہ گوت کہ پالاوانی شکومہند بہ دہستی ہیناوہ، گورہ پانی مزگوتہ کان پر بوویوون لہ وتارییژ پشتگیریان لیڈہ کرد، چونکہ بڑیہ کہ مجار بوو لہ میژوی خاج پەرستیدا (بیژنتی) یہ کان تیک بشکین بہ بینہوہی گہل بہ داواکردنی مال و دارایی زور شہکات بکن وہ کو (شاور) و

(ضرغام) و، دۆژمن ته‌ماع له‌ خاکیان بکاتو، وه‌ تامه‌ زرۆی ئەوه‌ بن جاریکی تر دووباره‌ بێته‌وه‌، تا به‌ ده‌سکه‌وتو سه‌رکه‌وتنه‌وه‌ بگه‌ڕێنه‌وه‌.

نووسه‌رانی فه‌ره‌نگی له‌ هۆکاری ئەو سه‌رکه‌وتنه‌ سه‌ر سوپه‌هێنه‌ره‌ واقیان و پرمابه‌ که‌ (سه‌لاحه‌ددین) به‌سه‌ر سوپای هه‌ردوو پاشا گه‌وره‌که‌دا به‌ده‌ستی هینا، که‌ نه‌یان توانی ئاوه‌که‌ بپرنو سوپاکه‌شیان به‌ که‌شتیگه‌لی ده‌وره‌یان قایم کرابوو، به‌ بۆچونی هه‌ندیکیان ترسو له‌رز ده‌سه‌لاتیان به‌سه‌ردا ده‌گری ئەمه‌ش له‌کاتی که‌دا بوو ئاوی لافاوه‌که‌ له‌ژێره‌وه‌دا به‌ربه‌ستییکی له‌به‌رامبه‌ر کۆمه‌کی ئەواندا دروستکردبوو، دیسانه‌وه‌ ناسمان بارانی زۆری به‌سه‌ردا باراندن که‌ بانوسه‌قفی به‌سه‌ردا ده‌پروو خاندن! من وام به‌ خه‌یالدا دادی که‌ نه‌مانی متمانه‌و پروا به‌خۆبوون له‌نیوان ئەو دوو سوپا هێرشبه‌ره‌ گه‌وره‌یه‌دا، ده‌نگدانه‌وه‌ی خۆی به‌جیه‌شت له‌ کاره‌که‌دا بۆ کۆتایی هینان به‌ هه‌له‌مه‌ته‌که‌، بێته‌وه‌ی له‌ زیانیکی به‌ ئەشکه‌نجه‌ نه‌بی هه‌چی تر به‌ده‌ست یێنن، ئەوه‌ش یارمه‌تی و ویستی خودایه‌، چونکه‌ هێرشبه‌ر دۆژمنییکی ده‌ستدریژکاره‌و، به‌رگری که‌ریش یارمه‌تیده‌ری خۆیه‌تی و به‌ ئومیدی پاشه‌پۆژی خه‌باتگێڕانه‌.^(۱)

(۱) جه‌نگی (دمیاط) له‌ (۵۶۵ ک)دا به‌ یه‌که‌م هه‌وائی سه‌ ریاژی هاوێش داده‌ندری له‌ نیوان (نورالدین) له‌ شامداو هێزی (صلاح الدین) له‌ (میس)داو، ئاکامییکی باشی هه‌بوو، پایهی (صلاح الدین) له‌ لای (عاضدی فاتیمی) له‌ (میس)داو، (نورالدین) له‌ شامدا به‌هێز کرد.

(صلاح الدین الایوبی / ولید نویه‌ض / دار بن حزم / ل: ۷۳)

بۆ زانی له‌ کتییی (موسوعه‌ الحروب / هیش هه‌ل / ل ۱۹۲)دا ئاماژه‌ ده‌کات که‌ هه‌له‌مه‌تی خاچی یه‌که‌م له‌ (۱۰۹۵-۱۰۹۹ ز)دا سه‌لجوقه‌کان له‌گه‌ڵیدا به‌ره‌و پوده‌ینه‌وه‌و، هه‌له‌مه‌تی دووم (۱۱۴۷-۱۱۴۹ ز) عمادالدین زنگی له‌گه‌ڵیاندا به‌ره‌و پوده‌ینه‌وه‌و، هه‌له‌می سییهم دوا (حطین ۱۱۸۷ ز) که‌ له‌ (۱۱۸۹ - ۱۱۹۲ ز) پوه‌دات (صلاح الدین) له‌گه‌ڵیدا به‌ره‌و پوده‌ینه‌وه‌. وه‌ (صلاح الدین) جگه‌ له‌مه‌ش خاوه‌نی زۆر داستانی تره‌ له‌گه‌ڵ خاچیه‌کاندا وه‌کو جه‌نگی (حطین) و جه‌نگی (عین جالوت ۱۱۸۳ ز) و جه‌نگی (دمیاط) و (عه‌ککا) و هی تریش. (وه‌رگێڕ)

(خه‌لافه‌تی) لابر او

(سه‌لاحه‌ددین) له دوا‌ی پ‌ویشتنی خاچ په‌رسته‌کاندا دل‌ی ناوی نه‌خوارد ه‌وه و ئاسوده‌نه‌بوو، جا چ‌ون ئاسوده‌بی و ده‌وله‌ته‌که‌ی پ‌یویستی به‌وه ه‌بی که له‌ناوخ‌ودا پ‌یویستی به‌سه‌قام‌گی‌ری ه‌بی و، باترسی له‌ده‌ره‌کیش نه‌بی، له‌ناوخ‌ودا په‌یره‌وانی فاتیمی سه‌یر ده‌که‌ن خه‌لیفه‌ توانای شه‌وی نیه له‌پاره‌و سامانی خ‌وی ک‌ومه‌کیان بکات و، چونکه‌ جی‌گری (سه‌لاحه‌ددین) له‌سه‌ر ک‌وشکه‌و له‌ه‌موو شتی‌کدا بریارده‌دات و، رینگا نادات به‌ه‌دل‌گرتن و بردنی ه‌ندئ شت، که ده‌یان‌برد، ب‌یه ز‌ور رقیان ه‌لساب‌وو، پ‌وژگاریش فی‌ری کرد‌بوو که ئارامی پ‌واله‌تی خ‌وله‌ می‌شی‌که پ‌شک‌وی گ‌ش داده‌پ‌وشیت، له‌ده‌ره‌وش (شه‌موری) ب‌و ه‌یرش‌کردن ب‌و سه‌ر (می‌سر) ده‌سوت‌و، نه‌گ‌هرچی له‌جه‌نگی (دمیاط) دا د‌و‌پ‌راوه، چونکه‌ سوپای (شه‌لانا) و (نین‌گل‌ترا) و (فه‌ره‌نسا) په‌یوه‌ندیان پ‌توه نه‌کرد، ئیمپرات‌وری (بی‌ژه‌تی) یارمه‌تیداو به‌شداری کرد‌و، ه‌مه‌یشه له‌نه‌ندیش‌هو خ‌ه‌وندا کاری ده‌کرد، ده‌یوست خ‌اوه‌ن داراییه‌کی گ‌ه‌وره‌بی له‌سه‌ر که‌ناری (نیل) دا، له‌وانه‌شه سه‌ر له‌نوی خ‌وله‌که بابداته‌وه‌و، جاری‌کی تر ئاوه‌که پر له‌که‌شتی‌گ‌ه‌لی (شه‌وروپا) بکاته‌وه که (شه‌موری) سه‌رکردایه‌تی بکات، که‌واته پ‌یویست به‌رله‌وه‌ی له‌سه‌ر پایه‌ک جی‌گی‌ر بی‌ ترس و ت‌وقینی پیشان بدات.

نه‌گ‌هر پی‌اوه‌کی غه‌یری (سه‌لاحه‌ددین) بو‌ایه دوا‌ی مانده‌بوون و شه‌که‌تی (دمیاط) پ‌شوی ده‌داو، چاوه‌روانی پ‌وژگاری ده‌کرد که‌چی چی به‌سه‌ر ده‌هی‌نیت، به‌لام شه‌و ویستی که ته‌قه‌لاو ده‌ستپ‌یش‌خه‌ری به‌ده‌ستی شه‌وه‌ه بی‌و به‌سوپاوه

بهلاماری ناوچهی (البلج)ی دا که هاوسیتی (الغزة) بو، خاچ په رستانی نه ویی که پاسی نه وییان ده کرد شکاندو نه غا بهر و جهنگی ده ریایی گه پایه وه که نارو لیواره کانی (فله ستینی) به که شتی جهنگی پر کردو هیژو بازوی خوی ده رخت، وه که بلیتی (سه لاحه ددین) هوشیاری ده دات که چی روده دات، نهم پالوهانه مسولمانه که شتی گه لی له (میسر) بۆ رۆژنکی ناوا ناماده کردبوو، پاشان فهرمانی کرد که پارچه هه لوه شاهه کانیان له سهر پشتی و شتران دابنری و به (سینا) دا بگوازیته وه، تا ده گه نه (ده ریای سور)، نه غا نه ندازیاران هه لسان به هه لبه ستنی که شتی نه کانی و، له ده ریاهه پرووی له شاری (ایله) کرد که هیژو و شکانی بۆ داگیرکردنی نه ویی هیژو کردبو سهری، سوپای نیسلامی کارایی و شاره زایی و خوی ده رخت که بسوه هژی داگیرکردنی (ایله) به زویی و، که وتنه دهستی (سه لاحه ددین) و هه رچی پاسه وانه کانی بوو که له بچه کران و به به دیل بۆ (قاهیره) گوازانوه.

خه لکی کت و پر دیلی فهرهنگه کانیان بهرچاو که وت که له بچه کرابوون و، قهت رووداوی له و رهنه گه یان له مه و بهر نه بینینیبو، خه لکی زوریان (سه لاحه ددین) به دلدا چوو به مەش دلی خه لکی به گشتی بۆ لای خوی پاکیشا کاتی بینیان که پالوهانه کانی نازادی به خشه و، له ولاشه وه (نه موری) له و کارانه ی (سه لاحه ددین) واقعی و پرماو نیمچه ناو میندینه کی هه ست پیکردو وایزانی (سه لاحه ددین) دوی ناخوشتی و ژانه کانی (دمیاط) تپروخواوه و ماندوو بسوه و چهند سالیکی تر ده مینیته وه، تا دیتته وه سهری بیان و به هیژ ده که ویتته وه، نه وه تا رۆژی نه پشوو بدات و، که شتی گه له بۆ بردوه که قهت بوونی نه وانه وینه بیرنه کرابوو له رابردودا!! (سه لاحه ددین) ره زامه نندی گه لی ده سته بهر کرد به کاره نی و، هیواشی به ترساندن و بیزارکردنی شای (بیت المقدس) هینایه دی، ته نیا نه وه ی مابوو که کاروباری سیاسی و پرمیاری (میسر) ریک بجات. به لام نهم کاروبارانه چین؟

(نورالدین) ده ستوری پیته دات و له ناو نامه یه کدا بۆی ده نووسی داوای لیته کات که خه لافه تی فاتیمی برۆختینی و خه لافه تی عه بباسی جیگیر بکات، تا میسر دوی

ئەوێ شیعە مەزھەب بوو بێگۆڕی بە سوننی مەزھەب، (صلاح الدین) وەکو (نورالدین) سوننی مەزھەب بوو و ئەویش ھەزى دەکرد لە ھەلیکدا ئاواتى بێنیتە دى، بەلام دەیزانى گۆڕینی گەل لە مەزھەبێکەوە بۆ مەزھەبێکی تر کارى پۆژیک نییە و دژوارە، پێویستی بە بانگەوازیکارە کە ھەزەرەکان بۆ ئەم گۆڕانە ئامادە بکەن، خو ئەوانەى لە گەل سوپای (سەلاحەددین) دان بەشى ئەم بانگەوازیە ناکەن لە قاھیرەدا، جا چۆن بەشى ھەموو ولات دەکەن؟ یەكەم شت ھات حوجرەى دروستکرد کە فقیھى سوننى بخوێنن و ئەو کتیبانە بخوێنن کە پشتگیری لە مەزھەبى شافعی دەکەن^(۱)، بەلام فەقیھەکانى شیعە ھێشتا کە دەستیان لەو بەرنەداوہ کە خوێندویانە و قوتابى و سوختەیان ھەیە ئەوێ فێرى بوون و خوێندویانە بەلاوى دەکەنەو، دیسانەوہ دروشەکانى بانگدان و قامەت و شتى تریش شیوازیکی شیعەییە و تارى مینبەرى و دوانگەبى تایبەت بە خەلیفەى فاتمیەوہ بە نزاو پارانەوہشەوہ، دەنگەکان بە وەلامەکەى پروادارانە وەلام دەدریتەوہ! کەواتە ئایا (سەلاحەددین) دەتوانی دەستورێ دەریکات ئەوێ دوو سەدەییە پەگو ریشەى

(۱) وەکو لە کتیبى (امارە بەھدیان الکردیە/ صلیح الملوچى/ ل ۸۶) دا ھاتووە لەسەر (مەزھەبى شافعی) دەنوسى: {مەزھەبى ھەنفى کە پشت بەپرا پێک گرتن (القیاس) دەبەستى لای خەلیفەکانى عەبباسى بروى زۆر بوو، دواى ئەو مەزھەبى شافعی، بۆیە زانایانى ھەنفى بەشدارى بەپێرەبردنى دەولەتیان کردووە و بووہ مەزھەبى فتوا و حوکم لە دولەتدا، بەلام زانایانى شافعی خەریکی وانە و تنەوہ بوون و، قوتابى کورد چوون لە لای ئەوان خوێندویانە و پرا ئەوانیان وەرگرتووە و دواى گەرانەوہ بۆ کوردستان بەلاویان کردۆتەوہ و کورد بوونە شافعی مەزھەب}.

نوسیبوێتى: {لە- فقہ السنە- دا ھاتووە کە (صلاح الدین) پشتگیری لە زانایانى شافعی کردووە، قوتابچانەى (الناصریە)ى دروستکردوہ لە تەک مژگەوتى (عمر) سالى ۵۶۶ ھ- ۱۱۷۱ و یەكەم قوتابچانەوہ حوجرەى لە میسردا مەزراوہ، وە ھاتووە: {لە سەردەمى ئەبیوبەکاندا زۆر گرنگى بەم مەزھەبە درا و ھتا نەگەر کەسنى- الام- شافعی لەبەرکەربایە بەخشینی گەرەى پێدەدرا {بە کورتکردنەوہ}. وەتا نەمرۆ کوردستان نەك ھەر مەزھەبى شافعی تێداى، بەلكو زۆر شایەتو مەزھەبى جۆراوجۆرى تێداى ھەندى مەزھەبى دوازە نیمامین بە تایبەتى کوردە قەیلەکانییەکان و ھەندى ئەھلى تەصەوف وەکو تەریقەتى قادری و تەریقەتى ھەقبى. ھەندى مەزھەبى غەیرە مسولمانیشى تێداى وەکو نەزەدبى و یسانیزو عەلى خوازیەکان و، ھەندى مەسیحین، سەربارى کاکمى و شەبەك، (وەرگێژ)۔

داکوتاوه به شەو و پۆژێک نه‌هیلێت! بۆیه بۆ (نورالدین) ی نووسی هەتا کاتی لەناو
بردن دێ مۆلەتی بدات. ^(۱)

بەلام پیاوه‌که توندوتیژه نیازه‌که‌ی خۆی لای خەلیفە‌ی عەبباسی درکاندو، دڵی
پێ خۆشبوو خەزی دەکرد بە پەلە پێتەدی، وتی: گەوره‌ترین دڵخۆشی من
لەوه‌دایه‌ که خەلافەتی فاتیمی له (میسر) لاده‌جێت، بۆیه دوو سێ جار نامە‌ی بۆ
(سەلاحەددین) نارد که وتاری فاتیمی بچڕێنی، و دوعاو پارانه‌وه ته‌نیا بۆ خەلیفە‌ی
عەبباسی بێ، ئەگەرچی (نورالدین) راده‌ی کارتی‌کردنی (نجم الدین ایوب) ی باوکی
(سەلاحەددین) ی دەزانی لەسەری له‌گەڵیدا کۆبۆوه و فەرمانی دایه‌ به‌ پەلە پڕواته
(میسر) تا ئەو‌ی له‌گەڵ خەلیفە‌ی عەبباسی لەسەری پێک که‌وتون ئەنجام بدات، به
پەلە (نجم الدین) گەشیته‌ ئەو ولاته‌و (سەلاحەددین) به‌ هاتنی ئەو‌ی زانی و ویستی
به‌وپەری شکۆ و هەیه‌ته‌وه‌ پێشوازی لی‌بکات، ئەوه‌بوو سەرکرده‌و پیاوانی
دەوله‌ته‌که‌ی و زانایان و مەلاکان له‌ ئاپۆریه‌که‌ی به‌رجه‌سته‌دا چوونه‌ پێشوازی،
کاتی باوکی بینی ده‌ستی ماچ کرد ده‌ستی له‌ ملی براکانی و هەموو خێزانه‌که‌ی
کردو، زۆر دڵی پێ به‌و کۆبونه‌وه‌ خێزانییه‌ خۆشبوو که‌ قەت رابردو دیمەنی ئاوی
به‌رچاو نه‌که‌وتبوو، به‌که‌می دووباره‌ ده‌بێته‌وه‌، خەلیفه‌ (عاضد) ویستی پێشوازی
له‌ باوکی (سەلاحەددین) بکات، و کۆشکی به‌جێ هێشت به‌ پەلە چووه‌ پێشوازی
میوانه‌که‌ به‌شیوه‌ی قەت خەلیفه‌ بۆ که‌س ئاوی نه‌کردوو هەرچه‌نده‌ که‌سه‌که‌ به
شکۆ گه‌وره‌ بوویت.

(عاضد) وایه‌دەزانی به‌و پێشوازییه‌ دڵی باوک و کۆڕ رازی ده‌کات و به‌ پێڕه‌وی
ته‌ودا ده‌زۆن! ئەم گومانە‌ش نه‌هاته‌دی و پۆژان نا‌ئومێدی کرد، چونکه‌ (نجم الدین
ایوب) بۆ داخوازی (نورالدین) هاتۆته‌ (میسر) که‌ پێویسته‌ ئەنجامی بدات، لەسەر

(۱) به‌پێی بۆجورنی (تەم‌ین مەعلوف) ی پۆمان نوسی: (هەر چەنده‌ (عاضد) بیست ساڵ بوو نه‌خۆشییه‌کی
توندی هەبوو، صلاح الدین که‌ پمیه‌ندی دۆستانه‌ی له‌گەڵها هەبوو پیری له‌وه‌ نه‌ده‌کرده‌وه‌ که‌ خیانه‌تی
پێیکات). وه‌ (صلاح الدین) چاوه‌روانی مردنی (عاضد) ی کرد تا به‌ره‌می ده‌وله‌تی فاتیمی به‌ کرداری
هەل‌ڕه‌شینیته‌وه‌. (صلاح الدین الایوبی/ ولید نویه‌ض/ ۸۴۷). (وه‌رگێتی)

ئەمە دانووسان و وتوویژ لە نیتوان کوپو باوک لەسەر ئەم مەسەلەیه کراو، (سەلاحەددین) یش بە شێوەیه کی شینەیی بۆچونی باسکرد، چونکە گەلی میسری لەسەر دەمی ئەودا ترسیان ئەمابوو، لەچاو سالانی رابردوو کە ناخۆشترین ژیاڤیان بەسەر بردوو بەشترین سەردەمەو، پتووستە ئەویش لەسەر ئەم خۆشەویستییه سوربى و کارى ئەکات کە شۆتینی لەق بکات.

پاشان خەلیفە نینۆکەکانی کراوە و پاسەوانی تایبەتی کە (۵۰) ھەزار بەدەر بوو، ئەمەنداری خەلافەت بەرپۆوەی دەبردن لەناو چوون، (بەھالدین قەراقۆش) لەکۆشکدا بە ھەموو کاریکی کۆشک زۆر بە وردی ھەڵدەستاو کەس بۆی نەبوو بێتە ژوریان بروتە دەر بە فەرمانی ئەو نەبێت، ھەر دەفرو پیاڵەى زێرو شمشیری جوانی ھەبوو ھەمووی کۆکراپۆوە تا نرخە زۆرە کەیان بێن بە پەسیدو پشٹیوانی لە گەنجینەى دەولەتدا، ھەندێ لەو شتە بەنرخانەى کۆکراپوونەو، قوتابخانەو پەناگاو نەخۆشخانەى پێدروستکراپوو، قەلای (سەلاحەددین) کە ناسراو بوو تا ئیمیرۆ گەورەترین جیڭای سوپابووو ديسانەو ھەوشەى دەرەکی لەدواى ئەوێ بەھۆی بەرد ھاویژەکانی خاچ پەرستی لە جەنگی (شاوور) دا رماو، ئایا وا باشتە نێە لەم رێبازەى بەردەوام بێ تا ئەو پۆژە دێ نازەزووی (نورالدین) ئەنجام دەدات!

(نورالدین) سەرکردەیه کی گەورەیه زۆر ناگادارە لە رازیکردن و راکێشانی خەلک بۆ رێبازی سیاسى خۆی و، ھەر ئەوێ لە مێشکدا دەبێ و تێدەدەگات، ئەنجا چۆن پەلەى لێدەگات!!

(نجم الدین) وتی: ئەى کوپم (نورالدین) وەکو خۆی دەیلێ گەورەمانە، بەلام ھەلەى گەورەى ئەوێ پەلەى کردووو، بۆ خەلیفەى عەبباسى نامەى نووسىووە کە مژدەى پرووخانى دەولەتى فاتیمی پێدەدات و، غایندەى بەغداش ھاتوون پشتیان گرتووو داواى لێدەکەن پەلە لە کردنیدا بکات و، ئەویش دانیای دەکات کە ئەوێ ئەمیری مەسولمانان بیهوێ بیکات و پتووستە خەلیفەى عەبباسى بپروا بکات و پەلە ئەکات، بەلام دووبارە پەيامنیری ناردو (نورالدین) گوفتیکی داوہ نایەوێ لێى بەدریت!

(سەلاھەددىن) ۋەلا مى قسەكانى باوكى دايەۋەۋە وتى: جا باشە خەلىفەى
عەبباسى لە بەغدادو خەلىفەى فاتىمى لە قاھىرە ھىچ لەبارەى كارو بارى رامىيارى
دەزانن، ھەتا ھىچ ئارەزوۋەكانىيان ھەيىت! ۋە (نورالدىن) لە يەكەم سوۋارى ھەل
كەۋتودا قسەى خەلىفەى عەبباسى نەنجام بدات!

(نجم الدين) وتى: كوپم دەزانم، بەلام چى پرويداۋە، ۋەك خۆى بۆتى دەگىر مەۋە،
لەم دانىشتەنە گەرم و دۆستانەدا ئەندىشەيى بە دلى (سەلاھەددىن) دا ھاتو، ھات
براو گەۋرە پىاۋانى خىزانى ناموزاۋ پورزاكانى كۆكرەۋە، (بى زانىنى باوكى)، تا
ھەۋاليان پى بدات كە دەيەۋى ۋاز لە دەسلەتلى خۆى بىنىى بۆ باوكى، چونكە
زانائرو لە پىش ترە لەۋ، بۆيەش گەرمتەر لە پشكۆ چاۋەرۋانى ھاتنى كرد، تاۋەكو
بە ۋەرگرتنى پۆستى ۋەزارەت دلى ئاسودە بكاتو، ئەۋ مەسلەيەى لەگەل
خەلىفەى فاتىمىدا باسكردو، پەسەندى كردو، ئىمپۇش ھەر لەئىستائە خزمەتكارو
دەستەى ئەۋە ئەك سەرۋەك!

(نجم الدين) كە ئەۋەى لە كوپرەكەى بىستەۋە بە گەۋرەى لە قەلەم داۋ،
فرمىسكى خۆشى بە چاۋدا دەھاتو، كاتى نىشانەكانى ئەك و دلىسۆزى بەرچاۋ
كەۋت دلى تەزاندى دلى خۆش كەردو، ئەنجا چوۋە لاي رۆلەكەى و نامىزى لە مىلى
كردو، وتى: ئەى كوپم مەن لە ژىر فەرمانى تۆدام شوپىن بۆ تۆ لەق ناكەم كەۋا خودا
ۋىستى لەسەرە لەۋى بىۋ، مەن دەبم بە راۋىشكارو ئەمىندارى تۆۋ شامۇزگارى
خۆشەۋىستى تۆۋ، چاۋت پونبى بەۋ شەكۆيەى خودا پىنى كەرەم كەردۋىت، قەت
خۆرى لەمەن بزر نابى كە لەسەر پوى بەرپىزى تۆ ھەللاتوۋە، جارىكى تىرىش ئەم
قسانە دووبارە مەكەۋەۋ تۆ جەرگى مىۋ پوناكى چاۋمى!

(سەلاھەددىن) ھەستى بە بەرپرسيارىيەتيەكى گەۋرە كرد كە لەمەر كوپرەكەيەۋە
دەكەۋىتە سەر شانىيەۋە، لەدلى خۆيدا بىرپارىدا كە ئەۋ بەرپىرسى يەكەمە لە
بەختەۋەرى ئەۋدا، ھەلسا بچى سەرخەۋەك بشكىتىنى تا گورج بىتەۋە، سەر لەسبەى

قازی (فاضل)ی بانگیشه کرد، تا مەسەلەى کۆتایی هێنانى بە خەلافەت لەگەڵدا باس بکات، رەنگە چارەىەکی گونجای پى پىت، لە (عبدالرحيم)دا زيرەکی و فێلبازی هەبوو، بە (نجم الدين)ی ووت — کە ناپەرەتەى هەلۆیستە کە نىگەرانی کردبوو بۆچونم وایە بە برینى (حيّ على العمل) لە بانگە کەیان دەست پى بکەین کە زانیمان خەلکى نارازین ئەو ديارە کاتى نەهاتوو، باوکە کەش لە پيشنیاری قازی پازى بوو، (سەلاحەددین) بەم کارە هەلسا و فرمانى بە بانگدەران کرد کە نەنجامى بدەن و ئەو هەبوو کەس نارازى بوونى پێوە دیار نەبوو، هەبوو لە دلى خۆیدا نارازى بوو، بەلام لەگەڵ دووبارە کردنەویدا چەندجاری بە شوین یە کتردا ئەم نارازىیە نەما.

(سەلاحەددین) هەنگاوى دووهمى دەستپێکردو، هەلسا بە گرتنى ئەو کەسانەى دەسەلاتیان لەناو گەلدا هەیه هەوادارى فاتىمىەکانن، لەم هەنگاوەشدا کەسى نەبینى ناشکرا نەیارى ئەمەى پىت.

قۆناغى سیپەم هاتو، (نجم الدين) پریارى دا کە (سەلاحەددین) بەشداری ئەنجامدانى نەکاتو، ئەگەر کارەکەى سەرى نەگرت دەرگای پاساوو پۆزشت لە بەرامبەر تاییبەتیکارانو گشتیدا ناشکراى، چونکە ئەو بەشداری هیچى نەکردوو، بەبێ ناگایى ئەو پلانە کە گێردرایە، ئەم قۆناغە ئەو قۆناغە بوو (نجم الدين) لەگەڵ دەستەو تاقمەکەى خۆیدا لە پۆزى هەینى دا فرمان بە وتاریپۆ دەکات کە ناوى (عاضد) لە وتارى دووهمى هەینیدا بسپێتەو، لە شوینى ئەودا ناوى خەلیفەى عەبباسى بیات، بۆ ئەم مەبەستەش وتاریپۆەکی سازای سوننى هەلبژارد، بەلام دواى ئەم بریارە پەشیمان بۆو وىستى راستى بکاتەو بە دوو هەنگاو ئەنجامى بدات، یەکەجار تەنیا ناوى (عاضد) رەش بکاتەو ناوى خەلیفەى عەبباسى نەباتو، ئەمەش ئیستایە گۆی هەلخستى ناودەبرىو، (نجم الدين) لەمە پازى بوو، چاوەڕوانى هەفتەى داهاووى کرد تا وتاریپۆ بە ناشکرا ناوى خەلیفەى عەبباسى بیات. ئەمەش لەکاتى خۆیدا کرا کە مانای نەمانى سەردەمى فاتىمى

ده‌به‌خشیت، ^(۱) هه‌واله‌که بۆ (عاضد) هات نه‌خۆشی له‌سه‌ر نه‌خۆشی بۆ هات، هه‌ندی ده‌لێن بۆخۆی خۆی کوشتوه، چونکه له‌دوای نه‌وه ته‌نیا پێنج رۆژ ده‌ژیست،

(۱) له‌ کتیی (ماهیه حروب الصلیبیه/ د: قاسم عبده قاسم/ کویت/ ۱۹۹۰ / ۹۶ ل) دا هاتوه، که له‌ ناینده‌دا {خه‌لافه‌تی فاتیمی گه‌یشته‌بو به‌ قۆناغی دواکه‌وتنی سیاسی ناو خۆیی، دواي نه‌وه‌ی وه‌زیره‌کان ده‌سه‌لاتیان له‌ خه‌لیفه‌کان کیشابۆوه و کردبوویه‌ به‌ بوکه‌شوشه‌یی چۆنیان هه‌ز لێبایه‌ ئاوابان ده‌جولاند، زۆر هه‌والی سه‌ربازیان دا بۆسوود بوو، نه‌یتوانی ده‌سه‌لاتی له‌ ده‌ستراویان له‌ شامدا بگێرینه‌وه کیشه‌ی سیاسی و جه‌نگ هه‌میشه‌ هه‌بوو له‌ نێوان نه‌وان و تورکه سه‌له‌جوقیه‌کانی ده‌وری خه‌لافه‌تی عه‌بباسی که ده‌یانویست میسرو شامیش بگره‌وه‌ ژێر تالایان، دیسان کیشه له‌ نێوان سلجوقی خۆبه‌خۆ، سلجوقی و میرنشینه عه‌ربه‌کان هه‌بوو. نه‌وه‌بوو له‌ سه‌رده‌می (صلاح الدین) دا عه‌بباسیان له‌ ڕینگه‌ی نه‌وه‌وه هه‌نگاویان گۆرا به‌ حکومه‌تی نه‌یووبیه‌کان. نه‌مه‌ش یاسای ژیانه‌ تاک - کۆمه‌لگا - گه‌ردوون هه‌موو شتی له‌ بونه‌وه‌دا ته‌مه‌نیکی دیاری کراوی هه‌یه، تامرندی کۆمه‌لگا و ده‌وله‌ت شارستانی هه‌یه: ﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ...﴾ (الاعراف- ۳۴). هه‌موو میللته‌ی ته‌جه‌لی خۆی هه‌یه. میللته‌ت کۆمه‌لگایه که کۆمه‌لته‌ی په‌یوه‌ندی له‌ پیر و باوه‌رو پره‌نسیپ به‌ پشت په‌ستان به‌ هه‌ندی تواناکان به‌ په‌کیانه‌وه ده‌به‌سته‌تیه‌وه هه‌م ده‌وله‌ت و هه‌م شارستانیش، نه‌مانه‌ مردن و ژیاو و جوله‌یان هه‌یه. میللته‌ت یان ده‌وله‌ت یان شارستانی وه‌کو تاک ده‌ژی و ده‌مری، چۆن تاک ملکه‌چی کاتیکی دیاریکراو یاسایه‌که ئاواش کۆمه‌لگا و ده‌وله‌ت و شارستانی کاتی ده‌بن و ته‌مه‌نیکی دیاریکراو خۆیان هه‌یه

نهم یاسا کاته‌ش به‌ یاسا میژویه‌یه‌کان ناسراوین که خودا له‌مه‌ریان ده‌فرموی ﴿...وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ تَبَرًا﴾ (الاحزاب- ۶۲). واته بۆ یاساکانی نێمه گۆزان نابینی. قورشان ده‌فرموی: ﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدْأُوْهَا بَيْنَ النَّاسِ﴾، واته: نه‌وانه رۆژانیکن له‌ ناو خه‌لکیدا ده‌ستاوده‌ستیان پێده‌که‌ین، نه‌ مرۆڤ نه‌ مال، نه‌ ده‌سه‌لات، نه‌ ده‌وله‌ت تاسه‌ر بۆ کس نییه‌ و بۆ کسانێ تر ده‌گوازیته‌وه ده‌ستاوده‌ست ده‌کات، وه‌کو نه‌زمونیکی خوایی بۆ ناده‌میزاد ده‌گوازیته‌وه. هۆیه‌کانی مردنی کۆمه‌لگا و ده‌وله‌ت و شارستانیش زۆره‌، وه‌کو چۆن هۆیه‌کانی مراندنی تاک زۆره له‌وانه‌ش و به‌ده‌په‌ویشی و ساکۆکی، داگیرکردن، بۆ نه‌مونه: ﴿وَلَوْ يُوَازِغُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَلَا رَافِيَ لَهُمْ أَنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِمْ بَصِيرًا﴾ (الفاطر- ۴۵)، واته: نه‌گه‌ر خودا به‌کرده‌وه‌کانی خۆیان خه‌لکی بگرێ کس له‌سه‌ره‌وه‌ی نه‌ایتیه‌وه، به‌لام بۆ کاته‌کی دیاریکراو دوايان ده‌خات. ﴿إِنَّ أَمْلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَقْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَآةً أَهْلِهَا آؤِلَةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ﴾ (النمل- ۳۴)، واته: (نه‌گه‌ر پادشاه ده‌سه‌لاتداران چوونه ناو هه‌ر ولاتی (بۆ داگیرکردن) تیکی ده‌ده‌ن و خه‌لکی به‌په‌رێوه به‌ ده‌سه‌لاتی سه‌ر شه‌رو داماد ده‌که‌ن، هه‌ر ئاواش ده‌که‌ن). هه‌ر ولاتی چ له‌ناو خودا سته‌می لێکرا یان دوژمنیکی ده‌ره‌کی هات داگیر کردو سته‌می تێدا کرد، خودا نه‌وانیش به‌ گه‌له‌کی تر له‌ناوده‌بات ﴿وَلَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ

بەرله‌وه‌ی هه‌ینی داهاتوو بیټ، ئەوانه‌ی پلانی ئەویان داپشتبوو پیتی ئاسوده بوون، چونکه ره‌نگه نه‌گهر مابا پلانی زیانبه‌خشی بۆ دانابان.

به‌لام بۆچونی (سه‌لاحه‌ددین) و باوکی راستی نه‌پیکار، وه‌کو ده‌یانوت سیاسه‌تی ئەوان شوینی خۆی نه‌گرت، چونکه کۆمه‌ڵی له یارانی (عاضد) پیتیان ناخۆشبوو خه‌لیفه‌یان به‌هۆی راگه‌یانندی لابرندی ئەو به‌که‌یسه‌ری و خه‌م سه‌رینیتوه، بۆیه بریاریان دا پلانه‌کی سیاسی داپژۆن بۆ رووخاندنی سوپای شامو هه‌ق به‌گه‌ریتسه‌وه ده‌ستی خاوه‌نی خۆی و، ئەوانه بۆ خۆیان ئەو توانایه‌یان ئیه به‌م کاره هه‌لسن و ئاوتیان بێننه‌دی، بۆیه وایان به‌باش زانی، نه‌که له‌یه‌که لاوه، به‌لکو له‌ دوو لاوه داوای یارمه‌تی ده‌ره‌کی به‌کن، لی‌ره‌دا (الباطینییه) هه‌یه که له هه‌موو پێره مسوڵمانی زیاتر رقیان له (سه‌لاحه‌ددین) و (نورالدین) ه، ده‌توانن له ریگه‌ی تیۆره‌وه به‌خێراو کت و پر تۆله وه‌ریگرنه‌وه، چونکه ده‌سته‌یه‌که خۆیه‌خشیان هه‌یه، له‌ژێر فەرمانی (شیخ الجبل) هه‌ل ده‌سوپژن و، بێ پاساو کاری خۆیان ده‌که‌ن و، ده‌توانیت که به‌دزییه‌وه یه‌کن له‌وانه ره‌وانه به‌کات به‌دزی و ژیرانه (سه‌لاحه‌ددین) قیۆر به‌کات، تا به‌مه‌به‌ستی خۆی به‌کات.

له‌لایه‌کی تریشه‌وه له‌لای فەرهنگمه‌وه له (بیت المقدس) دا که گره‌نتی پشتگیری ته‌واویان ده‌ده‌ن ته‌گهر هی‌رش به‌کنه سه‌ر (میسر) به‌ سوپایه‌کی چرو چرژاوه‌وه ئەوان ده‌توانن (سه‌لاحه‌ددین) له‌ناو به‌بن، ته‌مه‌ش ئاره‌زوویه‌کی گه‌رمه له‌ دلی

بَعْضُهُمْ بِقَعْرِ لَقَسَدَتْ الْأَرْضُ ﴿البقرة-٢٥١﴾، واته: ته‌گهر خودا خه‌لکی هه‌ندێ به‌ هه‌ندێکی تر لانه‌به‌ین زه‌وی خراب ده‌که‌ن.

ته‌گهر نێمه به‌ وردی می‌زووی سه‌رده‌می (صلاح الدین) بچویننه‌وه له‌ ره‌وشتی نهم سه‌رده‌مه بکۆلینه‌وه ده‌بینن هه‌کاره‌کانی رووخانی فاتیمی و ده‌وله‌تی عه‌بیوی بۆ ناته‌بابی ئەو ده‌سه‌لاتانه ده‌گه‌ریتسه‌وه که له‌وکاتدا هوکیمان کردوه، وه‌کو ناته‌بابی ناوخۆی ده‌وله‌تی عه‌بیوی و له‌لایه‌کی تر فاتیمییه‌کان و مووه‌حیده‌کان و زه‌نگیه‌کان و عه‌باسیه‌کان سه‌ربه‌خو هوکیمان کردوه، ته‌گهر یه‌که‌رتوویانه‌و، دوریان له‌ کێشه‌ی ناوخۆی هه‌رگیز ده‌وله‌تی ئیسلام له‌ جیهاندا نهم هه‌لسان و دابه‌زینی توش نه‌ده‌هات (وه‌رگێ).

فەرەنگىيە كانىداو دەيانەوئ گورج بېيەننە دى، دواى ئەوھى كەشتىگەلى (سەلاھەددىن) لە دەرياي سورددا شكاندى و بە ئائومىدى كشانەوھ.

ھەر بە ئەوھەندەش نەوھستان پەيوەنديان بە (ويليەمى فۆرمانى)ى كرد كە شاي (صقلىيە) بوو كە كاتى ھېرشى فەرەنگ بۆ سەر (ميسر) لە خۆرھەلاتەوھ ئەوانىش پەلامارى (صقلىيە) بەدەن و ئەوكات (سەلاھەددىن) دەكەوئتە ناو ھەردوو تاشەبەردى دەستارپەوھ، ئەو خۆبەخشەى شېخى جەبەل نامادەى كردبوو لە بەرگى پالەوانەكانى شامى داھات و بىئ ھەست و خوست خۆى خزاندە ناو سوپاي (سەلاھەددىن) ھەوھ لە ھەل دەگەرا بۆ كوشتنى، دواى ئەوئش كەسئ نابئ لەو دوو لايە ليك دورەوھ جەنگەكە ھەلسۆپئنىت، ئەوھى پلانگىترانى ھاندا بە پەلە ئەم كارە دەست پېيەكەن ئەوھ بوو، كە (توران شا)ى براى (سەلاھەددىن) كە بە تواناو جەستە بوو لە جەنگدا بۆ پۆلەكى گرىنگو تاييەت بۆ يەمەن سەفەرى كرد بوو، ئەگەر (سەلاھەددىن) تيرۆر بكړئ ناتوانئ لە شوئئ (سەلاھەددىن) دا دابنىشى و كارەكە پشئو دەبئ و، (نجم الدين)ئش تازە ھاتوھتە ناو ميسر كەس بۆ سەرۆكايەتى دەستى ناگړئ و بانگى ناكات.

يەكئ لەو خالانەى رېكەوتنى لەسەر كرابوو لەناو پلانگىترانو شاي فەرەنگدا ئەوھبوو (ئەمورى) كە پاشايە پەيامنيرئك بۆلاى (سەلاھەددىن) پەوانە بكات و سەلامى ئەوى پئ پاگەيەنئ و مەرچەكانى پەيمانى ئاشتى باس بكەن، ئەمەش (سەلاھەددىن) دلتيا دەكات كە خۆى نامادە نەكات، كاتئ پاشاي (صقلىيە) وەلامى پلانگىترانى دايمەوھ كەشتىگەلى گەورەى نامادە كرد كە نزىكەى (۳۰۰) سەربازى لەخۆ گرتبوو، تا جەنگەكە بە پئى نەخشەيەكى رېك بېت و ژمارەى زۆرئش دەسكەوتەكە سەرکەوتن بەدەست دئنىت!!

پىلانگىتران پەبيان بە (زين الدين بن على) نەبرد كە ئامۆژگارى بوو، ھەزى بە دانووسانى خاچ ھەلگران نەدەكردەوھ، ئەشى زانى ئەم كارە ھەم بە زيانى ئىسلام تەواو دەبېت ھەم مسولمانانىش، بۆيە پۆزبەپۆز نامادەى كۆرەكان دەبوو تا پۆز بە

پۆژ. هەوڵۆ باسەکان بۆ (سەلاحەددین) بگێڕێتەوه، پاشان نایندە (ئەموری) هات
کە سلاوی بە (سەلاحەددین) بگەیەنێ و هەولێش بۆ ناشتییه کی هەمیشەیی
دەدات، ئەمە یەکمە خالی دەستپێکردنی پلانی کەبوو.

لێرەشدا (سەلاحەددین) فەرمانی بەگرتنی هەموو ئەوانەدا کە دەستیان لەم
پلانیاندا هەبوو و هەر هەمووی لە سێدارەدان، ئەوانە (عمارە الیمنی) کە
شاعیریکی ناودار بوو، (عبدالصمد)ی نووسەر و میرزاو، (العویس)ی قازی، بەلام
لە نافرەتی بوورا کە لە بنەمالەیی فاتیمی بوو، لە دانیشتنەکاندا بەشداری کردبوو
پلانیگێڕانی هان دەدا بۆ لابردنی پق و قینی ناودلی کە دواي مردنی (عاضد) هەلی
گرتبو، (سەلاحەددین) بەری داو ئەمەش ھۆیک بوو لە ھۆکانی ھەلۆەشان، چونکە
بە شیاوی نەزای نافرەتی بکوژی و لەدار بەدات لەگەڵ ئەوانەیی بەشداری ئەویان
کردوو لە پێرەو کەدا.

ناشکراوونی پلانی کە وەکو تریشقەیک دابەزییە سەر دلی (ئەموری) کە
ھیوايەکی زۆری بەمە هەبوو کە بەھۆی یارمەتی شای (سەقلی یە) سەریکەوی،
زۆری نەبرد کە بە خەفەت و دلەپراوکی مرد، بەلام کەشتیگەلی (سەقلی یە) کە
(ویلیم نورمانی) پەوانەیی کردبوون گەیشتنە ئاوی (ئەسکەندرییە) تا
سەرکردەکیان بزانن کە (ئەموری) سستی کردوو لەسەر بەجێ ھێشتنی
گۆرەپانە کە سووربوو و مردوو بێتەوێ کەس لە سەرکردەکانی ئاگادار بکات کە
بە سوپاوە بەرەو میسر بچن! پاشان وای بەباش زانی کە ھێرش بکاتە سەر ھەندێ
کەشتی بازەرگانی کە لە بەندەری (ئیسکەندەرۆن) ھەدا لەنگەریان دەگرت و لەویدا
نقومی کردن، چونکە کەشتی جەنگی نەبوون (سەقلی یەکان) ویستیان پەلاماری
(الغفر) بەدن، بەلام بەرھەڵستییه کی گەورەیان لە مسوڵمانانەو توش هات،
لەکاتی کەدا لە بەرامبەر مەترسییە کەدا پێیان چەقاندن و زۆر شائەیی سەربازیان نارد
کە زۆر لەو کەشتی یانە بسوتینن، پاشان ترس و تۆقینیان زۆر کرد و پەلاماری
(نورمان) بیاندان و چادرو خێو تەکانی ئەویان سوتاندن و، ئەوانەیی مابونەو بە

ترسەوه رایان کرد. بەو سەرکەوتنە (سەلاحەددین) دووپاتی کردەوه کە وەکو
سیاسەتمەدارو جەنگاوەرێ پێی خۆی داکوتاوەو، پلانگیران لەدژیدا دەبیته‌هۆی
بنەبرپوونی ئەوانە. لە پلانەکانی (موتورون). دەست بەتال بوو لە (میسر) داو تا
بەرەو دوژمنەکە بکەوێتەپێی لەناو لانه قایمەکەیدا.

نیوانی دوو پالہوانی گہورہ

ہندی کس بہ شیوہتی (نورالدین) دہدینو لہ ہدلوستی نو لہ بہرامبر (سہلاددین) داو ہدلوستی (سہلاددین) لہ بہرامبر نو داو وکو لہ مہر دوو کھی دژہدیہ و سہرکش قسہدہ کھن کہ ہریہ کہ لو دوانہ دیہوئی نو تر لہ ناو بیات، وکو (شاور) و (ضرغام) سہیریان دہکات^(۱) نہم بڑچوونہش

(۱) بڑ نوونہ (صلاح قفتان) کہ لہ کتیبی (میژوی گلی کورد/ج ۳/ ۲۰۵/ سلیمانی/ ل ۱۸۰) دا دهنوسی: {سولتان سہلاددین نہریست تا- نورالدین- بیتنی لیتی لاندات، بہلام ہیچ حہشی نہدہ کرد بہ خرمہتی بکات، بڑیہ ہمیشہ خوی دلی سولتان (نورالدین) یان لی کرمی کردبو وایان تیگہیانذبو کہ سہلاددینی لہ سودای سہریخوی خوی دایہ، بہلام سہلاددین قت ریتی نہداوہ کہ ناحزی لہوہ دہریکری، بہلام ہرجی (نورالدین) بوو متمانہی نہمابو، لہ ہمل دہگہرا کہ بیکا بہ بیانو کہ (سہلاددین) لہ میسر لہبریت، نوونہ ہدیہ لہی تالیعی سولتان (نورالدین) لای جہزیرہوہ ہمیشہ ناژاوہی بڑ پیدا دہبو لہبر نوہ نددہرژا نہم دوو دلہیسی دہرونی خوی لہتہک سہلاددینی بہوفا ناشکرا بکات، نوونہ ہدیہ کہ سولتان (نورالدین) قاقہزی نیتاعت و تایغیہتی لہ سہلاددین وەرگرت نہفا فرمانی دا کہ بہ لہشکروہ لہ میسرہوہ بچی بڑ فہلستہن تا پتکموہ بچن قودس بگرن، بہلام لہپری سہلاددین باسی نہخوشی باوکی بڑ ہات لہبر نوہ گہراہوہ میسر، لہبر نوہ سولتان (نورالدین) زور زویر بوو، ویستی بہ لہشکروہ بچیتہ سہر میسر داگہری بکات و سہلاددینش عہزل بکات، بہلام تہجہل نہہیششت و لو پڑانہدا مرد (۵۶۹ ک - ۱۱۷۳ ز) ہرجی (شکراللہ بابان) لہ کتیبی (میژوی کورد کوردستان/ ۲۰۰۴/ وزارتہی پڑشنہری/ ل ۱۲۰) دا دهنوسی: {.... نورالدین ویستی لہگہل لہشکرکا بہرو فہلستہن بکویتہپری و بڑ خوشی لو لاوہ بیت بڑ شہری پادشای (بیت المقدس)، سہلاددین قبولی کرد و ریشت، بہلام ہمرکاتی نوہلی کہ چاوی بہ (نورالدین) کھوت زانی کہ لہ دلہوہ لہگہلیا پاک و یہک رہنگ نیہ، سہلاددین نہخوشی باوکی کردہ بیانو گہراہوہ میسر.....}. لہ میژوی سہلاددیندا زور جیاوازی تر ہمیہ، ہلکو لہسہر مسہلہی چونیمتی گزینتی دہولتی فاتیمیش لہلایمن سہلاددینہوہ جیاوازی ہمیہ (شکراللہ بابان) لہ ہمان کتیبی رابردودا (ل: ۱۱۹) دهنوسی (کہ سہلاددین بہیتی ہلہبژاردنی (العاضد) یہ دہنگی تہواوی سہردارہ کانہوہ بووہ سولتانی میسر، نہمہش قسہی جورجی زہیدانہ}. ہم چہشتہ میژوو جیاوازی لہ گیزانہویدا زورہو ہلہبژاردنی پاک و پیسہکانی و تاووتیکردنی دژوارہ و مرقی کارامہی دہویت ہرجی توژہری ترہ وکو (ولید نویہض) لہ کتیبی (صلاح الدین الایوبی/

قراءة معاصرة/ دار ابن حزم/ ۸۱۷) سهره باسی ده نوسی: (جیوازی دوو ستراتیژی جیوازی نیتوان صلاح الدین و نورالدین). لهویدا هاتوه که نیمه کورتی ده کهینهوه: (هاملتون جیوازی شهو دوانه بۆ پروانینی سیاسی ده گپرتنهوه ههول ده دات که تیژی خوی له مهرب گرژی په یوه نندیه کانی نیتوان شه دوو سهرکرده له سهر خویندنهوهی جۆراو جۆر دا به زیتنی و، باس ده کات که: (نورالدین) سوربو له سهری که ههنگاوینکی به کالارهوه بنی بۆ راگیانندن خهلافتی عه باسی له میسر دا، دوی ماهیه کی دریش له مانگی هوزهریان (نیتون) ر ۱۱۸۱ ز دا به په سی ههوالی بۆ نارد که بهم کاره ههلسی و، هه مان کاتیش خهلیقی عه باسی لهم کاره ناگادار کرابۆ وهوه به بی شیرزه بوونی دهره کی ده سته جیسی گپرتا به بیت}. کهواته: تهنگه ده که لهم په یوه نندیه دا له دوو دلی ههلو هه شانندهوهی دهولتهی فاتیمی دا له ترسی تیگچوونی باری ناوخۆ بوو، چاوهروانی نه خویشی (عهاضد) ی کرد تا ده مری و پاشان ههنگاوکان به شینیهی ههلیتیت}. کات دانان بۆ لایردنی دهولتهی فاتیمی په یوه نندی گهرمو گپره کانی ورده ورده گرژ کرد وهکو - جب هاملتون) باس ده کات. باس له وهش ده کات که {له ناکامی شکستی (صلاح الدین) له یارمه تیدانی گهوه کهیدا له ههلهتهی دا بۆ سهر قهلائی (شویک) تشرین په کهم / نوکتبر ۱۱۷۱ ز} دا هه ندی گومان قهوما، ههر پاساوی بینیتنهوه بۆ هوی کشانهوه کی. (وهدهر کهوت که دیاریه کهی بۆ نورالدین له گهغینهی فاتیمیه کان کافی نییه}. وه (جب) وادهروانی که نه مهسهلهی کات دانان بۆ ههلو هه شانندهوهی دهولتهی فاتیمی و نهجا کشانهوهی (صلاح الدین) له قهلائی (شویک) پاشان جیوازی له سهر بهشکردنی گهغینهی فاتیمیه کان هه موو شهونده کیفایهت نیه بۆ شیکاری جیوازی به که (پهنگه هۆکانی گرژیه که له بهنرندا بۆ جیوازی رای سیاسی به گپرتنهوه ده یهوی شه جیوازی به پروانینی سیاسی رافه بکات {نورالدین شامی به خاکی سهره کی دادنا بۆ جهنگ له دوی خاچیه کاند و، میسر به پلهی په کهم وهکو چاوه کی داهات دادنا بۆ تفاق جهنگ و، به پلهی دووه میس وهکو چاوه کی سهریازی - الاضافی - بۆ وزهی مروفایهی سهر ده کرد (.... کهچی (صلاح الدین) پروای وایو میسر لهم چاخه دا خلی سهره کی مهترسیداره). کهواته جیوازی له سهر ستراتیجیهی کیشه که دهست پیده کات له بهر وه پرووونهوهی فهرهنگه کان له شامدا. نورالدین شامی به پیشتردا ههم ناو میسری به هیزی دارایی دادنا ههم مروفی بۆ کۆمه کی. کهچی (صلاح الدین) خالی لاوازی له میسر دا بهدی ده کردو دوی شهوی لهویدا ژیا بوو دهیزانی رۆژی په که مین قایکردنی شهوی له دوی ههلهتهی خاچیه کاند، شهجا بهر وه شام بهروا بۆ جهنگی فهرهنگه کان}. وه میژووژانی پۆمان نووس (تهمین سهعلوف) پروای وایه په کهم گرفتسی ترسناکی نیتوان شه دوو پیاهه له هاوینی ۱۱۷۱ ز دا تهقیمهوه کانی (نورالدین) داوای له وهزیری لاو (صلاح الدین) کرد که دهولتهی فاتیمی پروخینی (....) (صلاح الدین) ناچار کراو پلانی پیوست به گپرتی له بهرام بهر پهنگدانهوهی دوژمنه کارانهی گهله، به لکره گیشه ناستی خۆنامه ده کردنیکی گشتی به تاشکرا رووخانی خهلیقی تیدا راگیه نی. بهلام له باسکردنیدا ههر دوو دل بوو.

(عهاضد) ههر چهنده نه خویشیه کی دریش خایه نی کوشندهی هه بوو، بیست سال بوو له گهلیدا بوو، صلاح الدین زۆر دۆستی نه بوو، بهری لهوه نه ده کردهوه نایاکی له گهله بکات { (صلاح الدین) چاوهروانی وهفاتی (عهاضد) ی کرد تا به په سی رووخانی دهولتهی فاتیمی راگیه نی ...}. (کورتکردهوه) شه پرونکردهوه پیچهوانیه شه رایه که دهلین: (صلاح الدین) برادره کی خرابی هه بوو. کهواته: شه گرژیهانه بوونه هوی شه که (نورالدین) له دلی خۆیدا بریاری لادانی (صلاح الدین) بدات، بهلام وهکو (ابن کثیر)

سەرھەڵداوی خۆیندەنەوێهەکی بە پەلەئێ ئێو و تۆوێزەییە لەنێوان دوو پالەواندا روودەدات. چونکە واقعیی بەرجەستە گەواهی دەدات کە (نورالدین) وەک دۆژمن و ناحەزو پکابەر سەیری ئێوی نەکردوو، بەلکو وەک یەکێ لە سەرکردهکانی خۆی سەیری کردوو و لە هەندێ کاردا شێنەیی و سستی نواندوو، ئەمەش بۆتەهۆی مەسەلەئێ سەر کۆنەکردن ئەک مەسەلەئێ دۆژمنایەتی، دیسانەو (سەلاحەددین) لە سەروی شاهیدەکانەو دان بەو دادەنێ کە ئێو سەربازێکی (نورالدین)ە، هەر فەرمانێک بکات دەبێ ئەنجامی بدات.

پاشان ئەم دوو پالەوانە گەرەییە یەک مەبەستی هاوبەش پێکەوێ کۆکردنەو، هەموو پێگایەکی تری لە ژياندا لێگرەبوون تەنیا سەرقاڵی ئەو بوون، ئەم مەبەستەش تیشکاندنی خاچ پەرستەکان و پاشەکشەیی کردنیان بوو بە دۆرانەو بەرەو دواو، هەر کاتەکیش مەبەست یەک شت بوو هەرچەند لە کارەکاندا هەندێ جیاوازی هەبێ پێگای پێکەوتن ئاسان دەبێت.

بەم پێشەکییە دەچینە ناو مەسەلەئێ ئێو دوو پیاو، بەرلەو (نورالدین) کۆچی دواوی بکات و بێشاکان لە هەر پلان و فێلێکی دا، پێش و وێش و (نورالدین) کاتی سوپای خۆی بۆ (سەلاحەددین) نارد تا پالێشتی بن لە جەنگی مەبەملانییدا بۆ سیخوڕی نەیناردبوون، چونکە هەموو سوپاکە هی ئێو بوو بەرلەو (سەلاحەددین) بنو، لە دڵسۆزیدا هیچ لەوانە کەمتر نەبوو کە دوا ئێوان هاتون و ئاسانی نە قسەئێ ئەم کەسە پەسەند بکەن کە وتیەتی: {پرسی - نورالدین - کاتی دەستی پێکرد کە (اسدالدین شێرکۆ) وەزارەتی گرتە دەستو، لە بەرنامەیدا نەبوو کە (میسر) لەسەر دەستی ئێو لە دەستی فەرەنگی دەریستی، هەتا یەکیکیان وتیەتی: گەر باسی گرتنی میسر هاتە گۆڕی وەلاهی - نورالدین - هیچ دلی پێی خۆش نەبوو لە روخسارو قسەکانیدا پێ ناخۆشبوونی لێدەرەدەکەوت، شێرکۆ

باس دەکات (جەنگی فەرەنگ دەرفەتی ئەمەئێ ئەدا ئەنجا تریکیوونی مردنی..... شا صلاح الدین زۆر لێی دەترسا). (صلاح الدین الايوبي / سەرچاوەی پێر دۆ / ل ۹۴ - پەرێت) بە کورتکردنەو (وەرگێ)

ٲهماعی دهسهلات به سهرداگرتنی خۆی بریاری دابوو^(۱) ^(۲) ٲم قسهوباسانه واقع
نکۆلی لٲدهکات، چونکه (نورالدین) سوپای خۆی به سهرۆکایهتی (اسد الدین)
نه ناردبوو بۆ (میسر)، ٲهگهر ناحهزی دهکرد لهسهر دهستی ٲهو رزگاری ببٲ ٲهغبا
چۆن به هٲتانهدی ٲاواتهکهی دلی خوښ نابٲ!! ٲهگهر هیوای سهرکهوتنی
ههولۆهکانی بۆ ٲهو نیه ٲهی بۆچی سوپای بۆ رهوانه کردوه؟! ٲایا عهقل دهیگرئ
سوپای خۆی بۆ ٲٲشکان ناردبٲو، ٲهو سهرکردهیه بشکٲنی که له ژٲر ٲالای ٲهودا
ٲٲدهکۆشٲت!

پاشان لٲکۆلهره که دهٲی: (بهلام - نورالدین - لهوکاتهوه رقی له بنهمالهی
شادی ههٲسا که (سهلاحهددین) پاش مردنی مامی دهستی به وهزارهتی - عاضد
- وه گرتو، کاتئ - نورالدین - له تهماعو چاوٲٲپرینی حالی بوو، زانی ٲهوان بۆ
خۆیان کاردهکهنو زۆر جار به داخو کهیسهوه دهٲوت: کورٲ ٲهیبوب بوو به
پادشا)، ٲاشکرایه که ٲٲویسته یهکئ له سهرکردهکانی سوپای (نورالدین) به
وهزارته که ههٲبستٲتو، ٲهگهر غهیری (سهلاحهددین) ٲیش ههٲبژٲرئو جلهوی
کاروبارهکانی به دهست بگرٲت، ٲهو گومانهی لٲکۆلهر کردویهتی له دل ٲیسبوونی
(نورالدین) له ههر کهسیکی تری غهیری (سهلاحهددین) ٲیش دهیکرد!

ٲهو کهسهی ٲهو خهیاٲهی ههیه ٲٲویسته که بزانی (نورالدین) بۆ خۆی (نجم
الدٲن ایوب) باوکی (سهلاحهددین) رهوانهی لای (سهلاحهددین) دهکات بۆ
(میسر) و داوای لٲدهکات له ٲشتی کورٲهکهیهوه بٲ، ٲهی کهواته چۆن له داخوازی
سهرهخۆبی میرنشینی (سهلاحهددین) دهترسٲتو به زیانهکی مهترسیداری دهزانی
له بهرامبهر خۆیدا، ٲٲستاش گهورهترین ٲالٲشتی ناردوه که ٲشتی ٲهو بگرئو
وهکو رٲنوماهخش لهتهکیدا بووهستی، ٲهغبا ٲهو کهسایهتییه باوکی خۆیهتی که

(۱) الناصر صلاح الدین/ للدکتور عبدالنعم ماجد، ص ۸۲.

(۲) ٲٲبینی: دیاره ٲهچۆره بۆچوونانه زۆر له مٲژوونوسان قسهیان لهسهر کردوه، ٲٲشتر نامازهمان به
ههٲنٲکیان کرد. ههمان سهرحاوهی رابردو/ ل: ۸۳. (نووسهر) (وهرگٲئ).

کەس لە دنیا دا وەکو ئەو بۆ ئەو خۆشەویست ناییت!!

(سەلاحەددین) دەیویست دەست بەو شوێنە تازەییەو بەگریو، مسۆگەر هەر دەبێ ئەمەش پڕویدات و^(۱) هەموو مەزەبێکی هۆشیار کە خۆی لە چەقەکانی سەرکردایەتیدا دەبینێ حەز ناکات کە مۆلک و دەسەلاتی لە دەست بپروات و لەگەڵ ئەوەشدا پەڕی بەو دەبرد کە (نورالدین) گەر و سەرداریەتی و، داخواری دەکرد ئەو پازى بکات و ئەمە مەسەلەى کێنەو ئێرەى نووسەریکی خۆرئاوایی خەیاڵی دەکات کە لە کاتی نووسینی میژووی جەنگی خاچ پەرستیدا بە ئارەزووی خۆی دەینوسی و ئەزانن کە پالەوانانی ئیسلام هەر هەموویان لە جەنگی خەباتدا دژی گەلی خۆیان بوون، ئێمەش بەبێ بەلگە شوێن لێکدانەوی ئەوان دەکەوین، ئەمەش پێویستە خۆی لێدوورە پەرێز بگرین.

زیاتر لە جارى باسەم کردوو: کە هەموو مەسەلەو بابەتەکی میژووی چەند پڕوویەکی ئەگەری هەیدەو، هەرکەس ویستی لە کەسایەتی پالەوانێ کەم بکاتەو، پڕوویەکی دەدۆزێتەو بۆ تێرکردنی ئارەزووی کەسایەتی خۆی لە کەم و کوری لێگرتندا، بەلام ئەو شتیکو راستییە کەش شتیکێ ترە.

بۆم هەیدە چەند لاپەرەیی بۆمەپروو لەوێ هەندێ لێکۆڵەرانی بەرەمیان هێناو لە بەلگەنامەى پڕو کێنەى نێوان (نورالدین) و (سەلاحەددین)، بەراستی ئاماژەى سەرەکی (نورالدین) ئەوەبوو کە بەزوترین کات لەگەڵ خاچ پەرستەکاندا بکۆیتەو

(۱) وەکو باسەمکرد (صلاح الدین) پڕوادی بوو لە هەزەبان پڕو و کۆرە مە پڕو، سەردەمى حکومەتى پڕوادی هەبوو لە سەردەمى بویه هیکانا لە (۳۳۲ ک) لەلایەن مەزەهباى مە دروستکراو و شایبازیش لە دیارە کردا حکومەتى دۆستەک لە (۳۷۰ ک) دا دروستەکات. هەمەویش لە شارەزوور کرمانشای تێستا حکومەتى دروست دەکات. بەلام ئەم سەردەمە باوێ دەربەگایەتى بوو کە قۆناغى بوو میژوو بزی کرد. ئەبیوب بابیرەى (صلاح الدین) کە لە پیاوێکی ئەم مەرتشینه پڕوادیە بوو. هەرچی مەرتشینى هەزبانە لە (۲۹۹ ک) دا دیسم بەرامەى کوردی دروستی دەکات کە تا چیاکانی هەکاری دەستی رۆشتوو، بەلام (عەمەد راوی) دەخاتە ژێر دەسەلاتی مەرتشینى پڕوادیەو کە تاسەدەى (۷ ک) دوام دەکات! امارە بەدینان سەیر بکە (وەرگێڕ)

ملەملانی یەو، کاتێ (سەلاحەددین) یش لە مەسەلەى دەولەتەى فاتیمی رزگاری بوو پێویستە بە پەلە بپروات بۆ داگیرکردنى (کەرەك)، کاتێ (نورالدین) لە ڕوى بەرامبەر یەو بۆ (کەرەك) ڕادەپەرێ دوژمن دەکەوتتە نێوان دوو بەرەو، بە مەش ھۆیەکانى سەرکەوتنى بۆ دەستەبەر دەکات... ئەگەر (سەلاحەددین) ھەندێ شلى و شینەى بکات، ئەو پێویستە (نورالدین) تورە بکات ئەگەر کورێ (نورالدین) خوشی لە شوینی (سەلاحەددین) بووایە و سستی کردبایە لە چون بۆ ئەو شوینە کە پێویست بوو بۆ بچیت، بێدوودلی (نورالدین)ی تورە دەکرد.

(سەلاحەددین) دیاری بەنرخى لە دارایی گرانبەھا بۆ سەردارەکەى نارد کە لە مۆشکى فاتیمیدا دەستی کەوتبوو، بەلام (نورالدین) بە شوین نامانجى بەرزترەو یەو، بەسەر نامەبەرى (سەلاحەددین) دا قیژانی و وتی ئیتمە (سەلاحەددین) مان بۆ ئەو نەناردوو دیاری گرانبەھامان بۆ بنێرێ، بەلکو بۆ ئەو مان ناردوو تا بە مائەکەو نامادەبێ بۆ داگیرکردنیکی چاوەرپوانکراو پێویستە ھەر لە ئیستاو لە نامەکەى خۆى حالتی بێت!! ئەم وەلامەش بەلای (سەلاحەددین) ھو و سەیردەکرا کە بەکەم زانینى کارەکانى ئەو، بەلام وەلامدانەو ی چاوەرپوانکراوى فەرماندەى کى گەرەو و نازەزوومەندى بەرەو ڕووبوونەو ی لەگەڵ دوژمندا بە گروتن تر دەکات، لەگەڵ ئەو وەلامدانەو ی (سەلاحەددین) ڕەوانەکراوى خۆى ناردە لای ئەم پیاو گەرەو یەو ھەواتی دەدات کە ئەو لە چون بۆ (کەرەك) دوا ناکەوێت.

بێگومان (نورالدین) بە سوپاو بەزێکەوت، چاوەرپوانی (سەلاحەددین) ی کردو ئەویش خۆى نامادە نەکردبوو، ئەمەى شوینی ڕەخنەو گازەندەى ئەوانەى دەلێن: دواکەوتنى ئەو نامانجىکی سیاسى بوو کە بریتى بوو لە ترسانى ئەو لە پاشاوەکانى فاتیمیەکان کە لەگەڵ ونبوونی ئەودا بێتەو سەر تەختى دەسەلات، ئەوانە مەبەستەکیان ھەبە لە قسەکیاندا، بەلام ئەگەر سەرکردەکە لە بەرامبەر ھەموو ئەگەرێکدا بوەستێ کە دێتە ڕویمە یەك بێست ناپواتە پێشەو، بەلکو پێویستە لەسەرى کەسێک لە شوینی خۆیدا دابنێ لە (میس) دا کە خۆیان پڕچەك بکەن! بووار نەدات چاو خەوتووەکان خەبەرێان بێتەو.

(نورالدین) ڕزیشت و (سەلاحەددین) نەهات و، ئەم پیاوێ تۆرەییە نامەییەکی ئاگرینی بۆ ئەم سەرکردهیە نارد کە لە بەلێنەکی دواکەوتبوە، ئەم نامەییە ئەوەندە توندبوو کە هەتا یەکێ لە سوارچاکانی (سەلاحەددین)ی تۆرەکرد و لەناو خەلکە کەدا هاواری کرد (بۆچی - نورالدین - بەم ڕەنگە دەدۆی، وەك ئێمە لەبەرچاری ئەو هیچ نەبین، ئەگەر بێت و بێتە ناومان بە شمشیرمان جەنگی لەگەڵدا دەکەین).

ئەو گەنجیە پەلەییەکی هەلەشەنە هانیدا کە ئەمە لای گەلیک بەیان بکات کە هەر هەموویان سوپای (نورالدین)ن، (نجم الدین ایوب) پەیی بەمەترسی ئەم قەسەییە برد کە ئەم کابرایە بە پەلەییە، وتی، جا هاواری کرد: ئەزانی ئەوێ باسی چی ئەکەیت، ئێمە هەموومان لە خزمەت (نورالدین)دا کار دەکەین و، پاشان لەبەر چاری ئاپۆرەییەکی خەلکدا ڕوی کردە (سەلاحەددین)ی کۆپۆ و وتی: (ئەگەر - نورالدین - بێ من ئەو خالەییەت - ئاماژەیی بۆ جارمی کرد - زەوی لەبن پێی یدا ماچ دەکەین هەموو لەشکر وەك خۆمان گۆتێرایەلێ (نورالدین)ین ئەو ولاتەش کە ئێمە لەناویدا دەژین هێ ئەو، بۆی هەییە فەرمانمان پێ بکات لەناویاندا، ئەنجا ڕوی لە سوپا کرد و وتی: ئێمە لێرەدا هەموومان گۆتێرایەلێ - نورالدین - ین تێدەگەن؟!)

بەناوی ئەو ئەو ولاتەمان گرت و، بەناوی ئەویش لە مەیدانی تیکۆشاندا سەردەکەوین!!). (سەلاحەددین) وتی: باوکم چۆن دەتێ ئاواوە، ئەگەر (نورالدین) یەك نوێنەری بچوکی خۆی بۆ لام بنێرێ و جەلوم بۆ لای ئەو ڕابکێشێ گۆتێرایەلێ دەکەم ئەوەتەمان بۆ (کەرەك) دەڕۆم!!

فەرماندە بە لەشکرەوێ لە (میسر)وێ کەوتەپێ و، وایزانی جەنگی گەرم لە دەوری (کەرەك)دا دەبێ، بەلام هەر لە ڕێگادا دوو هەوالێ ناخۆشی پێگەیشت، یەكەمیان مردنی باوکی بوو کە لە ئەسپ کەوتبوەو خواروێ کە لە مەیدانی یاریکردن بە گۆچاندا دەکەوتتە خوارو سەری دەشکێ و، پزیشک ناتوانی لە مردن

رزگارى بکات، هەوالی دووهم مردنسی پالەوانی شەهید (نورالدین) بوو کە گەورەترین دوژمنی خاچ پرستان بوو^(۱) هەلگری ئالا بوو بۆ هێرش و بەرگری!! ئا لیڤه‌دا (سەلاحەددین) بینی پیاویکی بەرپرسیارە و ئەرکیکی قورسی لەسەرە چونکە سوختەى (نورالدین)ە.

(سەلاحەددین) پراویژکارانی خۆی کۆکردەو، قازی (فاضل) لە هەمووان نزیکتر بوو، بۆئەوێ بزانی چی بکات و، رایە کە لەسەر ئەو دەرچو کە بۆ قاهیرە بگەرێتەو تا مەسەلەى ئیمارەتی (نورالدین) لە شامدا لەدوای مردنسی (نورالدین)دا پۆشن دەبێت و، ئەو زانی لەناو ئەمیرەکاندا کێشە سەر هەڵدەدات و هەریەکیان بە بیانوی پارێزکردن لە کورپە باشەکی شا (ئیسماعیل)دا دەست بە سەر پاشایەتیدا بگرێت، منداڵە کە تەمەنى نەگەیشتۆتە (۱۱) سالی و تا دەگاتە تەمەنى پێگەیشتن و هەرزەکاری پێویستی بە کەسێ دەبێ کە مشوری کارەکان بخوات و بەرپێویان ببات.

بە مسۆگەریش توندترین کێشە سەریه‌ڵداو، تەماعی گەورەى موسڵ کە برای (نورالدین) بوو دەركەوت بۆ خستنه ژێر پکێفی ولاتی ئەو بەو ناوێ کە ئەو وەسییەکی ئەمیندارە بەسەر برازە کەیدەو، ئەنجا ئەو هەوالە بە (صلاح الدین) گەیشت کە هەندێ لە سەردارانى میرنشینی شام پەمیوەندیان بە فەرەنگییەکانەو کردووە کە لەکاتی شەپکردن لەگەڵ دوژمنیدا ئەوان کۆمەکی و یاریدەیان دەدەن!! جارێکی تر گەمەى (شاوڕ) و (ضرغام) بۆ (شام) گەراپەووە کە (نورالدین)ى هاندا (اسد الدین) بنێرێ تا ولات لە کارەساتی هێرشى فەرەنگەکان پاریزێت، کەواتە پێویستە (سەلاحەددین) بەرەو شام بڕوات تا ئەو ژێردەستانە لەکاتی چونیاندا بۆ

(۱) پابردو بینیمان کە لە (میژوی گەلی کورد/ صالح قەفتان/ ل ۱۸۰) و (میژوی کوردو کوردستان/ شکرالله بابان/ ل ۱۲۰) ناماژەکراوە کە (صلاح الدین) نورالدین - دەبینێ و، پاشان بە بیانوی باوکی دەگەرێتەو! کەچی لە کتێبی ئەم نووسەرەدا کە نووسراوی (د: عەبد رجب البیومی) بە (صلاح الدین) لە ڕێگادا هەوالی کۆچی ئەم دوانەى پێدەگات! (دەرگێ).

هاوێ یانی بەستی لەگەڵ فەرەنگدا کە ئەوان بە پەرەوالت وەرێدە گرن نەکەونە داوی ئەوانەوه، ئەو شوێنە گرنگانەیی لەسەردەمی (نورالدین) دا قایم بوون دەست بە داگیرکردنیان نەکەن.

ئەگەر (نورالدین) ییش بۆ باوەشی بەزەیی خودا گەراپیتەوهو ئەو شوێنو پێگەیی (سەلاحەددین) پێگەیی و ناوی دەرکرد لە وەچەکانی داوی خۆیدا و ئەو وەری نەگرت، ئەویش نمونەییەکی جوانی دڵسۆزی بلیمەتی، هەستکردن بە بەرپرسییەکی ئایینی پێشکەش کرد، ئەوانەیی کەسان بە ئاکامەکان دەکێشن، ئەک بە نیەت پاکێ ئەو حوکمی بەسەردا دەسە پێنن کە وەکو (عماد الدین) ی باوکی و (سەلاحەددین) ی شاگردی نەیتوانی خاچ هەلگرەکان بشکێتی و ئەوەیان لەیاد چوووە کە ئەو پیاوێ مەزنە مەیداندارێ هەلەمەتەکانی خاچ پەرستی بەرفراوانی کردووە کە لەسەردەمی باوکیدا ئەو نەبوو، دیسانەوه ئەو (سەلاحەددین) ی لەسەر دڵسۆزی و فیداکاری و پێشمەرگەیی راھێناو سوپایەکی پێ سپارد کە بیکات بە سەرکردەیی تیکۆشەرو کۆلنەدەر، ئەگەر لەبەرئەو نەبایە ئەبیرپێیەکان ئەو دەنگەیان نەدەهێنا، کەواتە ئەو شوێنی لە نێوان ئەوانی پێش خۆی و داوی خۆیدا گەورە، زیاد لەوێش خاوەن ئەو پڕوایە بسووە کە شەوئوخی درێژ بکات، ئەمەش لەکاتیخدا خاچ پەرستەکان لە هەر ناوچەییەکی مەسولماندا هێرشیان بردوووە نوێژی تاییبەتی خۆی لە میحرابدا هەبوو کە تۆشوو توانای خۆی لێوەرگرتوو بۆ خەبات، کاتێ لە پکوع و کپنوشدا بوو هەست بە یاریدەیی خاچی دەکات فەیز دەکاتە سەری، (تاج الدین) شاهەنشا راستی کردووە کە لەکاتی بەزەیی پێ هاتنەویدا ئەم شیعەرە شاعیریکی بەسەردا دەلێت:

جمع الشجاعة والخشوع لربه ما اعظم الخراب في الخراب

واتە: ئازایەتی و ملکەچی بۆ پەرورەدگاری کۆکردووە، چەندە مەزنە میحرابە کە لە میحرابدا.

له دواى نووسینی ئەم مەسەلەیه داو تەواوکردنی دا خەز دەکەم کۆتایی باسەکه بەو گەواهییه راستەیه‌دا بێنم که هەستی (سەلاحەددین) لەمەر مامۆستاکیدا دەردەخات، ئەمەش لەکاتی سەرھەڵدانی ئەو ناکوکییەدا که رابردوو ناماژەمان بۆی کرد تا کۆتایی بە هەموو ئەو نووسینانە بێنێ که دەیانەوی کێشەکه بەو شیوەیه بەرجەستە بکەن که خۆپەرستی و ئارەزووی کەسایەتی وێنە بیر دەکات که (سەلاحەددین) بە قازی (بەالەدین ابن شەداد) دەڵێ دواى ئەوێ کۆچی دواى دەکات: (هەوالمان لە — نورالدین — بە دەست گەیشتوو که ویستویەتی بەرەو میسر بچین، کۆمەڵێ لە یارانمان ناماژەیان بەو دەکرد که نەیارى ئەو بین و بە قسەى نەکەین، بەیە کپیزی پەلامارى سوپای بەهین و پەرچی بەدەنەو ئەگەر هات و مەبەستی هێنایەدی، من تا که کەسێ بووم نەیارى ئەوە بووم و وتم: ئەم گوتنە دروست نییە، بەرەوام نا کوک بووم لە گەلیاندا تا هەوالی مردنی ئەو گەیشت،^(۱) ئەمەش دان پێدا هێنانی (سەلاحەددین) بە زمانى خۆی و، (جەهیزە) قسەى هەموو قسە کەریکی برییه‌وه.^(۲)

(۱) (احمد ایش) له (تحقیق) هەکید لەسەر (النوادر السلطانية ابن شداد / ط ۲ / ۲۰۰۵ / دیه‌شقی) له (ل ۱۱۲) دا دەنوسی: { ئەمە هەلوێستێکی پڕۆزە که بۆ صلاح الدین وەفاداری جوانمێری بە هەموو شانازییه‌که‌وه تۆمار دەکات که نایەوی قسەى گەورەى رابردوی خۆی تیکۆشەری گەورە و دنیا نوێست نورالدین بشکێنێ، لە گەڵ ئەوەشدا توانای تەواوی هەبوو نەیکات و، هەموو هێزی میسر و داها تەکەى بە دەست ئەوە بوو } (وێگێڕ).

(۲) ئەمە پەندێکی عەرەبییه. (وێگێڕ)

له پیناوی یه‌کریزی دا

شاعیریکی عه‌ره‌بی ده‌لی:

لقد کان فی الهجران ما یزع الهوی ولکن شدید فی الطباع اشقالها

ئه‌گهر خو‌نه‌ریته‌کان گواستنه‌وه‌یان دژوار نه‌بایه، ئاره‌زووه‌کان ده‌سه‌لاتیان به‌سه‌ر ده‌رووندا توندوتیژ نه‌بایه کاربه‌ده‌سته به‌چوکه‌کان که ده‌سه‌لاتی شاریک و گونده‌کانی ده‌رووبه‌ریان هه‌بووه بۆیان دروست نه‌ده‌بو که داوای ناکۆکی بکه‌ن، به‌ په‌له ده‌ست بۆ هاوپه‌یمانی کردن له‌گه‌ل دوزمنان درێژ بکه‌ن تا - (سه‌لاحه‌ددین) بروختن، (سه‌لاحه‌ددین) له (قا‌هیره) وه بۆ شام هات نه‌ک بۆئه‌وه‌ی له شوینی خۆیاندا لایان ببات، به‌لکو بۆئه‌وه هات ئه‌گهر بی‌تو شه‌وان بی‌نه ژێر به‌یداخ‌ی تیکۆشه‌رانه‌ی ئه‌و وه‌کو چۆن پابردوو له‌ژێر به‌یداخ‌ی (نورالدین) دا بوون، ئه‌و سه‌قامگیرو پاچه‌سیاویان ده‌کات^(۱).

(۱) محمد نه‌مین زه‌کی به‌گ له کتییی (مشاهیر و کردستان/ اعداد رفیق صالح/ ج ۲/ ۲۵۱/ سلیمانیه/ ۲۰۰۵) دا ده‌لی: {ئه‌گهر سه‌یری ژیا‌نامه‌ی کورتی ئه‌و بکه‌ین سولتانیکی مه‌زن بوو، خزمه‌تیکی گه‌وره‌ی پیتشکه‌ش به‌ خۆره‌لات کردو، به‌سه‌ر فه‌ره‌نگدا سه‌رکه‌وت و سوپای شکاندن و، قسه‌ی سه‌رداران‌ی نیسه‌لامی کرد به‌ په‌له‌و دوو پایه‌ی گه‌وره‌ی خسته‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی خۆی و له‌ مه‌نشینی نیسه‌لامیدا که - سو‌ریا و میسه‌ر بوو، هه‌رچه‌نده مه‌زه‌به‌یان جیا بووه - هوکمی ئه‌و له‌ کورده‌ستانه‌وه تا تونس و تا سو‌دان و یه‌مه‌ن تا عه‌ده‌ن درێژ بۆوه، به‌ زیه‌ه‌کی خۆی توانی یه‌کریزی دروست بکات، هه‌ر چه‌نده له‌ مه‌زه‌به‌و نه‌ریته‌و په‌گه‌زدا لیک جیا‌بوون، هه‌موو ئه‌و سه‌رکه‌وتن و پزگاکردنانه که پایه‌یه‌کی مه‌زنیان هه‌بوو له‌ دامه‌زراندنی ده‌سه‌لاتیدا و پاراستنی نیسه‌لامدا بۆ که‌سایه‌تی مه‌زنی و سه‌روشتی پاکی ئه‌وو جوان ئیسا‌ره‌یی و داد‌گه‌ری نه‌رمی ئه‌و ده‌گه‌ڕێتوه دکتور یوسف قه‌رزای له (این‌الحلل) دا؟ له‌مه‌ر (صلاح الدین) وه له‌ خۆره‌لاتناسی ناودار (گپ) ده‌گێرتیه‌ره که له‌ کتییی (الی این یتجه الاسلام) دا ده‌لی: {هه‌رچۆله نیسه‌لامیه‌کان ته‌نیا له‌ بوونی

پێویستە لەسەر هەر یەکێک لەوانە ھۆشیارانە بە خۆیدا بچیتەو، بپرسی: نایا ئەگەر پشتگیری لە (سەلاحەددین) بکەم هیچ شتێ زەرەر دەکەم؟ بەلکو پێویستە ھەستی ئاینی بە سەریدا زال ببی و پرسیار بکات: ئەی بۆچی (سەلاحەددین) خەبات دەکات؟ کێ خەبات دەکات؟ جیاوازی لە نێوان پالەوانێکی مسوولمانی نازادا، کە ژبانی بەولاولە ناو و قوتابی و شاگردەکەی ئەوچی دەبێ کە بە شایەستەیی شوینی ئەو بگریتەو کە جگە لەو کەسی تر پیتی ناگات؟!

ئەگەر پوو لە یەکتەری بکەن و ژیرانە لە یەکتەری بپرسن کە غوونە ی وە (سەلاحەددین) بەشیکە لە بەزەیی خودا بۆ ئەوانە و ئەو لە پاش خودا پاسیان دەکات و لە دەست فەرپەنگەکان دەیانپاریتێت. ئەگەر لەلایەن فەرپەنگەو پەلاماریان بدرێ بە هەر ھەمویان ناتوانن بەر بە کونەکەی بگرن، خاچ پەرستەکان بە مردنی (نورالدین) زۆر دلخۆش بوون، وایان دادەنا ئەگەر مەترسی (سەلاحەددین) نەبێ کاتی سەرکەوتن نزیکەو، ئەوان بە تەواوی تەبیارو ئامادەن کە لەگەڵ ناخەزی (سەلاحەددین) دا لە مسوولمان و نامسوولماندا ھاریکاری بکەن تا ببن بە کۆمەڵەیەکی یەگرتووی پشت بە یەک بەستو لە بەرامبەر سەرۆکی (مصر) دا.

گەر وەرترین ھیوای فەرپەنگی ئەو بوو کە فەرمانپەرەیاانی (شام) و (موسڵ) (جەزیرە) یان لەگەڵدا بن، خەلیفە (نورالدین) بێ یاریدەدەر بێنیتەو!! ئا ئەو تا ئەوانە دەبینن کە ھیوایەکانیان خەریکە بێتەدی کە دەبینن ئەو میرنشینە

سەرکردایەتییان کەمە، لە دەرکەوتنی -صلاح الدین- ەکی تر هیچی تریان کەم نییە. {عەمەد ئەمەین زەکی بەگ} لە {مشاہیر الکرد و کردستان / ل ۲۶} دا دەنوێ: {مێژووس (ستانلی) دەلی: {جێھان بە پەوشتی ئەو کەسەو وەسفە بەرزەکە ی ناشناپووە، بێگومان دلێکی پاکی ھەبوو، پیاو نازاو دل ناسک بوو... ھەند. بەو وەسفانە غوونە یکی کەمڵ بوو بۆ ئیسلام}.

ھەروەھا ھاتوو: {ھەتا (قلب الاسد) بەم ناو وەسفی دەکات: (دلێ ئەم شێرە لە دلێ شێری نیو بەھێزترە)}. وە (امین معلوف) لە (اغروب الصلیہ / ل ۲۲۶) دەلی: {بەخشدەیی صلاح الدین وەکو دەبینن گەشتزێتە ئاستی ئەست (الاولی)}. {ابن الاثیر} لەمە ی نەژادی ئەییوبیەکان دەلی: {ئەم پیاو نەژادی بەرزترینی کوردەکان بوو}.

(صلاح الدین الایوبی / ولید نوبەھ / دار ابن حزم / ل ۶۶-۱۱۶). {وەرگێژ}

بچوكانە بە گەردەنكەچىيەو بە پەلەو بەرەو پرويان دەچىنو داواى پاسكردنو
چەپالەدانىان دەكەن لە دەستى (سەلاحەددىن) ! وەك بلىتى پابردوو نەيان بينى وە كە
(كامل كورپى شاوەر) چى پىكردن كاتى لە پروى باوكيدا قىژاندى: ئەگەر من بە
دەستى پالەوانەكانى مسولمان بكوژىم پىم باشترە لەوێ بە سەرشۆرى لە
بەردەستى بەزەبى دوژمنىكى خاچ پەرستدا بۆيم، وەك بلىتى نەزانن كە دوژمنى
ستەمكار مەپە دابراو و ئاوارەكان يەك بەيەك خوڻيان دەپۆزن، ئەگەر پىنگا چۆل
بى و پوى (سەلاحەددىن) بزرىيت.

(سەلاحەددىن) بەوێ زانى كە خاچ پەرستەكان بە مردنى (نورالدين)
كەيفەخۆش بوونو، بە دوورىنييه كەى دەيزانى كە ئەوانە شارەكانى (شام) يەك بە
يەك هەلەلۆشنو ئەوێ (نورالدين) بەرەست بوو لە پىنگاى هێنانەديدا دەپهيننە
دى. ئەنجا بە ئەركى زانى بە ناشتى پەرەوەرەنە لە ئەمىرەكانى شام پاپەپى و بە
ديتنى ئەو هەورەنەى لە ئاسۆدا هەيە بکەوتتە كىبەرکپۆ، بەلێ بە شىوێهەكى
ناشتيانە پۆششتو جگە لە (۷۰۰) سەرباز لەگەڵ خۆيدا نەبرد، ئەمەش تەنیا بۆ
خۆپاراستن لە هەر ئەركىكى پەلامارى دوژمنى خاچ هەلگى سەمكاردا، كاتى
بە ساغى گەيشتە (دیمەشق) سوپاسى خواى كرد كە چاوەكانى فەرەنگى خەواندن،
چونكە لەو دەترسا ئەگەر سوپايەكى تەواو نامادە لە ژمارەو تفاقدا بپوات
ئەمىرەكانى شام واتىدەگەن كە (سەلاحەددىن) بۆ جەنگى ئەوان هاتوو، دەپەوێ
بە زۆرى شمشیر ناچارىان بكات. خودا لەمەدا سەرى خست بەرلەوێ بگاتە
(دیمەشق) پەيامنێرى خۆى ئارد تا خەلكى ئاگادار بكاتەو كە لە مەزگەوتى
گەورەدا كۆبەنەو، ئەو وەكو سەردان هاتوو و مەبەستى شەپ نىيەو هەلۆيستى
داوى مردنى (نورالدين) لەگەڵ جىنييشنەكاندا بەسەر مەنشینەكانەو
تاووتىدەكات، تا پىزەكان لە ژىر يەك ئالادا يەكبەگرنەو، وە ئەو تەواوى
خۆشەويستى خۆى دامەزراندوو بۆ (سالىح) شای كورپى (نورالدين) لە پوى
بەرەوێ باوكیداو، پىزى تەواو بۆ ئەو خىزانە تىكۆشەرە دادەنيت.

خه‌لکی گوئ بیستی راستگویی و ناشتی‌خوازانه‌ی (سه‌لاحه‌ددین) بوون، زانیان خودا دوا‌ی (نورالدین) مسولمانی پشتگوئ نه‌خستوهه، به‌لکو که‌سیکی هیناوه‌ته شوینی نه‌و که هه‌نگاوه‌کانی نه‌و هه‌لده‌گری و پوئلی نه‌و ده‌بینیت و هه‌والی پیگه‌یشت که جه‌نابی (سیف الدین غازی) کاریه‌ده‌ستی (موسل) که کوره‌ مامی (صالح) شایه له دۆستایه‌تی خۆی لایداوه، به منداڵ سه‌یری ده‌کات گوايه ناتوانی ئه‌رکی ده‌سه‌لات به‌ده‌سته‌وه بگریت و، بۆیه ویستویه‌تی میرنشینی نه‌و نه‌ک به خۆش. به‌لکو به داگیرکردنیکی به زۆری ده‌ستی به‌سه‌ردا بگریت و، هه‌ر وه‌کو (نورالدین) له موسلدا له شوینی خۆیدا داینه‌ناوه‌و، زه‌مینه‌شی بۆ پادشایه‌تی بۆ خۆش نه‌کردوه به پیدانی سامان و که‌ره‌سته‌و ئامیرو پیاو.

هه‌والی نیازی (سیف الدین) به (سه‌لاحه‌ددین) گه‌یشت و، زانی زه‌نگی شه‌ر خه‌ریکه لیده‌دات و، نه‌و نا‌کوکی و پارچه‌ بوون و فراوانی شه‌رو هه‌رایه که له پابردودا حیسابی بۆ کردبوو بووه به واقیع و، دلتیابوو له‌وه‌ی که (دیه‌شق) شه‌ری تیدا ناقه‌ومی و ناشتی پارێزراوه‌و، ئنجا رووی له (حمص) کرد و، فه‌رمانه‌ویه‌که‌ی پێگای نه‌داو، خۆی له پال قه‌لاوه ته‌قته کرد.

له‌وکاته‌شدا فه‌رمانه‌یه‌و خۆیه‌رسته‌کان له‌گه‌ڵ شا (صالح)دا کو‌بونه‌وه، تا وای لی‌بکه‌ن که (سه‌لاحه‌ددین) بۆ نه‌وه هاتوه که له‌سه‌ر ته‌ختی لابیات و نه‌وه‌ی ده‌یلتی له‌باره‌ی پاراستنی نه‌ودا ته‌راویله‌که‌یه که خه‌لکی پێ فریو خوارد و ده‌کات، شای منداڵیش له‌وه‌ی ده‌ییستی نازانی کامه‌ راسته، بۆیه هه‌مویان پێیان له‌سه‌ر نه‌وه داگرت که له‌گه‌ڵ (سه‌لاحه‌ددین)دا بجه‌نگن، ته‌وان ده‌یانزانی له‌به‌رامبه‌ری نه‌ودا ده‌به‌زن، بۆیه گه‌وجییان خه‌یالی داواکردنی یارمه‌تی شای (ترابلس) به‌ ناوی (ریموند) له که‌لله‌ی دان و مال و چه‌کیان بۆ هه‌لپشت تابه سوپاوه بی له کاره‌ساتی (سه‌لاحه‌ددین) ده‌ریازیان بکات! (ریموند) به دلی خۆشه‌وه وه‌لامی دایه‌وه‌و، سوپای خاچ په‌رستی بۆ په‌لاماردان کو‌کرده‌وه، به‌لام (سه‌لاحه‌ددین) نه‌وه‌ی پشتگوئی نه‌خستوهه، به‌لکو به مه‌به‌ستی (ترابلس) که‌وته پێگا، کاتی هه‌والی پێگه‌یی که

سوپای مسولمانان بەرھوو تەرپاڵوس بە پێگاوەیە، پوی لە قەڵاکەى کردو رایگەیانند
ئەو ناشتیخوازە نەک شەرفرۆش.

بەم شێوەیە خودا مسولمانانى لە جەنگی چەپەڵەدان کە خەریک بوو
هەلگیرسیت پاراست، خەلکە کە بیریان لە تیرۆرکردنی (سەلاحەددین) کردەو، بەلام
کێ ئەو ئازایەتیەى هەبە؟ ئەوانە خۆبەخشانیکن لە یارمەتیدەرانی (سنان)ی (شیخ
الجبیل)، پەیوەندییان بەوانەو کرد، کێ لەخۆی پادەبینی (سەلاحەددین) تیرۆر
بکات، ئەگەر خودا نەپیاراستبایە دەبو بە کارەسات، (سەلاحەددین) کۆلی نەداو
پوی لە (حمص) کردو قەڵا شینەکە خۆیان دا بە دەستەو، ئەنجا دانیشتوانی
(بەعلەبەک) و، پاشان دواى بە دەستەیتانی سەرکەوتن بۆ (حەلب) گەراپەو.

فەرمانپەرەوانی شام بێیان کارە کە پاستییەو شای فەرپەنگی بێدەنگ بوو
پلانی (باتینیەکان) سەری نەگرتوو، هیچ پێگایەکیان نەماو مەگەر داواکردن
نەبی لە (سیف الدین غازى) کاربەدەستی (موسڵ) کە وایان تێگەیانند ئەگەر
یارمەتییان بدات بۆ بەرکەنارکردنی (سەلاحەددین) ئەوکاتە تەواوی ولاتی
(نورالدین) لە ژێر پکیتی ئەودا دەبی.

دەستیان کرد بە کۆکردنەوی چەک و سوپا تا ببێ بە کۆمەکیەکی کاریگەر لە
جەنگی (سەلاحەددین) دا، (سیف الدین)یان بەو قسانە لەخستە برد (کە لەبارەى
تفاق و سوپاو بەزێان باسکردبوو، زوو چوو پێشەو داواى لە شا (صالح) کوپى
(نورالدین) کرد کە چاوی پێ بکەوێ و داواى لێکرد کە لە پێشەنگی سوپادابی و
هەنگاو بە هەنگاو لە گەڵ ئەودا پروات تا خەلکی وایزان بۆ تۆڵە سەندنەو هاتو،
بۆ برازاکی لە دکتاتۆریکی زەوتکەر کە هاتوو کوپى پادشاییەکی دەربکات.

(سەلاحەددین) ویستی بەبێ جەنگ شەرە کە یەکلایکاتەو نوێنەری خۆی ناردە
لای (سیف الدین غازى) کە پێی راگەینێ ئەو حەزی لە ناشتی و پێکەاتنەو یە تا
خوێنى مسولمانان نەپژێو، شکستیش بە نیازی فەرپەنگی بێنی کە حەز دەکەن
مسولمانان خوێنى یەک برێژن و دەسلالت و توانا لە دەست بەدەن، ئەو نامادە

ولت وەك خۆى بە ئەو بىپىرى بەو مەرجەى ئەو لە (دەشق) دا جىگىرى شا (صالح) بى! ئەمەش پىشنىارىكى سەخاۋەتى و دلقراۋانىيە كە (سەلاھەددىن) بۆ يەكخستىنەۋەى رىزەكان خستىپروو، چونكە ئەو دەپىست ئەو دەستەبەر بكات كە ولت لە دەستى مولىماندا بىننىتەۋە، ئەگەر (سيف الدين) لە (دەشق) دا جىگىرى (صالح) شا بىتەۋە ھەق و مافى ئەو پارىزراۋ دەبى و ئەركى باۋكى ئەۋى رەچاۋ كىردۈۋە، لەلايەكى تىرىشەۋە لەناۋ گۈنچەكە چاۋى فەپەنگىدا لە كەمىنا دەبى و دەتوانى خۆيان لى پىارىزى و، دەتوانى بەرەستەك بى لەبەرامبەر ولتانى شامداۋ، بەراستى ئەمە خۇدى قوربانى بە خۇدانەۋ، ئەگەر خەلەكە ھالى بوۋبان بەمە دلقوش و كامەران دەپوون ئەو دەمە ئەيانىنى كە پەپاننامە كەى (سەلاھەددىن) پارىزەرىكە قەت خەۋىشيان پىۋە نەبىنىۋە لە پارىدودا.

بەلام ۋەلامى ئەۋەيان نەدايەۋە كە پاراستن و ئاسايشى ئەۋانى لەخۇ گرتىۋو، (سيف الدين) لەسەر جەنگ گىپان سورىۋو تا (سەلاھەددىن) بە يەكجارى دەرىكات، ئاكامەكەشى ئەۋەۋو لەگەل يارمەتىدەرانى زۆر بەخەستى شكان و، سوپاكە پەرت و بلاۋ بوون ونەيانتوانى يەك بگرنەۋە، بەرامبەرىشيان بە دواۋەيانە بەدىليان دەگرى و دەست بەسەر تفاقىاندەگرى تا لە (ھەلب) داگىرسانەۋە، فەرمانپەرۋاكان بە شكاۋى گەپانەۋە دواۋە.

ھەرچى (سيف الدين) بوو بە ترسەۋە بۆ (موسى) گەپايەۋە لەسەر ھەستى دەپۋانى ۋە ھەۋالىكى ناراستى بۆ ھات كە گۈايە (سەلاھەددىن) بە رىگاۋەيەۋ بەنيازە بىتە سەرى، ئەمەش پىرو پاگەندەيەكى ناراست بوۋو جىگى بىروا نىيە، چونكە (سەلاھەددىن) لەبەر دۆڭمىنى راستەقىنەى خۆى بە سوپاۋە بۆ دوۋر نارۋات، بەلكو ۋازى لىدىنى تا لەگەل پۆژاندا ھەلۋىستى دەگۈپى، ئەم ھەۋالە ناراستە بە پەلە ھەردوۋ لەشكرى پىك پىژاندا، كاتى (سيف الدين) بە سوپايەكى نۆى كە لە دەۋرى شاردا كۆى كىردىۋونەۋە كە دەگەيشتە (۶۰۰۰) جەنگاۋەر ھىرشى بردو، سەركەۋتەكەش بۆ (سەلاھەددىن) بوو، نازايانە دەسەلاتى بەسەر

هەلۆیستە کە داگرت و ئەوانى تریش بە ترسەوه پرایان کردو دەسکەوت و تالانیانى زۆریان بە جێ هیشت کە سوپای (سەلاحەددین) ی بە هیژ کرد. بەمە هیواى (سیف الدین) نەما (سەلاحەددین) یش بۆ داگیرکردنى شام و گوندەکانى کەوتە پێگا و بە ملکەچییه وه جەلویان دایە دەستیه وه.

لەوکاتە تیپێکى تیرۆرست لە لادەران بە پلانى یەکێ لە فەرمانپەرەیانى (مورتورین) پەلامارى (سەلاحەددین) دەدەن کە جلپەرگی (میسرى) دەپۆشن و دەورى دەدەن و، یەکێ لەوانە چەقۆیەك دادەوه شیپێتە سەرى و، ئەگەر لەبەر خودەى ئاسنینى سەرى نەبایە دەستبەجێ دەیکوشت، بەلام خودا پاراستى و (سەلاحەددین) ناگای لە خۆى بوو، دەستى گرت و، تاوانبارە کەش کە زۆر بە توانا هەركەت بسو هەولێ دەدا چەقۆکە لە گەردەنى (سەلاحەددین) بدات و، هەرچى (سەلاحەددین) بوو دەستەکەى تری گرت و دەیگوشى، تا سوپاکانى هاتن و بکوژە کەیان گرت تا بیبەن سزای تاوانى خۆى وەرگیرێت، ئەم پالەوانە توشى چەند برین و پوشانێ هات کە کەمێ خۆینیان لێدەهات، بەلام بە زویى ساپێژ بوونە وه.

ئەو تاوانە لەبەرەمبەرى قەلاتى (ئیعزان)^(۱) دا کرا کە لە ژێر گەمارۆى لەشکرەدا بوو، چەند پۆژێکى بەرەهەلستى کردو دانیشتوانەکانى لە سەرکەوتنى ئومێدیان نەما، بۆیە چەندان خەلکیان بۆ ئاگریهست نارد، (سەلاحەددین) ئاشتى پەسەند کردو لە هێکرا کچى (نورالدین) بەدەرکەوت کە لەناو گەمارۆدراوه کاندابوو لە (۱۰) سالیڤا بوو، ئەویش بەپروى خۆشه‌ویستى و پێزەوه پێشوازی لێکردو مال و زێړى پێ بەخشى و پرسیارى کرد لە داخوازیه‌کانى ئەویش وتى: (خەلکى ئیعزان ئەویان دەوی، بەلام بەبێ دانانى هیچ دەسەلاتێ بە سەریاندا)، (سەلاحەددین) پێکەنى و وتى: ئەم شارەم بە تۆ بەخشى و تۆش بە ئەوانى ببەخشەوه، ئەنجا لێى پرسى چى تەرت دەوی؟ وتى: دەمه‌وى بگەرێتمە وه (خەلەب) بۆ ناو خێزانە کەم،

(۱) (العزازی) یش هاتوه بەبێ هەمزە، (یاقوت) ی باسیکردوه کە بێ هەمزەش دەخوێنرێتە وه و شیعریش لەوبارە هاتوه.

ئەویش پیتی لەسەر ئەو دەگرت کە خۆشی وەکو بیرەوەرەیکە بۆ باوکی تا دەگاتە شۆرەى شارە کە خۆشی لەگەڵیدا بروت و، دواى چاوەکەوتنى بەم کچە بچوکە دلى لیبوردنى فراوان بوو فەرمانیدا بە ئازادکردنى سەرچەم دیلەکان و چارەسەرى بە بریندارەکاندا کە گەورە پیاوی دەفەرەکەى تیدا بوو کاتى گەرانەو بەسیان لە پیاوەتى و مەرداوەتى ئەو دەکرد، سەربارى ئەوێش ديارى بەسەردا دا بەشکردن کە قەت چاوەرپى ئەوەیان نەدەکرد.

ئەم ھەلۆستە پتویستى بە شاعیر و ھەلبەست ھەيە وینای بکات و پتویستى بە دەروزانیک ھەيە شیبکاتەو! ئەم پالەوانە لەو گەلەيە توورە بوو کە دژایەتییان کرد، بێئەوێ دەستدریژی و دوژمنایەتى بختەرپوو، پاشان خەریک بوو لە ھێکرا بە لیدانیکی ستمکارانە ئەگەر خودا منەتى بەسەردا نەکردبايەو نە پاراستبايە بیکۆژن، بەلام بەبرینیکی سوک رزگارى بوو، ئەم جوړە کارانەش توورەيى تۆلەسەندن دەوروژیت، بەلام لەگەڵ دیتنى منداڵیکى بچوکى کچدا کە کچی سەرۆکە نازیزەکەى بوو کتوپ ئەوێ لە ناخى قولیدا حەشارى داوہ جولاً کە سۆزو خۆشەویستى و پێزو ئەمە کدارى پى دەشلەقا بۆ کەسیکی خوالیخۆشبووی نازیز کە مامۆستا و نمونەى بالای ئەویو، تەواوی رقی دامرکایەو و پووی گەشکردەو و بەزەى خستەسەر لێوکانى، ئەمە کچە بچوکە کەيەتى داخوازییەکی زۆر گەورەى ئاراستە کرد کە دەستەلگرتنى بوو لەم شارە، کەبى والى بێنیتەو! ئەویش بە خیرایی وەلامى داخوازیەکی دایەو، نەبیست ئەو کچە خۆشەویستە بى ھیوا و دەستخەرۆ بگەریتەو!! وای بە باشزانى وەکو پێزى بۆ باوکی خۆشى تا شۆرەى (حەلەب) لەگەڵیدا بچیتەو تا بى ترس بگاتەو شویتى خۆى... ئایا بۆ میژوونوس نیە بۆ ویناکردنى ئەو ھەلۆستە جوامیریە جوانە پشت بە شاعیر ببەستیت. ^(۱)

(۱) (زێوەر) دەلى: کرد میلەتیکى قەدىمە ساحیبى تەبەى سەلیمە شاھیدی ئەم مودەعاویە لە (سەلاحەددینی سولتانە). (وەرگێت)

پاشان: ئایا دواى ئەم سەرکەوتنە پۆلتى (سەلاحەددین) ئاسانتربوو؟ خەمى زۆرى لەسەر جیاوازی و ناکۆکییەك دەنگى مسوڵمانان و جەنگى ناوخۆیى مسوڵمانان بوو، ئەم خەمەشى هاوتەریبى مەراقەکانى بوو لەمەپ داگیرکردنى قودس لە لایەن فەرەنگەکان و ھاپەیمانەکانیان، باشترین چارەش بەلای خۆی و پراوێژکارانییەو ئەو بوو کە ھەول بەدات میرنشینە مسوڵمانەکان پێکەو کۆ بکاتەو و، لە یەکپیزو ژێر یەك بەیداخدا دایان بنیّت و لەژێر چاودێرى خۆیدا بن، چونکە لاسارى تاکە کاربەدەستى دەبیستەو ھۆى ئەو ھى تریش لاسایی بکەنەو، بەلکو دەبیستەھۆى ھاپەیمانى و گرێبەستى سەلبى لەگەڵ فەرەنگییەکاندا!

(سەلاحەددین) پەى بەو دەبرد کە گەورەترین دوژمنى لە جەنگدا لەگەڵ خاچ ھەلگرەکاندا ئەوانەن کە ئیستا بە (تابورى پینچ) ناسراون! کە بە ناشکرایى گوى لە مشى سەرکردەى دلێرن و کەچى سیخوړو چاودێرن بەسەر ئەو کەسانەو لە دژیاندا پادەوہستو، دیسان ئەوانە وەکو دوو پووەکانى مەدینەن لە سەرردەمى پیغەمبەر ﷺ دا کە بەردەوام حەز لە ئازاوە و ئاشوب دەکەن و تۆوى دووبەرەکی دەچینن و لەبەر چاوان سورن لەسەر یارمەتیدان و سەرخستنى ئیسلام، لەکاتى جەدییت و ھەولێندا دەبنە ھۆکارى سستى نواندن و ناچوستى و، (سەلاحەددین) ناچاربوو ئاپۆرەییەکی زۆر بۆ بەرەو پوینەو کۆیکاتەو. خراى گەورە راستى فەرموو لە راست ئەوانەدا، نمونەى ئەوانە لە پۆزگارى (سەلاحەددین) دا، لە پاش ئەوانەدا وەکو ئەوان: ﴿وَيَخْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِجْمًا لِّمَنكُمۡ وَمَا هُمْ بِمَنكُمۡ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَّفْرُقُونَ ، لَوْ يَحْذَرُونَ مَلَجًا اَوْ مَفْرَتًا اَوْ مُدْخَلًا لَّوَلَوْ اِلَيْهِ وَهَمَّ يَتِمَّحُونَ﴾ (التوبة/ ۵۶-۵۷).

واتە: سۆیند بە خودا دەخۆن کە ئەوانە بەشێکن لە ئیو، ئەوانەش لە ئیو نین، بەلکو ئەوانە دەستەبەکن زراویان دەچیت. ئەگەر پەناگایەك کونە ئەشکەوتى یان کون و تونێلتى بدۆزنەو بە پە لە بۆى دەچن. من دەلییم: ئەو پەرچدانەو یەکی ئەو کەسانەو کە لە نووسینی ژیا ئامەى (سەلاحەددین) وا دەلیین: ئەو خەمى

(۲) هدرچند به پروای من (ص) پیتکی تله‌فای کوردییو وه‌کو ده‌لئی (صهد) واته (صهد) و‌چاکه ناوه
عمره‌سه‌کان به بیتی خویان بنوسرتنه‌وه. (وررگیز)

ههواله كه به (سهلاحه ددين) گه يشت بى خوئاماده كردنى تهواو له (الرملة) وه به پهل به بۆ (فله ستين) چو، شای (قودس) بهو هيرشه به پهل بهى زانى و دهستى كرد به كوكر دنهوى هيژو توانايه كه بۆ بهرهو پروويونوه له گهل (صلاح الدين) دا، نه گهر شمېر بهم چهشنه توژمار كر بايه پوژئ بۆ توژه و پوژئ له دژى توژه، (سهلاحه ددين) ليته دا دهشكاو نه گهر خوا رزگارى نه كرد بايه به ديل ده گيرا، نه وه بو نامه بۆ (شمس الدين توران شا) ي برار نووسى و دهلى: (خهريكه به فه تارهت بچين، خودا وه نه گهر بۆ كاريكى مبهه ستي خوئى نه بايه رزگارى نه ده كردين).

ههواله كه به فهرهنگه كان گه يشته وه وهوليان بۆ گه مارژدانى (حارم) دا، شا (سالح) نه يتوانى مقاوه مه بكاتو، بۆيه مالىكى زورى پيدان، تا ده ستي ليته لېگرنو نه وانيش بۆ ماوه يى دووركه وتنوه، كاتى (سهلاحه ددين) به دروست كردنى قهلايه كى خاچ هه لگري زانى له نزيك بيا باني (به هناس) دا له نزيك شويتهك به ناوى (منحاضة الاحزان) دا كه شويتهكى قهدهغه بو ههردولا له سهري پيك كه وتبون، بهلام گوڤيان به بهلته كه نه داو (سهلاحه ددين) يش هه ستي به مه تر سيدارى قهلاته كه ده كرد له به ده سته ينانى سهركه وتن دا، بۆيه ده ستي به سوپاوه ده گريو، نازووقه و تيشووه سوپاي چه پاله داو مقاوه مه و بهرگري دريژوه كاته وهو، نارامى له سه رقه كه گرت.

خاوه ن قهلا كه به ناوى (بهله دوڤن چواره)^(۱) بهو كۆمه كيه جهنگيه له لاي ده ستي ده كهوت فريوى خواردو، به سوپا كه يه وه په لامارى (ديمه شق) يدا، (سهلاحه ددين) يش به پهل (فهرپوخ شا) ي برازاي نارد سه ر به سه رۆكى سوپا يه كه راهيتراو و ناماده باش بوون، خوڤاگري كردو كۆلى نه دا تا سهركهوت، خهريك بوو (بهله د وين) خوڤى ده سگيريى، نه گهر خوئى نه ناس نه كرد بايه و جل و بهرگى مولكى (مهدهنى) و نه كرد بايه بهريه وه، ههلات و راى كرد تا سوپا يه كى تر كۆيكاته وه، كه لهو شويته دا بهر هنگارى (سهلاحه ددين) بيتته وه كه له ناويدا نيشته جى ده بيت.

(۱) (به گدوين) و (بهردويل) يش هاته كه ناوى بيتج له شايانى قوس پيك دينيت. (المنجد في الاعلام) (وه رگيز)

ئەم پالەوانە دلیرە قەلایەکە (منحاضة الأحزان) ی تۆق کردو سوربوو لەسەر
 پووخاندنو بردنی دەسکەوتنی ناوی، ئەم کارەشی هێناوە دیو (بەلەدوین) بەلایەو
 دژوار بوو لە قەلاکە شاربەدەر بکێو لە دەستی بپروا، دواي ئەوەی ئەو هەموو
 ماندووبوون و شەکتیە لەسەر دیتوو، ئەنجا سوپایەکی کۆکردوو و برادەرانی خۆی
 لە فەرمانپەرەوانی فەرەنگی یارمەتییان داو لە (صفد) وە بۆ ئەردەن کەوتەپێو لە
 (مرج العیون) دا بارگەیان خستو لەویدا جەنگی گەرم قەوماو بەسەرکەوتنی
 مسوڵمانان تەواو بوو، ئەوکەسانە قازانچ و زیانی جەنگەکان هەڵدەسەنگینن
 دەلێن: نرخ و بەهای راستەقینە ئەم جەنگە لەسەرەنجامە کەیدا نییە، بەلکۆ لە بە
 دیلگرتنی فەرمانپەرەوانی گەورە خاچ هەلگرە، لەوانەش (پێوند) و شای
 (تەرابلوس) و، (بەلەدوین) پاشای (پەملە) و، (حوج) شای (تەبەریە)!

خۆزگە دەمزانێ کاتێ جەنگ بە گرتنی ئەو گەورانە کۆتایی دیو، بە شوین
 ئەوانیشدا پەلاماری تری شوینکەوتوانی ئەوان هەیە، چۆن ئەمە شکۆیەکی
 گەورە نابێ، نەخوازە لا ئەوانە ناچار بوون کە بارمەتییەک بەدەن کە نووسەری
 (سەلاحەددین) نەیدەتوانی بیژمێرێ بە ماندووبوونیکی زۆر نەبواوە، جگە لەوەش
 بەدیگرتنی ئەمانە دواي جەنگی سەخت و لەناوێر هاتوو، ئەو بۆچی هەول
 دەدەین بەکەم سەیری بکەین؟!.

پووخاندنی قەلاي (منحاضة الاحزان) و بەزاندنی شوینی (مرج العیون) ھۆکاریک
 بوو بۆ پووخاندنی دەرونی لە ریزی سوپای خاچ پرستدا و بەزیوکان ئەوان بە
 چاک دەزانی ئاگریبەستیکی تازە گرتیبەست بکەن کە دووسال درێژیتەو! بەلام شای
 (تەرابلوس) پازی نەبوو تەنیا بارمەتەدانی بێ مەرج نەبێو، هەندێ کەس
 سەرکۆنەیان دەکرد کە کەسێ ئازاد بکەن کە ئاگریبەستەکە مۆرەکات، ئەمەش
 هیچ کارزانی و داناییەکی تێدا نیە نەیان دەزانی کە (سەلاحەددین) چاک دڵی
 ئەوانەي خویندۆتمو کە پەیمانی ئەوانە تەنیا مەرکەبێکە بەسەر کاغەزەو! شای
 (تەرابلوس) لەوانە راستگۆترە، چونکە پوونتر باسیکردوو بێ فرت و فیلو، ئەو
 بەرێزترە لەوانەي پەیمان دەدەن و دەشی شکێن.

نەم پالەوانە چوووە ناو جەنگی لاوەکی لە گەڵ شای (نەرمینیا) و (قەلیج نەرسەلان) داو، سەرکەوتنی بە دەستەهێناو، ئەمەش دەنگ و دۆی لە تەواوی وڵاتی شامدا دایەو، شای (موسڵ) و شای (جەزیرە) و، شای (ئەرییل) و ^(١) (کیفیا) و،

(١) لە کتێبی (ارییل بین الماضي والحاضر/المهرجان السنوي الثالث/ ١٩٨٧ ل/ ٤٠) دا هاتوو: گەورەترین پەرەسەندن کە هەولێر لە چاخی دواى ئیسلامدا بەخۆوەی بینی دامەزرانی نەم مێرنشینانەبوو لە ناویدا.

١- مێرنشینی هەزەبانى: کە تێرەیکى کورد بوون و کۆچەرو پەروەند بوون و، کۆیستان و گەرمینیان دەکرد لە هاورین و زستانداو، هاورینان دەچوونە چیاکان و زستانان دەهاتنە ناو دەشتایەکانى نێوان دوو زێبە کە. هەزەبانییەکان هەولیان دەدا کە دەسلاتی تەواویان بەسەر هەولێردا بکشێ بۆیە لە گەڵ خێلى (جەمیدیه) دا کە تێرەیکى تری کورد بوون هەر لە ناوەراستی سەدەى (١٠) ی زاینیدا لە گەڵیاندا کەوتنە کێشەو. گوردی هازەبانى و دانا بە شێوەیکى تاییبەتى هەر لە سەدەى (١١) ز) لە هەولێر دەورەپەریدا نیشتهجێ بوون و گەورەکانى هەردوو تێرە کە لە هەرتێى هەولێردا قەلاى زۆریان هەبوو، لەسەر دەسلالت گرتن بەسەر هەولێردا بە داوا دەهاتن.

(ابن خلدون) باسی لەو کێشە نەکردوو کە لە سنووی ئێسەى (١١) ز) دا رویانداو. هەزەبانییەکان مێرنشینان لە قەلاى هەولێردا بنیاتناو، تەختى دەسلاتیان لەوتدا دانا، یەكێ لە فەرمانبەر واکانیا (عیسای کورێ موسا) بوو، ئەمجا (سالاری موسا)و، پاشان ئەبو جەسەنى کورێ موسەك (موسا) و، ئەبو عدلی کورێ موسەك کە لە روداوى (سالى ٤٤٠ك) دا ناویان هاتوو. بەلام مێر ئەبو هەبەجای هەزەبانى (جەزەبانى) کە (جوسەین کورێ جەسەن کورێ موسا) یە لە سەردەمى سەلجوقیدا ناوی دەکرد و (ابن اشیر) لە (الکامل) دا، باسی ناوی ئەو چالاکی و هاوێمانەتى و بەشداریەکانى ئەوى کردوو کە لە نێوان خەلیفەکانى عەباسیەکاندا رویانداو، یان لە نێوان کاربەدەستانى موسڵدا لە مارەکانى (٥٠٠ - ٥٢٠ ه) داو، بۆ زانیڤ هەوالەکانى دواى (٥٢٠ ه) دەچێت و، وا دیارە مێرنشینە کە دەکەوتنە جەنگ (عمادالدین زنگى) لە (٢٢ ه) کاتى (عمادالدین) لە پەمەزانی ئەو سالا دا هەولێر دەگرت. لە دەشتایى هەولێر ئێستاش گوندە ک ماوێ پەناوى هەزەبان ناوی هەزەبانەکانى پاراستوو کە بە گوندی (عازەبان) ناسراو و لە هەزەبانەو گۆراو. لە پەندى کوردیدا نمونەیان پێى هاتوو و وتراو: وەکو ئەسپى هەزەبانە.

٢ - مێرنشینی بەکتینیە (٥٢٢-٦٣٠ ه): لە سالى (٥٢٢ ه) لەسەر دەستى (زین الدین عدلی کوچەك کورێ بەکتین) دا دەمەزرى کە یەكێکە لە سەركردەکانى (عمادالدین زنگى) کە دامەزرێنەرى دەوڵەتى (نەتابەكە) لە موسڵداو، نەتابەكە موسڵ و شارەزوروو شویتى تری و بەرخۆداو (زین الدین) لە (٥٦٣ ه) دا لە هەولێر دەمژى و دەنێژى، ئەمجا کورە کە ئەبو سەعید کەو کەبرى شویتى دەگرێ کە دواى لاچونى لە پاش مارەیکى کەمى حوکمیدا برا بچو کە کە جەلوى دەسلالت دەگرێ بە ناوی (زین الدین یوسف) کە لە جەنگى خاچ پەرسیدا شانەبەشانی (صلاح الدین ئەبیوی) دەجەنگى. (یوسف) لە سالى (٥٨٦ ه) دا لە (فەلەستین) دا لە شارى (ناصره) دا کۆچى دواى دەکات و، لە هەمان سالا (ئەبو سەعید کەو کەبرى) ناسراو بە (شای گەورە: مظفر الدین) دەیتە کاربەدەست کە زاواى (صلاح الدین) دەبێ و، یەكێکە لە بەشداربوو ناودارەکانى جەنگى خاچ پەرسى، بەتاییبەتى لە جەنگى (جەتین) ی ناوداردا. لەسەردەمى ئەو

سولتانی (قونییه) و شای (ئەرمینیا) و ئەوانی تریش ھەموویان بە پەلە ھاتنە ناو ھاوپەیمانی ئەوەوە.

(د. احمد بیللی) دەڵێ: (لەو ھاوپەیمانییەدا ئەو چەقە گەورە بایەخدارەى پێدەزانین کە (سەلاحەددین) پێدەگات و دەسەڵاتەکەى پێى شاد دەبێ. لەکاتیکیدا ناوی ئەو ئەو ناوچانەدا بڵاوبوووە کە دەکەونە نێوان (دەریای ڕەش) و (کەنداوی فارسی) خۆرەسەلات و (دەریای سپی ناوەرپاست لە خۆرئاوا، و ئەو ھاوپەیمانییەتیانە بەلگەیکەى ڕوون لەسەر توانینی کۆکردنەوی ئەو ھەموو مێرنشینیانە و ھێنانیان بۆ جەنگ کردنیکی پێڕۆز لەگەڵ فەرەنگدا.

دیشان بەردی بناغە بوو بۆ چەند جەنگیکیدا ھاتوو لەگەڵ فەرەنگدا). لە جیھانى سیاسەتدا چاوەڕێی ئەوە ناکرێ کاروبارەکان لەسەرەک ڕیگا بپۆن، چونکە تەماعە خۆییەکان و ئەلامدانەوی ھەزرى نین کە فەرمان بە چاکەو ڕێگرتن لە خراپە دەکات، بەلکو مل بۆ چەند ھەلچونیکی سۆزى و عاتیفی کە چ دەکەن کە کاریگەرى زۆرى بەسەر گرنگەکانەو ھەبە ئەک بەسەر زەبەلاحەکانەو! (سەلاحەددین) ڕۆلەکی گرنگی بینی لە خەباتی داو دلتیایی وەرگرت لەوێ ئەنجامی داو، دەستیکرد بە کۆچکردن بەرەو (میسر) کە زۆر لەمێژ بوو لێى نامۆ و ئاوارە ببو، بەرەو (میسر) چوو بەو نیازە بوو کە بەو زوانە دەگەریتەو.

مێرئشینە کە گەشەى کرد لەمیانەى (٥٨٦ ک / ١١٩٠ ز / ٦٣٠ ک / ١٢٣٢ ز)دا لەبەرى ئاوەدانى و کۆچو، خانەى ھەبیوان و پەکەوتەو کوێرەکانى بنیاتناو، لە مێرئشینەکیدا ھەموو دام و دەزگایەکی تێدا بوو کە دەولەتى سەربەخۆ داخوای دەکات. لەسەردەمى ئەو زۆر لە بیگانەکان لە ھەولێردا نیشتەجێبون و، بە گرنگترین شار دانراو. (سولتان زۆر جەژنى سەر سوپھینەرى دەگێرا کە لە ھەموو شوێنەکەو سەردانکەرەن بۆی بێن، دیارترین یاد جەژنى لە دایکبونی پێغەمبەر ﷺ بوو کە زۆر بە فراوانى گێراویەو بازاڕى بازرگانى گرنگی لەگەڵدا بوو، دواى سولتان لە سالى (٦٣٠ ک)دا ئیمارەتەکەى دەکوێتەو ھە چەنگى خەلیفەى عەبباسى (المستنصر) و، پاشان توشى ئیشاوى (مەگۆل) دەبێت. لە سالى (٦٥٦ ک - ١٢٥٨ ز)دا مەگۆل قەلاکە دەگرن دواى ئەوێ (٦) مانگ مقاومتە دەکەن. دواى داگیرکرانى لەلایەن مەگۆلەو ھەولێر لەپۆرى زانست و ئاوادانێمە کووتە قۆناغى وەستان و دواکووتنەو. وە جەزیرەو موسڵیش زۆرى مێرئشینى کوردی تێدا سەرھەڵداو وەکو لە پەراوەکانى مێژودا باسیان لێو کراو. (وەرگێتی)

چاکسازییه‌کانی ناوخو^(۱)

(سه‌لا‌ه‌ددین) هەر سه‌رکرده‌یه‌کی جه‌نگی نه‌بوو، به‌لکو سه‌رکرده‌یه‌کی ئیداری و کارگیریش بوو، ئاگاداربوو به‌ هه‌موو یاوه‌رانی ده‌ولت و که‌سانی شایسته‌و باش له‌ بلیمه‌تانی پیاو بۆ دیاری ده‌کرد، دورین بوو له‌ گه‌ڵ ئه‌و که‌سانی له‌ ده‌وریدا بوون، زانیارییه‌کانی خۆی به‌ وردی هه‌لده‌سه‌نگاندو هه‌رکه‌سه‌ی له‌ شوێنی شایسته‌ی خۆیدا داده‌نا، شانس یاوه‌ری بوو که‌ له‌ پۆژگاری نه‌ودا ده‌سته‌پیاوه‌کی به‌هێز هه‌بوون که‌ له‌ گه‌ڵ دلتسۆزیدا، خۆاگر بوون له‌ سه‌ر کارکردن و ئاسانه‌ترین پێگا‌کانیان هه‌لده‌بژارد بۆ وردبوونه‌وه، له‌و پیاوه‌ گه‌وره‌و ئیشکه‌رانه‌ش قازی (فاضل) بوو له‌ بواری فیژکردنداو (حسام الدین لؤلؤ) بوو له‌ سه‌رکرده‌یه‌تی‌کردنی که‌شتیگه‌لو دروستکردنیانداو، (بهاء الدین قرقوش) بوو له‌ دروستکردنی شوره‌و پردی ئاویداو، غه‌یری ئه‌وانه‌ش له‌ سه‌رکرده‌کانی ده‌ولته‌که‌ی که‌ به‌ ته‌واوی نایان ناسین که‌ باشترین که‌سی ئه‌و بوون له‌ خێزانه‌که‌ی^(۱). وه‌ له‌

(۱) نهم (فاضل)ه وه‌کو نووسەر له‌ دوا‌یی دا‌ بای‌ ده‌کات زانیایه‌کی عه‌ره‌ب زمانه‌ که‌ پشتگیری خوازی (صلاح الدین)ه‌، له‌ فیژکردندا شانه‌شانی شیخ عیسی‌ هه‌کاری ده‌وری بینیره. (ع‌مد نه‌مین زه‌کی) ده‌لی: (شیخ عیسی‌)ی هه‌کاری ناوی (ضیاء الدین عیسی‌ کو‌پی ع‌مد)ه‌ له‌ نه‌میره‌کانی ده‌ولته‌ی نه‌ییویییه‌ که‌ خاوه‌ن شکۆ و پێژێکی زۆر بووه‌، یه‌که‌ه‌جار خو‌ج‌ره‌ی (الزج‌اجیه‌) له‌ (حه‌له‌ب)دا وانه‌ی وت‌وه‌ ته‌وه‌و پاشان په‌یوه‌ندی به‌ میر (سه‌الدین شیرکو‌) مامی (صلاح الدین)ه‌وه‌ کردووه‌و پابه‌ری شه‌و بووه‌. کاتی چو‌وته‌ میسر له‌ گه‌لیدا بووه‌، له‌ کاتی‌که‌دا شیرکو‌ مرد (عیسی‌)ی هه‌کاریو (بهاء الدین قه‌ره‌قوش) له‌ سه‌ر نه‌وه‌ پێکه‌وتن که‌ (صلاح الدین) له‌ شوێنی نه‌ودا دا‌بنێن، بۆ نهم مه‌به‌سته‌ش زۆر زه‌حه‌تیان کێشا.

کاتی (صلاح الدین) هاته‌ سه‌ر ته‌خت نهم چاکه‌یه‌ی له‌ یاد نه‌کردو پشته‌ی پێی به‌ستو، بۆ کاری خێرو چاکه‌ی خه‌لک زۆرجار ناوه‌ندیار (واسطه‌)ی باش بوو، وه‌کو خۆی مایه‌وه‌ تا له‌ (۹/ذو‌الع‌ق‌ده‌ / ۵۸۵) له‌ چاده‌که‌ی (الخزویه‌)دا مردو له‌ نزیک (ع‌کا)داو بۆ (قودس) گوازیاره‌وه‌. (وفیات الاعیان / مشاهیر کرد کردستان / ع‌مد امین زه‌کی به‌گ / ن: ۲۲۸

بواری فیڕکردندا داراییەکی زۆری خەرجکرد بۆ دروستکردنی حوجرەو قوتابخانەو خانەقاو مزگەوت کە پەر بوون لە حەلقەى وانەو دەرس، ئەگەر بە جەنگی وێرانکارانە سەرقال ئەبوابە بەهۆی زانیانی پایەبەلندەو چاخى ئەو گەشەى دەکرد، وەکو سەر دەمى پەشید مەئموون، بەلام لە گەڵ ئەو ئەركەشدا فەلسەفەى کە تاییەتی هەبوو لە مەڕ فیڕکردنداو، دواى نەمانى چاخى (فاتیمی) بە چاکی زانی فیهقی سونى بڵاوبکاتەو، بۆیە دەستیکرد بە دروستکردنی قوتابخانەو خۆتەنگەى ئاینى بە فراوانترین و خێراترین شێوە، لە سەر دەمى دەوڵەتى فاتیمیدا قوتابخانەکان فرەنەبوون لە (قاھیرە) و (ئەسکەندەبیەدا)، بەلام لە چاخى (ئەبیوبی) دا قوتابخانەکان بۆ دەروەش گوازانەو.

(مەقریزی) - ۱۴ - قوتابخانەى ژمار دوو کە لە قاھیرەدا لە چاخى ئەودا هەبوون، خۆرەلاتناس (کریسویل) لە کتیییکەیدا بە ناوی ئاوەدانکردنەوێ ئیسلامى لە میسردا باسیکی دورودریژی نووسیوە کە (سەلاحەددین) زۆر خولیای فیهقی سونى بوو، هەتا بەر لە پووختی دەوڵەتى فاتیمیشدا. (دکتۆر ئەحمەد فکری) لە کتیییکەیدا (مساجد القاهرة ومدارسها) لە (مەقریزی) ۰۳ بە هەندێ دەسکارییەو دەگێڕیتەو: (مەقریزی) گێڕایەو - سەلاحەددین) لە سالی ۵۶۶ (ک) دا کاتى وەزیری (عاضد) بوو مزگەوتیکی لە تەك مزگەوتى عەمرۆ دروستکردو، یەكەجار بە (الناصریە) ناوناو، ئەنجا گۆرا بە (ابن زین النجار) و، ئەنجا بە (شریفیە) و بەناوی شافعییەو دەبیئت، کە یەكەم قوتابخانە دەبی وانەى سونى تیدا دەخوینریو، قوتابخانەى کى تریش بۆ مالکییەکان دەکاتەو لە تەكدا مزگەوتى عەمرۆدا بە ناوی (قەحى یە) چونکە دەغلى زۆریووە کە ئەوقافەکەى داویەتی لە سالی (۵۷۰ ز) دا (قطب الدین خەسرەو) کە یەكێکە لە میرانی (سەلاحەددین) بە ناوی (القبطیة) خۆتەنگەى کى لە (قاھیرە) بنیات ناو وەقفى مەلایانی شافعی کردو، لە هەمان سالدا بە ناوی دروستکەرەکەى خۆتەنگەکەى (ابن الارسوفى) دروستکرا کە بە ناوی بازرگانەکانەکى (عەسقلانى) یەو بوو،

شوینى ئەو قوتابخانەىە لە میسر بوو لە (فسطاط)دا لە سالى (۵۷۲ ک)دا (سەلاحەددین) قوتابخانەکی وەققى مەلایەکانى حەنەفىیەکان کرد، کە بەشى لە خانووەرى (مأمون البطائحي) وەزیر بوو بە قوتابخانەى (یوسفییە) ناسرا، چونکە بازاری یوسفییەکان ئەوکاتە لەسەر دەرگاکیەووە بوو، ئەم قوتابخانەىە بە یەكەم قوتابخانەىە لە (میسر)دا بۆ حەنەفىیەت تەرخان بکریت.

خاوەنى کتیبى (مساجد القاهرة و مساجدها) وەکو پابرد ناماژە بۆ ناوی قوتابخانەى تر دەکات وەکو (خەبوشانى) و (تەقویە) کە ناماژە دەکات بۆ بایەخدانى (شاناسر) بە بزافى فێرکردنى گەورە کە پۆبەرێکی فراوانى میسر داپۆشیت، دیسان ئەو دەرەخات کە گەورەپیاوان لە فەرمانپەرەو بازارگانەکان لەبەر خۆشەویستی زانستى بێ یان بۆ ئێکیبونەوێتى لە دەسەلاتدا بەشدارییان لەو چالاکیە فێرکردنەدا کردووە. قازى (فاضل)ی فەقیهۆ زاناو ئەدیب لە بەرامبەر (سەلاحەددین) گەورەترین چاکەى هەبوو، دەستیکرد بە حوجرەى ئەتەك مالى خۆیدا کە لە شێوەى خۆیدا وێنەى نەبوو، لەبەر ئەوەى بۆ خۆیندنى فیهى مالکى و شافعى بوو پێکەو، بەلام هەموو قوتابخانەکانى تر کە باسیانکرا سەرەخۆ بۆ یەك مەزھەب تەرخانکراون.

قازى ناوبراو لەگەڵ ئەو قوتابخانە فراوانەدا کە چەند لقیکی لێدەبۆو و کۆمەلە کتیبیکی دەگەن و زۆریشى لەمەر هەموو زانستەکان بەخشی، کە وتراوە خۆى لە (۱۰۰، ۰۰۰) بەرگ داو! قورئانیکی گەورەى لەناو دابوو کە بە خەتى (کوفى) نووسرا بۆو و خەلکى بە (مصحف عثمان) ناویان دەبرد، لە شوێنیکى تاییەتدا لەتەك میحرا بیدا لەناو بازنەکی شوشەیدا. دانرابوو، خەلکى بۆ مۆتفەرک سەیریان دەکرد.

هەرکەس توانیبایە بەرپەرسە کە قایل بکات ماوەیەکی کەم بێخوینیتەو بە دەسکەوتیکی گەورەى دەزانى بۆ خۆى و شانازی بەووە دەکرد کە لە قورئانى (عثمان)دا قورئانى خویندۆتەو.

قوتابخانه‌ى قازى (فاضل) به (الفاضلية) ده‌ناسرى و ده‌درېته پال خوى، قوتابخانه‌كه (۱۰۰) هزار به‌رگى زانستى له‌ناودابوو، تا نه‌وه نيشان بذات كه نه‌و نووسراونه سامانيكى زانستين كه له‌ناوياندا دانراوه. ديسان نه‌وه ده‌رده‌خات نه‌و قسه‌يه‌ى له‌مه‌ر سوتاندنى نووسراوه‌كانى خليفه‌كان له‌لايه‌ن (سه‌لاحه‌ددين) ه‌وه و تراوه زياته‌ره‌وى تېدا كراوه، نه‌گه‌ر واپايه نه‌و كتيب‌خانانه‌ى تاييه‌ت بوون به خليفه‌كان سوتېنرابن چوڼ قوتابخانه‌ى (فاضل) به‌ته‌نيا (۱۰۰) هزار به‌رگ ده‌گرېته‌وه خويه‌وه! كه‌چى له‌و سه‌رده‌مه‌ى گوايه كتيب‌ه‌كانى تېدا سوتېنراوه نزيك بووه، نه‌وه‌ش ناساييه كه ه‌ر قوتابخانه‌يه‌ك به‌رگى ترى ه‌ه‌بوې، نه‌گه‌ر نه‌گه‌مېشتېنه ناستى قوتابخانه‌ى قازيش كه زوړ قسه‌ى ناراستى له‌باره‌وه ده‌گوترېت.

ماموستا (محمد فريد ابو حديد)^(۱) ده‌لې: ه‌له‌يه گه‌ر واپزانين (سه‌لاحه‌ددين) قوتابخانه‌ى به‌ماناى نوې هېتايه‌دى، چونكه ته‌نيا كتيبى شايى تېدا بووه، ه‌رچى زانستى پېشه‌سازى و هې‌تر بوو له زانستى ماددى كه‌ره‌سته‌يى واپه‌سته به ژيانه‌وه له قوتابخانه‌و حوچرانه‌دا بې بايه‌خ بوونو، ته‌مه‌ش (سه‌لاحه‌ددين) پې له‌كه‌دار ناكړې، چونكه له‌و چاخانه‌دا له ه‌ه‌موو شوېنه‌كدا فېرگه‌ره سميه‌كان تاييه‌ت بوون به زانسته ثاينيه‌كانه‌وه، به‌لام پوونكرده‌وى زانستى تر له چاخه‌كانى دواى نه‌ودا زانراوه، ته‌مه‌ش واتاى نه‌وه نيه نه‌و چاخانه‌گه‌وره پياوې نه‌ناسپوه له نوشدارى و پزېشكى و نه‌ندازه و جه‌برو زانسته‌كانى تر، به‌لكو ماناى وايه كه خوېندنى نه‌و زانستانه ته‌نيا چهند ماموستايدكى ه‌ه‌بووه كه چهند قوتابيه‌كى زيرك نه‌بې قوتابى زياترى نه‌بووه كه زانستى نه‌و ه‌لېگرېته‌وه. له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا (سه‌لاحه‌ددين) نه‌خوشخانه‌و بيمارستانى بنياتناوه‌و ناودارترين پزېشكى تېدا داناونو خه‌رجى فروانكردنى و ناماده‌كردنى نامېره‌كانى چاره‌كردنى كي‌شاوه‌و كه نه‌وه ده‌رده‌خات مه‌سه‌له‌كانى پزېشكى و ده‌رمانگه‌رى (الصيدليه) نه‌و ليك‌دانه‌وه ورده‌ى ده‌وې بؤ ه‌له‌سه‌نگاندنى چاره‌سه‌رى لاي ماموستا گه‌وره‌كان

(۱) صلاح الدين الايوبى، الاستاذ ابى حديد (ج: ۱/۲۶) دواى نه‌وه.

شۈينى رۆچۈۋون و تېگەيشتن بوۋە، بەلام لە قوتابخانە كەيدا دانە نىشتۈۋون كە رېزى تېدا بېبەسترتت! توۋىنەنەۋى بابەتە فېقەھىيەكان لە مەزھەبە جىاجىاكاندا ھۈشېكى ئىسلامى گەۋرەى دروستكرد لەمەر ياسادا كە لە ئەۋرۇپادا ھاۋشېۋەى نەبوۋە، چونكە فەقەھەكان لە قوتابخانە كانياندا تەنبا ھەر مەسەلە ھاۋپەرستىيەكانى ۋە كېر دەستۈرۈۋو پاكرۈى و نوۋىۋو زەكات و رۆژو ھەج ناخوۋىتن، بەلكى مەسەلەكانى سەۋدا و كېرەن و فرۆشتىنىش دەخوۋىتن ۋە كۆ مامەلە ۋە پەھن (بارمتە) ۋە ھىجر^(۱) (قەدەغە كەردن) ۋە شۇفەۋە سودو پەشيمان بوۋنەۋە (الخييار) ۋە كشتىيارى (الزراعة) ۋە بەكرىدان (الاجارة) ۋە مەسەلەكانى بىارى كەسېتى (الاحوال الشخصية) ۋە كۇغۋازى ۋە تەلاق (دەست لىكەردان) ۋە مىرات ۋە مەسەلەكانى سىزادانى تايىبەتى بە (كۈشتۈ ۋە چەتەى ۋە پىنگرى ۋە زىناۋ دزى ۋە مەى خۋاردنەۋە، ۋە شارەزايى كەردنى فەقى ۋە قوتابى بە ياسا دىنيەكان لە ھەموو بەشەكانىدا چاۋگەيەكى روناك كەردنەۋە بو، ۋە جىا كەردنەۋى پەۋاۋ ناپەۋا ئەۋانە پۆشەنپىرىيەكى ناياب بوۋن شۈينەۋارى دوۋرو قولى خۇيان ھەيە^(۱).

دەچىنە سەر مەسەلەى ئاۋەدان كەردنەۋە بىناسازى، نەخۋازەلا لە (مىس) دا كە (سەلاحەددىن) زۆر بايەخى پېدا بەشېكى زۆرى لە نەركى ئەۋ گەرتوۋە، چونكە لەناۋەپۆكدا سەردەكېشى بۆ پاراستنى (مىس) لە ھېرش ۋە پەلامارەكانى خاچ پەرستى ۋە يەكەم شت كە كەردى بە خەمى خۆى دروست كەردنەۋەى شورەى (قاھىرە) بوۋ كە (جەۋھەر سىقلى) لە خشت دروستى كەردبوۋ، ئەمەش لەكاتىكدا لە (قاھىرە) دا دەست بەكاربوۋە، پاشان كۆنى بەسەردا ھاتو (بدر الدىن الجمالى) ناچار بوۋ جارىكى تر لە خشت دروستى بكاتەۋە، كاتى سەردەمى (ئەپىۋى) ھات

(۱) (ھىجر) - ۋەلانى/دەسلەت بەندى/پەتابەندى، (شۇفە - لىك كېنەۋە)، (خىيار: سەربەستى): ۋە معاملە: مامەلە. {فەقەھنگۆكى ياساپارېزى/پارېزەر: احمد عبدالله خەل/ ج ۲/ ۲۰۰۳/ ھەولېز. (ۋەرگېز)}

(۱) ئەم ئاۋەدان كەرنەۋەى لە زانست و بىناسازىدا ھەموو ناۋچەيەكى ژىر دەسلەتلى (صلاح الدىن) گەرتىۋە، بۆ نەۋنە لە ھەولېزدا (سولتان: مظفرالدىن) بەم نەركە گەنگە ھەلساۋە. قوتابخانە نەخۇشخانە ۋە ھەتتە ھەتتە مەزگەت و دام و دەرگەى تر كە رابردوۋ ناماۋەمان پىتكەردوۋە دروست كەردوۋە. (ۋەرگېز)

(سەلاحەددین) پەیی بە گرنگی ئەم شورەو پەرژینە برد بۆ پارێزگاریکردن لە پایتەخت، کاتێ بێنی کەللەبەرد کونی تێدا پەیدا بوو کە سوپا دەتوانی بە ناویدا دزە بکات و نامیری قورسیش لە گەڵ خۆیدا هەلبگرێ، ئەوکاتە پەیوەندی نێوان (الفسطاط) و (القاهرة) بچرا بوو، (سەلاحەددین) نیازی وابوو پایتەختی کۆن و نوێ پیکەوێ گری بەداتەو، تا ئەو مەیدانە فراوانە نێوانیان بە جۆرەها نامیری ئاوەدانکردنەو پێر بکاتەو، لێرەدا بۆ دوو مەبەستی گەورە دەپوات: یەکەمین: قایمکردنی پایتەخت لە بەرامبەر پەلامارە ئەگەرەکانی خاچ پەرستەکان و، دووەم: دروستکردنی قەلایەک بوو لەناو ئەو شورایدا کە سولتان و سوپا لەکاتی مەترسیدا بپارێزی، کاتێ شۆرشی ناوچۆ بەهۆی یاخیبوون سەرھەڵدەدات. قەلای دروستکردن لای میسرییەکان زانراوە بوو، بەلام لە شامدا بڵاوبوو کە یارمەتی پاراستنی ئەو کەسانە دەدا پەنایان دەبردەبەر،^(۱) مسولمانان بان یان خاچ پەرست بان دیسان بە شیوەیی دەکرا کە دەوری قەلاکە بە بازارپەرە کاروباری بازرگانی ئاوەدان بکریتەو، ئەوکەسە بە ئەنجامدانی بنیاتنانی ئەو شورەو قەلایە هەلسا میریکی ناودار بوو بە ناوی (بهاءالدین قرقوش)ی ئەسەدییه^(۲)، ئەو پیاوێ نیشکەرێکی بەتوانا بوو بەیانی و ئیواران کاری دەکرد وەک بلی ئاسن بێ ئەک گۆشت و خوین، لەگەڵ یارمەتیدەرانی خۆیدا زۆر بە زەبرو زەنگو زێر بوو، زۆری شەکەت دەکرد، تا لەسەر توندوتیژی ئەو دا نمونە دەهێنریتەو لەناو خەلکداو دەلێن: (حوکمی قەرەقوش) کەلای خەلکی بۆ زوڵم و ستم نمونەیی پێدەهێنریتەو، بەلام لە راستیدا ئاوا نیە، چونکە جیاوازی دیار هەیە لە نێوان ستمدا کە مافی خەلکی

(۱) قەلای دێرینی هەرلێر بۆ نمونە کە تەنیا خوا مینوی کۆنێکە دەزانێ، لە کاتی پەلاماری تەسەر و مەگۆلدا توانیان (۶) مانگ لە ناو قەلاکاندا بەرگری بکەن، لە (۱۲۵۸ ز.دا). ئەمەش پۆلی گرنگی قەلای دەبینی لە دێرینیدا بۆ بە پوێرپوێنەو لەگەڵ هیژش بەراندا.

(۲) (قەرەقوش) وەک لە (المنجد فی الاعلام) دا هاتوو: لە بنەچەدا پۆمی یەو، کورێ (عبدالله)ی ئەسەدییه (مردن: ۵۷۹ ک/ ۱۲۰۱ ز)، لەخزمەت (صلاح الدین) دا گەورەبوو لە میسر دا جێگری بوو، شورەو قاهرەو قەلایەکی و پردی جیزەو، شورەو عەکای بنیات ناو، (صلاح الدین) لە دیلی قەرەنگی دەیکریتەو. (وەرگێ)

زہوتدہکات و نیوان جدیدیہت و دلّسۆزی کہ بۆ کارکردنیکی تیکۆشہرانہ ہانت دہدات.

نکولتی لەوہ ناکہم کہ (میر قەرہقوش) پتویستی بہ سۆزی وەک (سەلاحەددین) ھەبە تا ئەو کەسانە ی لەبەر دەستیدا کاردەکەن پشویان پێ بدات، ڕەنگە بینی بێ کہ زۆریہی کرێکارەکان خاچ ھەلگرن کہ ژمارەیان (۶۰) ھەزار بوو، بۆیہ ویستویەتی بەدریژایی ڕۆژ کاریان پێ بکات، ئەمەش دروست نییە، چونکہ (دیل) لە ئیسلامدا بەشی خۆی ھەبە لە پشودان و ئاسایش و، باشترین مامەلەکردن لەگەڵیاندا.

(قەرہقوش) لە ماوہی (۶) سالدا کہ کاری نەپساوہی تیدا کردو، شەو و ڕۆژ پشٹی راست نەدە کردو، کہ تەواوی کرد تا لە شەودا چرایەکان لەسەر شورەکاندا دہبینرا ھەلکرا بوون، تا کرێکاران ڕێگای پێ ببینن و، بۆ نامادەکردنی ئەم کارە گەورەبە لەو ماوہ کورتەیدا قەرہقوش فەرمانی بە ڕووخاندنی زۆر قوچەکی و ھەرەمی بچوکدا لە (الجیزە)دا کہ لە بیناکانی (عامرە)وہ بۆ شورەکہ دہچوون کہ خانوبەرە و مزگەوت و گۆمەزو گۆرستانی لێ بوون.

(سەلاحەددین) پیاوہتی لەوہدا ھەبە کہ (قاھیرە)ی کردە پەناگا بۆ خەلکی ناوخۆی و گشتی و تاییبەتی کورپەکانی ولات، چونکہ کاربەدەستانی ئەوبەر لە ئەوہ خانوبەرەیان سەر بەخۆ دروستدە کرد کہ بە لەشکرگەو سەربازگە ناسرا بوو، پاسەوانەکان نەبێ بۆیان نەبووہ لەو پایتەختە نوێیاندا نیشتەجێ ببن و نۆردو ھەلبەدن.

لە سەردەمی (سەلاحەددین)دا قەلاکە بەشیوہی کۆتایی تەواو نەبوو، بەلکو لە سەردەمی (کامل)دا تەواو بوو، کردنی بەبارەگای دہسەلاتی خۆی، نەک ھەر قەلا شوینی بایەخی (سەلاحەددین) بوو، بەلکو دەستوری بە (قەرہقوش)دا کہ چەند پرد و جسرێک لە (جیزە)دا لەسەر ڕووباری (نیل) دروست بکات، کاتی دروستیکرد

وه‌کو چیا‌یه‌ک بوو که به‌سەر ئاوا راکشا بیئت، چونکه تاویره‌کانی نه‌ه‌رامه‌کان^(۱) که‌ره‌ستدی نه‌و پردانه بوون، ئنجا قه‌لاکه‌ی له‌ باکوری (قاهیره) دروستکرد، پاشان له‌ (مه‌قس) دا که بۆ ما‌قس ده‌گه‌ریتمه‌وه واته: با‌ج و سه‌رانه‌ی هه‌یناوه — نه‌م قه‌لا‌یه فراوانه‌و به‌رز بوو، به‌ شێوه‌یه‌ی بوو به‌ قه‌لا‌یه‌کی ترو خه‌لکی ئاسایی پێیان وت‌وه (قه‌لا‌ی قه‌ره‌قوش) و، قه‌لا‌که‌ی تر به‌ (قه‌لا‌ی سه‌لاحه‌ددین) نا‌ونا‌وه. (قاهیره) به‌ته‌نیا شوینی بایه‌خپیدانی شا (ناصر) نه‌بووه، به‌لکو سه‌ری کیشاوه بۆ (به‌نده‌ره‌کان) که که‌شتی دوژمنانی بۆ په‌وانه‌ کر‌اوه‌و له‌کاتی گه‌مارۆ‌درانی‌دا له‌ (ئیسکه‌نده‌رونه) دا له‌ جاری یه‌که‌مه‌دا هه‌ستی به‌ نرخ‌ی قایم‌کردنی به‌نده‌ره‌کان کرد، وه‌ له‌کاتی په‌لاماری خا‌ج په‌رستاندا بۆ سه‌ر (دمیاط)، نه‌جمای به‌ده‌سته‌یتانی وه‌زاره‌ت — پاش نه‌سه‌ده‌دین — بۆ نه‌و بوو، (دمیاط) له‌ سه‌رده‌می (فاتیمیه‌کان) دا خانه‌ی دروست‌کردنی که‌شتی جه‌نگ بووه، هه‌ر له‌وکاته‌وه تا ئیم‌رۆش به‌وه ناسراون که له‌ پیشه‌سازیدا باش بوون و خه‌لکه‌که‌ی له‌ باش‌ترین پیشه‌سازیدا کارمه‌ندن و، (سه‌لاحه‌ددین) د‌وای وه‌رگرتنی پۆستی ده‌سه‌لاتی، گورج به‌ره‌و نه‌وی پۆیش‌ت و به‌ زنجیری ئاسنینی پارێزه‌ر ئاماده‌ی کرد و تۆقی دا، نه‌و زنجیرانه‌ش بوون پێشیان به‌

(۱) نه‌ه‌رامه‌کان به‌شیکن له‌ کاره‌ سه‌رسو‌ره‌ینه‌ره‌کانی میژو له‌ میس‌ردا و له‌ سه‌یری دا هیچی له‌و مۆمیا که‌مه‌تر نه‌یه که بۆ هه‌لگرتنی لاشه‌ی فیرعه‌ونه‌کان به‌کاریان هه‌یناوه. (نه‌ه‌رامه‌کان له‌ میس‌ردا بێ چیمه‌نتۆ و گه‌ج و قس‌ل پێکه‌وه به‌سترا‌نه‌ته‌وه، به‌لام چۆن له‌ کوینه‌ هاتون و هه‌یناون؟ له‌کاتی‌که‌دا ده‌بینی کینشی یه‌ک تا‌وی‌ر (۱۵ — ۱۰) ته‌ن ده‌بی. پاشان با سه‌یری (به‌عه‌له‌یه‌ک) بکه‌ین تا‌وی‌ره‌ سی له‌سه‌ر چوار ملیۆن کگم و درێژی (۲۵ م) پانی و به‌رزایی (۵ م)، چۆن نه‌م پارچه‌ تا‌وی‌ر و تاشه‌به‌رده‌یه به‌را‌وه‌ هه‌م‌ه‌وار کر‌اوه؟ سه‌یر‌تر له‌وه‌ش نه‌و تا‌وی‌رانه‌ له‌ چۆری نه‌و به‌ردانه‌ ئه‌ن که له‌ نا‌وچه‌که‌دا هه‌یه! {قورشانی مه‌زن له‌ به‌ره‌یانه‌وه ده‌فه‌رموی: ﴿وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَارِ﴾ (الفجر: ۱۰) مامۆستای خا‌ل له‌ (تفسیره) که‌یدا (الاوتاد) ی به‌ نه‌ه‌ره‌مه‌کان لیک‌دا‌وته‌وه. وه‌ لاشه‌ی فیرعه‌ونه‌ی سه‌رده‌می موسا (علیه‌ السلام) له‌ یه‌کی له‌ناو نه‌ه‌رامه‌کاندا دۆزرا‌یه‌وه؛ مانای نه‌م موع‌جیزه‌ قورئانیه‌ هاته‌دی که ده‌فه‌رموی: ﴿قَالَيَوْمَ تُنْجِيكَ بِدَنِكَ...﴾ (یونس: ۹۲). که میژوی بۆ (۶) هه‌زار سا‌ل ده‌گه‌را‌یه‌وه. {غریاء و خارقون و دخلاء/ فرید مجید/ ل ۱۳۷} حقائق القرآن والعلم الحديث/ عامر تحسین/ ل: ۳۷/ ۱۹۸۶/ موصل). (تفسیر خال جزمی سی‌هه‌م/ ج ۳/ ۱۹۸۶)، سه‌یر بکه. (وه‌رگێڕ)

سوپای هێرشبەرگرت که نەتوانن سنوری شارەکه ببەزێنن، ئەوکاتە زنجیرەکه بە قەڵاتی گەورەوه قایمکرابون که لە بەردی ئەستێ (الصوان) و سفت دروستکراوبون، تا بتوانن بەرگەیی ئەو زنجیرانە بگرن و کارانیکیکە لەسەر لاوازکردنی ئەم زنجیرانە ببن توانابوون، ئەجا هەولێرا بۆ توندکردنەوهیانو، قەت لە زنجیرەو کۆتی (دمیاط) ببن ناگانە دەبوو، کاتی دەییینی خەریکە پرۆخ چاکی دەکردەوه، تا شار لە هێرشە لە هێکرا بپاریژن، هەموو ئەمەش نەرکهکی جەستەیی و مالی زۆری دەویست، شا (ناصر) نەیدەویست پڕۆدی لەو دۆستانەدا بکات، چونکە ئامیتری بەرگریکردن لە بیرکردنەوهی ساغی ئەودا لە ریزی پیشەوهدا دادەنرا.

بەلام (نیسکەندەرێه) گرنگییەکی پتری لەلایەن ئەم پالەوانەوه پێندراو، فەرمانیدا بە چەقاندنی زیاتر لە (۴۰۰) ستونی پۆمانی زەبەلاح لە دەوری (دەریای سپی ناوەراست)دا لەناو ئاودا، تا ببن بە کۆسپ و تەگەرە لەبەردەم کەشتی پەلاماردەرەکانداو، دۆژمن نەتوانن بچنە پۆخ دەریاوه^(۱)، ئەجا چوو شوری شارەکهی نۆژەنکردەوهو چالێ لە دەوردا هەلکەندو هەریهوه نەهەستا که (قەرەقۆش) ئەم کارە بگریتە ئەستۆ، بەلکو خۆیشی لە (قاھیرە)وه چوو بۆ نیسکەندەرێه تا ئەویش بە شارەزایی خۆی چاودێری جێبەجێکردنەکی بکات، تا لە ((دمیاط)یش دا بەم کارە هەلساو ماوهکی زۆرخۆی چاودێری کرد، تەنیا لە (دمیاط)دا (ملیۆن) دیناری خەرج کرد، بەلام خەرجی ئەسکەندرونە پتر بوو، شۆرەکهی خراب ببوو، چاککردنەوهو قایمکردنەوهی خەرجی زۆری دەویست.

(۱) لێرهدا بۆ زانی: (نیسکەندەرێه) هەیه که شارەکه لە سوریا دەکەوتتە سەر کەنداوی نیسکەندەرێه. (نیسکەندەرێه) هەیه که شاریکی میسریه و، بەندەرێکە لەسەر دەریای ناوەراست و بەهۆی زانکۆکەیی مەلەبەندیکی بازرگانی و پۆشنیرییهوه یەکەجار ئەسکەندەرێ گەورە لە (۳۳۲ پ. ز)دا دروستی کردووه. وه (نیسکەندەر)ی نیتالیش هەیه که شاریکی نیتالییه لە بەیوتتەو، ناوچهکی کشتوکالی و پیشەسازییه. (المنجد في الاعلام) بە کورتکردنەوه. وه لە سەرئەخشی کوردستانیدا نیسکەندەرێه بەشیکی لە کوردستان. (وەرگێڕ)

بە دووربینی ھۆشەندانی ھۆی لە جەنگدا بەرھەو (نیمچە دورگەیی سینا) کەوتەپرێو، لەوێشدا چەند مەلەبەندیکی پاسەوانی و زیرەقانی دروستکردو، ئەمەش ئەرکیکی زۆری وێست، چونکە ناوچەکە بیاپان بوو (میسر) و (فەرەنگ)ەکانی ناو (بیت المقدس) ی لێک جیاوە کردەو، لەو پێگایەو لەشکری فەرەنگی ھێرشی دەھێنا، بۆیە پێویستی بە قەلای زەبەلاح ھەیە بیاپارێزی و ئەم کارەشی ئەنجام داو ترسی خستە ناو خاچ ھەلگرەکانەو!!

لێرەدا ھەز ناکەم لەم شۆینەدا لەوێ باسکرد لە خەباتی (قەرەقوش) ھێچی تر باس نەکەم و ھۆی لێبەدەنگ بکەم، چونکە خەلکی ئاسایی خۆمان لە مەسەلەیی ستەمکاریدا ھونەری پێدیننەو، وەک راپردوو ئاماژەمان پێیکردو، ئەم چەند قسەیی (ابن خلکان)^(۱) بەسیەتی کە لە وێژدانی ھۆیەو لەبارەییەو وتویەتی: (کاتی سەلاحەددین) جەلوی کۆشکی (میسر) دا سەرەخۆ بەدەستەو گرت، ماوەی ئەمیسردا جێگریەتی ئەوێ وەرگرت و کارەکانی بەو سپاردو لە بەرپۆوەبردنی کارەکانی پستی پێ بەست، ئەو پیاو، بەرپۆو شکۆداربوو، ئەو بوو کە شۆرەیی دەوری (قاھیرە) و (میسر) و نێوانی ئەوانی دروستکردو، قەلای چیا (الجبیل) ی دروستکردو پردی (جیزە) ی سەر پێگای (ئەھرام)ەکانی ھەلبەست کە شۆینەواری پایەداری ئەو بەرپۆوەیان پێوە دیارە، لە (المقس) دا (رباط) ی ئاوەدان کردەو لە (القاھیرە) دا (خان سبیل) لە (باب الفتوح) دا لە بەرزی قاھیرەدا ئاوەدان کردەو، وەقفی زۆریشی ھەبوو کە خەرجیەکیان زانراو نییە، ئەو نیازو مەبەستیکی خاوینی ھەبوو، مافەکی زۆری بەسەر سولتان و مسولمانەو ھەیە، خەلکی زۆر ھوکی سەیری دەدەنەپال لەکاتی دەسەلاتیدا، ھەتا (اسعد بن ماتی)

(۱) (ابن خلکان): دوو برا بەم ناوەو ھەیە، ناودارترین قازی قازیەکان (شمس الدین شەبۆل عەبباس ئەحمەد) کۆری نیراھیم کۆری ئەبو بەکری کۆری خەلەکانی ھەولێریە کە شافعی مەزھەب بوو و زانایە کە لە زانا ناودارەکان و، لە (ام المؤید النیسابوری) دا دەڵێ: (ئەو لە ۱۱/ مانگی رەبەیی دووھەمی/ سالی ۶۰۸ لە ھەولێردا لە قوتاجانە سولتان (مظفر الدین) کۆری (زین الدین) لەدایک بوو ئەوتدا خۆیندوێتی و بارکی لەوێ وائەو وتووەتەر، تا لە (۶۱۰) کۆچی دوایی کردووە.

به‌شیکی هه‌یه له‌وباره‌وه ناوی ناوه (القاوش فسی احکام قره‌قوش)^(۱) زۆر شتی تیدایه که له‌وی به‌دوور ده‌زانی و^(۲) ناشکرایه که هه‌لبستراوه، (سه‌لاحه‌ددین) له‌کاتی ده‌سه‌لاتیدا پشتی پێ به‌ستوه، نه‌گهر متمانه‌و برپای به‌زانستی نه‌ونه‌با کاره‌کانی پێ نه‌ده‌سپارد. بایه‌خدان به‌ئاماده‌کردنی که‌شتیگه‌لی (الاسطول) ده‌ریایی جینگای خه‌مخۆری (سه‌لاحه‌ددین) بوو، که سه‌رقالی کردبوو، له‌کاتیکدا فه‌رمانیدا به‌ئاماده‌کردنی که‌شتی جه‌نگی ته‌واو بۆ به‌ره‌و رووبونه‌وه‌ی دوژمن که ده‌یه‌وێ به‌توانای زۆرییه‌وه له‌و بواره‌دا ده‌ستدرێژی بکات، (میسریه‌کان له‌چاخی (فاتیمی)یه‌کاندا که‌شتیگه‌لیان هه‌بووه که پۆلی جه‌نگی خۆیان به‌سه‌رکه‌وته‌وه بینیه‌وه، پاشان دووچاری کاره‌ساتیککی گه‌وره‌هاتون، نه‌مه‌ش نه‌که له‌لایه‌ن دوژمنانه‌وه، به‌لکو له‌لایه‌ن وه‌زیری میسریه‌وه که له‌کاتیکدا بووه (شاوڕ) له‌وه ده‌ترسا شای (بیت المقدس) به‌ناوی (ئه‌موری)یه‌وه ده‌ستیان به‌سه‌ردا بگریّت، نه‌و له‌جیاتی نه‌وه‌ی کاربۆ به‌هێزکردن و گه‌شه‌کردنیان بکات، هات به‌شیکی گه‌وره‌ی لێ سوتاندن، (عه‌بید)ه‌کان هاتن ته‌وه‌ی مابۆوه له‌سوتاوه‌کانی به‌تالانیان برد، به‌و چه‌شنه‌یه (الفسطاط) جاریکی تر ده‌سوتیتته‌وه‌و، دیسانه‌وه له‌سه‌ر ده‌ستی (شاوڕ) که‌شتیه‌گه‌له‌که ده‌سوتینرتته‌وه!

کاتی (ئیسکه‌نده‌ریه‌) له‌سه‌رده‌می (سه‌لاحه‌ددین)دا تۆکرا، سه‌یری کرد که بوونی که‌شتیگه‌ل زۆر پێویسته، نه‌که هه‌ر بۆ پاراستنی (ئیسکه‌نده‌ریه‌)، به‌لکو بۆ په‌لاماردانی دوژمنانیشتی له‌بهن‌دهره‌کانی شامدا، به‌ (حسام الدین لؤلؤی) فه‌رماندا که به‌نه‌رکی ئاماده‌کردنی که‌شتیه‌گه‌ل هه‌لبستی بۆ جه‌نگکردن، هه‌رچی

(۱) (ابن شداد) له‌مه‌ر قره‌قوش ده‌لی: (له ۳ رهیعی یه‌که‌مدا (یه‌زه‌ک) هی ئالقعی سولتانی بوو، خه‌لکه‌کی زۆر له‌دوژمن په‌لاماریدا، پوداویکی گه‌وره‌ له‌نتۆنیاندا قه‌وما که زۆر کوژران و پیاویکی گه‌وره‌شیان وه‌کو باسکراوه لیکوژرا. به‌لام له‌مسولمانان ته‌نیا خه‌مه‌تکارکی سولتان کوژرا به‌ناوی قره‌قوش که زۆر نازا بوو، پوداوه‌ دانسانی گه‌وره‌ی هه‌یه‌و له‌و پۆژه‌دا شه‌هید بوو -خوا لێی رازی یێ-} (نوادر السلطانیة / ل: ۲۶۹) (وهرگێڕ)

(۲) کوورد له‌کۆنه‌وه به‌هوکمه‌ سته‌مکاره‌کانی وتوه: نه‌وه‌ هوکمی قره‌قوشه.

پێویستییه‌تی له داروباری وڵات و کەرەستەى دروستکردنى ئامیڤى جەنگى بە دەستیه‌وه بگرێ، دیسان سۆراخى ئەوانەى کرد که کارامەن له دروستکردندا له دۆلەتداو خستنییه‌ژێر فەرمانى (حسام الدین) ه‌وه و چەند کەرێکی تایبەتى و سەرچاوه‌کى کشتوکالى بۆ ئەو کەشتیگە له تەرخانکرد که داها ته‌کەى بۆ نۆژه‌نکردنه‌وه‌ى و دروستکردنه‌وه‌ى ئەوییت.

دەسه‌لاتیکی تایبەتى له‌ناو پیاوانى دۆلەتدا به (حسام الدین) سپارد، به‌شیوه‌یێ که ه‌هر قەسەیه‌کى له دەمى یێته‌ دەر وه‌ پەتکرانه‌وه‌ى نییه‌ و ده‌بێ داخوازییه‌کەى ئەنجام بدریت، (حسام الدین) زۆر بایه‌خى به‌ ئەرکى خۆى داو بەرده‌وام له‌سەر کاره‌کەى پێداگرتو بوو، تا کەشتییه‌گە له‌کە له ژماره‌یاندا گەیشته‌ ئاستى تۆقین ب‌خاته د‌لى دوژمنانه‌وه‌، سەرته‌ئای چالاکی خۆى له جەنگى (موج‌ العیون) دا پێشاند‌ا، کاتێ (حسام الدین) مقاوه‌مه‌ى کەشتیگەلى فەرەنگى کردو ه‌ندێ کەشتى ئەوانى وێرانکردو دو کەشتى گه‌وره‌ى ده‌سکه‌وت که پ‌رپوون له‌ توره‌که‌ زیرو کوژراو.

(سه‌لاحه‌ددین) به‌باشى زانى، که ئەو زیڤانه به‌سەر ئەو جەنگاوه‌رانەدا دابه‌ش بکات، که له‌سەر ئاونو، ده‌سکه‌وتیکی زۆریان پێ ب‌را، دیسان گیرفانى وه‌ستاگانى پ‌ر له‌ دیناره‌ زیڤکرد تا خاوه‌نى کتیبى (الروضتین)^(١) ده‌لى: (کۆمه‌له‌ که‌سانى داراییان ده‌ستکه‌وت که‌قه‌ت ده‌م وچاوى ئەوان ده‌رهم و دینارى به‌چاونه‌که‌وتبوو)^(٢).

کەشتیگە له‌کە له (شارۆچکەى صور) تووشى شکان ه‌اتن، که د‌لى مسو‌لمانانى خه‌مۆک کرد، به‌لام زۆرى نه‌برد له جەنگى (عه‌کا) دا بارى خۆى پ‌استکرده‌وه‌، (لؤلؤ) به‌ (٥٠) کەشتى جەنگه‌وه‌ په‌لامارى کەشتیگەلى فەرەنگیداو له‌ناوى بردن،

(١) الروضتین / ٢ / ١١). (نوسه‌ر).

(٢) الروضتین فى اخبار دولتین و کتیبه‌که‌ یاس له‌ دۆلەتى (نورالدین) و (صلاح الدین) ده‌کات و (ابو شامه‌ المقدسى) نوسیه‌وى / المنجد فى الاعلام / لويس معلوف. ه‌هر له (المنجد فى الاعلام) دا ه‌اتوه‌ که ناوى (عبد الرحمن بن اسماعيل شهاب الدین) ه‌ (١٢٠٢-١٢٦٦) میژو نوسه‌و له (دیمه‌شق) په‌یدا بوه‌... ه‌تد. (وه‌رگێڤ)

درېژدهى باسى شهوه له مه سلهى قسه كردن له مهر فهراندارى دهرياو ده دى كه هم مو ده سه كه وته كانى ناوى زه و تده كاتو، سوياكهى ناوى بؤ شاره گه مارؤ دراوه كه ده گواز رته وهو، نه مه ش تفاقو چه كى زؤر تر كړدو ورهى خه لكى (عه كا) ي به م سهر كه و تنه به رز كړدنه وهو سوياكه يان به توانا تريبونو خاچ په رسته كان له مه تر سانو هر چى كه شتى نه وان بوو كؤيان كرده وه بؤ شهر كړدن له گهل كه شتيگه لى ميسريدا، به لام جهنگه كه به سهر كه و تنه كى يه كلا كراوه يى هاته دهى، پاشان كه شتيه كى ده سكه وت كه بؤ رزگار كړدنى فهره نكه كان هاتبو شهوى له ناوى دابوو سهر نشينه كانيشى هم مو يان ده ستيان به سهر دا گيرا.

دواى چه ند پؤژى جهنگى ده ربا يى ده ستنى پيكر ده وه، دواى شهوى كه شتيگه ليكي زؤر له نه وروپاوه هاتن و توانييان گه مارؤى (عه كا) بدن، نه تواندرا نازوقه ي بؤ دانيشتوانى ره وانه بكرت، (حسام الدين) تكتيكه كى دؤزيه وهو كه شتيه كى قه بهى ناماده كړدو، ده ستورى به پياوه كانيدا كه جلى خاچ هه لگره كان بپوشن و ريشيان بتاشن و دوو خاچ به رز بكه نه وه، سهر كرده كانى فهره نك و ايسانزانى نه وانه له خؤيان، بؤيه وازيان له كه شتيه كه هينا كه به ره و قودس بروت، نه نجا به ره و (عه كا) رؤيشتن و تويش و زه واديان پي بوو، خه مى له سهر گه مارؤ دراوه كان لابرده كه پيويستيان به خواردن و خواردنه وه هه بوو، نه مه ي چه ند جاري دوباره كرده وه، تا فهره نكه كان هه ستيان به پلانه كړدو نه مه ش بووه هؤى پروودانى جهنگيكي درؤخوايه ن به حيسابى هيرش و په لاماردان.

نه و كه شتيه گه له خه باتى سه ختى خؤى هه بوو له هه موو هه لويستيدكا، ديارترين هه لويستيان سهر كه و تنيان بوو به سهر كه شتيه گه له كى فهره نكيدا، كاتى كؤمه له كى زؤريان هاتن به شوين حاجيانى مالى خودا داهاتن، نه وانه هه ر به تالا نكردنى نه وانه نه وه ستان كه پتييان بوو، به لكو شمشير ريشيان له راستدا هه لكيشان و ده ستيان كړد به كوشتيان تا له يه كريان دابرن، (سه لاحه ددين) زؤر به توندى پقى خؤى به (نه رناط) نيشاندا كه پاشاى (كه په ك) بوو كه به م كارهى

هەلسابو، دواى ئەوەى لە داھاتودا لە شوێنێکی تر پێیگەیی کارەساتی خۆی بەسەردا هێنا، چونکە بەقسەى ناشیرین سوکایەتى بە کەسایەتى پێغەمبەرى خودا ﷺ کەردبوو، (سەلاحەددین) مووەکانی پێگەزبوو، سوێندی بە خودا خوارد کە تۆلەى لى بکاتەووە کارەکەشى هێناوە.

ئەمە بەشێک بوو لە خەباتى کەشتییەگەلەکانو، ئەگەر (ابن خلکان) بەهۆی گێڕانەوێ خۆی لەوێ باسەنکرد بە وێژدانەو بە (بهاء الدین قەرەقوش) چووبی، منیش بۆم هەیه بە وێژدانەو لەگەڵ (حسام الدین لؤلؤ) دا بچوێمەووە، داستانى لەمەر ئەمەو دەگێڕمەووە، لەژێر ناوێشانى (ئەمیری دەریا) دا دەینوسم کە لە ناوەرۆکدا بەشێکە لە میژووی (سەلاحەددین).

سەرلەنوێ بەرهو (شام)

هەر کارهسات و ئاستهنگهکی (صلاح الدین)م خوێندیتتهوه که له ژيانیکی پر
له کێشهیدا له بهرامبهریدا خهباتی کردوه، ئهم قسهیهی شاعیر (ئهبو تهمام)م
دههاتهوه یاد که دهلی:

لقد علمنا ان ليس إلا بشقّ النفس صار العظیم يدعی عظیما
طلب المجد یورث المرء خبلا وهموما تقضض الحیز و ما
فتراوه وهو الخلی شجیا وتراه وهو الصّحیح سقیما
یمته العلی فلیس یعد البؤسف بؤسا ولا النعیم نعیم
کل حال تلقاه فیها ولكن لیس یلفی فی حالة مذموما

چونکه (سهلاحهددین) هەر لهوکاتهوه که وهزارهتی (عاضد)ی گرتیه دهست
شهویکی پشوی نهداو نهحهسایهوه، دوزمنانی تۆقیانداوو، ههبوو لهو دوزمنانه
ناشکراوون که بههۆی پهلاماره دوزمنکارانه تاوانکارهکانیان دهیانناسین، دوزمنی
شاراوه نادیاریشی ههبوو که ئهوانه هاوپهیمانهکانی بوون له مسوولمانان که
پرواڵهتیا به خۆشهویستی پیشان دهداو فرتو فیلتیشیان به دزییهوه لیدهکردو
پلانیان لیدهگیرا، لهوانهش خزمهکانی خۆی له نامۆزایهکانی که ئهو شکۆیهپانی
به شایستهی ئهو نهدهزانی و وایاندهزانی قاییل به ئهوانه، کهچی (ئهیبوب)ی
باوکیان خوشی کورپهکی خۆی له ئهو بهشایههتر دهزانی و، بهوهی رازی بوو که
لهژیر بهیداخی ئهودا کاربکات.

چونکە سۆزى باوکیتى هیچ سووارىكى بۆ کێبەرکى نەهێشتبۆوه، هەرچى خزمایەتى براىەتى و مامیتىیە ئاسانە کە خۆپرستەکان شیرازەى بپچرێن^(١).

هێشتا (سەلاحەددین) لە شام نەگەراپۆوه تا لە (میسر) دابنیشى کە هەستى بە دڵەراوکى کردو، جیگای لى ناپەرەتکرد، وەك بلیى لەسەر درک گەوزە گەوزە دەکات، گەر لە خەو هەڵدەستا هەور بەرى ئاسۆى گرتبوو لەبەرچاویدا، سپیڤەى بە پۆناکى نەدەبینى، بەلکۆ بە لیلى و تەلخى دەهاتە بەرچاوى و بە دووربینى خۆى پەى بەو دەبرد کە هەلگیرسانى ئاگرە کە نزیکە، ئەم گومانەشى لەیەك لاوە نەبوو، بەلکۆ دوولایەنە بوو، هەر دوولاکانىش پێچەوانەى یەکتى بوون، چونکە ئەو مسولمانانەى لە شامدا بەیەتیان پێوەکردبوو حەسودیان پێدەبردو لە ناخیاندا دەمامکیان دابو، هەبوو وایدەزانى (سەلاحەددین) میراتى ئەوى قۆرخکردوو،

(١) جوانترین مودە لە قورئاندا بەسەرھاتى یوسف و براکانیەتى، کاتى وتیان ﴿... لَّيْسَ لَكَ الْاُخُوهُ وَآخُوهُ اَحَبُّ اِلَيْكَ اَبْنَا مِمَّا وَتَحْنُ عُصْبَةٌ...﴾ (یوسف - ٨)، واتە: باوکمان یوسفى لە ئێمە خۆشتەر دەوى، کەچى ئێمە دەستەپەکین. لێوە! ئێرەى دەیانگرت و، پۆو کینە لە دلباندا دروست دەکات، هانیان دەدات بۆ ئەنابردنى یوسف یان هەرنەبى دورى بھەنوو. جا ئەگەر گورانی پێغەمبەران ئەم کارانە بکەن بۆ خەلکى تر زۆر ناسای دەبێت!

لە کتیبى (الکرد فی دائرە المعارف الاسلامیة/ ت: حمید ریبوار) دا (ج: ٥٦) دا هاتوو: (زۆریەى سوپای ئەبیوی تورک بوون و، ژمارەکی زۆریش کورد بوون، لە سالى (١١٨٧ ز) دا (صلاح الدین) داواى کۆمەکی لە کوردەکانى باکورى دیپەلە کرد بۆ خەبات، هێزى جەزیرە لێرە لەویدا بە تابیەتى لە سالى (١١٨ ز) دا پلاوى لێکرد، بەلام دیارەکرو زۆر لە هۆزەکان شانبەشانی (صلاح الدین) جەنگى گەرمیان دەکرد. زۆر پەلەى سەربازى بەرز لە کورد بوون دیسان دەسلالتى تری دەوتەتیش لە سەردەمى ئەبیوییه کاندایە چەنگ کورد بوو، کەچى زۆرجار پێچەوانەى بەرژەوندی حکومەت کاریان دەکرد. کاتى (شیرکۆ) مرد، کورد بەو رازی نەبوون کە (صلاح الدین) لە شوێنى ئەودا دابنرێت (ابن خلکان/ جلد ٤ / ج: ٤٦٤) بەلام خێلى ئەبو هەمیانى غازەبانى کە بە میرات سەرۆکی هەولێر بوون پۆلەکی گرنکیان هەبوو لە بەرپەرەبردنى ناوچەکەدا...).

(ام یحسودن الناس علی ما اتاهم الله من فضله)؟ حەسودى ئێرەى ئاستەنگێکى گەورە لەبەرەمبەر پێگای خێرو حەقدوو، سەرچاوەى زۆر گوناھو تاوانى گەورەیهو، زۆر دەسکەوتى گەورە لە دەست مرۆڤ دەدات، وەکو ئیمان و دەسلالت، براىەتى، بەختەهرى و پێکەوهژیان و ئاسایش و خاك و نیشتمان و خێزان و پێشکەوتن و سامان و نابوو ... هتد. (دەرگێ)

که چی زهوی خاکی خواجه که مهبهستی دهیدا به بنده کانی، هتا ئو فەرہنگانهی ناگرهستی له گه‌لدا کردبوون پیان شتیکی گه‌وره‌بوو که شامو میسر پیکه‌وه له ژیر فەرمانی (سه‌لاحه‌ددین) دابن، (نورالدین) که تهنیا شامی به‌دهسته‌وه بسوو زه‌قنه‌مووتی پیده‌نوشین که پیای دلتیابوونو پشتگیریکردن بسوو، نهی ده‌بی حاله‌تیاں له گه‌ل (سه‌لاحه‌ددین) دا چۆن بی که (میسر) یشی له گه‌ل (شام) دا گریداوه، که پیای په‌لامارو په‌له‌کردنه، نایا هتا ئو به‌سوارو پیاهه‌کانی هپرشیاں ده‌کاته سهر بیده‌نگ ده‌بن که‌وا گومان بیات نه‌وان بی هیزو لاوازن، یاخود دوژمنایه‌تی خویان به‌داگیرکردنی میسری ولاتی له‌م زوانه‌دا پیشان ده‌دهن، ئو ده‌یزانی خه‌لکی بایه‌خ به‌ناگره‌سته‌که‌ی نه‌اده‌نو، نه‌وان ناماده‌باشی ته‌واویان هه‌یه‌ بو به‌ره‌وروو بوونه‌وه، چونکه‌ ده‌ریاچه‌ک و هیزو پیار په‌وانه‌ ده‌کات بزیانو، ئو کوچکردانه‌ی تینوی جه‌نگ‌کردن زۆربوونو پیوسته‌ جه‌نگه‌که‌ ده‌ست پیبکات!

ئه‌مه‌ پوخته‌یه‌ که پیوستی به‌ پاقه‌و لیکدانه‌وه‌ی پروون هه‌یه‌، که وه‌کو گومانێ (سه‌لاحه‌ددین)ی داگرتبوو، پۆژانیش سه‌لماندیان ئه‌مه‌ واقعیکه‌و راسته‌ له‌ په‌وانگه‌ی ئو مسولمانانه‌وه‌ش که ده‌یانویست کیشه‌ی بو بنینه‌وه‌و ته‌نگاوی بکه‌ن ده‌رفه‌تیکی به‌ په‌له‌یان بو هاته‌پیش، کاتی له‌ دوو کاتی نزیک له‌یه‌کتزیدا (سیف الدین غازی) شای (موصل) و پاشا (صالح ئیسماعیل نورالدین) شای (هه‌له‌ب) مردن که هه‌ردوولا به‌ نه‌یتی نه‌ویان نا‌په‌حه‌ت ده‌کردو پروایان وابو که جه‌ماوه‌ری مسولمان بو ده‌سه‌لاتگرتن به‌سهر جیهانی ئیسلامیی بانگیشه‌ی ده‌که‌ن له‌ناو گه‌لی عه‌ره‌بییدا، ئه‌م ته‌نگانه‌یه‌ش کاتی خرایه‌پوو که دوو پاسپارده‌ (الوصیه‌)ی هاوشیوه‌ی یه‌کتی نووسران، پاسپارده‌ی یه‌که‌مین (سیف الدین غازی) نووسی که ده‌قه‌که‌ی له‌سه‌ره‌وه‌یه‌ که (موسل) پاش ئه‌و بو (عزالدین مسعود)ی براکه‌ی ده‌بیته‌و بو هیچ کام له‌ کوپه‌کانی نابی، چونکه‌ نه‌وان هیشتا بچوکنو نه‌ونده‌یان به‌سه‌ له‌ ژیر چاودیری (عزالدین) دا دوو شار سه‌ره‌پرشتی بکه‌ن، وه‌ک بلیی هه‌مو میراتی کوکردۆته‌وه‌.

رەنگە دەنگو دۆی ئەم پاسپاردەیه لە پۆژانی دوایی تەمەنی شا (صلاح) لە کاتی نەخۆشیە کەیدا بۆ ئەو گوازارا بێتەوه، بۆیه پاسپاردە ی خۆی بۆ (عزالدين مسعود) یش دەنێرێ، چونکە وای دەپوانی گەر ئەو ناوچە بنەرەتیانە ی ولاتی شامی لە ژێر چەنگدا بێ هەم میراتی (سیف الدین) یش ئەمە لادەبێ بە مەترسییەکی گەورە و هەرەشە لە (سەلاحەددین) دەکات، ئەنجا وەک سەردەمی (نورالدین) شام^(۱) بۆ خانەوادە ی (زەنگی) دەگەرێتەوه. لەسەر و بەندی مردنی (شا صالح) دا هەوالی پاسپاردە کە بە (عزالدين مسعود) گەشت و ئەویش روی لە (حەلب) کرد، تا بەو نزیکانە بێتە پالەوانی بەرەو ڕووبونەوه، لە ڕینگای سەبخوڕەکانییەوه هەوالی پێگەشت کە سولتان بەو نزیکانە (میسر) بەجێدیلی و بەرەو (شام) دەکەوێتە ڕینگا، چاکێ دەزانی (سەلاحەددین) کێیە؟ لە هاتنی ئەو ترسی بۆ پەیدا بوو، داوای لە (عماد الدین) ی براکە ی کرد کە لە شوێنی ئەودا دا بنیشی لە (سەنجار)^(۲) و ئەویش بێی بە شای (حەلب)، (عماد الدین) ئەم ئالوگۆڕە ی زۆر بە دل بوو، بپوای وابوو چارەنووس لە گەڵ ئەودا دەبێ، چونکە شامیەکان دەزانن ئەو پەسەنە نەک بێگانە یەو، شارەکش هی باوکییەتی و، (سەلاحەددین) یش سەربازەکی باوکییەتی و، ئەمەش مانای ئەوەیە کە ئەو خاوەن حەقە بۆ دەسەلاتگرتن بەسەر (حلب) دا وە کەس ئەو مافە ی نییە.

(۱) (شام) وەک لە (المنجد) دا هاتووە: (پارێردو بە هەموو سوریا و تراوه شام، بەلام لە سەردەمی دەسلاتی عەزەدا بۆ (۷) کەرت دا بەشکراوه: (قەلەستین و ئەردەن و حەس، دیمەشق و قەنسەربین و عەواسیم و نفور) هەرچی نێمرۆیە تەنیا بە دیمەشقی پایتەخت دەوترێت). لە کتێبی (ترغیب اهل الاسلام فی سکنی الشام/ حەبە الاسلام عزالدين) دا هاتووە لە (ل ۴۸) دا لە پێغەمبەرەوه ﷺ کە لە (جامع الصغیر) و (مجمع الزوائد) دا (صحیح): {پێغەمبەر ﷺ ڕوی کردە شام و عێراق و یەمەن فەرمووی {اللهم اقبل بقلوبهم علی طاعتك، و حط من وراهم}.

(۲) سەنجار (شەنگار): ئەم ناوچەیە لە (کیتاب المقدس) دا بە (بابل) هاتووە و شوێنی (نەمرود) بوو. لە بەرامبەریشدا: (سەنجار) هەمە لە نزیک سنوری عێراق و سووریا دا کە چیا تیکە بەسەر شەنگار دا دەپوانی (۲۰۰ - ۱ م) (المنجد فی الاعلام) (وەرگێڕ).

نہوانہ لہ یادیان کردبوو کہ (سہلاحددین) لہ گہل پھونده کانی و پاشماوہ کانی
کاربه دهستانی (زہنکی) دا لہ رابردوودا ریکوتن نامہ کی کرد بوو کہ دہسلاتی لہ
ژیر دہسلات نہودا بو نہوانہ، تا نہوان لہ گہل نہودا شانہ شانی یہ کتری لہ
بہرامبہر ہیرشی خاج پهرستیدا بہرہو پروبنہوہو، کہس بو یی نہ نہ گہر (شام)
چول بکاتو (میسر) بگریته دہست رینگای پی بگریت.

نہم رووداوانہ بہ پدلو بہ شوین یہ کتریدا ہاتن و، ہوا لہ کہ بہ (سہلاحددین)
گہیشٹ. پاشان کارہ ساتی لہ مہش خراپتری بو ہات کہ گویہ ہندی لہو
ہاوپہ یانانہ ی نہو لہ گہل (فہرہنگ) و (باطنییہ) کاندہ بوونہ سویند خواری یہ کتری،
تا وہ کو کومہ لیک دژ بہ (سہلاحددین) کار بکہن!

(خاج ہلگرہ کان) بہم ویلا یہ تہ زور خوشحال بوون کہ نہوان بہوانیان داوہ،
کہواتہ مسوگرہ بو (شام) دہروات و زور لہ خوشہ ویستان و مریدانی نہو حہ زیان
نہدہ کرد رووداوہ کانی نہوانہ بیزاری بکہن، نہغا ناہہنگہ کی مالٹاوا ییان لہ (دولی
نیل) دا بو گیرا، وہ کو دوا جار. ناژانم بوچی خودا نیلہامی ہندی لہ ماموستایانی
منالہ کانی نہوی کردوہ کہ بہم ہلہستہی شاعر لہ گہلیدا بدوین:

قتع من شمیم عرار نجد فما بعد العشیہ من عرار

نہمہش گہواہی دانہ کہ بونی پھیشینی لیدی و، دلی (سہلاحددین) پیگیرا و،
کاتی نکولی تہواو لہ قسہی ماموستاکہ کرا، نہو وتی مہبہستم پی لہو یہ کہ
نہو دہیوی ہندی دور بکویتہوہو بہسو ہندی شہی (میسر) ہلٹوٹ، وہ
مہسلہ کہ لیڑہا چیڑہو، چیڑیش شتیکہ لہ کتیبیکاندا نییہو، جیگای داخیشہ -
سہلاحددین) لہبہر نہوہ پویشٹ کہ نہ گہریتہوہو...

(سہلاحددین) بہرہو (دیمہشق) کہوتہ رینگاو، جہماوہرہ کی زوری لہ گہلدا سوو
کہ نہک ہر سہرباز بوون، بہلکو بازرگان و پیای گہورہشی لہ گہلدا بوون بونہوہی،
تا دہگاتہ (دیمہشق) ہاوپرتی بکہن، ہہتا ہہست بہ تہنیایی نہکات و، خہمی

بره‌ویننه‌وه، نه‌مه‌ش هه‌سته‌که له‌ناو عه‌ره‌بدا باوه‌و له‌و که‌سانه‌دا ده‌ییبن که له هه‌لۆیستی ترسان‌کدا ناسله‌منه‌وه بۆ رازی‌کردنی وه‌لامی هه‌لۆیسته سۆزییه‌کان و عاتیفییه‌کان که له دلیاندا ده‌جۆلێته‌وه، خاچ هه‌لگره‌کانیش به هاتنی نه‌و تۆقین و هه‌ر یه‌که‌جار زانیان که هه‌واله‌که درۆ نیه‌ که بنه‌ماله‌ی زه‌نگی له‌ دژیدا وه‌ستانه‌وه‌و، هه‌یه له‌وانه‌ که په‌یوه‌ندی پتوه‌کردن و، سولتانی‌ش به‌مه‌ی زانی و ئاگاداری خۆی وهرگرت و سوپای کرد به‌ دوو به‌شه‌وه، به‌شێ به‌ره‌و (دیه‌شق) به‌سه‌رکردایه‌تی برای پالنه‌وانی (بوری تاج الملوک) که‌وته رێگا، به‌شه‌که‌ی تریش له‌گه‌ڵ خۆیدا مایه‌وه وه‌ک نامه‌ده‌سازی بۆ جه‌نگ، برازا‌که‌ی تریشی (فه‌روخ شاه) کاریکی ژیرانه‌ی کرد که پالنه‌وانه‌کانی تربوو جیگری نه‌و بوو له‌ دیه‌ش‌قدا، کاتی زانی خاچ هه‌لگره‌کان له‌ ده‌وری (نه‌رده‌ن) دا کۆبوونه‌وه بۆ جه‌نگیکی چاوه‌ڕێ‌کراو له‌گه‌ڵ (سه‌لاحه‌ددین) دا نه‌و — خوا پاداشتی بداته‌وه — به‌ په‌له‌ په‌لاماری (طه‌ریه) و (عه‌کا)ی داو، (شقیف) و (ارنون)ی خسته ژێر فه‌رمانی خۆیه‌وه‌و (۱۰۰۰) دیل و (۲۰ ۰۰۰) سه‌ر مه‌ری له‌گه‌ڵ خۆیدا هێناو، نه‌جا هه‌لیکوتایه سه‌ر که‌ناری خۆره‌لاتی (نه‌رده‌ن) و دوا‌ی (۵) پۆژ که‌مارۆدانی توانی گرن‌گترین کۆشکه‌که‌ی ده‌ستی به‌سه‌ردا بگری‌و، دوا‌ی شه‌وی فه‌ره‌نگه‌کانی له‌ناوی رایان‌کرد مسولمانانی له‌ناو دا نیشه‌جێ کرد!

نهم هه‌واله‌ خۆشه‌ گه‌یشته (سه‌لاحه‌ددین) و ده‌ستخۆشی له‌و پالنه‌وانه‌تییه‌ی برایه‌که‌ی کردو، چنده‌ خاچ هه‌لگره‌کان و خه‌مباری له‌ ده‌ستدانی (عه‌کا) و (طه‌ریه) (شقیف) بوون، هه‌نده دلخۆشی تیدا بوو بۆ نه‌و تا تفاقه‌کی تیر بێ بۆ مسولمانان! کاتی سولتان گه‌یشته (دیه‌شق) له‌ برا‌که‌ی بیست که نه‌و چه‌ک و تفاقه‌ی دوا‌ی هێرشی (نه‌رده‌ن) هێناویه‌تی ده‌توانی ببێ به‌ هێزێک بۆ له‌شکری مسولمانان، نه‌جا زانی که جه‌ماوه‌ریکی خاچ هه‌لگر له‌ ده‌وری (طه‌ریه) دا کۆبوونه‌وه‌و به‌ په‌له ده‌ستوری به‌ (فه‌رپوخ شا) دا که بجێته مه‌یدانیان و له‌ناکاودا بیانگری‌ت و، شه‌یش به‌مه‌به‌ستی خۆی گه‌یشته و به‌ پامالێن گه‌یشته شاری (بیسان) و گورج به‌ ده‌سه‌کوتیکی زۆره وه بۆ (دیشق) گه‌پایه‌وه.

پۆلی (سه‌لاحه‌ددین) له‌به‌رامبه‌ر دوژمنیدا له (حه‌له‌ب) دا زۆر دژوار بوو، هات
تۆقیدا بێشه‌وه‌ی جه‌نگ داگیرسیتی، چونکه ده‌یزانی شارێکی مسوڵمانانه‌و، له
نیازی نه‌ودا نه‌ مسوڵمانان لاواز بکات و په‌لامارییان بدات و، به چاکی زانی بۆ
(موسڵ) وازیان لست بیتی، له پێگادا (الرها) و (حران) و (الرقه) و (سروج
(نصیبین) ی گرت، وه‌کو (حلب) له‌به‌رامبه‌ر (موسڵ) دا وه‌ستاو، نه‌یویست هێرش
ببات، به چاکی زانی خه‌لیفه‌ی (به‌غداد) ناگادار بکاته‌وه تا گرژی و ئالۆزی نیوان
نه‌وو ناحه‌زانی‌دا چاره‌بکات و مسوڵمانان زیانیان لێنه‌که‌وێ، خه‌لیفه‌ش هیچ
کاریکی به‌کالا‌کراوه‌ی نه‌کردو، ته‌نیا پساوێکی ئاینی که‌وره‌ی ناره‌لا بۆ
ناوه‌ندیاری و ناو‌پێکردن!!

هه‌واڵ هات که خاچ په‌رسته‌کان کۆبو‌نه‌وه به‌ته‌مان هێرشێکی کاولکار له‌کاتی
ئاماده‌ نه‌بوونی (سه‌لاحه‌ددین) دا بکه‌نه سه‌ر (دیمه‌شق)، بۆیه ناچار بوو که‌مارۆکه
هه‌لگرێ و به‌ په‌له باریکات، به‌لام فه‌ره‌نگیه‌کان نیازیان نه‌بوو سه‌ره‌تا به‌ره‌و
(دیمه‌شق) بچن، به‌لکو خراپه‌کاری و کاری تیکده‌رانه‌و تۆقینیان خسته ده‌قه‌ری
(حۆزان) وه‌، پاشان به‌ره‌و که‌ناره‌کانی (دیمه‌شق) چوون، له‌کاتی‌که‌دا بوو که جیگری
سوڵتان مرده‌بوو، زۆری نه‌برد (سه‌لاحه‌ددین) په‌لاماریدان و نه‌یهیشت به‌ مه‌به‌ست
بگه‌ن دوا‌ی به‌ ئامانج که‌یشتن به‌ره‌و (حه‌له‌ب) که‌وته پێگا و (عماد الدین)
سه‌رکاری نه‌وێ دێدۆنگ بوو له‌ کاره‌کانی (سه‌لاحه‌ددین) و ده‌یزانی که سوڵتان
بشکێ نه‌و ناچار ده‌بێ شه‌ر له‌گه‌ڵ فه‌ره‌نگدا بکات و نه‌ویش نه‌و هه‌ره‌که‌ت و هێزی
نییه، بۆیه پێشنیاریکی بۆ (سه‌لاحه‌ددین) ناردو داوا‌ی لێکرد که (حه‌له‌ب)
وازی‌دینی و بیه‌ته‌ والی به‌سه‌ر (شه‌نگار) وه‌^(۱) که ولاتی خۆیه‌تی و، سوڵتان به‌و
پێشنیاره‌ دلخۆش‌بوو، نه‌جا بۆ رازی‌کردنی دلی نه‌و زیاتر له‌وه‌ش (خاپور) و (الرقه) و
(نصیبین) و (سروج) یش به‌و سپاردو به‌مه‌ش کردی به‌هاو‌په‌یمانی خۆی.

(۱) شه‌نگار (سنجار) له (کتاب المقدس) دا (بابل) ه که مه‌به‌ندی نه‌مرود به‌وه‌وه ئیمپروۆش به‌ زۆری کوردی
نێزدی لێیه که پاشا‌وه‌ی کوردی دێرینن (وه‌رگێڕ)

(حەلەب) مەیدانی خۆی بەتاککرد بۆ پالەوانی رزگارکەر و بە سوپاس و ستایشەوه ھاتە ناویەوه، جارێکی تر بێ پکابەر شامی کەوتە ژێرچەپۆک، ئیستا پێویستە لەسەری کە دواى ئەو گێژەلۆکە ھەلەشەیه خۆی بۆ خاچ پەرستەکان دەستبەتال بکات، خاچ پەرستەکان بەم ئەنجامە ترسان کە لەناکاوپا پرویدا و قەت چاوەڕێی ئەوەیان نەدەکردو، (ئەنتاکیا) لەتەواوی ئیمارەتەکان پتر ترسی پێ کەوتبوو کە میرەکەى دەیزانى لە نیازی (سەلاحەددین) دایە پەلامار بەدریو، ئیمروش کاتی ئەو ھاتوو، بۆیە دەستیکرد بە ھەولدان بۆ خوشنودکردنی سولتان و پازیکردنی، کۆمەڵی دیلی موسڵمانانی بۆ ناردەوهو، ئەمان و دڵنیایی پێداو ئەنجا بە پەلە بە ترسو لەرزەوہ رایکرد بۆ کۆنگرە بەستێ لەگەڵ میری (تەراپلوس) و شای (بەیت و لەقدس)، تاپیکەوہ و تووێژیکەن کە پێویستە ئەوان چى بکەن، ئیستا وا (شام) کەمیکی نەبێ لەگەڵ (میسر) دا ھەمووی بۆ (سەلاحەددین) پاک بۆتەوہ و چۆلبوو.

یەکن لە ئەدگارەکانی سەرکردەى شارەزا ئەوہیە کە بتوانی دلی دوژمنانی خۆی بخوێنیتەوہ و ئاگاداربێ بەپرووانەى کە ئەوان بۆی دەچن لە ھۆیەکانی لۆژیکی و ژیریژی، یان سۆزی و عاتیفی و لەکاتی تەنگانەدا جەھوی ھەلسوکەوت بەدەست خۆیەوہ بگرێ، (سەلاحەددین) لە ریزی ئەوانەدا بوو کە ھۆشیارانە تاووتوتی ناحەزەکانیان دەکەن و، ئاکامەکەشی پشتی بەو بەلگانە دەبەست کە بەپاست دانراو و دورن لەھەر ئەرکیکی دوور، پۆشتنی شاہیەکانی فەرەنگ و میرەکانیان جیگای پروانینی وردی ئەویوون، دەیزانی ھەیانە کە مەیلی ناشتی دەکات و دەتوانی بە دڵ پازیکردنی نەرم بگرێو، ئەوہی سەربزێویش بکات نەک بەھۆی توانای زۆریەوہ، بەلکە بەھۆی سەر شێتیەکی بێ سەروەروەبێ بێ وردبوونەوہ ئەوہ دەبیتە تفاقى ئەو لە جەنگدا.

یەکن لەو شایانەى خاچ ھەلگر (ریجنالد) بوو، کە عەرەب پێیان دەوت (ئەرنات) کە لە بنەرەدا تەنیا ھەلپەرست بوو کە پراوەتی تاکێەتی دروست

دہکن، بئ حالیہوون لہ مانای راستہقینہکھی، لہ جہنگی خاچ پهرستیدا
 ھناسہی بؤ هیوای دوور ھلڈہکیشا لہ سامان و پلہو پایہو فراوانی دہست
 رۆیشتو، ٲو لہ ٲووروپادا خاوو خلیسک بوو، کھس بہ شکۆدار ٲامازہی بؤ
 نددہکرد، ھیچ زمانی بہ ٲہرئز باسی نددہکردو، وہ قہتیش لہ زیدو نیشتمانی
 خۆیدا زہمینہی بؤ نارہخسئ کہ ھلکھوئو دہربکھوئو، بؤیہ لہ گھل سدرہرۆیہکان
 کۆچی کردو، ھدوالی بؤ ھاتہٲیش کہ ٲیشپہوی شانڈیکی وھکو خۆی بکات،
 ٲہمش لہ رڼگای فیل و ٲیلانہکی داریژراوی خۆیہوہ بوو، بہلام ناواتہکھی
 دریوخایہن نہبوو، ھلڈہشہیہکھی ھانیدا وھکو چہتہو رڼگری ٲہلاماری کاروانیکی
 عمرہبہکان بدات کہ لہ ژنو مندالیشی ٲیدابوو کہ خزمہکانیان ٲییان سدرشۆری و
 سوکایہتی بوو بکھونہ ژیردہستیانہوہ، بؤیہ بہ گورجوگۆلی ٲہلاماریاندا، ٲہویش
 نہیوانی ٲہرگری زہبری یہکم بگریو کہوتہژیر دیلہتی سہرداری (حلہب) و
 (۱۷) سالان بہدیلی مایہوہ، چونکہ ھیچ لہ شاکانی فہرہنگ ٲاوری لیٲنہدایہوہو،
 دہستی بؤ کرپنہوہی رانہکیشا، ٲہمش مانای وایہ کہ ٲوہو کابرایہ لای ٲوہان
 سدرہرۆیہکی گہورہیہوہ نازادی بکنو نہکن ھیچ خیری بہناوچہوانہوہ نییہ، بہلکو
 گیرانی رڼگہ ٲہریہستی بؤ و ھلڈہشہی ٲوہو نامیٲنئ کہ دوور نیہ مہترسی بؤ
 کہسانی تریش ٲہیدا بکات.

بارودۆخہ کہ وا ھاتہٲیش کہ خۆی و گروینیکی وھکو خۆی بہرہلا بکرتن، بہلام
 ٲوہو بؤٲوہوہی بگہرٲتہوہ بؤ تالانی بئ سہرو بہرہو بہس، بہلکو بؤٲوہوہی ٲیرہژنس
 فریو بدات کہ باوکی مردوہو میرنشینی (ٲہردہن)ی بہدہستہوہیہ، ویستی ٲیاوئ
 بدۆزٲتہوہ کہ لہ رڼگای ٲوہوہ ٲوہو مالہ میرہ بؤ ٲوہو بگہرٲتہوہ، (ٲہرنات) خۆی
 بردہ ٲیش وھ گہغجی بہ ٲامادہبی و داواکاری خۆیہوہ ٲہویش وھکو میرد
 ٲہسہندی کردو، لہچاو تروکانیکدا دہسہلاتی بہسہر گشت (ٲہردہن)دا گرت، ھم
 جوتہ قہلای (کہرہک) و (شوبک) و ویزانی کہ بہم ھلگواستنہ لہ ھیکرایہ دہبئ بہ
 ھاوشانی شاکانی (قودس) و (ٲہتاکیہ) و (ٲہرابلوس)، لہکاتیکدا ٲوہانہ لہگہلیدا

کۆبونەوه، پاش ئەوهی (حەلەب) کەوتە ژێر ڕکێفی (سەلاحەددین) ئەوه بوو پیاوی خاوەن هەلۆیست لە (شام) دا، دەستیکرد بە دەرخستنی ڕەوتی هەلەشەى خۆی کە گەلى خۆی بێزار کردبوو، ئەوانیش بە مەترسیداریان دادەنا بۆ خۆیان.

یەكێ لە تەنگەبەرەکانى ئاسۆکانى ئەوهو، لە کاتێکدا دواى (۱۷) سالان لە دیلى بەربوو وایدەزانى هێزى ئیسلام هەروەکو جارانی سەردەمی ئەوه، ئەمەش نەزانى یەکی ساویلکەییەو شایانى ئەو کەسە نیە کە فەرمان لە میرنشینى (ئەردەن) دا دەریکات و سەردارى ئەوئ بى، کاروبارى ئیمپڕۆی لە گەل (سەلاحەددین) دا جیاپە لە گەل کاروبارى دوینى (نورالدین)، ئەگەر مسوڵمانانیش لەسەر یەك بۆچون نەبن لە بەرامبەر خاچ پەرستاندا یەك هەلۆیستیان هەییەو، ئەگەر کەسیکی واش هەبێ حەز بەوه نەکات (سەلاحەددین) سەرۆک بێ لە بەرامبەرى ڕای گشتیدا ناتوانێ بە گوێى نەکاتو، هەموو پۆژێک سەرکەوتنەکی هەییەو لە شۆیتەکەوه بۆ شۆینیکی تری دەباتە پێش!!

(ئەرنات) نەزانى کرد کاتێ خۆی وەکو ڕێگرت نواندو هەلیکوتایە سەر کاروانە دێنیاو بێ ترسەکان کە بۆ مالى خوا بۆ حەجکردن دەچونو بە مەبەستى قەران تیخستنیانو ئەو ئاگریهستەى لە نیتوان (سەلاحەددین) و خاچ هەلگراندا بوو شکاندیو، کاتى بە هاوارو قیژە حەججاکەکانى تۆقاندو بە ناچارى بەرهو شەهیدی بردن، وایزانى لە شەرەکەدا سەرکەوتو بە سوپاوه بە بیاباندا بەرهو (تەیهاء) کەوتە ڕینگاو بە دزیوترین شیۆه ڕایگەیاندا کە تا (مەدینە) ڕانەوهستى، تا جەستەى پێغەمبەرى خوا ﷺ ئاگرێت بەرنەدات!!

ئەم ڕاگەیانندنە دزیۆه ناشرین بوو، کاریگەرى گورجى ئەوه بوو (فروخ شا) سەردارى (دیمەشق) و برازای (سەلاحەددین) بەرهو (ئەردەن) پۆیى و سەرکەوتنى دەستەبەر کردو وەك پێشتر ناماژەمان پێیکرد.

بێگومان ئەم دەستدرێژییە بۆ سەر کاروانى حاجیانى بێ ترسو، پاشان ڕاگەیانندنى چون بەرهو (مەدینە) ی ڕوناك چاوگی ترسە بۆسەر هەموو مسوڵمانان

کە وایان بە پێویست زانی هەموویان یە کە دەنگ بن و هەر لە ئیستاهە لە ژێر یەك ئالادابن و، هەستی مسوڵمانانە گۆڕا بۆ تورەییەکی بە گەرمەوه، نوێنەر و غایندە لە هەموو ناوچە کەوه هاتنە لای (سەلاحەددین) و شای (قودس) زانی شکاندنی ناگیرەستە کە لە لای (ئەرنات) دەبیته هۆی داگیرسانی شەڕ بە پەلە و زویسی، بۆیە نوێنەری ناردە لای سولتان و پاکانەى خۆی کرد لەو کارەى (ئەرنات) کردووەتى، بۆیە (سەلاحەددین) وەلامى بۆ شای (قودس) ناردەوه کە داواى کردبو هەچی (ئەرنات) گرتووەتى لە دیلى مسوڵمانان و سامان و دارایی ئەوان بى دواکەوتن بێگێڕپتەوه، (شا) بە ترسەوه چوو لە لای (ئەرنات) و پێى وت کە داهااتو هیترشیکی بە پەلە هەبە و بۆی پونکردەوه، بەلام ئەو گالتهى بە قسەکانى هات و بە لاواز و خەلەفاوى نازەدی کرد و جەختی کردەوه کە سورە لەسەر چون بەرەو (مەدینە) ی مەنەوه.

چەند کەشتییەکی خاچ هەلگران لە (ئەوروپا) وە بۆ (فەلەستین) ڕۆیشت و، هەوای دەریای شەپۆلاوی بەرەو کەناری (دەمیات) ی بردن و، (۲۵۰۰) حاجی تێدا بوو کە مەبەستیان نیشتهجێ بوون بوو لە (قودس) دا، بۆیە (سەلاحەددین) فەرمانی گرتنی بە گورجی ئەوانی دەرکرد و بە (عادل) ی برای ڕاگەیاند لە (قاهیرە) دا کە بەپەلە بەم کارە هەلسێ، تا بیته وەلامى بۆ کاری (ئەرنات) دژ بە هەجکارانی مسوڵمانان!

بەلام لێرەدا زۆرجیاوازی هەبە لە نێوان ئەم کارەو ئەو کارەدا، ئەم شاستەمکارە بە شمشیر ڕاسایە سەرنشینەکانی ناو کەشتی مسوڵمانانەوه، بەلام سولتانی شکۆدار لە گەڵ حاجیەکانی بى چەکدا کە شمشیری یان هەلنەگرتبو تەنیا بەدیلى گزتن، تاوهکو سەربەسەر بیان گۆڕپتەوه لە گەڵ دیلە مسوڵمانەکاندا.

پاش ئەوهی (حسام الدین لؤلؤ) سوپای (ئەرنات) ی شکاند لە ڕینگای کەشتیە گەلەکەیهوه (الاسطول) جەنابی (سەلاحەددین) خۆی هەلسابە پەرچ دانەوهی ئەم دەستدریژیە کە لە کاتی ڕۆیشتنی دا بەرەو (مەدینە) شوێنی کەوت و، هەلیکوتایە سەر کەشتیەکانی و وهکو ڕابردوو بە کورتی باسماکرد تیکى شکاندن و، دا هاتووش لە باسی (ئەمیری دەریا) دا ئەم مەسەلەیهو تیکۆشانی دلیرانەى ئەو بە درێـژى

له‌لایهن خوینه‌ره‌وه ده‌خوینه‌ریته‌وه.

(سه‌لاحه‌ددین) ده‌ستوری دا که ناماده‌بی بۆ سزادانی (ئه‌پنات) له‌ناوه‌پاستی مائی خۆیداو سوینی خوارد که ده‌بی به شمشیری خۆی بیکوژی ئه‌مه‌ش له‌کاتی‌کدا که هه‌والی نه‌زانی ئه‌و له‌مه‌پ پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ به‌و گه‌یشت، ئه‌م سوینه‌ش بووه نه‌زهره‌کی شه‌رعی که پێویسته ئه‌نجامی بدات، تا بزانی که پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ (یه‌شرب) دا له‌ژێر چاودێری خوادایه، به‌رله‌وه‌ی له‌ژێر چاودێری مسولماناندا بی، سولتان روبرای (ئه‌رده‌ن) ی بری و په‌رسه‌وه‌و له‌گه‌ڵ سوپای فه‌رپه‌نگ که‌وته شه‌ر که له‌ شوینیکی یه‌ک لایی که‌ردا بوو که وای لێ کرن به‌ تۆق و له‌زه‌وه‌ پابه‌کن، له‌شکره‌که‌ی ئه‌و له‌گه‌ڵ له‌شکری (فه‌روخ شای) برایدا یه‌کیان گه‌ته‌وه‌.

ئه‌نجا پێکه‌وه هێرشیان که‌رده سه‌ر ناوچه‌ی (غه‌وه‌ری) ده‌وری (به‌یسان) = بیسان) و، له‌ وێشدا تی شکان ئه‌نجا پالنه‌وان نه‌گیرسایه‌وه‌و پشوی نه‌داو روی که‌رده قه‌لا‌ی (الکوکب) که قایم ترین قه‌لا‌تی خاچ په‌رستان بوو، شه‌په‌کی گه‌رم له‌ ده‌وره‌که‌یدا قه‌وماو، سه‌رکه‌وتن بۆ سه‌ریازی (سه‌لاحه‌ددین) بوو، به‌لام دوا‌ی نه‌وه‌ی کۆمه‌لێ پالنه‌وان شه‌هید بوون.

(سه‌لاحه‌ددین) به‌باشی زانی که میرنشینی (ته‌پابلوس) و (ئه‌نتاکیه) لیکتر دابه‌ری، ئه‌مه‌ش به‌ داگیرکردنی (به‌یروت)، بۆیه چوو تۆقی کردو، وشکانی و ده‌ریای لێ گرتن، به‌لام ملکه‌ج نه‌بوو، به‌ره‌نگاری یه‌کی کرا که (سه‌لاحه‌ددین) وایزانی که ئه‌م گه‌مارۆدانه درێژه ده‌کیشیت وای به‌ چاک زانی به‌جێ ی بێلێ و ئه‌و دیلانه‌ی گرتویه‌تی له‌ده‌وره‌یه‌یدا به‌سیه‌تی، له‌گه‌ڵ ئه‌و ده‌سکه‌وته زۆره‌ی که له‌ ناوه‌پاستی ده‌ستی که‌وتوو، دلنیا بوو له‌کاته‌کی تردا ده‌چیته‌وه مه‌یدانی یه‌وه، کاتی (به‌لدوینی چواره‌م) شای (بیت المقدس) نه‌خۆش که‌وت و په‌کی خست له‌ به‌ریوه‌بردنی ده‌سه‌لاتدا، (جای لوزجنان) ی زاوای کرد به‌ جیگری خۆی که (به‌لدوین) ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ردا نه‌بوو، هه‌لساویستی نازایه‌تی خۆی پیشان بدات له‌ به‌رامبه‌ر فه‌رهنگه‌کانداو به‌ره‌و گوندی (قوله) له‌ نزیک (عه‌ین جالوت) هێرش برد که چه‌ند سالی دوا‌ی تیشکانی (ته‌ته‌ر) ه‌کان ده‌نگ و دۆی هه‌یه‌.

(سه لاهه ددین) زانی که (وه صی - جینشین) ی نوئ نازایه تی خوئی دهنوینی و، نهویش ویستی وانهیه کی بداتی که قهت له یادی نهچیت، به سوپایه که چوه سهری کهله سهری سوپای نهوه وه بیت، ههوال بۆ (جای لوزجنان) هات و له هیکرا ترسی کهوته دلۆ، نهو خوین گهرمییه عهنتهرییه ی ههیبوو کاتی دهیوت بهرهو (دیمه شق) دهچم بۆ رووخاندنی (سه لاهه ددین) له یادی کردو رای کردو ههلات.

(سه لاهه ددین) به چاکی زانی دهست به سوپاکه یهوه بگری بۆ جهنگی کی مهترسیدارتر، چونکه مهسه له ی (لوزجنان) که بینی ترسه نوکانه ههلات و بۆی دههچوو به لایهوه گرنگ نهما.

حاجیه کانی مالی خوا ترسی (تهرنات) یان له سهر بوو، ههموویان دهستوو دوعا پاوه ستابوون له خودا دهپارانهوه که به لای نهه خوین ریژه کهله رهقه یان له سهر لایبات، له هیکرا ههوالی سهرکهوتنی (حسام الدین لؤلؤ) یان بهرگوئی کهوت و، خوشی هاتبوو بۆ وهزی ههجو ههندی نهو دیلانهشی پی بوو، که پیشتر بهر ههلتی یان کردبوو له بهرچاوی نهو که سانهدا کوشتنی که، له جهنگه که ی پیشتر پایان کردبوو تا بیی بهپه ندو وانه بۆ نهوانه ی که بیانوه ی ریگا به حاجیانی مالی خودا بگرن!

وه لامه کی یه کلاکراوهش بوو بۆ (تهرنات) تا نا کامی خراپه کاریانی پیشان بدات، (سه لاهه ددین) سویندی خوارد که بۆخوی به دهستی خوئی له گه لیدا دابهزی! وه که بلتی وایزانی بی که نهه پالنه وانه مسولمانه سوینده که ی له بهرچاوی خه لکی تهنیا بۆ ترساندن بووه لهو که سانهیه که له بهر امبه ر خه لکی دا سویند خواردنه که ی به هه ند وهرناگری و، تهنیا مه بهستی تو قانده نو هیه چی ترا!

(سه لاهه ددین) بیوی له ترا زیدی او کلۆلی حاجیه دورکه و توه کان ده کرده وه به دهستی نهه ریگروهه، ماوه یی کی دریز (که ره که ی) گه مارو دا، به لام فریا گوزاری و کۆمه کییه یه که به دوا یه که کانی نهو روپییه کان یار مه تی به ره هه لستی

فەرەنگەکانیدا، ئەم پالەوانە لە هەلۆیستەکە ی ورد بۆوەو بینی که (کەرەك) بەم
زوانە دەروخی وەك دیار» که میرنشینه‌کانی دەوروپەری دەروخی‌و، ئەنجا پیتیسته
یەکه‌جار سەری ئەژدیها پان بکات..... هەر ئەوەش پۆده‌دات.

چه ند گومانن بی ریگه پی دان باس ده کرین

چهنده سهیره که زور بریار بی وردبونوه ده درین، چهند سهیره نه ونده ناسان بی که بابایه کی لیکولهر هه والیکه پیاو گه وره بی ده خوینتته وه هیچ شاعیره ک شانس نه بوو بی لای نهو رابیتنی، یان ده رگای به زوی نه دیبه کدا داخستنی و هه لسی نهو بکاته بریاره کی گشتی له رپیازی خویداو سهرکونه ی بکات که نهو جهنگی له گهل نه دیبه کان و بیرتیژاندا کردوه.

نیمه ده زانین که نهو رهوشی (سه لاهه ددین) له ناویدا ژیاوه بوواری نه داوه که دیاری و به خشیش به شاعیرانو هه لبه سته ران بدات، که کارو کاسبیان پی هه لاگو تن و مه دحه له وانه ی، که ستایشی مرؤف ده کهن و سهرزه نشته و سهرکونه ی دوژمنه که ی ده کهن، نه غا زور نابات هه لو مهرجیان ده گوپی و، نهوانی جارن لییان ده خویندو داده به زینه سهریان ستایشیان ده کهن و، نهوانی ستایش و مه دحیان ده کردن لیی ده خوینن، نه مه له ریگای سهدان شاعیره وه ده زانین له میژودا، نه غا له کاتیکدا بریار له سهر (سه لاهه ددین) ده رده که ی که پیشوازی له شاعیرانی ده وله ته که ی نه کردوه کاره کان به ته رازوی راستی خو ی ناکیشین! ^(۱) نه م پیاوه خه لکه که ی خو ی

(۱) سهریاری نه مهش مالی مسولمانانه، نابی دیناریکی به فیق بدیت، نه گینا له گهل لی پرسینه وه ی خوایدا بهر وورو ده بیتته وه له (انيس المؤمنین/ صفوة سعد الله) هاتوه: {جارتك پوری-پلکی- عومهری کوری عبدالعزیز هاته مالی نهو داوای مالی زیاتری ده کرد له بهیتولالدا، کاتی چه ژور بین نیسکینه و پیاز ده خوات، وتی: نهی عومهر مالی زیاترم دهوی له (بيت المال)؟ عومهر - خوا لیی رازی بی- له سهر خواردنه که ی هه لساو دره مپکی زیوی هتاو سو ری کردوه له ناو توره که کی چنراوی ناو وتی: ها بگره نه مه زیاده یه. کاتی گرتی دهستی سوتاو بوواوه، کاتی هوشی هاتوه بهر وتی: پورم نه گهر نه وه حالی تویی له گهل ناگری دنیا دا دهی حالی توو من چون بی له گهل ناگری خوا دا له په سلاندا؟ (ل: ۶۴). تورنانی

تەنگەتاو دەکرد کە ئەوەی لە توانایاندا کۆی بکەنەو بە ئامادەکردنى کەشتییەگەلەکانو، ئامادەکردنى تفاقى جەنگىو، بەهێزکردنى کەتیبە خەباتگێڕەکان! ئایا کەسێک دەرھەم و دینارى لە قورگی گەلەکەى خۆى دەرینى چاوەرێتى ئەوەى لێدەکرێ کە بە خۆپایى بە فێرۆى بداتو بە زێدەپەوى بیدات بە شاعیرانو بیکای بە دیارى بۆ وەفدەکان!

(سەلاحەددین) قەت گەورەى خەباتگێڕان نیە گەر تفاقى شەپ بە کەسانى بدات کە قسەو کردەو هیان وەک یەك نیە تەنیا بۆ پازیکردنى دلێ ئەوان! ئەو کەسەى لەپەرەشتى چاخەکە بێ ناگابێ هەم لە کلۆلێ سەرکۆردە، ئەغا سەرکۆنەشى بکات کە لەگەڵ شاعیرانو ئەدیبان چاوەنۆک بوو، ئەو کەسە لە جیگاکانى حوکمى میژووی دورە، چونکە کەس ناتوانێ ئەم شوێنانە بگرێ، کەسانى بیر تیژ نەبێ کە بزانی چۆن گومانو شتە نادیارەکانى دەورووبەرى هەلبەسەنگینى، ئەغا لە بنج و بنەوانەو پرای خۆى بدات.

دەلێن: (سەلاحەددین) هەر بەو نەوێستاو، دژایەتى لەگەڵ شاعیراندا بکات، بەلکو شاعیرانى بەهرەوێ وەکو (عمارە - الیمنى) کوشتوو، شاعیری خاوەن ئیلهام بە ناوی (ابن عینین) شاربەدەر کردوو، فەیلەسوفى (سەهرەوردی) کوشتوو، بۆی نەبوو ئەم کارانە دژ بە پێشەوایانى ئەدەبوو بیری هاوچەرخ دا بکات، ئەوانەى باس لە میژووی ئەوانە دەکەن کە توشى سزای ئەو هاتوون، بەبێ ناگابوون لەو کارانەى کردویانەو، ناشیانەوێ رووداوەکان بە لۆژیکى بیلابێنى و وێژدانەو شى بکەنەو، بەلکو حوکم بە پۆژانەکی سۆزایەتى دەدەن. میژوونوسیش

مەزن دەنەرموێ ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ، وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ (الزلزلة/ ۷- ۸)، واتە: کێ کێشى گەردیلەبێ چاکە بکات دەبیستتەو، کێ کێشى گەردیلەبێ خراپە بکات دەبیستتەو. یەك گەردیلە بە پێى کیمیای نوێ تیرەکەى (۱ / ۱۰۰ ملیۆن کم) ئەمەش دادگەری پەهای کۆمەڵایەتى خواپە کە لە دواوژدا پەیرەو دەکێتو ئەگەر بەشەکی کم لەم دنیایەدا لەم دادگەرییە پەیرەوکرابایە لە کێشە نابووبەکان پزگارمان دەبوو! (وەرگێت)

قازییه کی پاکه ناویژه کی خاوتنه، ده بێ قازی و ناویژیکه ریش له کاتی بریار داندای سۆزی خۆی بهولاوه بنی و ته نیا پشت به بهلگه و نیشانه بهستیت.

لێره دا به کورتی ئەم سێ کهسانه دهخهینهرو، تا بزانی (سهلاحه ددین) چۆن ژیر بووه له کرداره کانیداو، نهیتوانیوه سنور بهزێتی، تا جلوهی له دهست نه پواته ده: (عمارە الیمنی): یه کێ بووه له گهره شاعیرانی دهولتهی فاتیمی و ئەبیوبی، شاعیر و فهقیهزان بووه، لیکۆلهری بووه، ههزی کردووه سوننی بێ له سههر پێبازی شافعی بێو، له چاخی فاتیمی دا به ناشکرا له سههر ئەمه پیتی داگرتووه.

، فەرمانپهرواش له دلسۆزی ئەو پازی بووه و دوژمنی ئەویش پێزی گرتووه به دلی بووه، چونکه له کاتی قسه کردن پوپامایی و دورویی نه کردووه و باوکیشی له پیاوه ماقوله کانی (یه مهن) بووه، سهردهمی بلیمهتی ئەوی بینیهوه و ریای کردۆتهوه که نه کهیت له هیچ مسوولمانی بخوێنی و ههجو بکهیت، ئەجا چووه سهردانی ههجو، ههجو هه کانی به میری (مه ککه) گهیشته و میر بینی که مرۆفه کی به پێژه، ئەمهش وای لیکرد نامهیه کی سیاسی پێدا بنێرێ بۆ (میسر) و، له (میسر) دا نهستییهی ئەو دهره وشایهوه، چونکه وهزیری ئەوی ئەوکاته که کاره کانی ههله سهراپاند جهنابی (صالح) تولا ئیعی کوپی پوززه یکه بوو که شاعیرێکی بههره مند بوو که دولایه نی مهزنی تیدا دیاربوو: لایه نی کارامهیی له جهنگداو، لایه نی بههره وهری شیعی له جهنگی (البیان) داو، زانی (عمارە) مافی خۆی ههیه بۆیه له ناو دهست و په یوه ندی خۆیدا بهرزترین پایه ی دایه.

ئەو پێژهی له (عمارە) دا باس ده کړی یه کێ له وانه ئەوه بو کاتی بینی لهو کۆپو دهست و په یوه ندەدا جێیوه (ته بویه کړو عومەر) دهوتری و به خراپ ناوه زده ده کړین و چۆن ئەو شیعهانی سنور بهزێتی و غلو ده کهن جنتیویان پێده لێن، ئەو له کاتی ئەم دیتنه دا به توپهیی له کۆپه که چووه دهره و خه لکه کهش زانیان که به چی توپه بووه، بۆیه لای شا (صلاح) پاشه مله زمانیان لیدا زانیان که لیتی بهر قدا ده چی، به لام وهزیری دلسۆز به نه رمی بانگی کرد لیتی پرسی بۆچی لیمان

دورده که ویده؟ نه ویش له وشه کانی گه یشت و وه لایمی دایه وه که نه و فهرمانی خوا به جی دینی که دهرموی: ﴿وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنسِئَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ (الانعام - ۶۸)، واته: نه گهر نه وانهت بهرچا وکوت که له مه پر نایهت و نیشانه ی نیمه دا ده که ونه قسه و باس به خراپه، تا ده چنه ناو قسه و باسیکی تروه رویان لسی وهریگیره، نه گهر شهیتان له یادت بباته وه ههر که هاته و یادت له گهل گه لی سته مکاراندا دامه نیشه.

نه نجا صالح پیکه نی و تکای لیکرد بن سهرزه نشت بگهر پشته وه، نه ویش زانی نهم گالته جاپیه دوباره ده بیته وه، بویه گوشه گیری کردو به قاسیدی شای وت من ورده بهردو زیخ له له شمدایه نازاری به رده و امم ده دات و ناتوانم بگهر پشته وه. وه زیری شاعیر پیاهه تی تیدا بوو مهردبو، زانی نهم جوړه سوننی یه له و جوړه که سانه یه که چاکه ی له گهلدا ده کړی بویه بهم شیعه ری ستایش ده کات و بوی په وانه ده کات:

قل لفتیه عماره:

یاخیر من اضحی یؤلف خطبة وخطابا

القی الائمة شافعی فلن تری الا لدینا سنة وکتابا

نه گهر پیزمان له په وشتی (عماره) گرتبی گیانی نهم وه زیره ش پتویستی به هه مان پرتلی نان هه یه ^(۱).

له رازی کردنی (عماره) دا نه وه دهرده که وئ که وه زیریش بوجونی و ابووه، نابنی هیرش بکریته سهر خه لیفه باشه کان، به لام نه و ناتوانی نه و زمانانه ی هه جو ده که ن بیانگریت.

(۱) نه و ی له نیسلامدا هاتووه نکولی لی ناکری نه ویه که جنتودان و شهرکردن له گهل مسلماناندا گونا هی گوره یه، پیغه مه پر ﷺ دهرموی: {سباب المسلم فسوق وقتاله کفر} رواه الترمذي والنسائي. واته جنتودان به مسلمان فاسقییوه، شهرکردن له گهلدا کوفره. (وهرگیتی)

نه نجا نهو سدرده می (طلائع بن روزیک) دواى هاتو (شاوړ) هاته شوینی ودهیزانی که نهو په پیوه ندى به دوزمنى نهووه هه بووه، بویه بانگی دانیشتنی خوی کردو، (عمار) به چاکی زانی ستایشی فرمانپروا په که بکات، به لام پېبازی نهوانه ی نه گرت که سدرزه نشتی سدرده می وه زیری پابردو ده کهن که به شوین فیتیه هه موو که س ده کهن، به لکو پیزی خوی پاراستو ناماژهی به چاخی پابردو کرد که چیگای پیزلینانهو ده لی:

زالت لیالی رزیک وانصرمت والمدح والزم فیها غیر منصرم
ولم یکنوا عـدوا ذل جانبـه وانا غرقوا فی سیلک العرم
وما قصدت بتعظیمی عداک سوی لم یرضی فضلك الا ان یسد فمی

نهم هه لېه ستانه پېړه وه کی جوانو مه به سته کی باشیان هدیو مرؤفی پاکړو پیاوو مه رد نه بې نایانلېت، نهوانه ی چوبون سدرکونه ی بنه مالیه ی (روزیک) یانده کرد بۆ پازیکردنی دلی (شاوړ) له پقان پهنکیان تیک چوو که هه نهوانه ش بوون پابردو ستایش و مه دخی نهوانیان ده کرد، کاتی (شاوړ) به پړوی (عه ماره) دابزه ی هاتی و، سوباسی وه فاداری نهوی کرد هه ستیان به شلوقی و تیک چونه کی زور کرد! نه مه ش کاریک بوو ناچار بوو بیکات، تا به هیمن و سنگ گوشاد وه سفی بکړیت.

نه نجا سدرده می (شاوړ) پژی و چهرخی (سه لاهه ددین) هاتو نومیدی ده کرد لای (سه لاهه ددین) به هره و شانس خوی ده سته کوئی، چوڼ لای (ابن پوززیک) و (شاوړ) دهستی کهوتبوو، به لام (سه لاهه ددین) بوواری پې هه لا گرتنی شاعیره کانی نه بوو، چونکه سهرقالتی گرفت و ناسته نگی کهوره بوو، (سه لاهه ددین) له پله ی شیعر بې ناگا نه بوو، ویستیاری نه ده بو و تاهه زړوی شیعر و هه لېه ست بوو، دیوانی شیعر ی خوین گرمی جهنگی درخ کردبوو که کاتی خوی له سدرده می هه رزه کاری سدره تاییدا له (هه لېه) له هه ندی پړه میړدو پیاوه گهره کانی وهرگرتبو نهو چهند هه لېه سته کی به چاکی ده زانی و تا له دژوارترین کاتی جهنگدا ده یوته وه،

ده گپرنه وه له یه کئی له جهنگه کاندایا داشتیکی کچه بجوکه کهی هاته وه یادیاد نهم
هه لبه ستهی شاعیریکی وت:

ذکرتک والخطی یخطر بیننا
وقد نهلت منا المثقفة السمر

نهم هه لبه سته که له رهوشتی سه خاوه تی و دل گه ره بی یه وه هه لده قولتی که له
هه ستهی شاعیره که وه نهوکه سهی شاهیدی له سمر ده دات و ده یلیتته وه دیتته ده ره وه!!
نهم پاشایهی کاره ساتی گه وه ته قوی دابو، که نه رکی قورس ماندووی کردو وه،
نهو پاره یه ی نیه که بیدات به وانه ی پتی هه لا ده لیتن، نهم نمونه یه هه موو نهو
ناره زوانه داده پوشتی که رهنگه له ریگهی مهدح و پی هه لاوتنی شاعیران و چاک
زانینی نووسه رانه وه پرواته ناو ده رو نییه وه، به لام نهم هه لبه سته کی تی ده گری و
ناشکرای ده کات که ده ولته تی فاتیمی چون گوئیان به نهو داوه، چاوایان لیتی بووه:

وزرت ملوک النیل اذ زاد نیلهم
فأُجِد مُرتادی واخصب مرتعی
ملوک رعوالی حرمة صار نبتها
هشما رعته النائبات ومارعی
مذاهبهم فی الجود مذهب سنبه
وان خالفونی فی اعتقاد التشیع

(سه لاحه ددین له سمر پلانی خوی پوشت له بایه خدان به جهنگ و وه کو نیمپر
دهوتری دهنگ له دهنگی نهو بهر زتر نه بوو، پاشان خه لافه تی فاتیمی پوخا وهک
راپردو و ناماژمان پیگردو، دوو شوینه واری جیا له یه کتری پیداکردو، هه بوو له
خه لکی پیشوازی له واقیعه بینراوه کردو هیوای سهرکه و تنی بو خواست دور له

سهرده می پلانگپری و تاکتیک گپران، هه بووپی ناخوش بوو ئهم سهرده مه نویسه
دابی و سهرده می پړوخی که سهره تاکه ی گه شه کردوو گه شاووه بو، نه نجا پاش نه وه ی
خه لافته که لاواز بوو ببوو ه یاریه که به ده ست ده سه لاتدارانه وه له وه زیران، یه کی
له وانه (عماره) بوو که خوی شافعی بوو خوشه ویستی فاتیمه کان هانیدا که
شینیان بۆ بکات و بۆیان بسوتی و خه م بخوات و، گوئی به ره خنه ی پیساوانی
(سه لاهه ددین) نه دا به لکو تازییه باری یه کی پر له تانه و هه ره شه ی نارد وه ک بلیی
له ناکامه که ی ترسی نییه، له م شین گپری نامه یه دا ده لئی:

والله لآ نأز بین الحشر مبغضكم
ولا نجا من عذاب الله غير ولي
ولا رأى جنة الله التي خلقت
من خان عهد الامام العاضد ابن علي
أنتمي و هداتي والذخيرة لي
إذا ارتهنت بما قدمت من عمل
ولو تضاعفت الاقوال واتسعت
ماكنت فيهم بحمد الله بالخجل
يا عاذلي في هواي ابناء فاطمة
لك الملامة ان قصرت في عذلي
بالله زر ساحة القصرين وابك معي
عليهما لآ على صفيين والجمل
وقل لأهليهما: والله ما التحمت
فيكم قروحي ولا جروحي بمندمل
لهني ولهف بني الآمال قاطبة
على فجيعتنا، في اكرم الدول

ئەم شىعەرە كە ھېرش دەكاتە سەر (سەلاھەددىن) و دەولەتەكەى ئەو، ھۆيەكە
 بۆتەوھى كە ئەو كەسانەى دەولەتەكەيان پماندوۋە تۆلى لى بكنەوھە، دورىش
 نىە (سەلاھەددىن) تورەبكات، ھەرنەبى تا بە شىعەرەكانى كارنەكاتە سەر دلى
 خەلك بىگرى و زىندانى بكات، بەلام (سەلاھەددىن) نەرمى كىشاو، وازى لە
 شاعىرەكە ھىنا كە ھەناسەى بدات و لە دلى خۇيدا وای دانا كە ئەو كەسەى دل بە
 ئازارو خەمە دەبى شوئەك بدۆزىتتەو ھەناسەى تىدا بدات، ئەنجا لە شىعەرەكەو
 بى بىلى يان نامەيەكەو بى پەوانە بگرى، شىعەرە پەخشانەكانىش ھەر لە سنورى
 خەم بەرپى كردن و دلى خۇدانەو دانەما بۆو، ئەگەر (عمارە) سەيرى مەترسى
 قسەكانى كەربايە سوپاسى خاى ئەكرد كە بەساغى دەريازى بوو، گۆشەگىرى
 ھەلدەبۇارد، بەلام كاريكى ترى كە مەرقى ھۇشيار ئەگەر سنگى فراوانىش بى
 چاوپۇشى تىدا ناكات، ئەو بوو لەگەل كۆمەللى لە ھەوادارانى خۇى چەند
 كۆنگرەيەكى يەك بە دواى يەكيان بەست و لە ئاكامدا بپارياندا كە پەيۋەندى بە
 شاى (قودس) و شاى (قوستەتتىنى) يەو بكن، تا ولات داگىربكەن و ھېرشىكى
 لەناوېر بكنە سەر وەزارەت. (سەلاھەددىن) و سوپايەكەى، كە خەرىكى كارى
 (ميسر) بوون پلانەكە بۆ شوئىكى ترىش سەرى كىشا، كە پەيۋەندى كردن بوو
 (الباطنىيە) ە وە لە (شام) دا تا خۇبەخشى بنىرن شىر لە لانەى خۇيدا بى ترس
 تىرۆر بكات.

شانسى (سەلاھەددىن) و ابو يەكى لەوانەى ئامادەى ئەم كۆرە بوو سەر بە
 (سەلاھەددىن) بوو، پالەوان لىكۆلىنەوھى لەسەر ھەموو شتى دانا كە پودەدات
 كۆر لە دواى كۆردا، تا توانى پەيامنىرى پىلانچيان دەست گىربكات كە نامەيەكى
 نا پاكى كردنى پى بوو، ناي دواى ئەم نا پاكيە چى لە (سەلاھەددىن) چاۋەرپى
 دەكرى؟ ئەو (عمارە) لى بى گەرابو كە چى دەللى لە شىعەر بىللىت، ھەلوئىستەكان
 بووروزىنى كە شىۋەنى دەولەتى ھەلگرتوۋە رىقو كىنە دەجولئىنى و ھەلدەگىرسىنى و
 پەوانە دەكات!

گومان لەوە دانیه که لەناو ئەم شاندهی سهلاحه‌دیندا که سانی هه‌بووبی که هانده‌ری بۆ بێ دژیه (عمارە)، به‌لام (سه‌لاحه‌ددین) خۆی سل نه‌کردو دانی به‌ خۆیدا گرت، ئەنجا پلانه‌کی لێ کرا که پلانی دۆستایه‌تی کردن بوو له‌گه‌ڵ فەرهنگدا که دوژمنی ئیسلام بوون به‌ر له‌وه‌ی دوژمنی (سه‌لاحه‌ددین) بن!

پێیسته که تۆله‌ بکاته‌وه‌و، له‌ دانیشتنه‌کی خێرا دا دادگایی بکری که ناشکرا بووه‌ له‌ شه‌ودا چ پلانیکیان دا‌رشتبوو، له‌ سێداره‌بدریتو هه‌لواسرێنو بکری به‌په‌ند بۆ که‌سانی تر، ئاوه‌ها (عمارە) سه‌ری لێ شێواو لایه‌نی نه‌وه‌ی گرت که له‌ دوژمنی من یێنیه‌ ناو خۆو تا خۆی و (سه‌لاحه‌ددین) ییش له‌ناو بهات!!

خۆزگه (سه‌لاحه‌ددین) هه‌ر سه‌رته‌ا به‌ندی کردبایه‌و، بوواری نه‌دابایه‌ شینی خۆی راگه‌یه‌نی‌و به‌و گرته‌ له‌ پیلان گیران چه‌پا له‌ ده‌دراو، ئەوکاته‌ له‌م به‌لایه‌ رزگاری ده‌بوو!!

(سه‌لاحه‌ددین) سته‌می له‌وانه‌ نه‌کرد که له‌دژی ده‌وله‌ت پلانیان گیرا و په‌مانیان له‌گه‌ڵ فەرهنگدا به‌ست بۆ داگیرکردنی ده‌وله‌ت، دیسانه‌وه‌ سته‌می له‌ (ع‌مد بن نصر بن ع‌نین)ی نه‌کرد، کاتی بریاریدا دوربهریته‌وه‌ له‌ وڵات، ئەم شاعیره‌ لێ خوێندنی (الهجو) وه‌کو هۆیه‌ک به‌کار ده‌هێنا بۆ تۆقاندن و چاو ترساندن ده‌وله‌مه‌نده‌کان و پله‌ داران، له‌سه‌ر پیاوه‌ گه‌وره‌کان ده‌پۆشتن و داوای به‌خشیشی لێیان ده‌کرد، هه‌ر که به‌خشیشیان له‌وه‌ که‌مه‌تر بووایه‌ که داوای کردووه‌ ئەوانه‌ی هیوايه‌تیا‌ن نه‌هێناوه‌ته‌ دی، به‌لێ خوێندن پریشکی رق خۆی بۆ ده‌ناردن و، وای ده‌زانی که پۆژانی ناخۆشی (جه‌ری‌و) (الاخطل‌و) (الف‌رزدوق) ده‌گه‌ریته‌وه‌ که شیع‌ره‌کانیان به‌ (المناقضة) ناسراوه‌، ده‌هات په‌لاماری شاعیرانی تری سه‌رده‌می خۆی ده‌دا، تا به‌ خراب ناوزه‌دیان بکاو باسی ئەو له‌ناو ئەو خه‌لکه‌دا بلاویته‌وه‌، به‌لام ئەو یێده‌نگی لێکرد، ئەنجا هه‌لیکوتایه‌ سه‌ر سه‌روکانی ده‌وله‌ت و قازیه‌کان و کاربه‌ده‌سته‌کانی، به‌لکو تا خودی (سه‌لاحه‌ددین) له‌م په‌لاماره‌ شیع‌ری به‌ بێ‌به‌ش نه‌بو په‌خنه‌ی له‌ ناتمه‌واویه‌کی سروشتی گرت له‌و داو وه‌کو جنیوتیک هه‌لی داو، ئەمه‌ش سوکایه‌تی

پێکردنە کەو پێویستە لێی بپێچرێتەو، بەلام (عادل) بەسەریدا رابردو گوتی بەم نەزانییە نەدا، ئەنجا دەستی کرد بە لێ خوێندن لە کەسانی تر لەوانە میرزا (الکاتب) و وەزیر و سەرکرده، لەو هەجۆر دا باسی مەسەلەی ناشیرینی دەکرد کە قەلەم ناتوانی بیانوو سیّت، سوکترین سزای ئەو بوو کە بگیریّت، چونکە کەسانی بێ تاوانی تۆمەت بار کردبوو، ئاسانترین بڕیار کە لەو کاتە لەسەری دەرکرا ئەو بوو دارکاری بووختان کردنی (حد القذف) لێ بدریّت، بەلام (سەلاحەددین) دەستوری دا کە لەولاتی ئەودا دور بخرێتەو، ئەو بوو بۆ (هیند) دور خرایەو!

کەواتە: چۆن مەژۆی بە وێژدان دەلێ (سەلاحەددین) ستمی لێ کردوو؟! ئەگەر (ابن عنین) لەسەر دەمی کەسانی بەر لە (سەلاحەددین) ژیا باوە کو (شاو) و (ضرغام) و، ئەو قسانە ی پێ گوتبان بێ داد گایی کردن لەسەریان دەدراو، لاشە کەشی لە دەشتدا بێ شاردنەو فری دەدراو، ئەمەش لە گەڵ کەسانێکدا کراو کە دەیه کی ئەو هەجویان نە کردبوو!

ماوەی هەجۆر کە درێژە نە کێشاو بۆ (دیمەشق) گەڕایەو، سەردانی (قاھیرە) ی کردو، (سەلاحەددین) دیاری وای دایە کە کەس ئەودیارێی پێ نەدابوو، ئەنجا شا (عیسا) ی گەورە لێی خۆش بوو، ئەو هەجۆر کەردبویە سەر خێزانی چاوی لێپۆشی، بە لکو کردییە وەزیری خۆی! بەلام نەیتوانی دەوام بکات، چونکە کاری وەزارەت لە کاری قەلەم جیاوازه، (المتنبی) بە شیعەرەکانی خۆی لە خۆی بایی بوو، ویستی بێی بە میر بۆیە قسە ی لە گەڵ (کافور) کردو وتی:

وغير كثير ان يزورك راجل

فيرجع ملكا للعراقين واليـا

واتە: (زۆرنییە گەر پیاده ی سەردانت بکات و بێی بە شایەکی عێراق وە کو والی). وە کافور بوو، سامان و مائی پێ بە خشی، ئەویش لە جیاتیان هەجوی کردو لێی خوێند، چونکە نەیکرد بە والی عێراق! (کافور) زانی ئەگەر ئەو بشیکا بە

وہزیر بہ کاری دہولت ہلناسی کہ بیخاتہ ژیر فرمانی خوہوہو، نہو لہمہر
 نہودا حقی بہدہست بوو، بویہ وا دہلیم چونکہ سہرنہ کہوتنی (ابن عیین) و
 داواکردنی چاو پوژی بہلگہیہ کہ لہسہرئہوہ، کہ کاربہدہستان حزبان نہ کردوہ کار
 بدہنہ دہست کہسی کہ شایانی نہوہ نہیت! کہواتہ ہلوتیستی (سہلاحددین) لہ
 (ابن عیین) حیسابی ہیمنی و بہخشنہبی و لیبورڈنی لیدہ کری، کہواتہ: چۆن دہلئی:
 نہو حقی نہم نہدیہی پیشیل کردوہ، کہ لہ بہخشیش بی بہشی کردوہ.

قسہمان لہمہر فہیلہسوفی گہنجی شہید (یحییٰ کوری حسین سہرہوہردی)
 ماوہ کہ رہخنہ لہ (سہلاحددین) گیاروہ نہو تہسلیمی بہ کورہ کہی دہکات و
 فرمانی پیدہکات لہ (دیمہشقد) کہ شا (صالح) بوو وازی لئی بینی و پیداتہ
 دہستی دادگا، زانراوہ کہ (سہرہوہردی) قسہی وای کردوہ کہ تیروانینی
 نادیاریان ہہبوہو، مانای (الحلول - الاتحاد - الوحده الوجودی) بہخشوہ کہ
 فہقیہکان لہ دژیدا جہنگ دہکنو، بگوکیان بہبی باوہر ناودہبدن.

ہواؤ گہیشتہ (سہلاحددین) کہ (صالح) کوری فہیلہسوفہ کی ہلباردوہ
 کردوہ بہ ہاوری، کہ قسہکانی پیچہوانہی زانیاریہ نیسلامیہکانہو، فہقی و
 مہلاکانی دیمہشق کہوتونہ مہقو مہقو لہمہر کورہ کہیدا کہ بہم چہشنہ پیزی لہم
 تاوانبارہ خرابکارہ گرتوہو پیشوازی لیکردوہ، نہم فہقی و مہلایانہ نامہیان بڑ
 (سہلاحددین) ناردو، (سہلاحددین) ناچارکہا کہ بریاری دادگایکردنی بدات لہ
 کورہ کی ناشکرادا، تا حقیقتی کاری نہو ناشکرا بی، (سہلاحددین) تہنیا
 فرمانی بہ دادگایی کردنی بہ ناشکرای داو، فرمانی بہ کورہ کہشی داو،
 کورہ کہشی بہ ناچارہوہ فرمانی باوکی وہلام دایہوہو، قازی دیمہشقیش
 نہیدہتوانی کتیبینکانی نہم فہیلہسوفہ بخوتیتہوہو پرواتہ ناو بنجو و بنہوانی
 فہلسفی قولی نہوہو، لہناو نہو پستانہدا کہ کردنی بہبابہتی شہرہ قسہو
 دہمہتہقی نہوہو بوو، کہ دہلئی: (خودا بہ توانایہ کہ پیغہمہری دروست بکات.

قازیش روی لە (یەحیا) دەکات و دەڵێ: (تۆ باست کردووە که خوا دەتوانی پیغەمبەرێ دروست بکات، ئەمەش مەحاله دواى عەمەد عليه السلام هیچ پیغەمبەرێ نایەت.

(سەهرەوێردی): (توانای خوا بێ سنوورەو که فەرمووی بەشی ببە هیچ شتی ناتوانی پێگای پێ بگریت).

قازی وتی: خوا بەسەر هەموو شتی توانایە، بەلام ناتوانی پیغەمبەرێ دروست بکات، ئەمە مەحاله.

(سەهرەوێردی) وتی: ئایا مەحالی دروستکردنە که بە پەهابی یە یان نە، قازی نەیتوانی لەم پرسیارە تی بگات، نەخوازەلا، که بتوانی وەلامی بداتەو، چونکە ئەم فەیلەسوفە دەیویست بلی: لێرەدا توانای هەبە بەهێزو، توانای هەبە بەکردارو، دەتوانی بەهێز پیغەمبەرێ دروست بکات، بەلام بەکردار ئەمە قەدەغە کراوە، چونکە خوا لەمەر پیغەمبەرە کە دەفەرمویی: ئەو دوا پیغەمبەرە، ئەمە بوو مەبەستی ئەو لە دروستکردنی پەها (المطلق) و دروستکردنی پەبوەست کراوە (المقید).

لە بۆچونەکی سەمکارانەدا، قازی فتوای کوشتنیدا، که بە فەیلەسوفی زندق ناوژەدی کردو، شا (صالح) وەکو باوکی ئاماژەى پێدا بوو ناچار بوو حوکمە که جێ بەجێ بکات!

لێرەدا دەپرسین کێ فەیلەسوفە کەى کوشت، (سەلاحەددین) یان قازی سەمکار؟!.

ئەو کەسانەى لە سەر ئەم شتەیه شت دەنوسن بۆ ئەو پرایە دەچن که (سەلاحەددین) دژ بە فەلسەفە جەنگاوە، کەچی (سەلاحەددین) نەیتوانیوە که بپەرژێتە سەر فەلسەفەو کێشەکانی، بەلکو تەنیا گۆی بە ئەوانەدا، تاوانە کەش لەسەر ئەستۆی ئەم قازیەیه که بەبێ توانستی و ئامادەیی حوکمە کەى دەرکرد.

رۆژی حیتین (الحطین)

جەنگى (حطین) بەشیکی گەورەى لەشیکردنەوێ میژوونووسانى فەرەنگى گرتووه، چونکە هۆشیاری یەکی یەکلاکەرەو بەو بۆ کۆتا هاتنى پۆلى خاچ پرستى له خۆرهللاتداو خەون و ئاواتى ئەوروپایى نەهیتنايه دى کە ئەوانەى ئەم جەنگە ستمەکارانەیان هەلگیرساند دلتیا بوون کە سەردە کەون^(۱).

ئەگەر لە موتورییه کان کەسیک هەبوی هەولێ دابێ بریسکەى سەرسوپهیتنەرى سەرکەوتنى (سەلاحەددین) بکوژیتیتەو، لەکاتیکدا ئەو سوپایەى لەلایەن خاچیه کان بۆ ئەم مەبەستە کۆکراپوونەو تیک شکاند، بەو پاساوێ کە چەند هۆکارى بەشداریان کردووه لە شکاندنى خاچ پرستەکاندا بە بێ ئەوێ پەيوەندیان بە شەرپەو هەبوی، ئەوێ بەرپەرچى ئەو دەرگەو ئەوێ بە دیزاین کە ئەم پالوانە جەنگییه خۆی بارودۆخى پەيوەست بە جەنگى یەو

(۱) بۆ زانین صەلیبیه کان لە فەرمودەدا ئاماژەیان بۆ کراوه چەند جارێ پەلامارى جیهان دەدەن، دواجار ئەمەیانە کە پیغمبەر ﷺ پێشبینى دەکات و دەفرموی: {ستصالحون الروم صلحا أمنا، فتفزعون انتم وهم من وراءكم، فتنصرون وتغنمون وتسلمون، ثم ترجعون حتى تنزلوا بمرح ذى تلؤل، فیرفع رجل من اهل النصرانية الصليب فيقول: غلب الصليب، فيغضب رجل من المسلمين فيدفعه، فعند ذلك تغر الروم وتجمع للمحاربة} رواه ابو داود {٤٢٩٢-٤٢٩٣} واتە: نایندە پێکەوتنەکی ناشتیانە لەگەڵ رومدا سۆز دەکەن نێو ئەوان {بە هاوپیانی} لەگەڵ دۆزمنى دەچن و سەردەگەوت تالان دەگرن و، سەرفراز دەبن، پاشان دەگەڕێنەو، دادەبەزە ناوچەکی مێرگاری تەپۆلکاو، پیاویکی نەسرانی خاچ هەلدەگرێ و دەلێ: خاچ سەرکەوت، ئەنجا یەکی لە مسولمانان هەلدەستی و لێی دەدات، ئەوکاتە پۆم ستم دەکەن و بۆ داستانە کە کۆدەبنەو. {نەم (داستانە - الملحمة) لە فەرمودەى تردا بە (الملحمة الکبرى) ناسراوه. بپوانە (سنن ابی داود/ الفت). بۆ نمونە هاتووه: الملحمة الکبرى وفتح القسطنطينية وخرج الدجال فى سبعة اشهر} واتە: داستانە گەورە کە وێرگاری قوستەنتینییه هاتنى دەججال لە (٧) مانگدايه. (ویرگێ)

ھەلەدەسەنگاندو، ئەو ھۆيانەى دەزانى كە دەبنە ھۆى شىكىست پېھتەنەى دوزمىنەكەى، ئەنجا ھەلەدەستا ئەو ھۆيانەى دەکردن بەئامىرئ بۆ سەرکەوتنى خۆى. ئەو ھەبوو، (سەلاھەددىن) كارامابى پامىارى ژىرانەى ھىنايەدى. لەگەل ئەو تېبىنىيەشدا كە مستەر (چرچل)ى سىياسەتمەدارو فېلبازى گەورە وتوئەتى لەشى كۆرەنەو ھى جىگا كەدا كە زۆرى سوپاى مەسولمانان ھۆكارى سەرکەوتنە كەبوو، ئەمەش بەو ھەلامى دەدرتتەو ئەگەر ھاتبايە سوپاى خاچ ھەلگەران لە مېرەشنىەكانى جىاجىاي فەرەنگىدا بە جوانى سەرکەردايەتییان كرابايە بە پىكىو نەخشەكى تۆكەدار بەرەو جەنگ بەرئ كرابان ژمارەیان لە لەشكرى سەلاھەددىن پەر بوو. زانراویشە كە كەشتىەكانى فەرەنگى بە درىژابى پوژانى داگىر كۆردنى خاچ ھەلگەرى ئە كۆمەكى بەردەوام دانەپراون.

ئەوانەى ھەلەتەكانى خاچ پەرستى بە (۷) دانە لە قەلەم دەدەن^(۱) تەنیا مەبەستیان ئەو جەنگە رەسمىانە، كە پادشايەكانى بە شىو ھى مېرى دەرکەوتوون پېشپەرەى يان كۆدو، ھەرچى كەشتىيەكانى پابردو بوو كە كلىسا بەرئو ھى دەبردن بەردەوام رەوانەى دەكۆردن رەوانە كراوانى خۆيان بۆ تەواوى (ئەوروپا) دەنارد لە باشورەو بۆ باكور كە مژدەى لىخۆشبوونيان پادەگەياند لە گوناھەكان بۆ

(۱) لە كىتەبى (صلاح الدين الايوبي / وليد نويهض) (ل: ۱۲۲) نامازە بە گرتەين ھەلەمتى خاچپەكان دەكات، ئەمانە بەشىكەن لەوانە:

۱- دەست پىكۆردنى ھەلەتەكان لە ئەندەلوس و پوخانى (طليطة) وتولیدو لە ناوەرەستى ئىسپانىادا (۱۰۳۱-۱۰۸۵ ز)

۲- پاپا ئەربانى دوو ھەم دواى كۆنگرەى كلېمونت لە سالى (۱۰۹۵ ز)دا ناردنى پەلاماردانى بېياردا.

۳- ھەلەمتى دوو ھەم لە (۱۱۴۶ ز)دا دەستى پىكۆردو لە پىكەنى ناماغى دا سەرەكەوت و ولاتى پورتوگالى لە (۱۱۴۷-۱۱۴۹ ز) دامەزراند.

۴- ھەلەمتى سىيەم لە (۱۱۸۷)دا لە گىزانەو ھى قودسدا سەرناكەوت.

۵- ھەلەمتى چوارەم لە پىرەو ھى خۆى لادەدات و بەرەو بىزەنتى دەروات و قوستەنتىنيە دەگرت.

۶- ھەلەمتى پىنجەم (دمياط) لە (مىسى) داگىر دەكات.

نامازە بە ھەلەمتى ترىش دەكات، بەلام ئىمە تەنیا ئەم چەند ئومومەنەمان لىوەرگرت. (وەرگىت)

ئەوانەى سواری کەشتى دەبن و کۆچ دەکەن ئەم کەشتى يانەش بەردەوام لە کۆمەکی دان دانەپراون، مەگەر یەکتى کە درەنگ بگاتە جى.

کەواتە (سەلاحەددین) لە بەرامبەر سوپای کیشوهرى (ئەوروپا) چى بکات کە تەنیا سوپای شامو میسرى لەگەڵدا بوو لە شەردا، ئەگەر کۆمەکی و فریا گوزارى لە عیتراق و کەنداودا بۆ هاتبایە ئەو چەند جارێک بوو^(١). ئەم پالەوانە بى وێنەیه لە نامەیه کیدا کە بۆ خەلیفەى عەبباسى نارد سکاڵای کرد بە دەسەلاتى گىانی خۆى هەول بەدات کە میرانى مسوڵمان هانبدات کە بە پەلەو بى دواکەوتن بە فریایە وە بچن، لە (بەندى) داها توودا^(٢) بەشیکی ئەم نامەیه باس دەکەین، ئەم سکاڵا نامەیه دا باسی کردوو کە دەریا پۆژانە دەیان کەشتى دەنێرئو، ئەگەر خاچ هەلگران (١٠) کەشتى لە دەست بەدەن لە جەنگى ئەودا ئەوان (١٠٠) کەشتى تریان بۆ دەنێرنەوه!!

بەلام ئەو بە سوپایەکی سنوردار شەردە کات بێتەوهى قەرەبوی شەهیدانى بکێتەوه. گەر هاتبایە میرنشینه کانی خاچ پەرستى پر لە بەکری گیراوى ئەم لاو ئەولا نەبوايه و لەپروى زۆریشەوه لە دەنکە چەوه کان پتر نەبوان مانای وایە کە ئەم داوايهى باس لە زۆرى سوپای ئیسلامى دەکات ئەوکاتە لە بواری لە پێشتەردا بایەخى دەبوو، بۆیه باسکردنى ئەم زۆریه شوێنى پەچاوکردنە، ئەگەر بشوترئ

(١) لە کتیبى (الکرد فى دائرة المعارف الاسلامیة/ جماعة من المستشرقین/ ت: حمید ریبوار/ ل ٥٥) دا هاتوو، کە: (زۆریه سوپا و لەشکری ئەبیویه کان تورک بوون و ژمارەکی زۆریش کوردی تێدا بوو. لە سالى (١١٨٧ ز) دا (صلاح الدین) داواى لە کوردەکانى ناوچهى باکورى پویارى دیخە کرد بۆ خەباتکردن، هێزى جەزیره بێرو بەوتندا پلاویبەنەوه بە تايبەتى لە سالى (١١٨٨ ز) دا، بەلام هێزى دیارە کە زۆر لە هۆزەکان زۆریه کاتەکان شانیەشانی (صلاح الدین) جەنگى گەرمیان دەکرد، دیسان زۆریه پەلە داران و بەرپرسیانى عەسکەرى لە کورد بوون، هەروەها کاروبارەکانى بەرزیش لەو دۆلەتە ئەبیوییه دا بە دەست کوردەوه بوون}. لەوانە وەکو راپۆردوو باسمانکردن (سولتان مظفر الدین) ی هەولێرو (تەبو هەبیاء) ناسراو بە (میر حسام الدین) و زۆرى تر سەربازى کوپو نامۆزاکانى و بڕایەکانى کە بەشداری جەنگى (حطین) یان کردوو، وەکو (مشاهیر الکورد و کردستان) و (ارییل بین الماضی والحاضر) دا هاتوو. (وەرگێت)

(٢) بەناوی نیشانی: (پەژارەکانى پالەوانى / شجون بطل).

هه‌موو سوپاکه نه‌چوونه پێش، پرسپاره‌کی ده‌مکو‌ت‌که‌ر په‌یدا ده‌کات که ده‌پرسی: جا چۆن له‌ جه‌نگی مردن و ژياندا نه‌چوونه پێشه‌وه بۆ جه‌نگ؟ وه بۆ چی نه‌گه‌ر وایه له‌ ولاتی خۆیان‌ه‌وه هاتوون؟!

به‌لام هۆیه‌کانی ده‌وری که‌ش وه‌ه‌وای جه‌نگه‌که که شیکارانی شه‌وروی ده‌که‌ن به‌ پاشاو، به‌ کورتی ته‌مه‌یان بووه له‌سه‌ر میرنشینی (بیت المقدس) دا له‌ نێوان ته‌وانه‌ی چاویان تی‌پ‌ری بوو له‌ سه‌رکارانی میرنشینه‌کانی صه‌لیبی و نه‌که‌سه‌ی به‌ فه‌رمانی (بلدوین الرابع) به‌ شوێن گر (الوصی)^(۱) دانرابو، کاتی که (جان لوزجنان)ی شوێن گری ته‌وسیفه‌تانه‌ی تیدا نه‌چه‌سپابوو که شایسته‌ی بکات بۆ سه‌رۆکایه‌تی کردن، کاتی به‌ چه‌ند جه‌نگێکی دۆ‌راو هه‌لساو شکۆی سیاسی پێ له‌ق بوو، شای نه‌خۆشیش که‌به‌کار تی‌کردنی راوێژکارانی له‌ هه‌لبژاردنی نه‌وداو به‌ شوێن گرو پاسپێ‌راو هه‌له‌ی کرد، هه‌لێدا خوشکه‌که‌ی ته‌لاق بدات، تا په‌یه‌نده‌ی گه‌رمی به‌ خانه‌واده‌ی شاوه‌نه‌می‌نیت.

پاشان (به‌له‌دوین ٤) مردو (به‌له‌دوین ٥) هاته جی‌گای که شایه‌کی مندال‌کار بوو، له‌ژێر پاسپاره‌یی (پمۆند ٣). شای (ته‌رابلوس) ته‌م ده‌ست‌نیشان کردنه، دۆژمنکاری له‌ نێوان شه‌وو (وه‌صی) پابردودا په‌یدا کرد که دوو میرنشینی سه‌ربه‌خودی خۆی ده‌ست لێ کیشایه‌وه‌و، خوشکه‌که‌ی (به‌له‌دوین ٤) له‌ ڕی‌گای (قدوس) وه‌ په‌نای برده‌به‌ر (هیقل) و داوای مافی می‌رده‌کی لی‌کرده‌وه له‌مه‌ر ڕکێفی شه‌و به‌سه‌ر (بیت المقدس) داو، به‌ په‌له‌تاجی شاهانه‌ی نایه‌سه‌ر خۆی و

(۱) وه‌شی (الوصی) یان (ولی‌ المهد) به‌مه‌نای شوێن گردی، له‌ دا‌ی مردنی سه‌رکرده‌دا. له‌ قورئان و فه‌رموده‌شدا هاتوه: ﴿وَوَرِثَ سُلَیْمٰنُ دَاوُدَ﴾ (النمل - ١٦)، واته: به‌ میرانه‌گرتنی پێغه‌مبه‌رایه‌تی و زانست.

له‌ (الاحکام السلطانیة) دا (المارودی) دا (سه‌رکرده‌یه‌تی به‌ دوو شی‌وه داده‌مه‌زێ: یه‌که‌م که خه‌لکی به‌رپرس و راوێژکاری هه‌لی بۆژن، یان سه‌رۆکێکی به‌ر له‌ خۆی داینینت) جگه له‌وه‌ش هه‌لبژاردنی خوا‌یی هه‌یه بۆ په‌وانه‌کراوانی خوا‌یی. ﴿اَللّٰهُ یَضَرُّهُ مِنْ اَلْمَلٰئِكَةِ رُسُلًا وَّهِيَ اَلْاَنۡسَ﴾ (الحج - ٧٥)، واته: خوا هه‌لبژارده له‌ فریشته‌و له‌ خه‌لکی هه‌له‌بۆژیت (وه‌رگێ‌پ)

مێژده‌که‌ی و وه‌صیه‌ت و پاسباردی (ریوندی (۳)ی شکاندو، ئەوه‌ی دواییان بینی که ئەو له‌گه‌ڵ ده‌سه‌لاتی سه‌رۆکی ئایینی به‌ر یه‌کتری ده‌که‌ون، بۆیه ئەوه‌ی هه‌لبژارد که به‌ توره‌یی یه‌وه‌ بۆ (ته‌رابلوس) بگه‌ڕێته‌وه‌، ئەمه‌ش بووه‌ شوێنی پازی بوونی پکا به‌ره‌که‌ی که (ریوند) بوو له‌ ترسی ئەوه‌ی که ده‌سه‌لات به‌سه‌ر (بیست المقدس) و (طرابلوس) دا بگه‌ڕێ له‌یه‌ک کاتدا، بۆیه به‌ په‌له‌چون به‌یه‌ه‌تیان به‌ (جان لوزجان) وه‌ه‌ کرد!

ئهمه‌ش هه‌مووی مانای وایه‌ قسه‌ی فه‌ره‌نگه‌کان نه‌که‌وته‌ یه‌ک و نا‌کۆک بوون و، بوونه‌ چهند گروپ و تاقمینه‌ک و، هه‌ر پالنه‌وانیکی به‌ ناگا له‌ شوێنی (سه‌لاحه‌ددین) بوایه‌ پتویست بوو ئاگاداری ئەم نا‌کۆکی و لێک ترازانه‌ بوایه‌ و، پتویست بوو بۆ هه‌ینانه‌دی په‌یامه‌ باشه‌که‌ی سودو که‌لکی لێ وهریگرت! هه‌رچی (ارناط) بوو له‌مه‌به‌ت ناگا بوو، بۆیه‌ چوو په‌یمانی ناگربه‌ستی به‌ستراو له‌گه‌ڵ (سه‌لاحه‌ددین) ییدا شکاندو، هات شوێنی خۆی له‌ (که‌ره‌ک) ^(۱) ده‌ست به‌سه‌ردا گرت که له‌سه‌ر پێگای کاروانی حاجیه‌کاندا بوو که له‌ (میس) و (شام) وه‌ه‌ بۆ (حیجاز) ده‌چون و، ئەو حاجیه‌نە‌ی پوت ده‌کردن و به‌ توندترین و په‌قترین شیوه‌ دارکاری ده‌کردن وه‌کو پێشتر باسمانکرد. له‌به‌ر ئەمه‌ش هه‌له‌یه‌کی هه‌مان چه‌شنی کردو، ئەنجا کاری کرد بۆ ناشت کردنه‌وه‌ی (سه‌لاحه‌ددین) به‌ دانه‌پێنانی ئاشکرای به‌ هه‌له‌که‌ی داو، پتویست بوونی پزیزگرتن له‌ ناگربه‌سته‌که‌ (اله‌دنة) له‌مه‌وداوا، به‌لام سه‌ر له‌ نوێ به‌ شیوه‌یه‌کی خراپتر په‌یمانه‌که‌ی شکاندوه‌و، هه‌ستا ناوی پێغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌سوک ناوزده‌ کرد له‌گه‌ڵیدا.

(۱) که‌ره‌ک: له‌ (المنجد في الاعلام) دا شارێکه‌ له‌ (ته‌رده‌ن) و کۆنه‌ به‌ (که‌ر مواب) ناسراوه‌ و کۆن قه‌ڵایه‌کی قایمی (مروا بین) بووه‌ له‌ (۱۱۷۷) خاچ په‌رست داگیر ده‌که‌نو له‌ (۱۱۱۸) دا (صلاح الدین) قه‌ڵایه‌کی ده‌گیر و تا سالی (۱۹۱۰) هه‌ر له‌ سه‌ره‌تای چاخی مەسیحیدا باره‌گای مه‌ترانی بووه‌، (۱۳۰۹) بنکه‌ی مه‌مالیک ده‌بی، له‌ سالی (۱۸۴۰) ئیبراهیم پاشا داگیر ده‌کات و، قه‌ڵایه‌کی به‌ سه‌ر پێگای هه‌ج و بازرگانیدا ده‌یروانی. (ده‌رگێژ)

(سہ لاحتہ ددین) نامادہ نہ بو له گهل کابرایه کی هه له شهی وه کو نهودا، بو مه بهستی نهوهی له میرنشین بچوکی خوی دایه زینتی، جهنگیکی به جیایی له گهل نهودا بکات. بهلکو خه می گه وهی نهوه بوو کار بو جهنگیکی زل بکات که هه موویان بیتنه جهنگی نهوه وه سهره غجامه کهشی یه کلاکراوه به دهنگ و دوییت، نهوهندهی به پیویست زانی که په یامنیتری بو شای (قودس) رهوانه بکات و داوای لی بکات که بو رهوانه کردنهوهی نهو مال و کهرستانه (نهرنات) له حاجیه کانی سه ندبوو کار بکات، نهو دیلاننهش که له ولات دور کهوتنهوه بو غهیری مه سه لهی شه پر کردن نازاد بکات.

(نهرنات) وایزانی که نهو پالنهوانه ناماده نییه بو دابه زیت و لوتی بهرزبوو ناوه ندیاری (الوساطة) شای خسته نهو لاهو و قسهی نابه جی بو (سہ لاحتہ ددین) گه پرایه وه که نهو تاوانباره در حقه به پیغه مبهری نیسلام ﷺ کردبوی، نهویش سویندی لی خوارد که ده بی به شمشیری خوی تو لهی لی بکاته وهو شمشیری بلند کرد، به لام نهک بو نهوه که داخوایه کهی ره فر کردبی، بهلکو بو پیزنان له پیغه مبهری نیسلام ﷺ! نه غا بی دوا کهوتن سوپایه کی گه وهی ناماده باش کرد بو بهرو و روبونه و هیه کی یه کلا که ره وهو، یه کهم خه می نهوه بو له شکری رهوانه ی (بسرا) بکات، بو پاریزگاری کردن له کاروان و قافلهی حاجیه کان که دین، له ترسی نهوهی (نهرنات)ی دوژمنی خوا نپاکی بکات له گه لیاندا، وه کو (ابن شداد) باسی کرده به ناواتی خوی گه بی و، قافله که به چاودیری خوایی پویشست. نهو پالنهوانه به باشی زانی (نهرنات) ته مبی بکات و چوه (که رهک) که (۱۲۰۰۰) سه ربازی له گه لدا بوو، له گه لیدا کهوته شهرو دره خته کانی برین، نه مهش له (الشوبک) دا! (نهرنات) خوی حه شارداو شارده وهو غیره تی نه گرت له شوینیکی تاییه تی دا له گهل (سہ لاحتہ ددین) ده بهر تکرأ بجیت.

(سہ لاحتہ ددین) به ده سه لات گرتن به سهر (که رهک) و (شوبک) دا نهوه ستا، بهلکو به نه غامدانی نه خشه بی هه لسا، که له مهویه ره نامادهی کردبو، لهوکاته وه که زانی

ناکوکی و ناتهبایی له ناو سەرۆک فەرهنګه کاندایه هیه چاوه پوانی کاته کی ده کرد نه نجامی بدات، هەر لهوکاتوه که سانی هاتن بۆ داواکردنی پشتیوانی له دژی ناحهزه کهیدا، تا خۆی پێی قایم بکات، ئهو ههوالی نارد بۆ (دورگه) و (شام) و (میسر) بۆ داواکردنی له شکره کهی، دهستی به هیچ نه کرد، تا ئهوانه ی داوای کردبون به تهوای تهیار بوون و به پوښتن به رهو (الطبریه) دهستی پیکرد که شارێکه به دهر یاچه کهدا درێژ ده بیتهوه هەر بهم ناوهوه ناو راوه. ئه مهش به شی که له بهرگری که هیچ کهسێ خۆیه دهستهوه نادات، ههتا ئهم خهباتگیره ههول نه دات، چونکه قهلاکه که قایم و پتهوه چهند شورهیه کی هیه، که له ناوه پاستی ده ریایچه که (البحیره) دا درێژ ده بیتهوه و دهواری ده دات، فەرهنګه کان زانیان که چه نګه که له سه رپیته و ئه وه ی ئاگر به سته کهشی شکاندوه (ئهرنات) ه نه ک (سه لاحه ددین) و ئیستا به رهو روبرو نه وه پیویسته، شای (قودس) به باشی زانی به په له داوای جهنگ بکات، چونکه (تبه ریه) له ژیر رکینفی ئهو دایه و له (قودس) ی شه وه نزیکه و له نیوان سه عاتی که و سه عاته کی تر دا سوپای مسو لمانان هه لئ ده کو تیته سهر!

یه کهم کهس که به پیر بانگه وازه که وه چو (ئهرنات) بوو، کهو یستی پێزو به های خۆی بگێر پیته وه که رابردو به هۆی شکانی له (که رهک) و (شوبک) له دهستی دابوو، (هرقل) به پینگای (قودس) دا په یامی بۆ میری (ته رابولوس)^(۱) و (ته تاکیه)^(۲)

(۱) طرابلوس: شارێکه له لوبنان.

(۲) ته تاکیا: شارێکه له سه ر (عاصی) یه و به موزه خانه و مه لبه نه ده کشتو کالیه که ی ناویانگی ده رکروه (سلوقس) (۱) نیکتور له (۳۰۷ پ ز) بنیاتی ناوه، تا داگیر کردنی پرسیانی (۶۴ پ ز) بۆ ته پایته ختی سلجوقیه کان و، بارگه کی گرنگی شارستانی هه له نسی بووه هه نه رو ناوایی تیدا گه شه کردوه، یه که بچار مه سیحیه کان ناوی مه سیحیه تیان تیدا بر دوه و کورسی ره سولئ لیدانراو له وانهش په ترۆسی ره سول تا چوه رۆما، فارس له (۵۴۰) وێزانی کردوه، له (۶۳۶) مسو لمانان پزگاریان کردوه، له (۱۰۹۸) خاچ په رست داگیران کرد، وه له (۱۵۱۷) دا که و تۆ ته ده ست عوسمانیه کان و ده ستی کردوه به دوا که و تن. (المنجد في الاعلام). وه (نعیم بن حماد) فەر مووده ی هیناوه ته وه که (تابوت السکینه) له ویدا هه شار داوه ناینده ده دۆز پیته وه.

ناردو هه‌په‌شه‌ی کرد که هه‌رکه‌سێ سستی بکات له‌ودوانه که له مه‌ترسی دان بئ به‌شیان ده‌کات و خۆشی نهم دروشمه پیرۆزه‌ی خۆی هه‌لگرتبوو (خاچی خاچه‌کان)، گوايه نهمه ته‌خته‌یه که مه‌سیحی له‌سه‌ر له‌دار دراوه! وه‌ستاو چاوه‌روانی سوپای کرد که له داهاتودا بی‌ت، هه‌تا ژماره‌یان خۆی له (۵۰) هه‌زار کهس داو له دوره‌وه له ده‌وری (ته‌به‌ریه) دا خربونه‌وه بی‌ته‌وه‌ی لێی نزیک بینه‌وه.

لێ‌ره‌دا به‌لگه‌ی نهم که‌سه هه‌ره‌س دێنێ که وتی: له‌شکری مسوڵمانان له‌به‌ر زۆری ژماره‌یان سه‌رکه‌وتن، چونکه له‌شکری (سه‌لاح‌ده‌دین) لهم جه‌نگه‌دا نه‌ده‌گه‌یشته نه‌و پاده‌یه، بۆیه سوڵتان هه‌ولێ دا وکۆنگره‌ی راویژی به‌ستو به‌رواکه‌ی هانیدا، که هه‌تا کاتی نوێژی هه‌ینی چاوه‌ڕێ بکات، تا هه‌موو نوێژکه‌ران به‌ هاواره‌وه نزا بکه‌ن..... ره‌نگه ساتی وه‌لامدانه‌وه بی‌ت، له شه‌وی (شه‌مه) دا نه‌خشه‌یه‌کی جه‌نگی سه‌رکه‌وتوانه‌ی کیشاو به سوپاوه‌ پویاری (نه‌رده‌ن) ی بپری بۆ باشوری ده‌ریاچه‌که‌و سوپاکه‌ی په‌وانه‌ی (سه‌فوریه) ^(۱) کرد که شوێنی کۆبونه‌وه‌ی خاچ په‌رستان بوو، زانی که نه‌وان سه‌رگه‌ردانن و له‌سه‌ر پایه‌ک کۆنابنه‌وه، نهم سه‌رگه‌ردانییه‌ی به‌هه‌ل وه‌رگرتو، نه‌جا بۆ (ته‌به‌ریه) که‌وته پێگا، دوا‌ی جه‌نگێکی کورت خایه‌ن کۆنترۆلی کرد، به‌لام قه‌لا قایمه‌که‌کانی به‌شوره‌ی سه‌خت یان پێگر بوون له داگیرکردنیدا،و، خێزانی (په‌موند) له‌ناویدا بوو، که یه‌کێ بوو له کچه‌ می‌ره‌کان له‌گه‌ڵ منداڵه‌کانی و ده‌ست و پێوه‌نده‌کانیدا و هاواری فریاکه‌وتنی بۆ سوپای خاچ په‌رست نارد، (په‌موند) زانی داواکردنی فریاکه‌وتنی له‌لایه‌ن خێزانی یه‌وه‌مانای چیه‌، بۆیه هانی له‌شکره‌که‌ی دا که قه‌لایه‌که‌ رزگار بکه‌ن و ده‌ست پێشخه‌ری بکه‌ن بۆ هێرش بردن، هیچ چاره‌یه‌ی نه‌بو بۆ تێک هه‌لچون.

(په‌موند) له نیازیدا نه‌بو جه‌نگێکی یه‌ک لاکه‌ره‌وه له‌گه‌ڵ سوپای مسوڵماناندا بکات، چونکه له ده‌سه‌لاتی (سه‌لاح‌ده‌دین) تێده‌گه‌یی له‌وه‌ه‌لوسته‌دا، به‌لکو

(۱) سه‌فوریه: (النجد في الاعلام) دا گوندیکه له فله‌ستین له باکو‌ری خۆرئاوای (ناسری) یه‌و له (۱۱۹۶ ز) دا صلاح‌الدین له خاچ هه‌لگرانی سه‌نده‌وه. (وه‌رگرت)

خه‌می ئه‌وه‌بو کاربو قه‌لاکه بکات و به‌س! به‌لام کۆنگره‌ی میره‌کان به سهرۆکایه‌تی شای (قودس) وه‌لامی پێشنیاری (ئهرنات)ی دایه‌وه، که ناچاریه ده‌بی هێرش بکریته سهر مسوڵمانان و چاودێری (سه‌لاحه‌ددین) له دوروه هه‌مجۆلی سوپای خاچ په‌رستیان بینی، که به‌ره‌و شوینی ئه‌وان دین.

ئهم پالنه‌وانه له‌وه‌په‌ری خو‌سازکردن دابو بو دابه‌زین و ده‌ستیکرد به داگیرکردنی شوینه ئاوییه‌کان و کانیاوه جیا‌جیا‌کان له‌و زه‌وییه وشک و پوته‌دا، چونکه ده‌یزانی له‌شکری تینو توانای خو‌گرتنی نیه له‌سهر شه‌رکردن و ئاو له‌و جه‌نگه‌دا هۆکاری به‌ دیه‌تانی سهرکه‌وتن ده‌بی، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا مانگی (ته‌موزه) و گهرما له‌ قرچه‌دایه‌و له‌ سالاتی پابردوشدا گهرمایی پتیه، نه‌جا گهرده‌لول و په‌شه‌ بای گر گهرم هه‌لده‌کات، ئه‌و هۆکارانه (سه‌لاحه‌ددین) گرنگی پێدان، به‌لام فه‌ره‌نگه‌کان له‌ ریزی پێشه‌وه‌ی په‌چاوکردنه‌کانیان دانه ئاو، که‌وا چاک بوو شوینی خو‌یان به‌جێ نه‌هێلن و ماندوبوونی ئهم رینگایه نه‌گره‌به‌ر که په‌شه‌بای گراوی گهرمی لیوه هه‌لده‌کات و تا (سه‌لاحه‌ددین) بیزار بکه‌ن که ئه‌و په‌لاماره ده‌ست پێده‌کات و ئه‌و رینگایه ناسته‌نگه بگریته به‌رو پیاوانی ئه‌و ماندوبین به‌رله‌وه‌ی ههر دوو سوپاکان پێک به‌په‌یژن، ئه‌و کاته ئه‌وه‌په‌ری توانای هێرش بردنی نه‌ده‌ما، به‌لکو ئه‌وان ئه‌وه‌یان هه‌لبژارد وه‌کو (ئهرنات) ئاماژه‌ی پێکرد ئهم بیابانه به‌رن، تا جه‌نگه‌که له‌ نزیکترین کاتدا کو‌تایی پێ بینن.

(سه‌لاحه‌ددین) بینی که له‌تیواسای سوپای هێرشبه‌ردا ئاگر هه‌لبکات، ئهم په‌شه‌بایه ئهم گهرمی یه‌یان بو بگوازیته‌وه‌و، ئه‌مه‌ش زیاتریان تینو ده‌کات و هیچ سهرچاوه‌ی کانی یه‌کیشیان ده‌ست ناکه‌وێ که تیری لێ بجۆنه‌وه، چونکه سوپای مسوڵمانان ئهم بیرانه‌یان له‌به‌رده‌می ئه‌واندا وێران کردوه. (د. احمد بیلی) له‌مباروه ده‌لیت: فه‌ره‌نگه‌کان هه‌ولیاندا که له‌ په‌لاماره‌که‌یاندا ئهم پلانه یه‌ پیاده بکه‌ن که به‌ ده‌ستی خو‌یان دایان رشتیوو، رینگا له‌ سوڵتان و له‌شکهره‌که‌ی بگرن و ده‌ست به‌سهر کارپێو سهرچاوه‌کاندا بگرن، کاریان ئه‌وه‌ بوو هه‌رکه هه‌نگاه‌کیان هه‌لده‌هیتا ده‌که‌وتنه ژێر ئاگری دوزمنیانه‌وه، نه‌یانتوانی به‌رده‌وام و سه‌قام گیرین،

هەندى له تىپەکانیان گەمارۆ دەدران و بەرەو گرتوخانەکان دەبران سەربارى ئەوەى
 کە فەرەنگەکان زۆریان پێویستى بە ئاو هەبوو لە مەیدانى جەنگداو، بۆ دەست
 بەسەر داگرتنى هەولێ خۆیاندا، بەلام کەوتنە ناو خراپترین زیانى کردەوهکانى
 خۆیانەوه، گەرمى خۆرىش لەم پۆژە گەرم و بەتىنەدا زیاتر تەنگاوى کردن، نە هیچ
 دارو درەختێ هەبوو بچنە ژێر سیبەریهوه، نە ئاوێ هەبوو تینووتى خۆى پى
 بشکێنن، ئەم کارەساتە گەورانە لە مەترسى سوپای موسولمانان لەسەریان توندتر
 بوو، بۆیە ناچاربوون پاشەکشە بکەن، تا پلانەکی تەردا بپێژن. بەلێ تىپى لە
 لەشکرەکە هەر زوو پاشەکشەى کردو موسولمانان بە پلانێ لێى حالى بوون و
 بەباشیان نەزانی، کە شوێنیان بکەون، بەلکو بەچاکیان زانی لە شوێنى خۆیاندا
 بپننەوه، تا هەلۆیستەکە ناشکرا دەبی، لێرەدا (سەلاحەددین) فەرمانی دا سوپاکە
 لە چادرو تاولەکانیاندا تا بەرەبەیان پشوو بدەن، دواى ئەوەى سوپاکەى لەسەر
 پێیان و قاچیان لە پاسەوانیدا بوون، هەموو ئەو شتانه هیواى سەرکەوتنیان پى
 دەبەخشی، کاتێ موسولمانان شەوهکە حەسانەوه سولتان فەرمانی هێرشکردنیدا بۆ
 سەر فەرەنگەکان لە قرچەى گەرمى نیوهرۆداو، پاش ماوهکانیان کە ماندو هیلاک و
 تینوبوون بە گردو تەپۆلکەکانی (حیتتین)دا پاشەکشەیان کردو، راست و چەپ
 کوژراویان لێهەڵدەوهرا، هەریەکە خەمى رزگاربوونی خۆى هەبوو نەک بەرگریکردن و
 بەرەنگار بوونەوه.

ئەوانەى پشتمووە دەیانزانی کارەساتیکە، کە دەیانگریتەوه بۆیە رایان کردو،
 ئەنجا پاشاوهی تری خاچ پەرستان بۆ دواى گردو تەپۆلکەکانی (حیتتین) رایانکرد
 کە دەیانویست لە شوێنێکی بێتەرسدا پى خۆیان بچەقێنن، نەیانتوانی بەرگری
 گەرمەساتی زۆرانبازی بگرن و بەهەموو تاقەت و توانای خۆیان چادریکیان بۆ (شا)
 هەڵدابوو، کە لەناویدا جەنگێکی دور لە بلیسەى خۆر هەڵدەسوپاو ژمارەکی چرو
 زۆری سوپا دەوری داو، وەك بلیتی وایان دانابوو پاراستنی ئەم چادەرە تاقانە
 چارەسەرە، کە لە توانادا بیت.

مسلتمانان دەیانزانێ کە کەواندنی چادەرە کە و پەرته‌وازه کردنی پاسه‌وانانی ده‌وره‌کە یە جەنگە کە یە کلا ده‌کاته‌وه، بۆیه ئازاو دلێرانە هه‌لیان کوتایه سه‌رو سه‌خترین جەنگی لێ کەوته‌وه، خاچ پەرستان توانیان دوجار مسلتمانان پەرچ به‌ده‌نه‌وه، جاری سییه‌مین ده‌وری چادریان چۆل کردو شا کەسی به‌ده‌وره‌وه نه‌ماو ئاواره‌و سه‌رگه‌ردان بوو، وه‌ک بلیتی خۆ به‌ده‌سته‌وه‌دانی خۆی به‌ بیه‌وده‌یی یه‌وه له‌ به‌رده‌وامی ئەم جەنگەدا به‌ نائومیدییه‌وه رابگه‌یه‌نیت.

لێره‌وه سه‌رکرده‌کانی پێش‌په‌و په‌لاماری شوێنی پاشایاندا و هه‌رچی کەوته ژێر ده‌ستیان له‌ په‌لداران و شکۆداران به‌ دیلیان گرتن کە (شا) و (ئهرنات) و برای شاشیان له‌ گه‌ڵدا بو!

له‌ چادەرە کە ی پماوی خاچ پەرستاندا مسلتمانان چادەرە کە گه‌وره‌یان بۆ (سه‌لاحه‌ددین) هه‌ڵداو، له‌ناویدا به‌ نوێژی سوپاس گوزاری بۆ خوا کردو میرو زانیانی ده‌ست و په‌یوه‌ندیشی به‌ دوایدا، له‌ قنوت و ملکه‌چی شوکرێژیدا ده‌ستیان هه‌ڵپه‌بوو، کاتێ خودا ئەم سه‌رکه‌وته‌ی پێ به‌خشین (سه‌لاحه‌ددین) دیله‌کانی به‌ کۆت و زنجیره‌وه نمایش کرد، کەله‌په‌ری ماندویتی و شه‌که‌تی دا بوون به‌هۆی گه‌رمی تینه‌وتی و تالێ تێ شکان. یه‌ک سه‌ربازی مسلتمان (چل) کەسی کەله‌ پچه‌کراوی به‌ده‌سته‌وه‌ بوو کە به‌یه‌ک په‌تک به‌سترا بوونه‌وه و به‌ره‌و ئەو ناپۆڕه‌یه کۆکراوه‌یه‌ی له‌ چادری سولتاندا بوون لێیان ده‌خوڕین.

له‌په‌ری سه‌رشۆری و داماویدا شای قودس (جای لوزنان) و (جیار دی ریدفورت) له‌پێشه‌وه لێده‌خوړان، هه‌م (ئهرنات) خاوه‌نی قه‌لاتی (که‌په‌ک) به‌ره‌و کۆپو دانیشتنی (سه‌لاحه‌ددین) له‌ چادەرە کەیدا بردیان، سولتان هه‌لسا (شای) له‌ ته‌نیشته‌ خۆیدا پۆناو (ئهرنات) و (جیار) له‌ ته‌نیشته‌ی ئەودا دانیشتن، سولتان بێنی پادشا خه‌ریکه‌ له‌ تینوان ده‌خنکێ^(۱)، قاپه‌ به‌فراوه‌کی دایه ده‌ست تا تێر بوو خواردیه‌وه، پاش ماوه‌کە ی دایه ده‌ست (ئهرنات)، سولتان (سه‌لاحه‌ددین) هاواری

(۱) نه‌وزه‌نگ = گیانلا (ده‌رگیزی)

کرد: ئەم نەفرین لێکراوە بە پوخسەتی من ئاوی نەخواردەووە هەتا دُنیا دەبێ و پێویستە هەر ئیستا لێرسینەوێ لەگەڵدا بکری، (سەلاحەددین) تاوانباری دەکات بەشکاندنی پەیمان و رشتنی خۆینی حەججانی بێچەکدا، بە ناشیرینی یەو و تەبی: ئەمە نەریتی شایەکانە، (سەلاحەددین) ییش شمشیرەکی لێدا دوکەرتی کرد، (جای لوزجنان) تۆقی و وایزانی ئەو جارە تۆرە ی ئەو دیت!! بەلام (سەلاحەددین) پێکەنی و دُنیا ی کردو پێی وت: قەت خوی شایان نەبوو شایان بکوژن! بەلام ئەم سنوری خۆی بەزاندبو کە جێی بە پێغەمبەری ئیسلام ﷺ دابوو، وتبوی: کە ئەو نایندەیه کێ نزیك جەستەکە ی دەسوتینی، منیش ئەو م نەزکردبو خوداو، ئیستاش هینامەدی.

بێگومان جەنگە کە بە بەزین و سەرشۆری خاچ یەکان تەواو بوو، بۆ ئەو هەموو سەرشۆرییە لەم وشە ی میژوونوس (تەبو شامە) م پەوانتر دەستناکەوێ کە ناکامی جەنگە کە ی رافە کردووە، بەسەر سوپمانەووە وتیەتی: (کێ کوژراوانی (حیتتین) ی بەرچاو کەوتبایە دەیوت یە ک نەفەر دیل نەبوووە، کیش ژمارە ی دیلەکانی بینیبایە دەیوت یە ک کەس نەکوژراوە، لەبەر بوونی زۆرییان لە هەردو لادا).

شتێکی تریش کە میژوونوسی فەرەنگی خۆشیان تێبینی یان کردووە ئەو یە کە سەرکەوتن (سەلاحەددین) ی بێتاگا و مەست نەکرد، کە لە نەرکی پیاو و تەبی و مەردایەتی دوربختاوە، بەلکو بە ملکەچی و هێمنی یەو وەلامی دایەو کە بێی بە نمونە لەناو هاوشەکانیدا. پوی لە قەلای (تەبەری) کرد کە شازن (شیگا) ی خێزانی (ریموند) ی لەناودا بوو، لەو پەری بێزاری دابوو، دوا ی ئەو ی زانی چی بەسەر فەرەنگدا هاتووە لە گەردەکانی (حیتتین) دا بەتەواوی هیوا ی بەردا بوو دەستی بە خۆدا بەردا بوو، بەگریان و لاڵانەو چووە پێش (سەلاحەددین) نامانی لێ خواست و ئەویش دُنیا ی کرد، ئەویش هیو بزوو، ئەنجا فەرمانی پێدا کە بپروا تەو لای میژدە کە ی و مندالەکانی و خزمانی کێ هەلەدەبژێری لە پیاوان، کاری بۆ ئەو کرد کە کەس لە رینگادا نەپروا تە سەر رینگای و ئەو لە ژێر پاسی ئەودایە و هیو چ زێرو

چە کە کە پێیان بوولیی نە گێرانهوه^(۱).

(سەلاحەددین) نە یووست جاری هێرشی (بەیتولەقدس) دەست پێ بکات، ئەو دەیتوانی لەوترسو و تۆقینەدا کە خاچ یە کانی گرتبۆوه پەلاماری شارە کە بدات، بەلام ئەو ی بە باشتر دانا کە دەست بەسەر ئازوقە ی دەریایی دابگری، چونکە پێگرتن لەمە ئاستەنگ لە بەرامبەر ئەو پەلەمارانەدا دروست دەکات کە لە خۆر ئاوا دین، بۆیە روی کردە (عەکا) و، (جوسلین) فەرمانداری ئەوئ کلێلە کانی بۆ نارد بەو مەرجە ی خەلکە کە بێ ترس بن، ئەنجا لە مانەووە بارکردن سەرپشکیان بکات، ئەویش بە قسە ی ئەو ی کرد، (سەلاحەددین)^(۲) مەبەستی لەمەدا ئازاد کردنی دیلە کانی مسولمانان بوو لە (عەکا) کە پتر لە (۴۰۰۰) دیلی تێدا بوو.

بەهۆی ئەو ی کە زانرابوو گیانی لیبوردنی هەیه، ولاتانی دەورووبەری ئەویش ئەو هیان بەچاک زانی، کە خۆیە دەستەو بەدن، ئەو بوو دەستی گرت بەسەر (الناصره) و (قیساریه) و (حیفا) و (صفوریه) و، (فوله) و (شقین) و (طور) و قەلا ی تردا، ئەنجا دەستی بەسەر (جیبیل) دا گرت. پەنگە پەخنە ی یە کەم لەم مامەلە یە ی سولتان ئەو ی بێ، کە لە کاتی کدا ئەوانە ی بە ئەوای بێ قەیدو بەند ئازاد کردن،

(۱) زۆرمان بیستوو کە زۆر لە قیادەو سەرکرده کان لە کاتی ئەم مانەووەدا و، لە کاتی میوانداری و دانوساندا لە گەل ناحەزانیاندا بە دزیبەو لەناوبراون و ئەم ئەمانەتیا ن شکاندوو، بەلام (صلاح الدین) مەرد بوو خاوەنی قسە ی خۆ ی بوو، ناپاک نەبوو. خودا دەفرموی: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ﴾ (التوبة- ۶). واتە: نەگەر یەک لە هاوێشی پەیدا کەران داوای پەنای کرد پەنای بدە. ئەمە یە پەوشتی پێغەمبەر ﷺ پیاوani ئەو!

(دیل) لە ئیسلامدا مامەلە ی مرۆفانە ی لە گەلدا دەکری و، ئازاد نادری و ناکوژی: ﴿فَلَمَّا مَتَّ بَعْدَ وَاِمَا فِدَاءً﴾ (عەد- ۴). دیل بە بارمەتیا ن بە مەنت بەسەردا کردن ئازاد دەکری. ﴿وَيُطْعَمُونَ اَلطَّعَامَ عَلٰى حُرِّمٍ مُّشْرِكِيًا وَيَتِيمًا وَاَسِيرًا﴾ (الانسان- ۸)، واتە: (خواردن دەبە خەش لەسەر خۆشەویستی ئەو (خودا) بە هەزارو هەتیو دیل) لێرەدا خودا ستایشی عدلی و فاتیمە دەکات (پەزای خاویان لێ بیت).

(۲) بێگومان ئەمە پەخنە نیە بۆ (صلاح الدین) چونکە ئەو پیاوەتی و شەرکی شایینی و مرۆفانە ی خۆ ی بە جێهێنانەو، ئەوانەش کە پەیان دەشکێتن ئەو لە زانیاری کەسیدا نیە خودا خۆی ناگادارە. (وەرگێی)

بوو هۆی پاگردنیان بۆ شاری (صور)، تا لەوێ هەموو کۆبینەو و ببنە شوینیکی مەترسیدار. ئەمەش جەنگێکی تری هێتایە کایەو کە ڕەنگ بوو نەیهیشتایە! ئەوانە هەمان کەسانی ڕا بردو بوون!^(١)

(١) (الناصر) لە شوری جەلیلی فەلەستینەو شاری مەریە مە. (قیساریە) لە نیتوان (حیفا) و (یافا) دایە، (صفوریە) دەکەوتتە پاکوری خۆرناوای (الناصر) و گوندیکە لە ئەویدا (شەقیف) قەلایە کە و (طور) چیا کە لە (سینا) و چیا موسایە کە لە قورئانی مەزندا هاتوو، سورەتی بەم ناو ناونراوە. لە (المنجد فی الاعلام) بە کورتکردنەو وەرگیراوە) وە لە میژوی کوردو کوردستان/شکرالله بابان/ ل ١٢٤) دا هاتوو/ چاپی ٢٠٠٤ (لەسالی ٥٨٣ ز) دا جاریکی تر لە نیتوان ئەهلی سەلیب و سولتان (صلاح الدین) جەنگ قەوما کە پاش ماوەیەکی درێژ سەلیبەکان تیشکان بە شویتیا شارەکانی نابلس و حەیف و ناسرەو عەسقەلان و قیساریە و چەند دینی تر کەوتە دەست لەشکری (سەلاحەددین) هە. (وەرگیر).

ميرى كه شتيگهل (الاسطول)

(۱)

كاتيك شاي قودس هه والى (نهرناتى) شاي (كه رهك) ي پيگه يشت كه زور شوينى دهورى ميرنشينى نهوى داگير كردوهو خاچ هه لگرانى ناوى ئاواره كردون و خه لكى نه يارى كوشتوهو خانوه كانى خاپوورو ويژان كردون، تا له تهخته كان و داره كانيان كه شتيگهل دروست بكات، تا له (تهيله) و (عيزاب) دا هيرش بكاته سهر مسولمانان! به داچله كيوى و جارپسى له سهر تهخت دانىشت، كاتى په نا به رانى شاربه دهري بينى جاده و كوژانى (قودس) يان پر كردوهو به شوين جيگادا ده گهرين و مال و سامانيان به تالان براوه و كه لوپه لى خانويه رهيان نه ماوه وهك بوومه له رزه يي له خانويه رهي دابن و نه وان له ده ره وهى مال بووين و، پوت و ره جال هاتونه دهر، هه ناسه ي پر له كينه و رقى هه لكيشا!

پاشا به گه وهى راويژكارانى خۆى وت: من له وه حالتى دهيم كه (نهرنات) بيهوى بچى خانويه رهي مسولمانان بر وخيئى و خه لكه كه ي به دىلى ببات و خواردن و پوشاك و كه لوپه له كان ببات، به لام له وه تى ناگه م چون بابايه كى خاچ هه لگر كه خۆى بانگيشه ي نه وه بكات كه هاتوه بو پاراستنى هاو ثاينه كانى و دا بين كردنى ناسايشيان له گاوه كان ده ستى ده روات، توشى ئه م كار ه ساته يان بكات و له مال و حالتى خويان ده ره دهر بكات رايكه ن بو (قودس) و (ته تاكيه) و (حيتتين) وه كو

ناژەلی ناوارەیان لى بىت، پاشان دەلى: من سەرکردەى خاچەرستە کانم! ئايا ئەمە شىتى نىه؟ راوئىڭکارى مەزن وتى: كەى (ئەرنات) لە بانگەوازيە كەيدا دلسۆز بوو؟ ئەو جەربەزيە لە مېرنشینی يەك دەپرسى، كە ئەو سەرۆكايەتى بکات و، ئەو پېنۆستى بە مال ھەيە، بۆيە سوپای خۆى بۆ دورگەى (قوبرس) رەوانە کردوو ھەر كەسىكى مەسیحى لە ھاوائینی خۆى ويستبى بەرھەلستى ئەو بکات كوشتويەتى و مندال و ژنى بە ديل گرتون، تا بارمتەى زۆرى دەست بکەوى و زۆر لە رەھبانە كانیشى كوشتوو! ئەنجا بە تالانەو بە (كەرەك) گەپايەو، تا لە گەل دوژمنانى (مەسیح) دا بچەنگىت! ھەر لەم پۆژوو خاچ ھەلگران رقيان لىي دەبىتەو، بە چەتەو رېگر لە قەلەمى دەدەن!

راوئىڭكار وتى: گەورەم ئەمە چاوەروانکراو ھەريکە گومانى تىدانە كەم، بەلام ئاگرەستى نىوان ئىمەو (سەلاحەددىن) بەردەوامەو ئەو دەزانى تۆ بە ئاشکرايى دەستدریژی ناکەيە سەرو دلئاش نىه كە (ئەرنات) دەستى تۆى تىدا ھەبى و نایندەش دەكەوتتە ناو بەلاى خۆيەو كە ناژمېردىت و بەلا، چەرخانى بەدەوردا دەدا بچ بىرکردنەو لە ناکامەكان! چەند پۆژى لەمەو پىش لە گەل كەسى دانىشتەم لەو پەناھىندانە كە ھاتبوونە (قودس) و نىشانەى زىرەكى و دانایىم پتوہ بىنن و لای (ئەرنات) پلە داربون و پاشان كە بىنبوى مالى مەسیحيان تىك دەدات وەك ئەوہى دوژمن بن رايکردبوو، پىم وت: مەبەستى (ئەرنات) لەم كەشتىگەلە دەريايى يە چىيە، كە لەدارو تەختەى خانوہكان و كەلپەلى (ئەيلە) دەكات و لە لوتكەى (محمد) (راس محمد) ھوہ دەروات بە باشورى (سىنا) دا تا لە گەل گەمارۆدراوانى دورگە كە دا بچەنگىت و ئەوانە لە ھەلوئىستەكى تەنگە تاو دان، چونكە ئامرازى جەنگيان نىه كە بەرپەرچى دەستدریژيەكان بەدەنەو، وایان بە خەيالدا ھاتووہ كە دەريا بەرەبەستەكى قائمە لە پەلامارەكانى ئەوانيان چەپالە دەدات و، لە شوئنى ئاراميان دلئيا بوون! من تۆزقالتى بەزەيى لە دلى (ئەرنات) دا نایىنم، خەلكى دورگە كە (الجزيرة) لەبن دەردىتت، ئەگەر دەسكەوت و تالانى زۆرىش خركاتەو،

هەرماوەیه که، هەواڵ بە (سەلاحەددین) دەگات! هەر که زانییەوه ئەم پرووداوه
 چاوەپروان نەکراوه پروویداوه، بێ چاوەپروان کردن لەبەر دەمی خۆماندا دەیبینن.
 پادشای وتی: ئێمە لەسەر دەرگای جەنگی گەرمین! برادەرانیان لە
 (نەنتاکیه) و (حیتتین) و (عەسقەلان) دا.

سەر شوێرمان دەکەن، (نەرناط) پادەکات و خۆی ون دەکات که بە شوینیشی
 نەزانین، ئێمەش بەتەنیا لە گۆرەپانی کێشەدا دەمێنێهوه! ئێستا زەنگ لێی
 داوه، پێویستە خۆمانی بۆ ئاماده بکەین، سەرکرده کائمان بۆ کۆیکهوه تا کار لە
 هەموو بواره کاندایاوتوی بکەین.

(۲)

(سه‌لاحه‌ددین) له یه‌کێ له جه‌نگه‌کانیدا له (موصل) دا، هه‌وائی بۆ هات که له دورگه‌ی (ئه‌یله) دا که‌شتیگه‌لی جه‌نگی هێرش ده‌که‌نه‌سه‌ر مسوڵمانان، پاشان هه‌ندێ که‌شتیه‌کانیان به‌ره‌و (ده‌ریای سور) ده‌پۆن پێگه‌ له حاجیه‌کان ده‌گرن، و سه‌دان که‌سیان کوشتوو، ده‌ستیان به‌سه‌ر که‌شتی بازرگانیدا گرتوو که تفاق و پێویستی له خواردن و کالا تێدا بوو! سه‌دان که‌س له قوڵایی ده‌ریا که‌دا خنکاوان که به‌رگریان له‌خۆ کردوو بۆ چکه‌ بوون! بابای سه‌ره‌پۆ رایعالتیون! هه‌وائی ئه‌م کاره‌ساته‌ به‌ (سه‌لاحه‌ددین) که‌یشت، و ئه‌ویش له سه‌قامگیری چه‌سپای خۆی ده‌سه‌ردار نه‌بوو، به‌لکو ده‌سته‌به‌جێ نامه‌ی بۆ شا (عادل)ی برای په‌وانه‌کرد له (میسر) دا، تا وه‌کو که‌شتیگه‌لی ده‌ریایی ئاماده‌ بکات که پالنه‌وانی شاره‌زا (حسام الدین لؤلؤ) به‌پێوه‌ی بیات، که‌مه‌تر خه‌می نه‌کات له خه‌رجی ئاماده‌کردنی ئه‌م که‌شتیگه‌له‌ (الاسطول) دا چه‌ندی تی‌بجیت، به‌لکو دیوانه‌کی تایبه‌ت دروست بکری به‌ناوی دیوانی ده‌ریایی! پێویسته‌کان و ته‌واو کاریه‌کان له‌گه‌ڵیدا ئاماده‌ بکات. وه به‌ زویی (سه‌لاحه‌ددین) بۆ (میسر) ده‌گه‌رێته‌وه، تا بیینی ئایا که‌شتیه‌کان ئاماده‌کراون بۆ په‌لاماره‌کی به‌ په‌له‌!

هێشتا پالنه‌وانی ئه‌ییوبی له باره‌گای خۆیدا نۆقه‌ری نه‌گرتبوو که هه‌واڵ هات که (ئه‌رنات) حاجیه‌کانی کوشتوو و کاروانه‌کانی داگیر کردوو! زمان درێژی کردوو به‌راره‌مبه‌ر به‌ پیغه‌مبه‌ری ئیسلام ﷺ و به‌ زمانی پیسی و توپیه‌تی جه‌سته‌ی پیغه‌مبه‌ر ده‌سوێنم، که‌شیش نیه‌ له‌مهم یاساغ بکات!! بۆ ئه‌و مه‌به‌سته‌ نیازیه‌تی مه‌دینه‌ داگیر بکات.

لێره‌دا ناگر له‌ چاوه‌کانى (سه‌لاحه‌ددین) ده‌پارى، له‌ناو له‌شکری له‌ سوپاکه‌ی شمشیری به‌ره‌و ئاسمان به‌رزکردۆته‌وه‌و، سوێندی خوارد هه‌ر که‌ (ئهرنات)ی به‌رده‌ست که‌وێ به‌ده‌ستی خۆی بیکوژیت، بۆ تۆله‌سه‌ندن له‌م کاره‌ دزیو ناشینه‌ی!

له‌سوێندی خۆشی پاشگه‌زناپیته‌وه‌و هه‌ر له‌ ئیستاه‌و بۆ ئەنجامدانی هه‌ولده‌دات، به‌ناو خه‌لکه‌که‌یدا و هاواری کرد، دواى ئه‌وه‌ی ئه‌وه‌مان به‌رگوێ که‌وت دانیشتمانی له‌ (موصل)دا بۆ نییه‌.

په‌یامی (سه‌لاحه‌ددین) به‌ په‌له‌ به‌شا (عادل) گه‌یشت و بۆ ئاماده‌کردنی (الحاجب حسام الدین) ده‌ست پێشخه‌ری کرد، تا پرۆزبایی لێ بکات که‌ کراوه‌به‌ سه‌رۆکی که‌شتیگه‌لی جه‌نگی و هه‌والی پێدا که‌ نه‌و جیگای متمانه‌ی (سه‌لاحه‌ددین)ه‌ له‌ نازایه‌تی دلێرانه‌یدا، (حسام الدین) پاله‌وانی به‌ هه‌لوێست بوو گیانی خوێن گه‌رمی و سوڕبوون دایگرتبوو، سوێندی لای ئه‌و خوارد که‌ ئارام ناگرێ هه‌تا پێش هه‌نگی که‌شتیگه‌لی ئیسلامی به‌ره‌و جه‌نگیکى سه‌رکه‌وتوو نه‌کات له‌م نزیکانه‌دا.

وئبوونی (حسام الدین) له‌ شوێنی خۆی درێژه‌ی کێشا، زۆربه‌ی کاتی خۆی به‌ چاودێری کردنی ئاماده‌کردنی که‌شتی جه‌نگی یه‌وه‌ به‌سه‌ر ده‌برد، دایکی زۆر بۆی نیگه‌ران و شه‌په‌زه‌بوو هه‌والی بۆ نارد له‌وه‌تی له‌ مال چۆته‌ ده‌رو ئه‌م ماوه‌ زۆره‌ی به‌سه‌ر چوه‌ ئۆقهریان لێ هه‌لگیراوه‌و ترسناکی گرنگی پێدانی جه‌نگی یه‌که‌ی چه‌ندیک بێ پێگای ئه‌وه‌ی لێ ناگرێ هه‌رنه‌بێ مانگی پۆژی بگه‌رپێته‌وه‌ ناو مالو حالى خۆی و به‌دیتنى مالو مندالتى کامه‌ران ده‌بێ و ئه‌وانیش هه‌ربه‌و کامه‌ران ده‌بن.

(حسام الدین) له‌ دله‌وه‌ وه‌لامی دایکی ناداته‌وه‌و، به‌لام سه‌ردانی ئه‌و ده‌کات و به‌ زه‌رده‌خه‌نه‌وه‌ گوێ بۆ سه‌رزه‌نشته‌ی دایکى و، هه‌م بۆ سه‌رکۆنه‌ی ژنه‌که‌ی ده‌گریت، به‌ باشی زانی که‌ له‌ هه‌ندێ کارى گرنگى خۆیدا هه‌ردوکیان به‌شدار بکات، به‌ نه‌رمى و هیووری پێ و تن: له‌ (عیذاب)دا حاجیه‌کانی که‌عبه‌ توشی کوشتن بوون و چه‌ند تیپه‌کی خاچیه‌کان په‌لاماری حاجی بێ چه‌ك و شه‌ریان داوه‌، که‌

ویستویانە بۆ مائی خودا بچن، پیاووەکانیان کوشتون و ژنەکانشیان بەدیل گرتون و کردونیان بە کەنیزەو مال و سامانیان بەتالان بردوون و پێگای حەج گیراوه، نەوێک ئەم هێرشە دووبارە بێتەوه، (ئەرنات)ی دژی خودا لە (کەرەک)هوه کەشتی شەڕ پەرمانەوهی ئەم خۆ بەزلزان و ملهوپرە بەدەمەوه ئەگەر گیانی خۆشم پێشکەش بە خودا بکەم.

(حسام الدین) واقعی وەرما لە دایکی کاتی بینی بەگریان و هاوار هەلسایە سەرپێ و وتی: سوپاس و ستایش بۆ خودا، مژدەی یەکەم جار هاتە دی و مژدەی دووهمیش بەویستی خودا هەر دیتەدی، خۆشحالی من بە تۆ ئەم کۆرەکەم بێ سنوور، ئەگەر خودا تەمەنم درێژبکات کە بەهەردوو چاوی خۆم هەردوو مژدەکان ببینم ناتوانم بە تەواوی سوپاسگوزاری بێم.

(حسام) وتی: ئەم دایکە لە قسەکەت حالی نام، ئەوه بۆ چی نەیتنی ناودۆت لەمن دەشاریەوه کە هەم دەدات بۆ هەولێدان لە پێناوی خوا؟ توخوا دایەگیان ئەودو مژدەیهەم پێ راگەینە!!

دایکی وتی: ئەم (حسام) کاتی لە دایک بوو (٣) پۆژان نوزەت نەدەهات، منیش گەڵا خەمم پێوه هەلگرت و شەوانەم بەگریان و شین بەپێ دەکردو لە خودا دەپارامەوه و دەستم بەرەو ئاسمان بەرزەکردەوه و لە خودا دەپارامەوه کە بەقسەت بجات و دواي نوێژ لە پکوع و کوپنوشدا دەپارامەوه و دوعاو نزام تێدا درێژ دەکردنەوه، پاشان شەوێ لە شەوان نوێژی بەیانیم کردو سوکە خەوێ بەسەرچاومدا هات و من بیرم لە تۆو نەخۆشی تۆ دەکردەوه لە خەوندا پیرەمێردەکی بەشان و شەوکهەم بینی دەم چاویکی نورانی هەبوون، تۆی هەلگرتبوو لەسەر دەستی داینبوی و ماچی کردیتو، پاشان روی لەمن کردو وتی: مژدەبێ ئەم بەندە خودا ئەم کۆرەم تۆ ئایندە مائی خودا دەپارێژی و خەلکی لە (عەرەفات)دا لە (ناپۆرە)

گه‌وره) دا به‌ناوی ئه‌و هاوار ده‌که‌ن^(۱). منیش گورچ پاپه‌ریم و هاوارم کرده‌تۆ زمانت که‌م که‌مه که‌وته قسه‌کردن و له دلی خۆمدا وتم: ره‌نگه هه‌ردوو مژده‌کان وه‌ک دوختی بیته دی و به‌هاتنه‌دیيان به‌خته‌وه‌ر ده‌م، کاتی بۆ تیڭکۆشان چوویه ده‌ر له‌گه‌ل (سه‌لاحه‌ددین) دا له ئاراسته‌ی تۆم ده‌پرسی و ده‌مزانی که تۆ له (دیمه‌شق) و (مه‌قدیس) و (حه‌لب) و (موصل) دا تیڭه‌کۆشی، له دلی خۆم دا ده‌مپرسی ده‌بی کهنگی له (مه‌که‌که) دا تیڭکۆشی، تا مژده‌ی یه‌که‌م بیته‌دی؟ ئه‌وه‌ی من حه‌زم ده‌کرد به‌رچاوم نه‌ده‌که‌وت! تۆش ئیمپۆ ده‌لیی: حه‌ججاه‌که‌ن پینگایان لێ گیراوه‌و تۆش ناماده‌ی بۆ هه‌لبه‌ستنی که‌شتیه‌که‌ن، تاده‌ستی ده‌ستدریژکاران بگرت لئه‌ی (حسام)! گه‌ر ئه‌مه هاته‌دی، به‌رگرت له حاجیه‌که‌ن کردو، پینگا به هه‌ولێ تۆ ئاسایشی بۆ گه‌راپه‌وه ئه‌مه یه‌کی له مژده‌که‌ن ده‌بیته!

روی حسام له خۆشیان گه‌ش بوو له‌وپه‌ری خۆش‌حالی‌دا، که له چالاکی ئه‌ودا ده‌رده‌که‌وت وتی: وه‌للاهی دایکه ئه‌مه خۆشترین مژده‌یه که من له تۆی بییستم و دل‌نیام که خودای شکۆدار یارمه‌تیم ده‌دات بۆ سه‌ردوژمنم، نه‌گه‌ر ئه‌مه هاته‌دی و پینگای مالی خوا ئاسایی بۆوه ئه‌وه به‌ختیاری من ته‌واو بووه‌و شانس و به‌شی خۆم له ژین وه‌رگرتوه!

قه‌ت هه‌ول بۆ ئاواتی دنیایی ناده‌م، جگه له به‌خته‌وه‌رکردنی میوانانی مالی خودا نه‌بیته.

(۱) خوی گه‌وره ده‌رباره‌ی خه‌ونی خوایی و مژده‌ی خوایی ده‌فرموی: «وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ» (القصص-۷)، واته: پامانگه‌یان به‌ دایکی موسا. یان «وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَأُكَةُ يَمْزِمْ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَيْنَا لَكَ» (ال عمران-۴۲)، واته: کاتی فریشته‌که‌ن وتیان: ئه‌ی مه‌ریم خودا هه‌لی بۆاردویت. وه له فرموده‌ی راستدا هاتوه: {الرؤیا من الله والحلم من الشیطان} متفق علیه. الزؤل والمرجان/ عمد فواد باقی/ کتاب الرؤیا/ ۱۴۵۶. واته خه‌ونی راست له خواوه‌یه و، خه‌ونی ناخۆش له شه‌یتانه‌ویه. {الرؤیا المؤمن جزء من ستة وأربعین جزءا من النبوة} متفق علیه / هه‌مان سه‌رچاوه / ۱۴۵۸. واته: خه‌ونی په‌وانی سه‌رچاوه ۱ له‌سه‌ر ۴۶ به‌شی پیغه‌مه‌رایه‌تییه. (وه‌رگرتی)

ژنه که ی وتی: نهی (خه سسام) له ورۆ به دواوه نه گهر تۆ دواش بکه وی تور په نام و
 دایکیشت بۆت ده پارتته وه و تۆش دوا ی ههر نویژی (تامین) بۆ تراکانی بکه! له
 ده ریادا به چه که وه بجه نگو، ئیمهش له ماله وه دا به پارانه وه ده جه نگی.
 پالنه وان به هیمنی یه کی نارامنه وه وتی: له سه ره به ره که تی خودا.

(۳)

هەوالی نەیتنی لەمەر دوژمنی داگیرکەردا یەکتی بوو لەو ھۆکارانەى کە (حسام الدین) پلان و نەخشەى جەنگى خۆى بۆ ھێرش بردن لەسەر بنیات نابو، زانى کە (سەلاحەددین) ئەوەى بەباش دەزانى، کە کەشتیگەلە کە لەیەك شویندا کۆیکاتەوہ نەك بیانکات بە دوپەرەى دور لەیەكترییەوہ، کە دوژمن بتوانى بەوپەرته‌وازەبى یە ھێرشى بۆ ئاسان ببێت.

هەوالی پینگەبى، کە ئەو نەخشەى (سەلاحەددین) نەکۆلى لى کردبوو نیستا (ئەرنات) پتوہى ھەلساوە کە کەشتیگەلە کەى کردووە بە دوکەرته‌وہ، کەرتى دورگەى (ئەیلە) گەمارۆ بدات، کە ھەموو تفاقە کى لى قەدەغە بکات، ئەنجا لە ئاوى لى مدەن بکات، کە بێ ئەو ژیان ناییت، تا دانیشتوانى ناچارىن خۆ بەدەستەوہ بدەن، بە کەرتە کى تر کەشتیگەلى (دەریای سور) تۆق بدات، کە لە (عیذاب) ھوہ دین و حاجى یان ھەلدەگرن بەرەو (مەککە)، ئەوانە بە دەست (ئەرنات) ھوہ توشى بەلایەك بوون کە توکى سەر سپی دەکات، کە کەوتۆتە کوشتنى بى ھوہى ھەژاران و گەدایان، چونکە مسولمانان.

کاتى (ئەرنات) بىنى (دەریای سور) بۆتە مولکى سوپاکەى ئەویش ھىوای زۆر بوو، دەستدریژەکانى سنوریان پساندو دەستى بەسەردوو کەشتى دا داگرت، کە لە (یەمەن) ھوہ دەھاتن نازوقەیان بۆ خەلکى (مەککە) و (مەدینە) ھەلگرتبوو، ئەنجا ھات و شکانى و ھێرشى بردە سەر کاروانى حاجیەکان، نەك ھەر بۆ تالان و راووت کردنیان، بەلکە تا شمشیر لە گەردەنى ئەم بى چەکانەدا بەکاربێنى! ئەم جوړە کارەساتە ھەر لەوکاتەدا ئىسلام حەجى داناو وینەى نەبوو.

قەت بیری لەمە نەدە کردەوێ که نایندە کهشتیگە لەکی مسوڵمانان شوینی دە کهوێت..... بەلکو ئەو شای بێ وێنەى دەریایە، بۆیە (حسام) بەو پەری نەینییەو بە سەر جەم کهشتیگە لیەو چووێ دورگەى (ئەیلە) و لەناکاودا هێرشى بردە سەر خاچپەرستان، چونکە کاتى بینیان کهشتیگەلى (میسرى) بەرەو پریان دى، وایان زانی کهشتى (ئەوروپین) لە خۆرئاواوێ بۆ کۆمەکی ئەوان هاتوون.. کارەساتە که واقعی بوو، چونکە هێرشى کهشتیگەلى (میسرى) سەر جەم ئەو کهشتیانەى تیکشکاند که (ئەیلە) یان گەمارۆ داو، مسوڵمانان دا بەزینە ناو دورگە که، تا مژدەى سەرکهوتنى نایینی خودا بە گەمارۆ دراوان رابگەیهێنن و ناوو خواردنیان بۆ بێن بۆ کۆژاندنەوێ کول و جۆشیان.

دواى ئەم سەرکهوتنە، (حسام الدین) ساتى پشوى نەدا، بەلکو بەتەواوى کهشتیگە لیەو لە (عیذاب) هەو بەرەو (دەریای سور) کهوتەپێ تا شوین پێى کهشتیگەلى (نەرناط) بکەوێ که هەرگیز چاوە پێى ئەوێ نەدە کرد ئەمەى بێنیت، نەخشەى (حسام الدین) ئەوەندە کاراواقیم بوو رینگای سەرکهوتنى بۆ ئاسان کردو، توانی بەبێ ناگایی یەو سەر جەم کهشتیگەلى خاچپەرکان تەفرو تونا بکات، ئەنجا مسوڵمانان چوونە وشکانییەو تا شوین ئەو خاچپەرکان بەکەون که بۆ دەست گرتن بە کاروانەکاندا چالاکی یان نواندووە، کارەساتى کوشتاریان قەوماندووە، خاوەنەکانى شەهید کردووە، ئەوان رۆلیان خێرایە، چونکە ئەم توخمە کت و پەرپە هەموو بەرەنگارییەکی خاچپەرکانى پەك خستووە.

(حسام) لە دیلە نازاد بووکانى بیست، که (ئەرنات) لە رینگادا باسى کردووە که ئەو لە رینگا دا بەرەو (مەدینە)، تا گۆزى پاکی پیغەمبەر هەلداتەووە، خاوەنەکەشى ناتوانى لەکاتى پەلاماردانیدا بەرگرى لە گۆرەکەى خۆى بکات.

(حسام) بەم قسەى فرمیسکی بەچاودا هاتەخوار که هەرپەشەیهکی تاوانکارانە بوو، پاشان قسەى دایکی هاتەوێ یادو زانی قسەى پیرەمیژدە پیرۆزە که راست و دروستە که لەمەر مندالە بچوکه که وتوێتە، نەبیست دواى ئەم سەرکهوتنە بۆ

(میسەر) بگەرێتەوه، هەتا لە گەڵ ئەوانەى لە سزای (ئەرنات) رزگار بوون خەج نە کات، لە هەموو دروشمێکی هەجدا پیشوازی لە سەر کردەى رزگار کەر کرا، ئەنجای هاته سەر (عەرپە) و مسولمانانى یینی بە کامەرانی و شادیەوه دەهاتنە پیشوازی لی کردنی، لەم پۆژەدا کە پۆژی (مەشهود) دەستیان بە نزا بەرز کردەوهو، ئەویش لە خوشیان چاوی پر لە فرمیسک بوون و لە دلی خویدا دەیوت ئەمەیان مژدەى دوو هەمه دەسەلاتی کەشتیگەلی خاچیه کان دواى برایەوه، دواى ئەوهی بە دەستی (حسام الدین) تیک شکان، هەوالی ئەم سەرکەوتنە بە (میسەر) گەیشتهوهو بینرا کە کەشتییه کان لە کاتی گەرانه ودا پرن لە دیل و بە کەله پچه کراوی بە شەقام و پێگاکانی (نیسکەندەرونە) و (قاهیر) دا پیشان دەدرێن و سواری و شتر دەکرێن و پاشەو پاش سوار کراون کە نەریتی ئەو سەر دەرەمه وابوو بەۆ تێ شکاوه کان..... (الفاضل) وتاری لە گۆرەپانی قەلادا پیشکەش کردو پیرۆزیایی و دەست خوشی سەرکەوتنی لی کردن و بەزمانی (سەلاحەددین) راده چله کاندو، (حسام الدین) بۆ لای دایکی و خێزانی بە پەله گەرپایەوه، تا بە کامەرانی یەوه مژدەیان پێ بدات، کە بلی دایکە گیان! هەردوو مژدە کان هاتنەدی!!

بەیتولمەقدیس

(متنبی) ھۆنەر دەلى:

كل حلم اتى بغير اقتدار حجة لاجى اليها اللئام

(سەلاحەددین) لەسەر نەرمو نیانی پراھاتبوو، ئەم دیاردەییەشی لەزۆر ھەلۆیستدا دەردەکەوت کە پابردوی ئەوی دەگرتەو، بەلام ئەم نەرمی و ھیوریەى دواى جەنگى (حطین) ی لێدەرکەوت شوێنى سەر سوپمانى دوزمناى بووبەر لەوێ جیگای سەر سوپمانى پکابەرەکانى بى، بەو جوانکاریە سەیرانە لەناو نووسەرانى ئەوروپى دا ناوی بە چاک پۆشتو، جوامیڤى و پیاوێتى و نەرمى ئەویان لە چەند جاریکی دووبارە بوووەدا لەگەڵ پەفتارى شاھەکانى نەیارى ئەودا بەراورد کرد کە بە جل و بەرگی شاھانە خۆیان دەپازاندەو، هیچ وێچونەکیان لە نیتوان شای بەبەزەبى و کابرایەکی ھەلپەرسى تەماعکاردا نەدەبینى و، زۆر لەوانە لە پەفتارى قیژەونى (ئەرنات) خۆیان نەناس دەکرد، بەلکو بە (شۆڤەسواری دز) نازناوی بۆ دانابو^(۱).

بەلای منەو ئەم وەسفەى دزایەتى یان پێکەو ھەبە، چونکە لکاندن و واتای شۆڤەسواری بە کەسێکی ناپاک و پەیمانکەشکێن لە ھەموو بە لێتێکدا بێدەنگییەکی ستەمکارانەبە، شۆڤەسواری (الفروسیة) تەنیا ھەر ئازایەتى نیە، بەلکو جوامیڤى و پیاوێتى و مەردایەتیشە، پێگروچەتە بە ئازاو دلێر وەسف دەکری، بەلام کەس بە شاسوارو شۆڤەسوار وەسفى ناکات.

(۱) الناصر صلاح الدین/ ل ۱۶۵.

(سہ لاحہ ددین) پاش جہنگی (حطین) لہ دوندی سہرکہ و تن دابو، شاکانی
 فہرہنگی وہ کو لیخو پینی مہرو مالآت بۆ لای ئەو لیدہ خوران، کہ چسی چاوپوشی
 لییان کردو لییان بوورواو بہ چاوی سۆزو بہزہیی یہوہ سہیری دیلہ کانی کرد، وہک
 بلتی دیلی مسولمانان بن نہک دوزمن، نکۆلش لہ مہ ناکہین کہ ہندی کارہ ساتی
 دلٹہ زین لہ ناکامی ئەم لیبور دنہدا پرویدا کہ شوینی پرخنہی ئەو کہسانہ یہ
 ژیاننامہی (سہ لاحہ ددین) یان تاوتوی کردوہ، بہلام ئەو پرخانہ سنورہ کی مام
 ناوہند دہگرن، ہمان پرخنہ بہرہ پوہی نیمام عہلش - خوا لیتی پازی بی - و
 (نورالدین محمود) بۆتہوہ نہمدیوہ پرخنہو سہرکۆنہ کردنی وہک لیرہدا ہاتوہ
 بہرامبہر بہ ہیچ کہسی بہرزکرا بیٹہوہ کہ پرخنہی لی گیرابی، جار ہدیہ
 سہر کردہ کہ بہریزو وہ جاخ زادہو جوامیرہ جہنگہ کہ ناباتہوہو دہستہ واژہی شکۆو
 پیزی بۆ پخوانہ دہکری، جاریش ہدیہ سہر کردہ بی جہنگہ کہ دہباتہوہ، کہ چسی لای
 پرخنہ گرانی خراپہ کارو چہتہ یہ، مہسہلہ کہ لیرہدا وەرگرتنی شوینہ کانو
 سہرکہ و تنی سہر کردہ نییہ، بہلکو لہ سہروی ہہموویہوہ مہسہلہی ہۆکارو نیازو
 مہبہستہ .

یہکئی لہو سہر کردانہی لہ جہنگی (حطین) دا دہسگیر کرا (بالیانی دوہم) بو،
 پەنای بردہ بہر (سہ لاحہ ددین) و خۆی بہسہر پیلاوہ کانیدادا کہ نازادی بکات،
 سولتانیس تی شکان و داماوی و سہرشۆپی ئەو کاری تیکردو پەیمانی دایہ کہ پرواتہ
 بارہگای دہسہلاتی ئەو لہ (قودس) داو خۆی و مندالۆ سامانی کۆبکاتہوہو بۆ
 میرنشینہ کی تری پاگوازیت .

(بالیان) لیبور دنی سولتانی پروا نہ کردو، شہویش کہوتہ سہر دہستی و ماچی
 کرد، بہلام کاتیک گہیشتہ (بیت المقدس) وہک وہلامدانہوہیہ کی نارہزو مہندی
 فہرہنگہ کانی، ناوی پەیمان شکاندن خۆی راگہیانندو، بہوہ فریوی خوارد کہ
 خەلکہ کی زۆر کۆبکاتہوہ کہ وەستانی خۆی لہ بہرامبہر (سہ لاحہ ددین) دا ناشکرا
 بکاتو، وایزانی خولی داہاتو جہنگہ کہ دہباتہوہ، ہەلسا بہ کۆکردنہوہی پیاوو

ههتا مندالیش که تهمه‌نیان له (۲۵) سالی دابی له بازگانو پیشه‌چی پوی کرده کلیسای (القیامة) هه‌رجی شتی گران به‌هاو گه‌وه‌ر بسو، یان نهو خشله‌ی به خاچه‌کانو په‌یکه‌ره‌کانه‌وه کرابوو دهستی به‌سه‌رداگرتن و قاپ و زیږو هه‌م‌ووی کردن به پاره، تا پتویستی سوپا به‌کری گه‌راوه‌که‌ی دابین بکات له ناوه‌وهو ده‌ره‌وه‌ی (قودس) دا، تا سوپا‌یه‌کی گه‌وره پی‌که‌وه‌بنی و بۆ به‌ره‌و رو‌بو‌نه‌وه‌ی (سه‌لاحه‌ددین) ناماده باشی بکات.

سولتان زانی که نه‌م دیله نازاد کراوه چی بۆ دارشتوه، نهو نه‌یویست له‌کاتی خوین گه‌رمی سوپا‌که‌یدا په‌لاماری خۆی ده‌ست پت بکات، به‌لکو وای خۆ نواند که قه‌ت بیر له رزگارکردنی (قودس) ناکاته‌وه‌و خۆی لست بی‌ناگا کرد، پوی له شاره‌کانی سه‌ر که‌ناره‌کان کردو شار به‌شار رزگاری کردن، چونکه پیشبینی نه‌وه‌ی ده‌کرد دوورنیه که له‌شکرینکی زۆر له خۆرناوه له پینگای ده‌ریاوه بی و بیته نه‌و که‌نارانه‌وه بۆ تۆله سه‌ندنه‌وه‌ی جه‌نگی (حطین) و، نه‌گه‌ر شاره‌کانی سه‌ر که‌ناره‌کان بروخین نه‌وه زه‌برو زه‌نگیکه بۆ نه‌وانه‌ی دین و، پچراندنی په‌یوه‌ندی ده‌ریاییه له نیوان هاتوان و گه‌مارۆدراواندا.

نه‌عجا په‌یوه‌ندی (شام) به (میسر) وه خیراتر ده‌بیت، چونکه دوا‌ی ستانده‌وه‌ی نه‌م شارانه له ده‌ستی فه‌ره‌نگه‌کان پینگای نیوان نه‌م دوو هه‌ریمه‌یه ئاسایش تر ده‌بیت و، وه‌ک پیش داگیرکرانه‌که پتویستی به پاسه‌وانی توند نابیت.

نه‌مه له‌مه‌ر هه‌ندێ شاری سه‌ر که‌ناره‌کان، به‌لام (عه‌ککا) له‌ناو نه‌وانه‌دا له‌زیږ ده‌سه‌لاتی (جوسلین) دا بوو که له کاره‌ساتی جه‌نگی رابردو ده‌ربازی بو‌وو ترسی سوپای مسولمانانی هه‌ر هه‌بوو، بۆیه نه‌وه‌ی هه‌لبژارد که شاره‌که به (په‌م‌وندی سییه‌م) بسنپیریت که میری (طرابلس) بوو خۆی رزگار بکات، به‌لام (سه‌لاحه‌ددین) به‌ر له نه‌عجا‌مدانی مه‌به‌سته‌که‌ی دا ده‌ستی خۆی بینى و نه‌و نه‌یویست مقاوه‌مه‌یه‌کی گه‌وره نیشان بدات، بۆیه کليلة‌کانی ناو شاری بۆ سولتان نارد به‌و مه‌رجه‌ی خه‌لکی له گیان و مال و سامانیان دلنیا بکات، سولتان پا‌به‌ندی خۆی بۆ

بەلێنى خۆی ڕاگەیاندا، بەلام کۆمەڵی لە جەنگاوەرانى ناو عەككا پێیان خوێش
 نەبو ئەوەندە بە ئاسانى (جولسین) خۆیە دەستەوه بدات، بۆیە سەرەتا لەسەر جەنگ
 سوربوو، پاشان زانى کە بێگومان دەبەزیت بۆیە ئاگرى بەردایە دانیشتوانى و بیناو
 خانوو بەرەکانى و، ترسو و تۆقین بە فراوانى کەوتە ناو خەلکەوه، فەرەنگەکان ڕویان
 لەوانە کردو دەیانپرسی: ئایا گەر (سەلاحەددین) یش ولاتى گرت وەك ئێوەى کاول و
 وێران دەکات و دەیسوتینى؟ ئەگەر ئەم ڕوداوه سەرچاوهى کارەساتێكى گشتى بێ
 بە چ عەقل و ژیریە کەوه کاولکاری دەکەن؟.

(سەلاحەددین) توانى بێ بەرەنگاریبوونەوه (عەككا) داگیر بکات و پڕواتە
 ناویەوه کە ئەو کاول کاریبەى بینى پێى ناخۆش بوو، بەلێبوردن دلى خەلکی ڕازی
 کردو، سەر و مالى پاراستن، ئەو توانى بەهۆی گرتنى شارەکە (۴) هەزار دیلى
 مسولمانان ئازاد بکات، کە لەبەر دەستى دوژمندا بە ئازارى دیلى یەوه
 دەیاننالاندو زۆر رووداوو کارەساتى ناخۆشیان دەگێرپاوه، کە لەلایەن ئەوانەوه
 توشیان هاتووه، ناوی تاوانبارانیان دیارى کردو، کردارە قێزەون و پڕلە ڕقەکانیان
 ژمارد، بەلام (سەلاحەددین) ویستى ڕێبازى لێبوردەبى خۆی ڕەچاو بکات و تۆلە لە
 تاوانبار نەستینیت.

هەرچەند (عكا) و (الناصره) و (قیساریه) و (حیفا) و (صفوریه) و (قعلیا) بە
 ئاسانى بوونە دەستکەوتى (سەلاحەددین)، بەلام لێرەدا قەلایەكى سەخت هەیه بە
 ناوی (توبین) کە ئازوقەكى زۆرى لەناودا هەیهو، بە خوێشى خۆی تەسلیم نەبوو،
 بەلکو سەرکردەیهكى (سەلاحەددین) کە پالەوانێكى دلێر بوو بەناوی (حسام الدین
 لاجین) و کە کۆڕەزای خۆی بوو شەكەتى یەكى زۆرى هاته پێش بۆ گرتنى، تاواى
 لى هات داواى فریاکەوتن لە سولتان بکات و ئەویش سوربوو لەسەر چوونى خۆی
 بۆ لای قەلاکەو گەمارۆکە قایمتر بکات و لێدانه کە توندتر بکات، ئەنجا قەلاکە
 خۆی دایە دەست و (سەلاحەددین) پیاوێتى و جوامێرى پالەوانەتى خۆی
 مەزەندە کردو، بواری دان کە بێ ترس بێنە دەرەوه.

(سەلاحەددین) هیژشەکەى گەیانده (بەبیروت) و توانی بەتەواوی کۆنترۆلی بکات، وەکو (ابن الاثیر) باس دەکات: قایترین ولاتی کەناری ئەو بوو لە (شام)دا. سولتان نەبیست خۆی سارد بکاتەو، بەلکو بەردەوام بوو لە پۆیشتن، تا گەیشت بە (جوبەیل) و دەسەلاتی بەسەردا گرت و شوێنی سەرکردایەتی بە خۆشی خۆیان تەسلیم بوون، ئەگەر ئەم سەرکەوتنە یەک بەدوای یەکدا، چاوپۆشی (سەلاحەددین) ئەوەندە فراوان بوو، تا ناگای لەو ناکامە مەترسیدارە گرنگانە نەما، ئەمەش لەکاتی کدا کە پێگای بە فەرەنگەکاندا، لە شارە رزگاریبوەکاندا بە زەخیرەو چەکەوە بێننەو، هەرکەسێ چوو شوێنێکی تر چەکی خۆی دەبرد، تا لە داهاوتدا لە ناپۆڕەیهکی یەکگرتودا کۆبێنەو. دەبایە (سەلاحەددین) چەکیان لێ دامالێ، ئەگەر دەپۆیشتن بۆ شوێنێکی تر چەکی لێکردبانەو، ئەگەر پارەو مالیشیان بەردبایە! ئەمە پەخنەیهکی دەرکەوتوو کە ئاراستەى (سەلاحەددین) دەکری، بەلام پەنگە بیری لەو کردبیتەو کە سەرکەوتنی داهاتووی لە (قودس)دا کۆتایی بە هەموو مفاوڵەو بەرهەڵستی یەک دێت کە ئەوانە بیانەوی پێوەی هەلبست، بەلکو پەنگە ناگای لەو هەموو تفاق و گەنجینە یە نەبوی کە لە چالەکانی شاردراوەتەو، لەوانە یە وایزانیبێ ئەگەر ئەوانە ئەو تفاقەیان هەبایە بەرهەڵستییهکی دلێرانەیان کردبایەو، خۆی بەدەستەو دانیان هەلنەبژاردبایە!

(سەلاحەددین) کاتی هەندێ شاری (فەلەستین)ی رزگارکرد بەرەو (بیت المقدس) کە وە پێگا، ئەم (بیت المقدس)ە هەر لە جەنگی (حطین)ەو مەبەستی یەکەم بوو، بەلام نەبیست لە هیکرا پەلاماری بدات، بۆ پاراستنی گیانەکانو، هەم بەپەلەى یەکەم بۆ رێزگرتن لەو شوێنە پێرۆزە ئاینییەنەى لەویدا هەیه، پاشان پەيامنێری بۆ (بالیان) نارد کە بەلێتێی رابردوی بختەو یادو، پێشنیاری کرد کە بەچەند مەرجەکی بێ مەترسی لە شار تەسلیم بکات کە هەمان ئەو مەرجانە بوون فەرەنگەکان لە شارەکانی هاوسیتی ئەودایە پەسەندیان کردن، گرنگترین مەرجیان دلتیایی لە گیانو مالو نافرەت و منداڵو، پێگەدان بە کۆچکردن بۆ کەسێ نەیهوی

(بيت المقدس) بېنيتتهوه، بهلام (باليان) لهسهر ههلوېستى خوى سهقام گېرو
 رېرو، نهمه ههلوېستهكى جوان بوو بؤ (سهلاحهدين) كه نامهيهكى له لايهن
 ى (باليان) هوه پېگهشت به ناوى شاژن (مارياكومنين) كه داواى ليدهكات
 سهوانى بؤ داين بكات، تا به خوى دهستو پهيوهندييهوه له (بيت المقدس) هوه
 (تهراپلس) كۆچ بكات! ههرچهنده سولتان دهيزانى كه نامه كه به ناماژهى
 پرده فيلبازه كهيهتى (كه (باليان) هوه به پلانى تهوه بؤ سوربون له سهر ژنو
 نداللى خوى، له كاتى هه لگيرسانى ناگرى شهردا (سهلاحهدين) پيش نامه كه
 سهند دهكاتو، وهلامى شاژن ده داتهوه داواى ليدهكات كه رايگهيهنئ سولتان
 ستهنگ له بهرامهر رېنگاي هيچ كۆچكهري دانانئ له ژنو مندالو پير كه
 يانهوى له شار پرژندهدر، چونكه نهوان نههلى جهنگ نينو نهو شهري له گهل
 سېكدا دهكات كه شمشيرى له پرويدا بهرزيكاتهوه.

زيره كانه ترين شت كه بهرهو پرووى (سهلاحهدين) بؤوه له كاتى راگه ياندنى نهودا
 وهبو كه خاچ په رستى هاته پيشى و لئى پرسى: نه گهر سولتان بهو چه شنه
 نبوردهى خوى راده گهيهنئ نهى بؤچى ناماده بووه بؤ (قودس)?
 وايزانى وهلامى نهم پرسياړه گرانهو، جهناى (سهلاحهدين) ده خاته
 استهنگهوه له بهرامهر رهوشى رونو شه فافيدا.

به ههموو هيمنى په كهوه (سهلاحهدين) به پرسياړكهري وت: نايا نهمه شارى
 يوهيه، يان نيوه هاتون له خاوه كانى نهواتان زهوت كرووهو، له رۆژيكي شومدا
 وبارى خوړندان تيدا هه لسان نيوهش به پي خوشبوونو به دل بوونهوه ده يگيرنهوه؟!
 رسياړكهرو هستاو نهيده زانى چى بلئ.

(سهلاحهدين) وتى: برؤ به بئ ترسو، كهس به خهت ناگرىو، بهو كه سانه ش
 لئ كه تزي ناردووه: نيمه له نهو روپادا له گهلاندا ناچهنگين كهشتى نيمه دهريا
 ابريت تا له زىدى خوتاندا بيزارتان بكهين، بهلام نيوه له گهل خهلكى مدههنى

کەوتنە دەستدریژیکاری، لە پەيامی ئێمەشدا هاتوو کە دەبێ وەلامی دەستدریژی بەدینهوه. (سەلاحەددین) دەستیکرد بە گەڕان بە دەورووبەری شارداو، بینی لە زۆری لایەکانیدا بەرهەڵستی خۆی دەست پێکردوو، تفاق و سوپای لەناوخۆدا کۆکردۆتەوه بۆ ئامادەباشی بۆ بەرهوروپوونەوه، هەموو خەمی ئەوهبوو کە دەبێ سەرکەوتن بەدەست بێنێ و زیانی گیانیشی کەم بێ و زۆر نەبێ، هیوری و شینەیی نواند، تا دەروازەیەکی تا ڕاددەبێ ئاسان بدۆزێتەوه بۆچونە ناو شارەکەو، ئەنجا لای باکوری بەچاک زانی، هەولیدا بۆچونە ناوی.

(بالیان)، کە زانی دواي ئەوهی مسوڵمان چونه ناو جەرگەي پایتەختەوه، مقاوەمە بۆ ئەو سەرکردهکانی فەرەنگیش ئاستەنگ و دژوارە، بۆیە کاری بۆ پەيوەندی (دبلۆماسی) کرد بە سەرکردهاتنی سوپای ئیسلامییەوه بۆ جولانەنی بەزەیی (سەلاحەددین)، چەند دانووستانەکی دژوار بەپێوەچوو کۆتایی بەوه هات کە دەبێ فەرەنگەکان (قودس) چۆل بکەن و لە بەرامبەردا رزگارانە بدن کە بریار دراوه، دەبێ پیاو (۱۰) دینار بدات و ژن (۵) دینار بدات و منال (۱) دینار بدات، بەلام هەژاران دەبێ (بالیان) رزگارانەکیان بۆ بدات و بەو پرە پارەیی سولتان رازی بکات و لە ماوهی (۴۰) رۆژدا دەبێ ئەنجام بدريت!

ئەم گەلەیه کەوتە خۆی بۆ رزگارکردنی گیانیان و کەلو پەلی گرانیان بە پارەکی کەم فرۆشتەوه لەبەر گرانی هەلگرتنی یاندا بە پێگادا. گشتی چۆلکردنیان دەست پێکرد!!

میژوونووسانی فەرەنگی چەند بەراودکارییهکان لە نێوان پەفتاری (سەلاحەددین)دا لەکاتی پاشایەتی (قودس)داو پەفتاری فەرەنگەکاندا داناهه، کاتی هەر لەو رۆژەوه ئەوان داگیریان کرد بوو قەساجخانەیان تێدا دانابو، هەندیکم لە بەندی یەکەمی ئەم کتیبەدا لەمەر کارەسات و بەلاکانی ئەوان باس کردوووه ئاماژەي پێ ناکەمەوه.

دیسان میژوونووسانی فەرپەنگی لیپوردەیی (سەلاحەددین) یان تۆمارکردووە کاتێ لێخۆشبوونی گشتی بۆ هەژارانێ فەرپەنگی دەردەکات بەهۆی بەزەیی ھاتنەوێ بە نەبوونی و گەدایی یاندا، (عادل) شای براکەشی ھەمان کاری کردو رزگارانی بۆ سەدان کەس لە مالتی تایبەتی خۆی بۆ دانان. ئەمەش جیاوازیەکی زۆرە کە شا (عادل) باری مەتە کۆمەڵەکی زۆر لە خاچ پەرستان بەدات بە مالتی خۆی، کەچی (ھیرەقل) شای (قودس) کە (بەطریەرەکی) ئایینی ھەرەگەرەوی شارە بوو ئەم کارە ناکات و ھەرچی بارو گەنجینە زێڕو ئالتونی کلیسایە کۆی دەکاتەو لەپیشخۆیەو دەیگوازیتەو، پاشان (۱۰) دینار پزگارانی خۆی دەدات و بەس، ھەلۆیستی رەقی ئەو پتەگی ئەوێ پێندادە کە بەزەیی بە ھاوئایینەکانی خۆیدا بپتەو و ھەندێ لە پارەکانی خۆیان پێ بەدات کە ھەلێ گرتووە، کەچی ئەو خەزینەو گەنجینانە بە ئارەقی کۆششی ئەوان کۆکردۆتەو، ھەندێ لەوێ لەم بارەو بەس کراوە دەگوازەو^(۱).

﴿کابرایەک بە سولتانی وت: (بەطریەرەکی) بە مال و گەنجینەو دەرجووە، تا بپتێ زۆرە ئەو بۆ باری مەتە هەژاران و گەدایان خەرجی نەکردووە، وەکو (ئەستانلی) دەلێ: بۆچی مالتی ئەم دوو پەزێلە زەوت ناکەیت تا کاروباری مسولمانانی پێ بەھێزو بکەیت؟ سولتان وتی: جگە لە (۱۰) دینار زۆرتەری لێ وەرناگرم و بەپتینی خۆم ناکشێتم﴾.

(ئەستانلی) کە میژوونووسەکی فەرپەنگی بە دەلێ: (کارە کە گەیشتە ئەو کە سولتانی مسولمان وانەیکە فێری راھیبەکی مەسیحی بکات لە مانای چاکەو خێرکردندا). وە (سەلاحەددین) وەنەبێ تەنیا پزگارانی (فیدیە)ی لەسەر هەژارانێ فەرپەنگی ھەلگرت، بەلکو ئەوێ لە دەستی دابوو پتیی دان، کاتێ بیینی زۆری لەوانە باوکی، یان دایکی، یان نەخۆشەکی نزیکێ لە پشتی کردووە، دیمەنە کە کاری لەدەلێ کردو، فەرمانی بە ھێنانی و لاخ کردو بەسەریدا دابەشکردن و، فەرمانی بە

مالو دارایی کردو پیتی بەخشین! بەلام (سیبیل)ی شاژن بە گریانەو هاتە لای داوای لیکرد بە میتردی بگاتەو لە (نابلوس)دا، ئەویش بێدلی نەکردو لەگەڵ چەند پاسەوانەکی خزیدا گەیانیدە شوینی مەبەستو، زۆریک لە ژنو مندالی لەگەڵدا بوو، نەبیست رینگەیان پێگری. بەراستی ئەوان، پەیان بە لیپوردهی ئەو برد سەرلەنوێ بە گریانەو گەپانەو لای و پێیان وت: تۆ رینگە رۆشتنت پێداین بێ فیدیه و رزگارانهو، میترده کاغان لە (بیت المقدس)ن، هەروەها براکاغان کە پارەى رزگارانهیان نەو ئەوانەش تفاقو چەکی ئیمەن لە ژیان و پۆزانەى ئیمەداو، زۆرەشیان دیلی تۆنەو ئەگەر ئەو چاکەمان لە راسترا بکەیت و ئازادیان بکەى ئەو ریزی ئیمە چەپالە دەدەى و ئیمەش بە پیتی ئەوان ژیاغان مسۆگەر نابێ، ئەنجا لەبەر ژانو خەم دەستیان بە گریان کردو (سەلاحەددین) بەزەیی پێیاندا هاتو ئەویش زۆر گریا بە قسەکانیان و فرمانیدا کە کورەکان بۆ دایکیان بگێرەووەو میتردی ژنەکانیش تەسلیم بە ژنەکان بکەنەو، ئەمە هەلۆیستەکی پڕ لە بەزەیی بوو کە قەلەم ناتوانی حەقى خۆی پێ بدات.

ئەگەر ئەو لەگەڵ هەلۆیستەکی تری خاچ پەرستەکی تری بەراورد بکەین، کە یەکی لە فەرەنگەکان لیتی گێرپاوەتەو، (ئەمیر عەلى) گواستویهو، (د. البیلی) وەرگیپراو، دەلی: (ژمارەیک) لەو مەسیحییانە^(۱) یانەى (قدوس) یان بەجیهیشت بۆ (ئەتاکیا) چون، بەلام میری ئەوئ میوانداری نەکردن، بەلکو دەریکردن، ئەنجا لە ولاتی مسولماندا بەسەر دەو چاودا کەوتن، بە هەموو پیشوازییەکەو وەریان گرتن.

بەلام هەبوو لەناو فەرەنگدا نەک هەر براکەى خۆیان دەکرد، بەلکو شوینیان کەوت و هەرچیەکی لەگەڵ خۆیاندا هێتابوویان لە قودسەو لێیان سەندن، تا هەندى لەوانە برسییەتى تەنگی پێ هەلچنین و لە بێهیزیان لەناو قەدى رینگادا کەوتن و چاوەڕوانی مردن بوون، ژن هەبوو مندالی خۆی دەخستە دەریاوە تا بمری و

(۱) مەسیحی لە کوردەواریدا گاوری، یان فەلە ناوژەد کراون - وەرگێڕ -

بە ئازاری برسێتییەوه نەنالتینی، چونکە توانای نیه پرزگاری بکات، دواى ئەوهش وەکو شیت و هاری لێدەهات و دەکەوتە گریان و لە خۆدان و نەفرینی لە هاو دینهکانی خۆی دەکرد!!

لێبوردەیی (سەلاحەددین) لەناو فەرەنگدا بلاویۆوه، دیسانەوه بەزەیی ئەو بە بیۆهژناندا بەتایبەتی بووکیکی گەنج هاتە لای، کە لە قەلاى (برزیه) گەمارۆ درابوو، وتی: ئەو دەبێ بە هاوسەری گەنجی، کە لای ئەو دیل کراوە، کاتی زەماوەندەکەشی ئەگەر دیل نەبایە دوێنێ بوو، ئەنجا گریا سولتانیش فەرمانی ئازادکردنیاد و بە بوکەکی بەخشیو، هەندێ سامانی پێدا!! بەلام بەسەرھاتی ئەم دایکەى منداڵەکەى بە باوەشێوە دەدزیو، منداڵ رڤینەکان بۆ شوێنێک هەڵدین کە ناتوانی لێیان بستیئیتەوه، بەباشی زانی داواى فریاکەوتن لە (سەلاحەددین) بکات، ئەویش فەرمانیدا بە سۆراغکردنی ئەو منداڵەو، ئەو ژنەى لە چادری خۆیدا زۆر بەرپزەوه داینیشاندا، تا توانی بۆی بگێرتەوه..... ئەم بەسەرھات و داستانە سەرچاوەیەکی ھونەری ئیلھامی قەلەمى زۆریک لە خۆرئاواییەکانە، پەنگە ئەدیى گەورە مامۆستا (علي الطنطاوي) یەکەم کەس بێ لە نووسەرانی عەرەب کە بە شیوازی ئاشکرای خۆی لەسەر پەرەکانی (الرساله) دا پەردەى لەسەر لادابێ بە ناویشانى (هیلانە و لويس) و دوايش بووئە کۆمەکییەک بۆ شانۆی ئیزاعەیی کە جەماوەر گوێ بیستى دەبێت، ئەگەر شوێنەوارەکانی (سەلاحەددین) بە کەسێ بەخەشراپایە کە بەو ھونەرە سەرەنج پراکێشە دەرەخستبایە پێویستی بەو وەرگیرانە لاوازو نزمانە نەدەبو، کە بێشەرمانە بۆمان بلاووەکرێنەوه.

لەو ھەلە (فرصه) نەبیینراوەدا کە مسولمانانی گرتەوه (سەلاحەددین) نەبیست (نورالدین زنگی) مامۆستاو سەرکردەى لەیاد بکات، کاتێ دەیزانی ئەو دوانگە (مینبەر)ەکی بۆ مژگەوتی (ئەقصابا) نامادەکردوو لەکاتی رزگارکردنیدا، بۆ نامادەکردنی مینبەرەکە ھەولیدا، تا ئارەزووەکەى شوپەسواری شەھید بێتیتەجێ! ئەنجا داواى لە گەورەترین وتار بیژی ولات کرد، کە یەکەم کەس بێ بپرواتە سەر

مینبەرە کەوتە بەیانکردنی خۆی شادمانی ئەو سەرکەوتنە تۆمار بکات، زانی کە قازی (حی الدین محمد کورپی علی) ناسراوێ (ابن زکی) باشتەین کەسە ئەم جیگایە بگرت، کەسیکی نارد بە شوێنیدا بانگی بکات، لە پۆژی هەینی یە کەمینی پۆژی سەرکەوتنە کەدا، (ابن زکی) چوووە سەر مینبەری (نورالدین) و وتارەکی داو هەلۆیستی جەماوەری مسوڵمانی دەرخست، دیسانەووە سەدان شیعوو هەلبەست ئەم هەلۆیستانەیی خستە رو کە لە بەندی داها توودا ئامارە بە نمونەیی لەوانە دەکەین..... وتارە کەش زۆر درێژه، چونکە شوێنە کە وتاری درێژی هەلەگرت، تا ئەو هەلۆیستە راستگۆیانە دەر بجات کە لە دۆلی گۆی گراندا دەورویژی، ئەمەش چەند بڕگەیەکی وتارە کەیه:

(ئەمە ئەم پزگارییە بوو دەرگا کانی ئاسمانی بۆ کرانەووە، نزیکە لە سەر دەستی ئێو پزگاری تری لەم شیوەیەش لە لایەن خواوە بێتەدی خۆشحالی خەلکی دەوڵەمەند زۆترین لە خەلکی هەژار و تۆزای، ئەو^(۱) نیه خۆی گەورە لە قورئاندا دەفەرموی: ﴿سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا....﴾ (الإسراء- ۱)، واتە: بێ گەردی بۆ ئەو خواوەی شەپۆزی بە بەندەیی خۆی کرد لە مزگەوتی (حرام) وە بۆ مزگەوتی (ئەقصا).

ئایا ئەو ئەو ماله خواپی یە نیه کە خوداوەند لە پێناو ئەودا (خۆری) بۆ (یوشع) راگرت، تا رزگار کردنە کەمی ئاسان بکات^(۱). ئایا ئەو ماله نیه کە خوا

(۱) ئەم پروداوە وەستانی خۆر لە مێژووا (السید سابق) لە (العقائد الاسلامیة) دا (ل: ۱۲۱) پونی کردۆتەر کە زانی پوسی (ئیمانویل فلیسکوفسکی) سروشت ناسی ئەوێ سەلمانووە کە لەسەر دەمی یوشعدا نیازەکی نزیک کەوتۆتەر، نزیکبوونەوی نیازکی گەورەش زۆر دیاردە پەیدا دەکات وەکو هێوا شکردنەوی خێزایی زەوی کە خەلکی وایزانن خۆر وەستاو... ئەم پروداوە لە (صحيح البخاری) دا گەراوەتەر کە (پێتەمبەری) لە پێتەمبەران غەزای کردو لە ئاوەدانیه کەدا نوێژی ئێوارەیی کرد، یان لە نزیکي ئەودا، بە خۆری فەرموو: تۆ فەرمان بێ کرایی منیش فەرمان بێ کرۆم خواپە بۆمان رابگر، خوداوەند رابگرت تا بۆی رزگار کرد... ئەمەش موعجیزەپەکی مێژویی ناودیارە لە ئیسلام بەر لە زانستدا هەوالی لێداوە! نایندەش لە ناخ زەماندا هەمان یاسا دیاردە دەبێتەر!

فهرمان به موسا ده کات گه له که ی هۆشیار بکاته وه به رزگار کردنی و ته نیا دوو کس وه لāmیان دایه وه، خاوه نه که ی له بهر ئه و، ٲرقو خه شمی لیگرتن و خستنیه ناو ناواره ییسه وه^(١). سوٲاس وستایشی خوا بکه ن که ئه و کاره ی جوله که کان سستی یان لیگرت ئیوه قۆلتان بۆ هه لمالی، که چی ٲیژیان به سهر هه موو دنیا دا ٲیډرابوو، خودا سه ری خستن که چی گه لانی بهر له ئیوه له رابردوی دوردا له مه دا سه رشۆٲ بوون تییدا، بزانی خوا ٲه حمتان ٲی بکات ئه مه هه لیکه بیقۆزنه وه و نیچه ره که هه لسه تی ببه نه سهر، گاره کان به داهاتوه کانه وه یه، ده سکه وته کان به گه نجینه کانییه وه یه،

﴿...وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِّائَةٌ يَغْلِبُوا آلَافًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا

يَفْقَهُونَ﴾^(٢) (الانفال - ٦٥).

هه ندیکی له وه ی وتار بیژه که باسی کردوه، وینه ی جوانی دیمه شو شوکی جیگا که و، مه زنی و ترسناکی هه لۆیسته که ده کیشتیت.

(١) نامه بۆ ئایه ته کانی (٢١-٢٦) ی سوٲه تی (المائدة) ده کات. (وه رگرت)

(٢) واته: (ته گه ر ئیوه بیست که سی خۆٲاگرتان هه بی به سهر دوسه د که سنا سه رده که وئو، ته گه ر سه د که س بن به سهر هه ر هه زار که س له و ٲیواوه رانه دا زال ده بن که نه وان گه لیکی تینه گه یشتوو ناٲۆشه نه بن).
 نمونه ی میژویی زۆره که ٲاستی ئه م ئایه ته ده سه لیئنی وه کو جفنگی به درو حونه بن و غه زاکانی تری ٲیغه مه ر ﷺ که هه میشه سوٲای مه سولمانان هه ر چه منده که مه تر بوون، به لام خۆٲاگرتیرون بۆیه سه رکه وتن هه ر بۆ نه وان بووه، ته نیا له (تو حود) نه بی هه ندی له مه سولمانان خۆٲاگرییان نه کرد!
 نمونه ی میژویی تر دواتره سواری مه رویانه که (یه ره میډ) کتیبه کی به م ناوه نووسیوه و به سهر (١٢) هه زار که سی سوٲای نه یاردا سه رده که ون، چونکه خۆٲاگرده بن!

جہنگہ کانی (عہکا)

(عبدالرحمان الناصر) له کۆتایه کانی ته مه نیدا دانیشته، دواى نهوهى سهرکه وتنى به ده ست هیناو، بۆ سهرکه وتنه کهش خهبات و په نجه کى زۆرى دا تا خهريک بوو خۆى له سهر دابنیت و، گه له کهى بىنى ئازاد و په ريشانى جهرگ برى به ده م و چاره وه دياره و، وهك بلینى هه یچ سهرکه وتنه کى به ده ست نه هینابى وایه، یه کى له دانیشتوانى کۆره کهى به سهر سوپمانه وه پرسى: نهى میرى مسولمانان بىر له چى ده که یه وه؟

(ناصر) وتى: من (۵۰) سالۆ نیوه حوکم کرد بىرم له ته وایى پۆژه خۆشه کانی نهو ماوه درێژه کردوه، ته نیا (۱۴) پۆژم بىنى، که ئیستا ده توانن بیانۆمىرم!!^(۱)

نهوهى (عبدالرحمن الناصر) باسی کردوه لهو په نچ و نازارهى کیشاویه تى له گه ل کیشه کاندای به درێژایى ته مه نى، په نگه پالنهوانى جوامىر (سه لاهه ددین) یش هه مان قسه بکات، له گه ل گوئ نه دانیش به جیاوازی ئاشکرای نیوان کاتى هه ردوو پیاوه که دا، (سه لاهه ددین) هه ر له و کاته وه شمشیرى بۆ خودا هه لگرتوه بۆ خهبات کردن ته ماعى هتورى و پشودانى نه بووه! دواى رزگارى قودس شیرینى سهرکه وتنى چیشت، به لām وه کو مرۆفه کانی به په له نایچه یژى، که هه یچ کیشى بۆ دواپۆژ

(۱) (عبدالرحمن الناصر ۲۷۷ز-۳۵۰ک / ۹۶۱ز-۳۵۰ک) یه کهم خه لیفه ی ئومهوى یه له نه نه دهلوس له قورته به پیدای بووه مردووه و، بۆ پتک خسته مه وه ناشتى په گه زه کانی ناوخۆ کارى کردوه، به سهر (ابن حفصون) دا زال بوو، هتیشى مه سیحى یه تى پاگرتووه و، له باکوورى نه فریقا شه رى له گه ل فاتیمییه کان کردوه به (امیر المؤمنین) ناویان برده وه ... هتد. (المنجد فی الاعلام / لویس معلوف) (دەرگیزی)

دانانیت، بەلکو وەکو کەسیک چەشتى کە پالەوانىکى بەئەزمونەو دەزانى کە
تەواوى (ئەوروپا) لەکاتى بیستنى گیرانى (قودس)دا کە (سەلاحەددین) ئیستا
حوکمی دەکات و ئەوان بەقسەى خۆیان شەریان بۆ کردووە هەموویان لەترسان
پادەپەرن و لەشکرەکان لە خۆرەللات و خۆرئاوادا و باکوور و باشورى (ئەوروپا)دا بۆ
تۆلەسەندنەو دەردەپەرن، ئەگەر ئەو مەسیحى یانەى لە خۆرەللاتدا ماونەو بەر
هەلستى نەکن، ئەوکاتە ئەو کۆمەکى یە زەلى دى، خاچ پەرستەکان دەکاتە
هێزەکى لە ئاسا بەدەر و دەتوانن بەرەنگارى سوپای (سەلاحەددین) ببنەو، کەبى
چاوەڕێکردنى هیچ کۆمەکى یەك دەجەنگیت..... (سەلاحەددین) پەى بەمە
دەبات بۆیە سەر بۆ ئاسمان بەرز دەکاتەو و داواى یارمەتى لەخوا دەکات، چونکە لە
تەنگانەدا بەس ئەوى هەیه.

گومانى (سەلاحەددین) هاتەدى و، هەلەمەتى سییەمى خاچەکان بۆ سەر
خۆرەللات دەستى پێکردەو و (فەریدیەریک) شای (ئەلمان) و (رێچارد) شای
ئینگلیز ناسراو بە (قلب الاسد) و (فیلیپ ئۆگوست) سەرکردایەتییان دەکرد،
ئەمانە (٣) پادشا بوون هەریەکیان دەیویست لە خۆرەللات و خۆرئاوادا ناو
دەریکات و، هەریەکیان یەك شتیان لەناخی خۆدا حەشار داو، بۆ ئەوەبوو
سوپاکەى ئەو بە دنیای مەسیحیدا ناوی بروت، تا لەکاتى زانینى ئەوەدا کە ئەو
پارێزەرى پاوانى مەسیحە، (ئەوروپا) بیستە گۆی لەمستى ئەو!^(١)

(١) لە ٢٧ رەجەب/ ٥٨٣ ک/ ٢ ئەکتۆبەر/ ١١٨٢ز دا (صلاح الدین) بۆ قودس دەروات و داوای گەمارۆیەکی
کورت چووە ناوی بە شتێریەکی مۆزێانە لەگەڵیاندا جولایە پێچەوانەى خاچەکان کەبەر لە (٨٠) و قسور
ساڵ داگیران کردبوو، و تارى هەینی لەم شارە پزگارەدا خۆتندەو داوای ئەوى ساوێکی زۆر بوو قەدەغە
کرابوو) ماهیە حروب الصلیبیە: د/ قاسم عبیدە قاسم/ کویت/ ل ١٤٤. وە لە ١١/ مایۆ/ ١١٨٩ز دا هێزی
نیمراتۆرى ئەلمانی فەردیک بە بروسابەر لە هێزی فەرەنسا و ئینگلیزی کەوتە پێگا، هێزی ئەلمان بە
وشکانیدا هات کە پابردوو هێزەکانى هێرشى یەكەم پێیدا هاتبوون، بەلام نیمراتۆر لە یەكێ لە دەریاکانى
ناسیای بچوکدا خنکا لە (١٠ یولیو/ ١١٩٠) تەمەش زیانەکی گەورەبوو بەر خاچەکان کەوت بەر لە بە
نامانج گەشتنێاندا، ئەلمان بەس وەکو هێما لە هەلەمەتى سییەمى خاچى کاندایەشدارى کرد. بەلام

توزقالتی خۆم دهوستینم بۆ ئەوانه‌ی میژوی جهنگی خاچیه‌کانیان نووسیوه و به (۷) هێرش دایانناوه که ژماره‌یه‌کی کهمه..... ئەمه‌ش هه‌له‌یه‌که به‌لام چ هه‌له‌یه‌ک، چونکه ئەم هێرش و په‌لاماره ئەوانه‌ن که پاشایه‌کان خۆیان به‌پێوه‌یان بردون، به‌لام ئەو له‌شکرانه‌ی بێ سهرپهرشتی پادشایه‌کی تایبه‌تی هاتوون به‌هۆی کاریگه‌ری بانگه‌وازیه‌کانی کلێساو که‌شیش و په‌ه‌بانه‌کان، به‌دریژیی ئەو رۆژه په‌شانه‌ کۆمه‌کیان لێ نه‌گیراوه‌ته‌وه^(۱).

ئەگەر له‌ نه‌ریتی میژوونووسی فهره‌نگیدا هه‌لمه‌تی یه‌که‌مین له‌ سه‌ره‌تای جه‌نگه‌کانی خاچی یه‌کاندا پێشه‌کی هاتبێو، هه‌لمه‌تی دووهم دوا‌ی شکانی (الرها) هاتبێ له‌سه‌ر ده‌ستی (عماد الدین زنکی) پالەوانو، هه‌لمه‌تی سێهه‌م ئیستا که دوا‌ی ئازادی (قودس) هاتۆته‌پیش، زیاتر له‌و سێ هه‌لمه‌تانه به‌ ده‌ریادا هاتوون بۆ که‌ناره‌کانی عه‌ره‌بی که‌ پسانه‌وه‌ی نه‌ییت، پێویسته له‌سه‌ر ئەوانه‌ی میژوی خاچ هه‌لگری ده‌نووسنه‌وه له‌ رۆشایی ئەم (۷) هه‌لمه‌ته‌ کۆتکراوه‌یه‌دا به‌ سه‌رئه‌وه به‌ حیسابی خۆیاندا بچنه‌وه^(۲).

سوپای هه‌ر سێ شا‌کان به‌ره‌و خۆره‌ه‌لات هێرشى هێناو، گومانى (سه‌لاح‌ده‌دین) راست ده‌رچوو، کاتى ئەم هه‌واله‌ مه‌ترسیداره‌ی بۆ هات قه‌لا‌ی (شه‌قیف)ی له‌ (الجبل)دا گه‌مارۆ‌داو، زانی که وه‌خته‌که‌ی هاتووه‌و، هه‌موو هۆشیاریه‌کان ئاماژه بۆ ئەوه ده‌که‌ن دوزمن به‌ره‌و (عه‌ککا) دێ، ئەو (عه‌ککا) یه‌یه‌ به‌سه‌ری دا زال بوو، نه‌یویست فهره‌نگه‌کانی تێدا شار به‌ده‌ر بکات به‌لکو چاوی لێی یان پۆشینو، وایزانی که ئەم لی‌ت‌بوردنه له‌ کۆل زیانی معاوه‌مه‌ی ئەوانیان ده‌کاته‌وه، ئەوکاته

پێچاردی یه‌که‌م شای ئینگلیز (قلب الاسد) و فیلیپ ئوگستین شای فرنسا له‌ پێگای ده‌ریاوه به‌ جیاوازی هاتنه (صقلیه)... هه‌مان سه‌رچاوه: (ل: ۱۴۵) (وه‌رگێڕ).

(۱) هه‌لمه‌تی حه‌وته‌می له‌ (۱۲۴۸-۱۲۵۴) ده‌ست پێده‌کات، وه‌ هه‌لمه‌تی (۸) و (۹) هه‌یه که له‌ (۱۲۷۰) و (۱۲۷۱-۱۲۷۲) ز ده‌ست پێده‌کات هه‌لمه‌تی (۸) لویسی (۹) ده‌یکات و هه‌لمه‌تی (۹) میر نه‌دواردی یه‌که‌م ده‌یکات. (موسوعة الحروب / هشام هلال / ل: ۱۹۷ - ۱۹۸). وه‌رگێڕ

(۲) کتیی (موسوعة الحروب / هشام هلال) ئاماژه به‌ (۹) هه‌لمه‌تی خاچ په‌رستان ده‌کات. (وه‌رگێڕ).

فەرمانیدا کە کۆنگرەیی پراوتزی جەنگ کۆبنەوێه پرایەکانی لە ھەموو لایەکانییەو ھەلسەنگیتنی، کۆنگرە کە لە نێوان دوو کاردا بوو: یان دەبێ سوپای مسوڵمانان دەرچن بۆ بەرەو ڕووبونەوێ ھێرشبەرەن لە کەنارە کەدا بەرلەوێ بگەنە شوڕەکانی (عەککا)، ئەمەش بیروبووچوونی (سەلاحەددین) بوو، یان لەشکر بەرەو (عەککا) دەرچی و ئەوێ بکریتە مەیدانی جەنگ، ئەمەش رای زۆرینەیی کۆنگرە کە بوو. (سەلاحەددین) وریایی دایە ھاوڕێیانی کە دەست بەم پرایەو بگرن، چونکە ئەگەر ئەم خەلکە بەسەر جەم ھێزی تەواویانەو بۆ (عەککا) بپۆن، ئەوکاتە شوینێکی شیاو بۆ جەنگ ھەڵدەبژێرن، ئەوکاتە دەبنە خاوەن ڕا لە تیراسا کردنی جەنگە کەداو، سوپای توندو تۆلیان لە دەوری شوڕە (عەککا) دا چڕ دەکەنەو ھە مارۆ دەخەنە سەر شار کە زۆرینەیی ناویان مسوڵمانن، ھەرچی یارمەتییان بدات بۆ ژیان پێیان ناگات، بەلام پەنگە نەیارەکانی ناوی ھەرچی بیانەوێ لە ھاو نایینی خۆیان پێیان دەگات و بۆ جەنگ کردن لەگەڵ گەمارۆ دراواندا بەھێز دەبن، ئەم شارە توشی دوو کارەسات دەبێت: کارەساتی ناو خۆو کارەساتی دەرەکی.

ئەمە بووچوونی (سەلاحەددین) بوو بەلام کەس گوێی بۆ نەگرت و وازی لە پەلاماردانی کەنارەکانی ھێنا، تا بەرپەرچی ئەو تەوژمەییە بداتەو، بە سوپاکەو بەرەو (عەککا) کەوتە ڕێو، داوای کۆمەکی جەنگی کرد لە (میسر) و (شام) تا ببێ بە یاریدەری ئەو ئەم پەشەباو گەردەلوولەدا!! بەلام دەریا پڕ بوو لە کەشتی فەرپەنگی و ھەزاران ھەزار سەربازو، ھەزاران ھەزار تفاقی ھەلگرتبوو، بەو کەشتیگەلانە خاچ پەرستان گەمارۆی شاریان زامەن کرد، کە کەس نەتوانی فریای بکەوێ و ناستەنگ لەبەرانبەر ئەو کەسانە پەیدا بکەن کە بەدەنگ (سەلاحەددین) ھوێنە بێن لەخۆ بەخشەکان بۆ پەلاماردان، ئەم پالەوانە مەترسی ھەلویتستەکەیی پەیی بپەردو، خەمی یەکەمی ئەو ھوێنەو کەلیتیی لە شوڕە (عەککا) دا بدۆزیتەو کە تێیدا بوو ھەستی و پتووستیەکانی شاری لێو بێت و گەمارۆ دراوێ کان بتوانن بەرەنگار ببەنەو، میژوونووسانی ئەمە دەلێن: ئەم تەنگانە پەیدا سێ پۆژان

لہ تکه نانئ نہ چروہ دہ میوہ، چونکہ زور خہم و پەریشان دلی راگرتبوو، بەردەوام مانگو نیوئ ئەو تیک پرژانہ لە نیوان ھەردوولادا درێژە ی کیشا، تا خاچ ھەلگران ھەموو تەقەلای خۆیان کۆ کردەوہ بۆ کردارەکی یەکاڵاکەرەوہ، جەنگیکی تۆقیتنەر پروویدا کہ ئاکامە ی سەرکەوتنی سوپای مسوڵمانانی بە دواوہ بوو، بەلام دوا ی شەھید بوونی ھەزاران کەس لە مسوڵمانان بێ قەرەبوو کردنەوہ.

(سەلاحەددین) دوا ی ھێر بوونەوہ ی شەپرە کہ پالەوانەکانی کۆ کردەوہ و پای وابو دەست لە شەپ نہ کیشیتەوہو دہوام بکات، چونکہ (عەکا) ھیشتا کہ تۆقراوہو، نەگەر خاچیہ کان سوپاش بکیشننەوہ ھەر کاتیہو سوپایەکی تر کۆدە کەنەوہ، بەلام زور لەوانە رایان وابو سوپا ماندوہ پتووستی بە پشودان و ھەسانەوہ یو، کشانەوہ ی فەرہنگیش ھەل دەسوپتێنێ کہ ھەناسە یە ک بەدەن و کەمێک فیتنکایی پشودان بجیژن، ئەم کاتە (زستان) بوو، زیانی نیە مادام ھۆیەکانی جەنگ پچرا بێ کہ سەربازە خەبات گیرە کان ماوہ یەکی درێژ برۆنەوہ ناو مال و خیزانی خۆیان و، دوا ی باران بگەریتنەوہو لە شکرەکانی مسوڵمانانیش بەردەوام دەبن لە دەوری شورەکاندا بۆ کۆمەکی گەمارۆ دراوان، تا رۆژی و نازوقە ی پتووستی یان پێ بدەن!

رایە کہ ناوا دامەزاراو، ناوا ئاگر بەستێکی لە خۆو لە نیوان ھەردوو لە شکردا بێ نووسینی ھیچ ھەل و مەر جێکی پتووست پروویدا، ئەوہ ی ئاگر بەستە کە ی فەرز کرد سەختی زستان و ھەلسانی لافاو بوو، پە یوہندی و ھاتوچۆی شار دژوار بوو، بەلکو ھەندێ لەو کاروبارانہ بە کرداری فیداکاری دەچوو ھەندیکیان بە شەھید بوون کۆتایی دەھات، چونکہ کاتێ ئەوانہ ی دەھاتنە ناوہو بە تاریکایی شەو دەھاتن بە ناو شاودا مەلەیان دەکردو توتیشویان پێ بوو دەھاتنە پەنای شورە کەوہ، کەوایان دەزانی بێ مەترسی ترەو دەکەوتنە بەرتیر باران.

فیداکاران لەو بوارەدا داستانیان لێدەگیرنەوہ، ئەگەر بەرپشە ی وینە کیش تابلۆکە ی بکیشری دەیتە شوینی سەر سوپمانەکی ناتاسایی، ھەندێ لەو فیداکارانہ بە جیا باس دەکەین و رادە ی فیداکارییان دەخەینە پو، یەکی لەوانە

(عیسی العوام) ی پالەوانە کە پۆلی زیاتر لە (١٠) پالەوانی دەگێڕا. (واتە عیسی مەلەوان) بەلام ئەم چۆن جەنگە پرویدا؟

خاچەکان بە دیمەنەکی کەلتێسەیی دەستیان بە جەنگە کە کرد، تا هەستی جەنگاوەرانی فەرەنگی رابکێشن، شای خاچ هەلگر ویستی (ئینجیل) لەبەر دەم ئەودا لەسەر پایەخەکی سەوزدا هەلبگیرێ و چوارکەسیش ھەریەکیان لایەکی پایەخە کە بگرن و بیبەن و چەند نایەتەکی لێ بجۆننەو، بەلای راستی خۆیان دا لە بەرامبەر لای چەپیان کە سوپای مسوڵمانانی لێ بوو سوپاکەیان ریزکرد. لێرەدا (سەلاحەددین) ویستی سوپاکە ی بەو رەنگە هاندا، کە ناوە راستی جەنگ بگرن و لە قۆلی راستییەو شە (الافضل) ی کۆری بێ، لەدەوریدا ئاپۆرەیک لە میرەگەورەکان ھەبوو ویستی ھەریەکیان پێگەیەکیان لەچەپ و راست و پێشەو و دواوە پێ بدات، لەوانەش (قطب الدین) کۆری (نورالدین) شای قەلای کیفا و (حسام الدین) کۆری (لاجین) شای (نابلوس) و، شە (مظفر تقی الدین) کۆری (عومەر) (حلب) و کۆمەلەکی تریش لەمیرە کوردەکانی (ھەکاری) و (ژەنگار) و (ھەکاری) و (مێھرانی) و (ئەسەدییە) و ھەریەکیان توندی و تورەییان لێ ھەلەدەگیرسا^(١).

(١) یەکی لەو سەرکردانە (دەرباسی کوردییە) بەناوی (باوکی ئیسحاق) و ناسراوە بە (فخرالدین مازنی کوردی قاهیری، لە (٥٨٨ ک) دا بۆ تەمیری ھەج و، زۆر لە زانیان و بلیمەتان لە ئەژادی شەو ھەلکەوتون (مرآة الزمان/ مشاہیر الکرد وکردستان/ محمد امین زکی بەگ/ ل ٢٠٢. وە لە کورد و کوردستان/ نارشاکی سافراستیان/ ل (٥٠) دا ھاتوو: {ئەو کەسە پادشای فەرەنسی یەکانی دەزگیر کردوو دەرباسی سەرۆک خێلی کوردبوو، کەواپەزیزییە مێھرائییکانی ژەنگار (سنجار) چەند سەرکردە فەرەنگەکانیان لەو شەوانەدا بەدیل گرتوو. لە سەردەمی حومەکرانی دا ئەم پادشایەتی سوریا و موسڵ و نەرمەنستان جیگیر دەکرد} ھاتوو: {تێرە کوردەکانی گۆتۆ بوھتان و یەزیدی سنجار... چونە ژێر نالایەو}. وە سەرکردە تری کورد لەوانە (سولتان مظفرالدین) کەو کەبیریە کە رابردو ناماژەمان بە ژیا ئاتامە کردوو، لای (محمد امین زەکی بەگ) تورکەو بە کورد بوو وە (حسام الدین حسن باریک) کە خزمەتیکێ زۆری ھەبوو لە (عەککا) داو ناخری لەگەڵ میر (سیف الدین علی مشطوب) دا بەدیل دەگێڕ، وە (میر عیسی ھەکاری) و ئەمیر (عزالدین مومسک)، کە لە ھەموو جەنگەکانی صلاح الدین بەشداریبوو و باوکی (ابن حاجب الکودی) یە (مردن ٥٨٥)...وہ زۆری تر (مشاہیر کرد وکردستان/ محمد امین زکی بەگ) سەیر بکە. (وەرگێڕ)

دوژمن کەوتە جموجۆڵ و هەرەکەت بەرەو باڵی پاستی مسولمانان و شا (مظفر) زۆر بەتوندی بەرەوپرێیان بۆوه، سولتان زانی هێرشەکە سەختە لەسەری و، لەشکرەکە کەوتنە گەرمەى شەپەرەوه، سولتان هاواری دەکرد (بەختیڕى شەهیدبوون) و ریزەکانى دەبرێن و تیرەکان بە دەورپشتى دەکەوتن، بێئەوهی خۆی سل بکات و، شۆینی ئەو ئاوه ئە بۆوه تەنیا پالەوانى بەدەورەوه مابوو، بەلام نەگەراییە بە شمشیر پامالێ دەبرد، کاتى مسولمانان بۆ شایى و کەلێنى شۆینی ئەویان بینی چونە ئەم مەیدانەوه، هەرچەندە هەندێ ترسنۆک پایانکرد لە جەنگەکەدا، بەلام سولتان توانى کۆمەڵە پالەوانى لەدەورى خۆیدا کۆبکاتەوه کە بەسەختى بچەنگن، وە سولتان لەگەڵ ئەو تەنگانەیه‌دا کە خەبات دەکات بیری نەخشەکیشانی باشى پشتگوێ نەخست و بینی سوپای فەرەنگى لە گەردەوه دێنە خوارەو نەیهێشت کە سوپایەکەى شۆینیان بکەون، هەتا پشت دەکەنەوه بارەکەن، ئەوکاتە (سەلاحەددین) پشتى لى سەندن و تۆقین و زۆریان لى کۆژران و، لە پاکردن کەوتنە توندی و لەشکری مسولمانەکان پاوه‌دونانیان دەکردن و، هەتا خەریک بسو بانگی ئیولرە بدات، مسولمانان نوێژى (تیواره)یان کرد دەستیان بە پشودان کرد.

(سەلاحەددین) لە چادری تاییه‌تى خۆیدا کۆبونەوهی خۆی بەراویژکارانى خۆی ئەنجامدا، دڵخۆشى خۆی بەم سەرکەوتنەى ئەم پۆژەى پیشاندا (قازی عیسای هەکاری)^(۱) زاناو شەرع زان لە بلیسەى شەردا بە شمشیری پرندەى خۆی لەگەڵیدا بوو، گرفتاری یەکی باشى بینی و سولتان زۆر پای لیبوو.

لێی دەگێرنەوه: کاتى براى قازی بە ناوی (ظهيرة الدين) لەو پۆژەدا شەهید بوو میرەکانى بۆ پرسەو سەرخۆشى لێکردن هاتنە لای و ئەویش لە خوشیان پیڤەکەنى و دەلێ ئیعمەر پۆژى پەرۆزبایی یە نەک سەرەخۆشى، ئەو شەهیدبووه!!

(۱) هەکاری: له المنجد في الاعلام)دا تیرەیکى کوردە لە ویلايەتى واندا نیشتەجێ بوون هەم لە دەورویدیدا لە تورکیا و نێراندا، سەردەمى سەربەخۆبوون لە ناوی دا ولاتی ئەوان بە هەکاری ناسراوه. (وەرگێت)

ئەندیشەى سەر دۆلى سولتان ئەوە بوو کە فەرەنگەکان سى (سورج)ى بەرزىان دروستکردبوو کە ھەر بوورجە (۵) چىن بوو، ھەمووشيان پىر لە جەنگاوەربوونو دەورى شورەى (عەککا) يان دابوو، مسولمانانى ناوہەيان تىر باران دەکردن و ئەنجا ئاگر بارانيان دەکردن و دەگەيشتە مالان و ئاگرى دەداو ئەو شوینانەش بى ترس بوون، ئەم بوورجانەش قايم بوون بە پىستى داپۆشرايون کە بە (سرکە) تەرکرايون تا ئاگرى گوللە ئاگرینەکانى مسولمانان نەيان سوتننن، گوللەى موسلمانەکانيان دەگەيشتە بەلام کارى لى نەدەکردن، سولتان دلتەنگ بوو دەرترسا لەو قات و قەرەبەى توشى مسولمانان بسوو، کە زۆر کوشندەو ویرانکەرە، کاتى نامەى باندەبى پىنگەبى و کارى ئەم بوورجانەى تیدا بوو بۆ لەناو بردن و قرتى خست، نىگەرانى زياتر دۆلى سولتانی داگرت، سولتان دەستوریدا کە پەلامارى سەر لەشکرى فەرەنگى بدرى، تا ئەو بوورجانە سەرقال بکات و بۆردومان کردن پابگرن، ئەنجا خاچییەکان بوون بە دوو تىپەوہ یەکتىيان لەگەڵ (سەلاحەددین)دا دەجەنگا و تىپى تریش پەلامارى گەمارۆدراوانى ناوشورەکانيان دەدا.

(۸) رۆژ جەنگ نەپسایەوہ بىشەوہى ھىچ لایەك بەسەر لاکەى تردا سەربەکووت، ئەنجا دەروى لەلایەکەوہ لى کرایەوہ کە قەت بە خەيالىدا نەدەهات، ئەوہ بوو وەستایەكى شارەزای خەلکى (دیمەشق)ى ھاتە لا، شارەزایى یەكى چاکى بوو بە ئاگر تى بەردان و چى ئاگر دەکاتەوہ و چى دەیکوژیتیتەوہ، چوہ لای سولتان و پیتی ووت: من دەتوانم ئەو بوورجانە ئاگر تى بەردەم و کاریگەرى (سرکە)ى سەر پىستەکەيانى لاوبات.

میر (قەرەقوش) برۆای نەدەکردو وایزانی ورپنە دەکات، بەلام (سەلاحەددین) ووتى: جاجى تى دەچى بىشەو شامیرو کەرەستانەى بدەینى و پلانى خۆى تاقي بکاتەوہ، ئەگەر راستبى سوپاسى خۆى دەکەین! ئەم پیاوہ ھات چەند مەنجەلەكى بى ئاگرى ھاویشتە ئەم بوورجانەو ھىچ شتى روینەدا، ئەو فەرەنگانەى لەناویدا بوون گالتەو گەپیان دەکردو، لەبەشى سەرەوہى بوورجەکەدا کۆبوونەوہو گالتەيان

دەکرد، ھەبوو سەمای دەکردو یاری دەکردو بێ خەم بوو، ئەنجا بابای دیمەشقی فێلی خۆی دەست پێکردو، مەنجه‌لی پر لە ناگری داگیرساوی ھەژدانە ناوو بورجە کە زۆر بەسەختی ناگری تێ بەربوو، تۆقینی خستە دڵی سەماکرو گۆرانی بیژانەو، قیژو ھاواریان لێ بەرزبۆو، بەترسەو بوورجەکانیان بەتال دەکرد، بەردەوام ئەم وەستایە کارامەییە بەردومانی خۆی دەوام پێدا تا ھەر سێ بوورجەکە ی سوتاندو دانیشتوانی ناوی بەسەرگەردانی یەوە لێیان ھاتنە دەرەو کە وەسفی ناگری.

(سەلاحەددین) بە کاری وەستایە کە زۆر دڵخۆش بوو، پرە پارەکی زۆری پێدا، ئەویش مەردانە دايمو دەستی ووتی: من ئەم کارەم تەنیا بۆ خوا کردووە ئەک بۆ بەخشینی سولتان!!

کەوتنی ئەم بوورجانە کاردانەو کە گەورە ی ھەبوو بۆ سەر فەرەنگەکانو، کت و پر جەنگیان پریو، وەک بلیی بکشیئەو بۆ دواو، (سەلاحەددین) مژدە ی سەرکەوتنی بۆ مسوڵمانانی (شام) و (میسر) و (جەزیرە) ناردو، داوای سوپای خۆرھەلاتی کردو، میرەکانیش بێ دواکەوتن بەدەنگیەو چون، گەمارۆدراوان بۆ سەقامگیری و چەسپاوی لە بەرامبەری ھێرشەکانی دوژمندا ھەولێ زۆریاندا، سوربوون، کە مام ناوەندی بکەن لە قوتی خواردندا، تا دانیشتوان توشی برسێتێ و قاتی و قورپی زۆر نەبن، کە کۆمەلە نەخۆشییەک لە گەڵ خۆیدا دینێ چارەکردنیا ناکرێت، بەزەیی خوا بوو کە بورجی (الذباب) پارێزگاری لەبەندەری شار دەکردو دەرڤەتی نەدەدا دوژمن نزیک بکەوێتەو لێی و بەوێدا کەشتی مسوڵمانان ھاتوچۆیان دەکردو بە تەنگبەرە کەیدا دەرۆشتن و فریاگوزاریان تێدا ھەلگرتبوو، فەرەنگ زانیان ئەم بورجە لەوێدا یارمەتیدەری سەرکەوتنی مسوڵمانان دەدات لەناو شارو دەرەو، بۆیە بە شاگر بۆردومانیاں کرد ھەتا بیسوتیئن، بەلام خۆراگری بەرگریکەرمان بواری نەدا بچنە ناویەو، دوا ی ئەو ی زانیان زیانیان لە دەوری ئەودا زۆر زۆرتر دەبی و بۆیان ناگری، بەجێیان ھێشت.

سوپای فەرەنگی بەردەوام و بێ پسانەوه بوو، تا سولتان لە دەروندا بێزار بوو، کاری کردە تەندروستییه کە و توشی زەرەتا (الحمی الصفراء)^(۱) بوو، دیسانەوه توشی هەندێ لە سوپای مسوڵمانان و فەرەنگەکانیش بوو، چونکە پەتایە کە وەکو باران لەو شوێنەدا دەباری، مسوڵمانان لە ژبانی (سەلاحەددین) ترسان و بەباشیان زانی دوری خەنەوهو، بێبەنه ژێر چادری لە دوورەوه پشویدات و ئەم تایەش زیاتر لەم تیکۆشانەدا شەگەمتی نەکات، بەلام وتی: ئەگەر بۆشەرم، دەبێ (سەلاحەددین) لە مەیدانی جەنگدا بمریو، پاشان ئەم هەلبەستە (ابن زوییر) دەکات بە بەلگەو دەلی:^(۲)

فاقتلانی و مالکاً و اقاتلوا مالکا معی.

ئەوێ نازاری سولتانی زۆرترکرد ئەو بوو ئەو کەشتییانە لە (میسر) هەو دەهاتن توێشویان بۆ جەنگاوهو گەمارۆ دراوان هەڵدەگرت پەشاپاو گەردەلول تیکێ شکاندونو، بە کەل و پەلەوه لە دەریادا نقوم دەبوون، هەم کاریشی کردە سەر ئەوانە برسی بوون و چاوەڕوانی خواردنیان لەناو هەو و زەرەوهی شورەوه دەکرد، سولتان پوی لە زاناکانی دەوری کرد، کە قورئانی بەسەردا بخوێننەوه هەم فەرموودەکان تا فێنکی بە دلی بدەن، ئەمەش چارەیه کی ئیمانیە کە لە تەنگەژەیی سەختدا پەنای بۆ دەبرد و ئارامی و ئاسودەیی دەبەخشیت^(۱).

(۱) زەرەتا: نەخۆشیەکی درەمی میکروبییە، بە هۆی مێشولە نادیسەوه پەیدا دەبێ و پلۆدەپیتەوهو دەپیتە هۆی تاوو زەرەوهیی و وێژانی خوێن لەگەدەدا. قاموس العلمی / ج ۲ / ۱ / کمال جلال غریب / ل ۲۲۵.
(۲) (ابن زبیر) ئەم سەحابیە بوو کە لەگەڵ ئیمام حوسێن دا رازی نەبوون بەیعدەت بەیەزیدەوه بکەن، ئەو بوو لە ناو کەعبەدا شەهیدکرا. پیاوانی دەوری پیغمبەر ﷺ / خالد عەمد خالد / سەیریکە، بەناوی (عەبد الله کوری زوییر) (وەرگێتی)

(۳) {واستعینوا بالصبر والصلوة}، واتە: داوای یاریدە بکەن بە خۆپاگری و نوێژ. {الابذکر الله تطمئن القلوب}، بێگومان بەیادی خوا دلان ئارام دەبنەوه. (دایل کارنگ) دەلی: {نوێژ لەوکارەیی دلە راوکەت بۆیەدا دەکات دورت دەخاتەوه}. {نوێژ وات لێدەکات هەست بەوه بکەیت تۆ تەنیا نی بە خوات لەگەڵدایە} {نوێژ هانت دەدات بۆ کارکردن هەر چەندە دژواریی}. نوێژی کەبەشتیکە لە یادی خواو قورئان خوێندن باشترین تیغۆ سماندنه بۆ دلان. (دع الفلق وابدء الحیاة/ دایل کارنجی) بخوێنەوه. (وەرگێتی)

ئه‌نجای سوپای نه‌وروی ده‌ستیکرد به‌هاتن و..... هه‌موو خه‌می فه‌رئه‌نگ چونه‌ ناو (عه‌ککا) بوو، به‌لام سه‌نگه‌رو خه‌نده‌کی ده‌وری پێگر بوو له‌به‌رده‌میدا، بۆیه‌ ده‌ستیان کرد به‌پێکردنه‌وی به‌به‌ردو تاوێرو ته‌خت کردن و هه‌موارکردنی به‌خول و گل، تا پێگایه‌کی خێرا بکه‌نه‌وه‌ بۆ هێرش بردن، گه‌مارۆدراوانیش به‌م کاره‌ی دوژمنان ده‌سته‌وه‌ستان دانه‌مان و، ده‌چوونه‌ سه‌ر شه‌وره‌کان و به‌ ئاگر ئه‌وانه‌یان بۆردومان ده‌کرد که‌ به‌باشی هه‌ولیان ده‌دا بۆ لا‌بردنی سه‌نگه‌ره‌که‌و، ئه‌و ئاگر که‌وته‌نه‌وه‌یه‌ تۆقینی دروستکردو نه‌توانرا ئیشی تێدا بکری، کۆمه‌لێ فیداکاری له‌ژێر پاسه‌وانی برا جه‌نگه‌وه‌رانیا‌ندا هه‌لسان چوون ئه‌م سه‌نگه‌رانه‌ پاکۆ بکه‌نه‌وه‌ له‌وه‌ی خراوه‌ته‌ ناویان، ئه‌مه‌ش کاریکی پالنه‌وانه‌ی بێ وینه‌ بوو.

دیسانه‌وه‌ (سه‌لاحه‌ددین) ویستی خاچیه‌کان سه‌رقال بکات به‌ هێرشیکێ له‌ناو به‌ر بۆ سه‌ر جیگا‌کانیان، یینی ئه‌م سه‌نگه‌رانه‌ پێگرن له‌ به‌رامبه‌ر هێرشه‌کانیان، بۆیه‌ رقی خۆی خواره‌وه‌و ئارامی گرت، هه‌ر چه‌نده‌ زۆری سوپای (خاچیه‌کان) کاریگه‌ری یه‌کی یه‌کلاکه‌ره‌وه‌یان هه‌بوو، نه‌خوازه‌لا له‌ (جه‌نگی ده‌ریایی) دا، که‌شتیه‌گه‌لی (فه‌رئه‌نگی) ویستیان شوێن ئه‌و که‌شتی یانه‌ بکه‌ون که‌ هی مسوڵمانانه‌و له‌ (میسر) وه‌ دێن و، ئه‌وان توانیان ده‌ستیان به‌سه‌ردا بگرن، به‌لام که‌شتیه‌وانه‌کان هه‌ولیان دا که‌شتیه‌کان به‌ باره‌وه‌ بسوتێنن، تا وه‌کو نه‌بنه‌ کۆمه‌کی یه‌کی خۆراکی بۆ دوژمنان، بۆیه‌ به‌ ناچاریه‌وه‌ که‌شتیه‌کان سوتێنران، تا سودیان بۆ خاچیه‌کان نه‌گه‌رێته‌وه‌.

گه‌مارۆدراوان سکا‌لای زۆریان لێ به‌رزبۆوه‌ له‌به‌ر تینی هێرشه‌کان و نه‌مانی توێشو، بۆیه‌ به‌ناچاریه‌وه‌ (سه‌لاحه‌ددین) هه‌ولیدا جه‌نگه‌که‌ رابگری و ئاگریه‌ست ده‌ست پێ بکات به‌ ته‌سلیم بوون، «وای ئه‌وه‌ی خاچیه‌کان ده‌سه‌لاتیان به‌سه‌ر سه‌نگه‌ره‌کاندا گرت و توانیان به‌سه‌ردا بپه‌رینه‌وه‌، ئه‌و مه‌رجه‌ سه‌ختانه‌ی دوژمنی په‌سه‌ندکرد وای ئاگریه‌ستیکێ سه‌ختی سی هه‌فته‌یی له‌ نیوان پال پێوه‌نان و راکێشاندا.

سەخترین مەرجی ئەو ئەوەبوو کە شارەکە بە هەرچی لەناویاندا یە لە ئامیژی جەنگ و زەخیرە و تفاق و ئامیژی سواری بە فەرەنگەکان بێسپێرین و موسولمانان (۲۰۰) هەزار دینار رزگارانه بدهن لەدیلی یان و، (۱۵۰۰) دیلی خاچییەکان بەریدەن و خاچی مەسیحی یان بەدەنەو، دیارتريت پەیان شکینی ئەویاخی یانە ئەو بوو بەرلە بارکردن (۳) هەزار پیاو یان کوشت، بەلام سولتان کە نەم پەیان شکینیەیی بیستەو ناردنی مال و خاچ و دیلی فەرەنگی پەفرکردو، ئەوەش زۆر کەمتەر، کەچاوەرپوانی دەکرا لەبەرامبەر ئەم زیانە جەرگ پرەدا.

سولتان لە جەنگی (عەککا)دا لە بەرامبەر سوپایە کدا خەباتی کرد، کە لە توانای موسولماناندا نەبوو، دیسانەو شاکانی موسولمانان و میرەکانیان لە (شام) و (میسر) و (جەزیرە)دا هەرچی لە توانایاندا بوو درێخییان نەکرد بۆ بەرەوپرۆبونەوێ شەر، کەس لە ئەرکی پێویستی خۆی تەمبەلێ نەکرد، هەندێ میژوونووس هەولیانداوێ وادەرخەن، کە هەڵمەتی سییەم کە (سەلاحەددین) لە بەرامبەریدا وەستا وەکو هەردوو هەڵمەتی پابردوو چالاکی جەنگی و هاندانی دینی تیدا نەمابوو: چونکە ئەوانە بە هیروشی سییەم هەلسان هەموو خاوەن تەماعی کەسایەتی بوون، بێئەوێ مەبەستی ئایینی گەورەیان هەبێ، بەلام واقیعه کە پێچەوانە ئەوێ، ئەو ئامیژە لەناوێرانە لە هەڵمەتی سییەمدا بەکارهێنارون و، سوارچاکی جەنگ بون، کە لە پابردودا وێنە نەبوو، هەردوو هەڵمەتی پابردووش دوورنەبون لە مەبەستی کەسایەتی لەلایەن ئەوانەو، کە هاتوون میرنشینی فەرەنگی فراوان بکەن.

رەنگە ئەوانە بۆ ئەو پایەو دەچن دەیانەوێ لە خەباتی (سەلاحەددین) و شاکاری ئەو کەم بکەنەو، دێن بەراوردکاری لە نیوان پابردوو ئیستادا دەکەن، کە لەسەر راستییە ک دانەمەزراو.

مامۆستا (محمد فري ابو حديد) لەپۆی ئەوانەو ئاشکرای کردوێ کاتێ لەپوانینی خۆیەو هەلوێستە کە کورت دەکاتەو: (هەموو ئەو بۆمان ئاشکرا دەکات

ئەوانەى سەرۆكى جەنگى خاچى سێيەم هەلمەت بوون بە شێوەیەکی شپرزەیی وەکو ئامادەکردنەکانى جەنگەکانى سەرەتایى خۆیان ساز نەدابوو، بەلکو بۆ مەبەست و نیازەکی دەست نیشانکراو ھاتبوون و، ھەریەکیان لەلایەن خۆیەو بە نیشانەییەك دەپۆیى کە پێویستە بى پیکیت).^(۱)

نەگەر مامۆستا (فەری) سەرەنجى ئەو پوداوە یەك بەدوايەکانەو ھاندەرەکانى دابایە لەسەر بازگەى خاچیدا دەیزانى، کە هەلمەتى سێيەم لە ھەموو ھەلمەتەکان بەھێزتر و سەخت تریووە، چونکە لە ئاکامى گەڕانەوێ (قودس) ھوہ بوو کە کلیسای بە توندی ھەژاند، ھەرچەندە ئاکامى (عەککا) خۆشیش نەبوی، وەکو وتراوە جەنگ پۆژى بۆ ئێمەییو پۆژى لە درى ئێمەییە.^(۲)

(۱) (صلاح الدین الایوبی/ الاستاذ محمد فري ابو حنيد / ل: ۱۷ / ط دار الهلال .
 (۲) ھەرچى ئارشاك سافرا استيانە لە (كوردو كوردستان / ل: ۵۰) دا دەنوسى: كەمەرگێزانی (نەمىن شوان) ە: {لەلایەكى ترەو پاشایان پێچاردی شیر دل، فیلپیا تۆگست ئەوەندە دژ دۆژمن بەیەك بوون کە لەترسى یەكتر جۆلەیان بۆ نەدەكرا، بۆیە دواى داگیرکردنى چەند شارێكى كەنارى دەریا لە سوریا دا ناچارمان کە بکشیئەرە دواوە پاش ئەوێ زۆریان لەگەڵ خۆدا برد بەلام كەم فێزیبون لەگەڵ ئەوەشدا کە (صلاح الدین) لە (۱۱۹۳) دا مردو چوارەم شالۆی بى تێن ئاکامى خاچداران دا بەدواى ئەو پویدا، بەلام ھەر شەخسى یەتى پالەوانانەى ئەو بوو کە پێشى لە ھێزە خاچدارەکان گرت و ژۆھەلاتى لەجەنگو جەنگالیان پاراست} .
 لە (مشاهیر الكرد وکردستان/ محمد امين زكى/ ج ۲ / ل: ۲۴) دا السليمانيه / ۲۰۰۵ دا ھاتووە: {سوپای فەرەنگ گەیشتە (عەككا) گەمارۆیدا، سولتان بەھێزى گەپۆكى ھەمیشە لەپێشیانەو بوو دەجەنگاو، دەرگەریووە دیسان دەبەرتکرا دەچوو، تا (عەككا) كەوتە پەر دەستی فەرەنگەکان، دواى ئەوێ دووسالێ پەبەق گەمارۆدراو، وەكو دیندەى زیانبەخش چوونە ناویەو خرابەکاریان تێدا کردو زۆر خەلگى بێگوناھیان کوشت، جیھان جیاوازییەکی گەورە دەبینى لە نێوان ئەوانو ئەم پالەوانەدا. سولتان ئەو کاتە پلانەکی زیرەکانەى داڕشت بۆ پەك حەستنى جۆلەى خاچیەکانو، بە سەرکەوتنى سەیر، سەرکەوتن و نەپەشت بچەن ناو قودسەو ھىوای پرین. دواى ئەوێ لە (۲۲/ شەعبان ۵۸۸ هـ / ۲ شەیلول ۱۱۹۲) شەرە خۆیانایەكە داویى ھات کە (۵) سالى بى چوو، ناگر بەست لە نێوان ھەردوو لا کرا، لەم جەنگەشدا سەرکەوتن بۆ پالەوانى مەزنى ئیسلام سولتان سەلاحەددین بوو...} .

بەلام (صالح قەقتان) لە (مێژووی گەلی کورد/ ۱۸۹۱) دا دەنوسى: (لەولاو کە ئاربانگى سەندنەوێ قودس لەلایەن موسلمانانەو گەشتە ئوروپا و ناگرى (تعصب) یان دووبارە بێئەسەى سەندنەو، ھەموویان بە جارى بۆ تۆلە سەندنەو ھەلسانە سەری و، دراوەکی زۆریان کۆکردو ھە ناویان نا (سەرانی صلاح الدین) لەشکرەکی بى دادیان پێکەو ناو لە ھەموو لایەکەو بەرەو خۆرھەلات ھاتن بۆ فەلەستین نەجارە

پاشاکانيان سر لهشکر بوون. ټيمپراتوري نelmanو مهليکي ټينگلېز که (پنچارد شير دل) يان پي نه گوت مهليکي فهرانساو گهلي ناودار هاورېي هاتني نه جاره بوون!

سولتان گهراپهوه شام، چونکه زاني گاوردکان دينهوه سمرې. لهويډا دهستي کرد به تاره کاتي سوپاگهري. له (صور) بهولاه همرچي قهلاي نکهراوي فلهستين مابوو گشتي زهوت کرد، له دواي نه مانه لهشکري صليبي سيپم دهستي کرد به هاتن له (۵۸۵ ک) دا جوړي سوپاگهري سولتان گورابوو. له پي کيتشي پهوه کهوتبوو قايمکاري. باري گهردوون واي ده گهياند که فهرته نه پيکي خوټنپيژي گهوره نه بيت. نهو فهرهنگانهي که بهرلهابويون زوريه يان له صورو تهرابلوسدا به پينچهوانمي په يمانه گهيان چه کيان هه لگرتبووه، نه مانه هاتن دهوري قهلاي (عهکا) ياندا، سولتان به لهشکرهوه هات بې يارمهي قهلاکه. شم پينچانه دوو سال دريژه بووه. سولتان نه ميتواني دوژمن بشکيتي و (عهکا) پژگار بکات. ليره شدا دووباره که متر خه مي گراپهوه، لهبر نه مه کومه که کاني دوژمن هه ميشه به ناساني نه هاتو له عهکا دا شهرې خوټنپيژانه کرا.

گهلي جار لهشکري سولتان فهرهنگه کاني به پاشا کشانندهوه کومک چته عهکاوه بې نيسلامه کان، بهلام لهسر نه مه شا دوژمن نه بهزيوه، دوباره شاره کهي پينچاوه تهموه قهلاي تازه يان به دهوريا نه کردهوه زاتيان وها زور بيو نهو جاره نهوان پهلاماري لهشکري سولتانيان نهوا، باري رهم نارايي بلاوي به هيزي نيسلام کردبوو، لهشکري گهرهوش له (خزرويه) دژاو دوو بې يارمهي عهکا زستاني پانه بواره.

سولتان له نه بهزي دوژمنو سستي و خوله شهر پاراستني سرداره کاني خوي مهترسي دواپيژي کهوتبو دلوه. له تاوا بې کومک به هدموو لايه کا نوسراوي نهارد. دوژمني له دهوري عهکا به تاره کات کردن رابوارد له (۵۸۶ ک) دا جهنگ داگيرسايهوه نوستولي ميسر نوستوله کهي دوژمني شکاندو کومه کهي گهيانده عهکا لم کاتهوا بهرايې لهشکري نelman گهيشته نهوانهوه لهوي ټيمپراتوره کيان خنکا.

سولتان که نهي بيست به هيواي کومک ناردن قاقهزي بې پاشاکاني نيسلام نارد که هيچيان به دهنگيهوه نه هاتن...}. وه دنوسي: {دوژمن لهبرهوه له دهرياهو شاره کهي ټيچگار تهنگه تاو کردبو برسپهتي و نه خوشي لهلايه کهوه ناگري مهغهنيقي دوژمن لهلايه کهي ترهوه هيزي خزرگرتني لهناو قهلاوا نه هيشته بووه.

نم قهلاي پر شان و شهره يي نيسلامه دووسال بې خوي لهبر ههلمهتي صهليه کانا گرتبوو. له هيچ لايه کهوه کومه کهي نه نه گهيشتي. بهراستي کهلکي خزرگرتن نه مابوو له قهلاکهوا، لهبر نهوه به ناچاري له هاوني ۵۸۷ ک ۱۱۹۱ ز دا به ههندي شهرت و مرج قهلاکه خويډا به دهستهوه، يه کهي لهومر جانه نهوه بوو کهديل ناکورزي بهلام لهولاه لاي فهرهنگه کان هيچ هوشي نيسانييت نه مابوو، چه کارو بې چهک وک جاندهوه هدمووخه لکي شاره کيان کوشت، لهم خوټنخواريهوا قهراله کاني ټينگلېزو فهره نيساش به شداريون، له ميژوودا دهنگ وابلاره که (۶۰) هزار مسولمان لهناوچووه. هيشته عهکا نه گراوه که بهريره کاني و ناکوژي کهوتبووه ناو سرداره کاني فهرهنگهوه قهرالي فهرانسهوه قهرالي ټينگلېز ناخوشيان بوو، لهسر قسه يي دهقي مهليکي ټينگلېز، مهليکي فهرانسه توراو له دواي کهوتني عهکا فلهلستيني بهجي هيشته، بهکورتني ناکوژي و ټيک چوني نه مانه هيزو پهروشي فهرهنگه کاني سست کردبو که نه مه به کهلکي نيسلام هات.

سولتان كه‌وته جه‌نگی چه‌ته‌گه‌ریه‌وه دورو نريك كیشه‌ی پی‌ نه‌کردن. هه‌رچی له سوپای صه‌لیب جیا بویه‌وه له‌ناوی نه‌بردن، ته‌نانه‌ت چار‌تیکیان وه‌خت بو - (پ‌تچار‌د) مه‌لیکی ئینگلیز بگری. مه‌به‌ستیش له‌مه نه‌مه بو كه فه‌ره‌نگه‌كان بی‌زار بیه‌وه فله‌ستین به‌جی به‌یئلن، جا ریچار‌د شیر‌دل زو‌و چاك تیگه‌یشت بسو كه سولتان سه‌لاحه‌ددین تاكه‌ویته‌وه به‌در‌تیه‌ی جه‌نگ به‌یده‌ست ناكر‌یت. له‌به‌ره‌وه له‌گه‌ل نه‌م دوزمه‌نه‌ه گه‌وره‌یه له‌سه‌ر جه‌نگ كه‌لكی نیه‌ جا نه‌م په‌روایه‌وه چ نار‌ه‌زوی بۆ به‌ری‌تاییا به‌ته‌نجام ریچار‌دی هیتایه‌ سه‌ر نه‌وه‌كه ناشتی خوازی له‌گه‌ل سولتاندا بکات. هه‌رچه‌نده هه‌چ شتی نه‌بوو کۆل به‌ سولتان ب‌دات، به‌لام بۆ نه‌وه‌ی پی‌ خوین رشت نه‌میته‌وه له‌به‌ر دو نه‌ندیشه‌ی تر سولتان قبول کردنی ناشتی به‌باش زانی.

ته‌نبا مه‌لیك (عادل) ی برای سولتان و ریچار‌د بۆ گفتوگۆی ناشتی په‌کریان یینی ... { وه (صلاح قه‌فان) باس ده‌کات، كه {له‌دوای گه‌لی ها‌تو‌چۆ وه‌ها ریکه‌وتن كه ریچار‌د خوشکی خزی ب‌دات به‌مه‌لیك (عادل) و خاکی فله‌ستینی فه‌ره‌نگیش به‌ناوی جیا‌وازیه‌وه به‌ری به‌ خوشکه‌که‌ی و سولتانیش قودس ب‌دات به‌مه‌لیك (عادل) به‌لام قه‌شه‌کان به‌م چۆره ریکه‌وته‌وه رازی نه‌بوون. له‌م به‌ینه‌دا سولتان خه‌ریکی هه‌ندێ (عه‌سقه‌لان) و (ره‌مله) و گه‌لی جینگای تریان ویران کرد تاكو دوزمن نه‌توانی له‌ناوه‌وه به‌چینه‌وه. له‌م کاته‌دا هه‌ندێ ده‌نگو باسی خرابی ناو به‌ری‌تاییا له فله‌ستین بلا‌وی‌وه نه‌مه له‌لایه‌که‌وه. له‌و لاشه‌وه به‌ره‌به‌ره‌کانی سولتانیش له فله‌ستین هه‌چ هیوای له فه‌ره‌نگه‌کانا نه‌هیشه‌تی‌بوو. له‌به‌ر نه‌مانه مه‌لیکی ئینگلیز دویه‌ره ته‌نگه‌تاو بۆته‌وه. مه‌ترسی شکان و نه‌گه‌ته‌وه‌ی قودس هیوای ریچار‌دی هه‌چ نه‌هیشه‌ت. ولات هه‌مووی ویران بوو. نه‌م رودا‌وانه ته‌مه‌ره‌کانی صه‌لیبیشی به‌ ته‌واوی بی‌زار کرد. له‌به‌ر نه‌مانه کۆ‌گایه‌کی هه‌ری گه‌را له‌ویدا بریاراندا كه واز له قودس یه‌تن و به‌چه سه‌رمیس. نه‌هه‌ره ریچار‌د به‌ناوی ته‌هلی صه‌لیبیه‌وه دا‌وای ناشتی له سولتان کرد له‌سه‌ر نه‌وه له په‌مله مه‌جلس گه‌را. له د‌وای گفتوگۆ ریکه‌وتن له‌سه‌ر نه‌وه‌ی كه (یافه‌)ش به‌ده‌ست صه‌لیبیه‌وه یه‌تی.

جا به‌ه‌و‌چۆره هه‌ردو‌ولا چاری ناشتی یاندا له په‌مله له (۱۱۹۲ ز - ۵۸۸ ک). نه‌مه بسو ته‌نبا‌می سییه‌می سه‌فه‌ری صه‌لیب. نه‌م چه‌ند سه‌ده هه‌زار فیداییه‌ كه بۆ گرتنی قودس ها‌ت‌بو‌وه فله‌ستین نه‌وه ده‌یو‌یست خو‌یتی هه‌موو ئیسلامی خۆره‌ه‌لات بر‌تی. که‌چی له‌به‌را‌مه‌به‌ر نه‌به‌زی و تیگۆشه‌ری به‌جه‌رگی وه‌ك سه‌لاحه‌ددین هه‌چی پی نه‌کرا. ته‌نبا د‌وای له‌ناو چ‌وونی نه‌م دوو کین له د‌له د‌وشاری گ‌وی به‌ حریان به‌ ده‌سته‌وه ما‌بوو، به‌شی س‌ هه‌میشی كه گ‌یانی پ‌زگاری بس‌وه به‌ سایه‌ی (گه‌می په‌کانیه‌وه خ‌ویان ده‌رباز‌کردو گه‌را‌نه‌وه نه‌ور‌وپا جا قاره‌مانی ک‌وردو ئیسلام له‌د‌وای چه‌نگ وه‌شاندنه‌کی پ‌ینچ سا‌له له‌گه‌ل ل‌یشا‌وی د‌ه‌م به‌ خو‌یتی نه‌ور‌وپا‌ییان به‌شان و شه‌ره‌ف گه‌را‌وته‌وه قودس و ده‌ستی کرد‌وته‌وه به‌ ر‌یکه‌خه‌ستنی فه‌رمانی ولاته‌که. نه‌وه‌ی پ‌وخا‌بو تاز‌ی کرد‌وه. مه‌که‌تب و نه‌خۆش‌خانه‌ی تاز‌ه‌شی در‌وست کرد. وه به‌نا‌وچه‌کانی ولات گه‌را‌وته‌وه چ‌ووته به‌یرو‌تو له‌وه‌یه‌وه چ‌ووه شام. که‌چی دا‌خی گ‌رام نی‌تر نه‌خه‌سایه‌وه د‌وای فه‌رماندان بۆ تا‌وه‌دان‌کردنه‌وه جینگا و‌یرانه‌کان نه‌خۆش که‌وت { (وه‌رگ‌رت)

مەلەوانەکی گیان بەخش (پێشمەرگە) :

لەکاتی ئارام گرتنی شەودا باران دەباریە سەر پویارو، گەمی و کەشتی پراوچیانی
لە بەرامبەر پەشابادا راست و چەپ لارە دەکردو، سەرما لەشی پراوچیانی
هەڵدەلەرزاندو، بێ ئارام بوونەو ماسولکەى شان و سنگیان هەڵدەلەرزى و چەقچۆ
دایگرتبوون، بەلام پێگای سەهۆل وەشاندنی لێ نەگرتبوون بۆ گەپان بە دواى
پۆزیدا، ئەمەیان تۆرى دادەنایەو، ئەویان نێچیری ناو تۆرى کۆدەکردەو کە
بانگی بەیانی داو تروسکایی پوناکی دەستی بە دەرکەوتن کرد پێگا پوناک بۆو تا
هەر یەکنێ لەپراوچیهکان بۆ مالى خۆی کە نزیکى کەنارە کە بوو پراوتمەو ئەوەندەى
خوا پیتی داوە زۆر بێ، یان کەم بێ بەبەشى خودا پازیبە.

(عیسی العوام) گەپراو مالمەو بۆ ناو زنج و کۆلیتە بچوکەکەى، بانگی
خێزانەکەى کرد بە ناوی (سەلمەى بەکری) تا کۆلەکەى لێ وەرنگری، تا کاتی
بەیانی داهاک گوند پوناک بۆو وەکو جارێ بە شێوەى گەپیدەى بیفرۆشی، بەلام
کەس وەلامى نەداو و هەموو شوێنێکی نوێ و نەیلۆزیهو، ئەوکاتە چوو
بەسەرقالی و شەکەتێ یەو دانیشت و بیری لەوەهراى دوتنی دەکردەو کە لە
نیوان ئەم ئەودا روویدا و هەپەشەى لێکردبوو کە ئەم زنج بەجێ بهێلێ و پەيوەندى
بە سوپای (سەلاحەددین) وە بەکات کە لە دەورى (قودس) دا نۆردوی هەلداو،
وەکو هاویشۆەى ئافەرەتانی خۆى بە ئەگەرەکانى هەلەستى، خواردن نامادە
دەکاتو، خواردن هەلەگرتو و ئا بۆ تینووەکان دەبات و دەرمان بۆ برینداران
دەبات، سەرکۆنەى مێردەکەى دەکردو داواى لێدەکرد کە پەيوەندى بە سوپای

سەرکەوتوووه بکات و ئەرکی پیاوهرتی و ئیسلامەتی بەجێ بێنی، بەلام بەقسەى ناخۆش و جەرگ بر وەلامى دەداتەووه پیتی دەلی: (منی هەلەشه پیاوی ڕەمبازی و پەلامارنییه چەند خۆزگە دەکەم هەر بە منداڵی ڕاهێنان و مەشقم بکەربایە بۆ ئەسپ سواری و شمشیر وەشاندن، بەلام ژینگەى سستەمکار وزەى منى لە نێوان کەشتی و تۆپو ڕوباردا گەمارۆدا)!! بەلام ژنەکەى بەتوندی وەلامى دایەو (هەر پیاو و بەشى خۆی تیکۆشان و هەولێ خۆی هەیهو، ئەگەر بچیه مەیدانەو سەرکردەى سەرکەوتو لە شوێنیکدا داتەنێ کە سودی تێدا هەبێت).

ئەویش زمانى تیکەل و پیکەل دەکردو نەیدەزانى چۆن وەلام بداتەو!!

(عیسا) زانى کە ژنە دلێرو جەربەزەکەى لەو ئاژمێد بوو و بەتەنیا خۆی بۆ مەیدانى شەڕ چوو و وەلامى بانگێشەکەرى خەباتکاری داوەتەو، بانگی ڕێزو سەربلند، هەستى بەداخەکی جەرگ بر کرد، کاتێ بێنى ژنەکی بێدەسەلات وەلامى ژناپەتێ سەختى خۆی دەداتەو و خۆی بەرپەروى مردن دەکاتەو، وەك سۆماى چاوپەخەندەو بەراوردی لە نێوان وەرى جینگیری ئەو و وەرى شل و دودلی خۆیدا دەکرد، خوێن چوو دەمارەکانییەو و خۆی ئامادەباش کرد، ئەنجا نیازی کرد بەرو ناو قەدى قودس بکەوێتە ڕێگاوه. هەر لە دوورەو کە گوێی لە دەنگی (الله اکبر) و (لا اله الا الله) بوو هەستى بە دلخۆشی و گەشاوێی کردو، نازایانە چوو ناو ڕەشمال و تاوێ سوپاوو، داواى دیمانیەکی لەسەرکردەکانى پاسەوانانى کەتیبەى مسوڵمانانى کرد! ئەنجا داواى لێکرد کاریکی جەنگی بۆ دەست نیشان بکات کە لەگەڵ ئامادەسازی و توانای ئەودا بگۆغیێت، سەرکردەکە بیری لە کارەکەى ئەو کردەو، ئەنجا داوی لێکرد کە لەگەڵ کەشتیگەلى ئیسلامى دابىروات لە خولێ دەریاییدا، دیارە (عیسا)ش بەو پێیەى ڕاوچییهکی مەلەوانە دەتوانی بروتە ناو شەپۆلە کەلەکە کردوو کەنەو، بۆ دەرهێنانەوێ ئەو زەخیرەو ئامێرانەى کەوتونە ناو ئاوو، ئەم پیاو لە خۆشیان خەنى بوو و لەکاتیکیدا لە ڕێگایەك لە ڕینگاکانى تیکۆشاندا سەرکەوت، بۆیه بە شادمانییەو ڕوی لەم کارە تازەیه کردو بە دلسوژی

یەوێ لە گەڵ پیاوانی کەشتیگەلدا ئەرکی خۆی پاپەراندو، لە گەڵ شەپۆلدا کەوتە خەبات و بێ باکانە لە گەڵ مردندا کەوتە مەملانی! زۆرێکی لە ئامێرەکانی تیشوو ئامێری جەنگی رزگار کرد، هەتا وای لێ هات هاوڕێکانی رێزیان بۆ دانابە گەورەیان گرت، (میر حسام الدین لؤلؤ) سەرۆکی کەشتیگەل نامەیکە بۆ (سەلاحەددین) پەوانە کردو لەبارە ی شارەزایی و دلیری (عیسا) دوا بوو.

چەند پوژ تێپەرین و ناگری جەنگ خۆشتر بوو، هەردوو تێپە کێبەرکی کەرەکان پالەوانەتی ئاناسایی و قوریانی ناوێزەیان دەرخت کە شوینی سەر سوپمانی بوو، پاشان ئالای حق بەرز کراوە و سوپای ئیسلامی سەرکەوت، (بیت المقدس) بە شێوەی پوختا کە بەلاو سەر شوێی بۆ خاچیەکان بێ، توانا و هێزیان شکاو، پاشەکشەیان کرد بەناو کوچەو کۆلانەکان و پێگا درێژەکاندا، نەفەر هەبوو بەترسەو پایدەر کردو هەبوو بریندار بوو دڵخۆرپە ی گرتبوو، هەبوو کوژرابوو کەوتبوو، دیسانەو چەند هەزاریان لێ بەدیل گیرابوو، وایانزانی (سەلاحەددین) وەکو ئەوان مامەتە لە گەڵ دیلەکاندا دەکات کاتی داگیریان کردبوو کە نە کچ لە مالتی خۆیداو، نە نوێژکەر لە مزگەوتداو، نە بەسالآچووەکان کە کەوتبوون بە جێیان نە هیشت..... ئەسپەکان لە زەلکاوی خۆینی ئەواندا سەردە کەوت و پەل و سکیان بە خۆین دەبو! بەلێ وایان دەزانی کە ئەم پالەوانە بەرزە تۆلەیان لێ دەستینی، بەلام کاتی سەیریان کرد بینیان لێبوردن و چاوپۆشییەکی مەردانە ی هەیه^(۱).

(۱) لە (روح الدین الاسلامی/ عقیف عبدالفتاح طیار) دا هاتووە: (میشود) لە کتێبە کەیدا (تاریخ الحروب الصلیب) دا دەنوسی: (ئیسلام) کە فرمانی بە خەباتەکی لێبوردە ی کرد لە گەڵ نایەنەکانی تردا، بە تاریکەو پەهێنەکانی عەفو کردو، لە سەراندەدان چاوی لێ پۆشین و، کوشتنی پەهێنەکانی حەرام کرد، بەتایبەتی چونکە لە خواپەرستیدا دەمێنەو، عومەری کوڕی خەتاب لە کاتی گرتنی قودسدا نازاری کەسی نەدا، کەچی خاچیەکان مسوڵمانانیان کوشتو جوله کە کانیان سوتاند لە کاتی چوێ ناویاندا.

لە کتێبی (الاسلام فی ققص الاتهام/ شوقی ابو خلیل/ ط/ دار الفکر) دا هاتووە: (پوسون) لە کتێبی (تاریخ شارلکن) دا دەلێ: (مسوڵمانان بەتەنیا تیکۆشان و لێبوردنیان پێکەوێ گرتداو لە گەڵ دینەکانی تردا، کاتی بەسەریاندا زāl بوون وازیان لێ هێناون و نازادیان کردوون لە بەرزکردنەو ی دروشمی دینیاندا). (وەرگیر)

(سەلاحەددین) ئاھەنگی سەرکەوتنی دینی خۆی لەناو ئاپۆریەکی جەماوەریدا گیراو چەند دەوارو تاولی گەورە هەڵدان کە شوینی فەوجە زۆرەکانی سەربازی و دەستەکانی خۆی تێدا ببنەووە، پالەوانان یەک بەیەک دەهاتنە کۆری ئەو، هەر سەربازە بەدەستی خۆی تەوقە لەگەڵدا دەکردن و ستایشی دەست و بازو هیممەت و فریاکەوتنی دەکردن و دەستخۆشی لێدەکردن، لە دەوریدا میرو سەرکردهکان هەبوون، کە بەلاو تیکۆشانی هەریەک لە جەنگاوەرانیا بۆ دەگیرایەووە و فرماندەش بە خۆشیەو پێدەکەنی و وەک سەرکردهکی بە توانا و بەغیرەت سلاوی دەکرد، نۆرە (عیسا العوام - عیسا مەلەوان)، هات (میر حسام الدین لؤلؤ) سەرکردهی کەشتی گەلی موسولمانان هەلساو بە (سەلاحەددین) ی وت: ئەمە مەلەوانەکی کارامەیه گەورەم! ئەمە خۆی فری دەدایە ناو شەپۆلەکانی ئاوو ئامیزی قورسی ئاسنی دەرەهیناو بەشانی کزی هەلی دەگرتو، چەند دەها تفاق و تیشوی گرانبەهای رزگار کردووە و یارمەتی سەرکەوتن و سەرفیرازی داوە! (سەلاحەددین) لەناو کۆرەکیدە هەلساو سلاوی لیکردو تۆقە لەگەڵدا کرد! بەلام ژنەکی بەرچاو کەوت بە خەندەو (لا اله الا الله) دەکات و بەناو پیزەکاندا دیت و لە خۆشیان ئامیز لە (عیسا) دەدات و توند دەیگری و هاوار دەکات: ئەو لێرەیت ئەی هاوسەری خۆشەویستم؟ وتی (سەلما) کویت دەویست منیش بە شوین تۆدا بۆ ئەوئ هاتم.

(سەلاحەددین) حەقیقەتی ژن و میتەد تیکەشیشت بۆیە لەشەرمان پوی وەرگیرا، تا ئامیزی بە پەرۆشیان لیکتر بەردا!! دیمەنە کاریگەرە کە کۆتایی پئی هات و (سەلاحەددین) بانگی (عیسا) کردو بەخەندەو لەمەر ژنەکی پرسیاری لیککرد، بەلام قازی (بهاء الدین بن شداد) پەلەمی کردو وتی: گەورەم ئەمە سەلمای بەکریبە، نازاترین ژنەو بەریتزترین خاگە، برینداری بە سنگی خۆی بۆ ماوەکی دور دەگواستەو بۆ دەوارو تاولکان لە میداندا، پاشان بۆ کویتی ویستایە نامەیی دەفراندو، بە پەلەش وەلامی بۆ دەگەیشتمەو، هەی خوا تەمەنی ئەم خاگە درێژە بکات!!

(سەلاحەددین) لەناو کۆری خۆیدا هەلسا سەرپێ و لەگەڵ (سەلما و مێردە کە ی دوا ووتی: ئە ی لەو دوو هاوسەرە دلێرە دەست خۆشی لە ژوانی بەرپێزو شکۆ داریان دەکەم! ناھەنگی سەرکەوتنە کە بە شادمانییەکی خۆش کۆتایی ھات و ھەردو هاوسەر بە کەیف خۆشی یەوہ پۆیشتن، تا لە چادرەکی باشدا لە دوا ی شۆرە کانیوہ دابنیشن. (عیسا) بە ژنە کە ی ووت. گومانەت وایە مانەوہ مان لێرەدا زۆری پێ بچیت؟..... وەلامی دایەوہ:

لە ھەندێ سەرکردەم بیستووہ کە خاچیەکان بەو نزیکانە بۆ تۆلە ی تیشکانیان دین و کۆمەکی نەپساوہیان لە دوا ی دەریاکانەوہ بۆ دیت، چونکە (ئەوروپا) دوا ی بەزینیان لەسەر دەستی (سەلاحەددین) کۆل نادات! بە درێژایی سالانی پابردو سوپا بە دوا ی سوپای بۆ پاراستنی (بەیتولەقدیس) ناردووہ، گومانێ تیدا نیە نەگەر بزانیئەوہ ھەولەکانی ھەمووی بەبا چووہ ئەوہ شیت نەبێ و تیرو شیران دەسویت! من متمانەشم بە سەرکەوتنی تەواو ھەییە لەسەر دەستی (سەلاحەددین)!!

(عیسا) خەندەکی شیرین گرتی و بە سۆزەوہ وتی! خوا دەزانێ من بە خولیایەکی بەپەرۆشەوہ دەروانە ساتی خەبات! خولیای تازەم لەگەڵ خوینمدا تیکەڵ بووہ بە دەمارە کاغدا دەروات، من زۆر بەداخوہم لەو پۆژانە ی پابردووم، کە بە تەنیا یی و لە چۆلی لە دەستم چونو، لە کارو کاسبییەکی کەمدا بەسەرم بردووہ، دوا ی ماندوینەکی لە دەستچووی ناپەسەند ھەست بەمە دەکەم! ییناگا بووم لە مەیدانی پیاوان و ناوجەرگە ی پالەوانان، ئە ی (سەلما) ی خۆشەویستم نەگەر تۆ نەبایت ئاوا سست و تەمبەل و نەناسراو دەبوم کە لە ناخی دلەوہ ھەست بە سوکی سەرشۆری بکەم و لەگەڵ کیشەییەکی دەرونی دا ملبەملانە بکەم لە نیوان نەتوانین و ئارەزو مەندی ھیواکاندا! بەلام ئیستا خەیاڵم وایە من گەورە ی ئاوا، شۆرە سواری دەریام!!

ئاینده دەسه‌لاتت بەسەر دەریادا فراوانتر دەبی و دەبی بە قەرال و میری
کەشتیگەل و شەپۆلەکان و، (سەلاحەددین) بە تۆ سەرلێند بی و، ناوت دەبی بە
سرودی سوارو گورانی پالەوانان.

دوای فەرمانەکی نزیک تەپلییه‌کان لێدران و موسولمانان زانیان کە مەیدانە کە
ئامادەبووە، ئەو کەتیبانە ی چاوەرەوان دەکران لە خۆر ئاواوە هێرشیان هێناوە و
شاکانی ئەوروپا هاتوون کە (فەریدریک) و (شیر دل - قلب الاسد) و (فیلیپ) و
(ئۆگست) یان سەر لەشکران!

ئاپۆرە و سوبایەکی بێ شومار لە دوای ئەوانەویە، لە گەڵ چەک و نازووقە و
کەشتیگەلی لەپادەبەدەر! (سەلاحەددین) هەلسا بە کۆ کردنەوی گروپ و
کۆمەڵەکانی و، هەر پالەوانە ی لە شوێنی خۆیدا دادەناو، ئەوەندە ی لە دەستی بێ
ولات و قەڵاکان چەپالە دەدات، بەلام سوبایەکی گەلی زۆر پوی لە (عەککا) کردو
بەتوندی تۆقی کردو عەرەب نشینەکان لەناو شۆرەکاندا جوێرەها چەرمەسەری و
تەنگۆهیان بینی، بەلام سوبای عەرەبەکان لە دەرەویدا لە گەڵ گەمارۆ دەراند
کەوتنە دەبە رێکرا چوون و جەنگێکی هەمیشەیی و تالیان کرد، ئەم جاره
سەرکەوتن یاوەری ئەوان بوو، پۆژیک بۆ هیلال بوو پۆژی بۆ خاچییەکان بوو.

(سەلاحەددین) بیرى لەو کەسانە دەکردهو، کە لەپاش شۆرەکانەوه گەمارۆ
دراون! خواردن و خواردنەویان لێ قەدەغەکراوە دوژمن دەوری داوون، ناتوانن
دەریازیان ببیت ئەنجا چۆن پەیوەندیان پێوە بکات و لە هەوالیان بکۆلیتەوه و لە
توێشو نازووقە کەل و پەلیان ئاگاداریی! بیرى کردەوه و پێگای دۆزییه‌وه کە
(عیسای مەلەوان) بنێڕێ کە مەلەوانەکی لێ هاتوو و دەتوانێ شەپۆلەکانی دەریا
بەدزیه‌وه بپڕێ و بە دزیه‌وه نامە بۆ عەرەبەکان بگواژیتەوه و بە پێی توانا زیرو
زیویان بۆ هەلگرێ و ببات و پاشان بگەرێتەوه و وێنەیه‌کی راستەقینە ی ئەوه ی بگرێ
کە بینوییەتی پاشی خستوو! ڕەنگە بەم بۆلۆتێهیه‌وه شاراوه‌یی یه‌ سودی جەنگی
وه‌ها پێشکەش بکات کە تیپ و لەشکرەکان ئەنجامیان ئەدايێ!

ئاوا (سه‌لاحه‌ددین) بیره‌که‌ی هه‌لسه‌نگاندو ته‌گیبری کرد، نه‌غا ناردی به‌ شوین هاتنی (عیسا)ی مه‌له‌وانداو، سپارده‌و فره‌مانه‌کانی خۆی پی‌ گوت. له‌سه‌ر نه‌م مه‌له‌وانه‌ گیانبه‌خشه‌ پی‌ویست بوو به‌ ناوده‌ریا دا برپاو ریزی که‌شتی فره‌په‌نگی ببری، بیته‌وه‌ی که‌س هه‌ستی پی‌ بکات. پاشان بیته‌ لای شوره‌ به‌رزه‌کان و که‌له‌ به‌رتکی بدۆزیتته‌وه‌ که‌ ته‌نگ بی‌و بتوانی لی‌وه‌ی دزه‌بکات و نه‌گه‌ر توانی و له‌ هه‌وله‌کانیدا سه‌رکه‌وت نامو توره‌که‌کانی بداته‌ ده‌ست (به‌اء الدین قه‌ره‌قوش) که‌ سه‌رداری شاره‌و سه‌رکرده‌کی مسو‌لمانانه‌و، ئاره‌زووه‌کانی (سه‌لاحه‌ددین)ی پی‌ رابگه‌یه‌نی... پاشان نامی‌ نه‌وی بداته‌ ده‌ست و پی‌شنیاره‌کانی بۆ ئاوه‌له‌ بکاته‌وه‌، شه‌ویش شانۆیه‌کی بی‌ ترسه‌ بۆ کاره‌ جه‌ربه‌زه‌کانی و، نه‌و چاوه‌پروانی نه‌وه‌ی ده‌کرد چاوی دوزمنانی له‌سه‌ر که‌شتیه‌کان بچه‌ خه‌وه‌و برپاته‌ ناو ئاو خۆی نقوم بکات و هه‌ول‌ بدات که‌ بی‌ هه‌ست و خوست برپاو که‌س هه‌ستی پی‌ته‌کات به‌ رۆیشتنی، له‌و تاریکه‌ ستانه‌ دا به‌ر که‌شتیه‌ک یان تاو‌تیری ده‌که‌وی‌و هه‌موو ته‌نگانه‌و ئازاری ده‌بینی، تا ده‌گاته‌ که‌نارو، نه‌غا ئاو‌ر له‌ هه‌موو لایه‌ک ده‌داته‌وه‌، تا بی‌ترس بی‌و، زو بۆ مه‌به‌ستی خۆی برپات‌و، رۆژیک‌ی درێژ به‌ناو شوره‌کاندا گوزه‌ره‌ ده‌کات و که‌ شه‌و دیتته‌وه‌ ده‌گه‌ریتته‌وه‌ لای سه‌رکرده‌که‌ی، نامو ده‌نگ‌و باسی هه‌لگرتبوو!!

چه‌ندی سه‌رماو س‌ری زه‌ستانی چه‌شت، نه‌غا کاره‌ساتی شه‌وه‌زه‌نگ‌و زه‌برو زه‌نگ‌ی ده‌ریایی و ته‌زوی سه‌رما له‌ قولایی ده‌ریادا!! نه‌و به‌خته‌وه‌رو خه‌نی بووبو، هه‌ستی به‌ گه‌رمیه‌کی ده‌رونی ده‌کردو، ئیمانی به‌هیزی هه‌مو ترسو له‌رزه‌کی لی‌ده‌په‌وه‌یتته‌وه‌!! به‌رده‌وام نامی‌ نایابی ده‌گه‌یاند، تا مسو‌لمانان پی‌گه‌یشتوو تری‌ن و هه‌راشترین گولانی سه‌رکه‌وتنیان چینی‌وه‌.

یه‌کتی له‌ ئیواره‌کان وه‌کو جاران دزه‌ی کردو توره‌که‌ی زی‌ری بۆ (قه‌ره‌قوش) هه‌لگرتبوو، نه‌و ئاوه‌ ساردو سۆله‌ی بری و هه‌ر باکی نه‌بوو! مسو‌لمانان چاوه‌پروانی گه‌رانه‌وه‌یان ده‌کرد، به‌لام نه‌و دره‌نگ که‌وت. کۆتری نامه‌به‌ر له‌ (عه‌ککا)وه‌ هات هه‌وال‌ ده‌دا که‌ (عیسا) هی‌چی ناماده‌ نه‌کردوه‌!! خه‌لکی پرس‌یاران ده‌کردو

پیش‌بینیان ده‌کرد، هه‌بوو ده‌یوت زێ‌ر فریوی داوه‌و ده‌ستی به‌سه‌ردا گرتوووه‌و رای‌کردوووه‌! هه‌بوو ده‌یوت فه‌ره‌نگ ده‌ستگیری کردوووه‌، تا پاستیه‌ پر له‌ نازاره‌ که‌ ناشکرا بوو بینیان لاشه‌که‌ی سه‌ر ئاو که‌وتوووه‌و به‌ره‌و که‌ ناردی، به‌ په‌له‌چوون هه‌لێ بگرته‌وه‌ زانیان که‌ (عیسای مه‌له‌وان) هه‌ تیره‌کی دوژمن پینکاویه‌تی که‌ بژی له‌ بۆسه‌دابوو!

داخه‌ که‌ زۆر به‌ که‌سه‌ر بوو کاتێ سه‌یریان کرد پشتینی له‌ به‌ژنی به‌ستوووه‌و توره‌ که‌ زێره‌کانی پتویه‌وه‌و ته‌واوه‌و هیچی لێده‌ر نه‌هاتوووه‌! هه‌واله‌ که‌ به‌ (سه‌لاحه‌ددین) گه‌یشته‌وه‌و نه‌ویش چاوه‌کانی پر له‌ فرمیسک بوون و فه‌رمانیدا به‌ نابۆره‌یه‌کی جه‌ماوه‌ری به‌رپێزو به‌ هه‌یه‌ته‌وه‌ به‌ خاکی بسپێرن!

(قازی بهاء الدین) کوپی (شداد) ئیواره‌یه‌ک به‌سه‌ر که‌ناری ده‌رینادا ده‌خولایه‌وه‌، پینی ئافره‌تی به‌سه‌ر ئاودا مه‌له‌ ده‌کات، واقعی ورم‌او سه‌راسیما بوو، چاوه‌پروانی کرد، تا جله‌کانی داناو بۆ ئاو چادره‌که‌ی گه‌پایه‌وه‌، شوینی که‌وت تا بزانی چیه‌، زانی که‌ نه‌مه‌ (سه‌لمای به‌کری) ژنی (عیسا)یه‌!

به‌سۆزه‌وه‌ پرسی چی ده‌که‌یت، هاواری کرد به‌ ناماده‌باشی‌یه‌وه‌، بیر له‌وه‌ ده‌که‌مه‌وه‌ که‌ فی‌ری مه‌له‌بیم، تا نامه‌کانی (عیسای مه‌له‌وان) درێژه‌ پی‌بده‌م و منیش به‌ شه‌هاده‌ی نایابی نه‌و شادبیم!

(قازی) به‌سه‌ر سوپمان و هاواره‌وه‌ وتی: به‌پاستی (سه‌لاحه‌ددین) پاستی وت: نه‌ی له‌و ژن و می‌رده‌، قه‌ده‌ر چاکی به‌یه‌کتر شاد کردون!

خه مه کانی ٲاله وانیک

ٲاله وان مروٲیکه سزا ده خوات و نازار هه لذه گری و ه کو چۆن دل خوش و شادمان ده بیٲ، به لام نهو که سهی به ره ورووی سوٲای یه ک کیشوهی ره بهق ده بیٲه وهو چاره نووس نهوی بۆ داناوه، که به که شتیگه لو نامیری هاوٲشتنه وه به سوٲاو له شکریه ی هاتوه، تا هه ره شه له سوٲای که می نهو هیزی ماندوی نهو بکات، به هه موو هیرش و ٲه لاماره یه که له دوا یه که کانیه وه، ٲیویسته نهو ٲاله وانه خه مه کانی له خوشیه کانی ٲتر بن و نازاره زۆره کانی و نهو خوشیه ی هه شیه تی نه یه ٲیٲیت.

کاتی (سه لاحه ددین) خۆی به تنیا بینی له به ره نگار بو نه وه ی یه ک کیشوه رد، ناچار بوو داوای یارمه تی له وانه بکات که خاوه نی یارمه تین و نامه یان بۆ بنیری و هیمه تی مسو لمانه ٲییان بخاته جۆش و خرۆش، تا له گه ل نه ودا هاوسه نگر بن، چونکه نهو بهرگری له نیسلامه تی نه وان ده کات و، تنیا بهرگری له خۆی ناکات!!

خامه ی قازی (فاضل) نووسه ری نهو نامه نه بوو، به لام ماناو بیره کانی ٲن گوتنی (سه لاحه ددین) بوون و، وه سفی هر کیشیه که ناخۆشی یه که بوایه، تا قازی بیر خاوه نه که ی وهر نه گرتبایه ده ری نه ده بری! شیوازی نه ده بی نه ویش له ده برینی به یانی خۆیدا کاریگر بوو، به لام ده برینی نه ده بییش له بۆشه وه نایه ت، به لکو ده بی بیره کی به هیزو هه سته کی هه لگیر ساو ده سته سه ر ده روازه کانی کار ٲیکردنیدا بگری که بیر (سه لاحه ددین) وه نهو هه سته ش ناگره کی داگیر ساوه له سۆزیه وه یه گوزارش ده کات.

(خەلیل موطران)^(۱) لەو سوتانەى (سەلاحەددین) پاسترین دەربەرین و پەشقى دەربەرپووە کە لە بۆنەیه‌کی هاو شتووی بۆنەى ئەو وتوێه‌تى، هەر چەندەش ناگاتە ئاستى بەرزى ئەو:

وما یضیم الحر شقوة موطن بنوة نیام عنة، والحر زائد
فهم فی عدید للکفاح وعدة بعین الاعادی والمکافح واحد

بەم چەشنە (سەلاحەددین) لەبەردەم تەواوی (ئەوروپا) دا پراوەستاو، غایندەى مسوڵمانان بوو، هەبوو پلانی لەدژدا دەگیرا ئەک بێتە ژێر ئالایەو، هەبوو دەچوونە ناو دوژمن خەبەر و هەوالی شاراوێ ئەم تێکۆشەرەى بۆ دەبردن. ئەو کەسەى کەمترین زیانی هەبوو ئەو کەسە بوو تەنیا خەریکی زانینى هەوال و باسەکانى جەنگەکانى (سەلاحەددین) بوو گوێکانى بۆ هەلەدەخست کە دەشى توانى دەستی راستى ئەوێ..... ئایا ئەم پالەوانە بۆى نیە خەم بەمەو هەلبەگى، کاتى نامەکەى پەوانە دەکات و داواى یارمەتى و فریا ڕەسى دەکات؟!

(سەلاحەددین) سوڕبو لەسەر پشتگیرى لێکردنى خەلیفەى عەبباسى لە خەباتى ئەو، تا قەناعەت بە نەیارانى بکات لە (شام) و (میسس) و (جەزیرە) دا^(۲)، داوى

(۱) خەلیل موطران: (۱۸۷۱ - ۱۹۴۹ ز) شاعیر و نەدییه‌کی لوبنانى یە، بە شاعیرى (القطرين) ناسراو، دیوانى زۆرى هەیه وەکو دیوانى خەلیل. (المنجد فى الاعلام) کورتکردنەو. (وەرگیر)

(۲) {سولتان: لەلایەکی تریشەو دەبیست ئیش و کارى کوردەکان ڕێکبخا. فەرمانى جەزیرە و بۆتان ساغ بکاتەو، چونکە هیواى گەورەى بە بازو قەوییه‌کانى ئێره بوو} مێژووى گەلى کورد / صالح قەفتان / (ل ۱۸۴). له (الکرد في دائرة المعارف الاسلامية / ت: حميد ريسوار / ل: ۵۶) دا هاتووه: زۆریه‌ى سوپای صلاح الدین تورک بوون، ژماره‌کی زۆری کوردیشی تێدا بوو. لە سالی ۱۱۸۷ز دا صلاح الدین داواى یارمەتى لە کوردی ناوچه‌ی پاکوری دێجە کرد بۆ خەبات، هەرچی هێزی جەزیره‌ بو لێره و لەوێ بـلاوه‌ی لێکرد لە سالی ۱۱۸۷ز دا، بەلام هێزی دیاربەگرو زۆر لە هۆزه‌کان لە زۆرکاتدا شانبەشانی (صلاح الدین) جەنگی گەرمیان دەکرد... وه هاتووه: {خێزانی نەبۆله‌یاء} ی (هەزه‌بانى کە بە شتووی بنەماله‌یى سەرۆکایه‌تى هەولێریان دەکرد پۆله‌کی سەرەکیان هەبوو لە بەرپۆبەردنى ناوچه‌کەداو، (تەبو له‌یجاء) نەمیری سوپای پاراستنى (عەککا) بوو لەدەست پەلامارى خاچیه‌یەکانداو، بە هەموو توانای خۆی چى لە

پروخانى دەولەتى (فاتىمى) نامەى بۆ ناردو ئەو مەترسییه گەورەیهى بۆ پونکردەوه که هەرپەشە لە ئیسلام دەکات، ئەگەر بێت و ئەوروپا توانى (میسر) و (شام) تێک بشکێنێ، خەلیفەى عەبباسى (المستضىء بالله) بەم نامە دلێ خوش بوو، ئەویش ئەم نامەیهى بۆ ناردەوه، کەبە کەمێ دەسکاری هێناومەوه: (من ئەوهم زانیوه کە دوژمن دراوسێى نزیکى تۆیە، تۆ بۆ ئیسلام دراوسێیەکی باش نابى، تا تۆ نەبیتە خراپترین دراوسێ بۆ ئەو، ئەگەر بۆ کەسى تریش پاساو هەبێ بۆ تۆ پاساو نیە کە بەنەفس و مالت تێ نەکوشت، میرى مسولمانان لێت پازى نابێ کە بە چاوپۆشى پەسەندى بکەیت، بەلکو دەیهوێ رو لەو شارانە بکەیت کە مەبەستى ئەو کەسەیه داواى هێرش دەکات نەک مەبەستى هێرشبەرە، وە حوکیمان لەناودا بکەیت بە حوکمی خوا کە خودا لەسەر زمانى (سەعد) لە (بەنو قورەیزە) و (بەننەزیر) دا بریاریدا، بەتایبەتى قودس کە ولاتى ئیسلامى دێرینە، ماوەکی درێژە سکالای دىلى خۆى دەکات و سکالای وشەى یەکتاپەرستى دەکات کە نامۆیه لەناویاندا، هەلسەوه بۆى وەکو کەسێ کە دەکەوێتە ناو چالێکەوه، ئەگەر سالى (حەبیبە) هەبێ، تۆ شوێن سالى گرتنى بکەوه).

ئەمە نامەى خەلیفەى عەبباسى بوو لە هەندێ لە دێرەکانیدا، کە هەموو ناوەرۆکی نامە کە دەداتە دەستەوه! نایا چ یارمەتییهکی پێشکەش بە (سەلاحەددین) کرد بێجگە لەوهی کە پابردوووە باسیکرد، پالەوان پێویستى بە

دەستى هات بەرگری لە شار کرد دژ بەم پەلامارانەى سویای خاچییەکان. تابوێ سەرکردەى سربا و شەجا کار بەدەستى نۆرشەلیم. لە سالى ۱۱۹۶دا چووە بەغدا، ئەوکاتە میرى ئەو سربا بە سوو کە لە نزیک هەمەدانەوه دەهات، ئەو کاتە لە دافوق گىانی سپارد. وە برازا کەى (قطب الدین) قوتابخانەى (قطبیە) ی لە قاهرە دانار. درای ئەو (شرف الدین احمد) بنەمالەى (مضطوب) هاتە شوێنى کە لە کوردی هەکاری بوو لە (عەککا) دا!!!

وە لە کتیبى (النوادر السلطانية/ بهاء الدین ابن شداد/ تحقیق احمد) ییش / ل ۲۰۰) ناوی زۆر لە پالەوانانى کوردی داوه لە دەولەتى ئەبیوی دا وەکو: (سیف الدین المشطوب) و (الامیر المجلی) و (مجاهد الدین یرنقش) پێشەوای سویای سنجار (ژنگار) و (مظفر الدین) بە سویایمەوه لە ئەسەدیەکان (سیف الدین یاز کوج و، پوسلان بوو غاو، عیساى فەقیه) (وەرگێڕ)

فرمان ناکات بۆ جەنگی خاچپێهکان، ئەمە پێیازی ئەو بوو کە بۆ هێنانەدی ئەو ژیاڵی خۆی پێ بەخشی، بەلکو پێویستی بەو هەبوو (ئەگەر یاریدەدی جەنگیشی نەبایە وەکو زانراوە) دەبایە نامەی بۆ گشت میرە مسوڵمانەکان نووسیبایە کە پێویستە یارمەتی (سەلاحەددین) بدرێ و بەیدەک پێز لە ژێر یەک ئالدا بپۆن بۆ رزگاری ئیسلام، بەلام کە پێی دەلی: (ئەگەر بۆ غەیری تۆش پاساوو بیانو هەبێ، تۆ پاساوت نیە کە بە گیانو مال خەبات نەکەیت، چونکە تۆ دراوسێی دوژمنیت) ئەمە جێگای گالته پێکردنە لە نووسیندا، نایا بۆ مسوڵمانان ئەو پاساوە بەپەوا دەبینرێ کە (سەلاحەددین) سەرشۆڕێ، چونکە ئەوان دراوسێی نزیکێ خاچپێهکان نین، لە جەنگیشدا کە بەسەر دراوسێی نزیک و دوریشدا دادیت.

نایا خەلیفە دەیهوێ پێی بلی: من بیانوم هەیه کە (بەغداد) لە غەزای تۆ دوا کەوتوو، چونکە دراوسێ ی (قودس) نییە!! من واتێ دەگەم کە نامەی (مستضی بالله) کاری خرابی لە دلی (سەلاحەددین) کرد! چونکە چاوەڕێی ئەو نەکرد فرمانی تیکۆشانی پێ بکات کاتێ ئەو پیاوی تیکۆشان و هەلگری ئالاکەیهتی، بەلکو چاوەڕوانی کۆمەکی گیانی لێدەکرد، کاتێ خەلیفە دەسەلاتی پەسمی بگرته بەرو پوی لە ئەیارانی و هەروەها ئەوانە (پەلان و نەخشە) یانی بە بەدزییەو بۆ (سەلاحەددین) لە (میسر) دەکێشا بکات کە خۆپەرستی نەخۆشی خۆیان لە یاد بکەن و بە پەلە دەست و بردی لە ژێر یەک بەیداخ و مەشخەلدا بێنە مەیدانی دوژمنەو، چونکە خودا ئەوانە خۆش دەوێ، کە بەیدەک پێزو وەکو خستە پێزکراوی بینایە پێکەو دەجەنگن، کاتیەک میرو قەرالەکان زانیابیان خەلیفە ئەم پالەوانە بۆ سەرکردایەتی یەکی بەراستی هەلبێژاردوو، راستەوخۆ پشتی گرتوو، زۆری لەو هۆکاری کێشەکانی نێوان (سەلاحەددین) و ئەوانە نێرەیی یان پێدەبرد لەناوێرد!

جەنگی نێوان (سەلاحەددین) و دوژمنانی زۆر بوو، ئەم بەردەوامییە (سەلاحەددین)ی هاندا داوا لە میرە مسوڵمانەکان بکات کە پشتی بگرن، بەلایەو

شورەیی و سەرشۆری بوو کە ئەوانە کە مەترەخەمی و بێ ئاگایی بکەن لە ئاگرێ کە خەریکە هەموویان ئاگر بدات و بسوتێنێ، دیسان لە دلی خۆشی دا بیری دەکردەو کە ڕەنگە خەلیفە (مستضی ع بالله) قەبارەیی ئەو پەتایە پەلاماری لەبەرچاو نەبێ کە بۆ هەموو ولاتی ئیسلامی بەرتۆیە، ئەنجا نامەکی بۆ (بەغداد) نارد کە پڕ لە هاوار بوو کە بە ئازارترین و دلەزین ترین شیواز ناپێکی مسوڵمانان و یەکرێزی خاجییەکان وەسف دەکات، هەروەها هەلگیرسانی ئاگرێ خۆین گەرمی لە دلی فەرپەنگەکاندا و کوژانەوی لە دلی ئەوانەدا کە خۆیان بە میری مسوڵمانان دەژمێرن!^(۱) هەرکە ئەم نامە داخدارەم خۆتندنەو، پەیم بەو بلیسە داگیرساونە برد کە لە دلی (سەلاحەددین) دایە، کاتێ بۆ (المستضی ع) دەنووسی و دەلێ کە هەندیکمان دەسکاری کردووە سەرەتا بەو هەسفی فەرپەنگە پەلاماردەرەکان دەست پێدەکات:

(ئیسلاام بە گەلیکەووە گرفتاریووە کە مردنیان کردووە بە خۆشحالی و بەدەنگەووە هاتوونو، لە هەردوو خۆشەویستان جیاپوونەووە کە نیشتمان و پێویستی و مەبەستەکانی خۆیانەو، لە دوو شتی ئولفەت پێ وەرگیرا و دورکەوتنەووە کە: خێزان و مال و حالە، هەموو ئەمەش بۆ بەگوێ کردنی (کەشیشە کەیان) بوو... لە گەڵ بریستی زۆردا داوای مال ناکەنو، لە گەڵ قات و قوپی زۆردا بێزارنابن، بەلکو وەکو پەپۆلە (پەلەپانە) دەکەونە ناو ئاگرێ بلیسەدارەووە، خۆ هەلەدەنە خوارەووە، بە ئارام گرتن خۆیان زڕی پۆشو و پاچەسپا و کردووە، تا ژنەکانیان لە ولاتیاندا بۆ جەنگ وەخۆکەوتوونو، بە ئامادەباشی یەو بە دەریاو و شکانیدا بۆ (شام) هاتوونو، وە ئافەرەتانی دەمامک پۆشی فەرپەنگییان لە گەڵدایە، دەمامکی زڕییان

(۱) بەپێی (صلاح الدین الايوبي / وليد نويهض / ل ۹۷) کە لە (السيوطي / ل: ۶۴) وەرگیرتووە: تەنگەژەیی لە نێوان سولتان (صلاح الدین) و (خەلیفە عەبباسی) بوو لە سەر نازناوی (الناصر) کە نازناوی خەلیفە عەبباسی بوو، ئەوەبو لە سالی (۵۷۷) ئاگاداری (صلاح الدین) کرد کە ئەم ناوێ بۆ خۆی هەڵبژاردووە. ئەمە ڕۆڵەتی جیاوازییە کەمە، بەلام حەقیقەتەکی بۆ دەرکەوتنی ناوی (صلاح الدین) دەگەڕێتەوە وەکو پالەوانەکی نازادییەخشی کە دژی فەرپەنگ دەجەنگی و دەیشکێنێ، ئەمە بوو تۆی کێشەری پێواند لە سەر کەوڕەیی و دەسلەت کە هەر یەکە دەویست سەرکەوتنەکان بە ناوی خۆیەو تۆمار بکێت... (وەرگیر)

پۆشیوەو زرتیان کردۆتە بەرو، هەندێ لەوانە لە رووداوەکانا، کوژراون و بینراون تا رویان هەلنەماترایا نەدەناسران.

(پاپا) کە لە (پووبە) یە خواردن و خواردنەوی لێیان حەرام کردووە، پێی وتون: هەرکەسێ نەرۆتە (قودس) بە دڵسۆزی یەوێ ئەوێ لای من هەمووشتی لێ حەرام کراوە، نەژن دینی و نەخواردنی پێدەدری، لە بەرئەوێ بۆ هاتن خۆیان دەکوژن و، خۆیە فەتارەت دەدەن لە سەر پۆزی بەلێن پێدراویان، لەگەڵ دەمارگیر بیاندا لە گومرایی یانداو سەرکەشی یاندا لە سەر لێ شێوا و بیاندا.

پێچەوانەى موسڵمانان ئەوانە بێزار دەبن و ئارام ناگرن، خۆدەدزێوەو هەلدین کۆنابنەو، دەرەچن و ناگەرێنەو، ئەوانە تەنیا بە بەخشینی تفاق و پۆزی پێیان دەمێننەو کە نامادەش بن بە دلی ناپێک و ناتە با نامادەبن).^(۱) ئەم حالەتە بێزارکەرە شایانی ئەوێە کە (المستضيء) شارى (بەغدا) ی بەجێ هیشتبایەو، لەگەڵ ئالای دەولەتی عەبباسیدا کۆچی کردبایە، داواى کردبایە کە بۆ سەرکەوتنی ئیسلام پابەر بن.....

(سەلاحەددین) هەوالتی پێدایو کە (پاپای رومی) یە فەرمانی داوێ بە حەرامکردنی خواردن و کرداری سێکسی لەسەر هەرکەسێ توانای سەفەری هەبێ بۆ (قودس) و نەچی!! دیسانەو هەوالتی گیانبەخشی کچ و کە نیشکەى گەنج و تازە لاوەکانی پێدایو بۆ جەنگ کردن، تا لە ساحەى جەنگدا لاشەى کوژراوی ئەوانە بینراون!

دەلیام کە غوونەى ئەم نامانە بۆ شاو قەرالتی موسڵمانان پەوانەکراون، بەلام بەشیکی کەم لەو زۆرانی نەبێ پانەپەرپون، ئەگەر پوحمی خوانە بایە بۆ ئیسلام تراژدیای گەرمەساتە کە دەگەشتە ئەوێەری!!

من دەلێم: نمونەى ئەم نامانە بۆ شاگانى مسوڵمانان و قەرپال و میرەکانیان نووسراوە، چونکە بۆ خۆم نامەى ئەم خۆینلۆتەوێ که قازى (فاضل) زمان حالى (سەلاحەددین) بۆ شای (مەغریب)ى دەنووسى بە ناوی (منصور یعقوب بن یوسف بن عبدالمؤمن)^(۱) لە دواى گرتنى (قودس)داو داواى کۆمەکی ماددى و جەنگى لێدەکات، چونکە سەرلەنۆی فەرەنگەکان بە حەشامەتەکی زۆری ئەوروپاوە هاتوونەوێ بۆ رزگارکردنى (قودس)و، کەنارەکانى دەریا بە کەشتى جەنگى ئەوان داپۆشراوە، (منصور)یش ئەم جۆرە کەشتى یانەى هەیه کە بەشى ئەو رووداوە چاوەڕوانکراوە دەکات. نامەکە دەلێ: (لەم هەموو دەریا بێ شومارانەدا تەنیا کەشتیگەلى شای (مەغریب) دەبینرێن، ژمارەیان تەواووە بەشەکی کافى یە خودا دەسەلاتى بەدات کە بەژمارەى چروپى خۆی و شمشیری تیژیان کۆمەکی شام بکەن و، دەتوانن لە زیانەکانى کەشتیگەلى سەمەکارى صەقلی یەى دوربەخەندەو لە دورگەى خۆیدا بیانگری و بەر لە هاتنى سوپاکە بەرەوپۆی پڕۆن، سەرورمان لە گەڵ ئەوانەى لە گەڵیدا یە بەشکۆ وە بپروات کە پەوشتى بەرزى ئەو، پاشگەزى نەکاتەوێ، قیامەتێ لەناو بێ پرواییدا بەرپا بکات خۆزى سەرکەوتن لە خۆرئاواوە لەسەری یەوێ هەلبێت).

(سەلاحەددین) هیواى وابوو کە (المنصور) بە کەشتیگەلى جەنگى یارمەتى بەدات و لە گەڵ ئەودا لە بەرامبەر هێرش و پەلاماردا بوو سەستیتەوێ، ئەگەر نەشکرا هەول بەدات کەشتیگەلى قەرپالى (صەقلی یە) گەمارۆ بەدات کە بۆ مەبەستى (سەلاحەددین) بە (مەغریب)دا گوزەر دەکات و، بەر لە دروستکردنى ئالۆزى لەناو بیات.

(۱) (یعقوب بن یوسف) ناسراو بە (المنصور): (۱۱۶۰-۱۱۹۹) سولتانى (الموحیدین) و بسو (۱۱۸۴-۱۱۹۹) و، دەسەلاتى خۆی درێژکرد بۆ وە بۆ سەر ئەفریقا و نیسپانیای، لە سالى (۱۱۸۷)دا بە (المرابطین)داو لە (۱۱۸۸)دا بەسەر (ابن غانیة)دا سەرکەوت، پاشان لە (۱۱۹۶)مدا بەسەر نیسپاندا سەرکەوت، (المنجد في الاعلام) (وەرگێتی).

پالەوان هیچ شوینە‌واره‌کی وه‌لامی له‌م قسه‌یه‌دا ده‌ست نه‌که‌وت که بۆ میر(عبد الرحمن)ی کورێ (منقذ)ی ناردبوو، به‌لام هەر له‌ ئومێد نه‌که‌وت، به‌لکو نامه‌یه‌کی تری درێژی ئاراسته‌ی (شا مه‌نصور) کرد که پر بوو له‌ ستایش و پێ هه‌لاوتن و، وه‌سفی جوان بۆ ئەو شکۆیانه‌ی پێشکه‌ش به‌سه‌رخستنی ئاینی کردووه، نه‌جا باسی له‌ هه‌ڵسانی خۆی کرد له‌چهند هێرشێکی یه‌ک به‌ دواى یه‌کدا له‌ دژی ده‌ستدرێژی خاچیه‌کاندا، تا (قودس) رزگار بکه‌م، شیت گه‌ی پاپای ناحه‌ز له‌سه‌ر له‌ ده‌ست دانى قودس رکو توندی وروژاندووه‌و، سوپایه‌کی چروپری په‌وانه‌کردووه، نامه‌که‌ی ده‌لی: ^(۱) بێ باوه‌پانی شام بێ باوه‌پانی خۆرئاوایان ترساندو، نه‌وانیش به‌ پیاده‌و به‌ سوارو، په‌رو گه‌نجو، به‌ کۆمه‌لو به‌تاکو، له‌ وشکانی و له‌ ده‌ریاوه، به‌ و‌لاخ و پشت وه‌لامیان داوه‌ته‌وه‌ نه‌وان پێویستییان به‌ هیچ پاشایه‌ک نه‌بوو پێشیان بکه‌وی، یان به‌ج‌له‌و گه‌ی پێگیان پێشان بدات، تا هه‌موویان به‌ده‌نگ بانگه‌وازی (به‌تره‌کیان)ه‌وه‌ ده‌رچوون، که‌پێویستی به‌ نیازو توانای شایه‌که‌یان ناکات، بێ باوه‌پان هه‌رچی هه‌تاویانه‌ بۆ گه‌مارۆدانی شامیان هه‌تاوه، هه‌موو کونه‌کانی لێ پر کردن له‌ هه‌موو پێویستی یه‌ک، له‌ نازوقه‌و پۆزی و خواردن و نامراز، هه‌تا و‌لاتی خۆیان پر له‌ جه‌نگاوه‌ر کردووه، وه‌ له‌ خواردن و نازوقه‌ بۆ ئیستاکه‌و داها‌توو، هه‌ر خۆره‌ه‌لاتن به‌ درێژی ده‌ریا به‌سه‌ر دوژمندا هه‌لدی که‌ قه‌ره‌بووی پیاوانی کوژراوی ده‌کاته‌وه، هه‌روه‌ها ئەو زاده‌خیره‌ له‌ ده‌ست چووه‌ ده‌یه‌پێتته‌وه‌و، نه‌وانه‌ پۆ به‌ پۆ له‌ زێده‌یی دان و له‌ فره‌ که‌ره‌سته‌یی دان و شوینی گه‌مارۆکه‌یان به‌لاوه‌ ئاسان بووه‌و نه‌وی له‌ وشکانیدا لێیان به‌راوه‌ ده‌ریا ده‌یاندا پی‌و، ژماره‌یان له‌ سه‌د هه‌زار بگه‌ زیاتر به‌ده‌ره‌و، هه‌ر که‌ کوشتن قری کردن و فریا گوزاریان پێده‌گات، وه‌ک ب‌لێی دواى مردن زیندو ده‌بنه‌وه).

(۱) الروضتين (ج/ ۱۷۱): نه‌مه‌ش ولسپاردیه‌ که‌ پێیان ب‌لێم من پشتم به‌ نوسراوی (د: احمد بدوي) به‌ستوه‌ که‌ له‌ کتێبه‌که‌یدا نوسیونی له‌ شوینی جیا‌جیادا به‌ناوی (الحياة الادبية فى عصر الحروب الصليبية) (نوسه‌ر).

بەبى پىچ پەنا بۆ خوتىنەرى بەيان دەكەم كە من نەمدەتوانى ئەم نامەيە
تەواۋىكەم، چونكە دىلم پى بوۋىسو لە داخو تورپەبى، داخو ئاخەكەم بۆ ئەو
مىسولمانانە بوو كە بى ئاگايانە دوردەكەم تەنەو تورپەشىم بۆ ئەو گەلەيە بوو كە
ۋىشكانى و دەريا يان پى كىر بۆ داگىر كىردى خاكى كە ھى ئەوان نىيە، داخەكەم
بۆ (سەلاھەددىن) ئەم پالەوانە كە ھىچ كۆمەكى يەككى بەدەست نەدەگەپشت لە
(مىسرى) (شام) و ھەندى شارى عىراق^(۱) نەبىت! ۋە (ئەوروپا) ش ھاتبۆ
مەيدانىيەو نەك ھەر بۆ بۆردومان كىردى ئەو بەلكو بۆ بەردومان كىردى ھەرچى
سەر بە ئىسلامە!

من پەخەكى توندەم لە دژى شاي (مەغرىب) نوۋىيە كە پىشتى لەم مەسەلەيە
كردوۋە، چونكە ھىچى نەكردوۋە، نە تفاقو جەخانەى ناردوۋە، نە كەشتىگەلى
مەنەك كردوۋە، ئەنجا بۆم ئاشكرا بوو كە بۆ ئەو پەوشە بگەپتەو كە پاشا لە
نىشتىمانى خۆيدا تى يدا بوو، تا بزانم چى ھانى داو سەرىپچى بكات، بىنىم كە
جەنگىكى سەختى كردوۋە لەگەل فەرەنگى (ئەندەلوس) دا، لە ھەر بەرەيەك
رزگارى دەبى، توشى بەرەيەكى كارەساتبار ترەبىت. لەدوای گرتە دەستى
دەسلەتدا زانى كە (فەرەنگەكان) شارى (شېلب) يان لەبەر دەستدايە كە خۆر
ئاۋاي (ئەندەلوس) بۆ خۆى چوۋ گەمارۆى داو گرتى يەو، سۈپايەكى لە
(موۋەھىدىن) و (غەرب) پىك ھىنا چوار شارى تىرى دۋاي (شېلب) گرت، دۋاي
ئەو (۶۰) سال بوو لەبەر دەستى فەرەنگدا بو،^(۲) شاي (طولىطولة) لىتى ترساو
(۵) سال ئاگرەستى لەگەلدا كىرد.^(۳)

(۱) مەبەست لە عىراق ۋىلايەتى موصل ۋە ھولېترو شارەزۋورە (ۋەرگىز)

(۲) شېلب يان سېلب (silves): شارىكە لە باشورى پورتوگال، لە سەردەمى دەسلەتتى غەربىدا،
كۆمەلەيەكى يەمەن لەۋندا نىشتەجى بوون ۋ، بە زمانى غەربى پاراۋا ناۋيان دەر كىردوۋە، شاي پورتوگال لە
سالى (۱۱۹۰ ز) دەستى بەسەردا گرتتەو. (المنجد فى الاعلام / لويس معلوف). (ۋەرگىز)

(۳) طولىطولة (toledo): شارىكە لە ناۋرەستى ئىسپانىدا نىزىك مەدرىد. (۷۱۴) تارىقى كۆرى زىاد
دەبىگىر ۋ (فونس) شاي (قشتالە) (۱۰۸۵) دىگىرتتەو (المنجد فى الاعلام / كورتكردنەو) (ۋەرگىز)

زورى نه برد كه فېرهنگه كان كۆيونه وه هاتنه ناو شاره كانى ئىسلامى له (نهنده لوس) داو داگيريان كرده وه، تالان و خراپه كاريه كى پر له كارساتيان تېدا كرد. وه كو خاوهنى كتيبي (نفع الطيب) ده لى: (به سويابه كى چرو زور په لامارى دان و، فېرهنگه كانيش خويان كۆكرده وه هاتنه به راى يه وه، به لام نه خوشيه كى دژوار بوو به ناستهنگ له بهرامه به ريدا، (ته دفونش) به مەدى زانى، ههندي هه ره شه و ترسى بۆ ناردو داواى ههندي قه لاي هاوسنورى شارى نهنده لوسى ده كرد، له گهل نه خوش كه وتنى (مه منصور) دا فرمانى به ده وامى هيرشدا، جهنگى ترسناك قهوما كۆمه له كى زور مسولمان شه هيد بوون و، (مه منصور) پلانه كى رېتكه خست و ههستا كشيابه وه و پاى كرد، نه وانيش به كه مته رخه مى كه وتنه دوايانه وه، نه وانيشيان به سهخت ترين شيوه كه له جهنگدا چاوه پروان بكرى په لاماريان دان كه به جهنگى (نهرك) ناسراوه كه مسولمان هه ره له جهنگى (نه زلالقه) وه سهر كه وتنى ناوايان نه بيستبوو، نه بجا له چهند شارى كنكا شوين هه لاتوان كه وت و (طويلطولى)^(۱) گه مار ودا، پياوه كانى كوشت و ژنه كانى به دليل گرتن، نه بجا به ره و (ته شيبلى) يه چوو، سهرى بۆ نه و شوږ كرد، فېرهنگى زهوى فراوانيان لى تهنگه وه بوو، نه بجا داواى ناشتى يان كرد.

نه مەش تېكۆشانى پالنه وانى كى له چهنشنى (سه لاحه ددين) وه، له گهل نه و بارو دۆخانه شدا پاساوو بيانوى خوى هه يه وه، هه ره كه سى له ميژونووسانى ژياننامه ي (سه لاحه ددين) دا تانه وته شهرى لى بدات و سه رزه نشتى بكات ته نيا يه ك زوى له راستييه كه په ي پى بردوو كه زوى دور كه وتنه وه ي بووه له يارمه تينه دانى (سه لاحه ددين) ي پالنه وانداو، له پرووه كه ي تر بى ناگابوون كه پاچه سپاوى جوانى نه و بووه له بهرام به ره له شكره كانى فېرهنگدا له (نهنده لوس) دا، (سه لاحه ددين) له

(۱) (الموحدين): وه كو له (المنجد في الاعلام) دا هاتوه بنه ماله كى مغربي شيعه مذهب برون (مه هدى تۆمهرت) دا يه زرانده وه، داوى گرتنى ممراكش ده ولتى (م- مرابطين) ده وختن له (۱۱۶۱) داو ده سه لات به سهر نه نده لوسدا ده گرن. ديارترين سهر كرده كه يان (عبد الرن بن على) و (يعقوب منصور) وه، داوى مردنى نه و داړوخاوه بهش بوون. (حفصيون) له تونسا (۱۲۲۸) و (بهنو عبد الواد) له (تلمسان) (۱۲۳۵) دا جيا بونه وه (بهنورين) به سهرى دا زال بوو. (وه رگي)

خۆرھەلات چى پىنکردن ئەویش لە خۆرئاوادا ئاواى لىکردن و خۆرئاواش يەك مىللەتە!

مىژونووسانى ئىمىرۆى (سەلاحەددىن) ھەندى شت ھەيە بۆ (سەلاحەددىن)ى بەرپەخنى گەورەى دەزانن، چونكە ھىرشو پەلامارەكانى لەسەر يەك و بەردەوام نەبوو، بەلام ئەو يان لەيادكردوو كە ئەو ى مرۆڤى ئەم دەمە دەيىنى مرۆڤى ئامادە نەبوو ناديار نايىنى، ئەوان ناتوانن پريارى شتى بډەن كە ناگيان لىي نىيە وەكو ئەو كەسەى كە بەخۆى چووتە ناو ناگرەو، توشى نارەحتىەكانى بوو، ئەو ئاشنا ترە بە شلەژاويەكانى پەلاماردان و ھەلاتن و شىنەيى كردن و چاوەرپوانى كردن ھەركەسى ھەندى لەونامانە بخوینىتەو كە بە زمانى (سەلاحەددىن) نووسراون شتى وادەزانى كە ئەو كەسەى ژياننامەى پياو ە گەورەكانى لە كىيىكانى مىژويىدا دەخوینىتەو نايانن، چونكە زۆرىەى ئەوانەى مىژوو بەسەر ھات دەنوسن سەيرى روى بىرىقەدارى ئەو ژياننامەيە دەكەن كە دەخەنە روو بە دل بوونى پالەوانەكەيان لەدلا دەگاتە ناستى، كەچاو لە ھەموو ئەوشتانە بنوقىنن كە دەيىتە ھۆى كەم كەردنەو ى ئەم بە دل بوونەيان، چونكە كورت يىنن، مەن دەلىم لە روانيىنى كورتىيانەو، چونكە مىژوزانى تىگەيشتو ھۆكارو سۆنگەكانى ئەم پەخنەو لكانە دەزانى و بەناچارى دەيانىنى، كە راكردىيان لەدەست ناكرى، چونكە جىھان لەسەر يەك رو ناروات. ^(۱) يەكئى لەو پەخنەگرانە سەركۆنەى (سەلاحەددىن) دەكات

(۱) مىژونوسمان ھەيە مىژو بۆ مىژو تا ووتى دەكەن، تەنيا مەبەستان زياتر كردنى زانبارى يەو ھىچى تر ئەم پەوتە لەناو مىژونوسە زانستىەكان باو ە لە جىھاندا. پەوتەكى تىرش ھەيە مىژو بۆ يەك نامانچ تاوتوى دەكات ئەویش بۆ بنیات نانەو ى مرۆڤ؟ ئىمە لەگەل برۆى دووم داين. لە ئىسلامدا تاوتوى مىژو پىويستە بۆ ھالى بوون لە شەرىعت و ژيان و ھالى بوون لە چاوكى شارستانى كە لە مىژوو ە ھەلەقولى. ئەزمورنەكانى ژيان پىويستە بزانرىت، چونكە تەمەنى كورتى مرۆڤ ناتوانى ھەرچى لە ژياندايە بىزانى. بە سۆراخى مىژو لەمە ھالى دەين و بە كاروانى شارستانى دەگەين. مىژوش بە زۆرى مەل بە ملانەى نىوان ھەق و ناھەق و سلتەو شۆرشان بۆ دەگىرتەو، وە مىژو زىنووو پىنسىپى خۆى ھەيە و ھەمىشە لە دوبارەبونەو ى دايە. مرۆڤ دەتوانى لە كاتى دروستكردنى شۆرش و بنیاتنانى دەلەتدا سو ە لە ئەزمورنە مىژويانە وەربگرىت، چونكە ئەو ى ئىمرۆ دەينرى پابردوش ھەر ئەو ىە دوبارە دەيىتەو. (ولن تەد لسنە الله تھويلا) فاطر ۴۳

چونکه پرسه و سهره خویشیه کی گهرم بۆ شای قودس رهوانه دهکات که پهرۆشی خۆی بۆ له دهسدانی شای رابردوی باوکی دهبرپوهو، داوا له شای نوێ دهکات که پێژ له و بهلگهنامه بگرێ که له نیتوانیندا ههیه! نه مه به ژیرییه کی سیاسی بۆ (سهلاحه ددین) دهژمیتردی، نه ک له سهر نهو به ههله بزمیتردی، چونکه نهو به بارودۆخی جهنگی خۆی باشر ناگاداره، دهزانێ نه گهر جهنگ پێش کاتی گونجاوی خۆی بکهوێ سهره بجامه که ی بۆ نهو کاره سات دهییت، شای گهغیش گهغه کی ههله چوه، خوت خوته ی شکاندنی ناگر بهسته که ی بۆ دروست دهبی که رهنگه پالنهوانه که ناچار بکات له شەرپکی یهوه بگلیتێ که چاک خۆی بۆ ناماده باش نه کردوه، نه مهش کاریکی ژیرانهو لسی زانانهیه که پرسه ی بۆ بنووسی و پهیاننامه ی باوکی یادبختهوهو، دهستگرتنی به شه رهفانه ی خۆی له گهله نهو که سه دا راگهیه نی که به لیتنی پیداویت.

نایا نه مه لیتهاتویی و شاره زایی یه کی زیره کانه نیه که نکولی لسی نه کریت!! نه م پرسه نامه یه چاوگی هیووری و هیمنی دهرونی ههردوو به لیتنه ره کانه! نه گهر بۆ (سهلاحه ددین) بۆشایی پیدابوو که پلانه کی چاوه روانکراو ناماده بکات، نه وه کاته کی باشی دهسته بهرکرد، که پتیوستی پتی ههبوو، له وهرگرتنی چه ند دهقی له م پرسه نامه یه هیچ ناستهنگی نابینم، چونکه وانیه کی تۆکمیه له دبلۆماسی یه تی سیاسی که (سهلاحه ددین) پهی پێ بردوهو، نهوانه ی میژو به گیانی خۆ به گهوره زانی ده نووسن نه یانزانیهو، کهوا ده زانی به خویندنه وه ی چه ند پهریه که بوون به بریاردهر به سهر نه م پالنهوان و دلێره دا.

قازی (فاضل) به زمانی (سهلاحه ددین) وه ده نووسی له گهله هه ندی دهستکاریدا: (خوداوه ند شای گهوره و چاودیری قودس برودویل - به به شانس و به ختی زۆرو تایبته یاوه ربکات، وه پاشایه تی گهله که ت که به میرات گرتوه لیت پیرۆز بکات. له پیتۆینی خۆیه وه چاکه ت له گهله دا بکات له وه دا که پۆژگار هیناویه، کاتی نامه رهوانه کراوه، که نهو ههواله مان پیکه یشتوه، که دلێ راستگۆیان نیگه ران

دهکات، له کاتی نهو شینو زاریه دا که حزمان ده کرد راست نه بویه، له مېر نه مېر پادشایه دا که دادگرو سېر بلند بوو.

خودا به باشرین جیگه ی بگه ی نه ی که کهسانی وه کو نهوی گه یاندوتی، چون کوره که ی گه یشتوته شوینی خوی تاواش به کامه رانی خوی بگه ی نه ی، خودای شکودار کاره ساته که ی ناسان کردووه که کوره که ی کردووه به میرانگری نهو، به پاراستنی کوششی نهو توش هاتووه که ی له بیر بردوتهوه، په یامنیری سهره کیمان (عه مید مختار الدین) خوا پایه داری بکات له جیاتی نیمه به زمانی خوی به پر سه که هه لساوه وه سفی نهو بیزاریه ی کردووه که به هو ی جیا بونه وه ی نه م دوسته مانو چول بوونی شوینی نهو، توشمان هاتووه، نیمه به م نامه یه مانو پیشه نگی یه مان ده روازه مان بۆ پادشا کردوتهوه، ده بی نهویش به هه مان چه شن سلو ره وانه بکاته وه چاکه بکات، هه تا له نه هلی چاکه بی نیمه ش چون دلمان له گه ل باوکیدا پاکژ بووه له گه ل نهویشدا نیازمان پاکژوه، متمانوه پروایه کی ته و او مان هه یه.

ده بی نهویش نامه مان بۆ بنیری به متمانوه که شهرم نایگری، وه کو نهو کوره پشتمان پی به به ستی که نهوی باوکی هه لی گرتووه نهویش هه لی بگری، خودا ده ست به ته مه نییه وه بگریو، پاسه وانی میریه که ی بکاتو، به سهر که وتنه وه کاره کانی بۆ نه جام بداتو له مېر هاوړیکه یدا گومانی باش بخاته دلیه وه).

خوینهری نه م کتیه، پیو یسته نهو بزانی که (سه لاهه ددین) پیو یستی به پشودانی جهنگی هه یه، تا نیمرؤ پشو بداو به سیته وه، دیسانه وه پیو یسته نهو بزانی که شای تازه ده ستو په یوه ندی هه یه که ته ماعی شکوداری ده نه ی، تا به دابه زین بۆ (سه لاهه ددین) شکوی به رزیته وه له ناو قه رالو شا کانی فیه رنگی داو، نهویش گه نه کی به په له یوه سهرنج راکیشی پیا هه لدان وه لکیشان سهراسیمای ده کاتو، بۆ جهنگی ده روات که ده بینی جبه خانمو تفاق ی هه موو پوژیک ی له خوړناووه بۆ دیتو، به رگری و ده ستریز بوونی بۆ زیاد ده کات!

ئەمەش خیری تیدایە کە پالەوان لە ساغی و ئاشتی میرنیشینی خۆی دلتیای بکاتەو، ئەمەش لەسایە ئو پەیمانەدا لەگەڵ باوکیدا بەستراوە، ئەگەر لەمە دلتیا بوو وەلامی ئەوانە ناداتەو کە بانگی‌شە جەنگ دەکەن، ئەم نامە‌یەش بە دلتیایی‌یەو پۆلی خۆی بینی.

گەرترین و بەسۆترین سکالا کە ئەم پالەوانە بەیانی کردبێ ئەم نامە‌یە بوو کە پەوانە (بەغدا)ی کردو سکالای پالەوانە‌ی مسوڵمانانی کرد کە لە جەنگی (عەککا)دا یارمەتیان نەدا، ئەمەش وەختی بوو کە هەزاران کەشتی و گەمی فەرەنگەکان لە (ئەوروپا)وە هاتن و مەبەستیان بوو سوپای (سەلاحەددین) لەناوبەرن، ئو بەتەنیا وەکو کەشتیەک مابۆوە لە دەریایەکی هەلساودا، کە شەپۆلەکان لە هەموو لایەکەو دەهاتنەسەری، ئو ویستی بە داواکردنی فریاگوزاری لە خەلیفە میرەکانی (جەزیرە) هان بدات بۆ راپونەکی خیرا بەرەو مەیدان، چونکە ئەم پەوش و هەلومەرجە وەکو قازی (فاضل) وەسفی دەکات ئەم سکالا نامە‌یەدا کە لەسەر زمانی (سەلاحەددین)ی پالەوانە: (ئەوان ئیستا لەسەر (عەککا)ن و دەریا بەگشتی پتر لە شەپۆل کۆمەکیان دەکات، ئو لەوێ دەردەچێ بۆ مسوڵمانان لە تالابوکانی تالتر، شاکانی کوفر هەموو یەکیان گرتووە کە لە هەر تیپێ لەوانە کۆمەڵێ بەرەو پوی ئو بنێرن و هەموو جۆرە چەکەکی بەهێزو توایان بۆ پەوانە بکەن، ئەگەر مسوڵمانان نەفەریکیان لێ بکوژن بە (۱۰۰۰) کەس قەرەبوی بکەنەو، چەندان لە درونەو پترەو بەروبووم لە چینیەو کەمترە، دوژمنی بەرامبەرمان — خوا بیکوژی — لە سەنگەرەکاندا زریی قایی پۆشیوە، بە قەلای سەخت قەلغانی دروستکردووە، تۆق کراوە و مەنەکەرەو، ژمارە زۆریان پێژەری کوشتنی زۆرکردووە، ملی چرو پریان نوکی رمی شکاندووە، چونکە ئەم سەرەپمە زۆری لەو ملانە برپووە.

یاوەراڤان مانەوێ درێژ خایانیان کاری تییان کردووە، تیچونی قورسە لە توانایاندا نەک لە گوێراپەلییاندا، لە ڕەوشیاندا نەک لە ئازایەتییاندا، هەر کەسێ بیانناسی ئەم فەرمايشتهی پێغه مەبر ﷺ لەبارەیانەو دەلی کاتی یارانێ لە (بەدر) بوون: (اللهم ان تهلك هذه العصابة لا تعبد في الأرض) - خۆیە ئەگەر ئەم دەستەیه لەناوێچن تۆ لەزەویدا ناپەرستیت، و، داوای وەلامدانەو مێری برۆدارانی سەردارمان دەکات. پاپای فەرەنگەکان - پاپای ڕۆما - هەموو شتیکی حەلالی لێ حەرام کردون، هەموو شتیکی عەمبارکرای لەناویدا دەرھێناون و کلیسای لێ داخستون، خۆی و ئەوانی شمشیریان هەلگرتووە، فەرمانی داوە هەر ئاوا بێننەو، یان گۆپی مەسیح رزگار بکەن - ئەو خەلیفەدی محمد ﷺ تۆ خەلافەت بە شیروازی لە ئومەتی دا بکە کە شۆینی نووستنی ئەو دُنیا بکەیت و مافەکاڤان پێ بەدەو، ئێمەو مسولمانان لای تۆ پاسپاردەو ئەوین، ئەگەر لە ڕۆن و ئاشکراییدا لە دادگەریدا بە دڵ بریندارکردن نەگەرێ بایەو (سەلاحەددین) دەپوت: چاوەکان ناگیرن، دڵان نابەزن. بەلام خۆپاگەرەو بە نیازی پاداشتی خوداو چاوەپروانی سەرکەوتنی چاوەپروانکرای خودایە، خۆی من من تەنیا خۆم شک دەبەو خۆم هەیه، ئەوەتا مولکی من لە پێناوی تۆدا بەخشاوە، لەگەڵ براکەمدا کۆچیکمان کردووە تەکاگەرم قبول و گیرا بێت، لەگەڵ کەرەکەمدا، کۆلێ دەم و چاوی ئەوانم بەخشییە دوژمن منی تۆ، ئەوێ تۆ خۆشت دەوێ بە لای منەو کەمە لەبەرەمبەرئەویدا کە من پێم خۆش نیە لەناویانداو، ئەوێ ئەوانەش پێیان ناخۆشە، لەم سنوورەدا دەوێستم، فەرمان بۆ خۆیە لە پابردوو لە ئاینەدا^(١). ئایا پێت وایە ئەم هەناسە پێ لە بلیسانە پێویستی بە لیکدانەو و ڕاڤە بێت؟

قازی (فاضل)

ژیاننامہ (سہلاحددین) تہواو نابج ہتا ژیاننامہ پراویژکاری تہمینداری نہخینہ بدر چاو کہ ہاوری پراورگیروی تہو بوو، خاوەن نہیننی و چرپیدی تہو بوو، کہ:

قازی (فاضل)ہ، تہم ویزہرہ گہورہ سہیووری و خہم پڑوینی تہو بووہ لہکاتی تہنگانہداو، (سہلاحددین) لای تہو نہیننی خوی داناوہ متمانہ پیتی ہہبووہ، ہتا لای نزیکترین خومی خوی تہم نہینیانہی باس نہکردوہ، براو ناموزاو زاوی خوی تاقیکردنہو، بیننی بدر لہوہی لہسہر مہسہلہی خہبات قسہیان بکەن بہ یەک تہوانہ بۆ خودی خویان کار دہکەن و، بہ دل نہبوون و پەسەند نہکردنی لہ قسہکانی تہواندا دہبینی کہ رِقو خەفەتی لہ دہروندا پەیدا کردبوو، تہنیا بہ ناخافتن لہ گەل تہم برادرہ خۆشەویستەیدا رِقو تورپیی دہنیشتہوہ.

قازی (فاضل) لہ زیرہکی و دلسۆزیدا لہ ناستی دابوو کہ توانا لہ دواي توانای پیدەدات، چونکہ تہو زیرہکییہی رینگای پیئەدەدا کەم و کوپی لہ خیزانی شا (ناصر) بگری و لہ خزمەتی تہو دابی، ہەر چەند لہ سکالای خۆیدا کەم و کوپیان لیبگری و گوتی بہو قسانہ نەدەدا کہ دہہاتنہ بەرگوئچکە ی و بی لہسەر پڑیشتنو پراڤہ پیدەنگی لیدەکردو دلسۆزی تہو ہانی دہدا کہ لہ ناژاوہ پیدەنگی بکات کہ نزیکہ پوسدات، خوی دہخستہ شوینی (سہلاحددین) و زۆر تہگەری گریان دادەنا، دہسپیئکەکانی دادەناو ناکامہکانی پون دہکردوہ، تہنجا چاوپنکەوتنی لہ گەل ہاوری و گہورہ کەیدا دہکرد کہ بەلگہی پڑوشنی بہ دہست ہیتاوەو، تہنجا پای خوی بہ سہلماوی پینوینی یہوہ باس دہکرد، تہمەش تہم پایہ بوو کہ (سہلاحددین) ہەلیدەبژارد.

قازی (فاضل) کییه^(۱)؟

ناوی (عبدالرحیم) کوری (علی) لخمی یه، له سالی (۵۲۹ ک) دا له باوکیکی فقیهه قازی ره گهز عه‌ره‌بیدا هاتوته دنیاهو، باوکی نهو پله‌یه‌کی به‌ریزی هه‌بو له داد‌گای (عه‌سقه‌لان) دا، نه‌م من‌داله گه‌وره‌بو، تا شکوی خیزانه عه‌ره‌بی یه‌کی خوی و پایه‌ی قازی باوکی که هاونیشتمان‌ه‌کانی به (القازی الاشرف) ناویان ده‌برد به چای خوی بینی. قازی باوک وه‌لامی ثاره‌زووه‌کانی والی (عه‌سقه‌لان) ی نه‌ده‌دایه‌وه که ناوی (مرتضی الطرابلسی) بوو، له نیوانیاندا هه‌ندێ کینه دروست بوو، قازی به چاکی زانی که په‌نگه ته‌مه‌نی که‌م مابێ نه‌م کور‌یه‌ی له شارێکدا نیشته‌جێ نه‌بی که والی یه‌که‌ی نه‌یاری بی، بۆیه ناماژه‌ی به‌وه‌کرد دوی نه‌وه‌ی که شیر یقیه‌وه نه‌ده‌بو و فرموده‌ی نۆشی بۆ (قاهیره) کۆچ بکات و له‌ویش براده‌رو هاور‌یی باوکی هه‌یه ده‌ستی ده‌گرن، نه‌وه‌بوو خودا‌وه‌ند هیوا ی هینایه‌دی و په‌یوه‌ندی به (ابن‌الخلال) وه‌کرد که سه‌رۆکی (دیوان‌الانشاء) بوو په‌یوه‌ست بوو پیی‌ه‌وه‌وه له‌سه‌ر ده‌ستی نه‌ودا راهات، نه‌غ‌جا بینی که پیش‌کار به‌ده‌ستانی دیوان ناکه‌ویت‌ه‌وه‌وه، نه‌وان پتر به‌فرمان‌په‌واوه به‌ندن، بۆیه بی‌ری له‌وه‌کرده‌وه که باوکی له (نیسه‌که‌ندرۆنه) هاور‌پیه‌کی تری هه‌یه به‌ناوی قازی (ابن‌حدید) و، له نیوان نه‌وو باوکیدا نامه‌گۆرپ‌نه‌وه‌ی دینی و نه‌ده‌بی دۆستانه‌ه‌یه، بۆیه بۆ (الشفر) باری کردو، قازی له پایه‌کی به‌ریزی دایه‌وه له دانیشتنی قه‌زایی و داد‌گایی خۆیدا نووسی و، نامه‌کانی بۆ کاربه‌ده‌ستانی (قاهیره) به‌رز‌کرده‌وه که زیره‌کی نه‌ویان تیدا بوو.

(۱) پیشت‌ر ناماژه‌مان کرد که (صلاح‌الدین) قازی گه‌وره (عیسای هه‌کاریشی) له‌گه‌ل‌دا‌بووه، که (صلاح‌الدین) راویژی پیی کردووه، هه‌ر نه‌ویش بو پشت‌گیری له (صلاح‌الدین) کرد که به سه‌ر‌کرده هه‌ل‌بیز‌دریت، وه یه‌کی بووه له میره‌کانی ده‌ولته‌ی نه‌یبوی. پیشت‌ر له په‌راویژدا کورته ژیا‌نه‌کمان له‌سه‌ر نه‌ودا باس‌کرده‌وه، پی‌زیستی به‌دیاره‌کرده‌وه ناکات. هه‌رچی نووسه‌ره به‌کورتی له ناو باب‌ته‌دا ناماژه‌ی به ناوی نه‌و پۆلی گرنگی نه‌و کردووه. (وه‌گرتی)

هەندى لەو نامە وشیارکەرەوانە تاییەت بوون بە وەزیر (عادل ابن زریک) هەو،
 شیواژەکانیانى بینى و سەرئى پراکتشان و وتى: قازى (ابن حديد) فەقیهەو خامەى
 ئەو ناگاتە ئەم ناستە، بۆیە بە شوینیدا نارد کە نووسەرى ئەم نامەىە حەوالەى
 (قاهیرە) بکرى، ئەوە بوو خیرا بە شانسى بەختەوهرى خۆى شادبوو، (العدل)
 هەلییژارد، بەلام سیاسەت لەسەر یەك پەوش ئارام ناگرى، ئەوە بوو (العدل)
 بەدەستى (شاوڕ) کوژرا، بەلام ژيان تەنگەى بەم بەندە بەزەبیدارە هەلنەچنى،
 چونکە میر (شجاع بن شاوڕ) بە ناستى ئەدەبى ئەو ناشنا بوو، بردیە کۆشكى
 فاتیمی و کردى بە نووسەرى (العاضد) و کارى نامەنووسینى خەلیفەى گرتە دەست
 بۆ ئەوانەى نامەیان بۆ دەنووسى، لەوانە (نورالدین محمود) و نامەکانى زۆر بەدل بوو
 بۆ دەست و پەيوەندى خۆى دەپۆیندەو، هەروەها لەوانە (اسد الدین شیرکۆ) و
 (سەلاحەددین) بەر لە هاتنى بۆ ولات بەم پیاوە ناشنا بوون.

ئەمە شانسى قازى (الفاضل) بوو، چونکە (سەلاحەددین) پرسىارى لەمەردا
 کردو جەختى کرد کە دەبى پەيوەندى پتو بەکات، ئەغا هەلییژارد کە زمان حالى
 ئەو بى لە نووسینى نامەکانیدا بۆ خەلیفەکان و پادشاکان و میرو قەرالەکان،
 ئەویش شاكارى خۆى خستەرو کە بە دللى (سەلاحەددین) قسە بەکات لە هەر
 شتیکدا ئەو مەبەستى بىت، ئەمەش پلەیکى بەرزى خستە ناخى ئەو، هەتا بە
 ناشکرایى پتە دەلى: تۆ لای من لە خیزان و منداڵەکانم خۆشەویستى. کاتى بۆ
 غەزایەك دەچوو لە (قاهیرە) دا دەیهیشتەو بۆ هەلسۆپاندنى کارەکانى ئەو،
 نووسەرى ئەو بوو ئەو داواى پاریژى دەکردو وشەى ئەو دەخستە پیزی پێشەوهرى
 قسەى کۆرەکانى کە، لە شوینى ئەودا دادەنیشان لە دانیشتنى حوکمدا و بۆ
 فەرمانى ئەو دەگەراندەو.

لە هەندى جەنگى دا لە ولاتى شامدا لەگەڵیدا بوو، بە مشور خواردنى سوپاو
 کەشتیگەل و بەرپوهرى بردنى ناوخۆ هەلساوو بى گەراندەو بۆ سولتان بریاری
 دەرکردو، تا ئەوکاتەى (سەلاحەددین) گیانى بە خودا سپارد نزیکترین هاوهرى

بووه، ويستی له سهرده مى (عزیزى كورې (سه لاهه ددين) دا هه مان پوځ بينى به لام بينى (عزیزى) گوټى بو ناگرې، كاتى داواى ليكره ناشتى له گهلا شا (الافضل)ى برايدا بنوټى له قسه دهرچوو، بويه به باشى زانى به پاساوى نه خوښى واز له سياست بيتى، چونكه هستى ده كړد وه كو سهرده مى رابردوى (سه لاهه ددين) ناتوانى كارى پې بكات.

(عزیزى) سهر ناكه وې نه مهش به فیتی نهوى ده زانى، به دوژمنى سهر ده كړد نهك دؤست، بويه بيانوى به نه خوښى كړتو، له ده سلاّت دوركه وته وه پهنای برده بهر هیورى و هیمنى، تا نه و كاته به ژوانى خواى گه یشته وه بهر پړېدا دهنراو نه ناسراو نه ده كړا^(۱).

(۱) له (مشاهير الكرد/ عمدا امين زكى بگ) دا: ۳۸) دا هاتوو: {شا عزيز كونه كى (ابو الفتح) و نازناوى (عماد الدين) و كورې سولتان (صلاح الدين) و له (۸ جاد الاول ۵۶۷ ك) دا له دايك بووه له قاهره دا. له (۱۵) سال تېنه په ربو كه له (۵۸۲ ك) بووه به والى ميسر. كاتى باوكى گياني به خوا سپارد، بووه حاكمى ميسرو، له (۵۸۹) تا مردنى له (۲۷ حرم/ ۵۹۵) دا مايوه كه ده گاته نزيكه (۷) سال نهم شا به لاي گهلا خوښويست بو به لام نه پتوانى به سهر هندی حزبي سياسيدا زال پتو، ههر له منداليه وه وانه دى خوښووه، گوره كى له نزيك گورې شافعيه له قاهره دا. له (۳۶ ك) دا هاتو: (شا: الافضل) ناوى (تورالدين) و نازناوى (ابو الحسن على) يو كوره گموره سولتانهو، له (۵۶۵ ك) دا له دايك بووه. لاي گوره زانا يانى قاهره و نيسكندرونه و نه ديه كاتى خوښووه، له سالى (۵۷۹ ك) له (۱۴) سالى دا جينگرى باوكى بووه له ميسردا. (تقى الدين عومر) ماموستاو په ورو ده كهرى بووه، كاتى پېكه وه يان هه نه كړد (صلاح الدين) به شوټنى دا ناردن له سالى (۵۸۲ ز) داو، شا (الافضل)ى كړده والى له سهر شامو تا ته مهنى گمېشته (۲۰) سالى له ژير چاوديرى باوكيدا مايوه، له (۲۵) په پيى دوه سالى (۵۸۳ ك) دا به شدارى جينگى (حطين) كړدو (عهككا)ى دا گير كړدو، به فهرمانى باوكى حوكمى كړدو، نه نها دؤ به خاچيه كان جهنگا له گهلا باوكيدا له (۵۸۸ ك) داو، لهو دانوسانده دا ناماده بوو كه له نيوان سولتانو (ريتشارد شير دلا) پويادو، دواى مردنى باوكى سوريا به ميراث بووه مولكى نهو، ديسانوه ميره كاتى خيژانى نه پيوې هه موو سهر به نهو بوون.

وه زيره كشى (ضياء الدين ابن الاثير) براى ميژونوسى گوره نه وه نه د كارزانو سياسه ته دار نه بوو كه پتوانى نهم ميرنيشينى به فراوانه هه لسو پتې، نهم وه زيره ناشياوه كه لاي شا ده سلاټى هه بوو توانى له شكوى ميوو كار به دهسته ناوداره كاتى سهرده مى باوكى كم بكاتمهو كه به كارى نه مرانه هه لسانو، بويه ميوو قهرا له پشتگوى خراوو لايرواوه كان له سهر حوكم يهك به ديك چون بؤ ميسر، له گهلا بازمنى شا عزيزى برايه كى ده ستيان تېكهلا كړد، زورى نه بړد كه شا (عزیزى) سهره خوښى خو پاكه ياند له ميسردا. له سالى (۵۹۰ ك) دا پوى له گرتنى شام كړد، كه چى نهم جياوازييه له نيوان نهم دويرايه پويدا به هه ولو

تەقەلای مامیان شا (عادل) و هەندێ میرەکانی ئەبیوی ئەما. بەلام سالی دەووم سەر لەنوێ سوپای میسر پوری کردووە گرتنی شام، بەلام لەبەر هەندێ ھۆکار سوپا شای لە ھیکرا بە جێ ھێشت، بۆیە بە ناچارییەوە بۆ میسر گەڕایەووە وازی لە شام ھێناو، شا (الافضل) چو بۆ ئەوێ بە شوێنیدا و بۆ جاری دوویم لەگەڵ شا عادل دا ڕێک کەوتن و بێ ھەولێ قاقۆ (الافضل) وەزیری باوکی نیتوانی چاک کردنەوە.

شا (الافضل) بۆ شام گەڕایەووە شا (عادل) لەگەڵ شا (عەزیز) دا لە میسردا مانەو، بەلام سوپای میسر ھەمیان لە (۵۹۲ ک) دا بۆ سووریا گەڕایەووە، شام لە دەستی (الافضل) شا چوو و دەروە لە بەرامبەر ئەمەدا قەلای (صرخەدی) بچوکی دایە.

لەسالی (۵۹۵ ک) دا کاتی شا (عەزیز) مردو، شا (عادل) دەستی لە خوێم ھەلگرت داوای لە شا (الافضل) کرد کە بێ بۆ میسر و بێ ھەوێ و جێگەی شا مەنسور (کۆرە بچووکەکی شا عەزیز) و شا (الافضل) یش ئەمە بە ھەل زانی، تا دەسەلات بەسەر شا مەدا بگەڕێ، بەلام (شا عادل) لە پوری وەستاوە، بۆری ئەدا بە ناوای خۆی بگات و، باروودۆخی نیتوان (الافضل) و ئەوان شێوا ئەنجا تەنگەتایان کرد، تا لە (پەییعی دوویمی ۵۶۹ ک) دا تەسلیم بوو بە ناچارییەوە بۆ قەلای (صرخەدی) بچووک گەڕایەووە.

لە سالی داھاتوو دا لەگەڵ شای برای (الظاهر) سەرکاری (حەلب) ڕێک کەوت و بەئێنی ئەوەیاندا کە شام بگرنەو، لەسەر ئەم قەسەدە شا (الظاهر) بە سوپاوە چوو و سەر شام و تۆقی داو، ئەگەر لەبەر ناکۆکی ئەو دوو براوە ئەوایە زۆری ئەماو کۆتێژێ بکەن کە شا (ظاهر) لە شام تۆقێردنی دەستی ھەلگرت و گەڕایەووە، داوی ئەم شکانە شا (الافضل) بۆ (الحمص) گەڕایەووە، مائۆ خێزانی خۆی کۆکردووە و چوو (صرخەدی)، بەردوام پەییوەندی بە شا عادلەو دەکردو داوای بەزەیی لی ئ دەکرد، تا لە سالی نایندەدا قەلای (جەم) و (سەروج) و (سەمیسادی) پێدا، کە لە (۵۹۹ ک) دا لێنی سەندبوو، لای شا عادل ھێچ پەییوەندییەکی باوکی و کەسو کارتی ئەو دەست نەگەوت، بۆیە قەلای (سەمیسادی) قایم کردو، رایگەیاندا کە خۆی دەخاتە ژێر نالای (رەکن الدین سلیمان)ی سەلجوقی دووھەو لە (ئەنادۆل) دا.

پاش ماوەیەک ویستی لە ڕێگای (کەیکاوس)ی ئەوێ سییەمی ئەم حاکمە پرواتە (حەلب) لەوێدا حکومەت دروست بکات و شانسێ خۆی تاقی بکاتو، ئەمەش داوی مردنی شا (ظاهر) لەوێدا، بەلام ئەم تەگبەرەش سەری نەگرت و ناژاوەی خێزانی پوینداو، شا (الاشرف) کۆپی شا (عادل) لە (۶۱۵ ک) خۆی تێو گۆلاند.

ئەم شایە بێ شانسە زانی داوی ئەم ئەزموونە سەختە بەخت یاوەری نیە بۆیە وازی ھێنا و گەڕایەووە قەلای (سەمیسادی) و لەوێدا بە گۆشەگیری سەری نایەو دور لە پلان و سیاسەت، ئەمەش لە (۶۲۲ ک) دا.... { . ییگومان خوداوەند دەفرموی: { ولا تنازعوا فتفشلوا } . واتە: ناکۆکی مەکەن ئەگینا سەرناکەون. ئەمەش سیاسەکی میژووییە و گۆرانی بەسەردا نایەت، بەم ھۆیە دەولەتی گەورە ئەبیوی مائۆ ناوایی لە دنیا کرد و دەسلەلاتی بۆ مەمالیکەکان بەجێ ھێشت. دیارە ئەم نموونەییە کیفایەتە بۆ ھۆکارەکانی رووخانی دەولەتی ئەبیوی و ئەمانی دەسلەلاتی ئەوان لە جیھانی ئیسلامیدا. وە زۆر کەس گەلی دەکات کە (صلاح الدین) ھێچی بۆ کرد تەکردووە، یان ھەم دەلیت: { ئەگەر پێگەی خۆی لەسەر زەمینێ زاگرووس دا نایایە و ھەمان کاریشی لە ئازەربایجان و ئەرمنستان و تۆروسشدا کردبایە ئەوا چاکەییەکی ئەوتۆ بەردەوام دەکرد کە ئەکە ئەنیا گەلەکی خۆی بەلکو ھەموو ناوچەکەش لەژێر سیبەردا ھەتا ھەتا دەسایەو } .

دکتۆر (عبداللطیف حمزە) بەم وتارە بەنرخە لەمەر قازى (الفاضل) ھە قسە دەکات کە لە گۆڤارى (الثقافة)^(١) دا بلاوى کردۆتەو، لەویدا ھاتوو، کە نێمە بە ھەندى دەسکارىیەو دەینوسین (لە سەر دەمی -سەلاحەددین- دا چوار سەرکردایەتى بە (الفاضل) ی قازى سپێرابن کە ئەمانەن: سەرۆکایەتى سیاسى و، سەرۆکایەتى کۆمەڵایەتى و سەرۆکایەتى زانستى و سەرۆکایەتى ئەدەبى و وێژەى.

لەمەر گەورەى سیاسى ئەودا ئەوەندە بەسە کە (سەلاحەددین) بلى: (من ولّاتم بە شمشیر و رمى نێو بە دەست نەھێناو، بەلکو بە قەڵەمى قازى فاضل

(کورد و کوردستان / ئارشاك سافراستیان / ل ٥١). بەلام نێمە بۆ ھەڵسەنگاندنى ئەم بۆ چوئە سیاسى بە بەلگەمان زۆرە لە مێژودا کە زۆر دەولەت و نیمپراتۆرى ھەبوو لەسەر خاکی خۆیان پایتەختیان دانوو و دەورى خۆیان قائم کردوو کەچى بە ھۆى شەرى ناوخوا ناکۆکى لەناو دەسلەتە ناوخوا لێک ھەلەو شاون و دەسلەتەیان لە دەست داو.

پێش دەولەتى ئەبیوبى زۆر دەولەتى تر ھاتوون و مالتا ناوایى یان لە دنیا کردوو، دواى ئەویش چەندان دەسلەت و نیمپراتۆرى یەتى تری گەرە ھات و، ھەموویان پۆشێش و نەیانئوانى لەسەر کورسى پێشەو، کەواتە: ھۆکارى سەرەکی روخانى دەولەتى ئەبیوبى بۆ چەنگى ناو خوا ناکۆکى بنەمالەى دەگەرێتەو لە دواى (صلاح الدین) داو، ئەگەر بەم ناکۆکیەو ھاتیانە ھەلێو زاگرووس و ھەر ناوچەیکى تری کوردستان پێگومان چر کەیک لە تەمەنى ئەم دەولەتە زەلیە زیادى نەدەکرد. ئەم ناکۆکى یەش بە درێژایى مێژوو لە کەسایەتى کوردیدا ھەبوو، بۆیە نەیانئوانیو کە قەوارەیکى سیاسى بۆ خۆى دروست بکات. (محمد امین زەکی بەگ) لە (خلاصه تاریخ الكرد وکردستان) دەلى: {بەپراستى مێژو ناوێشە پەندو نامۆزگاریە، پێویستە مرۆڤ پەردى لێى وردبێتەو، تا سود لەوانەکانى و پەند لە نامۆزگاریە پاراوەکانى وەرگیرى و، نەگەرێتە ناو ئەو ھەڵانەرە کە ئەوکەسانە توشى ھاتوون کە مێژو ھەلەکانى ھەلگرتوون و پاراستون. پێشتر باسکرا، کە ھۆکارى سەرەکی سەرئەگەوتنى شۆرشە کوردیەکان ئەو نەزانییە بوو کە لە ناو ئەندامانى تاکەکان و پیاو خێلەکیەکاندا بلاووتەو، ئەفا مەر کارى دەستانى ھەلسا بەم کارە ناگایان لە پەوشى دەورەرییان نەبوو، پابردو ناو بووو نیمپرش ھەر ناوایە}.

(ميجر سون) دەلى: {کورد نازاو دلێزن و ناشکێن و، مل بۆ کەس کەچ ناکەن و، قەت ملی بۆ کەس کەچ نەکردوو، قەت نەشکاو لە چەنگى ناو خۆى دانەبى}..... {الاسس النفسية والاجتماعية للقبائل الكردية / هاشم طه عقراوي/ بغداد / ١٩٧١ / ل ١٣٨}.

کەواتە: پێویستە نێمە گلمى لە (صلاح الدین) نەکەین بە لکو گلمى لە کورەکان و ئەوکانى بەکەین کە دواى خۆیان لەسەر دەسلەت و پایە کورسى خۆیان لەدەستداو، دەولەتى ئەبیوبیان پوختاند و ئەوان بەرپرسى بەکەمن! کە ئەک ھەر زبانی بە کورد گەیانە بەلکو زبانیەکی گەورەى بە ھەموو جیھانى نەیسلامى گەیانە. (وەرگێت).

(١) مجلة الثقافة / عدد ٢٦٧ / ٨ / ٢ / ١٩٤٤ / ناوێشان: (ادب القاضى الفاضل) (نوسەر).

دەستەبەرم کردووە).

بەلام دەسلاتی کۆمەڵایەتی (فاضل) ئەوەندە بەسە کە سەرچەم شاعیرانی سەردەمی خۆی پێیان هەڵاوتوووە ستایشیان کردووە و هەریەکە ویستویەتی پێزی ستایشی ئەو سولتان بە دەست بێنێت..... هتد. بەلام گەورەیی زانستی (فاضل) لەو هەدا خۆی دەرەخات کە بە پراکتیککردنی ئەم پلانی زێڕینە هەلساوە، ئەم پلانیەش (سەلاحەددین) لە ولاتی (میسر) دا دیھێنا، پوختەیی ئەمەش دروستکردنی حوچەر و قوتابخانەیی زانستی و جەنگ کردن بوو لەگەڵ برپای فاتیمیەکاندا، سولتان و وزیریش هەردوکیان لەم پلاندا کە کیشابویان سەرکەوتن، قازی خۆی سەرپرشتی ئەم بزافە زانستیەیی دەکرد، زانیانی هاندا بوو نووسین و بەرهەم ھێنان.

بەلام مەزنی ئەدەبی ئەو شیعوو هەلبەستەکانییەتی، ئەوەی سەیرە خەلکی زەعامەتی سیاسی و زەعامەتی کۆمەڵایەتی (فاضل)یان لەیاد کردووە و تەنیا زەعامەتی ئەدەبی ئەویان بە زیندویی لە ھزیاندا ماوە، وەک بۆلێی ئەدەب لەناو سەرچەم پێیازەکانی ژياندا بەتەنیا دەھێلرێتەو^(۱).

ئەوێ لێرەدا سەیرەو دکتۆر قەسە لێدەکات، کاریکی ئاسایی یە لە مێژودا و ھەر کەسێک شوھرەتی سیاسەت و ئەدەبی ھەبێ شوھرەتی ئەدەبەکی بەسەردا زۆر دەبێت، ھەتا لە چاخی (فاضل)دا نمونەمان ھەیە بۆ ئەو، ئەو تەمیر (ئوسامە بن منقەد) کە جەنگاوەرێ بوو جەنگی کردووەو دەستکەوتی ھەبوو، شاعیریکی نووسەر بوو، ئیمپروۆز خەلکی بە شیعوو نووسین وەسف دەکەن.

(۱) فکری بنەماڵە (صلاح الدین) لە فکری عەباسیەکان نزیک بوو وەک لە قەسەکانی (الظاهر)دا لەناو ھەلبەستەکانیدا بۆ خەلیفە عەباسیدا کە سکالای خۆی تێدا بەیان کردووە دەرەکەوئ، خەلیفە عەباسیش ھەر بە شیعوو ھەلامی دەداتەو، لە ژياننامە (الظاهر)دا لە (مشاہیر الکرد/عەمد امین زکی بگ)دا تۆمارکراوە. بەلام لە مەزھەبا عەباسیەکان مەزھەبی حەنەفیان کردووە بە دەستوری ولات. بەلام ئەبوسەیدەکان زیاتر شەیدای مەزھەبی شافعی بوون، وەک لە مێژودا ئەو دەخوێنرێتەو. ھەرچی فاتیمیەکان بوون خولای شیعیی نێسماعیلی بوون. (وەرگیر)

خوینەرانی ئەم چاخیە لە میژودا شوین پەنچەکانی قازی (فاضل) لەناو زۆر لە رووداوێ گەرنەکاندا دەبینی، هەتا بەر لە هاتنی (سەلاحەددین) دا بۆ ناو وەزارەت، خەلیفە (عاضد) گوتی گوتی لە رای ئەو گەرت لە هەلبژاردنی (سەلاحەددین) لەکاتی دانیشتنی خەلافەت بۆ هەلبژاردن نامادەبوو، قازی سەرچەم پالۆتەکانی خستە پوو، چاکەوخرابەیی هەریەکە لەو پالۆتانەیی باسکرد، پاشان ناوی (سەلاحەددین) ی بردو نامازەیی بۆ ئەو کردو، (عاضد) یش لەسەر پاویژی ئەو پێک کەوتو، ئەمەش هەلوێستەک بوو، (سەلاحەددین) لەیادی ناکات.

(نورالدین) بە هیڤشی خاچیەکانی زانیو، بۆ جەنگی ئەوان پاپەری لە شامداو، (ئەموری) لە دەولەتەکی ترسا، بۆیە بە پەلە پاشەکشەیی کردە دواو. لە جەنگی (کەرەک) یشدا دواي پاویژو پرس نەبی خۆی بۆ جەنگ تەییار نەکردو، لەو جەنگانەشدا کە ئەوێ لەگەڵدا بوو لە هاورپیتی ئەو دورنە کەوتۆتەو، ئەگەر لە مەیدانی جەنگیش دورکەوتبێتەو، بۆ کاریکی بوو کە پەییوەندی بە مەسەلەکەو هەبویتو، ناکامەکەشی لەسەر ماندویوونی دەوێستا، هەرکەسیکی کتیبی میژووی (سەلاحەددین) بخوینیتەو لە سەرچاوێ گەورەو تەواوەکانیدا لە زۆر شویندا لەناو دێرەکانیاندا ناوی قازی بەرچاو دەکەوی چونکە پیای دوو مە لەم مەیدانەدا. قازی (فاضل) بەمە ناوی دەرکردو کە سەرداری ئەدەبی پەخشان (النشیری) یە لە چاخی خۆیداو، پێگای خۆی هەیه لە نووسیندا، کە پێوی ناسراوێ دراوێتە پالۆ خۆیەو، مامۆستا (عەلی جارم) لەمەر ئەودا دەلی:

(نوسەرانی ئەم سەردەمەدا بەو پێگایە قازی (فاضل) وە کاریگەریبون، کە لەسەر پێبازی (ابن العمید) دەڕۆشتو بە قولبۆنەو لە (التوریه) و (الطباق) و (مراعاة النظر) و بەشەکانی تری (البديع) وە پەرورەدە بوویو، بۆیە (الاسجاع) هەکانی دێرێبون، چونکە کارکردن بۆ ئەم جورانە نووسەر ناچار دەبی زەمینەیی بۆ خوش بکات، پلان بۆ هێنانە دەستی بکیشیت، ئەمەش قەسە زۆری دەوێت، بەهرەمەندی قازی و ساغی سروشتەکەیی و توانای زمانەوانیەکەیی

نووسینه‌کەى لەوه رزگار بکات، که بکه‌ویتە ژێر لاوازییه‌وه، زۆر لەوه‌ى له‌برده‌ستماندايه گه‌واهى جوانى زمانپاراوى وورده‌کارى دارپشتن و توانای سهرنج پراکێشانی خوێنەر بۆ ئەو ده‌دات، پای هه‌رچۆنێک بێ لەوه‌دا، که هه‌ز ده‌کات نووسینی هونه‌ریه‌که‌ له‌سه‌رى بێت).

قسەى (الجارم) (په‌جمه‌تى خواى لێبێ) له‌وه‌دا (سه‌ره‌نج پراکێشانی خوێنەر بۆ ئەوه‌ ده‌دات پای هه‌رچۆنێ بێ که هه‌ز ده‌کات نووسینی هونه‌ریه‌که‌ى له‌سه‌رى بێ) ئەوه‌ ده‌گه‌یه‌نى که زمانپاراوى (النوق) گۆڤاوه‌، شێوازی قازى (الفاضل) هه‌رچه‌نده‌ سه‌ره‌نجى پۆله‌کانى سه‌رده‌مى خۆى پراکێشا بوو، به‌لام شوێنى په‌سه‌ندى زانایانى (البیان)ى ئەم چاخه‌ نیه، ته‌نیا به‌و مانایه‌ نه‌بێ که بریتین له‌ چه‌ند په‌رپه‌یه‌کى په‌ره‌سه‌ندوى ئەده‌بى و نووسینی هونه‌رى و، زه‌مه‌ن به‌ره‌و شێوازی ئازادى و په‌هاى (الانطلاق) برپویه‌تى.

تێبینى ئەوه‌م کردوه‌ که زۆریه‌ى جۆره‌کانى (بهدیع)ى که قازى (الفاضل) بایه‌خى پێداوه‌ سه‌رچاوه‌که‌ى له‌ کتێبى خواوه‌ بووه‌ که ده‌روازه‌یه‌که‌ گه‌یشتن پێى زه‌جمه‌ته‌و، ته‌نیا که‌سێ پێى شاد ده‌بێ که توانای تێگه‌یشتنى قورئانى پۆشنى به‌ حالێ بوونه‌کى هۆشیارانە هه‌بێ، ئەنجا وه‌رگرتنه‌که‌ى شوێنى راست بگرێ! چونکه‌ زۆر له‌وانه‌ى پێچکه‌ى ئەویان گرتوه‌ بێ فێربوون و توانست له‌و لێوه‌رگرتنه‌وه‌ هۆگرى بوون. هه‌ولیان داوه‌ لاسای به‌ شێوه‌ى بکه‌نده‌وه‌ که به‌ به‌هره‌ى ئەو شاد نه‌بوون، بۆیه‌ وه‌رگرتنى ئەوانه‌ له‌ شوێنى خۆى نییه‌و، ئەمه‌ش کرداریکە ده‌بێ خۆى لێدوره‌ په‌ریز بگرێ، چونکه‌ شوێنه‌ که شوێنى کتێبى خودایه‌.

من به‌ شێوه‌کى گشتى دو تێبینیم له‌سه‌ر ئەده‌بى قازى هه‌یه‌:

تێبینى یه‌که‌م: میژوونوسان له‌ شیعه‌ره‌کانى حالێ نه‌بوون و به‌ ناودارى له‌ناو داره‌کانى په‌خشان ناویان بردوه‌ له‌سه‌رده‌مى خۆیداو، به‌شاعیریکی سه‌رکه‌وتوو ناویان نه‌بردوه‌، که‌چی شیعه‌ره‌کانى له‌ په‌خنه‌ى هاوچه‌رخماندا له‌ په‌خشانه‌کانى

به رزترن، چونکه له زور له شته لاوازه کانی شته جوانه کان رزگاری بووه دیوانی
 نوم که به لیکولینه وهی (د. احمد بدوی) دهرچووه له خویندنه ویدا له دیتنی
 هندی له په خشانه کانیدا ههستم به قورسی نه ده کرد، به لکو مانای قول و
 فراوغم بینى له ناویاندا نه که هدر به روکاری وشه کان، قولی یه که بیر قولی بی
 وینهی نو پیشان ده دات له سدرده می خویدا، قازی کوپ بووه، دره وشاوه و جوان
 نه بووه، له گدل نه وه شدا دل که شه کاوهی هه بووه، شيعره کانی هدر له مهر (الغزل
 العاطفي) دا په وانه ده کرد، تا پیری به سدردا هاتو، به لام شتیکی تازهی به سدر
 دانه هیئا، چونکه نه خوشه کهی و ابو پیری کهی شاراوهی هه بوو، قازی ده لیت:

فبلغت اول عمری ارذل العمر

فلم یزدني اشتعال الشيب فی الشعر

والشيب والشعر کانا ساکني خلدي

وانما انتقلا منه الى نظري

كان الحما امام الصفو ارفق بي

من الحياة التني أفضت الى الكدر

عمر الفتى ليل، والموت صُبْحَتَه

والشيب بين الدجى والصبح كالسحر

نوم هه لېه ستانه هی شاعیریکي به سدرنجو کارزانو، نه گهر قازی بو نوم
 جوړه پامانه ده ست به تال بوايه، فیهله سوفه کی له چه شنی (نه بوو عه لای
 مه عری) ده بو، یه کی له مو شيعره غه زه لی یه پر له ورده کاریانهی نو، له مهر
 نافرته کی جوانی گورانی بیژنه:

تلد میته اعیین

وفیها التي تجتنی الانفس

تیبینی دووه: نه دهبو ویژنی قازی زمان پاراو (المسترسل) ه بهی سهر و (السمع) وتن بوو، نه مهش په نگیکه له ورده کاری، که له دهر پینه کی سهر که وتووه ده ورده چی. زور نامه ی تاییه تی بو (سه لاحه ددین) ده نارد له کاتیدا له غه زاکانیدا شا (ناصر) له (میسر) دورده که وتوه، من بویه به غه زاکانیا دهبم، چونکه خه باتی (سه لاحه ددین) بو خودا بووه و هاوشانی غه زاکانی (به در) و (توحد) و غه زاکانی تر بووه.

(سەلاحەددین) ھەم لە کاتی سەرکەوتندا کە قازی نامە ی بۆ دەناردو پیرۆزیایی سەرکەوتنی لێدەکرد، یان کاتی دەشکاو نامە ی دڵنەوازیی کردنی بۆ دەنارد بەقسە کامی ئەو زۆر دڵ خۆش دەبوو..... ئەوە تا لە جەنگی (عەککا) دا کاتی (سەلاحەددین) شکا قازی بەمە ی زانی، ئەوکاتە لە (میسر) بوو کە سوڵتان زۆر خەمبارو دڵتەنگە نەخواردن و دەخواو نە دەخواتەو، بینی ئەرکی سەرشانییەتی کە نامە ی دڵدانەو ی بۆ پەوانە بکات و، ئەوە بۆ ئەم پرستە نایاب و، پەوانییژیانی هینا کاتی لە گەڵ (سەلاحەددین) دەدوێ و دەلی:

گەرەم! ئەدی خودا سەیری ناو دلائی خەلکی زەوی نەکرد، کەسی تر بە شایستە و باشتەر نەزانی ھەلیبژێری بۆ بەرزکردنەو ی ئایینی خۆی و پەیتی خۆی، ئەوە تا لە زەویدا سەیدەکان ھەیە، کە نزیک ی پیغەمبەراییەتین^(۱)، ھەییە بە میرات پادشایەکی بە دەستەو گرتووە، ھەییە دەوڵەتمەند و سەرمایە دارە، ھەموو ئەوانە ی دانیشتان و تۆی ھەڵساندو، ئەوانە ی بێ تاقەت کرد خۆی چالاک و گورج کردو، دنیای لای خۆشەویست کردو، لای تۆ ناپەسەند کردو، شمشیری ئەوانە ی خستەو کێلان: ﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ﴾ (التوبة- ۴۶).

ئەگەر ویستبایان دەرچن خۆیان بۆ ئامادە دەکرد چۆن خۆ ئامادە کردنی، بەلام خودا نەویست بیان نیی، بۆیە بەستنییەو و، نەفەر ی وتی لە گەڵ خانەنیشینەکان دابنیشن.

بەلێ ھی دوهم — لە ھی یەکەمین گرنگتر — ئەوەبوو کاتی وشە ی کوفر لە تەواری جیهاندا یەک دەنگ بوو، دەریاکان پر بوون کەسیان دوا نەکەوتن و، کەشیش نیتوانی خۆی و ئیو ی بە دور نەزانی و، لەدلی نەگریسیانەو دەرچوون و، نە مائی

(۱) سەیدەکان ئەوانەن کە بە ئەژاد دەچنەو سەر ئەژادی ھەسەن و حوسینی گوری پیتشەو اعلی پەزاو سەلامی خوایان لی بیت. (وەرگێر)

هه‌بوو پێیان بدری، نه پادشایی هه‌بوو حوکیان بکاتو، ئه‌وان له هه‌موو به‌رزاییه‌که‌وه ده‌هاتنه‌ خواره‌وه، گه‌وره‌م تۆ وه‌کو گوتراوه:

لست مليکا هازما لنظيره ولكنہ الاسلام للشرك هازم

تۆ له‌ناو گشت مسوڵماناندا ده‌ستیکت نیه ته‌نیا بانگه‌وازی نه‌بی، هه‌یچ خه‌باتگێڕی له‌گه‌ڵ تۆدا نییه ته‌نیا به‌ زمان نه‌بی، بۆ مه‌به‌سته‌کی خۆی نه‌بی له‌گه‌ڵ تۆدا نه‌هاتۆته‌ ده‌ره‌وه، که‌س نه‌هاتۆته‌ به‌رده‌ستی تۆ به‌کری نه‌بی، که‌ست له‌گه‌ڵدا رازی نیه ته‌نیا به‌ زیاده‌ پێدان نه‌بی، هه‌نگاهه‌کانی ئه‌وانه‌ یه‌ک به‌ست به‌ بالێک ده‌گری، به‌ره‌و خودا بانگێشه‌یان ده‌کیت، وا ده‌زانن بۆ مه‌به‌ستی خۆتان بانگیان ده‌کیت، داوای فەریزه‌یان لێده‌کیت وا ده‌زانن داوای سوننه‌تیان لێده‌کیت، به‌هه‌ستیان ده‌خه‌یه‌ به‌رده‌م، وا ده‌زانن تۆ خۆت هه‌ڵیده‌بۆری بی له‌ ئه‌وان، پراکان له‌مه‌ر تۆ وه‌کو یه‌ک نین، راویژه‌کان له‌ کۆری تۆدا جۆراوجۆرن، هه‌یه‌ ده‌لی:

بۆ واز له‌ شه‌ر ناهێنی؟ هه‌یه‌ ده‌لی: بۆ ده‌ست بۆ ناشتی درێژ ناکاتو، په‌شیمانه‌ له‌و به‌شده‌ی له‌قیسی چووه‌، ده‌ست بۆ ناینده‌یی راده‌کێشی که‌ ریتۆنییه‌کی تێدا ده‌ریکه‌وی، به‌نده‌ ده‌یه‌وی به‌مه‌ روی خۆشی گه‌وره‌مان و سینه‌ی فراوانی نه‌گۆڕی، ته‌نگه‌وه‌ تونده‌ی ده‌رواتو ته‌نیا باسو خواره‌که‌ی ده‌میستی، کاره‌سات ده‌روی بۆ ده‌بیته‌وه‌و پاداشتی ده‌میته‌وه‌.

ئهمه‌ هه‌ندێ نامهی دلخۆشی دانه‌وه‌ بوون، نمونه‌ی له‌مه‌ش جوانتر هه‌یه‌، چونکه‌ شوێنه‌که‌ شوێنی نه‌ژماردن نیه، به‌لکو شوێنی به‌لگه‌ هه‌تانه‌وه‌یه‌، ئهم نامه‌یه‌م هه‌لبژارد، چونکه‌ پارچه‌کی زیندوو له‌ میژوی (سه‌لاحه‌ددین) و، به‌ جوانترین شیوه‌ وینه‌ی خه‌لکی ده‌وری (سه‌لاحه‌ددین) ده‌کێشی، ده‌مامک له‌سه‌ر روی هه‌ندێ له‌و که‌سانه‌ هه‌ڵده‌مالی و ئابرویان ده‌بات که‌ له‌سه‌ره‌وه‌ خۆشه‌ویستی پیشان ده‌ده‌ن و له‌ دله‌وه‌ش پلان و فێلی لێده‌شارنه‌وه‌، ئه‌وه‌ی بیه‌وی بگه‌رێته‌وه‌ داوای سه‌ر شو‌ری ده‌کات و ئه‌وه‌ی بیه‌وی تالان و ده‌سکه‌وتی شه‌ری ده‌ست بکه‌وی

بۆ جهنگ ههول ده دات، نهك مهبهستى له پاداشته، (سه لاحه ددين) به دلتيايى يهوه ده يانناسى، به لام دان به خؤدا ده گرى و يان باسيان ناكات، وه نه گهر خورپه شاراوه كانى له نامه كى دريژدا ده خوئنده وه، دلى پىخ خوشده بوو پوى ده گه شايه وه، نه مهش به شيكه له وهى قازى گرنگى پيدا وه، نامه ي ترى زورى نارد وه كه له سهر هم پى و دانگه دا هؤنرا ونه وه!

نامه يه كى په خشانى قازى (فاضل) م خوئنده وه كه بۆ (عبدالكريم) ي براكه ي ده نووسى كاتى ده بينى به وه له خوى بايى بووه، كه براى قازى (فاضل) وه خراپه ي له گهل پيا وه كى به ريژدا كرد وه كه مير (علم الدين) كورى (النحاس) وه هه واله كه بۆ قازى (فاضل) گه رايه وه، نه وىش زور توپه بوو، نهك هه ربه مهربه كهب به لكو به پيتى پشكو نامه يه كى بۆ ناردو، له م نامه يه دا ناموزگارى تيدا يه بۆ نه وانه ي به خزمه سهر كرده كانيان خو چه پاله ده دن و شتى خه لك به سوك سه ير ده كه نه و به پا يه نه وانه فريو ده خؤن و فيز ليده دن، كه چى له لاي نه نه و كه سانه وه پشتيان پى به ستر وه چاو پوشي يان ليده كرى، به لام قازى (فاضل) كه په سه نه به سهر برا كه يدا دهنگى بلند ده كات و ده لى: ^(۱) (سوئند به خودا نه گهر هم برينه ي تيمار نه كه ي، كه تۆ بريندارت كرد وه وه نه و كار هى كرد وه چاكى نه كه ي و له دژى نه و خراپه تى هه لنه چيه وه كه نووسيو ته وه به قسه كرد وه، قسه ي من له گهل تۆدا هه ر به نووسين نابى و، نه و هؤكاره ش لاده به م كه توانيو ته به و هؤيمه زيان به ها وړيكان بگه يه نى، هاوار بۆ نه و كه سه ي ده سكه وتى پؤژانه ي نه و گريدانى دليه تى له سهر كينه و پقو كرد نه وه ي زمانيه تى بۆ سهر زه نشته و لؤمه، نه گهر من هاويه شى تۆ نام له هه رشتى دا كه تۆ به نه ركى سهر شانى خه لكى ده زانى، وازم ليت ده هينا و كو لم ليده دايت هه رچى ده ت كرد كريات، به لام يده نكي خه لكى له راست تۆرا له به رامبه ر چاكه ي زورى منه ويه، چونكه تۆ ته نيا له توره كه ي ده به خشى،

(۱) هم نامه يه (كمال الدين العليم) گواستويه له رهشنوسيكدا كه ماموستا (عبد الدين الخطيب) خوئندويه وه، له بش سيته مى (الحقيقه) كه يدا (ل: ۲۸) دا هينا ويه .

بەزەيىيەكت بەكلۆلى خۆتدا بېتتەۋە، ئەگەر سەيرى دوتىنى خۆت بىكەيت و، سەيرى ئىمىرۆشت دەكەيت بەزەيىت بە شوئىنى خۆت دايتتەۋە لەمەر منداۋ بە زمانى ئەۋ پىاۋە ۋەلام بەدەۋە، كە سوپاست دەكات، ئەگەرچى ۋەللاھى سەركۆنە كەردنى من پەخنەيەكە سەركۆنە تۆي پىدەكەم، ئەگەر نەمزانىيە زۆر لەۋەي كە لەبارەي تۆ كە گوتراۋە لەپاست ئەم پىاۋەيەۋە كەمىكە كە كەردوتە ئەم قسانە تىۋە دەسراندى كە لە كەسى ترمەۋە سىراۋەندۋەۋ، پۆۋان فېرى ئەۋەتدەكەن كە لىيى بىئاگا بوويت و، خودا پىشە سەرت بەرەۋ پەزەمەندى خۆي بىبات و، شمشىرت بىخاتەۋە كىلانن لە راست شەپەكەتەۋە، تىتر خودا حافىز).

ئەم نامەيە تەنيا ۋەكو وىژەيەكى قازى پەۋانبىشۋ خاۋەن لۆژىك ناھىنمەۋە، بەلكو بۆ دەرخستنى پەۋشتى جوانى ئەۋ ىشمە كە شايانى ئەۋەيە كە لە دىنيى پەفتارى مەۋقايەتى سەركەۋتودا پەيپەۋى لى بىكرىت

ناستهنگ و تهنگ و چه له مه

ئەگەر هیواوەتە زۆرەکانی (سەلاحەددین) دواى گرتنى (قودس) لە گەڵ ئەو گەمارۆیە دلتەزینەى دواى (عەككا) توشى هات پێكەوه بەوردی هاوسەنگ بکڕین دەبینى کە (سەلاحەددین) دواى جەنگى (عەككا) بۆى نەپەخساوه کەمێک کامەرانی بەرچاو بکەوێ، ڕەنگە میرە مسوڵمانەکان هاوێیانینیان کردبە لە گەڵیدا بۆ پشتیوانى، ئەگەر بەم سەیرییه ئەم کارەساتەیان کردبایە کە ئەمە تەنیا قەدەرێکە توشیان هاتوو و (سەلاحەددین) ییش تەنیا یەکیکە لەو کەسانە کە ئەم قەدەرەى توش هاتوو، بەلام میرەکان لە ژێر فەرمانى هاندانى یەکیکیاندا کۆبوونەوه، کە پێکەوه بەرەوپۆى (سەلاحەددین) بلێن: میرەکان بۆ شارەکانیان دەگەرێنەوه تا لەو شەپە دوربیکەنەوه کە هیچ قازانجێى لە بەردەوامبوونیدا نایمەنیت.

(سەلاحەددین) زانى ئەم قسەکەرە بەتەنیا نیه و کەسانى هەیه پشتى دەگرن. بۆیه دەنگى نەکر تا لەسەر ڕایەك یەك لادەبنەوه. پاشان بانگى قازى (بهاء الدین) کۆری (شەداد) ی کرد،^(١) کە ناسۆرو خەمى هەلپێژى: وە پرسى یارى لەمەر بۆچونى

(١) خاوەنى کتیبى (النوادر السلطانية والحاسن الیوسفیة) یە، کە لەمەر ژياننامەى (صلاح الدین) نوسیوەتى، و نيمۆ لە کتیبخانەکاندا زۆرە، گرنگترین سەرچاوەیە لەمەر (صلاح الدین) دا و تەواکەرى مێژوى (ابن اثیر)، لەمەر (صلاح الدین) دا، بە زۆرى ژياننامەى شو کاتەى ئەوى تێدا یە کە دواى گرتنى (قودس) و دەکەوتەوه نێوان (٥٨٤ - ٥٨٩ ک) کە دوا تەمەنى ئەوه. هەرچەندە (ابن شەداد) مێژوونوس نەبوو بەلام زۆر لە راستى یە مێژووەکان نیشان دەدات. ئەم قازى یە وەکو لە (وفیات الاعیان) دا هاتو (ابن خلکان) مامۆستای ئەویووە لە (موصل) دا، هاوڕێى دلتۆزى باوکى (ابن خلکان) بوو، و هەر دوو کۆری یەك هەرم بەبون، ئەو خەلکى (موصل) بوو و ئەو خەلکى هەولێر بوو، (ابن اثیر) ییش خەلکى جەزیرە بوو، هەرسێکیان لە یەك سەرەمدا ژیاون.

خۆیدا لێدەهات لەبارەى ئەم ناکۆکی و ناتەبابی یەدا، قازیش ئاماژەى کرد کە میرەکان و قەرالەکان لەگەڵ سولتاندا کۆبێنەوهو، ئەو خاوەن شان و شەوکهوتی بوو لە دۆلى ئەوانداو، نەبیویست جەلوی کارەکانی لەدەست دەریچى، بەلکو دەستی پێکردو دەیوت: (لەکاتیئێکدا پێغەمبەر ﷺ تەنگەتاو دەبوو لە هەندێ گرفت و تەنگانەدا بۆ غەزا بەیعهتی مردنیان لەگەڵدا دەبەست، ئێمەش نزیکترین لەو بە پێغەمبەری خودا دڵنەوازی خۆمان بکەین، رای ئەوهیه لەتەك (الصخرة)دا کۆبێنەوه لەسەر پێپەوی سۆتێند خۆری پێغەمبەردا ﷺ ئێمە بێینە سۆتێند خۆری یەکتەریو، زۆر نابات سەردەکەوین).

فەرموودهی پێغەمبەری خودا ﷺ ھۆکاری رابونەکی زیندو بوو لە سینەى گونگرانداو، دڵخۆشی خۆیان لەمەر ئەم بیستەندا راگەیانداو، (سەلاحەددین) دەرفەتی ئەم رابوونە نکاوێ قۆستەوهو وتاریداو وتی: (خەلکێنە بزانی ئێو ئیمپڕۆ بەتەنیا لەشکری ئیسلامو، خۆین و سامانی مسولمانانی بەگەردنی ئێو یەو، کەس نیە جگە لە ئێو جەنگ لەگەڵ ئەم دوژمنە دەسترییکەرە بکات، ئەگەر ئێو پەشت بکەنەوه بەواوی ولاتی ئیسلام وەکو پەرێ لەژێر پیتی ئەودا دەپێچرێتەوهو، ئێو ش تەماشای دەکەن، سەرچەمی مسولمانان لە ھەموو ھەریمەکانی زەویدا ھیوایان بە ئێو یە، چۆن ئێو سەرشۆریان دەکەن، خوداش بەلێنی سەرکەوتنی بە بەندەکانی داو، کە بەسەر دوژمنیاندا زال دەکات و خودا لە پەیمانێ خۆیدا پاشگەز نایێتەوه)!

ئەو لە موصلدا لە (٥٤٩ ک - ١١٤٥ ز) لە دایک بوو، قازی قازیەکان بوو، لە زۆر لە جەنگەکاندا بەشداریبوو، لەگەڵ قازی (فاضل) و (قازی ھەکاری)دا پشتیوانی خوازی (صلاح الدین) بوو. وە لە (٦٣٢ ک)دا لە (حەلب) مردوو. ئەو قازی سەربازگەى ئەو بوو ھەم لە قووسداو، لە خوشی و ناخۆشیدا ھاروێی سولتان بوو. (بروانە النوار السلطانیة / تحقیق احمد ایشی، ئێمە کورتمان کردۆتەوه. وە (صلاح الدین) زۆر قازی تری کورد لە دەولتەکەیدا خزمەتکاری بوو وەکو قازی (صوالدین) کورێ (عبدالملك) کورێ دەرباسی کوردی کە لە (٥٦٦ ک)دا دەیکات پە قازی قاھەرەو، لەسەر دەمی شا عادل دەبی بە (شیخ الشیوخ) (مشاہیر الکرد) سەیر بکە، سەرباری قازی (عی الدین ابو حامد)ی شەھرەزوری وەکو (ابن الاثیر) باسی کردوو. (وەرگێڕ)

ئەنجا سولتان گریاو، ھەموو گوئیگرانی خستە ژێر کاریگەرییەو، ھەموویان ووتیان: گەورەمان! ئێمە ھەموومان بەندەو خزمەتکاری تۆین، تۆ بوویت پەرور دەت کردین و گەورەت کردین و بەھرەو ەرت کردین، ئێمە تەنیا گەردنمان ھەبەو، ئەویش ئەو ەتا لەژێر دەستی تۆدایەو ئێمە واز لە سەر خستنی تۆ ناھێتین ھەتا دەمرین! ھەلۆیستە کە یەك لاگەرەو ەبوو، بەبەرە کەتی راویژی (بھاء الدین) پەوش و دۆخە کە بۆ پەوشەکی تر گۆپا، سولتان کە مانى لە خواردن گرتبوو، چاوی گەش بوون، بانگی نان بەر (الیماط)ی کردوو ھەموویان بەدلى خۆش نانیان خواردوو سوربوون لەسەر نیازی خۆیان وەك خودا بیەوی کە ھێزی خەلکە کە سەقام گیر بکات، ھەول ەات کە شاکانى خاچیەکان کەوتونە کیشە لەناو خۆیانداو دوبرەکی کەوتۆتە نێوان دوو کەس لە گەورەکانیان لە سەر تەختى (بەیتول مەقدس) لە دواى سەرکەوتنیاندا، ئەم کیشەبە سەری کیشا بۆ دوژمنکاری و دەستدریژی کردنو (فلیپا ئۆگستوس) کە شای (فەرەنسا) بوو شامى چۆل کردو بە دلى تەنگى یەو گەپا یەو بۆ (ئەوروپا) و فەرمانى خۆی بۆ (شیردلى - ریحارد) بەجى ھیشت کە شای (ئینگلترا) بوو، ئەمەش ھەمووی مانای سەرشۆپی دەدات بەم گەلە یەو، مانای یەك ریزی و پشتگیری یەكتری دەدات بە مسولمانان. (ریچارد)ی ئینگلیزی بەر لەو ە سەیری کیشەى (مەسیح) بکات، لە بەرژەو ەندیەکانى خۆی دەپوانى ئەمەش ھانیدا بۆ ھێرشکردن، دلى بەمە خۆش بوو کە لە گرتى گەورەى پاشای فەرەنسى رزگارى بوو، وە بوو بەپیاوی خاوەن پایە کە لە تەواوی (ئەوروپا) دا دەنگى بلاییتەو، بەو مانایەى دواى مردنى شای (ئەلمانیا) و پاکردنى شای - فەرەنسى) ئەو لە بەرامبەرى (سەلاحەددین) دا دەو ەستیت، پالەوانەتى مەیدانى لەمەر ئەودا بلایۆو کە گومانى تیدا نەبى، بەلام نەك پالەوانەتى شاسوارەکی جوامیر، وەك ھەندى لە نووسەرانی خۆشاوا بەم ناو ەوسفى دەکەن تا لەرێزی (سەلاحەددین) دا دابینن! چونکە واقعی رووداو ەکان ئەو ەدرەخات کە پادشا فیلەوان بوو، لەکاتی کدا لیبور دەبى دەرخستوو ەو جوامیری نواندوو تەنیا بۆ راوکردنى نیچیرەکی بوو، نەك لەبەر ئەو ە پیاو ەتى و

جوامیژییه که دەبیەخشیت. ئەمەش لەم نووسەرە ئەوروپییه شاراوێه کاتێ لەمەر (پێچارد) هەوتویەتی: ^(١) (مێرو قەرالە دەرەبەگە کاغان لە سەدەکانی ناوەراستدا لە

١) بێگومان (پۆشنیری) ئەخەشە بۆ گەلان دەکێشێو، پێگای مامەڵەکردنی نوعمەت لە گەل ڕوداوێه کاندای دیکاری دەکاتو، نایندەى میلەت دەستەشێان دەکات. پۆشنیری ئیسلامی ڕەسەن کە نایینی عیسای موساو ئیبراهیم نوحەو، دواچار بوو نایینی (محمد ﷺ) ئەو نوعمەتى ئیسلامی والیکرد شێوازەکی ئەدگار وەرگیرێ لە ژياندا، لە بێرو کردارو تیورو ڕەفتاردا، موسلمانان سەرەتا کاتێ بەم پۆشنیریە پەرورەدە بوون نیوی گۆی زەویان نازاد کرد. شیخ (عبداللهی) (دەهلوی) سەرکردە سالی (١٨٨٠ ز) وەکو لە کتێبی (کوردو کوردستان / نازشاک سافراستیان / ل: ١٤٢) دا هاتوو (لە نوسراویکی ئەتێنی دا بۆ کۆنسولی بۆریستانی راستی ناین و ڕوای گەلی کوردی بەم جۆرە باس کردوو: گەلی کورد گەلیکی جیاوازه، لە نایینی خەلکی تر جیایه، هەروەها یاساو دابو نەرمیتی جۆرەکی ترن}.

ئەمەش ناماژەیه بۆ جیاوازی سایکۆلۆجی کۆمەڵایەتی گەلان. بەهەر حال ئیسلام ئەم قوتابخانەیه بوو کە توانی (صلاح الدین) دروست بکاتوو بیکات بەسەرکردەیهکی نووئەیی و، پالەوانی دنیای ئیسلامی لەسەر دەمی خۆیدا. جیاوازی (صلاح الدین) لەگەل سەرکردەکانی ترو سەرکردەکانی خۆر ناوا بۆ جۆری پۆشنیری دەگەرێتەوه، ئەمەش لەیاد ناکەین کە بۆ ماوه ١٠٠٠ ساڵێ کیش پۆلی خۆی هەیه هەر بەم پۆشنیریە توانی گەورەترین دەسەڵات پێکەوێتی و هەموو ڕەگەزو مەزەهەبی پێکەوێ کۆیکاتەوه، خۆرەهلات لە دەست گەورەترین کارەسات ڕزگار بکات!

(ڕەفیق حلمی) لە یادداشت / ب ٢ / ج ٥ / ل ٣) دا لە لە خوار وێنەى (صلاح الدین) دا نوسیویەتی: {سولتان (صلاح الدین) (ئەبیوی) جێی شا نازی کوردو گەورەى پارێزگارانى خرا پەرستەکانى خۆرەهلات بەرامبەر بە هێرشى عیسایی (خاچ) هەلگرەکانى خۆر ناوا} ئەگەر لەبەر ناتەبابی کورپو بنەمالەى (صلاح الدین) ئەبوابە دەوڵەتەکە دەمایەوه. وەکو (صالح قەفتان) لە (مێژوی گەلی کورد / ل ١٩٦) دا دەلی: {بە مێژو ساغ بۆ ئەوه هەتا میلەتێ ئازاوهی تێ نەکەوێ مێژوی ئەم میلەتە لە خۆیەوه ناگۆرێت، باری حوکمەتانیش بەو پێیە بەبێ ڕوداو لە خۆه تێک ناچێ. جا حوکمەتى ئەبیویش ئەو سا لەسەر ئەو پێو دانگە ڕۆیشتوو}.

گەورەترین نووئە لە سەر مەزنی (صلاح الدین) لای خۆرناواکان ئەوێه کە لە (مشاهیر الکرد / ل ٢٦) دا هاتوو: {کاتێ ئیمپراتۆری ئەلمانیا هاتە سوریا، ویستی بچێ سەردانی گۆری ئەم پالەوانە بکاتو لە تەک گۆری ئەودا گریاو دەسکە گوڵەکی لەسەر دانائو، پاشان لە وتارەکیدە کە لە دیمەشقدا دای دەرچست، کە: مەن دێخۆشم بە هاتنم بۆ وڵاتێ کە پالەوانەکی وەکو (صلاح الدین) تێدا ژیاوه، ئەم بیاوێ کە بە دلیری و نازایەتی بەرزو بێ وێنەى بەسەر بیاوانی سەردەمی خۆیدا زال بوو، تواناو شان و شکۆی گەیشتنە ناسۆ}.

(میر محمد علی) دەلی: (سەخاوەت و کەرەم بەخشندەى ئەو لە ناستێدا بوو، دواى خۆى (٤٧) دیرەهەمى بەجێ هێشتبوو).

و لە (مشاهیر الکرد / ل ٢٦) دا هاتوو: {لە مێژوی مێژووناساندا هاتوو کە ئەوێ خاچییەکانی سەرگەردان کردبوو لەبەرامبەر -صلاح الدین- دا نازایەتی و بیاوێ و هێژو و جاهو پەیمانپارێزی ئەویبوو}.

سایه‌ی په‌یوه‌ندیان به‌ عه‌ره‌به‌وه‌و، لاسایی‌کردنه‌وه‌یان ره‌وشتی زیرو سه‌ختییان باش بوو، گه‌وره‌و شاسوارانمان فیری دل نه‌رمی و ره‌وشت جوانی بوون، بیته‌وه‌ی شتی له‌ نازایه‌تییان له‌ ده‌ست بده‌ن، من گومانم له‌وه‌دا هه‌یه‌ که نه‌سپانی به‌ته‌نیا به‌توانی ئەم غوونه‌ کارتی‌کردنه‌ بینیت).

به‌ئێ کاریگه‌ری مسولمانان بۆ راست‌کردنه‌وه‌ی ره‌وشتی نه‌وروییه‌کان وه‌کو نه‌وروییه‌کان خو‌شیان باسیان کردوه‌ گومانێ تیدا نیه‌، به‌لام هاوتاکانی (سه‌لاحه‌ددین) له‌ شاو قه‌راله‌کان له‌م شوین و ناسه‌واره‌ دورن، نه‌گه‌ر باسی (سه‌لاحه‌ددین) بکری که سوور بووه‌ له‌سه‌ر په‌یمان نه‌نجامدان، (پێچارد) مانای ئەم وه‌فایه‌ی نه‌زانیه‌، له‌کاتی‌کدا له‌ رووداوی (عه‌ککا)دا سه‌ره‌که‌وت و چووه‌ ناو شاره‌که‌وه‌ په‌یمانه‌که‌ی خسته‌ پشت گوێوه‌و، ته‌واوی مسولمانانی ناوی گرت که زیاتر له‌ (۳۰۰۰) مسولمان ده‌بوو، هه‌ر هه‌موویان شمشیری له‌ دژدا به‌کار هێنان، که‌واته‌: چۆن ده‌گوترێ ئەو غوونه‌ی ئەو شاسواریه‌ یه‌ که‌ پوا‌له‌تی به‌باشتر له‌ (سه‌لاحه‌ددین)دا ده‌بینن. (۱)

وه‌ میژوونووسانی (نه‌ورویا) هه‌موویان ئەوه‌ ده‌زانن که نووسیویانه‌ له‌مه‌ر هه‌لوێستی (سه‌لاحه‌ددین)دا له‌باره‌ی خاچ هه‌لگرانه‌وه‌ له‌ پوژی گرتنی (قودس)دا ئەو لییان بووراو لێ یانی گه‌را که‌ بێ ترس باربکه‌ن و هه‌ر که‌شیش بی‌نیته‌وه‌ له‌ سه‌رو مالی خۆی د‌ل‌ن‌یایه‌و، وه‌ ئەوه‌ی ئەم په‌یمان‌شکینه‌ کردی له‌ راست مسولمانانی (عه‌ککا)دا (سه‌لاحه‌ددین)ی هاندا که‌ تۆله‌ له‌دیلی خاچیه‌یه‌کان بکاته‌وه‌ که ژماره‌ی بن ده‌ستی ئەو له‌ ژماره‌ی مسولمانه‌ شه‌هیده‌کان پتر بوو ناماژه‌ی ئەمه‌ی بۆ کرا، به‌لام ره‌فزی ئەوه‌ی کرد که‌ په‌یمان شکینی له‌ گه‌ل که‌سانێ دا بکات که‌ د‌ل‌ن‌یایی

(د: قاسم عبده قاسم) له (ماهية الحروب الصليبية / الكويت / ج: ۱/ ۱۸۹)دا ده‌نوسێ: {صلاح الدين ده‌وله‌تی خۆی له‌سه‌ر یه‌کی‌تی نایه‌لوژی‌او نه‌خلاقی جیهانی ئیسلامی دامه‌زراند، که‌سایه‌تی ئەو ره‌وشت و ئاکاره‌ی هه‌بوو که‌ شایسته‌ی بکات بۆ بنیاتنانی ده‌وله‌تی، که‌ له‌ باکوری عێراقه‌وه‌ دیاره‌که‌و یه‌مه‌ن له‌ باشوردا در‌ی‌ی‌ته‌وه‌و، له‌ خۆر ئاواشدا هه‌تا نیل،} (وه‌رگێڕ)

(۱) الناصر صلاح الدين / د. عاشور / ۲۴۱.

پیداوون لەسەر یاندا، چونکە ئەو پەیمان شکێنە بەلێن ناگەیه نێتە جێی خۆی، هەلە
لە بۆ چوونی ئەودا نابێتە پاساو بۆ هەلە که! ئایا دواى ئەمە دەکری کە (رێچارد)
بەشا سوارەکی هاو شیوەی رەسە نیتى (سەلاحەددین) حیساب بکەین؟!

(رێچارد) لە دڵیدا ئەم برۆایە دامەزرا کە دواى جەنگى (عەککا) قودس
دەگێژێتەوهو، سور بوو لەسەر ئەوێ کە چەند هەنگاوهکی گۆل بژێر کر او بۆ ئەم
ناکامە چاوەرپوانکراوێ رای خۆی دەست پێ بکات، ئەنجا هەولێ گێژانەوێ
کەناری دەریا کە دا لە (عەککا) وە بۆ (عەسقلان) و ئەو گوندو شارانەى
دەکەوتە سەر رێگای وێران و کاولی کردن.

بەلام (سەلاحەددین) شوێنى کەوت، ئەویش ناچار بوو رو لە شوێنێکی تری دور
لە سوپای (سەلاحەددین) بکات و پشتمانی بەو کەشتیگە لە فەرەنگی یە بەستى کە
بە تفاق و پیاوێ دەهاتن، ئەنجا (حەیفای) گرت و روێ لە (قەیساریە) کردو،
لەوێهە چوو، (نەرسوف) و هێزەکی چاوەرپوان نەکر او یارمەتی داو، لە دەوری
(نەرسوف) دا جەنگێکی گەرم قەوما و چارەنوسەکەى داگیرکردنى شارە کە بوو لە
دواى گەڕانەوێ مسوڵماناندا.

داگیرکردنى (نەرسوف) لای فەرەنگەکان شوێنى حەشاردانى مەترسی بوو بۆ
سەرگیانی واتایی و وزە (المعنوی) سوپای ئیسلام. چاوگی ناپەزایی هەندێ لەو
میرانە بوو کە بە کشانەوێ تەواو جەنگە کەیان لە گەڵ خاچ پرستاندا کۆتایی پێ
بێنن و سولتان زۆر ماندوو شەکەت بوو، تا توانی پازیبان بکات و، پێیان پراگەینەى
کە ئەگەر ریزە کەیان لێک بترای مسۆگەر (رێچارد) هەلە کوتیتە سەر
(بەیتولەقدس) و چاوەرپوانی وەلامی نەکرد کە بە پەلە هەلیکوتایە سەر
(عەسقلان) و، تا خاپوری بکات، تا نەبێتە چاوگی هێز بۆ دوژمنان لە کاتی
پەلاماری چاوەرپوانکراوی قودسدا.

بەلایەوه دژوار بوو کە خەلکی لە شار بڕۆنە دەرو بەنرخترین شت کە هەول
دەدەن بیهێننەوه هەلی بگرن، مژدەى پێدان هەر کە قودسیان گرت هەرچی لە

دەستیان داوێ پێیان بداتەو، لەناوێردنی (عەسقەلان) چاوگی تۆقینی خاچییه‌کان بوو، بۆیه زەوتیان دەکرد، تا بیکەنە بارە‌گایەکی بۆ بە‌رپۆێه‌بردنی جەنگ و سود لەو خێرو بیرو ئازوقەیه سود وەرێگرن کە لەناویدا هەیه، نیمچه جیا‌بۆنە‌ویه‌ک لەناو قەرالۆ شا‌کانی خاچییه‌کاندا قەوما، ئەمەش لە ئاکامی تە‌ماعی سیاسییاندا، (کۆنراد) پە‌نای برده‌بەر (سە‌لاح‌ە‌ددین) تابی‌ی بە‌ هاو‌پە‌یمانی ئەو لە‌ پ‌روی شای ئینگلیزیدا، بە‌لام سول‌تان لە‌ ئە‌نجامی ئە‌زمۆنە پر ژانە‌کانیدا زانی ئە‌وانە پە‌یمان پارێزێ‌نو خاوە‌نی قسە نین بۆیه پێش‌نیاره‌که‌ی پە‌سە‌ند نە‌کرد.

گومانی سول‌تان هاتە‌دی، بێ‌نی (رێ‌چار) کۆ‌بوونە‌وه‌ی لە‌گە‌ڵدا ساز دە‌کات، تا پلانە‌کی تازه‌ داریژن، نیازی خۆیان گوت کە بە‌ر لە‌ که‌ژی زستاندا پە‌لاماری خۆیان دە‌ست پێ بکە‌ن، (رێ‌چار) چووه‌ (الرملە) و (اللد) کە بە‌ رێ‌گای (بیت المقدس) دا بوو، (رێ‌چار) هەرچی سود بە‌ دوژمن بگە‌یه‌نی لای‌برد، بە‌مە‌ش لایە‌کی مە‌ترسییه‌ چاو‌ه‌روان‌کراوه‌کانی بێ‌ترس کردو بە‌ره‌و (بیت المقدس) که‌وته‌ رێ‌گا و تفاقە‌کی باشی بۆ بە‌رگری ئاماده‌کرد، (شیر دل - قلب الاسد) لە‌ناو سوپا‌که‌یدا هە‌سته‌کی دینی بێ‌نی، لە‌و هە‌سته‌ دینییه‌ ده‌چوو کە پایای کاتۆلیکی لە‌ هە‌ڵمە‌تی یە‌که‌مدا زیندوی کرده‌وه، کاتی غە‌زای کرد، رە‌ه‌بانە‌کان لە‌پێش‌ه‌وه‌ ده‌رۆش‌تن (ئینجیل)یان ده‌خوێ‌ندو خا‌چیان هە‌ڵ‌ده‌گرت، سوپا‌که‌ زۆر بە‌ پە‌له‌ نە‌رۆش‌ت بۆ مە‌به‌سته‌که‌ی، کە لە‌ رێ‌گادا مایه‌وه، وە‌ک بلی‌ی پشو‌ی ده‌ده‌ن بۆ ئاماده‌بوون بۆ هە‌ل‌وێ‌سته‌کی چاو‌ه‌رپێ‌کراو.^(۱)

(۱) دکتۆر (مصطفی‌ عمود) لە‌ کتێبه‌که‌یدا (اکفوة‌ الیسار الاسلامی/ دار المعارف/ ل ۷) دا دە‌نو‌ست: {.... ستالین کە‌تێسا‌کانی رووخاندو رە‌ه‌بانە‌کانی گرتو کە‌ شیشە‌کانی شار بە‌ دەر‌کرد، فێ‌ربوونی دینی لە‌ قوتابخانه‌کاندا هە‌ل‌و‌شان‌ده‌وه‌، ئێ‌له‌‌ادی کرده‌ مە‌رجە‌کانی سەر‌ه‌کی ئە‌ندامە‌تی لە‌ حیزبدا بارو دۆخ‌که‌ بە‌رده‌وام بوو، تا ستالین توشی هە‌ل‌وێ‌سته‌کی چارە‌نووس ساز بوو لە‌ جە‌نگیدا لە‌گە‌ڵ ئە‌لمانیدا، هە‌موو هاوسە‌نگی یە‌کان ناوه‌زو بوونە‌وه‌ کاتی بێ‌نی جوتیاری روسی پشتی لە‌ دوژمن دە‌کات کە‌ بۆ بێ‌هە‌نگی و بۆچی ب‌ری، لە‌ کاتی‌که‌دا سەر‌کرده‌ی گشتی پێ‌ی ده‌لی: تاخیرە‌ت و زینتو بوونە‌وه‌ دوا‌ی مردن نییه‌، هیچ پ‌له‌و نیم‌تیا‌زی بۆ شە‌هید نیه‌ بە‌ سەر‌ناپا‌ک‌دا، بە‌ل‌کو هە‌موو ده‌چته‌ وە‌ ژێر خا‌ک پاشان بە‌رگری لە‌ چی و لە‌ کێ بکات ... شیوعییه‌ت پ‌تیا‌زی رە‌سی ده‌ولە‌تو، ده‌بێ‌نی نیشتمان پ‌ه‌روهری، گە‌ل پ‌ه‌روه‌ری

نهمهش زه مینهی بۆ (سه لاهه ددین) سازدا شوینه پوخواه کانی شوره کانی شار قایم بکاتهوه، به لکو دهستیگرد به دروستکردنه وهی شوریه کی تازه به دهستی خوی کاره کی به سهر میره کاندایه شکرد، تا ههر میریک لایه کی دیاریکراوی شوره که چاودیری بکاتو به وزه کاریکه نو ماندوبوونیان پی نه زانیت، بهو هویه شوره قایمه که بهر زکرایه وهک بلینی شوره کی نوئ بیت، نهک ههر شوره شوینی بایهخی سولتان بوو، به لکو دهستیگرد به هه لکه ندنی سهرنگر له دهوریدا تا بیته کوسپو تهگهره له بهرامبهر په لاماری چاوه پیکراودا.

میژوونوسان ده گپرنه وه که سولتانی گهره له گهل مندالی خوی و مناله کانی و ناودارانی خیزانه کی خوی بهردیان ده برد، تا نمونهی دلیرانه بیته وه له خیرایی تهواوکردندا، فهقیهو زاناکان ده یانبینی سولتان له ماندوتیان ثاره قهی لی هه لده چوپاو رایانکرد که کاری له گهلدا بکه نو، به ده میش قورثانیان ده خوینده وه! وهک بلینی خوداوه ند وه لامی بانگی نهو که سانهی دایته وه که له زیگای نهودا وهک یهک ریز ده جهنگن، وهک بلینی دیواره کی ریزکراوی بینایه کن.

کاتی (ریچارد) بینی به زویی شوره که بلند ده کروی و سهرنگر هه لکه نراوه ترساو له دلی خویدا وتی: ته گهر پواله ته کهی شاوای لی کرابی شهی له ناوه ودها ده بی

دواکه وتویی و کونه په رستییه، که واته هه مرو شتی بۆ دۆزه ... مادام نازاو ترسنوک له مردندا وهکو یه کتر بن و زیندوبونه وهو پرسینه وه نه بیته.

له بهرامبهر نهم تیشکانه ترسناکه دا ستالین بینی ناچاره که چالاکي بۆ جوتیاره کان بگپرنه وهو، دان به بوونی پتویستی که لیسا دابن و، ده رگاکانی که لیساکان بۆ نوژ بکاتهوهو، چه سانه وه له سهر پیاوانی دین لایبات و، زیاتر له ممش ههستی نیشتمانی و نه تمویی هاندات نهمی به ناچار بهو کرد ههر چه ند هه گهل بیر کر نه وه کهیدا وهکو شیوعیه کی مارکسی دژ دهاته وه، زانیاریه کان له مۆسکو وه له داهاتوودا بۆ هه مرو شانه نه پتیه کان له تهواوی وه لاتدا گۆزا که جهنگ له گهل دیندا نه که نه وه، نهم وه لامه ناسایی به بده نه وه که مه سه لهی دین له تایدلویزایی مارکسیدا پاس نه کراوهو، شیوعیه ته له گهل مه سه لهی پروا بوون به خودا دژایه تی نه، به لکو مه بهستی دادووری کۆمه لایه تی و جهنگی زهوت کردنهو، نهم می یه ته دژی نیشتمانه تی نه ... {

نهمهش به تهواوی نه وه ده سلیمیتی که ناین به هیزترین غهریزه هاتده ره له نار تهواوی غهریزه ره مه کییه کانی ناو ده روتندا! (وهرگپتر)

هاندراوان بۆ بەرگری، حالیان چۆن بێ کە بەهێزترین تفاق و بەتواناترین پیاویان لە گەڵدا، پاشان کشانەوی بە باش زانی و بەرەو (الرملة) کشاو و زانی بۆرە بۆ هیوايەك دەلێ کە هێنانەدی ئەستەمە.

میژوونوسان بە درێژی باسیان لە زۆری لە ئاگرەستەکان زۆر کردووە و جوانترینیان ئەویە کە (ریچارد) پیشناری دەکات کە سولتان خوشکەکی خۆی (جوانا) شا بۆ (شا عادل) ی برای بخوازێت کە یاری دەی بۆ ناشتیەکی یەكجاری بدات و ئەم دوو هاوسەرە پێکەو حوکی (بیت المقدس) ی بکەن، لە میانەى مسولمانان و مەسیحیەکاندا دابەش ببێت، (شا عادل) پیشوازی لەم پیشیارە کرد کە پیاوی دوو مە دواى (سەلاحەددین) لە شەرەکاندا، دلێری و جوامێریەکی نواند کە پەرەکانی میژوو بەرێزو سەیرەو دەگێژنەو، بەلام (شازادە) کە شیشەکان هەرەشەیان لێی کرد کە لەبەهشتی مەسیح دا دەری دەکەن، (سەلاحەددین) یش لەمەو بەر هەستی بە مە دەکرد و دەیزانی ئەگەرچی رازی بوونی خۆی پاگیانداو وەکو (شیر دل) بیری لێدەکاتەو ئەم کارە ئەوەندە ناسان نییە، ئەگەر ئیسلا میس پێگا بە شا (عادل) بدات ببێتە هاوسەری شازادەکی خاچیەکان، توندپەرەو کە شیشەکان ئەمە دەکەن سەرچاوی ئەفرینەکی هەمیشەیی!

بەلام ئەم پیشیارە هەر چەندە ئەهاتەدی، بەلام ئەو دەردەخات کە شای (ئینگلیز) بێزار بوو، دیسان ئەمە دەردەخات، کە مەسەلە کە لای شیردل سەر سەختی خاچەپرستان و دەرکردنی مسولمانان نییە، بەلکو مەسەلە کە لەسەر جاھو دەسەلاتە، کە بەر لە هاتنیدا جەختی لەسەر کردووە، گەورەترینی ئاواتەکانی لەسەر ئەم دوانە دامەزراندووە، کەچی لە هەوا زیاتر دەستی نەکووت.

(کاتی - ریچارد) بۆ (عەسقەلان) کشایەو، دەستی بە بنیاتنانی شۆرەتیک کرد کە هاویشووی شۆرەى (قودس) بیت، تا لە شارە کەدا یەك بارە گای دنیسا دروست بکات و، بکریتە ناوچەکی ستراتیژی و هەرەشەیی بۆ سەر ئەو ئازوقە و بژێویەکی دەهێنرێتە قودس، ئەنجا هەلسا نامەى بۆ میرو قەرالەکانی خاچەپرستان

پەوانە کرد، تا لە گەلێدا کۆبەنەوێ تا چەند ولاتێ دیاری بکەن تاییبەت بێ بە هەموو پادشاكانەوێ، کۆنگرەییەکی گەورە سازکرا، کە پالەوانە ناودارەکان لەناویدا بەشدار بوون و پەوتی بەهێز بۆ (کونراد) بوو، کە بۆ پادشایەتی (قودس) بیالیۆریت، چونکە بەنازاو دلێر ناسراوە، ئەم پێڕەوێش جیگای دلخۆشی (شیر دل) نەبوو لەناخیدا، کە هەزی دەکرد ئەو پالەوانی دەستیشان کرابایە، بەلام نەبیست لەگەڵ ئارەزووی دژ بوەستی کە شوینی کۆبوونەوێ غەیری سوپای خۆیەتی و ئەمە لە دڵدا پاراست.

زۆری نەبرد (کونراد) دەستەکی نەناسراو تیرۆری کردو، میژوونووسانیش لە یادکردنی بکوژ و اقیان و پەماو، هەندێ بۆ ئەو دەچن گە (شیر دل) بۆسە بۆ ناییتەوێ پیلانی لیگێپرای، هەندێ دەلێن، ئیسماعیلییهکان تۆلە پابردوویان لێ سەندووێ کە ئەوان خۆراگرینو، لە هەلیکدا بە دزییەوێ کوشتیوانە، هەیه دەلی: سولتان ئەم پیلانە بۆ داناو ئەنجامیدا.

پای دوا بۆ لاوازترین پایە، چونکە (سەلاحەددین) قەت پەنای نەبردۆتە بەر پیلانگێپری و پەشەکوژی (الاغتیال - تیرۆر) و شاسواری ئەو شاهیدی بێتاوانی ئەو دەدات و قەت پابردوش دەستی بۆ ئەم جۆرە کارانە نەبردوو، ئەنجا ئەو دەیزانی (کونراد) نە یاری سەر سەختی (شیر دل)ە، چۆن ئەو هەڵدەستی دلی دوژمنی خۆی خۆش دەکات کە یە کەم دوژمنی (سەلاحەددین)ە! وەکو برادەرانی (سەلاحەددین) خۆشیان لە گەڵ (سەلاحەددین) دا بوونو، دوا ئەو ژیا نامەیی ئەویان نووسیوەتەوێ کوشتنی (کونراد) ی بە هۆکاریکی تری دلە پاوکییەکی نوێ ژماردوو، راستە ئاماژە بۆ تاوانبارکردن بۆ (شیر دل) دەکێشێ، بە راستی هەردوو بکوژەکانی دانیان بە مە داناوێ لە کاتی و لەامدانەوێاندا، قسە ئەوێ ئەوانە دەلەسە دەکەن تا گومان لەسەر بابای پلانگێپری راستەقینە لابەن: شوینی ورد بوونەوێ ئەگەرچی راستەکە ئەوێ ئەم دوانە ئیسماعیلی (باطنی) توند پەویونە، بەلام دوژمنایەتی توندی ئیسماعیلییهکان و (سەلاحەددین) سولتانێ مەنە دەکات کە ئەوانە بکاتە

نامرازی کوشتو ناپاکی کردن، چۆن ئەو له ئەوان دلتیا بووه، ئەم کۆمه‌لانه ده‌یان پلانیان بۆ کوشتنی ئەو به‌دزییه‌وه دارپشت، به‌لام هه‌موویان فه‌شهلان هیتا^(۱).

ئەو جه‌نگو شه‌پانه‌ی دوا‌ی تیرۆرکردنه‌ که له‌نیوان مسو‌لمانان و (رێچارد) قه‌وما ده‌روازه‌ی هیوا‌ی به‌ پودانه‌کردنه‌وه، به‌لکو زیاتر ئائومی‌ندی کردن، هه‌ر چه‌نده مسو‌لمانان به‌هۆی ئەم کاره‌ساتانه له‌و پووداوه یه‌ک به‌دوايه‌کاندا توشیان هات، ئەو ئازایه‌تیه‌ی نو‌اندییان بۆ پاراستنی قودس بووه شو‌ینی غه‌وونه پێه‌یناوه، پالّه‌وانه‌کان له‌کاتی رۆیشتنی سوپای فه‌ره‌نگیدا له‌ (عه‌سقه‌لان) هه‌و بۆ (بیت المقدس) سه‌ریان نایه‌ دیوان و به‌رله‌وه‌ی هه‌ردولا تیک ئال‌ین زۆریان له‌ده‌ستداو، نه‌وێران به‌چه‌ ناو شاره‌وه.

پاشان هه‌واڵ هات که ئەو کاروانه‌ی له‌ (یافا) وه‌ ده‌هات و بژێوی و ئازوقه‌ی پێویستی هه‌لگرتبوو (میر به‌دره‌ ددین دل‌لرم) که یه‌کێ بوو له‌ سه‌رکرده‌ی مسو‌لمانان ده‌ستی به‌سه‌ردا به‌سه‌ردا گرتوه‌.

له‌ دوا‌ی شه‌پنکدا که هه‌رچی پێویستی بوو له‌ده‌ستی دان^(۲).

(۱) ئیسماعیلییه‌کان وه‌کو (المنجد فی الاعلام) دا هاتوه: ئەوانه‌ن ده‌ل‌ین: {دوا‌ی (ئەبو جعفره‌ی صادق) (ر) هه‌زره‌تی ئیسماعیل ئیمامه‌و، ئەوانه‌ له‌م قه‌سبه‌ دا نه‌بێ له‌ مه‌زه‌به‌ ئیسلامیه‌کانی تر جیاواز نه‌بون، هه‌تا خه‌لافه‌تی (المستنصر) فاتیمی هات، دوا‌ی نه‌وه‌ی کۆپه‌که‌ی (احمد مکه‌ستعلی) خه‌لافه‌تی وه‌رگرت کۆمه‌ل‌ئێ ئیسماعیلی جیا‌بونه‌وه که (حسن) کۆپی (صباح) راب‌ه‌رایه‌تی ده‌کردن و، به‌یه‌تیان به‌ (نزار) ی براکه‌یه‌وه کرد، دوا‌ی نه‌وه‌ی شو‌شیان له‌ نه‌سکه‌نده‌رونه سه‌ری نه‌گرت (حسن) بۆ (قلعه‌ الموت) رۆیش‌ت. کاتی (حسن بن عه‌مد) سه‌رۆکی (نزار) یه‌کان له‌ (۵۵۸ هـ / ۱۱۶۲ ز) دا هه‌له‌ه‌شاندنه‌وه‌ی دروشه‌ نایه‌یه‌کانی راگه‌یاندا، هه‌م قه‌ده‌غه‌کردنی فه‌زه‌کان، نژایه‌کان یان جه‌شایه‌کان له‌ یارانی مه‌زه‌به‌ی ئیسماعیلی فاتیمی جیا‌بونه‌وه، که‌چی تا ئیسه‌رۆش ناوی (اسماعیلیه‌) هه‌ل‌ده‌گرن. ئەوانه‌ په‌یروانی ناخا خان، به‌لام ئەوانی تر به‌ (البه‌ره‌) و (السبجه‌) ناسراون. هه‌ندێ ده‌ل‌ین: (الباطنیه‌) چونکه‌ یروایان وایه‌ هه‌موو دیاره‌یه‌ی ناو جه‌رگی خو‌ی هه‌یه‌ وه‌ گه‌وتراوه یه‌که‌جار (میسون الق‌داح) که په‌روه‌رده‌که‌ری ئیسماعیل بووه به‌ دروستکردنی ئەم ر‌ه‌وته هه‌لسا ب‌یت. ئەم ر‌ه‌وته به‌ فیداکارو خو‌یه‌خش له‌ میژوودا ناسراون. به‌لام زۆری له‌ میژوونسان ئەم تۆمه‌ته له‌سه‌ر (میسون) لاده‌یه‌ن. (وه‌رگ‌ێ)

(۲) به‌پێی (تعلیقات) ی (احمد ایش) له‌سه‌ر (النوادر السلطانیه‌) دا: سو‌لتان سو‌رده‌بی له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که نا‌بێ (عه‌سقه‌لان) به‌ ده‌ست فه‌ره‌نگه‌وه ب‌یت، چونکه‌ له‌وه ده‌ترسا جاره‌کی تر هه‌ول‌ی داگه‌ر‌دنه‌وه‌ی میسه‌ر به‌د‌یت (ل ۶۰۴). له‌ (تعلیق) (ل: ۱۲۹) دا هاتوه له‌سه‌ر وشه‌ی (یل‌لرم): مه‌ (بدرالدین دل‌لرم) سه‌رکرده‌کی

بۆیه (پێچارد) سوربوو لەسەر ئەوەی کە سوپاکەى لە (بیت نوبە) دا پابگری و نەپواتە ناو شارەوه، کاتێ دو دلتی بەتەواوی ئاشکرا دەرخست و یستى سوپا بەوه سەرقال بکات لە گەپانەوه کە هەندئ تیبی سوپای پەوانەى میان (میسر) و (شام) کرد بۆ ئەوەی پێیگری، ئەمەش بۆ ئەو ئاسان بوو بێتەوهی بەزویى هیڤشی خۆی بۆ (بیت المقدس) دەست پێ بکات (سەلاحەددین) لە ناردنی سوپا بە شوین ئەو بۆسە چیانەدا دوا نەکو و زۆری لە میرەکانی بۆ لابردنی مەترسییە کە پەوانە کرد. ئەگەر (پێچارد) لە پەلاماردانی کاروانەکی گەورەدا سەرکەوتبێ و (۵۰۰) پالەوانی لەناودا یەخسێر کردبێ، لە شەپە کەیدا سوپایەکی زۆری بە کوشت چو، جگە لە کەل و پەلی قافلە کە چى بۆ قەرەبوو نەبۆو کە زۆریکی سەرنج پراکێش بوو، بەلام نازوقە نرخى هەر چەندە ک بێ، جیگای پالەوانان ناگرتتەوه لە هیچ شتیدا، چونکە دواى مردن پێى زیندو نابنەوه، بەلام سوپا بە تفاق و جەهوه ئەگەر نەمان، دەتوانرێ بەیترینەوه.

(سەلاحەددین) سەری لەم هەوالە سوپما کە باسی لەو زیانانە دەکرد، بەلام نەیتوانی (بیت المقدس) چۆل بکات، چونکە لە بەرامبەر گرتنەوهی قودسدا جاریکی تر لەلایەن فەرەنگەکانەوه هەموو رووداوی لەوه کەمترەو، لە بەرامبەر

تورکمانی بووه. وشەى (دلدرم) لە (یلدرم) تورکییموه هاتو واته (تیشقه). لە (ل: ۳۷۱) دا هاتووه: (لە چەرەکانی ناوەراستدا دەسلاتی جیهانی ئیسلامی لەبەردەستی غەیرە عەرەبەکاندا بووه، وەکو سلجوقی تورکمانی و ئەتابەکو زنگی تورکی و ئەییوبییه کوردەکان و مەمالیکەکانی دەریایی تورک و بورجییهتی چرکس و، هەر ئەوان بوون دژی خاچپەکان و تەتار و مەگۆلەکان جەنگاوی). هەتا (فاتیمیەکان حسیابی غەیری عەرەبیان بۆ دەکرێت. بەلام بە هۆی جەنگی خێلەکی و بنەمالەیی بەهێز نەماونەوه) و بە پێی (المنجد فی الاعلام): {چرکس یان شرکس} گەلێ بۆون پابردو و لە ساکوری خۆزناوای قفقاس و کەناری خۆزەلاتی دەریایی رەوشەوه دانیشتون و زۆریان بۆ تورکیا و سوریا و ئێردەن چوون. وە (سەلجوقەکان) بەپێی (المنجد فی الاعلام) تورکمان. ئێرەدا (تورکمانی) هۆزەکی تورکین کە تەتەر داگیر یان دەکات و هەر لە سەدهی (۱۲) بە تورکمان ناسراون. هەرچی (تورکە) لە سەدهی (۱۱) دا لە تورکستان و ئەنادۆلدا نیشتەجێ بوون و غەزنەوییەکانیان شکاندووه، کە تورک بوون. بەلام ئەییوبییهکان هەزبانێن لە (دوین) ئێراندا ژیاون خێلێکی کوردی بوون لە نازەرییاندا. وەکو پابردو و باسماکرد (مێژووی کورد و کوردستان) شکر الله بابان. (وەرگێت)

دودلێ و درپۆنگی (پێچارد) بۆ چوێ ناو قودس ناکۆکی کەوتە ناو سوپای خۆی و سوپای تری، کە لیژە لەوێ کەوتبوونە گەلییەوه، بینیان کە ئەم کارە گالته بازارپێوە ئەم کارە بەدڵ ناکرێت.

بەلام (پێچارد) لە چارەنۆسە کە ترساو بە ناتۆمێدییهوه دەستی بە کشانەوه کرد لە چوونە ناو شارە کەدا. ئەمەش مژدەى هیوا بوو بۆ مسوڵمانان، تا (سەلاحەددین) بە بیستنی ئەم هەوالە فرمانی بە کردنی نوێژى سوپاسگوزاریی کردو مسوڵمانانیش بە دڵخۆشی و کامەرانییهوه ئەنجامیاندا.

لیژەدا درێژه بەو ناگریسته نادەین کە لەمیانەى هەردوولادا سازکراوه بۆ گەیشتن بە دوا پێگە چارە، ئەوەندە کیفایەتە کە بلین (پێچارد) وازی لە داخوازی خۆی هێنا کە حوکمی قودس بوو قایل بوو کە بپریار بدرێ فەرەنگەکان مافی خۆیانە پارێزگاری لە شوێنە پێرژەکان بکەن و لەگەڵ دابین کردنی ئازادی حەج و سەردان بۆ ئەوانەى کە لە خۆر ئاواوه دێن، و ئەم ئازادییەش بەر لە هەڵمەتى یەكەجار بپریاری لەسەر درابوو.

تەنیا ئەمە بۆ جەخت لەسەر کردنەوهى پابردو بوو، (پێچارد) ئەو مەرجەى دانا، کە (عەسقلان) لەژێر دەسەلاتی (فەرەنگەکان) دا بیست، بەلام سولتان قایل نەبوو، ئەم مەسەلەیه ناستەنگەکی درکاوی بوو لە ناگریسته کەدا، ئەوکاتە لەبەر جەنگی خاچ پرستاندا بوو، ئەنجا سولتان پوی لە (یافا) کردو جەنگێکی گەرمی تێدا قەوماو بەپێی نەخشەیهکی کێشراو دواى گەیشتنی کۆمەکی بە دوژمنان دەنگی ناپەرەزایی جەنگ لەوانەى بێزاربویون، کە لەبەردەم (سەلاحەددین) دا بەرز بۆوه مسوڵمانان کشانەوه، بەلام ئەو رقی خۆی خواردەوهو خۆی راگرت.

ئەنجا (پێچارد) نەخۆش کەوت لە (یافا) داو، سولتان ویستی مامەلەکی جوانی لەگەڵدا بکات، ئەوه بوو غایندەى خۆی نارد کە لە تەندروستییهکەى بپرسی و دەرمان و میوه بەفری بۆ بیات.

ئەم ئاوردانه مەروئییە زەمینەیی بۆ ڕێگای ڕێککەوتنەوه که خۆشکرد و ناشتی
 کۆتایی بەسترا که ئەوهی دیاری کرد دەبێ خاچییەکان دەسەلاتییان بەسەر ناوچەیی
 کەنارەکه‌دا هەبێ لە (صور) هوه بۆ (یافا)، بەلام (عەسقلان) بۆ موسولمانان
 دەگەرێتەوه، دیسانەوه شوێنە پڕۆژەکانیش بە دەست ئەوانەوه دەبێت، لەگەڵ
 زامەنکردنی ئازادی سەردان کردن و حج بۆ مەسیحییەکان و داوای باجو و سەرانەیان
 لێناکری ئەم مەرجانە توانای بە (سەلاحەددین) بەخشی که دەست بە (بیت
 المقدس) هوه بگري و دەست بەسەر (عەسقلان) دا بگري که ناوچەیه‌کی جوگرافی
 هەستیارە، بەلام ڕەوشەکه لەمە زیاتر هەلی بۆ نەرەخساند، وەك بلیی ویستی لەم
 ناگرەستە ڕیار لەسەرداوه‌دا ئاگری تورپیی نەیاران و بەرھەڵستکارانی سوپاکەیی
 بکوژێتەوه.

هەروا بواری بۆ بسازی بۆ قەرەبووکردنەوهی ئەو نەفەر و تفاقەیی لە دەستی
 چووه‌و ڕۆیشتوو. ئەوهی راستی بێ هەردوو لێ بەم ناشتییه زۆر کامەران و دلشاد
 بوون، وەك بلیی قسەیی ئەم شاعیرە بڵێنەوه:

ماحرب الا ما علمتم و ذقتمو

وما هو عنهما بالحديث المرجم

كوژانەوۋەى چرايەكە

ئىستاكە كاتى ئەو ھاتوۋە لەمەر دوا كوژانەوۋەى چرا لە ژيانى ئەم پالەوانە جوامىرە بدویم، نازام بۆ چى ئەوئەندە ھەست بە نازارى جەرگېر دەكەم وەك بلیتى بەراستى من بە چاوى خۆم ئەو دەيىنم كە چراكە لە دواھەناسەدايە، چونكە خۆم لەگەل ژيانى (سەلاھەددین) دا پۆشتووم و وا دەزانم كە زىندوۋە لەبەردەم مندا خۆى نواندوۋە، ئەو ھەلۆيستانەى دەيىنم كە لەسەر كاغەز دەينووسم وەك بلیتى بە چاوى سەرم لە مەيدانى ژياندا بەرچاوم دەكەوى، من گشت ناچاركردىن لە ناچاركردىن ئەو بەچاوى ئەندىشەم ئاسەوارى، يان لەسەر دەم وچاوى ئەودا دەيىنم، كاتى بەم باسە گەيشتم بە خەيالىم داھات كە من لە نزيكەو كۆتايى ئەم پالەوانە دەيىنم و ھەست بەم پشكۆيە بە نازارە دەكەم لە دلەدا كە دادەگىرسى وەكو داخ و ئۆفك بۆ ئەو تەمەنە پر لە دېك و دالەى لە بەرامبەر گەردەلوول و پەشەباكان بەسەرى برد بۆ بەرگىركردن لە ئىسلام.

زۆرم ھەولدا كە ھەستى خۆم ھىور بىكەمەو، بەلام بى سودبو، كاتى ئەو دېمەنەم خويندەوۋە كە قازى (بھاء الدین شەداد) نووسى بووى لەمەر حالەتى خەلكدا لەكاتى ھاتنى ھەوالى شىن و زارى ئەم پالەوانە مەزەندە، تا ئەوپەرى ھەستم شەلەژاۋ، ھەستم دەگرد كە بەراستى من يەككىم لەو كەسانەى قازى (ابن شەداد) لە بارەيانەوۋە دەلىق^(۱).

(ئەمە پۆژىك بوو لەو كاتەوۋە ئىسلام و مۇسۇلمانان خولەفاى راشىدىيان لەدەستدا كارەساتى ئاۋايان توش نەھاتەوۋەو، قەلا و ولات و دىنيا ھەموۋى گرتەوۋە، كەبەس

خوا بۆ خۆی دەرزانێ، به‌خودا له‌ هه‌ندێ که‌سم ده‌بیست که‌ خوزگه‌ی ئه‌وه‌یان ده‌خواست ئه‌وان فیدای ئه‌وبیان، من به‌ خۆم خه‌لکی ده‌مزانێ ئه‌گه‌ر خۆبه‌خشین کرابایه‌ خۆیان به‌ ئه‌و ده‌به‌خشی. ^(۱)

(ابن شداد) به‌کورتی به‌سه‌ردا تێده‌په‌رێ، چونکه‌ په‌وانبێژی و پازاندنه‌وه‌ نازانێ، به‌لکو چی بیهیوه‌ ئه‌وه‌ باس ده‌کات بۆ زێده‌په‌وی کردن، هه‌رکەس له‌ ئاگریه‌ستی (سه‌لاحه‌ددین) تێیگات له‌ (الرملة) ده‌زانێ، که‌ ئازاری ده‌رونی ئه‌و یارمه‌تیده‌ری نه‌خۆشیه‌که‌ی بووه‌ بۆ سه‌ر ژیانی، چونکه‌ ئه‌م ناشتی یه‌ له‌ دیدیه‌ی ئه‌ودا هه‌ناسه‌ دانێ بووه‌ بۆ مسوڵمانان له‌م به‌لایه‌ به‌رده‌وامه‌دا، بۆیه‌ (سه‌لاحه‌ددین) په‌سه‌ندی کرد.

به‌لام له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ خه‌م و په‌ژاره‌یه‌ك بوو بۆ ئه‌م پاله‌وانه‌، چونکه‌ ته‌نیا بپروای به‌ ده‌رکردنی یه‌كجاری دوژمنانی هه‌بوو له‌ ولاتی مسوڵماناندا که‌ به‌ ناهه‌ق هاتوون داگیریان کردوه‌، ته‌نیا بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش شمشیری هه‌لگرتبو، کاتێ مه‌سه‌له‌ی ناشتی هات به‌ مه‌رجه‌کانییه‌وه‌ له‌گه‌ڵ ئه‌م مه‌به‌سته‌دا تێکی نه‌ده‌کرده‌وه‌، پرسیار له‌و ئازارو ژانه‌ ده‌رونییه‌ی لێ نه‌ده‌کرا که‌ ئه‌م پاله‌وانه‌ له‌ناخیدا کپی کردبو، نه‌جا خۆشی نه‌یده‌ویست ئه‌م خه‌مه‌ بۆ خه‌لکی ده‌رویه‌ری هه‌لپێژیت، تا

(۱) ماوه‌ی حوکمی له‌ میسردا (۲۴) ساڵ بوو له‌وانه‌ (۱۹) ساڵ له‌ شام بوو، (۱۷) کوپو کچی به‌چێه‌شتو، ده‌وله‌تی ئه‌بیوی دوا‌ی ئه‌و له‌ (۵۶۹ ک - ۶۵۲ ک) ده‌وامی کرد، نه‌جا ده‌سه‌لات که‌وته‌ ده‌ستی مه‌مالیکه‌کانه‌وه‌، به‌سه‌رکردایه‌تی (مظفر قوتوز) له‌ (۶۵۷ ک) دا.

لێره‌دا ده‌سه‌وی و سه‌یت و پاسپارده‌ی (صلاح الدین) بنوسم که‌ بۆ کوپه‌که‌ی (الظاهر)ی ده‌کات و له‌شویتی خۆیدا دایده‌نی: {و سه‌یت پێ ده‌کەم به‌ ته‌قوای خوای گه‌وره‌، که‌سه‌ر چاوه‌ی هه‌مرو چاکه‌یه‌که‌، فه‌رمانت پێ ده‌کەم به‌وه‌ی خوا فه‌رمانی پێکه‌ردوه‌، ئه‌مه‌ هۆی یزگاری تێیه‌، ئاگادارت ده‌کەمه‌وه‌ له‌ خوێن پێژی، نه‌که‌ی ده‌ست به‌مه‌ی ناوی بیه‌که‌ی به‌ پێشه‌، خوێ: ناخه‌وی، وه‌سه‌یت پێ ده‌کەم دلی خه‌لکت رابگره‌و، له‌ بارودۆخیان بنواړه‌، تۆ نه‌مینداری منی و نه‌مینداری خوای له‌ زه‌ویدا، وه‌سه‌یت پێ دلی مه‌رو قه‌رازو گه‌وره‌ پیاوانی ده‌وله‌ت رابگره‌، من ته‌نیا به‌ مشور خۆری خه‌لکی به‌مه‌ گه‌یشتم و کینه‌ له‌ کس دامه‌گره‌، مه‌ردن که‌س ناهێتته‌مه‌وه‌، خۆت له‌وه‌ بپاریزه‌ له‌ نێوان تۆو خه‌لکدا، چونکه‌ خوا به‌ یازیکردنی ئه‌وان نه‌بی لیت خۆش نابیت، ئه‌وه‌ی له‌ نێوان تۆو خوادا هه‌یه‌ به‌ گه‌رانه‌وه‌ت بۆ لای ئه‌و لیت ده‌بوری ئه‌و به‌خشنده‌یه‌}.

(النواد السلطانية / تحقیق احمد ایش / ل: ۴۰۸ / ج ۱۲ / ۲۰۰۵ / دیمشق). (وه‌رگێت)

ئەوانیش بەم خەفەتەو گەرتار ئەکات، ئەو دەچوووە پ‌اوو خواردنی دەبەخشیو، دیاری زۆری دەناردو، گوئی لە قسەى ئایینی و شیعری هەست بزوتین دەگرت، وەك بلیتی د‌ل‌و دەرونی ئارامەو کەیف خۆشە.

بەلام قەت ئەمە خەفەت و پەژارەى ناو سینەى ئەم پ‌الەوانە د‌ل‌ پ‌ر لە داخوازییە داگیرساوە نا کوژنیتتەو، قسەى قازى (ابن شداد) ئەمەى ل‌ی دەفامریتتەو، کە هاو‌پ‌رێى سولتان بوو و جیگای پ‌ازو نەیتى ئەو بوو: (و‌ە‌ل‌ل‌ا‌ه‌ی ئەم ناگیرەستە هەل‌ب‌زاردەى ئەو نەبوو، ئەو لەمە‌پ‌ ناشتیدا لە قسەکانیدا لەگە‌ل‌ مندا د‌وا و وتی: من نازانم چ شتێ لەمنەو هەیه کە ئەم دوژمنەى پ‌ی بەهێز بکات و هیشتا ئەم ولاتیان بۆ ماوەتەو، جارێکی تریش بۆ گ‌یر‌انەو‌ی پ‌اشاوەى تری ولاتیان دەردەچنەو)^(۱)

ل‌یرەدا ئەو دەردەکەوێ کە ئەو لەم ناگیرەستە ترسی هەیه، ئەو‌ە‌ك خە‌ل‌ک‌ە‌کە جارێکی تر دەست بە خراپەکارى بکەنەو، بۆیە ئەو چاود‌پ‌یری دەکردو، باسى دەکرد.

د‌واى ئەو‌ە‌ی پ‌ە‌ی‌انە‌کە گ‌ر‌ت‌د‌را گ‌یا‌نى ج‌وا‌م‌پ‌ر‌ی و پ‌یا‌و‌ە‌تى دەسە‌ل‌اتى گ‌رت بەسە‌ر‌یدا، ئەو بوو خە‌ل‌ک‌ە‌کى زۆر لە (فە‌ل‌ە - مەسیحی) یە‌ک‌ان بۆ سە‌ر‌دانى (بەیتول مە‌ق‌د‌س) هات‌ن و (پ‌ی‌چ‌ارد) لەو ترسا کە (سە‌ل‌احە‌د‌د‌ین) و‌اب‌زان‌ی ئەم زۆرییە ب‌ی‌س‌ن‌و‌رە‌ی خە‌ل‌ک‌ نام‌ا‌زە بۆ ئاین‌دە‌یه‌کى گ‌وم‌ان‌ا‌و‌ی دە‌ک‌ات. بۆیە نام‌یه‌کى بۆ (سە‌ل‌احە‌د‌د‌ین) پ‌ه‌وانە کرد، کە ئەو پ‌ر‌ت‌گ‌ای پ‌ی‌دە‌ه‌ات کە ئەو سە‌ر‌دان‌ک‌ەر‌انە مە‌ن‌ع بکات، مە‌گ‌ەر لە‌ل‌ای‌ە‌ن ئەو‌ە‌ ن‌وس‌را‌و‌ت‌ک‌ى ت‌ای‌بە‌تى هە‌ل‌نە‌گ‌رت‌ب‌ی، بەلام ئەم پ‌الەوانە بە‌و‌ه‌ف‌ایە وە‌ل‌امى دا‌یه‌و‌ و وتی: ئەم حە‌ج‌ج‌ا‌و گە‌ش‌ت‌یار‌انە د‌واى م‌ان‌د‌و بوونە‌کى زۆر گە‌ی‌شت‌وونە ئەم شو‌ی‌نە پ‌ه‌و‌زە قە‌دە‌غە‌ک‌رد‌ن‌یا‌ن بە‌ر‌ه‌وا نازانم، بە‌ل‌ک‌و ئەو هە‌ل‌سا زیاد لە‌و خواردنى بۆ نارد‌ن و چاک‌مى لە‌گە‌ل‌دا کرد‌ن.

پاشان هه‌والی پینگه‌یی که (پێچارد) بۆ (تینگل‌ترا) سه‌فه‌ری کردووه، بۆیه ئهم ته‌قه‌لایه ناشتییه‌ی ده‌بیینی ئۆقره‌ی پێدا، ئه‌وه‌بوو پوی له‌ (دیمه‌شق) کردو به‌ گوندو شاره‌ مسو‌لمانه‌کاندا گوزه‌ری کرد، وه‌کو رزگاربخوازه‌کی سه‌هرکه‌وتوو پێشه‌وازی لێده‌کراو، قه‌لاکانی (الساحلیه‌) ی به‌سه‌رکرده‌وه‌و، کاری بۆ به‌ربه‌ستانه‌ ده‌کرد که توشی خراب بوونو، گوئی بۆ پای خه‌لکی ئه‌وێ ده‌گرتو، به‌ کامه‌رانی گوئی بۆ داواکارییه‌کان ده‌گرتن که گه‌یشه‌ (دیمه‌شق) زۆر به‌ گه‌رمی پێشوازی لێکراو، چووه‌ ناو خه‌لکه‌وه‌و هۆگری پێدان گوئی له‌ خواسته‌کان گرت.

خۆشحالی ئه‌و به‌ بیینی ئه‌و پێشوازییه‌ ئه‌وه‌ی ده‌خواست که به‌ ده‌وامی له‌ (دیمه‌شق) دا بێنێته‌وه‌، دوا‌ی ئه‌وه‌ی سو‌ر بوو له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که بۆ (میسس) سه‌فه‌ر بکات..... نه‌گه‌رچی (سه‌لاحه‌ددین) خه‌مو په‌ژاره‌ی تاییه‌تی خۆی نه‌بووه، کاتێ له‌ گه‌ل ده‌رچونیدا بۆ پێشوازی کردن له‌ حاجیانی گه‌راوه‌ له‌ (مه‌که‌که‌) وه‌ توشی نه‌خۆشیه‌کی کتوپر بوو، کاتێ بۆخۆی چوو پێشوازی له‌ هاتووه‌کان کردو، رایگه‌یاند که ئه‌و به‌په‌ره‌وه‌یه‌ گه‌ر نه‌یتوانیوه‌ سه‌ردانی مالی خودا بکات، نازانی که به‌ تیکۆشانو خه‌باته‌کی هه‌ره‌ گه‌وره‌ هه‌لساوه‌و، چونکه‌ هه‌ر وه‌ختی وه‌زی حه‌ج کردن هه‌تایی ئه‌و له‌ رووداوێکدا به‌شداری کردووه، یان سه‌هرکه‌وتنێکی به‌ده‌ست هێناوه‌.

ئه‌و پالهلوانه‌ ده‌گریاو فرمیسکی ده‌هاتن له‌ یادی چووبو که هه‌موو کارو کرده‌وه‌یی به‌ نیازو مه‌به‌سته‌و، ئه‌و خه‌باته‌ گه‌وره‌یه‌ی ئه‌و گێپراویه‌تی له‌سه‌روی هه‌موو خه‌باته‌که‌وه‌یه‌؟ به‌لام بلیسه‌ی بپروا وای لێکردووه، که له‌ دروشمه ئیسلامیه‌کان بپرسیو بلی: ئه‌و نوێژو زه‌کاتو پۆژوی به‌جی هێناوه‌، ته‌نها حه‌جی ماوه‌ نه‌یکردووه‌! ئه‌و به‌ هرز له‌ گه‌وره‌ پیاوانی وه‌کو قازی (فاضل) و قازی (ابن شداد) ی بیستووه‌، که ئه‌م کاره‌یه‌ ئاسانه‌، به‌لام لۆژیکی هه‌زی به‌ته‌نیا بپروا به‌ وێژدان ناهێنیت.

دریژه‌ به‌و ئازارانه‌ ناده‌م که پالهلوان له‌به‌ر نه‌خۆشیه‌که‌دا کێشایو (۱۲) شه‌وی پێچوو، شه‌و به‌ شه‌و باری ته‌ندروستی خراپ‌تر ده‌بو، له‌ شه‌وی دواییدا زانی مردنی

نزیكە، بۆیە بانگی گەورە پیاوھەکی کرد که (قورئان) بدات به گویچکەیداو، هەتا گەیشتە ئایەتێ که خودا دەفرموی: ﴿...وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾ (هود- ۸۸). واتە: (سەرکەوتنی من تەنیا بە خودایەو پشتم بەو بەستووەو، بۆ لای ئەو دەگەریمەو).

دەم و چاوی گەش بۆو و زەرەخەنەیی هاتیو، لە شەوی (۴) شەمەیی (۲۸/ سەفر/ ۵۸۹ ک) دا لە تەمەنی (۵۷) سالییدا گیانی بە بەدیھێنەری خۆی سپارد، هەر که هەوایی مردنی بیسترا، خەلکی (دیمەشق) هەمووی بە گەورەیی هەژاند که بەراستی زەوی هەژێنەکی گەردەلوی بوو خەلکی هەمووی لەمال کردە دەرەو بە هاوارو گریان دەهاتن، شا (ظافری) کۆری بەخێرھاتنی خەلکی دەکرد که بۆ پرسەو سەرە خۆشی هاتبوون، بەلام زمانی نەدەگەرا، بەلکو فرمیسکەکانی ئەوەیان دەگوت!

پرسەکی لە (دیمەشق) ەو بۆ خۆرھەلات و خۆرئاوا پۆیشت، هەرچی خەلکی گەلی خۆی بوو خستنییە گریانەو، بەلام دوژمنانی خۆرئاوای نەیاننوانی که سەرۆکانە لەکەداری بکەن که لە پیاوھتی و جوامیتری و شاسواری ئەو کەم بکاتەو، بەلکو هەبوو شاھیدی و گەواھی بەراستی دەداو، بۆ ئاستی بەرزی دەکردەو، که کەس لەوانەیی هەئساو بە هێرشرەدن پیتی نەگەیشتووە، بەلکو لە شوینیکی دور لەو بوون.

که سییتی یه‌کی ده‌گمه‌ن (ناویره)

سروشتی سوار چاکیتی روخسارو سیمای تاییه‌قه‌ندی (سه‌لاحه‌ددین)ی داگرتبوو که مه‌به‌ستم پی له سوارچاکیتی ئیسلامیه که هه‌موو واتاکانی له ریزو جوامیری و پیاو‌تی و نازایه‌تی و دلیری و به‌زیی کۆکردبوو که ته‌نیا له‌ناو نه‌و گه‌وره پیاوو که له مه‌ردانه‌دا خویان ده‌نوینن که ده‌گمه‌ن و له‌کاتی خویندنه‌وه‌ی په‌راوه‌کانی میژوی ئیسلامدا به‌سیمایان ده‌یانناسین و به‌م سیفه‌تانه بۆن و به‌رامه‌ی خوش ده‌دن، نه‌وانه‌ی میژوی نه‌م پالنه‌وانه‌یان نووسیوه‌ته‌وه نه‌م سیفه‌ت و په‌وشته ناویره‌یان نووسیوه‌ته‌وه که بیده‌نگ بوونیان لی‌ناکری، هه‌ر نه‌مه‌ش ناویانگی هه‌شتۆته‌وه نه‌وی بلاوکردۆته‌وه^(۱).

(۱) باشت‌رین وه‌سف نه‌ویه‌نه که میژو نوسی گه‌وره‌ی کورد (ته‌مین زه‌کی به‌گ) کردویه‌تی له (مشاهیر الکورد)او له په‌راویزه‌کاندا ناوه‌ناوه به‌شیکمان لی گواستۆته‌وه. وه مامۆستا (صالح قه‌فتان) له (میژوی گه‌لی کورد)دا له‌مه‌ر که‌سایه‌تی نه‌م سه‌ردانه جیهانیه ده‌لی: مه‌دحو ئه‌نای صلاح الدین ته‌واو نابی به کورتی یه‌کیکه له پیاو هه‌ر گه‌وره‌کانی میژو.

له‌کاتی شه‌ردا له‌گه‌ل دوزمندا بی نامان بووه، به‌لام له‌کاتی ناشتیدا بۆ په‌عیه‌ت دلسۆزو، بۆ داماوو لیقه‌مواو به مه‌ره‌حه‌مه‌ت بوو، وه له سیاسه‌تدا دورینه کار ناشنا بووه. ناحه‌زی زۆر دارو پیاو خراپ‌سوه، خزمه‌تگوزاری به دۆگیا‌نی ئیسلامیه‌ت بووه، به‌لکو له‌ته‌ک دوزمنیشا له چاکه‌کردن دوانه‌که‌وتروه، کاتی که قه‌را له‌کانی ئینگلیزو فه‌ره‌نسه به دوزمنایه‌تی هات‌بوونه سه‌ری که بیستی نه‌خۆشن دوخته‌رو ده‌رمانی بۆ ناردوون، له‌لایه‌کی تروه پشتیوانی زانسته‌و زانسته‌و زانی‌و زانا بووه، له تیش‌وکاری ده‌وله‌تیدا بێ‌مشاوره کردن فه‌رمانی نه‌کردوه، نه‌خپرومه‌نی زانسته‌و شوپای ناو خۆیی و ئیداره‌و کۆگای پاو ته‌دبیرو په‌ژمو جه‌نگی جیا جیا‌بوونه. هه‌چ ده‌عیه نه‌بووه، له‌گه‌ل فه‌قیرو هه‌ژار بێ‌په‌راو و زۆر به سه‌ریه‌ستی نه‌دا. چه‌زی له دارا نه‌ده‌کرد که کۆچی دتیای کرد پارو پولو زه‌وی و زاری به‌جی نه‌هه‌شت { (وه‌رگێت)

ئەگەر لە کۆنەکان کەسێ هەبێ باسی لەم سیمای پەوشتە جۆراوجۆرانە کردبێ لەناو رووداوەکانی ئەم پالەوانەدا، قازی فەقیھ (بهاء الدین بن شداد) لە (النوادر السلطانية) دا ئەمەى کردووە بە دەسپێکی کتیبیکەى و فریای ئەو خۆینەرە دەکەوێ کە دەیهوێ لە چەند باسیکی پەییوەست بەیەکتەرە لەمەر ئەم پالەوانەدا بە مەبەست بگات، ئەم نووسەرە نەهاتوو بە شیکرنەوێ درێژ زۆری بکات، وەکو کەسانی تر کە ئەم جۆرە نووسینە بەکاردێنن، سروشتی نووسینی سەرەدەمی ئەو بەرەو ئاراستەى گیرانەوێ کەدا چوو کە بە دواى یەکترا بیت.

بەمەش خۆینەر چەند زانیارییەکی تیمارکەر بەدەست یێتی کە ناوەڕۆکەکی نوازە باس بکات و پێویستی بە فەلسەفەیی نەبێ کە هەندێ ئەم لە ئاسۆکانی روانیندا بەجێ یێلێت.

بۆیە ئەوێ قازی (ابن شداد) نووسیویەتی دەیکەمە سەرچاوەی ئەم بەند (الفصل) ه، ئەم پیاوێ فەقیهو فرمودەزان و قورئان خۆینەر، زیاتر مەبەستى ئەو نەبوو مێژوونوس بێ، بەلکو زیاتر خەمى ئەو بوو کە باس لە توانای نمونەیی یەکی ئەو پێشپەرەوانە بکات کە پێشپەرەوی چاک و چاکسازین، نووسەر کاتێ ئەم نووسراوەی نووسیوە کە (سەلاحەددین) مائاواى لە دنیا کردووە، قازیش لەم پایه ئایینی یە گۆشەگیری کردووە، پشودان و هیوری هەلبژاردووە.

کەواتە ئەو هیچ مەبەستەکی نیە تەنیا خستەروى راستییەکان نەبێ، کە خۆی بەسەریمووە وەستاو، خۆشی نزیکترین هاوڕێی ئەو بوو، یەکەجار لە بالۆیزییەکی سیاسى نێوان سولتان و یەکی لە شاکانی (موصل) دا پەییوەندی بە ئەووە کردووە، (بهاء الدین) لە دیمانى سەرەتادا لەگەڵ (سەلاحەددین) دا بە توندی دەجولایەو، ئەمەش بۆ چاودێری کارى ئەو کەسەى لەمەر ئەودا قسەى دەکرد، (سەلاحەددین) زۆر کەوتە بەردەلێ، چونکە دڵسۆزی و راستگۆیی و پاسپاردەیی ئەودا بەدی دەکرد، دیسان ئەم بالۆیزە سەردانەکش هەستى بە پەفتاری سولتان کرد کە بەدەلێ بیت و

سەرغی پابکیشیت و، دواي گه‌ياندنې نامه‌که بریاریدا سهربازيکي به‌نمه‌کي نه‌و بیت، له‌به‌رته‌وه‌ي ده‌بييني که سوره له‌سەر گټراڼه‌وه‌ي شکو و سهربلندي بؤ ئيسلام. که‌واي ليک‌ردبوو بيټه جيگاي سەر بلندي و متمانه به‌خوږي، پاشان هم دوستايه‌تي يه سهری کيشا بؤته‌وه‌ي، که (ابن شداد) قازي دووهم زاناي به‌ريزي سولتان بؤ و، باشتريڼ جيگاياني لاي نه‌و هه‌بچ که هم دوانه‌ش قازي (فاضل) و قازي (ابن شداد) ن^(۱).

قازي فه‌قيهو فرموده‌زان به‌م قسه‌يه ده‌ستي به‌م کتيبه‌ کردوه که به‌و ناو و نيشانه ناوي ناو: (به‌رده‌وامي نه‌و له‌سەر رټسا دينيه‌کان و، تيبيني نه‌و بؤ کاره شهرعي يه‌کان)، نه‌مه‌ش بابه‌تيکه پټويسته بنکه‌ي بايه‌خي قازي فه‌قيهو فرموده‌زان بؤ و باسيکردوه که سهرکرده‌که ديده‌ني له‌گه‌ل هه‌موو نه‌و فرموده فه‌قيهيانه‌دا ده‌کرد که له دانيشتنه‌که‌يدا باسيان ده‌کراو به‌راي خوږي به‌شداري تيډا ده‌کردو (قسه‌ي جواني ده‌کرد، نه‌گهر به‌ ده‌سته‌واژه‌ي فه‌قيهه‌کانيش نه‌بوبي، به‌مه‌ش ساغي برواي خوږي به‌ده‌ست ده‌هينا له‌ده‌ست ليتلي و وټچواندن)،^(۲) ماناي وايه که سولتان و روحي گشتي شهرعيه‌ت تئ ده‌گه‌بي، بيته‌وه‌ي گوئ به‌و زاراهه فيقه‌يانه بدات که نووسهران برياريان له‌سەر داوه!

نهي زياتر له‌وه چيمان له سولتاني سياسي ده‌وي، که له کيشه‌ي جياجيادا به گياني شهرعيه‌ته‌وه ديده‌ني بکات^(۳) گه‌وره‌تريڼ زاناي له‌باره‌ي عه‌قيده بؤ کؤبوونه‌وه و هه‌رچي له‌م ده‌روازه‌وه گوتراوه کؤي ده‌کرده‌وه، له‌به‌ر سوربووني زؤري

(۱) النوادر السلطانية / ل: ۱۱ / نووسەر .

(۲) ليته‌دا نووسەر قازي هه‌کاري له ياد ده‌کات، که پايمې لاي سه‌لاحه‌ددين له‌و دوانه که‌متر نه‌بووه. (وه‌رگټي)
(۳) به‌لام ماموستا (صالح قه‌قتان) له ميژوي گه‌لي کورد/چ ۲۰۰۵/۳ ل: ۱۷۶ دا ده‌نوسئ: {صلاح الدين} له خزمه‌تي بارکيا گه‌وره بووه. ته‌مه‌ني هه‌رزه‌کاري له به‌عله‌به‌که له شام به‌ خوښندن و سواربگه‌ري رابواردوه باوکي ماموستاي تايه‌تي له زاناياني وه‌خت بؤ راگرتوه، قورشان، صرف، نه‌خو، عيلمی حديث، ميژوو ريژه و نيشاي خوښندوه‌و، زانيني فه‌قيتيشي خوښندوه { وه‌رگټي}

له‌سەر منداڵه‌کانی خۆی، هەر به‌ بچوکی پاده‌هیتاو فی‌ری ده‌کردن تا له‌ هزریاندا بچه‌سپیت.

ئه‌وان له‌بەر ده‌ستی نه‌ودا ده‌رخیان ده‌کرد، نه‌گەر پیره‌وی سوننی نه‌ومان زانی له‌ (می‌سر) دا ئه‌مه‌ شوینه‌واری ده‌رخ کردن و فی‌ر بوونی فیه‌قه.

ئه‌و پوخسه‌تی نه‌کردوه به‌ پیشه، له‌گه‌ڵ گرانی ئه‌رکی سه‌رشانیدا سوربووه له‌سەر نوێژی به‌ کۆمه‌ڵ که نه‌خۆشی له‌سه‌رگران بوو داوای ئیمامه‌کی تایبه‌تی کرد، تا ببێ به‌ پیش نوێژو، شه‌و نوێژه‌کانی ده‌کردن. له‌ نه‌خۆشی داوایشیدا هەر به‌پاوه (نوێژی) ده‌کرد! به‌لام بۆ (زه‌کات) ئه‌وه‌نده‌ی مال به‌جی نه‌هیششت زه‌کاتی لێ بکه‌وی، زه‌کاتی سوننه‌تیش هه‌موو ماله‌که‌ی گرتوه‌، کاتی مرد له‌ گه‌نجینه‌ی دا زی‌و ئالتون و زیو (۴۷) دیره‌م و گرامی زی‌ر هه‌بوو.

نه‌ مال نه‌ خانو نه‌ زه‌وی و زار نه‌ باخچه‌و باغ نه‌ کێلگه‌یی له‌داویدا به‌جی نه‌ما، که‌م هه‌بوو له‌ میره‌کانی له‌ویان پتر هه‌ییت! به‌لام پۆژانی (په‌مه‌زان) ناچار بوو له‌بەر (ده‌رمان) خواردن بیشکینێ، قازی (الفاضل) ئه‌و ئه‌رکه‌ی گرت به‌ستۆ که ئه‌و پۆژانه له‌ ده‌فته‌ری تایبه‌تی خویدا یاداشت بکات، که هه‌رکاتی چاک بۆوه بیانگریته‌وه^(۱)، هه‌تا دکتۆره‌که‌ی له‌ هه‌ندێ پۆژانی نه‌خۆشیه‌که‌یدا سه‌رزه‌نشتی ده‌کرد که به‌ پۆژووه‌و، ئه‌و وه‌لامی نه‌ده‌دايه‌وه‌و به‌ گوێی نه‌ده‌کرد.

زۆر خولیاو به‌ تاسه‌وه‌ بوو بۆ (حه‌ج) کردن، به‌لام بارودۆخی جه‌نگ ئه‌و یارمه‌تی نه‌وه‌ی نه‌دا که ده‌یویست..... خانه‌نشینانی جه‌نگ هه‌رچه‌نده‌ حه‌ج بکه‌ن وه‌کو ئه‌وانه‌ نین له‌ پێگای خوادا به‌گیان و مال خه‌بات ده‌که‌ن! له‌ نووسینی ئه‌م بایه‌خانه‌دا به‌م دروشمانه‌ په‌یوه‌ندی نیتوان ئه‌م پالنه‌وانه له‌گه‌ڵ په‌روه‌ردگاریدا

(۱) له‌مه‌ر قازی (الفاضل) دا ئه‌م فەرمووده‌م دێته‌ یاد که پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرموی: {اذا اراد الله بالامير خيراً جعل له وزير صليق: ان نسي ذكره، وان ذكر اعانه} رواه ابو داود/ حسن/ الجامع الصغير للسيوطي. واته: نه‌گەر خوا چاکه‌ی بۆ مه‌رئ بوێ وه‌زیره‌کی راستگۆی ده‌دات هه‌ر کاتی شتی له‌یادچوو بیری بڤاته‌ره، که یادی کموته‌وه‌ یارمه‌تی بدات. (وه‌رگێڕ)

دەردە کەوئ، دەردە کەوئ ئارام گرتنی ئەو لەسەر گرتەکان ئاسایی یە بۆ پرۆای ئەو، چونکە دەزانئ خودا ویستی خۆی هەیهو، دواى ناخۆشیەکان خۆشی دەهینئ.

ئەگەر نووسەرانی ئیمپڕۆ هەر مەژفەو کلیلی کەسایەتی خۆی پێ بدەن، من وایەبێم کە پرۆا کلیلی کەسایەتی (سەلاحەددین) بوو، ئەو ی بە دەقەولە قازی وەری دەگرم لەشی کردنەو دا ئەم ئاراستەیه دوپات دەکاتەو، کاتئ (ابن شەداد) وتووێهەتی^(۱):

ئەو - پەحمەتی خۆای لیبئ - ملکەچ بوو لە دلدداو، دل نەرم بوو، زۆر چاوبە فرمیسک بوو کە گوئی لە قورئان بوو دلئ دەترسار خشوعی پەیدا دەکرد، زۆربە ی کات دەگریاو، زۆر تەمەرزوئ گوئ گرتن بوو لە فەرموودەو، هەر کە دەییست گەورە پیائئ گێرانیوێ زۆری لایەو زۆری شتی بیستوو، ئەگەر لەو کەسانە بایە کە دەهاتنە لای ئەو دەچوو لای و گوئی بۆ دەگرت و ئەوانەش کە لەگەڵیدا نامادەبوون لە منداڵەکانی و مەمالیکە تایبەتەکان گوئیان لیدەبوو، فەرمانی بە خەلکی دەکرد، کە وەك پێزئ بۆ فەرموودە کە دابنیشن، ئەگەر گەورە پیاو کە لەو کەسانە بایە، کە لە دەرگای مائی سولتانەکانی نەدەداو، لە کۆپرو دانیشتوانی ئەواندا نامادە نەدەبوو، بۆ خۆی دەچوو لای و گوئی بۆ دەگرت.

لە گەورەترین دیاردە ی ئیمانی ئەو ئەو یە، کە (ابن شەداد) بەدریژ ی باسی دەکات و من ناچار دەم کە کورتی بکەمەو، کاتئ دەلئ: (کاتئ سولتان لە بەیتولەقدس بوو هەوائئ بۆ هات کە فەرەنگەکان هەموو قەسیان بوو بەیدە، کە پەلاماری قودس بدەن، کە سوپایەکی بی سەروین و تفاقەکی بی شوماریان لەگەڵدا، ئەو هەلسا میرەکانی کۆکردەو، کە پەلامارەکی تۆق بکەن و کۆسپ بخەن بەردەمی، تا لە قودسدا مینیتەو و بتوانئ نەخشەو پلانی بەرگری دابریژئ، بەلام گوئیان بە بۆچوونی سولتان نەدا، پوائەتی دوسەرەکی لە وتوێیاندا

دەردە کەوت، سولتانى دڭ پر له کەساسى و دلتەنگ رۆیشتو، ئەو شەو لەبەر ئەندیشەو بیرکردنەو خەوى لى زرا.

ئەم شەو (هەینی) بوو قازى (ابن شداد) چوو کە بینى فرمیسكى دیتە خوارو وە دلتخوشى دایەو ووتى: گەرەم پيشنيار بکە تۆ نوێژى هەینی لە مزگەوتى (ئەقصا) دا بکەیتو، دوو پرکەعت لە نیتوان بانگو قامەتدا بکەیتو، لە کورنوشدا لە خوا داوا دەکەیت کە پڭای راست پيشان بداتو، زەمینە بۆ ھۆيەکانى سەرکەوتنت خوش بکات.

سولتان وەلامى پيشنيارى (قازى) داو و (ابن شداد) یش لەتەك ئەودا بۆ نوێژ وەستاو، گوێى لە گریانى ئەو بوو لە پارانەویداو، ھەردووکیان لە خوا دەپارانەو کە خدا (بيت المقدس) لە دەستى شەر پەنا بدات..... نوێژکەرەن دەرچوونو، دلى سولتان نارام بۆو. بۆ سبەینى مژدە ھات کە فەرەنگەکان لە پاكاندا نەگەشتوونە يەك، گروپى لەوانە نارازى بوو ھێرش بکریتە سەر (قودس) کە (سەلاحەددین) لەویدا جیگیر بوو و بەرگرى لیدەکات، زۆر لەوانە چوونە لایەكى تر، (سەلاحەددین) دلى خوش بوو زانى نزاكى گیرابوو.

ئەم بەشیکە لەوێ (ابن شداد) باسی کردووە لەمەر کارتیکردنى برۆای ئیسلامیدا لە رەفتارى شا (ناصر) دا، بەلام روالەتى دادگەرییەکەى لە گۆرەپانى (دادگایى) ئەودا دەرەکەوئ کە ھەموو (۲) شەممەو (۵) شەمان کۆرپىک دەبەسترا کە فەقیھو زاناکان و ئەوانەى دەيوستن لە رەعیەى خۆى نامادەى دەبوون، ھەرکەس سکاڵای ھەبا بێ بەریەست دەیتوانى بەپەلە برۆاتە لای، پاشان بە دڭ گوێى بۆ را دەگرئو، رو لە میرزا (نوسەر) دەکرد کە ئەو حوکمەى دەیینى لە پەرەيەکدا تۆمارى بکات کە جیبەجیکردنى بە پەلە مسۆگەر دەکات.

لەم گۆرپانەدا کیشەى گرنگ ھەبوون کە پەيوەندیان بە خیزانى سولتانو خزمانى و زۆر لە میرەکانییەو ھەبوو، بەلام ئەو حەقى لە شوینى خزیدا دادەنا، ھەتا ھەندئ کەس لەمەر میراتى کۆیلەيى کەوتنە شکایەت لەگەڵ سولتانداو،

داواکار (المدعی) داواى دەکرد کە پێش هاتنى ئەو کۆیلە بۆ لای (سەلاحەددین) ئەو ئاغای ئەبوو، شاهیدەکان بە غەیری ئەو داواکارە کە گوتی: شاهیدیياندا کە ناکامە کەى جینگای پازى بوون بۆ ئەو نەبوو، بەلام سولتان داواى بپارە کە بانگی کردو لە مالى تايبەتى خۆى پێداو، پێى ووت: ئەمە مالى خۆمە بە تۆى دەبەخشم، مادام کە حق لە کێشە کەدا لە گەڵ تۆدا نیە.

داواکارە کە گەراپەوێت خەریک نەبوو بپارە بکات! بەلام بەسەرھاتى بەخشندهیى و گوشارى بۆ شاسوارە کى جوامیری وەکو ئەو سەیر و نامۆنییە کە لە حالەتى تەنگانە داو لە حالەتى هەبوونی و دەوڵە مەندیدا دەستى بەخشندهیى دیار پێت، بەلکو خەزە دارو گەنجینە دارەکانى ئەو مالى دەمایەوێت دەیانشاردەو، چونکە ئەگەر بەو مالى زانیابایە نەیدەهێشتەو، هەتا هەندێ لە تايبەتکارانى ئەو پەخنەى ئەو، دەست بلایبەى لێدەگرن لە بەخشینداو، ئەویش ووتی: ئەو مال و سامانەى لە خواردن و پۆشاک زیادە، ئەى بۆچی هەلبێگرم! زۆر نامەى بۆ دەهات بۆ داواکردنى بەخشین، قازى (ابن شداد) دەپوێندەو، ئەویش بەپەلە وەلامى دەداپەو، تا قازى دەلى: من شەرم دەکرد لەو هەموو نامانە کە دەمدایە دەستى لە گەڵ ئەوێشدا ئەو سەخواوەتى و ناندەرى بە دلقراوانى دەواند.

بەسەرھاتەکانى ئازایەتى ئەو، کە لە پەرەکانى ئەم کتێبەدا باسیان لە پالەوانیى ئەو کرد هەوالی ئازایەتییه کى لە ئاسایى بەدەرى ئەو رادەگەیهنن، بەلام پالەوانیى بڕوادرێک کە بپروای وابە لە هەموو هەنگاوێکى لە جەنگەکانى خەباتدا خودای لە گەڵداپە. (ابن شداد) دەلى: (ئەو پەخمەتى خواى لى بێ کاتى جەنگە کە گەرم دەبێ لە نێوان هەردوو پێزدا دەخولاو، لەشکرى لە پاستەو بۆ چەپ دەبپێ، سەربازەکانى پێک دەخست و فەرمانى دەدانى بە پێشکەوتن و وەستان لەو شوێنانەدا کە خۆى دەپێنێ و لە پۆخى دوژمن نزیک دەکەوتەو هەتا نزیکى ئەو دەبۆ، بەپاستى دوو بەش وەتى لە نێوان هەردوو پێزە کەیدا بەسەردا خوێنرایەو، منیش پێم ووت لە هەموو دەروپەردا قسە کە بیستراوە و باسیش

نەکراوە کە لەنیوان ھەردوو پزیزە کەدا قسە کە بیستاربن، ئەگەر گەورەم بە پەسەندى بزانی ئەو بەگێریتەو ١ بە شتێ لەو ئامادەکراو کارێکی باشە، ھەرجی گوێپاڤەلێ ئەو بوو بۆی خوێندنەو، ئێمەش لە نیوان ھەردوو پزیزدا لەسەر پشستی و لاخ بووین، جارێ دەروێشتین و جارێ دەوستان (١) بەم بڕوا قایمە ئەم پالەوانە لە بەلاو تەنگانەدا زۆر سەقامگیربوو و قەت دۆژمنی بە زۆر نەزانیو ئەگەر بەقەد زێخ و چەویش بووین، ھەر سەرەتا تیشکانی دەخستە دۆژمنەو، ئەو پاچەسپاو بوو، سەیری شوێنێکی دەکرت کە بێ ترس بێ و خۆی سوپاکەى پەنای ببەنێ و دالەدیانی بدات، لە خەبات و چانی نەدەدا، تا دۆرانی نەگۆرپیایە بە سەرکەوتن، وەکو بۆ نمونە لە (عەککا) دا کاتێ نیشانەى دۆران و سەرنەکەوتن پەیدا بوو لە سەرەتادا، پاشان خودا سەرکەوتنى ھێنا و (٧٠٠) کەسى لە دۆژمن کوشت لە سوارو لە پیادە (٢). بەلام خۆشەویستى ئەو بۆ خەبات و تیکۆشان، لە پزیزى پیشەوەى ئاواتەکانییەو بوو کە پیاو لە کۆپى ئەو نزیک دەکەوتەو بەسى لە خەباتکردن بۆ خودا، پاداشتى نەپراوەى ئەمە دەکرد.

جەنابی قازى کتیبیى لەبارەى یاساکانى تیکۆشان بۆ کۆکردبوو کە نایەت و فەرموودە و رووداوەکانى سەحابیەکانى تێدا ھەبوو، سولتان زۆر دەخوێندنەو، ئەنجا بە شا (الافضل) ی کورپی بەخشین، ھەتا پێنۆین ئەویش بگێریتەو.

پۆژێ لە (قودس) نوێژى (جەژنى) کردو، خوا دلێ کردەو کە بۆ (عەسقەلان) بپروات و ولاتەکانى کەنار (الساحلیە) بەسەریکاتەو تا دلنیابى لییان و پاشان

(١) مسولمانان لە پۆژى (المصاف) لە مێژگى ((عەککا)) دا بە پیسى شکان و، ئالای سولتان دەکەوێ کە زەرە بوو لە ناوەراستیدا دالەکی سور دروستکراو، سوپاکەى ھەموو پادەکەن و مل دەدەنە چا ئەو پاناکات و لە شوێنى خۆی ھەلناکەن، بە تێپەکی کەمەو شەردەکات، بۆ خۆی پۆلە چا دەکات و خەلکی بانگ دەکاتەو ناچاریان دەکات بە گەڕانەو، بەردەوام ئەمە ھالى ئەو دەبێ تا سەردەکەوێ، لەوانە (٧٠٠) سوارو پیادە دەکوژرێن. (نوادى السلطانیة) و پەرەوێزەکەى کە (احمد اییش) قوسیویەتى (ل ٧٤). وە (ابن شەداد) وەسفی دەکات کە (قەت دۆژمنی بە زۆر نەزانیو، قەت کارى ئەوانى بە گەورە دانەدەناو، لەگەڵ ئەوەشدا لە بیرکرنەو تەگبیر دابوو { (ل: ٧٤). لەبارەى سەخاوەتى ئەو دەلێ: { ھەر لە عەککا دا ١٠ ھەزار نەسپی بەخشى). (وەرگێت)

بگه پېتموه، راوړيزكاره كانى ترسان كه (فهرنگ) هيرش بكنه سهرى، چونكه ژماره يان كه م بوو، ئامار يان بو كرد كه شتمى بكات، به لام سوربوو نه نجاميداو، له گهل (ابن شداد) له سهر كه نارى دهر يا وه ستاو، هيوای پيروزى بو مه به ستى دورتر له جنگى خاچيه كانى برد له شامدا، نهو بوو به (ابن شداد)ى ووت: (له دللى خوموه شته كت بو باس ده كم، ههر كاتى خوا ئاسانى كرد كه پاشاوهى كه ناره كه م رزگار كردو، ولا تم به ش كردو وه سيه تم دانا، به م دهر يايدها دهر وېشتم تا ده گه ياشتمه دورگه كانى و، شوينيان ده كه وتم، هه تا نهو كاتهى كه س له زهوى نه ده ما برپواى به خدا نه بى، يان ده مردم).

(ابن شداد) ده لى (نم قسه يه م لا زور مه زن بوو). له نيوان نهوو سولتانا داخاوتنه كى جوان له مهر نم واتايه پيروزه دا پرويدا كه بوارى گېرانه وهى نيه.

به لام نو نهو نارامو خور اگريه جوانهى هه پيووه له كار ه ساتو ته نگانه كاندا، نهو گېرانه وهى هه چنده جوانه كه (ابن شداد) لهو بواره دا نوو سويه تى، كه نهو له په سه نايه ته كى په وشتى ده گمه نهو دهر ده گه وى و ناشى له جواميرو له پياوه كى له ئاسايى به دهر دا نه بى بييينن كه سولتان نه خوش ده كه وى برينى كى دريژ خايه ن له ه شي دا پديداده بى، نهو دو مه ل و ئاوساويانه له ناو قه ديه وه بوون بو نه ژوتى ده په پرنه وه كه واى ليده كه ن تواناى دانى شتنى نه بى بو قسه كردن له گهل سه ردانه كه رو ميوانه كانيدا له سهر كه له كه قسه ي ده كردن، بېتمه وهى له بهر ئازارى برين بللى شاه^(۱).

(۱) رابردو باسكرا كه سولتان توشى نه خوشى زهره تا (الحصى الصفراء) (Yellow Fever) ده بى كه نه خوشه كى كوشنده يه مرؤه توشى ده بى و، له هه ندى هه رى تى نه مريكا زوره هم له نه فرقاداو، فايروسى توشى ده كات كه ميشولمى ئايدس: (Edes) هملى ده گرت.

يان هېما گو كوس له نه مريكا داوو ماهى هه لهنانى (الحاضنة) - ۲ - ۱۰ - پړوه به (۳) قوناغدا گوزر ده كات و قوناغى سيهم پشانه وهى رهش خوږن له گهل پيسايى و، زهر دوسى و په لى خوږتايى له گهلدا له سهر له شدا يان پوكو ليتوو زمانو ميزلئانو چاو وژى خوږتايان بهر ده بى و، ده بېته هدى كوږى و ژه هراوى بوونى گشتى و مردن. (الاحياء المهرية الطبية / د: مهلى سماك / ل ۱۹۹ - ۲۰۰) كور تکر نه وهى وه تا نيمرؤ چاره سهرى نيه (چونكه فايروسى يه) بويه تمه نيا پشت به خوپاراستو قه لاجوژدنى نهو ميتروانهى ده بگواز نهو كو تان ده بستريت. هه مان سهر چاوه / ل: ۲۰۰ (ورگېز)

ئەو لە خواردن و خواردنەوه کەوتبوو، چونکە لەکاتی نان خواردندا پێویستی بە دانیشتن بوو، ئەمەش ئەشکەنجەیی دەدا، بۆیە کاتی خواردنی بۆ دەهات فەرمانی دەکرد بدرێ بەو دەرۆزە کەرو هەژارانەیی لەبەر دەرگادا وەستان.

وەکو (ابن شداد) باسی دەکات لەم گەشت و تەنگانەیدا هەوایی زانی کە جەنگ لە نێوان میرەکی ئەو میرەکی خاچییه‌کان پوویداوه، زالا بپوینیش لەلای دوژمنەوه دەرە کەوی، فەرمانی بەوانە کرد کە هەلیانده‌گرت ببەن، ئەو بپو دەستیکرد بە رێک خستنی سوپا لە راست و چەپدا و لەگەڵ ئازار و ژانەکان و تەوژمی ئازارەکانی دوولاند ئارام گرتبوو، لە جەنگەکانی تردا لەگەڵ ئەستەمی ئەخۆشیه‌که‌یدا زانییه‌وه کە فەرەنگەکان پویان لە (التل) کردووه، تا بپەرەکان بپوختن، لە خێوەتەوه سوار بوو، تا بە هەلۆیستە کە پابگات و لەشکر رێک بخاتەوه و شا (عادل) ی براکەیی لەلای راستەوه بپوشا (ظاهری) کۆپی لەلای چەپەوه بپیت، شا (الافضل) لە جەرگەوه بپوشا، دەستیکرد بە جەنگ و دوژمن چووه ئەو سەری پویارە کە، سولتان بە سوپاوه شوینیان کەوتو، خۆر گەرم و سوتینەر بوو خۆی بە دەسڕۆکەیه‌ک لەبەر گەرمایی بەستبوو، بە درێژایی پۆژ ئاوه‌ها مایه‌وه، تا شەو بە سەرداهات و پەلامارە کە دواکەوت.

پزیشکی ئەو بە درێژایی شەو دەرمانی دەکرد و سەرقالی ئەو بوو، داوای لێدەکرد کە لە چادرە که‌یدا بپنێتەوه بۆ بەرگرتن و خۆپاراستن لە تەشەنەکردنی برینەکانی، کاتی گۆیی لەدەنگی کەرەنا (شەپوور- بوق) بوو هەلسا کە خۆی پێشپەرەیی جەنگە کە بپوشا و کۆر و براکانی خۆی کردە پێشەنگ لە جیاتی خۆیدا، چونکە توانای پێشکەوتنی نەبووه، لەبەر ئەوه‌ی ئەگەر دوژمن ببینێ ئەخۆشە زیاتر هانی دەدات، بۆیە فەرمانی کرد کە ئالا و بەیداخی زۆر بچەقێتن، تا دوژمن رویەرە کەیی بە چڕوپی ببینی و لەترسان بپوات، ئەمەش هاتەدی و بە سەرکەوتنێکی شکۆدار

کۆتایی پیهات. ^(۱) له جهنگ و پیکدادانه‌دا هه‌وایی مردنی پۆله‌یه‌کی خۆی بۆ

(۱) پرسیار کرا بارودۆخی کورد چۆن بووه له‌سهرده‌می سولتاندا؟ منیش دواي گهران به چه‌ند سه‌رچاره‌یه‌کدا بینیم که باری کورد لهم سه‌رده‌مه‌دا له روی سیاسیه‌وه بهم شتویه‌یه‌ بووه:

۱- وه‌کو له (مشاهیر الکرد/ امین زکی بگ/ ل ۲۴)دا هاتوه: {میسرو شامو کوردستان تا تونس و سودان و یه‌مه‌ن و تا عه‌ده‌ن} له ژێر کۆنترۆلی نه‌ودا بووه.

۲- هه‌ولێرو شاره‌زور له ژێر میژنیشینی سولتان (مظفر الدین)دا بووه که زاوی (صلاح الدین) بووه.

۳- به‌پیتی (اماره به‌نینان / صدیق الدملوجی) له دورگی (ابن عس)دا حکومه‌تی نازیزانی کوردی په‌یدا بووه که تا (۱۸۶۴) ز ده‌وامی کردوه‌و له‌سهر ده‌می ده‌سه‌لاتی نه‌یبویی دا دانیان به‌ حوکمی نه‌واندا هه‌تانه‌و، له‌ژێر ده‌سه‌لاتی نه‌واندا ژیاون.

۴- وه‌ به‌ پیتی (ابن خلکان ج / ل ۵۸) شا عادلی نه‌یبویی له مه‌ری نامیدی تۆره ده‌بی به‌ ناوی (احمد المکنی) و له ده‌سه‌لات ده‌ری ده‌کات، به‌و پیه‌یه‌ نامید پش له‌ژێر کۆنترۆلی نه‌یبویه‌یه‌کاندا بووه.

۵- له (دائره المعارف الاسلامیه / ت: حمید رییوار / ل: ۵۵)دا هاتوه: به‌ پیتی پێکهوتنی (۱۱۸۷)دا که په‌یمان بوو له نێوان عزالدین زکی و صلاح الدیندا به‌سترا (صلاح الدین) ناوچه‌ی ئالبو شاره‌زوری له ناو ده‌وله‌تی خۆیدا دا. له سالی (۱۱۸۹)دا شاره‌زوری دایه ده‌ست خزمه‌تکاره‌که‌ی (کشتوگدی) که له خزمه‌کانی یه‌عقوب قه‌یقجاب بووه، تا که پێگای نه‌یبویه‌یه‌کان بۆ ده‌سه‌لات گرتن یه‌سه‌ر کوردستاندا له پێگای خه‌یله‌کان بوو، سه‌ره‌تا ئهم ناوچه‌یه‌ له‌به‌رده‌ستی (تقی الدین)دا بووه (سالی ۱۱۹۱) (هه‌روه‌ها به‌پیتی ئهم نوسراوه له دیاره‌که‌دا (تهرتۆقیدیرکان) و له (موصل)دا زنجیه‌یه‌کان و به‌کتایه‌یه‌یه‌کان که پێشتر نوێنه‌رایه‌تی زنجیه‌یه‌کانیان ده‌کرد له هه‌ولێردا ئهو حوکمی تاییه‌تی خۆی هه‌بووه به‌سه‌ریانده‌و). به‌لام دواي مردنی سولتان (شا نجم الدینی نه‌یبویی) توانی بگاته مه‌ینیشی (المؤخر) له سالی (۱۲۰۷) و دواي ئهو سلته‌ی (خه‌یله‌کان) به (تشره‌ف)ی باری شپێرا، خۆی به‌شانی ئه‌رمه‌ن ناوێرد پاشان ده‌سه‌لات گه‌وته به‌رده‌ستی باری سیه‌می (مظفر) تا (۱۲۴۴)، لهو سه‌رده‌مه‌دا بارودۆخو ئاسایشی ئاره‌چه‌که‌دا چه‌ندجاری شتوا، ئه‌مه‌ش به‌هۆی په‌لاماره‌کانی جۆرجیه‌یه‌کان و خوارزم شاهیه‌یه‌ و مه‌گۆل بوو. جۆرجیه‌یه‌کان له‌وکاته‌دا چالاکي خۆیان دژ به‌ خه‌یلاته‌کان ده‌ست پێکه‌رد که دوو سه‌ری ئه‌رمه‌نی (زاکاره) و (تیوان) هه‌رکدرایه‌تیان ده‌کردن. زانیانی په‌گه‌زناسی مرقایه‌تی ئهم دوو سه‌ره له پاشاوه‌ی هۆزی به‌درخان داده‌نێن که لقێکی هۆزی (باپه‌رخانی کورده‌ین. زۆرینه‌ی سوپای نه‌یبویی توره‌ بوه‌و ژماره‌کی زۆریشی کورد بووه. له سالی (۱۱۸۷) سولتان صلاح الدین داوای له کوردی باکوری پوساری دیله‌ کرد بۆ خه‌باتو، خه‌لکی جه‌زیره‌ په‌رته‌میان لێکه‌رد به‌تاییه‌تی له (۱۱۸۸)دا، به‌لام هێتێ دیاره‌که‌و زۆر له خه‌یله‌ کورديه‌یه‌کان به‌ زۆری شانه‌شانی صلاح الدین ده‌جنگان.

له سه‌رکه‌رده کورده‌کاندا (سیف الدین مشطوب) له هه‌مووان دلسۆزتر بووه، وه‌کو له هه‌لوێسته‌که‌یدا به (سولتان) ده‌لی: (گه‌وره‌مان ئێمه خزمه‌تکاری تۆین تۆ به‌هه‌رو گه‌وره‌یه‌یه‌ت پێداوین و ده‌وله‌مه‌ندت کردین، له گه‌ردن زیاتر تیه‌مانه‌وه ئه‌وه له‌به‌رده‌ستت دایه، سوێند به‌خوا که‌سمان ناگه‌رێنه‌وه له سه‌رکه‌وته‌نی تۆ هه‌تا ده‌مرین). (النوادر السلطانية ل ۳۷۱).

هاتو، نامه‌کە ی پێچاوێ بێئەوێ هیچ خەمو پەرێشانییەك پێشان بەدات، تا لە
وڕەو چوستی سوپای کەم نەکاتەو، لەگەڵ ئەوەشدا فرمیسک بەچاویدا دەهاتنە
خوارەو، ناتوانی پیش بە فرمیسک بگرێت. دیسانەو لەکاتی گەیشتنی هەوائی
مردنی (تقی الدین)ی برازاکەشیدا کە یەکن بوو لە پالەوانەکان بە هەمان کار
بەندبوو، نامه‌کە بەخەفەتەو پێچایەو تا جەنگە کە بپایەو، ئەجا دەریهێنانەو
زۆر بەتوندی دەگریاو خەلکی دەوریشی لەگەڵ ئەودا دەستیان کردە گریان، (ابن
شەداد) ووتی: (خەلکینە داوای لێخۆشبوون لە خوا بکەن، ئەم ڕەوشە مانای نیە.

سولتان ووتی: بهائی، بهائی، داوای لیخوشبون له خوا ده کهین و بیدهنگ بو!
به لّام له پوی سنگ فراوانی و زوری هیمنی و له سهر خوئی یهوه فدرهنگه کان
خوین وهسفی ده کهن و زیاتر له وه باس ناکریت، کاتی به ناو خه لکیدا ده پویش،
خه لکی له ده وریدا قهره بالغی و چر ژانیان پهیدا ده کرد له دواوه سهرشان (عهبا) کهیان
را ده کیشا که نهیده توانی برواتو، نهویش ده وهستا.

وهيه کي له کاره ناوازه کاني شو له گهل (ابن شداد) دا شهويانه که: پژوي له
په شه بایه کی ساردو سپدا له گهل (ابن شداد) دا سواری ولاخ ده بی و، نیستی قازی
پیش شو ده که ویتته وه هندی قوراو به قاچه کانی ده پژویی به له شی (سه لاهه دین)
ده که وئ و جله کانی پیس ده کات، به لام شو پیته که نی و، قازیش ده یه وئ که
دوابکه وئ تا شم باره دوباره نه بیته وه، فمرمانی پیته کات له شویی خویدا
به رده وام بیت.

نه‌جا ئه‌بو هه‌یجا و نه‌جا سولتان مظفرالدین وه‌کو رابردوو باسکرا. یه‌کێ له‌ پێله‌ گرنگه‌کانی مێژوی (صلاح الدین) بۆ کورد لهم نامیه‌دا ده‌رده‌کوێی که‌ له‌ قودسه‌وه‌ به‌ (صلاح الدین) ده‌گات و (نوادری السلطانیة / ل ۳۷۱) تۆفاری کردوه‌ که‌ چیاکان هه‌لی ناگرن: «آنک ان اردتنا فتکون معنا او بعض اهلک، حتی نجتمع عنده، والا فالاکراد لا یدینون للأتراك والأتراك لا یدینون للاکراد». نه‌مه‌ش قورسایی سیاسیی و سهرمایی کورد ده‌رده‌خات له‌ناو ئه‌و سه‌رده‌مه‌دا، فراوانی نازادی لهم ده‌وله‌ته‌دا. (په‌رگه‌یی)

بەللام ھەلەشەبى ھەندى لە ستەمكاران، ئەو بە ھەموو ھىورى و ئەگەرئ پوى
تەكرد، يەكئ لەو غوونانە كە گىرپانەوى درىژەوى دەوئ ئەو يانە كە كوردئ چۆن
لە گەل كەسەكدا بەو پەرى توندى قسە دەكات، ئاوا لە گەل سولتاندا قسە دەكات،
بەللام سولتان رقى دەخواتەو دەپواتەو چادرو دەوارى خۆى و، (ظاھرى) كورى
وايزانى فەرمانەكانى ترسناك دەردەكات لەمەر ئەودا و ترسا كە دواى بىستنى ئەم
قسە نابەجىيە لەم برادەرە كوردە وەلامى بداتەو، بەللام سولتان چاوپرچشى لەو
ھەلە شەبە دەكات، ميوە بۆ ميوانەكانى دىنى و دەلى: بچۆن تا ئەو ھى رابرد لە
يادى بکەين!

فەرەنەگەكان بە چاوپۆشى و لىبوردەبى ئەويان دەزانى لە گەل دۆڭمانياندا،
كاتى يەككىيان دەكەوتە ھەلەبەكەو، لەسزاي مىرى خاچ پەرستى دەترسا،
پايدە كرده سەربازگەى سولتان پايدەگەيانە كە ئەو دالەدى دەدات، ئەو ھى
دەبەواندەو پىزى دەگرت. بەللام فەرمانى بەيەكئ لەپياوانى تايبەتى خۆى دەكرد
كە چاودىزى بكات ئەو ك ئەو كەسە سىخوړئ بى و خراپكارى بەدەستەو بىت.
پىشتەر باسما لە ژنىك كرد كە منداڵەكەى لەدەست دەدات و دىتە لای سولتان و
كار بۆ بەختەو ەركردنى ئەم ژنە دەكات و بە شوئنى ئەو منداڵەدا سۆراغى كرد،
ھەتا سۆماى چاوى پى رونكردەو، ئەمەش كارە دەگەمەن و ناوازەكان و ناماژەبى
بۆ ئەمە كىفایەتە، پەنگە بە قسەى كۆتايى لەمەر ئەمەدا ئەو بى كە (ابن شەداد)
گىرپاوەو كە لىرەدا باسى دەكەم^(۱).

(ئەو، تىكەلى و ھاوړىتى خۆش بوو، پەوشتى جوان بوو، پوخۆش بوو، پىزى لە
پەگەزى ەدەب و واقعى ئەوان دەگرت و، سەرگۆزشتەى ئەوانى دەپاراست. بە
نەژادى ئەسپ شارەزابو، بەشپۆھەك كە ئامادەبووان سوديان لىو ەدەگرت كە
خەلكى تر ئەو سودانەيان وەرنەدەگرت، پەوشت جوان بوو، لە خەلكى دەپرسى لەمەر
نەخۆشپەكەى و دەرمانكردن و خواردن و خواردنەو و باروودخەكەيدا، ديسان

دانیشتنە کەمى خاوین بوو ناوی کەسى لە لا بە خراپە نە دەهات بە چاک نە بێ، و، حەزى نە دەکرد بە چاک نە بێ ناوی کەسى لە لا باس بکری، و، قەت نە مەبیینووە جێبەجێدانى پێ خۆشبووی بێ بە کەس بگوتری، و، هەرکە هەتیوێکی لە لا ئامادە دەبوو بە زەبى لە گەڵ سەرپەرشتکاری ئەودا دەنواند، دلى دەدا یەو و پیتی دە بە خەشى، ئە گەر گەرەکی هەبوا یە پشەتی پێ بێستى تەسلىم بەوى دەکرد، ئە گەر نا ئەو نە دە چاکەمى لە گەڵا دەکرد، کە پێتێستى ئەو دابین بکات و بە کەستێکی دەسپارد کە بە پەرە دەردەو مشۆر خۆرى ئەو هەلسیت). ئە گەر (قازى ابن شەداد) مساوێکی زۆر هاو پێتێ سولتانی کرد بێ و نانی لە گەڵا خوارد بێ و هات و چۆی لە گەڵا کرد بێ تا بسووە بە شوینى پازى ئەو، گەشتیارى (ئەندەلوسى) (ابن جیبر) هیچ شتێکی ئاواى لە گەڵ ئەودا نەبوو، بە لکو بە سەر تاپای جیهاندا سوپا و تەنیا گەشتیارەکی ناو دا رابوو.

بێ شومار سولتان و پادشاو قەرالى بێنیو، لەوانە تەنیا (سەلاحەددین) کە و تۆتە بە دلو لە (باب الموازنه) دا باسى دەکات و وتیوەتى^(١): (ئەم ولاتە کە هى سولتانی جۆراوجۆرە وەکو شایەکانى هۆزەکان لە ئەندەلوسدا، هەر هەموویان پەرەشتیکی تێدا یە کە دراوەتە پال و شەمى (الدین)، لەویدا تەنیا گویت لە نازناوى زەق دەبێت، هەم سیفەتانیك کە بە دەستەینانیان کەلکی نیە، بە لکو گەلو پاشا و دەولەمەند و گەدا لەناویاندا بەشدارن، کەستێکی تێدانیە کە شایانى ئەم سیفەتە بێ تەنیا (سەلاحەددین) نەبێ کە شای شام و میسرو حیزازو یەمەند و بەچاکە و دادوەر ناوی پڕیشتو، ئەم ناوێ هەوشانى ناویەتى، و شەیه کە لە گەڵ و اتاکەمى پێکاوپێک دیتو، بەلام ئەم ناوێ بۆ خەلکی تری جگە لە ئەو وەکو پەرەشەبایە کە بە خێرای دەروات، وەکو شاهیدی دانی کە کە پەرەخنە پەرەتیدە کاتەو کە پەرەخنە لابەری لایە دەبات.

القاب مملكة في غير موضعها

کالەر یەکی انتفاخا صولة الاسد

(١) رحله ابن جبر / ٢٢٨. (نوسەر).

له چەند لاپەرەکی زۆری گەشتەکەیدا ناوی سولتانی بەو پەڕی ستایشەو
 بردوو، بەلام ستایشەکی بابەتی که واقعی کرداری پشتگیری لێدەکات، هەم
 خودی بینەریش که ئەم گەشتیارە خوشی ئەو پاستییە یینیو ئەگەر هەرچی (ابن
 جبیر) باسیکردوو لەمەر (سەلاحەددین)دا باسی بکەم درێژە دەخایەنی، ئەمە
 باسیکی تەواو هەڵدەگرێ که لێرەدا بوار نیە بنووسرێتەو، بەلام دوو بابەت لە
 بابەتەکانی گەشتەکەیدا باس دەکەم که لە شتواژنکدا قسەدەکات بۆنی دڵسۆزی و
 لێکدانەوکی پاستگویی لێدیت، هەموویان گوزارشیکن راست و رەوانن بەلگە
 زۆری لەسەر هەیه که لەلایەن گەورە میژوونوسەکانەو نووسراوەتەو، (ابن جبیر)
 دەلی: (چاکەکانی ئەم شارەیه ئیسکەندەرۆنە - شکۆ و بلندییەکی بۆ سولتان
 دەگەرێتەو: قوتابخانە و فێرگەو، نارامگای دانراو لەناویدا بۆ خوازیاران و
 خواپەرستان که لەناوچە دورەکانەو دەهاتن و هەریەکیان دەچوو ناو شوێنیکەو
 پەنای دەبردەبەرو، دەچوو لای فێرکەر و مامۆستایەکی ئەو هونەرە ی مەبەستی بوو
 فێری بکات، هەر تەقەلایەکی مەبەستی بایە پێوی هەڵدەستا).

ئەجا دەگاتە قسە ی دوورو درێژ که بە دەقی خۆی لە چەند بابەتیکدا باسی
 دەکەم، پاشان بەدوای ئەویدا وتویەتی: (سەبیرترین شت که بۆ ئەو بیگانەو
 نامۆیانە رێک کەوتبوو ئەو بوو که هەندێ لەوانە ی دەیانویست بۆ نامۆژگاری لە
 سولتان نزیک بکەونەو لای باس دەکەن که زۆریە ئەوانە ی ژەمە نان وەرەگرن
 لەبەر ئەو نیە که هەژارین پێویستی یان پێ بۆ بژێوی ژیان، بەلکەر لەبەر
 ئەویە لەو سەفەردا نان و تویشویەکی که میان پێدەمی، ویستی سۆراخی هەولێ
 ئەم نامۆژگاریکەرە بکات، ئەو بوو پۆژی لە پۆژان ئەم سولتانە چوو دەرەوی
 شار، چاوی بەهەندێ لەو کۆمەڵانە کەوت، بەرێگای بیابانی (تەرابلوس)دا
 هاتبوون لە برسانو لە تێنەوتی رەنگو رویان نەماوو پرسیاری لێیان کرد که بۆ
 کوێ دەچن، هەولیان پێدا که مەبەستیان سەفزی حەجکردنی مالی خوایه، ئەوانە
 بە سواری وشکانی هاتوون و زۆر مانوو شکەت بوون لەم دەشتاییەدا، ووتی:

ئەگەر ئەوانە بگەنە جى ئەو ھەموو ناوچە ناسراوانەيان بېرىو ئەو ھەموو ماندویتی و شەكەتییەيان بینووە ھەر یەكەیان زیرو خۆی پێیە پێویستە كە بەشدارییان بكړی و ئەو دابو نەریتهی لەگەلماندا بەکارهێنان بەردەوام بى و نەپچرئ، ئەمەش شتێكى باشە بۆ ئەو كەسەى كە دەرواته لای ئەو جۆرە كەسانە، ئەوانە مەبەستیانە پێنە لای ئێمە بۆ ئەو بەشەى ئێمە لەبەر خاتری خودای شكۆمەند كەردومانە بە ئەركى سەرشان.

بەلام لەمەر بابەتی تردا لەبارەى ئەودا دەلێت: ^(۱) ((یەكئى لە شكۆ پیاوەتى یەكانی ئەم سولتانە نزیکە لە خۆی گەورەیه كە شوینەوارەكەى وەكو یاداشتێكى جوان بۆدین و دنیا ماوەتەو: لا بردنى گومرگ و باج بوو كە لەسەر حاجییەكان دانرابوو كە فشارى زۆرى دەخستە سەریان لە دانیدا كە تۆزى و ستمى تیدا بوو، ئەركى سەر شانى ئەوانیان قورس دەكرد كە بە تەواوى پۆیان بچوینى، بەلكو لەوانە وە هاتوو ھەركەس كە نەتوانى بیدات زیاد لە خەرجى خۆى ئەو پێویستە ئەو گومرگ و باجە دیاریكراوە بدات كە (۷) دینار و نیو، لە دینارى (میسر) یش دەبێ (۱۵) دینار بێ بۆ ھەر سەركێك، ئەمەشى لە توانا دا نەبوو، زۆر بە ئازار وە دەیتوانى بیدات، ئەم جۆرە سزادانە لە (جیددە) دا ھەبوو بە لكو زیاتریش لەمە.

بەلام سولتان ئەم گومرگە نەفرین لێكراوەى لا بردو، لە جیاتى ئەویدا ئەو نەریتهى دانا كە دەبێ خواردن و توشویان پێى بدریتو، لە جیاتى ئەویدا باشترین جێگەرەوێ داناو، لە رینگای بۆ حاجیەكان خۆش كرد، كە خەريك بوو بپچرئ، خوداوەند لەسەر دەستى ئەم سولتانە دادوەرە مسولمانانى لە دەست رووداوەكى گەورە و بارەكى بە ئەشكەنجە رزگار كرد، ھەر كەسێ پڕوای وایە حەج بنەمایەكى ئیسلامە سوپاسى ئەوى لەسەرە، بۆ ئەو گومرگەى لە ولاتى (میسر) و شۆینی تردا ھەبوو، ھەم ئەو باجەى دەكەوتە سەرو وردودرشتى شتومەك لەكاتى كپین و فرۆشتنیدا. ھەتا گومرگ لەسەر خواردنەوێ ئاوى (نیل) دانرابوو، بەلام سولتان

(۱) رحلة ابن جبير / ج ۲۵. (نوسەر).

ئەم داهینراوە: ئەفرین لیکراوانەمی هەموو لابردو، دادگەری فراوان کردو، ئاسایشی
 بلاوکردهوه، یەکی له دادوەرییهکانی سولتان بێ ترسکردنی پێگاو بانەکان بوو که
 خەلکی له ولاتی ئەودا بەرگی شەو دانانین بۆ راپەراندنی ئەوێ مەبەستیانه، له
 شەوی ئەودا هەست بە هیچ ترسێ ناکەن بیانگیژیتەوه، بەو شیوەیه پەوشی
 ئەوانەمان له (میس) و نیسکەندرونەدا بەرچاوکهوت).

ئەم گەواهیانه بابای لیکۆلەر بێ نیاز ناکات لەوێ که دەبێ پەڕێ زۆرتر
 بچوینیتەوه، نمونەێ ئەم کاره ناویژانه به پەرشوبلاوی له لاپەڕێ دور لێهەکتێدا
 هاتوونو، به شوێندا گەڕانیان هەندێ ماندوویون و نازاری دەوێت.

هاوسه‌نگی یه‌کی نا داد‌گه‌رانه له‌باری (عماد الدین) و (نورالدین) و (سه‌لاحه‌ددین) دا

له‌ چاخ‌ی نویدا هونه‌ری نووسینی میژویی به‌باشی گه‌شی کردو هه‌لچوو، ئیمرو میژوی ئیسلامیمان ده‌بینین که له‌ چه‌شنی جوړاو جوړدا پیشکەش ده‌کریتو، به‌ لیک‌دانه‌وی مه‌نه‌جی به‌ پیتی نه‌و پۆشنایه‌ی له‌ پێبازه‌ نه‌ده‌بی و ده‌رونی و کۆمه‌لایه‌ته‌کانه‌وه‌ سه‌ری هه‌لداوه‌ لیک‌ ده‌دریته‌وه‌، تا له‌مه‌ر یه‌ک باب‌ه‌تدا که چه‌ند نووسه‌ری نووسیویانه‌ ده‌خوینیه‌وه‌.

له‌جیات‌ی پوانین‌وو و پێبازی هه‌مه‌ جوړو، شیوازی جیا‌جیادا شتی وا ده‌بینی که ببیته‌ شوینی سه‌رسوپه‌ینانی تو. هه‌ر له‌وکاته‌وه‌ (ابن‌ خلدون) پێگای شیکردنه‌وی خۆی ده‌ست پیکردوه‌ بۆ زانیینی هۆکاره‌کانو، به‌ستنه‌وه‌ی ئاکامه‌کان به‌ ده‌سپێکه‌کانه‌وه‌ و پرکردنه‌وی که‌له‌به‌رو بۆشایه‌ فراوانه‌کان به‌و شتانه‌ی لۆژیکی شته‌کان ئاماره‌ی بۆ ده‌کات و ره‌وشی شوین و کات ده‌ینووسیته‌وه‌. نووسینی میژو ورده‌ ورده‌ له‌ پێدانی ئاسایی خۆی له‌ گێڕانه‌وه‌ دانه‌پال (الاسناد) دا لاده‌داتو، رووداوه‌کان به‌پیتی سال‌و پۆژ ده‌گێژدریته‌وه‌ بیته‌وه‌ی په‌خنه‌یه‌کی کارامه‌ له‌و داستانه‌ بگێڕی که دیته‌ ناوه‌ه‌یان له‌کاتی بوونی جیاوازی و پێچه‌وانه‌وه‌ی شپه‌زه‌دا به‌ وردی له‌ به‌رامبه‌ریدا به‌کی دابنریت، ته‌نیا که‌سی له‌و زانیانه‌ نه‌بی که له‌ مه‌سه‌له‌کاندا قول‌ بوونه‌وه‌، تا چه‌رخ‌ی نوێ به‌ شیوازی به‌رنامه‌یی خۆی و لۆژیکی به‌هێژی و هۆ ده‌رخستنی زانستی خۆی (التعلیل‌ العلمی) هاته‌ مه‌یدانه‌وه‌، له‌ کێلگه‌ی میژوی خۆیدا کشتوکاله‌کی په‌نگ گه‌شاه‌ی بینی که به‌ره‌که‌ی به‌تام بی‌و جوړه‌ها چه‌شنی هه‌بیته‌.

هاوسهنگی کردن له نیتوان رووداوه کانو که سه کاندا له نووسینی میژویدا مهیدانه کی فراوانه پیتووسی نووسهران سهرنجی ده داتج، دهیین رووداوی دیرۆک به رووداوه کی کتوپره وه پدیوهست ده کری، له پتودانگه کی وردا هویه کانو ناکامه کان له گه لیدا ده رده که ونو تا یه که له تایه کی تر پیشتر ده خات، یان هه ردوو تایه کان له له یه که جیگه دا هاوسهنگ ده کات له سهرزه نشتو پی هه لاوتندا، هه ندیجار هاوسهنگی کردن بۆ پالنه وانه کان ده گوزاریته وه کۆنو نوئی نه وانه له سهر خوانی ره خنه دا له ناسته کی یه کسانی ورد وایه، بیتگومان خوینهر به سوده کی زۆر سهرده که وی و سود لهو شیکارو له پیشتر دانانه (الترجیح) دا وهرده گری، نه نجا له گه ل نووسه ردا به ناسۆی فراوانیدا ده روات و هه ردوکیان سهیری هۆکاره کانی بهرز بوونه وه دابه زین ده کهن، یان نه وه ی به هۆکانی لادانو مام ناوه ندی (الاعتدال) سهر هه لده دات، نه مهش چیژه کی هزری تیرو ته سه لهو، نه وه که سه وی چا وگی ره سه نایه تی یه که ی هه لسه نگینێ له سه ری سوره بیت.

به لام نهو هاوسهنگی (الموازنه) یه به چیژه هه ندی جار توشی ته زوی شاراه ده بیت و نووسه ر به لایه وه دژوار ده بی که برگی پاسته قینه بیکی که ده یلیت، مه به ستی له وه به دل بوونه کی شاراه یان ناشکرای پالنه وانیک دیاری کراوه که له به رامبه ریدا چاکه ی که سانی تر که م ده بیت وه، نه م میژوونوسه شته کان به و پییه لیکه ده داته وه که نهو به دل بوونه پونه ی نهو پازی بکات، نهو هه ندی جار له به دل بوونی نه ستی (الاعجاب اللا شعوری) دا بی ناگیه که لایه نی دووه م سهرزه نشته ده کات و ره خنه ی لیده گری، نه مه قۆناغه کی دپکاویه پتویستی به هتورییه کی ته واه، تا نووسه ر حه قیقه تی دهرونی خۆی په پیداچوونه وه و شیکردنه وه بۆ ناشکرا بییت! لیته ردا گه واهی یه که هیه به لگه کی به هیته: کتیبخانه ی میژویی (نه نه لوس) ی و خۆره لاتی به زۆری له دانراوه کانی تویت ره ی شاره زا ماموستای دکتۆر (حسین مؤنس) سهر که وت و گه واهی نه وه یدا که به تاوو تویت وه ورده کانی و رایه پاسته کانی زۆر سودمه ند بووه، تا ئیستا من به دلخوشییه کی به خته وه ر بۆ

شوېنه‌واره ميژويه كاني شو ده‌گه‌رېمه‌وه ئيستاش كه له‌گه‌ل هه‌ندى ناراسته ده‌رونييه‌كانيدا كه دېته پېگامه‌وه جياوازيه هيه نه‌وه به حه‌قى خومي نازانم كه راستيم پېنكابي و پېنگاي راستم گرتبېت، چونكه من وه‌كو ئه‌م نووسه‌ره شاره‌زاو بريتړو بيو به‌هېژ نيم، به‌لكو پوانينه‌كي ساده‌يه كه په‌نگه په‌سهند بې و بابه‌ته‌كي هه‌له چاره بكات، يان په‌نگه په‌فز كراوبې و پتويستي به راستكردنه‌وه هه‌ييت^(۱).

كتيپيكيه شو به ناوي (من قصص البطولة)^(۲) خوښمه‌وه، زوړيكي جوانكاري و پوني هاوسه‌نگي له نيوان كه‌سو كه‌سيكي تر دروست ده‌كات، من له پوانيني دلسوژي خومه‌وه پېم وايه كه زوړيكي لاده‌دات و دوده‌كه‌ويته‌وه له هېرش كردنه سهر كه‌سي كه زوړيه‌ي جار پشتگيريكردي، يان لاي كه‌مي پاساو بؤ هينانه‌وه‌ي ده‌ويت، من سهرگه‌ردان ده‌ميتم و دوو دل ده‌م كاتي شو به دل بوونه نه‌سته‌ي (اللاشعوري) نووسه‌ر ده‌بينم كه نه‌ونده به‌رز ده‌يپته‌وه گه‌رم دادې، تا ستم له مام ناونده‌كانيش ده‌كات، بؤ نمونه دكتور له‌مه‌ر پالنه‌واني گه‌وره (نورالدين محمود زنكي) شكېنه‌ري خاچپيه‌كان ده‌نووسې كه نمونه‌ي پېده‌هينينه‌وه.

بهر له هه‌موو شتي به دكتورې به‌رېژ ده‌لېن: من زوړو بې‌سنور ئه‌م كه‌سايه‌تپه نمونه‌يي يه‌م به دل شو، هه‌رچي باست كرده‌وه له چاكه‌كاني سهرسوپه‌ينه‌ري شو شك و گومان هه‌لناگرن، سهره‌تا باسي شو دوو وتاره ده‌كم كه به‌ر له چه‌ند سالي له‌مه‌ر (نورالدين) نووسي بووم و له يه‌كيكياندا نووسيومه: (نورالدين) له ديارترين په‌وشت و پاكترين بنه‌چه‌كانيدا به (عه‌لي كورې نه‌بو تاليب) ده‌چيپته‌وه، نه‌گه‌ر به پاكزده‌دانان و پيروز راگرتني حه‌ق و راستي بې گويدان به ده‌سكه‌وتي سياسي و سهركه‌وتي جه‌نگي په‌ره‌نسيبي ميري پروداراني خاوه‌ن وه‌رع و زوه‌د بووي، شو پيروز راگرتنه‌ي جه‌ق بې‌گويدان به شتي تر پر وای (نورالدين) بووه.

(۱) ئه‌م وتاره به‌ر له مردني خوالي خوش بو (د: حسين مؤنس - ر -) نو سراوه. (نووسه‌ر).

(۲) مع الابطال / د: محمد رجب لبيومي / ل ۹۵ / مطبعة دار القلم بدمشق. (نووسه‌ر).

ہرچہندہ نەم دووکەسەییە بەھۆی ھەواو ئارەزوی کین لەدڵان ھەزی تەمەعکاران توشی کارەسات ھاتوون، لە ھەندێ خۆ شلکردن و نەرمی کردندا (التھاون) لەسەر ھیسابی ھەقددا شتی پەرت و بلاو کۆدەکاتەو، شوێشەکان خامۆش دەکاتەو، بەلام نمونەیی بالا بە گوێچکەیی ھەر دوو پالەوانە بە پێژەکەدا ھاوار دەکات کە تەنیا ھەق و راستی پاکژ رابگرن و پیروزی بکەن و دڵ بە دەسکەوتی خوش نەکەن کە بێ ویژدانی و دلتەنگی تێدا، ئەی لەو بانگەوازەیی بروادارەکی راستگۆ، کە لە ئارەزووەکانەو بەرز دەبێتەو، ئەگەرچی بۆ گوێگرە کەشی زۆر شەکەتی و ماندوبوون بگێڕیتەو، بەلکو سەرباری ئەمەش من لەو دکتۆرە خۆم بە ویژدان تر دادەنێم لەمەر (نورالدین) دا کە لەناو قسەکانیدا دەلی: (ئەو سەربازەکی شارەزانی بوو، سیاسییەکی مەزن نەبوو، بەلکو پڕوا دارێک بوو کە برواداریە راستەکی وای لێکرد بوو کە پێویستی بە کارامەیی سەرکردەیی و زیرەکی پامیاری نەبێت).

ئەم قسەییە پێویستە بە راستکردنەو ھەییە، شاید لە ھەق نزیک کەوتبەو کاتی لە پەرچدانەویدا بە دلتۆزییەو و تومە^(۱).

(پیروژ راگرتنی پره‌نسیپه‌کانی ئیسلام پامیارییەکی بەرزەو زۆر کەس ناتوان دەستی پێتە بگرن لەو کاراندا کە ھەندێکی وەرەگرن و ھەندێکی تریش بەرکەنار دەکەن، لە ھەمان کاتیشدا دژوارە بەلایانەو دان بەو کەم و کورپەدا بێنن، کە سەرنشتەکردنی گرمان ھەلناگرت و لە نەنگی یەکە بکۆلنەو و ئەو شل کێشانە ناتەواو ھەیان دەکەن بەزیرەکییەکی بلیمەتانە کە بارو دۆخەکان پێویستی دەکات و کارە شاراوەکان و نادیارەکان فەرزێ دەکات، پاشان چاوە خەلکانی دەکەن کە شل کێشان لە ھەقداناکەو، دوری نێوان ھەردوو گروپ دەبینن لە جیساوای نامانج و مەبەست و پێگا دا، ئەوکاتە سەرکۆنەیی ئەو کەسە دەکەن کە گۆی بۆ راستی دەگری و شوێن باشتەری پێگا دەکەوێت، ئەگەر لە ساتێکی برواداری و دوربینیدا بۆ

(۱) مع الإبطال / عہد رجب الیومی / ۶۹. نووسەر

ویژدانیان بگه پرتنهوه په رده له سهر فرت و فیلان لاده چی، که بنو سته مکارییه و ده زانن که پیاوانی باش شو که ساتن سیاستی زیره کانه و نهرم کیشان له که داریان ناکات، به لکو رامیاری قورثان به تنیا پروا جهختی له سهر ده کاتهوه!

نایا پیشهوا (عدلی) له پروه رده و رای راست و فیهو پروانینیدا سیاسی نه بوه؟! نایا (نورالدین) له لیبوره هی و په یان به جیهیتان و راستی به لیتنیدا سیاسته قه دار نه بوه؟!!

نخیر نهی نه وانه!! ثم دوانه دو سیاسته قه داری گه وره بوون، پره نسبییه کی نه مریان هه بوه که نارو زویه کی سهرکش پوی تی ناکات و، خه یال پلاوی هه له شهیی پاکویه کی له که دار ناکات!! ثم دوانه سیاسته داره کی ژیریوون په یوه ست بوون به سیاستی قورثان و زیره کییه تی نیسلام و، قه غه درو ناپاکیان له په یاندا، یان به بی بوونی دوژمنایه تی ته شقه لایان به که س نه کردوه! به لکو شو دوو سیاسته قه داره به رزه سیاسته قه داره کی نمونه یی بوون له دنیای ته ماعه کاندای.

که واته پایهی (نورالدین) به لای منموه گه وره تره نه که به لای دکتوره وه!! به لای بابتهی ثم و تاره له م سنوره دا ناگیرسیتته وه، به لکو پو له راست کردنه وهی نه وهی ده کات که نوو سهر له (دیمه نی هاسه نگی) دا باسی کردوه له مهر (عماد الدین زنگی) باوکی (نورالدین) له لایه که وه و، (سه لاهه ددین نه ییوی) و (نورالدین) له لایه کی تره وه، له مهر ثم دوو پیاهو دا هه ندی سته می کردوو، لیتره دا راست کردنه وه و ویژدان دیت.

دکتور (حسین مؤنس) ده لی: (نورالدین): وه کو باوکی خوی نه بوو که (عماد الدین) که، به دوی ده سه لاتدا ده گه را به مهر نرخیسک بیت له ناگره ست کردن له گه ل خاچییه کاندای رویشتن له گه لیاتدا بو مهر کوینه که مده ستیان بی درد و زنگی و روودلی نه ده گرد، بو ده ستان له دهستی مسولمان یان مه سیحی بایه خی بی نه ده دا، مادام کاره که سهریکیشابا بو زیاتر کردنی مولکی و دارایی.

لەمەر (سەلاھەددىن) دا دىكتور (مۇنس) لە ھەمان باسدا دەلى: (سەلاھەددىن) لە ھەر كۆتەك بۇنى مەترسى كەربايە خۆى دەگۆرى، چاوى ھىمنى و خۆپاگرى تىدا دادەپۆشى، پەرۆو داخاۋىيە زۆرەكانى تەۋاۋ نەدەبوو، پىتويست بوونى بە سامان ھەر دوايى نەدەھات، سەركارو باج ۋەرگرانى ئەو پەقەرىن كەس بوون لەسەر خەلكىدا، ھەر بازارگانى بە ۋلا تىكىدا پابردبايە مسۆگەر باج ۋەرگرانى پشتيان دەشكاند، نىشانەى ساماندارى لەسەر ھەر مەۋقەى دەرگەوتبايە مسۆگەر لەلايەن پىاۋانى سولتان بە سزادان ناگادارىان دەكردەو، جوتيارو ھەزارو پىدەسەلاتان لە خۆماندو كەردندا لەگەل ئەودا بوون، ھەر مەۋەيى لە كىلگەكەياندا پىگەيشتبايە باج ۋەرگران ھەليان دەلوشى، ھەر گولەگەنى سەرى دەرھىتابايە لە عەمبارەكانى سولتاندا جىگىر دەبوون، تا ۋاى لى ھات خەلكى لەسەردەمى ئەو روتو ھەزار بوونو لەسەر دەروازەى چەرمەسەرى بىرسىتى بەجىي ھىشتن كە خەلكى بىرپەو چۆن بىرپەو ھەيەك. ئەمە قەسى جەنابى دىكتور كە بوو لەمەر ئەم دو پالەوانە گەورەيدا ئەگەر زۆر (نورالدين) ى بە دل ئەبوايە لە بوۋارى ھاۋسەنگى و لە پىشتەر داناندا (الترجىح) ناۋا ستمەى لە (عماد الدين) ى باوكى و شاگردەكەى كە (سەلاھەددىن) نەدەكرد.

لېرەدا بەكورتى شوئىنى ستمە جەرگىرە كە باس دەكەين لەم دوو پىاۋەدا بۆ ئاشنا بوون بەۋەى كە پابردو قەسمان لىكرد!! خاچىيەكان پەلامارى خۆرھەلاتى ئىسلامىياندا كە كاتەشى دژوار بوو، مېرئىشەكانى شام لەژىر چىنگى پۇرمى دەرەيەكى دابوون كە ھەر يەكە كارىدەستى وىلايەتەكى بىچوك بوو كە ھىچ سوپايە كيان نەبوو، يان ھىزى كۆيكاتەۋە، قەۋالو مېرەكانى دەۋلەتە بىچوكەكانىش ناكۆك بوونو، بى حالى بوون لە يەكترى يەك بوون تىدەپەرى، خەلافەتى (عەبباسى) پەكى كەوتبوو لاۋاز بوۋو نەيتۋانى زيان لەخۆ دور بختەۋە، خەلكى پەنانيان بۆ بردو قۇو موۋەككانيان بىرى ھاۋارىان كەردو گريان، بەلام بى سودو قازانچ بوو. ھەرچى دەۋلەتى (فاتىمى) بىو لە مېسردا پوى لە فېلەكانى كۆشك و پلانەكانى (ۋوزەرا) و، ناكۆكى ناوخۆى نىۋان خەلىفە سەرۆك سوپاكاندا بوو!!

بەم کارە خراپ و سوکە مەمالیکەکانی ئیسلامدا هەلۆهشاوێه و خاچییهکان توانیان چوار میرنشینی (لاتینی) لە (ئەلرەها) و (ئەنتاکیا) و (بەیتولەقدس) و (تەرابلوس) دا داخەزرتن، دواى ئەوەی لافاوی خۆتێیان لەناویاندا تا سنگیان هەڵسەند، هەر لە جەنگی (قودس) دا (۷۰) هەزارکەس لە مسوڵمانان شەهید بوون!! چارەنووس وا بوو (میری موسڵ) ی ئەوکاتە (عماد الدین زنجی) کە بەم کارە دژوارە هەڵسێ کە زیرەك و ورد بوو لە بەرپۆهبردندا و دانایەکی گەورە بسو، سور لەسەر یەگەرتنەوێ میرنشینه عەرەبیکان لەژێر سەرکردایەتی خۆیدا و زۆربەى ناوچەى (جەزیرە) ی گرتە خۆی، تنجا حەلبەى داگیر کرد، وە زۆریکی تر لە ولاتی شام و بەرامبەر فەرەنگەکان بێتەو، توانی بە سوارو پیاده سەنگیان بختە سەر و بە کوچە و کۆڵاندا شوێنێان بکەوێ، بە ترس و تۆقینەو داوای فریاکەوتن لە شای (قوستەنتینییه) بکەن. پاشان پەلاماری (الرەها) ی داو دەستی بەسەرداگرت و مسوڵمانان لە دەستی ئەو هەستیان بەهێزی خۆیان کرد، خاچییهکان ترسان و زانیاری بەلێنی کلیسا بە سەرکەوتنی یەك لە دواى یەكدا وەکو تەراویلکەیهکی فریودەرە لە بیابانەکی گەرمدا کە کۆچکەر پێی هەڵدەگیرسێت.

(عمادالدین) مەبەستی مولک و دەسلالت نەبوو بەهەر نرخیک بێ بەلکو ریزەکانی بۆ دواى خۆی کۆدەکردەو وەك قیادەیدەك تا کەس لەدواوێ خەنجەرێکی لێ نەدات، ئەمەش بەهۆی دوربینی بوو، کە سەرنج پراکێش دەنوسریت، کاتێ ناگرەست و دانوستاندنی لەگەڵ خاصیهکاندا کرد لە هەندێ تەنگانەدا، بە زیرەکی خۆی کاتی درێژ دەکردەو تا زەمینەى بۆ پرەخسێنێ بۆ خۆ کۆکردنەو و پەلاماردان، باری ئەو وەکو باری (نورالدین) نەبوو، ئەو خواوەنى هاواری یەكەم بوو بۆ خۆ کۆکردنەو و نامادەبوون، ئەگەر ئەركی گرانی ئەو نەبوا یەك لە کۆکردنەو داو دەركردنی نەیارانیدا ئەو کلتورە بەهێزی دروست نەدەکرد.

دکتۆر راست دەکات کە دەلێ: (نورالدین) زاهیدتر بوو لە دەسەلات و سیاسەتدا لە باوکی ئەمە کەس نەزۆکی لێ ناکات! بەلام سنور بەزێنی لە راستییە کەدا دەکات کاتی دەلێ: (لەگەڵ خاچیە کاندای دەڕۆشت چۆنیان بوو یەستابایە!).

کەواتە میوەی سەرکەوتنی چینیەو، پێگای بۆ (نورالدین) ئەنجا (سەلاحەددین) خۆش کرد! نمونەی (عمادالدین) لەگەڵ ئەم دوو کەسە دوای خۆیدا وەکو خێزانیەکە کە دەیهوێ باخچەکێ گەرەو فراوان دروست بکات لە خاکەکێ پەر لە تاوێرو دێو تەپۆلکەیی و گەردا، پارگی گەرەو دێو دایە بەتەر و پێگا خۆش دەکات و جۆگەلێ بۆ پادەکێشی و، گەشە بە تۆو دەدات و ئەنجا دەمرێ و، کەسانی دەست بە پواندن و تۆو دەکەن و کشتوکالە کە بە ئاودان و پەیدین کردنە ئەستۆ، تا لقو پۆپ دەردەکات و بەرەکان شۆردەبنەو!! ئەو دەبێ سوپاس بکری ئەک بێ بەلگە بە تەماعکار ناوێزەوێ بکەین؟!

ئەمە (عماد الدین) بوو بەلام مەسەلە (سەلاحەددین) چۆن بوو؟ مەن وا دەزانم ئەو (دکتۆر مونس) پشیتی پێ بەستوو لە قسەو باسەکانیدا لە توندپەرەو کێ لەدەلەکانی فەرەنگەکانی وەرگرتبێ، وە لە خەیاڵ و ئەندێشە فراوانی چیرۆک نووسەکانی ئەوان وەرگرتبێ، کاتی چۆن ئەفسانە (خەیاڵیان) هەلبەستوو لەمەر سولتاندا کە بە جۆرەکی تایبەتی خۆی و زێرو ئالتونی لە جولهکەو مەسیحییەکان بە جۆرەکی تایبەت سەندوو!

ئەو (میژوونووسانی عەرەب) باسیان کردوو، هەم بە ویژدانە ئەوروپی یەکان لەمەر ئازایەتی و بەخشنەویی (سەلاحەددین) زۆردەرە لەو شتە هەلبەستراوانە!!.

ئەگەر لەبەر ئەوە نەبایە کە لەبەری هاوسەنگی میژووییدا بە تاکە پالەوان ناوی بنێم بەلگەنەویستی بلۆی وام باس دەکرد لەو نمونانە (لەمەر ئازایەتی و جوامێری و بەخشنەویی (سەلاحەددین) گەرانیوە کە دکتۆری میژوونوس لە یادی کردون، پەروا ناکەم هەر کەسێ بە نووسینی کردارەکانی سولتان هەلدەستی ئەو (لەمەر بچێ کە لە پۆژی گیرانیوە (قودس) دا (۲۲۰) هەزار دینار رزگارانی

(الفدیە) بەلکو زیاتریش وەرگرت هەموى بەسەر زاناكان و خەباتگێڕان و هەزاراندا دابەش کردو، زۆریك هەزارو پەككەوتە خاچ هەلگرەكانى بى رزگارانه ئازادکردن و چاوپۆشى لە خشل و ئالتون و زێرەكانى كردن و لێى وەرەگرتن كە بپرواناكەم كاری ئاوا بەرپەرەشتەرین كەسى سەدەى بیستەم ئەنجامى بدات.

كچی شای خاچ هەلگر خاچی زێرین و خشلى درەوشاوەى سەرنج پاكیشتى هەلەدەگرێ، یارەكانى ویستیان پەلامارى بدەنێ، بەلام جوامیرى دەگەنى ئەو پێگەى بەئەنجامدانى ئەم كارەندە، بەلكو - بەتريكى (قودس) مالى پەرستگا و کلیساكانى (البیع والكنائس) لەناو سندوقى جیاجیادا كۆكردبۆوە، ئەم هەوالە بە گوێى (سەلاحەددین) گەشت بەلام ئەو گوێى پێ ئەداو، لە بەخشندەبى بى ویتەى خزیهه ووتى: دروست نیه دواى ئەوى لە خەونە ئایینیەكانیدا توشى بەلامان كرد لە سامانەكشیدا توشى بەلامى بكهین!! خۆزگە دەمزانى ئایا سولتانی دواى ئەوه هیچ مسولمانەكى كە نیشانەى پر دلداری و دەولەمەندى پێوه دیاریى هەپەشەى بەلام بەسەردا داھێنان و سزادانى لێدەكرێت!!

با سەرنجى ئەو نووسراوەى دكتۆرە موسلمانە بەدین و لەگەڵ نووسراوى ئەوروپى یەكانى بەراوردی بكهین كە خاوەنى كتیپى (تاریخ المؤخرین) دكتۆر (احمد البیلی) لە كتیپەكەیدا (سەلاحەددین) گێڕاوە: (لەبەر زۆرى بەخشندەبى و سەخواهەتى ئەو، فەرمانبەرەكانى حەزیان نەدەكرد بە پارەو سامان بزانى و لییان دەشاردەوه، هەتا كاتى پتویستى دەهات و ئەنجا چەندى بیویستبایە بۆیان دەهێنا، ئەمەش لەبەر زۆر بەخشندەبى و سەخواهەتى نواندنى ئەودا، ئەگەر دەستى بەسەر ناوچەیهك لە ناوچەكاندا دەگرت نەرتى وابوو ناگا نامەى بەخشندەو سەخواهەتى خۆى بەسەر پەپەرەوانیدا بلاودەكردەوه، هەم دانیشتوانى ناوچەكەداو، بەمەش بۆ لای خۆى رابى دەكردن، هەتا كاتێ (دیمەشق) گرت هیچ شتیكى لە گەنجینهى ئەویدا دەسكاری نەكرد، بەلكو هەمووی بەسەر خەلكەكەیدا بەشییهو دابەشى كردو هەركەس لە خزمەتى دابوایه پێزی لێدەناو بە نەرمى لەگەڵیدا دەجولایهوه، هەتا ئەگەر شتیكى خرابى لێدەبینین لە سنگى خۆى دەكردەوهو ناشكرای نەدەكرد.

به لآم کۆرۆ کۆبوننهوہی ٲهو خاویٲن بووو کهس نهیدهوٲرا قسه به کهسی نزیک له خۆی بلی، ههر ههتیوهک و بی سهرپهرشتیکی دهبینی سۆزوبهزهیی بۆ دهجولا، ٲهنا منداو خیزانی خۆی خۆش دهویست و له گهل منداالهکانیدا بهشدار یاری ٲهوانی دهکردو زۆر چهزی به دادگهری دهکردو، ههر کهسیک به گوٲی یاساکانی نهکردبا سزای دهدا، بۆ مهسهلهی ستهمکاری ههفتانه دوو رۆژ دادهنیشت بۆ دادگایی کردن. بۆ ههزارو دهوله مهندو که له مالهوه بایه یان له سهفهرو رۆیشتن دابایه

نه گهر بانهوی زۆری له دهقهکانی مهسیحیهکان تۆمار بکهین، ٲهوا ماوهی قسهیان نابی، بهلکو ٲهوهنده بهسه که داستانه ئیسلامیهکان گٲراویانهوه له چاکه کاری نایاب و نهندیشه ی جوان، ئیمه نامانهوی ٲهوه بگٲرینهوه که برادهرو ههقالهکانی ٲهو نووسیویانه که ٲیکهلاوی ٲهوبوون و پروایان ٲی ههبووه وهکو (ابن شداد) و کهسانی تر تا له ههندی زیده رهوی ٲهماندا نهکهوینه گومانهوه لهرای ٲهوانهدا که له وهرگرتن و رهزکردنی شتدا توندی دهنوٲن!

بهلکو ئیمه ٲهو شتانه وهرده گرین که له گهشتهکهی (ابن جبیر) دا خۆی بهچاوی خۆی بهرچاوی کهوتوون له بهخشندهیی و ٲیاوهتی سوٲتان، چونکه لهو کهسانهیه که له نووسینی میژووی سوٲتاندا ٲشتی به هیچ روهیک نهبهستوه که بۆنی لایهنگیری لیٲیت، بهلکو ٲهو رٲیواریک بووهو، ماوهیی له (میس) دا سوٲاوهتهوهو شتی بینیهو بهرچاو کهوتوهو، ٲاشان که له ولاتهکه دورکهوتۆتهوه بیٲهوهی کهوتبیٲهوه ژیرکاریگهری کاربهدهستهوه، یان له گهورهیی نزیک کهوتبیٲهوه وه نووسراوی خۆی خستۆته ناو یاداشتهکهیهوه، وه ٲیاوه میژوونوسهکی رسی نهبوو که سهرنج ٲاکٲشانی ٲالهوانهتی هانی دابی بۆ زیاده کاری، بهلکو وهسفیکه که بیری سهرقال کردبوو ههلی دهپۆی بیٲهوهی شوٲنیکی بۆ تۆمارکردنی زانستی بۆخۆی دابیٲ.

کتیبە کەشی مۆزکی راستگۆیی سادەیی و وەسفەکی ئەمینداری وەرگرتن، هەندئ لەوەی وتووەتی ئەوەیە^(۲). (بەشیک لە جوامیری و شکۆ مەند یەکانی ئەم شارە کە لەراستیدا بۆ سولتانە کە دەگەڕایەو: قوتابخانە و خوێندنگە و ئارامگاگان بوون کە بۆ خەلکی بە داخوای و پەرستق بوو کە لە هەرێمە دورە کانەو دەهاتن و و هەریەکیان شوێنێکی دەگرت و لەناویدا خۆی دەھاواندەو، مامۆستا یەک هەبوو ئەو هونەر و شاکارییە مەبەستی بووایە فێری دەکرد، سولتان بە شیوەیەکی ئەوەندە فراوان چاودێری خۆی فراوانکردبوو بۆ نامۆکان و بیگانهکان کە هەتا فەرمانی دابوو گەرماویشیان بۆ دابین بکەن لە کاتێ پێویستی پێبوونیاندا بيمارستان و خەستەخانە بۆ نەخۆشیەکانی ئەوان دانا بوو، دکتۆر و نوێژداری دیاری کرد بوو کە سەردانی بارودۆخیان بکەن، کارگوزار و خزمەتکار لەبەر دەستیاندا بوون فەرمانیان پێدەکردن کە چا و لە بەرژەوێندی ئەوان لەکاتی ناماژە پێکردنی ئەواندا لە چارەسەر و خواردەمەنی و، ئەوان لە جیاتی دکتۆرەکان و پزیشکەکان بە چارەکردیان هەڵدەستان. پێرۆزترینی ئەم مەبەستانە ئەو بوو سولتان بۆ پێبوارانی خۆڕاوا دوو نانی دانا بوو بۆ هەر کەسێ کە دەگەیشتە جیگا، هەموو پۆژێ بۆ دابەشکردنی ئەمە مەروڤەکی ئەمیندار و دەستپاکی لەلایەن خۆیەو دادەنا، پۆژانە دەگەیشتە (۲۰۰۰) یان زیاتر لە (نان) بەپێی زۆر کەمیە کە، ئاوا بەردەوام بوو.... بەلام هاوێلانێ خۆی لەوێ پری خۆشگوزەران و خۆشی دابوون و پێویستییان بە هیچ پیشەیی نەبوو).

لەم تۆمارکردنە نمایشی یە (العرضی) دا کە تەنیا گواستنەوێ فۆتۆگرافی رابردوو کە رویداوێ هیچ شتێ نیە بیلێن کە بە ستایش و پێهەلاوتنەوێان و شکۆدار کردنەوێ خۆش هاتن نەکریت!!

(۲) ابن جبر / ل: ۱۰) پێشتر ناماژەمان بە بەشیکێ ئەم دەقە کرد. (نوسەر)

ئەوێ دکتۆرە کە باسی کردوو لە کاتی خستنی پڕۆ قسەکاندا لەمەر (نورالدین) دا هاغان دەدات بۆ ھۆشیاریدانەکی زۆر لە کاتی ھاوسەنگی کردندا لە میانە ی دوو کەسدا.

ئەگەر لەم ھاوسەنگ کردندا بوار ھەبێ بۆ تێڕوانینەکان، بنچ و بنەوانی راستییەکان ئاوەڵە بکاتەو، دەرڤەتی شیتەڵ کردن و پامان بدات، ئەوکاتە لە لایەنگرتنی شاراویدا شتێ دەکات بە ئامرازێ بۆ سنور بەزینی و لادان، زۆر جار ھاوسەنگی ئەدەبی لەنیوان دوو دەقدا و بەراوردکردنیان پەسەندترە لە ھاوسەنگی میژویی نیوان دوو کەسدا، چونکە ھاوسەنگی ئەدەبی و وێژەیی لە دەقە ھونەرییەکاندا دوو شۆینەواری ئەدەبی لەبەرەمبەر خۆینەری بەویژدان لە جاری یە کەمدا غاییش دەکات، ئەنجا داھاتوو پای خۆی دەبێ لەمەر خۆیندەوێ شێوازە کەداو، لەو حوکم و پڕیارەدا کە دەنوسریتەو، بەلام ھاوسەنگی میژویی لە نیوان دوو کەسدا بۆ ئەو حوکمانە دەگەریتەو لەمەر ئەو دوو کەسدا کە ھاوسەنگی لە دلیدا دروستی کرون، ییتەوێ پڕوداوی زۆر بۆ خاوەنە کە ی بینیتەو!!

بۆیە وردەکاری لە ھەموو شتێ پێویستترە لەم بوارەدا، ئەگینا پڕۆ راستی لەویدا کە دەگوترێ و لابراو ھەلگیراوە.

ئەوانە چیان وتوو

کەس نیه لە کلتورو کەله‌پوری ئەدەبی ئێمەدا وەکو سەلاحەددین بە شیعەر ستایشی کرابێ، کاتێ شاعیرانی سەردەمی خۆی سەقامگیری و بێ‌پروا سەرکەوتنی یەک لە دوای یەکێ ئەو سەره‌نجی ئەوانیان پراکێشاوه، لەهه‌مانکاتدا دلێشیان لە رقی دۆژمنانیان دە‌کولا کە ئەوروپای دەستدریژکار ناردبونی تاکو خاک و نیشتمانیان بێ داد‌گەرانه داگیر بکەن، بەم ستایشە (سەلاحەددین) هەل‌ئۆستی گ‌رگرتوی کپ‌کراوی ناخیان هەل‌دە‌پرشت. ئە‌گەر وا پێک کەوتبایه کە پیاوانی میژووونوس ژیا‌ننامە‌ی ئەم پالەوانە نە‌مره‌یه نە‌ووسنە‌وه، ئە‌وه‌ی ئەو شاعیرانه بە‌جیانه‌یشتووه پۆلی سەیری ئە‌ویان دەر‌خستووه لە بە‌دە‌سته‌ینانی سەر‌کەوتندا.

(دکتۆر احمد بدوی) پێ‌ستێکی درێژی نووسیه‌وه لە‌مەر ناوی ئەو کە‌سانە‌ی ستایشی (سەلاحەددین)یان کردووه، یان ئەو کە‌سانە‌ی توانیویه‌تی کۆیان بکاتە‌وه کە سەر‌چاوه‌ی شیعرو هە‌لبە‌سته‌کان و ناوی دیوانە‌کان و پەر‌اوی زانست گە‌له کە‌له‌پوریه‌کان (الموسوعات التراثية) هە‌موو دیاری‌کردووه کە بۆ توێ‌زەرە‌وانی ئە‌دە‌ب پێ‌گا خۆ‌ش‌دە‌کات بۆ زانی‌نی شی‌وازی شیعری لە‌ چاخی (سەلاحەددین)دا.^(۱) ئە‌گەر شی‌وازی ئەم جۆره دەر‌برینیانه لە سە‌ده‌ی چوارە‌م و بە‌ر‌ه‌وسەر‌تر نە‌هاتبایه خوار‌ه‌وه ئەم دە‌ستمايه گە‌وره‌یه ناوبانگێکی زۆری دە‌بوو لە‌ناو خۆ‌ینه‌راند، بە‌لام ئاستیان هەر چە‌ندێ بێ لە‌ناو ستایش‌کاراندا جێ‌گایه‌کی بایه‌خداریان بۆ ئەم پیاوه مە‌زنه هە‌ل‌گرتووه و پاراستووه.

(۱) الحياة الادبية فی عصر الحروب الصليبية (ص ۴۳۴ تا ۴۲۸). (توسەر).

شیعری میژویی ھۆکارێکی گرنگە بۆ زیندوکردنەوی گیانی میللەت، یەک ھەلبەستی شاعیریکی گەورە کە لە بۆنەیەکی میژویی ناوداردا دەگوترێ دەبێتە دەنگ و دۆی وەچەکان دەبێتەو.

سەیری ھەلبەستی (قصیدە) شاعیر (ابو قەم) بکە لە ڕووخانی (عموریە) داو (موعەتەصەم) بە نەمرییەکی سەیری دەبێتەو، نەک لەبەرئەوێ لە جەنگدا سەرکەوتوو، بەلکو زۆرکەس بەر لە ئەو لەوبارەو سەرکەوتن مەھدی و ڕەشیدو مەئمون، بەلام کەسکیان نەبوو وەک (ابو قەم) کە ئەوەیان بۆ بلێت.

ئیمە ڕووداوی (سیف الدولە) لە گەڵ (ڕۆم) دا دەزانین، چونکە میژوونوسان لە کتێبەکانیاندا تۆماریان کردوو، بۆ غەیری (سیف الدولە) شتی زۆریان تۆمار کردوو، بەلام (سیف الدولە) شاعیریکی وەک (ئەبو طیب المتنبی) ی ھەیە ڕووداوەکانی ئەو لە شیعەرەکانیدا ھەلگرتوو، ئەم پالەوانە کە شاعیرەکی باسیکردوو کردووە بە پالەوانێکی ناودار.

بەداخەوێ کە دەبینم ئەوکاتە شیعری عەرەبی ئەم چاخە لە گەیانندی پەيامی نەمری خۆی لایداو کە بەرزکردنەوی وردو ھۆشیارکردنەوی دڵەکانەو بوو تە ھاویشووی مەتەلەکان، بۆیە کاریگەری خۆی بۆسەر خەلک لەدەستداو، بە شیوہیکی وەھاش ئەگەر بێتو ئەو شاعیرانە خاویاری شیغری سەرەستین ناتوانن لە بەھێزترینی بۆنەکاندا شیعریک بلێن کە لەسەر زمانی خەلکی بگوترێتەو.

بێگومان دیوانی شیعری عەرەبی دۆینێ، ئەمڕۆ قەسەدە کە نازانیت شیعریکە یان پەخشانیکە، خۆزگە پەخشانیک بان کە حالی بوونیان کرابایە! (۱) لە بەرامبەر

(۱) ئەم چۆرە نەخۆشیە ڕوی لە شیعەرە کوردییەکانیش کردوو، کام شاعیری ئیمڕۆ توانیوەتی شونیی خۆی لەناو دیوانی شاعیرە کۆنەکانی کوردا تۆمار بکات وەک: {مەلەوی و مەحووی و نالی و جەزیری و وەفایی و شیخ زەزا، قانع، ... ھتد}؟.

سەربارە ئەو شاعیرانە کە بە عەرەبی شیعریان نووسیوە وەک (الزھاری) و (نەجەد شەوقی) و (ڕەصافی) و ھتد، وەک (مشاعر الکورد) دا ناویان ھاتوو. ھونەر بەگشتی لە تەواوی دنیا دا لە ڕیچکەیی خۆی لایداو ھەم لە ناوێرکدا ھەم لە مەبەستدا. شیعەرەکانی کۆنی کورد لە چاو شیعەرەکانی ئیمڕۆ وەک

ئەم کۆمەلە زۆرە (د. احمد بدوي) ئاماژەى پێيان کردووە، دەبینى سەرم سوپماوە کام شیعەرە هەلبێژێرم بیکەم بە گەواھیدەر لەناو ئەو ھۆنراوە جوانانەدا!

ئیمە دەزاتین ئەوانەى بە (سەلاحەددین)یان ھەلاوتوو ھەلەك ئاستدانین لە باشیدا، ھەیانە (الجلی)یەو ھەیانە (المصلی)یە، واتە لە پێشترەو لە پاشترەو، دیوانى ھەندئى لەوانە کۆکراونەووەو ئەو شیعەرانەیان تێدا یە کە لەمەر (سەلاحەددین)دا گوتراوە وەکو قازى (فاضل) و (ابن الساعاتى) و، (ابن سناء الملك) و (اسامة بن منقذ) و (سبقت بن التعاویذی) و (ابن عنین) و (عمارة الیمنى)، ئەگەر لێکۆلەر بە شیکردنەوێ قسەى ھەریەکى لەوانە ھەلسێ لە ئەنجامى بەخشینی ئەم شیعەرە زۆرانسە، ئەوانەى دەستدەکەوێ کە ستایشکراوە کە لە شکۆیەکی بێنراوەدا دەریکەوێت.

بەلام ستمە تەنیا باس لەوانەو دیوانەکانیان بکەین کە لەبەردەستى توێژەراندە بەکار دەھێنرێن، چونکە سەرکەوتنیکی بەرچاویان تێدا دەبینرێ، کۆمەلە شاعیرێکیش واز لێبێتین کە نەتوانراوە ھۆنراوەکانیان لە دیوانیکی سەربەخۆدا گرد بکێنەووە، دواى ئەو لە پێشتر لە جوانکاری و بەھرەى زۆریاندا، رەنگە ئەم لاپەرە سادانە ھەندئى تیشکیان خستبێتەسەر سەرەنجامى وێژەى ئەوانەو ھاندەرێ بێ ئەوانەى کە دەیانەوێ لە ناسراوەکان بکۆلێتەو، تا ھەول بەدەن ئەوێ لەناو پەرپاوە دەست نووسەرە فەرماۆشکراوەکاندا شارداراوەتەو زیندوى بکەنەو، ئەمە ھەلەى شاعیر نیە کە ئەو نەناسراوەو ناویانگی دەرنەکردووە.

بەلکو ھەلەى ئەو کەسەى بۆ پشودان خەوتوو تەنیا بە دیوانە چاپکراوەکانو ئەوێ لە دوو، یان سێ کتێبدا بلاوکراوەتەو لەمەر پێرەوێ (سەلاحەددین)دا لە سەردەمى خۆیدا وازیان ھێناوەو چەند شتیکی لێرەو لەوێش کە نەناسراوەکان و توویانە باسکردووە.

موجەزیزەى وان کە سەردەمیان بەسەر چوو بیت! شیعەى شاعیرانى کۆن ھەمووی نیلھام و خورپەى دڵ بوو کە لە نەستى شاعیرەو ھەلقوڵیو، بەلام شیعەکانى ئیمەز ھەستى شاعیر بە توێزى دروستیان دەکات! نەمەش جیاوازیەکی جەوھەرەى لە نێوان شیعەى دینیو نیمرۆدا. (وەرگێڕ)

بہراستی کہ متہرخہ می منیش لہو خاوهن دیوانہ چاپ کراوه بلاوانہیہ کہ
باسہ کہ والیدہ کہن پیویستی بہ وردبوونہوہ بیت، بہشکو لہوہدایہ کہ ستم لہ
خودی (سہلاحہددین) دہکات، چونکہ شتی گرانہہا بہلاوہ دہنیم کہ لہمہر لہودا
گوتراوہ، نہمہش مافیکہ.

بہلام لہوہی لہم ستمہ کہمدہکاتہوہ لہوہیہ من لہو ہوارہ کہمدہدا شت
کوناکہمدوہ، بہلکو تہنیا غوونہ دہہینمہوہ، ہەرچہندہ ہہلبہست و قہسیدہی
ناوداران بینمہوہ ہہلبہستیکی باشت لہو ہہلبہستہ بہجیدیلیم کہ من ہیناومہوہ،
لہوہش ریگا بہ من دہدات بہرلہوہی لہ چاوگہکانی لہم کتیبہ بکولمہوہ چہند
کہسی ہہلہریریم کہ ہہندیکیانم نہہیستوہ.

لہوانہش شاعیری نابینا (سعادۃ بن عبداللہ الحمصی) کہ دہہاتہ لای
(سہلاحہددین) و کارہکانی لہوی بہ دل بوہ، جوانترین وہسفی لہو کہ بہ دلایا دی
دہکات و توانای وینہ بیرکردنی وہسفی لہوی بہ شیوہی ہدیہ کہ تہنیا بہ گوچکہ
نہبئ نہیبینیوہ، تہگہر (ابو العلاء) ملہملانیی خوینہرانی خوی کردبی و چہند
ہہلبہست و ہونراوہیہکی ریک خستبئ لہمہر خہباتی زریٹوشینی جہنگیدا کہ
نہیبینیوہ، بہلکو کہس چاکتر لہوانہی دہیبینین لیسی زانیوہ، لہوہ (سعادۃ بن
عبداللہ الحمصی) لہ چہند ہہلبہستہکیدا زور وہسفی سوپای (سہلاحہددین) ی
کردوہ کہ پیمان گہیشتوتہ شوینی نہنگاوتن. کہ وتویہتی:

فاسلم فجیشک لا یثنی لہ علم
واسعد فیتک لا تہوی لہ عُمْدُ

عرمرم کالابی الطیار منتشر
تحصی الرمال ولا یحصی لہ عدد

تسمو علیہ سماء من عجاجتہ
مبنیۃ من قناتہ تحتہا عمد

سماء نفع لشیطان العدو بہا
من الاسنۃ شہب کلہا رصد

وفي دياجية نار من صوارمه
 تكاد تقطر ماء وهى تتقد
 نار تشب على ايدى عطارفة
 لا يبق الجو الا كلما رعـدوا
 ما جن عبقر جن كلما عزفوا
 ما اسد بيشة اسد كلما حردوا
 من كل اروع اقارعه ثمل لا يستفيق
 وما سيفه غـرد
 في كل يوم جلاد لو الم به
 عمرو بن ود عداه الصبر والجـلد
 شم بالشام سيوفا من عزائمهم
 اذا غمدت المواضي ليس تنغمـد
 ولا تحف فالعوالي شوکها ثـمر
 حلو الجنى المعالي صابها شهد
 فمن يكن بالوامضي خاطباً ابداً
 زفت اليه بلاد كلها خـرد

تہم شیعرہ بہ ہیژہو ہەرچی لەو بابەتہو و تراوہ لە شویئنی خۆیدا پیتی دەچیت،
 وەسفی بەرجەستەیی (الحسی) تۆزو خۆل (العجاجة) کہ لەسەر ستونی ڕمەکان بەرز
 دەبیژەو، ئەو شمشیرانەی لە کاتی ئاگریان لێ بلند دەبیت خۆتیان لێ دەتکیت
 بەلگەیە کہ لەسەر بیرتیزیکێ سەر سوڕەیتەر لە ڕمانی شتیکدا کہ لای شاعیر
 دەبیسترێ ئەک دەبیسرت.

بەلام ڕۆشنبیری زانستی لەم وتەیەدا ئاشکرایە کہ لەمەر (عەرۆی کۆری
 وەدد) و شیرێ بێشەلان و جنۆکەیی خۆنشین گوتراو، بەلام ڕامانی وردی بەری
 لادینیەکان (العوالی) کہ لێکردنەوی خۆش و بە تامەو، بەرزاییەکان کہ هەنگوینی

شیرینی لایه، هەرچەندە مرۆژ نازار بچێژێ ئه رێگه‌یداو ئەو کچانه‌ی به زه‌بری شمشیر داخوازی ده‌کریتن.

به جوانترین شیوه‌ی چاوه‌ڕێکراو هاتوون، شاعیر لێره‌دا له‌مه‌ر سوپاوه‌ قسه‌ ده‌کات نه‌ک سه‌رکرده‌ی سوپا، چونکه سه‌رکرده‌یه‌تی سوپای چاکی هه‌لبژاردووه ناشی شوینه‌که هه‌لده‌سوێ ئا تاجه‌گۆلینه‌ی سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ستدێنێتن.

به‌لام وتی تایبه‌ت به (سه‌لاحه‌ددین) له‌م هه‌لبه‌سته‌ جوانه‌دا هاتووه‌ که شاعیر (سعاده‌ بن عبدالله الحمصی) جوانکاری تیدا کردووه، کاتێ پهنای بردۆته‌ به‌ر رامانی به‌رجه‌سته‌یی (التصویر الحسی)، وه‌ک ئەوه به‌سه‌لمیانی که (ابو العلاء) و (بشار) له‌ رابردوودا سه‌لماندوویه‌ که هه‌رای جه‌نگییان و بینهرێ وه‌سفکردووه‌، له‌ ناستی ئەو دوانه‌دا دانه‌به‌زیوه‌ له‌کاتی‌کدا که ئالو شمشیرو پم و نه‌سپی په‌سه‌نی (سه‌لاحه‌ددین)ی وه‌سفکردووه‌ له‌ ناستی ئەم دوانه‌ دانه‌به‌زیون، وتویه‌تی:

و رایة ما هفت یوما ذوابله‌ها

الا علی قد عسال من الذبل

صفراء خافقة بالنصر حائزة

باللول ما لم یخزه الغیر بالخیل

منشورة لیس یطوی عزم صاحبها

حتى ینال مکانا قط لم ینل

وصارم مرهف خفت مضاربه

فلیس یسبق الا سرعة الاجل

سیف لیوسف ما قدت حدیدته

الا من الظفر المقرون بالجلذل

کانه وهو فی یمناه منصلت

برق جلا عارضا فی عارض هطل

و ذابل عطفه یهتز من طرب

الی الطعان وما یهتز من خطل

يزداد من طوله طولاً براحتة
 اذا طوال الردينيات لم تطل
 وسابع لو يحارى الريح عاصفة
 لقيدت خطوات الريح بالفشل
 سهل القيادة فما يعرى الى شغب
 جم الناشط فما يدعى الى كسل
 نجم يمر ببسدر في دجى قتم
 صقر يكبر بليث في شرى اسل

(سعاده)ى نابينا ويستويهى ته كه تواناى (وینه بیری) ^(۱) خۆى بچه سپێنى نهك له نواندن (نهنديشهیی دهرونى) و (دالغى مروڤايهتى) دا كه لهو نزيكترن و پهيوهسترن، بهلكو له پامانى دياردهى بيناييدا ^(۲) نالايهكى شهكاوه و شمشيرى تيژى برنده و پميكدا كه له دهستى شوڤه سواردا دريژ دهبيتهوه و نهو نهسپهه كه بههوى چالاكى خۆى پيگا به باى تيژو دهگرئ ههنگاوهكانى فهشمل پيدينيت و تيكدهشكييت:

نجم يمر ببسدر في دجى قتم
 صقر يكبر بليث في شرى اسل

ليڤه دا ئهم داهيڤنه ره بهجيديلم ڤوو له داهيڤنه ريكى تڤى نه ناسراو ده كهه كه به (فتيان الشاغورى) ناسراوه، ههولمدا شتيكى قه ناعه تبه خش له مهر ئهم شاعيره وه بزائى، به لام ته نيا نه وهنده ده زائى كه نهو له (شاغور) بووه كه پهيوهستكراوه به نهوه وه! نه گهرچى نه وه مان له دهست چوو كه زيتو باوانى نهو بزائى، به شيعرى نهو ده زائى كه نهو ياوه رى شكودارى (سه لاحدددين) بووه، ههر له و كاته وهش كه له جهنگى (دهمياط) دا له سهردهمى وه زاره ته كهيدا دهركهوت، تا نهو ڤوژهى بوو به

(۱) وینه بیر (پامان - التصویر).

(۲) بینایی (البصره)

پالەوانى پالەوانەکان لە ڕۆژى (حطین)دا، وەکو زانیمان (تیبى خەلەکان) وەکو لە (وفیات الاعیان)دا^(۱) باسکێردوووە کە ماوەیى لە (الزیدانى)دا ماوەتەووە کە خاوەنى دیدەنێکی سروشتى لە ئاسایى بەدەر بووە، خاوەنى کتیبى (الخزیدة) شتیکی کەمى لەمەر ئەودا نووسیووە و ئەو ستایشەى لەمەر (سەلاحەددین)ى بەجێ هیشتوووە قەرەبووى ئەو هەوالانە دەکاتەووە کە لەمەر ئەودا ئەماون، وە لە وەسفی بە ئاکام نەگەیشتنى دەستدریژیکاراندا بۆ سەر (دمیاط) جوانکاری نواندوووە، دواى ئەوێ ئەم پالەوانە ماوەیەکی کەم حوکمى (میسرى) وەرگرتوووە بەرەو دوا پاشەکشەیان پێدەکات، ئەمەش یەكەم کاری پالەوانانەیه دواى مردنى (اسد الدین) پێوێ هەڵدەستیت، (شاغورى) دەئیت:

ولما اتوا دمیاط کالبحر طامیاً
ولیس له من کثرة القوم ساحل
یزید عن الاحصاء والعد جمعهم
الوق الوف خیلهم والرواحل
رأوا دونهم اسدا بايديهم القنا
وبیضا رقاقا احکمتها الصياقل
وداروا بها فى البحر من کل جانب
ومن دونها سد من الموت حامل
راى الکلب ملک الروم اذ ذاک فتحها
فخاف، و أم الملك والروم هابل

(۱) وەکو لە (مشاهیر الکرد) / محمد امین زکری بگ)دا هاتوووە لێرەدا دوو خەلەکان هەید، یەکیکیان دەکووتە قەزای رانیە. ئەوتەر دەکووتە قەزای ڕەواندەزەو لە گەروى گەلى عەلى بەگدا وادەردەکەوى کە (ابن خلکان) و بڕایەکی خەلکی ئەوى بوون هاوسەردەمینا (ابن الاثیر) بوو، کە لە (دورگەى ابن عمر) لەداىک بوو لە خەلەدا چاویان بە یەکتەر کووتوووە و بڕایەکی (ابن الاثیر) و باوکی (ابن حاجب)ى زانا لەگەڵ سوپای (صلاح الدین)دا بوون وەکو ڕابردوو باسانکرد، (ابن حاجب الکردى) خاوەنى (الکافیه) کە سەرچاوەیەکی گەرنکی پێژمانى عمرەبییه، باوکی ئەم زانیایە لە (مشاهیر الکرد)دا ناوی (عزالدين موسك)ە. (وەرگێڕ)

فعادوا على الاعقاب منها هزيمة -
كانهم ذلأنفام جوافل
وما أملاوا ان يلحقوا ببلادهم
لتعصمهم مما داوه المعاقل

ئەگەر خۆینەر کارامەییەکی زۆر لەم ھەلبەستانەدا بەدی دەکات، ئەم
کارامەییە شۆیتى خۆی بۆ ھەلچوونىکی سۆزى خالى کردووە کە لەکاتى
سەرکەوتنى (حطین)دا بە یەكجاری دەرونى شاعیری پێھەلچووہ.

ئەنجا ھۆنراوہکی لەخۆوہی پێکخستووہ کە ئەو ھەلچوونہ سۆزییہ پێویستى بە
جوانکاری و تۆکمەیی نہیئت. جوانترین شت ئەوہیہ کە وەسفی خۆ بەکەمزانی
سەلاحەددینی لەناو خەلکدا کردووە، دواى بیستنى شتە جوانەکانى ئەو چاوہکان
سەیری دەکەن و تێى دەپوانن. (فتیان) لە پۆزى (حیطین)دا دەلێ:

جاشت جيوش الشك يوم لقيتهم
يتذامرون على متون الضمر
او ردت اطراف الرماح صدورهم
فولغن في علق النجيع الحمير
فهناك لم ير غير نجم مقبيل
في إثر عفریت رجيم مدبر
فمن الذي من جيشهم لم يخترم
ومن الذي من جمعهم لم يؤسر؟
حتى لقد بيعت عقائل ارقست
بالعبي بالثمن الاخس الاحقر
لا يعد منك المسلمون فكم يبد
او ليتهم معروفها لم تنكر

امنت سربهم وصنت حريمهم
 درأت عنهم قاصمان الاظهر
 ما ان رآك الله الا آمراً
 فيهم بمعروف و منكر منكر
 متواضعاً لله جل جلاله
 وبك اضحلت سطة المتكبر
 لم يخلُ سمع من هناء مهنىء
 للمسلمين ومن سماع مبشر
 واستعظم الاخبار عنك معاشر
 فاصغروا ما استعظموا بالمخبر
 مضت الملوك ولم تنل عشر الذي
 اوتيته من منجح او مفخر!

من وام به خەيالدا دئ كە ئەم هەلبەستە هەلچونئىكى هەستىيە لەيەك
 دانىشتندا گوتراوه، چونكە لە بەجیھێتانو واتادا ئاسانەو وەكو رۆیشتنى ئاو بۆ
 ئاو پروبار دەروات، ئەگەر شاعیر شتێكى هاتە پێشو وەزى پێدەكرد ئەوەى بە
 خەيالى دادئ باسەدەكات، بئى پتووست بسوون بە شینەیی كردن، چونكە
 خۆماندوكردن لە هەندئ بارودۆخدا بئى ئاكام دەبیئ.

بەلام (ابن جبیر) بە گەشتیار دەیناسین ئەك بە شاعیری لە قەلام بدەین، چونكە
 ئەوەى لە شیعەرەكانى ماوەتەو زۆر كەمەو، میژوونوسانى ئەو وتویانە كە ئەو
 دیوانێكى شیعرى هەیه تاییبەتە بە شیوەنى خێزانەكەیدەو، بەو پێیە لە پێزی
 پێشەوێ ئەو شاعیرانەیدەوێ كە لە شیعەرەكانیاندا ئەو رەوتەیان گرتووه، بەلام ئەم
 دیوانە وون بووه نەدۆزراوەتەو، گەشتەكەشى ماوەتەو و دەنگى داوەتەو. لەم
 گەشتەدا چەند پەرەیی لەمەر (سەلاحەددین) هاتوو كە لە تێكۆشانى جەنگى
 ئەو و هەلوێستى پالەوانانەى ئەو دەوێت، لەگەڵ ئەوەشدا سەكالا لەمەر خراپى

گومرک و باج له‌ده‌ست باجوه‌رگرانی گومرگی (نیسکه‌ندرونه) سکالا ده‌کات، کاتی زه‌حمت و نه‌رکیان خستبووه سهر ئه‌و حاجیانه‌ی له (مه‌غریب) هوه ده‌هاتن و له تواناشیاندا نه‌بوو رای بیه‌پژینن، دوی ئه‌وه‌ی (ابن جبیر) له‌مه‌ر دژواریه‌کانیان قسه ده‌کات باسیکردوه که سکالا که ده‌گاته گریچکه‌ی (سه‌لاحه‌ددین) و نه‌ویش به‌زه‌یی پیدا دینه‌وه و فرمان به‌ کوتایی هینان به‌ کیشه‌که ده‌کا.

به‌لام بۆنه‌ی باسکردنی نیستای ئه‌و هه‌لبه‌سته جوانیه‌تی که له‌ گرتنی (بیت المقدس) دا له‌سهر ده‌ستی (سه‌لاحه‌ددین) دا گوتویه‌تی، چونکه ئه‌م گه‌شتیاره دوور نیه زیاتر له‌ جائی سهردانی خۆره‌لاتی کردوه، کاره‌سات و به‌لای فهره‌نگه‌کانی له‌مه‌ر بیده‌سه‌لات و چه‌وساوه مسوڵمانه‌کان زانیوه که له‌ خه‌وی لیژراندبوو خه‌مه‌کی تری بۆ زیاد کردبوو، چونکه ئه‌و (مه‌غریبی) بوو هه‌مان دۆخی به‌ده‌ست فهره‌نگه (فهل) کانی نیسپانه‌وه بینی بوو کاتی له‌ نه‌نده‌لوسدا ولاتی مسوڵمانیان داگیر کردبوو، بۆ ئه‌وپه‌ری (مه‌غریب) سنوریان به‌زاندبوو، کاره‌ساتی وایان قه‌وماند بوو که دلی (ابن جبیر) به‌ته‌زینی و وه‌ک بلیتی مه‌به‌ستی ئه‌م حه‌جه بۆ سوککردنی خه‌مه‌کانی بووه‌و، زۆر پرووداوو گه‌رمه‌سات له (خۆره‌لات) دا له‌و په‌ری توندیدا ده‌بینی، تروسکاییه‌کی هیواش له (سه‌لاحه‌ددین) دا ده‌بینی، سه‌رته‌نجام ئه‌م تروسکاییه ناگری گرت و بووه‌ پوناکییه‌ک له‌کاتی گرتنی (قودس) دا پوناکی ده‌داو، خاجیه‌کانی له‌ویدا شاربه‌ده‌رکرد و دلخۆشییه‌کی ئه‌وه‌نده گه‌وره‌بو که گه‌وره شاعیره ناوداره‌کان ده‌ریانه‌پویه، له‌وانه (ابن جبیر) به‌م هۆنراوه به‌ناویانگه هه‌لیده‌پژینی و به‌ ستایشی (سه‌لاحه‌ددین) هوه وتویه‌تی:

اطلعت علی افقک الزاهر

سعود من الفلک الدائر

فابشر فان رقاب العدا

تمدد الی سیفک الباتر

وكم لك من فتكة فيهمو
 حكمت فتكة الاسد الحادر
 كسرت صليبهم عنوة
 فلله درك من كاسر
 وامضيت جدك في غزوهم
 فتعسا لجدهم العاشر
 ودابر ملكه وبالشام
 وولى كاسهم الدابر
 جنودك بالرعب منصورة
 فناجز متى شئت او صابر
 فكلهم غرق هالك
 بتيار عسكرك الزاخر
 ثارت لدين الهدى في العدا
 فآثرك الله من ثائر
 وقمت بنصر اله السورى
 فسماك بالملك الناصر
 تبیت الملوك على فرشهم
 وترفل في الزرد السابري
 وتؤثر جاهد عيش الجهاد
 على طيب عيشهم الناصر
 وتسهر ليلك في حق من
 سرضيك في جفئك الساهر
 فتحت المقدس من ارضه
 ثعادت الى وضعها الطاهر

وجت الی قدسه المرتضی

فخلصه من ید الکافر

واعلیت فیہ منار الهدی

واحییت من رسمه الدائر

لکم ذخر الله هذی الفتوح

من الزمن الاول الغابر

وخصک من بعد فاروقه

بها لاصطناعک فی الآخر

مصحبکم القیت فی النفوس

بذکر لکم فی الوری طائر

جوانکاری ثم هؤنراویه تهیا له ناسانی ویری پاستگژی و سؤزی گهرمیدا
 نیه، به لکو له گهل نموده شدا روانینی خهلکی (مه غریب) بؤ (سه لاهه ددین)
 پونده کاته وهوو ههوال ده دات که دنیا ی ئیسلامی شه کاته یه که جهسته بوون، سنوره
 ده سترکه سیاسییه کان له ناو ده ولته کاندای میزازی سؤزایه تی له ناو نهوانه دا مه منع
 ناکات که ناین پهروه رن بؤ ئیسلام و نهوان له هه موو شوینی کدا له هیوا و ژانه کاندای
 یه کده گرنه وهو، ثم حقیقه ته ش دؤژمنانی مسولمانان له دهره وهو ناوه وه دا ده توقیتی،
 له دهره وه دا جهنگی خاچییه کان دیارترین مه ترسیداری نهوه، له ناوه وه شدا چهندان
 بانگه وازی گومان داری وه کو په گه زپه رستییه ت و فیرعه ونیییه ت و به ره ربیییه ت و
 فینیقییه تمان بینی که هه موویان بؤ جهنگ کردن له گهل ئیسلامدا کییه رکی ده کات و
 هه رکه س باسی بکات ده توقتی وه کو چؤن که سی پتوهی درابی له که لبهی مار
 ده ترسیت، نهو نهوا زشتکه رانه هه موو هویه کیان به کارهیتا که سه رنجیان رابکیشی و
 نیازی خرابی نهوان پوو پؤش بکات که لی که هه لوه شانده وهی په یوه ندی نیوان ولاته
 ئیسلامیه کانه، به لام نه مه بیسوده، چونکه ناتوانن پووناکی خوا بکوژننه وه.

کاتی سوپای فهرهنگه کان له نهو روپاوه وه کو کولله په لاماری قودسیاندا دوا ی

پاکژکردنه‌وی له پیسی نه‌وان بۆ گێژانه‌وی، شاعیره‌کان هه‌ستیان به مه‌ترسی کرد له داها‌تو‌دا، به‌لام ده‌یان‌زانی (سه‌لاحه‌ددین ئاسته‌نگی‌کی به‌رزه‌و دژواره وه خه‌باتی نه‌و بۆ رزگاری (المسجد الاقصی)، نه‌گه‌ر جاری‌کی تریش توشی کاره‌سات بیته‌وه وچان ناگه‌ی.

(الرشید النابلسی) که وه‌کو نه‌ناسراوێکه له‌ناو نه‌ده‌بیاندا، چونکه من هیچ شتی له‌باره‌ی نه‌و نازانم، جگه له‌وه نه‌بی له شیعره هه‌جوه‌کانیدا ها‌تووه له به‌شی سییه‌می (فوات الوفيات/ ابن شاکر) و نه‌و شیعره‌ش که له‌به‌شی دووه‌می (الروضتین) دا ها‌تووه! نه‌مه‌ش بۆ زانینی نه‌و زۆر سود نابه‌خشی‌ت، نه‌م شاعیره‌یسته‌یه‌تی، من ده‌لیم وسته‌یه‌تی که سه‌ره‌نجی (سه‌لاحه‌ددین) بۆ نه‌و روودا‌وانه‌ی رابکێشی که نه‌م ده‌یان‌بینی و نه‌ویش لی‌یان بیتا‌گایه‌و، هه‌نراوه‌کی ستایش‌که‌ری نووسیوه له‌ناویدا وتویه‌تی:

ويع الفرجة بل ويل أمهم او ما
فيهم لبيب على العلات يغنبر
فكم نثرتهموضر با اذا انتظمو
وكم نظموا طعنا اذا انتشروا
ان يَمُوك فلا بدع لجهلهم
تسعى الى الاسد في غاباتهما الحمر
فما عن حوزة البيت المقدس لا
خوف -وحاشاك من خوف- ولا ضرر
هو الشريك وقد ناداك معتصما
فما على مجده من بعد ها حذر
وسوف تستغفر الايام هفوتها
وتحصد الفنة الاوغاد ما بذروا

ما ابهج الدين والدنيا بالكهـ

الصدق يوسف لا لذت به الغير

ملك تساوت جمادی في الجهاد وتموز

لديه وضاهى ناجرا صفر

فليس يثنيه حرّ ان توقد عن

رضا الا له، ولا ان اغسق المطر

ولا ينهبه عما يكـ

ضج - اعيد معاليه - ولا ضجر

ولا يرى الروح الاظهر سهلتـ

في بطن معركة مركوبها وعر

صبر جميل كطعم الشهد في فمه

وعند كل ملك طعمه الصبر

وہ نهم قسہیدی نمو کہ دہ لئی: (صبر جمیل... ہتد) نموہ مان دہ خاتمہ یاد کہ
(ابن جبیر) ناماڑہی پینکردوہ کہ سدرکونہی ہندی پاشاکانی ہاوجہرخی خوی
دہ کات کہ لہناو بہرہ کاندہ شانازی دہ کمنو کہ شخہ لیڈہ دہنو لہ سہر ثاوریشم
دہ خہونو خۆشگوزہ رانی بہ سدر خہ باتدا ہلڈہ بیژنروو دہ خہونو شہ و غونیش بۆ
(سہلاحد دین) بہ جیدیلن کہ بہرگری بکات لہ کاتی کدا نموان خہوتوون! ہہ بوو
لہوانہ پلان و نہ خشہی بہ دزیموہ بۆ دادہ پرشتو سدرکموتنی نمویان بن شکان بوو
بۆ نموان، یہ پەنہانی رقیان لیتی دہ بوو، بہ لام زمانہ کان بہ شیوہی لہ مہر نہواندا
دہدوا کہ نابروچوون و ناو زپانی نموانی تیدا بیت، نموہ نموونہ یدہ کہ لہو شیعرانہی
شاعیرہ نہناسراوہ کان لہ مہر پالہوانہ تی (سہلاحد دین) قسہیان کردوہ، کاتی
بہرہو فیردہوسی پەرہردگاری گہرایموہ نمو ستایشہ گۆرا بہ شینو زاریہ کی گہرم
کہ بہ کارہ ساتیکی گہورہ دادہ گیرسیت و تاووتوتی نمو شینو زاریہش ریزہ کی خوی
ہہیہ لہ نیوی نہدہبیدا پیم خۆش نیہ سۆزو خۆشہویستی بہ سوئی خویندر بہ

باسکردنی نه م کاره ساته ههژینه ره بوو روژینم که شینگیره کان ههستی پیده کهن،
نه گهر بهر له وه شینی تری گه وره پیاوان نه بویه ههر له سهرده می هه موویانه وه
(محمد) کوری (عبدالله) عليه السلام نزیك ده بوو، گیانه کان له لاشه جیابکاته وه.

کاره ساتی (سه لاحه ددین) وه کو شاعیری عه ره بی باسی ده کات له رابردو داو:

وما كان قيسم هلكة هلك واحد

ولكنه بنیان قوم تهدما!!

واته: نه ندازه ی مردنی نهو یه ک مردن نه بوو به لکو خانوی گه لیک بوو پروخا.^(۱)

(۱) هوکمرانی نه یووبیه کان:

۱/ له (میسردا) (صلاح الدین الایوبی - یوسف کوری نه یووب ۱۱۷۴ زاینی.

- عه زیزی کوری عوسمان کوری صلاح الدین ۱۱۹۳ ز.

- مه منصور محمد کوری عوسمان ۱۱۹۸ ز.

- عادل (۱) احمد کوری نه یووب ۱۱۹۹.

- کامل (۱) محمد کوری نه محمد ۱۲۱۸.

- عادل (۲) محمد کوری محمد ۱۲۳۸.

- موعه ظه م توران شا کوری نه محمد ددین ۱۲۴۹.

۲/ نه یووبیه کان له دهه شقدا:

- الافضل نورالدین علی بن صلاح الدین ۱۱۹۳.

- العادل (۱) احمد بن ایوب ۱۱۹۶ (مصر وشام).

- المعظم عیسی ابن احمد ۱۲۱۸.

- الناصر داود بن عیسی ۱۲۲۷.

- الاشرف موسی کوری احمد ۱۲۲۹.

- الصالح اسماعیل کوری احمد (۱) ۱۲۳۷.

- الصالح اسماعیل کوری احمد (۲) ۱۲۳۹ - ۱۲۴۵.

- الکامل (۱) محمد کوری احمد (۱۲۳۷) مصر وشام.

- العادل (۲) محمد کوری محمد ۱۲۳۸ مصر وشام.

- الصالح نجم الدین نه یووب موپی محمد (۱) ۱۲۳۹.

- الصالح نجم الدین نه یووب کوری محمد (۲) ۱۲۴۵ - ۱۲۴۹.

- الصالح اسماعیل کوری احمد (۲) ۱۲۳۹ ز.

- الصالح نجم الدین ایوب کوری محمد (۲) ۱۲۴۵ مصر وشام.

- المعظم توران شاه کوری نجم الدین ۱۲۴۹ - ۱۲۵۰ مصر وشام .
۳ / (نیهیویه کان له - حمله د) :

- العادل (۱) احمد کوری نیویوب ۱۱۸۳ پاشان مصر وشام .
- الظاهر غازي (۱) کوری صلاح الدین ۱۱۸۶ .
- العزيز محمد کوری غازي ۱۲۱۶ .
- الناصر يوسف کوری محمد ۱۲۳۶ - ۱۲۶۰ .

۴ / نیهیویه کان له (حماء) :

- تقي الدین کوری توران شا کوری ایرب ۱۱۷۸ ز .
- المنصور (۱) احمد کوری عوممر ۱۱۹۱ .
- الناصر قلیچ کوری نمرسلان کوری سلیمان ۱۲۲۰ .
- المظفر (۱) عمود کوری سلیمان ۱۲۲۹ .
- المنصور (۲) محمد کوری عمود ۱۲۴۴ .
- المظفر (۲) عمود کوری محمد ۱۲۸۴ .

۵ / نیهیویه کان له (حصص) دا :

- شیرکز کوری شادی ت ۱۱۶۹ .
- القاهر محمد کوری شیرکز ۱۱۷۸ .
- المجاهد شیرکز (۲) ۱۱۸۶ .
- المنصور نیبراهیم کوری شیرکز (۲) ۱۲۴۰ .

۶ / نیهیویه کان له (میا فاروقین) دا :

- الناصر صلاح الدین کوری نیویوب ۱۱۸۵ ز .
- العادل (۱) احمد کوری نیویوب ۱۱۹۴ .
- الاوحد نجم الدین کوری سیف الدین ۱۱۹۹ .
- الاشرف موسا کوری سیف الدین ۱۲۱۰ پاشان شام .
- المظفر شهاب الدین غازي کوری یوسف الدین ۱۲۲۱ .
- الكامل ناصر الدین محمد کوری شهاب الدین ۱۲۴ - ۱۲۸۴ ز .

(المنجد في الاعلام / لويس معلوف). ماوهی حوکی (صالح الدین) له میسر دا (۲۴) ساژ بوو، (۱۹) ساژ له مه شامدا بهر پرتکردو (۱۷) کوپو کچی همبوو، پاشان دهولته میمالیکی دورایی هاته شوین که سولتان (مظفر قوطوز) سرگردایه تی کرد له (۶۵۷ ک) دا.

ذوا شای نیویویه کان له میسر دا (الاشرف موسی) بوو، وه له شامدا (الناصر یوسف) بوو. (النوادر السلطانية / ابن شداد / تحقیق احمد ایش / ل ۱۲ / ۲ / ۲۰۰۵ م / دیشق).

هژی پووخانی نهم دهولتمهش وهکو وایردوو بامانکرد پمیلابوونی تاکوکی و پهرته وازه می خیزانی نیویوی بوو، کاتی شا (الانضل) که دانراوی یاوکی بوو بهر کمناریان کرد. (انا لله وانا الیه راجعون) (وهر گیتی)

نيوه پروك

۹	پيشه کی
۱۳	چەند دیریک له باره ی سه لاهه ددینه وه
۱۵	په تاي پهره سه ندوو
۲۹	به ر له سه لاهه ددین
۴۵	خیزانیکی دلیرو نه به ز
۵۹	به ره و میسر
۷۹	وه زاره تی سه لاهه ددین
۹۱	(خه لافه تی) لابر او
۱۰۳	نیوانی دوو پالنه وانی گه وره
۱۱۳	له پیناوی یه کپیزی دا
۱۲۷	چاکسازیه کانی ناو خو
۱۴۱	سه رله نوێ به ره و (شام)
۱۵۵	چەند گومانێ بۆ پێگه پێ دان باس ده کړین
۱۶۷	پوژی حیتین (الحطین)
۱۸۱	میری که شتیگه ل (الاسطول)
۱۹۳	به یتولمه قدیس
۲۰۵	جهنگه کانی (عه ککا)
۲۲۱	مه له وانه کی گیان به خش (پیشمرگه)
۲۲۹	خه مه کانی پالنه وانیک

۲۴۵ قازی (فاضل)
۲۶۱ ناسته‌نگ و تهن‌گ و چله‌مه
۲۷۵ کوژانه‌وی چرایه‌که
۲۸۱ که‌سیتی‌یه‌کی ده‌گمن (ناویزه)
 هاوسه‌نگی‌یه‌کی ناداد‌گه‌رانه له‌باره‌ی (عماد‌الدین) و (نور‌الدین) — (ن)
۲۹۹ (سه‌لاحه‌ددین) دا
۳۱۱ نه‌وانه چیان و تووه
۳۲۹ نیوه‌پۆک

صلاح الذین الاوتی

قهر العروا الیهی

د. محمد رجب الیوی

نشریات اسلامیة

بازار کربلا و کربلا

www.al-tafseer.com

E-mail: tafseeroffice@yahoo.com

altafseer@hotmail.com

بازار

شماره: ۱۳۸ - ۲۲۲۱۶۹۵ - ۲۲۳۰۹۰۸

تلفن: ۲۲۳۰۹۰۸ - ۲۲۲۱۶۹۵ - ۲۵۱۸۱۳۸

موبایل: ۰۷۷۰۱۳۸۷۲۹۱ - ۰۷۵۰۴۶۰۵۱۲۲